

ROMANEASCA

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

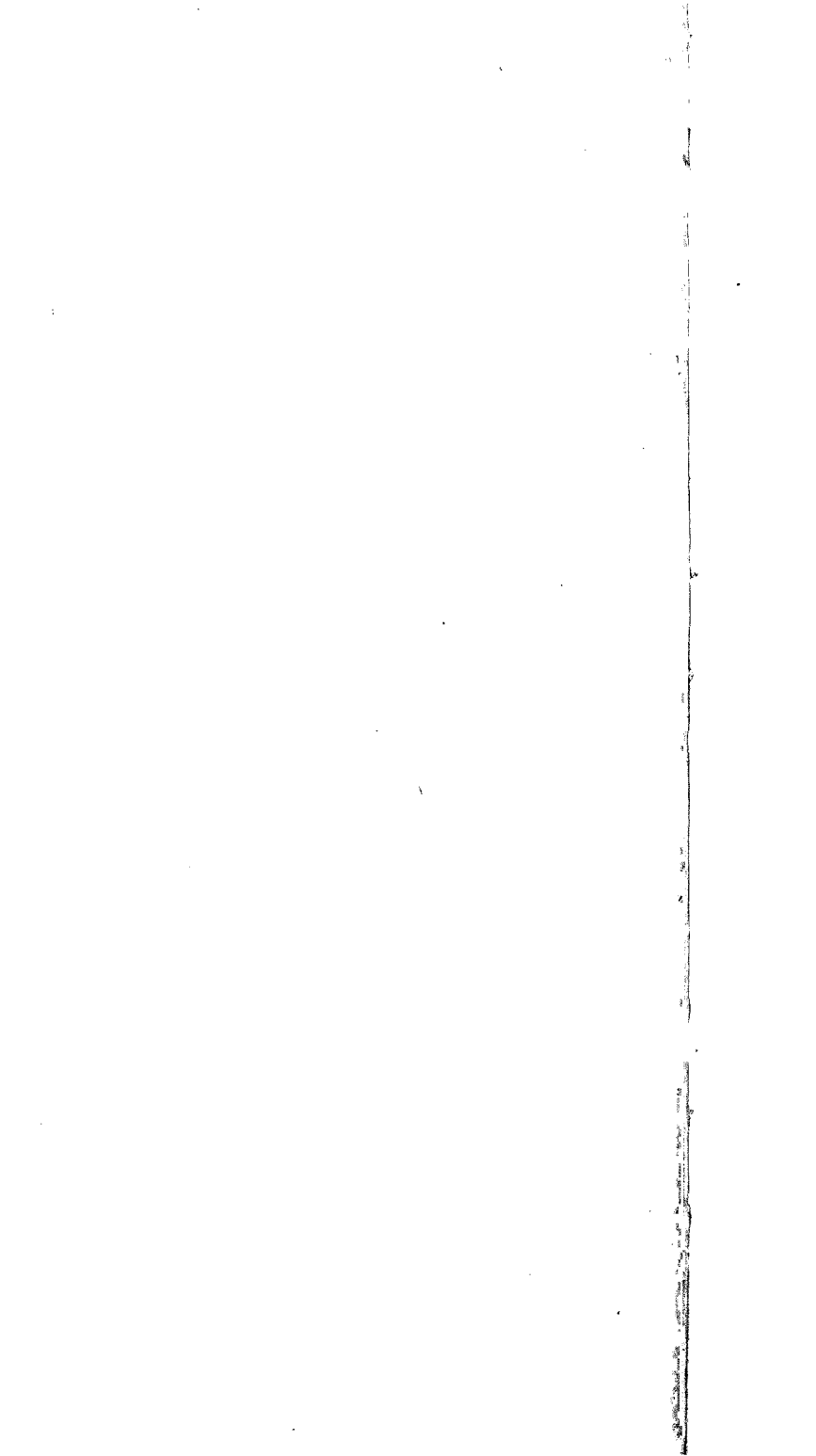
Apare sub conducerea unui comitet de redacție

4

ANUL VI — APRILIE

1 9 5 3

7.1.29.550

S A L U T

În clipa aceasta în care, mai sus de lumea albă a norilor, trec în sbor crestele Caucazului, parcă te văd, înlănțuit pe cea mai colțuroasă dintre ele, însângerat și mândru, cu fruntea ridicată spre cer, atât de nobilă pradă oarbeii mâinii a zeilor. Deasupra acestor stânci scâldate în amintirea suferinței și măreției tale, te salut, cutezătorule Prometeu!

Cutezătorule Prometeu, chip nobil al celei mai nobile legende, simbol al celor răsvrățiți împotriva tiraniei, numele tău rămâne nepieritor, și peste atâtea seminții și popoare, în neoprita curgere a vremii, ca de luceafăr e strălucirea lui. Urmaș al titanilor, fiu slăvit al Asiei, mintea ta care vedea departe în viitor, inima ta prin care curgea un sânge atât de fierbinte, te-au adus alături de oameni și de nemărginita lor suferință, ridicându-te împotriva zeilor capricioși și tiranici. Din ce au avut mai adânc și mai nobil în visul lor, popoarele ți-au urzit marea legendă, laudând fapta enormă prin care omul s'a smuls din rândul necuvântătoarelor. O, clipă memorabilă și fără seamăn, clipă gigantică și sublimă: la marginea marilor păduri, ard prima oară în univers focuri aprinse de oameni. Deasupra acestor stânci scâldate în amintirea suferinței și măreției tale, te salut, cutezătorule Prometeu!

Cutezătorule Prometeu, la marginea marilor păduri ard prima oară în univers focuri aprinse de oameni. Fiu slăvit al Asiei, uriașe aveau să fie roadele răsvrătirii tale! La lumina focului peste care i-ai făcut stăpâni, mintea oamenilor a prins a licări. O, cât de departe țintea această înceată și enormă deșteptare! Desmetecindu-se anevoie, speța omenească a pornit de pe fundurile lumii, născocindu-și piscuri tot mai înalte pe care s'a străduit să ajungă, apărând ea însăși în fața zeilor, răzvrătită și plină de cutezanță. De când ai smuls din mâinile lui Jupiter focul și l-ai adus printre oameni, niciunul nu și-a mai trecut fața peste oglinda turbure a lumii, fără să li visat o faptă asemănătoare. De când, pentru marea ta cutezanță față de zei și pentru marea ta bunătate față de oameni, ai fost dat pradă singuratecului vultur al Caucazului, nici un erou al vreunei alte legende n'a s'gduit într'atât conștiința omenirii. Deasupra acestor stânci scâldate în amintirea suferinței și măreției tale, te salut, cutezătorule Prometeu!

Cutezătorule Prometeu, nici un erou al vreunei alte legende n'a s'gduit într'atât conștiința omenirii. De când, cu prețul unei atât de cumplite suferințe, le-ai adus focul într'o firavă tulpină de trestie, cei ce se târau înfricoșați pe fundul întunecat al peșterilor au înțeles ei înșiși frumusețea răsvrătirii și a îndrăznelii, și din neamul omenesc s'au ridicat titani și oameni prometeici. Deasupra acestor stânci scâldate în amintirea suferinței și măreției tale, te salut, cutezătorule Prometeu!

Cutezătorule Prometeu, din neamul omenesc s'au ridicat titani și oameni prometeici. Deasupra acestor piscuri vinete și reci, intrate în marea poveste a lumii, apleacă-ți urechea și află: nu în zadar te-ai răsvrătit împotriva zeilor, nu în zadar a fost imensa ta suferință. Fiu slăvit al Asiei, dacă ai vedea câte flăcări au izbucnit din scânteia pe care ai dăruit-o omenirii înfricoșate! Dacă i-ai vedea pe cei ce se târau pe fundul întunecat al peșterilor, cât de mareț se înalță dela pământ, cât de mareț plutesc peste apele mării și culmile munților! O, clipă memorabilă și fără seamăn, clipă gigantică și sublimă: nu vulturul lui Jupiter zboară peste crestele Caucazului, ci fiii pământului, purtați de rodul enorm al răsvrătirii și îndrăznelii tale.

Te salut, cutezătorule Prometeu, părinte al unei răsvrătiri nemuritoare, făuritor al lumii care urcă!...

DIN BUCUREȘTI — IN LARG

Alăturate, două cartiere,
Din două, parcă, osebite ere.
Iar între ele, nicio legătură —
Doar cei de jos priveau în sus cu ură.

Așa zăcea Floreasca lângă lac,
Dospind în groapa ei, poate de-un veac,
Și zilele, în groapă, erau nopți,
Și prea puțini și mici cartofii copti.

Sus, îngâmfate, trândavele vile —
Iar nopțile erau, acolo, zile.
Copilul, mofturos, strâmba din nas,
Când îi serveau la masă ananas.

Sărăcii 'n groapă — sus, stăteau boierii,
Mașini — și dame 'n blănuri îngropate.
— Cum tremurau picioarele muierii
Deseulțe, jos, pe uliți înghețate!

Cu ochii 'n patru, însă, sta ea trează,
Nici că-i păsa de bruma de pe frunze,
Țineau ședință azi la ea în casă,
În fundul unei curți ascunse...

— Le-am descântat boierilor că vine
O vreme când scăpa-v'om de rușine;
Dar i-am cântat și omului sărac
Că pentru el mijeste noul veac.

Azi, aș dori să pun ca un altoi
Peste oraș, imaginile noi.
Și 'n loc ca lângă lacuri să mă plimb,
Mă voi plimba spre viitor, în timp.

Și iar un cincinal ori poate două;
— Mă 'nchin cu cînste ție, viață nouă!
Nu mă cunoști?! Sunt unul din trecut.
Din cei ce puțințel, te-au prevăzut.

Eu Bucureștiu'l știu de altă dată.
Să-ți povestesc ce-a fost, pe scurt? — O pată.
O pată de rușine și mizerii.
De-aș sta să-ți spun chiar tot, ai să te sperii.

Scursoare — Dâmbovița. Uliți strâmbе,
Cu gropi și cu pavajele scalâmbе.
Iar printre 'nzorzonatele palate
Cerșeau cocioabele dărăpănate.

Grea moștenire pentru proletari,
Să vindece buboaiе seculare!
Dar lor li-i dat să fie cei mai tari
Cu vechiu 'n erunt război — care pe care!

— Eu, poate, sânt o umbră și-am venit
Pe-o clipă 'n Bucureștiul înșorit.
Să văd de 'n sborul ei închipuirea
S'a 'ngemănat cu 'nfăptuirea.

Ești mult mai mult, și visurile-mi sure
De-atunci, cât frunze-s față de pădure,
O frunză ce sfioasă fremăta,
Pe când pădurea 'n ghindă dormita.

Ci simt, asemănându-te, că șchioapăt,
Și niciun gând nu pot să duc la capăt.
Imi vine totuși, nu știu cum, în minte
Din vechile imagini dinainte

Aceasta: Bucureștiul de-altă dată
Floreasca e, în groapa blestemată.
Acuma e un falnic cartier,
Ce nu cunoaște urmă de boier.

În față-mi un portal, cu „M“ pe el;
Metroul! Intru sub tunelu 'n pantă.
— La Moscova, umblam, demult, la fel --
Urea și cobora scara rulantă.

Și câte fețe zâmbitoare, proaspete!
Amaru-i dus de-al timpului înnec...
Ei nici nu știu că nu-s decât un oaspete,
Și ce firește loc îmi fac să trec!

E gara numai marmor și metal,
Neonul e furat din soare parcă;
Stă un miner de bronz, pe-un pedestal,
Și lampa grijuliu în mâini și-o 'ncearcă.

S'aude gomănind metrou 'n goană
A stat, urcăm, și a sburat săgeată.
Când ies, năuc, din cursa năzdrăvană,
'Nainte-mi portul București s'arată.

Te iată fapt, dorință de poet
Ce mi-a rămas din anul cincizeși doi;
Imi iau din Portul București bilet
La mare — Poarta Albă — și apoi,

Apoi, pe-un vas electric, mai departe,
In vioriul mării, reavăn, larg,
Pe valurile vieții fără moarte,
Cu purpurie flamură 'n catarg!

LUMINI VOR ARDE PE TURBINE

Am înhămat la o trăsură
un mânz, în coamă cu o floare
și-acum zburăm prin arătură
strigând la el în gura mare

„hai-hai!“ și droșca taie câmpul
și ramuri ne pleznesc pe frunte
cu prune vinete — e timpul
să umple corfele rotunde.

Lăsăm în urmă două sate
și 'n crâng ne duce pintenogul, —
și iată: dintre crengi plecate
răsare sprinten Topologul.

De-adânc, ți-ajunge pân' la glezne,
și ce mai pod — făcut în pripă!
dar când se mânie i-e lesne
să rupă totul într'o clipă.

Și ne scăldăm în iaz la moară.
Priveliștea e cam banală.
Un pictor prost odinioară
scotea de-aici, fără 'ndoială

o „Moaară cu arini“... Dar codrul
și tot decorul câmpenesc
și râul, nouă ne șoptesc:
am vrut mai mult, dar n'a fost modru.

N'a fost? Va fi! Aici o moară
cu aburi măcina-va mâine,
iar sub luceafărul de seară
lumini vor arde pe turbine.

Lărgi-vei drumul de pe maluri
și asfalta-vei, frățioare,
și serpentinele pe dealuri!
Și 'n loc de scârțâit de care

pe-aici goni-vor limuzine
și vor ara pe câmp tractoare.
Și de pe-acum, unde-s ruine,
eu văd construcții viitoare.

Și fabricii... poduri... Deci, la muncă!
Vor fi 'n curând acestea, toate:
când fata ce se joacă 'n luncă
nici nu va fi prea mare, poate.

NU 'NTREBA

Un vânt dacă-ți dă iama prin bucate,
„va fi furtună?“ să te 'ntrebi, se poate.

Dar când se-anunță vânturi de alt soi,
ești laș dacă te 'ntrebi: „va fi război?“

Căci dacă nu depind furtunile de tine
și nu le poți împiedeca și ține, —

păcii-i ești reazim tu, și-o poți salva,
deci nu 'ntreba, ci luptă pentru ea!

PĂMÂNT INSORIT

Mă 'mprejmuți voi, valuri de căldură,
ca pe un deal, ca pe o arătură
încinsă și fierbinte încă seara.
Acesta mi-e poporul, asta țara.
In sufletu-mi o văd în mii de fețe!
Iubesc poteca 'ngustă prin fânețe,
izvorul care susură pe prund
și moara cu ecoul ei profund,
câmpia însetată-acum de ploaie,
copacul ciocănit de ghionoaie,
porumbul legănat ușor de vânt,
și orice floare, orice fir plăpând.
Colinele și văile, deasemeni,
cuptorul greu din tindă, și pe semeni
care-au zidit cuptorul și-au muncit;
lampa de gaz cu licăr potolit,

și masa cu ulcica de pământ,
 și găștele și caii nechezând,
 și boii drumărind tăcuți și grei,
 ulcioarele purtate de femei.
 Și prunele pe ramura 'ncărcată,
 — atâtea prune nu s' în lumea toată! —
 gardul de lemn cu mii de crăpături
 și porțile 'ncrustate cu figuri,
 și lăutarul meșter cu vioara,
 cântând la horă, 'n sărbătoare, seara.
 Mă mișcă orice doină și m'aprinde,
 iubesc și cimitirul cu morminte.
 (Acolo dorm ai noștri, truditonii!)
 Dar mai presus de toate, iubesc zorii
 acestui timp: poporu 'n libertate,
 batoza mestecând în dinți bucate,
 și coasele 'n întrecere pe luncă,
 și umbra chiar a vitelor de muncă.
 Femei, bărbați, mulțimea truitoare,
 cămeșile-asudate în spinare,
 și tinerii vorbind pe la ședințe.
 Și urmele, pe mâini, de suferințe.
 Mi-e dragă pacea — și cu tot poporul,
 lupt pentru ea și-mi apăr viitorul;
 iubesc aceste plaiuri românești,
 cu soarele ce bate în ferești;
 mi-s dragi și munți și râuri și câmpie.
 Acest pământ mi-e patrie și mie!

In românește de Ioanichie Olteanu

CRITICA DE JOS

— Fabulă —

PERSONAJELE:

- LEUL
- VULPEA
- BERBECUL
- IEPURELE
- ȘORICELUL
- PATRU VEVERIȚE

(Un colț de pădurice. O masă pe care se află un telefon, a cărui priză uriașă e înfiptă într'un copac. În frunzișul copacului strălucește un bec. Leul se plimbă furios prin scenă, cu labele la spate. Se aude:)

VOCEA FABULISTULUI:

Un leu cu coama deasă și roșcată
care împărățea odată
peste vreo șase-opt supuși,
a fost certat de-ai săi Și-Mai-Sus-Puși
că e tiranic, orgolios
și nu încurajează critica de jos.

(Nu-i vorbă, cam de mult, controlul,
dăduse-acestei pădurici ocolul)

Și-atuncea, ca s'arate
că nu-i adevărat nici cu puțință,
convoacă leul o ședință.

(leul atârnă de o cracă o pancartă pe care scrie:)

LA ORA 8 ȘI JUMĂTATE
ÎN COLȚUL STÂNG AL PĂDURICII
SĂ VIE ȘI MAI MARI ȘI MAI MICII

La ora fixată, începură să vie

(intră iepurele)

un iepure cu blană cenușie;
după el

(intră șoarecele)

un șoricel,

(intră berbecul)

un berbec cu coarnele gata să'mpungă,

(intră vulpea)

vulpea, cu vestita-i coadă lungă

(intră veverițele)

și patru veverițe
cu roșii blănițe.

(Animalele se așează în jurul mesei; veverițele, cumiți, una lângă alta)

Leul le lasă să se-așeze pe rând,
apoi — se'nscrie singur la cuvânt.

LEUL:

(cu o bătaie formidabilă'n masă)

Prieteni și frați!

V'am chemat aici, în astă seară,
pentru'ntâia și, poate, ultima oară,
ca să mă cri-ti-cați!

Ați înțeles? (mârâie infundat)

N'așteptați să vă invit sau să vă dau ghies.

Vreau să mă criticați (în crescendo)

neapărat,

ne'ntârziat,

neîncetat,

neînfricat,

concret și neînduplecat!

(Urmează o tăcere înfricoșată; cele patru veverițe apucă în grabă patru conuri și încep să le ronțăie cu nervozitate)

LEUL:

(scoate un răcnet grozav; veverițele scapă conurile pe jos)

Ei!!!!

Ce stați așa?

Aici nu sunteți la cafenea
sau la cinema!

E o ședință de lucru, așa că
ni-meni n'a-re vo-ie să ta-că!

(șfichiuiie cu coada'n dreapta și în stânga)

Aștept...

aștept să mă criticați...

doar pentru asta ați fost chemați!

(se apropie de iepure și-i înfige laba'n piept)

Vorbește tu!

EPURELE:

(tremurând)

Eu... Nu... încă nu...

LEUL:

(către șoricel, brusc)

Atuncea tu!

ȘORICELUL: (luat prin surprindere)

Eu... Da... dar poate nu acu'... (râde jenat)
Sunt cam timid... și încă nu mă'nscriu...

LEUL: (scos din fire)

Prieteni și frați!
Dacă nu mă criticați
vă'nhaț!
V'o spun cu binișorul, deocamdată.
Mai încolo, poate să iasă lată!
...Când mă gândesc, la o adică,
nu cumva vi-e frică?
Vă gândiți, poate, c'am să vă strâng
în ghiare, și-am să vă mânânc?!
Sau (se apropie de iepure și-i răsuțește o ureche)
C'am să-ți rup urechile, așa-i?
(îl trage pe șoricel de mustăți)
și ție mustățile, hai?
(îl pipăie pe berbec la burtă și se linge pe bot)
sau c'am să te fac friptură?
D'aia tăceți din gură? (cumplit)
Criticați-mă numaidecât
că vă iau de gât!

(cele patru veverițe își pipăie gâtul cu lăbuțele)

BERBECUL: (își ia inima'n dinți)

Să vedeți... eu... cred de cuviință
— și-o spun cu sinceritate deplină —
... c'aicea unde ținem ședință,
e prea puțină lumină.
De-aceea... cu mintea mea de berbec,
eu judec... c'ar mai trebui un bec.

(se așează repede jos)

LEUL: (notează'ntr'un caiet. Apoi)

Altcineva?
Mai are cineva de spus ceva?

(către iepure; mârâind)

Poate dumneata?

IEPURELE: (se scoală dârdâind)

Eu... în privința becului,
nu-s chiar de părerea berbecului.
Cred că lumina e'ndestulătoare
și nu e nevoie nici de un bec mai mare...
... nici de unul în plus.
Eu... cam atâta am avut de spus.

(se așează)

ȘORICELUL: (fără să se lase invitat, debitează într'o suflare)

Și eu... cred că ședința e prea lungă...
zece minute-ar fi putut s'ajungă.
Așa că propun să se termine
cât mai repede... și cu bine...

(Vulpea se scoală leneș și se apropie de leu. Se apleacă peste masă, privind-l, galeș, ochi în ochi, în timp ce cu vârful cozii îi perie coama)

VULPEA:

Stimate leu,
m'aș înscrie la cuvânt și eu,
... dacă, bine'nțeles, mi-a venit rândul...

LEUL: (care'nțelege situația, foarte curtenitor)

Cumătră Vulpe, vorbește-oricât,
nu-ți limitez cuvântul!

VULPEA: (ia o poză plină de importanță, apoi, ca și când s'a hotărât să vorbească, „fie ce-o fi”)

Fraților!
Eu cred că, dacă la noi
treaba nu merge'ntotdeauna înainte
ci mai merge și'napoi,
de asta-i de vină — ce să mai căutăm cuvinte —
chiar... leul, cât e el de leu!

LEUL: (pătruns și plin de amărăciune)

Chiar eu... da, da... chiar eu...

(veverițele se uită mirate una la alta, apucă din nou conurile și le ronțăie febril)

VULPEA: (continuă cu avânt)

Căci, pentru un conducător,
găsesc c'a fost... prea îngăduitor!

(stupoare la animale)

In ultimele luni, cam ce-a mâncat?
Vreo zece căprioare, nu mai mult.
E cam puțin pentru un leu adult...
...Nici nu s'a săturat.
Vreo șase zebre — abia le-a dat de gust....

LEUL: (profund autocritic)

Foarte just... foarte just...

VULPEA:

Socot — și pot s'o strig atât de tare
de să răsune înălțimea bolții! —
că leul, fără încetare,
ar trebui să-și mai ascută colții!
Ne-ajunge-atâta căldicel răsfat.
Răsfățul duce la desmăț!
Da, leule, țî-o spun,

chiar de mă doare-acest cuvânt,
că ești prea bun
și prea puțin, mult prea puțin flămând...

(Se așează cu un aer foarte demn. Veverițele, impresionate, își tamponează ochii cu codițele, apoi, când leul scoate un nou răget, se ascund în dosul berbecului)

LEUL:

În concluzie,
îmi iau angajamentul
să reprim orice părere sau aluzie
care mi-ar irita temperamentul.
Voi răpune
pe-acela dintre voi care mi s'ar opune,
și colții o să mi-i ascut
și-o să mănânc mai mult ca în trecut.
Nicio opinie nu mai e admisă.
Și cu aceasta, declar ședința închisă.

(Berbecul, iepurele și șoarecele, mai mult morți decât vii, o tulesc afară din scenă. Veverițele, în grabă, se împiedecă și cad unele peste altele, apoi o zbughesc care încotro. Vulpea, rămasă, la urmă, se apropie de leu, îi strânge laba cu multă deferență, îl mai perie odată cu coada și iese.)

LEUL:

(pune mâna pe telefon și formează un număr)

Allo,
Chiar dumneavoastră, personal?
Da, sigur... vă țin la dispoziție procesul verbal.
Degeaba m'ați crezut zbir și dictator;
le tot spun să mă critice — dar nu vor.
În fine, azi m'au criticat foarte ascuțit
Iar eu
mi-am însușit...
mi-am însușit...
mi-am însușit....

— CORTINA —

„ACESTA E ILIE PINTILIE“

Era mult de-atunci... Din Iașul de-altădată,
Cu-a lui priveriști șterse, de album,
Eu port în minte, limpede și-acum,
O întâmplare, de-atunci neuitată.

Era'ntr'o zi de vară numai soare,
Cu raze pe clopotniți, ca egrete,
Și doi jandarmi, cu puști, cu baionete,
Duceau pe jos, un om la închisoare.

Il coborau de sus, din Sărărie, —
Pe semne, dela Curtea marțială;
Mergea senin și fără șovăială,
Bărbatu-acela'n haină cenușie.

Și m'am uitat la el. Era plăpând,
Cu ochi albaștri, cu privirea clară,
Cu fața suptă, pală, ca de ceară,
Cu părul blond și răsfirat în vânt.

Era'n Piața Unirii, — văd ca azi,—
Deși de-atunci sunt ani și ani acu;
Și Cuza Vodă, umbra i-o trecu
În chip de mângâiere, pe obraji.

Dar îl grăbi pe omul arestat,
Un pat de armă repezit în spate, —
Și omu-acela merse mai departe,
Cu ochii'n cer, cu capul ridicat.

Trece-un copil. Lungi zdrențe jucăușe
Săltau pe piciorușele mărunte,
Și omul vru să-l mângâe pe frunte,
Dar nu putu că-avea la mâini, cătușe.

Inspre Copou, în marș forțat, armata
 Urea acum triumfător, colina.
 Fusesse grevă, jos, la Nicolina.

Pe om l-au dus soldații la Galata...

De-atunci și până-acum trecură ani
 Și 'n Iașul pașnic a fost front, război...
 Dar azi e-o viață nouă, oameni noi,
 Sub mândrele coroane de castani.

În piața unde-am fost de-atâtea ori,
 Și 'n ziua ceea am văzut ocașul,
 A ras războiul casele; orașul
 Pe locul lor, făcu grădini cu flori,

Cu tineri tei, cu câte un arbust,
 Și acolo, în soare și verdeată,
 Viu luminat de parcă-ar fi în viață,
 Un chip de om turnat în bronz, — un bust.

Am stat în fața lui și m'am uitat,
 Și-o clipă l-am văzut aevea, viu.
 Dar ochii și privirea lui le știu
 De parcă l'aș vedea cu-adevărat.

E el. Nu ai decît s'arunci
 Privirea ta pe chipul lui deschis,
 Și ai să vezi de-odată, ca în vis,
 Pe omu-acela arestat... de-atunci.

Un copilaș cu roșie cravată,
 Copil acum ferit de asupriri,
 A pus un roș buchet de trandafiri
 Pe soclul alb, cu mâna lui bronzată.

E-un alt copil pe care-l întâlnește
 Acelaș om, acuma, după moarte,
 Tovarășii i-au dus, prin ani, departe,
 Tot visul lui....
 și parcă el zâmbește.

Când am vroit să văd și eu ce scrie
 Pe soclu 'n cele câteva cuvinte,
 Pionierul mi-o luă 'nainte:
 — „Acesta e Ilie Pintilie“

„FIARE VECHI“

după o idee de Giovanni Rodari

Toată strada e'n picioare,
 Asurzită de urechi;
 Strigă unu 'n gura mare:
 „Fiare vechi“ și „fiare vechi!“...

Merge lângă trotuar
 O căruță cu trei roate,
 Trasă 'ncet de un măgar
 Cu urechile pe spate.

Și 'n căruță, fierărie
 Aruncată la 'ntâmplare:
 Pe deasupra, o tichie
 Fără de mărgăritare;

O pereche de pistoale
 Dela ultimul duel,
 Iatagane vechi și zale
 Ca o plasă de oțel.

Trei zăvoare de la uși
 Ferecate, de 'nchisoare,
 Și vre-o mie de cătuși,
 Astăzi fără căutare.

Un blazon de boerie,
 Găurit în multe locuri,
 Cu o pajură șasăie,
 Chială și cu două ciocuri.

Rame goale de monoclu,
 O potcoavă de vagmistru;
 Literele de pe soclul
 Unui bust de fost ministru.

Printre oale și ulcele,
 Coifuri sparte de prusaci;
 Ruginite, printre ele,
 Lanțuri pentru cei săraci.

Iar la fund, ca pirostii,
 Fiindcă nu se poate drege,
 Cu reflexe argintii,
 O coroană de fost rege.

A trecut demult căruța,
Dar tot sună în urechi,
De-a sculat toată străduța:
„Fiare vechi“ și „fiare vechi“!...

IN FAȚA ANILOR

Doar farul
mai clipea
necstenit
din ochiul
pironit
în depărtare.
Și țărnu 'ntreg
demult
a adormit
mânându-și
pescărușii
la culcare.
Treceam pe malul apei sbuciumate,
călcând încet
pe scoici
și alge ude.
Băteau din larguri
vânturi reci,
sărate,
și mirosea
a pești
și ierburi crude.
Priveam spre larg în noaptea de Februar
la luna înălțată peste mare
la astre reci sclipind pe boltă 'nalt
și stele
prăvălindu-se
în mare.
Priveam spre zări —
și marea
îmi părea
un piept imens
cu răsufări de pară;
un uriaș
ce forța-și irosea
într'o încheștare
milenară.

Sub taine clocotinde,
   sub blestem,
 păreau că se frământă
   aste ape
 de veacuri lungi
   se sbuciumă
 și plânsul lor,
   și gem
   vuia parcă
   în noapte.
 Scrășneau în el
   și lanțuri
   și lăcate
 sdrobindu-se 'nfundat
   de stânci
   și mal;
 impulsuri mari
   atâte 'ncătușate
 în sbucium
   și în fiecare val.
 Priveam spre zări
   și peste ani ce vin:
 In față-mi urieși descătușați.
 Maritime
   centrale de lumini
 trimit spre 'ntinsuri
   mii de tone-wați.
 Lumini vedeam —
 ce împânzeau într'una
 cuprinsu 'ntreg
   cu focuri orbitoare.
 Pe boltă
   s'a oprit
   mirată
   Luna
 privind
   nemaivăzuta
   arătare.
 Planetă nouă!
 Nou bolid!
 striga —
 Să afile toate astrele minunea.
 Am liniștit-o:
   — „Nu te frământa
 Pământu-i doar.
   Și-a construit
   Comuna!“

INĂLȚIMILE

Peste glie
     și ape
             la sute de metri
 se 'nalță
     vârful
             Ai-Petri.
 Doar vulturi
     rotesc
             pe aici solitari,
 bat viscole aspre,
 viscole tari.
 Abrupte prăpăstii
     se cască în jur,
 cordoane de brazi
     par străji
             împrejur.
 Ai-Petri-și
     ridică
             semeț
                     spre înalt
 Fruntea săpată 'n bazalt.
 Stăpân
     peste neguri albastre
             și timpuri
 peste ape 'nalțat
     și pământuri.
 . . . . .
 Spre vârful 'nsorit
 — la sute de metri —
             eu ure
 pe Ai-Petri.
 . . . . .
 Iubesc mult urcușul,
             tăriile,
                     cerul.
 Norii
     să-mi mângâe
             tâmpolele,
                     părul,
 pieptul
     să-l umfle
             ozonul de 'nalt
 tot mai înalt
     să ure
             și să salt.
 Cu ochii
     eu vaste cuprinsuri rețin.

E bine,
     aici,
         la mari înălțimi!
 . . . . .
 Privirea
     îmi zboară
         spre zări de argint
 sub nori,
     pe pământ.
 Și văd: Miazănoapte —
         curg
             peste ani
 ape 'n
     Canalul Nord-Crimean.
 Privese spre Carpați:
         cu focuri în unde
 Canalul Dunăre-Mare
         răspunde.
 Te văd țara mea —
         spre piscuri visate
 urei drumuri
         aici doar
             urcate.
 Încă un pas,
     încă doi metri,
 Tot mai aproape-s
         de tine
         Ai-Petri.
 Și bine-i
     să urci
         pe mari înălțimi
 când pasul
     e
         pas de mulțimi.

CÂNTECE DE PRIMĂVARĂ

UZINA IN ZORI

Uzina între arbori își înalță
Spinările de tablă plumburie.
Printr'o grădină cu alei, în față,
Strungarii vin la schimb. Sunt peste-o mie.

Motoarele vibrează 'n tonuri grele.
Pe când la orizont s'arată zorii —
O uriașă vatră de lalele.
Și ochii râd că au sosit cocorii...

Iar soarele cu mână străvezie
Presară grunji de aur pe alei.
Strungarii-și dau noroc, plini de tărie:
Simt primăvara patriei în ei.

PEISAJ

Un colț de cer și-un turn, de la fereastră,
Cu prietenie mi se uită'n casă.
Pe stradă, zarea-i clară și albastră...
Și tremură pe arbori ca o plasă.

O vrabie, sburând, din văz se pierde,
Și-un liliac cu flori ca de zăpadă,
De peste-un gard cu șipci vopsite verde,
Mirat, zâmbește vieții de pe stradă.

Un nor s'a agățat de turn. Iar vântul
Mirezme trecătorilor împarte.
Frumoasă-i viața ce ne umple cântul!
Și să nu lupți, s'o aperi pân' la moarte?

CU INIMA TÂNĂRĂ*)

(Roman, II)

XVIII

Iată-mă iarăși trăind pe șantierul înconjurat de pădure. Dar nu mai lucram la tunel, ci pe șantierul exterior. După înfrângerea grevei, firma a împărțit șantierul exterior în secții mărunte, concesionându-le unor antreprenori mai mici. Margeri, cel ca antrepriza de transport, preluase partea cea mai mare a săpăturilor și umpluturii. Firma nu ne-a reprimat la lucru, așa că eu, Libuț și croatul am nimerit la acest italian. Libuț și croatul lucrau la o umplură, iar eu, mai încolo, încărcam vagonete într'o săpătură.

Era început de Iulie. Frunzișul stejarilor și fagilor se legăna greu, cu verdele său în zeci de nuanțe. În zare, aerul tremura de zăduf, iar dealurile îndepărtate îți aduceau aminte de niște valuri leneșe, clintite abia. Lucram cu săpători bihoreni. Eram vre-o sută. Șiruri lungi de vagonete se scurgeau spre umplură și deacolo înapoi la noi. Loveam cu târnăcoapele, goi până la brâu. Simțeam cum, de căldura dogoritoare a soarelui, pielea plesnește pe picioare. Argila împietrită ardea sub picioare. La fiecare lovitură de târnăcop se stârnea un praf galben, înecăcios. Sudoarea ni se prelinge, usturându-ne, în ochi; vedeam lucrurile ca prin ceață. Căldura potopea șantierul din toate părțile.

Munceam greu, chinuți. De-atâta inactivitate, mușchii mi se muia-scră. Coada lopeții îmi bășicase pielea subțiată a palmelor. Bășicile se sparseră. Unealta mă ardea, de parcă aș fi ținut jăratec în pumni.

Cu amărăciune și ură pândeam la vătaful veșnic nebărbierit, care venea, mărunț, țipând.

— Haideți, măi oameni! Acuș vin vagonetele. Haideți!

Iar când încărcam vagoanele:

— Paștele mă-sii, măi oameni, dar ce-i aici?! Dați zor!

Palmele îmi ardeau. În zăpușala înăbușitoare, simțeam că m'aprinde. Strigai amar:

— Ce urli? Nu vezi că dăm zor?

Mă privi urât, o clipă, apoi se răsuci și plecă mai departe.

Mă întorsei către vecinul meu, un săpător bihorean, tare bătrân:

---

*) Vezi *Viața Românească* Nr. 3/1953.

— Zorește oamenii ca animalele!

El însă se'n cruntă, răstindu-se la mine:

— Du-te'n mă-ta, ce tot sări?... Doar de-aia-l țin, ca să latre! — și mormăind supărat: — Numai că nu i se potrivește. Și se și teme.

Mai târziu, mi-am dat seama și eu că în inima lui, acest vătaf era fricos și timid. N'avea nici un prestigiu în fața noastră. Nu ne temeam de el. Când venea italianul să vadă cum lucrăm, țipa la noi, aproape văicărindu-se, să grăbim lucrul. Deseori, de milă, ne și grăbeam. Dar de multe ori îi făceam în ciudă, ridicând mai alene târnăcopul, bucuroși de zăpăceala și încurcătura lui. Nu mult după sosirea mea pe șantier, Margeri îl și concedie. Zadarnic se milogea să-l reție măcar ca muncitor. Nu-l învrednicise cu nici un răspuns. Privea prin el de parc'ar fi fost de sticlă. Muncitorii socoteau că s'a făcut bine c'a fost alungat. Chiar se bucurau că au scăpat de această ființă care inspira tuturor, fără voie — silă; dușman nu-l consideram, ca pe ceilalți vătafi, căci se angajase de necăjit ce era.

Intr'o după amiază, cam spre ora patru — ieșea al zecelea șir de vagonete din săpătură — când se ivi Margeri. Se apropie încet, privind fără vorbă cum lucrăm. Scoase ceasornicul, îl examinează, apoi chemă pe vătaf, întrebând scurt:

— Cât a ieșit pân'acu?

— Iese rândul al zecelea — și scuzându-se: — E cald, de-abia se mai țin...

Lucram câte douăsprezece ore pe zi.

La vorbele vătafului, Margeri clătină din cap distrat, rămase câteva momente pe gânduri și porni spre umplutură.

Vătaful se holbă în urma lui, și ca unul căruia i s'a ridicat o mare greutate de pe piept, răsuflă adânc și începu a țipa repede:

— Dați zor, măi oameni! Dați zor!

Brusc, Margeri se'ntoarse din drum și veni la noi, pășind îndesat. Vătafului i se'ncară vorbele în gâtleej. Cătă neliniștit la italianul gras și-i ieși alergând în cale. Margeri nici nu-l băgă în seamă. Veni de-a-dreptul la noi, oprindu-se în mijlocul nostru. Câțiva ridicară ochii spre el, curioși. Ce-o mai fi vrând?

— Mișcați cam moale — rosti el, într'un târziu. Vocea îi suna însă prietenos.

Oamenii surâdeau fâstâciți la omul cu pielea de culoarea uleiului de nucă.

— E cald, domnule. Pfi, e tare cald — răspunse un săpător mai bătrân, arătând spre cerul fără nori. Nici pic de umbră nu-i — și adăugă repede: — Lucrăm noi, cu toate-astea!!

Margeri continuă să rămână prietenos. Arată cu bastonul spre săpătura din față:

— Aia zic și eu — săpători! Au scos douăsprezece vagoane până acum... Adăugă râzând: — Nici acolo nu-i umbră.

Oamenii cătară încruntați spre cealaltă săpătură. Doar bătrânul săpător repetă:

— Lucrăm noi!

Fața lui Margeri se schimonosi de lăcomie. Mai tăcu cât tăcu, apoi începu să strige zgomotos:

— Ascultați! Mai ies șase rânduri până seara? S'a făcut?... Vă dau și bere. O sticlă de cap!

Unii ascultau. Alții ridicau din umeri, râzând. Un săpător tânăr, cu nas ascuțit, țipă vesel:

— S'a făcut, domnule, dar berea acum ne trebuie, nu diseară. Acum e cald.

Bătrânul îl agrăi cu reproș:

— Bună a fi și diseară. Nu ți se cade ție înainte.

Mărgeri își miși pleoapele, prefăcându-se că nu-i aude:

— Ce-i aia pentru voi? S'o porniți doar. Bihoreni sânteți ori ba? Vă cunosc eu.

După plecarea sa, oamenii strânseseră din umeri. Un omuleț îndesat, nervos, începu să strige furios:

— Dumnezeii mă-sii! Ne promite o sticlă de bere, ca să-i iasă lui un butoi! Ce-i aia bere? O bei și o lepezi pe gard.

Câțiva râseră. Flăcăul cel cu nas ascuțit însă, nu se lăsă cu una cu două. Strigă:

— Dece n'ai cerut și pentru tine un butoi? Eu zic să-i dăm zor. Să-i arătăm, paștele mării lui, cine-s flăcăii bihoreni!

Îl suduia pe italian, dar îi c. prinsese o neobișnuită veselie. Țipau pe întrecute:

— Ce? Noi nu știm lucra?

Vătaful îi pândea agitat, și'n tulburarea sa, aproape scâncea ca un copil:

— Ce-o să fie, măi oameni, ce-o să fie?

Nu-l asculta nimeni. Ascultau la săpătorul acela bătrân care făcuse semn gălăgioșilor.

— Ei, măi oameni, să-i dăm drumul. Apoi las pe noi... Nu pentru bere, dar să nu ne'mproaște nimeni cu noroi.

N'am să uit niciodată ceea ce s'a petrecut apoi — deși la început mă amărisse mult. Acolo am simțit pentru prima dată în viața mea, marea bucurie a muncii.

Parcă ar fi devenit alții acei oameni cu mișcări greoaie, topiți de căldură. Își apucară uneltele ca la un semn; târnăcoapele se ridicau cu putere și scânteiau izbindu-se în pământul tare, care se desfăcea sunând sub loviturile noastre.

— Spor, hei! strigă săpătorul cel bătrân. Pe brațele lui puternice, vinde se împleteau sub piele ca niște fire groase de sârmă.

Când se întorceau vagonetele goale, grămezi mari de pământ zăceau pe lângă șine.

— Arde-i! las' să se'ngrașe, 'talianul. Fie-vă milă! — îi suduia omulețul îndesat, abia mișcându-și lopata.

— Hei, hei, bihorenilor! — striga tânărul cu nasul ascuțit. Incărcând vagonetele cu pământ, părea că se joacă, aruncând apă. Trozneau, bubuiau vagonetele, răsunau fășâind lopețile, iar cele două maluri ale săpăturii îngâneau parcă strigătele oamenilor. Curgea sudoarca valuri, iar trupurile goale până la brâu străluceau îndoindu-se elastice ca brazii svelți în vânt. Lucrau dârz, fără să se cruțe.

Îi observam cuprins de-amărăciune. — Știu că-i înșeală, că-i jecmănește, dar lucrează ca să i-o dovedească... — Coadă târnăcopului îmi ardea mâna ca un fier înroșit, abia mai vedeam cu ochii arși de sudoare, și doar rușinea mă mai ținea să nu ies dintre ei.

Bătrânul meu vecin își mișca brațele ca trase pe sârme, tot mai repede, fără un cuvânt. Pe bărbia sa osoasă, pielea se'ntindea și mai mult în încordare.

Primele vagoane se umpluseră cu vârf, iar vre-o patru din încărcători alergară spre noi să ne ajute.

— Spor, hei! —și se așezară în rând cu noi, și 'ntr'o clipă, ca un vas din care laptele dă' foe, vagonetul fu plin.

Scoaseră șirul de vagoane. Il însoțiră vre-o douăzeci de săpători, zorind pe vagonetari. Impingeau alergând vagonetele. Chiuiturile lor vesele răsunau până departe. În timpul ăsta, ceilalți tăiau cu și mai multă râvnă pământul.

Imi socoteam soții niște oameni ce se făleau prostește, dar mă durea tot mai amar că mă simt neputincios și inutil printre ei. Lopătam pământul, încordându-mi toate puterile, să nu rămân în urma lor. Incheieturile îmi fură prinse de zgârciu. Simțeam cum brațele mi se rup din cot:

— Impinge cu umărul și ridică din șold... mă sfătui cu strigăt omulețul cel îndesat, care alerga la noi să ne-ajute.

— Să-și bea Margeri berea! — strigai cu ură, dar trăgeam cu coada ochiului la mișcările sale. Impingea cu umărul, din aceeași mișcare își smuncea lopata în aer, apoi întorcându-se din șold, folosind și greutatea pământului din lopată, o răsturna în vagonet.

— Gaa-ta! — țipă înspre capătul vagonetelor. Al doilea rând de vagonete porni.

La al doilea vagonet, încercai în ascuns, metoda lui. Spre uimirea mea, lopata se roti atât de ușor pe de-asupra capului meu, încât speriat o oprii, iar pământul îmi curse tot în cap. La a douăzecea lopată începui să mă obișnuiesc. Firește, la început mai greșeam; trebuia să obișnuiesc fiecare fibră a trupului cu această mișcare nouă, totuși lucrăm mai ușor și mai repede, și tot mai ușor și tot mai repede.

Mă observam zelos și-mi dădeam seama cu bucurie că'n partea mea vagonetul se umple mai repede. Observam acum și vagonetele vecine. Ridicam lopată după lopată, mândru că termin de umplut odată cu ceilalți. Sării în ajutorul vecinului meu mai bătrân, care rămăsese în urmă. Mă privi uimit, străduindu-se — cu gura întredeschisă — să lucreze mai repede.

— Hei-hei! Spoor! — urlă un om înalt, frânt în două, scuturându-și capul, entuziasmat. Până departe i se'mprăștia de pe obraji picături clare de sudoare.

Ritmul nostru creștea. Oamenii, goi până la brâu, strigau mereu, îndemnându-se:

— Haide, flăcăi!

— He-he-heeci, bihorenilor!

Mi se păru — la un moment dat — că acești oameni vor săpa și căra întreg muntele până diseară, că nimic nu putea sta împotriva forței lor minunate. Acest vârtej nespus al muncii mă prinse și pe mine, ca o apă neînvinșă. Uitasem că lucrăm doar în folosul lui Margeri, că fiecare rând de vagonete îi îngrașă buzunarul. Doream din toată inima să mă scufund în vârtejul care cuprinsese pe soții mei și pe care nu-l cunoscusem până atunci. Parcă ar fi sorbit cineva întreaga oboseală din mușchii mei; lucrăm cu fălcile strânse, iar când vagonul se'mplinea, urlam din adâncul plămânilor:

— Ga-a-ta! Ple-a-că!

Două ceasuri lungi ținu această muncă ametoitoare. Nimeni nu mai socotea al câtelea rând de vagonete iese din săpătură. Nepăsându-ne de nimic, uitând de toate, contopiți de-avalma în muncă, trudeam uitând de noi. Întreaga săpătură părea stăpânită de un organism uriaș care mânca din ea. Iar la ceasul șase, când se auzi peste șantier zăngănitul toacăi de fier lovite — semnul încetării lucrului — oamenii mormăiră furioși, și-o clipă nu se'ndurară să lase uneltele din mâini.

— Hia, hei, hiiia! — țipă săpătorul cel bătrân. Ridică târnăcopul și-l înfipse adânc în pământ. Intorcându-se la vâtaf, îl întrebă scurt:

— Câte-au fost?

Acesta, palid de emoție, răspunse răgușit, bătându-și palmele de-olaltă:

— Zece rânduri. Țsta a fost al zecelea.

Și după o clipă, repetă:

— Zece!

Se stârni un murmur de mulțumire în jur. Fețele asudate ale săpătorilor exprimau mândria. Injurau zgomotoși. Săpătura arăta ca un câmp de bătaie. La tot pasul, gropi sfâșiate de târnăcoape. Terasamentul îngust al șinelor era din gros așternut cu pământul fin scurs din vagonete.

— Ei, bihoreni, precista lui de tâlhar!... Acu să-i bem berea — chiui flăcăul cu nas ascuțit.

Oamenii fuseseră veseli și mândri.

La vorbele flăcăului, fețele lor se înăspriră. Iși șterseră sudoarea de pe obraji; părea că odată cu sudoarea, își șterg și voia bună. Pielea li se încreți, sură, privirile le deveniră obosite, încețoșate, îngândurate. Mișcărilor li se făcură greoaie, întreaga lor atitudine se muie. Iși adunară posomorți, fără vorbe, uneltele.

Mă năpădi și pe mine oboseala de plumb. Măinile, grele, mă trăgeau la pământ. Fără voie, îmi ștergeam ochii, să văd mai bine. Flăcăul cu nas ascuțit se agită iarăși:

— Ei, mergem la cantină? Doar nu i-om lăsa-o lui!...

Omulețul cel îndesat însă se răsti la el:

— Să mă mai târască și pân'acolo?... S'o dea mă-sii! Bani să plătească, crucea mării lui! Să plătească! Și la fiecare vorbă era tot mai nervos. Iși aruncă pe umeri haina zdrențuită, uneltele, și porni întunecat spre cărarea din pădure, ce ducea spre baraca lor.

Ceilalți stăteau tulburați.

Vorbi și săpătorul cel bătrân, cu glasul plin de ciudă:

— Alăta preț are munca noastră?! — și porni după celălalt.

Cei mai mulți îi urmară tăcuți. Vreo zece doar, porniră cu flăcăul cel cu nas ascuțit, în direcție contrară, spre cantină. Dar înainte să fi ajuns în pădure, omulețul cel spătos strigă după ei:

— Hei, hei! Făloșilor! Mergeți ca boul la troacă. Beți ce vă varsă el... Na, lingeți — și aruncă cu amar o sudalmă crâncenă.

Ii injurau și ceilalți.

Cei zece se opriră, fulgerându-ne cu priviri furioase; se vedea că se simt jigniți. Totuși, se pierdură grabnic în pădure.

Eu pășeam singur la vale, prin pădurea umbroasă. Locuiam de cealaltă parte a șantierului, mai încolo de baraca bihorenilor, și-o luasem de-a dreptul.

Ieșit din larma asurzitoare a muncii, liniștea pădurii mă învăluia, neobișnuit. Sleit de oboseală, mă apucă greața. Cu fruntea răzimată de braț, mă sprijinii de un trunchi de fag. Toate se'nvârteau în jurul meu. Stomacul mi se strângea convulsiv. Dar nimic nu putea șterge acel simțământ de bucurie ce-l trezise în mine măreția muncii.

— O, dac'am lucra pentru noi! De n'ar fi firma, Margeri! Dac'ar fi ca'n Rusia, cum spunea comunistul acela blond din închisoare. Dac'ar fi ale noastre săpătura, tunelul, calea ferată și toate...

Dorul de luptă mă cuprinsese iarăși.

— Dece nu vor oamenii să lupte? Și omulețul ăsta spătos, se'nfurie numai, își suduie soții, dar nu le spune ce trebuie să facă... Dar poate nici el nu știe. Poate nici el nu știe decât că nu se mai poate trăi. Atunci, cine să lupte mai întâiu? Acela care știe!

Mă desprinsei atât de repede de trunchi, încât lunecai pe frunze, gata-gata să cad.

— Mie mi-au spus în închisoare ce trebuie să fac, cum să lupt! — răsări în mine recunoașterea unei datorii, și nemulțumirea mi se topi. Un sentiment chinuit al răspunderii și rușinea mă umplură.

— Vezi, totuși sunt un laș. Mi-e frică să activez. — Mă hotărîi în pripă, energic: — Am să merg la ei să le spun că trebuie să luptăm!

Dar se ivi și o umbră de dezamăgire. Nu așa începea lupta, cum mi-am închipuit în închisoare. Gâttelejul mi se strânse și cum coboram printre fagii înalți și svelți nu mă mai socoteam un copil de cincisprezece ani, ci un bărbat în toată legea, care știe cum să lucreze și care pornește trânta cu primejdiile.

XIX

Incepând din ziua aceea, aproape în fiecare seară mergeam în baraca bihorenilor. Mă așezam printre ei și le vorbeam despre luptă. Repe- tam, fermecat, tot ce auzisem dela acei doi oameni deosebiți din închisoare.

Lui Libuț și croatului nu le spusei nimic din toate acestea. Simțeam că m'am înșelat asupra lor. Mai ales Libuț mă dezamăgea. Socoteam că zadar- nic au stat la închisoare cu mine, că zadarnic le-au vorbit oamenii aceia deosebiți; ei tot nu fac nimic. Voiam să mă avânt în luptă—și nu vedeam nici o luptă. Il îndemnam disperat pe Libuț, dar el nu se sinchisea — și nu pricepeam de ce. În cele din urmă, cu toate că nu mi-l simțeam atât de aproape ca pe Libuț, vorbii și cu croatul; însă și acesta mă privi mohorît, făcu un semn vag și mă părăsi fără vorbă. Niculina râdea.

— Uite cât ești de curajos! Știi ce? Tu nu te vâri în treburi d'astea — și nu mai voi să discute cu mine astfel de lucruri.

Mult mă bucura deci faptul că bihoreni mă primiseră cu inimă des- chisă. Se obișnuiră apoi să viu des pe la ei.

Omulețul cel spătos rîdea la mine, făcându-mi loc:

— Șezi tu, atotștiutorule!

Mereu mă așeza lângă el.

— Bine le spui, bătrânelule—recunoștea el adesea, iar eu mă însufle- țeam. Simțeam o necesitate nestăpânită să le povestesc acestor oameni lucruri minunate care să-i însuflețească, să le câștig inima. Mă străduiam din toate puterile să exprim cât mai curat lucrurile și nu mai puteam de bucurie când băgam de seamă că vorbesc mai ușor, că vorbirea mea se 'mbogățește cu cuvinte tot mai curajoase, că le pot împărtăși tot mai fidel gândurile. De multe ori însă, îmi puneau întrebări cărora nu le puteam răspunde.

— Ce-i aia conversiune? Vorbește-ne de asta!

Un săpător sări brusc:

— Știi și d-ta ce-i aia conversiune. E pentru bogătași. Pentru aia au făcut-o, și pentru domni. Nouă ne-au făcut toba. Când ți-o bat în curte, poți să tot plângi că te-ai apucat să lingi din acelaș blid cu banca. Ei, asta-i conversiunea.

Eu nu le știam explica, dar mi-era rușine să mărturisesc. Rezolvam totul numind orice lege: o porcărie!

Bătrânul săpător care lucra alături de mine te cheamă:

— Ia spune, regele știe despre astea?

— Despre care?

— Despre toate porcăriile astea de care vorbești. Că — noi știm, tu știi, dar el, Carol ăla, le știe?

Adăugă apoi după o scurtă chibzuială:

— Ar trebui să i le scriem!

Omulețul spătos râse:

— D-ta ești nebun! Firește că știe! El îi capul...

Bătrânul clipi nedumerit. Spuse îngândurat:

— Atunci nu știu ce-am mai putea... că... vezi, și greva a căzut.

La început, mergeam la ei cu însuflețire, emoționat. Le explicam nerăbdător, căutând să-i conving despre adevărurile vieții. Eram mândru de mine: iată, eu lupt. Incet, încet însă, îmi dădui seama că oricât de cu drag mă ascultă, ei consideră toate spusele mele niște povești; niște povești care n'au nici în clin nici în mănecă cu viața: niște lucruri inaccesibile nouă. Neîndoios, le vorbeam entuziasmat, cu înflăcărare despre revoluția rusă, despre stăpânirea celor ce muncesc; închipuirea mea de copil o zugrăvea cu atâta minunăție încât nu-i mirare că li se păreau niște scornituri de basm.

Pe-acești oameni, sărăcia-i coborîse pe ultima treaptă. Veneau de departe să lucreze aici. Trăiau luni întregi cu mămăligă și ciorbe de verdețuri, ca să poată agonisi hrana familiei și proviziile pentru iarnă. De-aceea, se îngrozeau de orice risc. Nici nu le plăcea când îi îndemnam la acțiune. În astfel de clipe, chiar și omulețul spătos se supăra:

— Las 'că ne știm și noi necazurile noastre.

Mai bucuros ascultau când le povesteam cum trebuie să fie lumca. Aici dădeau dreptate fanteziilor mele copilărești. Dar ei le considerau, vădit, niște biete închipuiri de neatins, la care-ți pleci cu plăcere urechea dar care nu te obligă la nimic.

Dela un timp, începui să ajung la capătul celor ce-aveam de spus și tot mai mult vedeam că bat pe loc. Entuziasmul mi se muie. Mă umplu ciuda. Dar urmam cu încăpățănare a-i vizita căutând să-i influențez, să-i scutur din amorțeala lor.

Băgară curând de seamă schimbarea stării mele sufletești. Li distra și-aceasta, într'un fel ciudat. Se schimbă și atitudinea lor față de mine. Mai înainte nu se întâmplase niciodată să mă ia în râs. Acum glumeau pe seama mea și mă luau în bătaie de joc:

— Du-te, băiețașule, înjură-l pe 'talian. Arată-i tu cine ești!... Dimineța, asta să-ți fie prima grijă.

Intr'o seară, m'au supărat cumplit.

Sedeam pe un butuc în mijlocul barăcii și vorbeam cu foc. Incercam să-i scutur aruncând vorbele, plin de mânie. Acum, aducându-mi aminte, îmi dau seama că numai un copil putea pretinde ceea ce pretindeam eu. Ceream încăpățânat să m'asculte și să facă grevă, să se răscoale, să pornească revoluția.

Îmi răspundeau ironic și râdeau batjocoritor. Pe urmă, flăcăul cu nasul ascuțit se furișă în spatele meu și-mi turnă în cap o întregă oală cu apă rece.

— Mai liniștește-te, bătrânelule, prea te-ai aprins.

Râdea, și râdeau toți din jurul meu.

Trebuie că eram tare caraghios. Tășnisem în picioare, dar stam nemișcat, ucis de rușine. Prin măneca cămășii, apa se prelingea și picu-

ra de pe vârfurile degetelor pe pământ. Imi simțeam cămașa muiată, lipindu-se rece de spate. Iar ei hohoteau tot mai tare. O mare amărăciune îmi întunecă sufletul; această umilire mă durea adânc.

Flăcăul râdea încă. Când văzu că mă reped la el, se făcu serios dintr'odată, strigându-mi amenințător:

— Măi, nu te prosti! — și mă împinse de-oparte.

Ceilalți ne urmăreau, râzând.

Mă năpustii iarăși, dar din nou mă împinse deoparte. Mă împleticii, dându-mă'napoi. Acum mi se păru că-i urăsc. Fețele lor, le vedeam rele și nesuferite.

Amuțiră câteva clipe. Pe urmă, încercară să mă ostoaie.

— Stai, măi, copile! Ei, dar focos mai ești!

Furia amară izbucni din mine. Strigai sălbatic:

— Proștilor, bivolilor! Ce v'am făcut? Și-i înjuram cum îmi venea la gură.

O vreme, fețele lor arătară neliniște, uluire; mă priveau nedumeriți, apoi câțiva se indignară:

— Ei, mama mă-tii, cum ne 'njuri tu pe noi?

— Ce-ai cu noi?

— Cum îndrăznești?

Un singur glas îmi lua apărarea, sunând din fundul barăcii:

— Ei! Lăsați-l. Are dreptate.

Furia lor mă ațâță mai mult. Doream să-i jignesc mai greu. Țipam, dând din mâini.

— Sunteți lași! Iepuri fricoși! Trăiți ca vitele și vă supărați când vine cineva să vă deschidă mințile. Vi-i frică de adevăr!

Tăceau, tulburați. Câțiva se apropiară, alții protestau, dând din cap.

Omulețul spătos îmi ieși în față și mă apucă de umeri.

— Incetează! Auzi? Incetează! Șterge-o de-aici!

Mă scutură de-mi clănțăniră dinții în gură. Speriat, amuții. Dar el, mă strângea mai departe de umeri. Strigă iarăși:

— Șterge-o de-aici!

Mă smulsei din mâinile sale și pornii spre ușă. Sări după mine:

— Așteaptă! — strigă sugrumat. Când să ies, fu în spatele meu. Mă dădai îndărăt.

— Să nu dai!

Se opri brusc, ca smucit înapoi. Mă'ntrebă mânios:

— Cum îți închipui?

Câteva clipe mă privi nemișcat. Apoi, grăbit, spuse:

— Cine te-a chemat? Nu vezi că ne răscolești? Ei, acum du-te! și oltă din străfundul pieptului.

După vre-o douăzeci de pași, mă'nturnai. Stătea tot acolo în pragul barăcii, murmurând vorbe neînțelese. Văzând că mă'ntorc, țipă nerăbdător:

— Du-te, și să nu mai vii.

Câteva zile am trăit necăjit și rușinat. Nu m'am mai dus în baraca bihorenilor. Și la lucru îi priveam cu un simțământ de ciudă. Mă feream de ei, dar această decepție mă îndepărta și de ceilalți oameni. Nu mai îndrăzneam să m'apropii de nimeni. După lucru, mă așezam pe malul pârâului, ascultând larma șantierului scurgându-se spre mine, și priveam peste dealuri la soarele ce scăpăta.

Dinspre cantină răzbăteau întotdeauna ecou de certuri, râsete, iar de dincolo de sala mașinilor, chiuiturile flăcăilor dela cai.

Imi plăcea să contemp lu asfințitul soarelui. Uitând de orice, admiram culorile schimbătoare ale amurgului. Sub ochii mei, peisajul se făcea frumos, înfrumusețând și șantierul. Flăcări roșii însângerau cerul, revărsându-se peste pădure, răzbătând prin frunziș, parcă ardeau toți copacii. Prin albia pârâului, printre malurile de sub arini, părea să curgă o șerpuire roșă, străvezie, de sticlă. Fumul coloniei se mprăstia în aerul nemișcat, plutind ca un văl violet de-asupra pământului. Geamurile barăcilor și-a caselor murdare străluceau în ultimele lumini ale soarelui.

Pe nesimțite, cerul își pierdu culorile, peste toate se ntinse o umbră sură. Iarăși mă apucă jalea. Adevărurile frumoase ale celor doi oameni deosebiți nu mă lăsau în pace.

— Vezi, ei au suferit închisoare și bătăi pentru adevăr. Nu s'au speriat de greutate. Iar eu, din nou m'am înstrăinat de oameni.

Fără luptă, socoteam viața lipsită de scop. Și-acest simțământ mă deznădăjdui mai mult chiar decât sărăcia și hainele mele zdrențuite.

— Trăiește ca un laș! mi-am spus.

Și frica unei vieți fără țel nu-mi îngădui să mă însingurez, mă mână înapoi între oameni.

— Trebuie să înțelegă că așa nu se poate trăi! Trebuie să lupte!

N'am mai șezut seara pe malul pârâului. Căutam îndărătnic tovarășia oamenilor.

XX

După întoarcerea pe șantier, legăturile mele cu Libuț s'au schimbat mult. Vremea petrecută în închisoare, gândurile noastre comune și atitudinea sa curajoasă m'au făcut să mă alipesc de el ca de un frate mai mare. Întorși pe șantier, așteptam să s'avânte cu aceeași nerăbdare în luptă ca și mine, să facă și el cum fac eu.

Dar nu s'a întâmplat astfel.

Libuț, măcar că locuiam în aceeași baracă, nu-mi împărtășea gândurile sale. La început mai asculta, și încă cu destul interes, aprobând planurile mele. Încerca alături de mine să convingă pe oameni, mă apăra de ironiile lor, amintea cu însuflețire de adevărurile celor doi din închisoare. Dar la o săptămână abia, se schimbă, într'un mod ciudat. Rămăsese tot bun față de mine — îmi cumpărase chiar niște baine, din câștigul său, după ce mă zdrențuisem tot — dar se'nchisese în sine. De mă plângeam de indiferența oamenilor, mă consola, dar simțeam din vocea lui c'o face dintr'un soi de politetă. Seara, nu prea stătea în baracă. Pleca cine știe unde și se întorcea noaptea târziu. Iar pe mine mă necăjea că nu mă chiamă niciodată. Ba, odată, când i-am propus să-l însoțesc, s'a fâstâcit; se vedea că nu vrea să merg cu el. Mi-a spus:

— Nu, să nu vii. Știi, mă duc undeva și nu se poate, așadar.

Nici nu l-am mai rugat să mă ia cu el. Când se pregătea de ducă, îl observam mâhnit, cu amărăciune, dar nu-i mai vorbeam. Mă socoteam înșelat, iar pe dânsul un trădător, căruia nu-i mai pasă de adevăr. Dragostei ce i-o nutrisem, îl luă locul un dispreț dureros.

Și-odată, când veni vorba, nu știu cum anume, de omul blond, izbucnii sălbatec:

— Cum îndrăznești să-l pomenesti?

Se făcu roșu, mă măsură nehotărît și întunecându-se, șopti:

— Fain fecioraș ești tu, n'am ce zice!

Eu, năpădit de amarnică tristețe, strigai:

— Nu mai vreau s'aud de tine!

— Trebuie să înțelegi c'ai fi o piedică — spuse, și adaugă împăciuitor căci băgase de seamă că mă jignise: — Ești, așadar, un copil.

Și mai rămase o vreme nedumerit și nehotărît lângă mine. Pe urmă înclină din cap:

— Trebuie să înțelegi și tu că ești un copil încă.

Și porni spre tufe.

Intreaga ceartă se desfășurase în ușa bărăcii.

Când l-am văzut că pleacă fără să mă ia cu el, strigai cu cruzime:

— Te temi să lupți pentru libertate! Iți păzești pielea...

Se'nturnă spre mine cu o față atât de aspră, încât vorbele mi se'necară în gât. Pe urmă clătină din cap și dispăru printre tufe.

Intr'o zi, îl urmării, furișându-mă pe urmele sale, în pădure.

Urcă spre săpături, apoi coborî iar spre vale, printre copaci.

Alergai în sus pe o cărare, pândind de-acolo ce face. Privea prudent împrejur; porni apoi pe cărarea ce ducea spre o veche casă de pădurar părăsită, ce se afla nu departe de pârâu, înconjurată de arbori mari.

Cobora amurgul. Inima mi se strânse. Știam acum unde se duce Libuț. În casa aceea locuia Niculina. Decând plutonierul de jandarmi îi interzisese să locuiască în colonie, ședea aici. Lucra departe de șantier. Căra apă muncitorilor, la o săpătură.

Când ne înapoiaserăm pe șantier dela închisoare, Niculina ne vizitase încă a doua zi, bucurându-se din toată inima.

— V'au dat drumul? Ah, ticăloșii! Trebuie să te îngrași! — îmi spusese.

Tristețea și delăsarea pe care le observasem la ea, când mă căutasese la închisoare, pieriseră cu desăvârșire. Făptura ei sveltă se mișca sigură, cu o liniște uimitoare. Vorbea cu noi liber, cu un glas liniștitor; frumusețea ei era stăpânită acum de o simplitate ce nu i-o cunoscusem înainte. Fiecare trăsătură a feței sale exprima nu știu ce strădanie către un țel necunoscut mie. Mirosul ei puternic de săpun o învăluia iarăș, dar părul negru, lucios, și-l acoperise cu basmaua ei galbenă, decolorată. Mă liniști mai mult decât orice absența acelei atitudini provocatoare și tulburătoare pentru bărbați, care mie îmi dădea atâtă emoții ciudate, umplându-mă de rușine. Acum nu mă mai feream de ea când o zăream. Ba chiar mă duceam la dânsa, să mai stăm la sfat. Totdeauna mă îmbia cu câte ceva, iar eu mă simțeam fericit că-mi ascultă planurile cu atenția prevenitoare a unei mame. O lămuram cu seriozitate cum va fi lumea, și că eu lupt pentru lumea aceea și voi lupta câtă vreme trăiesc. N'am încercat însă niciodată s'o conving să intre și ea în lupta aceasta. Socoteam că asta-i — oarecum — numai treaba bărbaților. Uitasem, sau îmi aminteam cu ciudă că tocmai ea a îndemnat femeile de pe șantier să demonstreze contra jandarmilor. Pe Niculina o promisem în conștiința mea ca pe o soră; doream să aibă nevoie de apărare, de apărarea mea, a unuia care poate lucra și lupta pentru o lume în care toți să fie fericiți.

Ea mă asculta serioasă și aproba clătinând din cap.

— Da, vorbești bine. În viață, singura fericire e libertatea. Iar asta nu-ți cade mură'n gură.

O cutremura o atâtare pătimașă. Vorbea frânt, repede:

— Dă-le la cap! Dă-le la cap cu adevărul! Atunci ești om în fața tuturor. Iți cred și le poți cere să te cinstească. E tare frumos asta. Tare frumos. Ai fost un nimenea și iată, ai devenit un om... O bucurie fără margini îi strălucea în obraji. Brusc, se strânse înfiorată, sculându-se aproape cu

spaimă de pe scaun: — Doamne, cine-am fost eu!... Ce bine că s'a întâmplat așa!

Mă privi, și cu o voce îngrijorată, zise:

— Dar tu ești un copil încă. Tu încă nu trebuie. Aia-s niște ucigași, tu! Niște ucigași fără milă.

Mă mâhnea și mă umplea de ciudă că mă consideră copil și că se teme pentru mine. Odată, când protestam, mă trase în fața unei oglinjoare din perete, strigând înveselită:

— Uite! Ești ca o fată. Zău, ca o fată! Iși smulse basmaua din cap și mi-o legă.

— Stai un pic, numai un pic.

Iar eu stam bătos. Din oglinjoară, mă privi sfios o față slabă de copil, arsă de vânt, cu ochii larg deschiși. În clipa următoare mi-am și smâncit basmaua din cap. Mă umplea de ciudă această purtare de mamă, totuși îmi părea bine că îmi poartă de grijă. Mă simțeam tot mai legat de ea și-aveam încredere în ea.

...Acum însă, văzându-l pe Libuț cum merge printre copaci drept la ea, și cum știam că de două săptămâni mergea în fiecare seară, îmi răsăriră iar în minte vechea Niculină, vâtaful cu capul zdrobit, plutonierul de jandarmi și toate câte povesteau soții mei despre femei. Toată stima ce o nutream față de Niculina se risipi într'o clipită. Mi se făcu silă de Libuț; mă socotii înșelat; rămăsei până târziu în noapte printre copaci, afară.

XXI

Șantierul și colonia se aflau între pădure și pârâu. Dincolo de pârâu, valea se lărgea și petecele de porumb și grâu se pierdeau până hăt în depărtările sure.

În inima coloniei se înălța casa mașinilor, în fața ei birourile și cantina zugrăvită în alb. În jurul lor, barăcile late, diforme, de scânduri, împânzind valea; în fiecare din ele trăiau claie peste grămadă oameni. Separat bihoreni, bănațenii, oășenii, muntenii, dobrorenii și cei de pe Someș. Țăranii și zilerii se grupaseră după regiuni. Minerii, zidarii și supra-veghetorii trăiau împreună cu familiile lor în barăci mai mici, de cele mai multe ori clădite de ei înșiși, ori în satul de dincolo de săpături. După schimbul de seară, o întreagă armie de luminițe clătinate pornea către tunel, pe coasta muntelui. Dispăreau și apăreau dintre tufe, răzbătând tot mai sus. Erau felinarele celor ce locuiau în sat. De multe ori am contemplat din ușa bărăcii noastre această defilare a luminilor.

De când mă întorsesem pe șantier, locuiam într'una din barăcile comune. În jurul meu trăiau oameni de adunătură, bețivi, vagabonzi, care toată ziua nu făceau decât să se certe. Nici unul n'avea familie. Chiar dacă o avea vreunul pe undeva, nu se sinchisea de ea. Trăiau de multă vreme fără să fi avut de lucru și acest veșnic șomaj îi desvătase de muncă, încât nici atunci când primeau undeva de lucru, nu-i mai trăgea inima. Viața inactivă îi stricase cu totul. Deveniseră incapabili de un cât de mic efort. Parcă fiecare din ei ar fi purtat pe suflet o piatră grea, care-l apăsa tot mai jos și mai jos în această stupidă leneveală animalică. Chiar de lucrau cinci-șase zile într'o lună, își păpau câștigul cu mult înainte, pe bonuri. Cumpărau rom și pâine. Așa trăiau. Seara, povesteau cu nerușinare întâmplări de dragoste din viața șantierului, ori mințeau despre necrezute isprăvi amoroase proprii. Se disprețuiau reciproc. Nu odată auzisem pe câte unul:

— Mi-a fost de-ajuns. Săptămâna viitoare plec de aici. Voi munci. Nu sunt ca voi.

Ceilalți s'apucau să-l batjocorească, să-l insulte, dar din vorbele lor transpira invidia; părea că l-au chiar crezut, că amenințarea va deveni faptă și că acela va reuși să scape de o astfel de viață.

Nici unul însă nu s'a ținut de cuvânt. Dacă vre-unuia, peste două-trei săptămâni i s'amintea de promisiunea lui, ridica din umeri ori înjura.

Ceilalți muncitori, din celelalte barăci, minerii, zidarii, îi disprețuiau profund și nu stăteau de vorbă cu ei.

Se afla printre ei un tânăr cioplitor de piatră. Să fi fost trecut de douăzeci de ani. Avea un păr blond, pletos, învălurat, iar obrazul neprins de soare rămânea mereu roz, ca de fată. Era dezertor și veșnic stăpânit de teamă. Știau toți despre el că-i fugit, iar el se temea, îi era frică să se prezinte la șantier. Il întreținea apriga bucătăreasă a cantinei, pe acest flăcău cu obraz frumos, care avea o voce minunată. Se așeza scara în marginea pădurii, cântând de acolo. Se 'ntorcea deobicei în zori. „Câștigul“ și-l împărțea cu soții săi, iar accia măcar că primeau totul, își băteau joc de el. Era un om tare laș, nerod și vanitos. Sta ceasuri întregi pe pat, strâmbându-se în diferite feluri în oglindă. Vanitatea sa l-a și pierdut.

În baracă locuia și un bărbat mai în vârstă, pe nume Vitalyos. Fusese cândva șef de gară. Rar să întâlnești un om cu suflet atât de stricat. Din obrazu-i slab, palid, holba spre toată lumea niște ochi sticloși. Când era treaz, vorbea încet, cu finețuri. Se ținea drept mare ungur, și'n ciuda înfățișării sale de vagabond, un domn din lumea alcaasă. L-am auzit de mai multe ori spunând: — Suntem neam de domni. De-aceea îndurăm.

Când bea, glasul i se umfla de fală. Șuiera cuvintele printre dinți și veșnic îi suduia pe români.

— Neam ticălos de opincari! Am să le plătesc eu. Știți voi cine sunt eu? Șef de gară, cu trei rozete și cu stea de aur. N'am depus jurământul în fața lor. Dați-mă afară! N'am să trădez. Eh! Voi nu înțelegeți. Sunteți niște nimeni! Își umplea pieptul: — Vor mai străluci aici rozete și stea de aur! Zgăria gulerul soios al tunicii sale purtată până la refuz. Râdea cu înțeleș, izbind cu pumnul în aer. Șuera: — Aștept, chiar de-oi crăpa!

Furia și ura lui caraghioasă stârneau în mine atâta scârbă, încât într'o seară i-am spus:

— Și eu sunt ungur, nerodule! Ce fel de neam de domni sântem? Iar ăla-i român — arătai spre zidarul cel bătrân — și 'ndură ca și mine. Tu firește, joci cărți, bei și-ai vrea să fii iarăș domn cu stea de aur pe piept.

Ceilalți izbucniră în hohote, el se repezi la mine și mă palmui:

— Să ceri iertare imediat! Mișelule!

Il îmbrâncii de se tot duse, izbindu-se de stâlpul de sprijin din mijlocul barăcii și se lungi la pământ. Rămase așa o vreme, apoi se sculă și se apropie, șchiopătând, de pat. Se așeză, privind-mă cu ură:

— Așa respecti tu pe cei mai vârstnici? Păcat că n'am revolverul la mine. Te-aș împușca ca pe un câine.

N'a mai vorbit cu mine de-atunci, dar nici rozetele nu le-a mai amintit înaintea mea.

Acest om îl șantaja amarnic pe pietrar. Îi lua aproape toți banii și-i juca la cărți. Se purta ca o mamă venală cu fata ei frumoasă. Il lingușea, îl învăța cum să se poarte cu bucătăreasa și-i îngrijea frumusețea. Il tundeă, îl pieptăna, îl punea să bea ouă crude ca să aibă glas și mai frumos. Dealtminteri, flăcăul era capricios ca o fată mare. Il speria că-l doare 'n gât sau că-i pică părul. Odată, după ce șeful de gară îl tunsese, se ciondănea cu el, că nu l-a tuns bine. Se privea în oglindă și se lamenta:

— L-ai tuns prea scurt. Uite cum îmi stă!

Pe urmă apucă foarfeca în mână și-și înșfăcă părul mânios:

— Indată-l tai tot!

Celălalt strigă speriat:

— Ce faci, nebunule? Vrei să te urâtești? Cinc se mai uită la tine, tuns chilug?

Toți râdeau de ei, căci știau că șeful de gară nu se teme decât pentru „câștigul“ flăcăului. Știa lucrul acesta și pietrarul. Cu foarfecele în mână, țipa îndărătnic:

— Am creastă ca un cocoș...

— Nu creastă, ci coamă, răsă un om tare negricios. Apoi, sculându-se se apropie de el: — Stai că ți-l aranjez eu. Dă'ncoace! Luă foarfecile, fi cuprinse un smocîmbelșugat de păr și până să crâcnească cineva, harșt! i-l reteză.

Pietrarul rămase fără cuvânt, înlemnit. Cu mâinile la cap, privi desuă-dăjduit în oglindă, cum îl pocise.

— Ce-ai făcut? întrebă aproape plângând, zvârlind cu oglinda în omul negricios; aceasta însă se feri sprinten; se retrăgea, râzând batjocoritor:

— Pe mă-ta! N'ai spus tu să ți-l tai? Și ieși repede pe ușă.

Toți cei din baracă se tăvăleau de răs. Doar șeful de gară rămăsese serios. Privea înghețat la pietrar. Șuieră:

— Frumos arăți, oaie belită!

Acum, toată furia pietrarului se revarsă asupra șefului de gară. Incepu să-l suduje, aruncând vorbe urâte și amenințându-l:

— Să nu mai îndrăznești să ceri dela mine! Nu-ți mai dau nimic! Buzele șefului de gară tremurau de enervare, dar nu spuse nimic. Se'ntoarse cu spatele, culcându-se. Peste vreun ceas, se sculă și ieși.

Toate acestea se întâmplaseră înainte de amiază.

După amiază au venit doi jandarmi după pietrar și l-au dus legat de mâini.

Știam cu toții cine l-a denunțat.

Se afla printre noi un emigrant rus, Bernesovschi. Fusese ofițer țarist. În vremea Revoluției luptase contra comuniștilor. După victoria Revoluției, fugise în România. Era un om tăcut, de statură uriașă, cu obrajii stacojii și buzele neobișnuit de groase. Privea lumea cu ochi de pește, lipsiți de orice expresie. Când jandarmii îl luară pe pietrar, Bernesovschi i-a spus cu glas aspru, șefului de gară:

— Noi, gentlemanii, să nu fim denunțători.

Vitalyos nu îndrăzni să răspundă, ci abia a doua zi, după ce se îmbă-tase, se legă de el cât ținu seara:

— Cum îndrăznești să m'acuzi? Aveam dreptul; mă jignise. Nu poți ofensa nepedepsit pe un gentleman. Dealtfel, ce-ți pasă de unul ca ăsta? Ți se urcă în cap, atunci degeaba toate... Da' ce-mi pasă mic de tine? Voi v'ați aranjat... Râse cu bucurie răutăcioasă. — Așa v'a trebuit, muscalilor! Ei, aici n'o să se 'ntâmple, amice! Aici, nu permitem! Venim de hac vagabonzilor, acestor vagabonzi instigatori!

Bernesovschi ridică din umeri și ieși.

Pe minc furia mă scoase din minte:

— Cum îndrăznești să vorbești așa! Cine muncește și luptă nu-i vagabond! Tu ești un vagabond, cartoforul!

Așteptam să se repeadă la mine. Clipea însă nedumerit, apoi îmi întoarse spatele mormăind vorbe murdare.

Vreo două mii de oameni lucrau la tunel, la săpături și umplură. Sâmbătă, întreaga colonie se umplea cu cântec de harmonică. Cantina se cutremura de larma glasurilor. Petrecăreții urlau cântece vesele și ciudate.

Larmă domnea peste șantier și'n zilele săptămânii, însă larma emoționantă, creatoare a muncii.

Se aflau puțini muncitori calificați acolo. Chiar și o parte dintre mineri și zidari furaseră meseria pe un șantier. Viața așezată le era necunoscută; în șirul greu, plictisitor al zilelor lor, doar băutura mai deschidea unele luminișuri.

Cantina o țineau doi negustori. Unul slab, cu o bărbuță ascuțită de țap, foarte vioiu și veșnic bănuitor. Se afla peste tot, apucând repede, pipăind în fugă totul: farfurii, pahare, mese. Imi amintea, nu știu de ce — de muște. Morocănos, suduia tot timpul, zorindu-i pe chelneri. Era evreu; știam aceasta dela asociatul său, un ins zâmbăreț, tăcut, pe care toată lumea îl numea domnul Irimia. Acesta nu-l scotea pe celălalt din „jidani puturos”, dar numai față de alții și cu voce scăzută. Domnul Irimia mai ținea și cârciuma din sat, unde vindea soția sa; el, asociat la negoț, își ducea zilele veșnic la cantină.

Odată, cantinierul cu bărbuță mă rugă să car nisip în popicărie. Imi făgăduise pentru asta trei cine. Atunci văzui cum au încredere unul în celălalt, cei doi asociați. Fiecare-l spiona pe celălalt. Dacă unul ieșea în bucătărie, celălalt ieșea îndată în curte, de unde pândea pe fereastră să vadă ce face acela înăuntru. Imi dădai seama că fiecare se teme să nu fie furat de celălalt.

Domnul Irimia avea obiceiul ca seara să se așeze printre oășeni și să le vorbească cu glas moale:

— Suntem cerșetori în propria noastră patrie, — le spunea el. Ne jefuesc jidanii, străinii. Ne răstignesc pe cruce, ca pe Cristos! Uitați-vă și la ăsta — arăta către cantinierul cel bărbos — trage pielea de pe noi. I-ar plăcea să fie numai a lui toată cantina.

Intr'o seară, le vestea cu importanță:

— Hei, români! La București au început să-i bată pe jidani... Tineretul a făcut un nou partid, partidul bunilor români... Și preoții-s cu noi, și cei mai buni cosângeni. Explica înfocat: — Vor să curețe țara de străini, de jidani. Țara să fie a românilor.

Aminti și numele acelui partid. Auzeam pentru întâia oară de garda de fier.

Oășenii clătinau din cap. Pe urmă se răzlețiră spre barăci.

Peste câteva seri, Irimia a luat cu el în sat vreo zece oășeni și i-a îmbătat; noaptea, acești zece oășeni au spart ferestrele mai multor locuințe de țărani unguri. A doua zi, trezindu-se, s'au ascuns prin pădure ca nu cumva să vină jandarmii după ei. N'a venit nimeni. Puțin se sinchisea plutonierul de ferestrele țăranilor unguri.

La vreo săptămână, sâmbătă seara, la plată, se întâmplă un lucru curios. Trei oășeni strigau disperăți, în fața ghișeului dela cassă, că lor li se cuvine mai mult. Unul strângea în pumn o grămadă de bonuri și se plângea oricui, cu glas plângăreț:

— Uitați-vă, fraților, pentru asta m'am trudit! Uitați-vă pentru ce am dat cu târnăcopul toată săptămâna.

Până la urmă, casierul țipă la el:

— Du-te, cere-i dela cantinier. Lui i-am plătit banii tăi. Firește, dacă bei atâta!

Cei trei oășeni au și plecat. Încă mai așteptam în fața ghișeului, când

dinspre cantină se auziră strigăte, zăngănit de geamuri sparte, lovituri înfundate. Apoi s'auziră și troznițuri de scânduri, și urletele domnului Irimia:

— Incetați, vitelor! Temnița vă mănâncă, bandiților! Astâmpărați-vă! Mă ruinați și pe mine.

Cei trei oășeni căutau pe cantinierul cel bărbos, dar acesta, observându-i din vreme, fugise și se ascunsese. Apăru numai a doua zi. Cei trei oameni furioși s'au răzbunat, spărgând totul în cantină. În cele din urmă, proprii lor soți i-au prins și i-au legat. Încă în aceeași zi, domnul Irimia, cel care ura pe străini, a dat pe cei trei oășeni pe mâna jandarmilor.

Așa fierbeau oamenii în acea amarnică viață de șantier. Simțământul neputinței începea să mă convingă cu încetul că nu se poate trăi sincer, curajos. Nici munca nu mai însemna pentru mine liniștire. Imi dădai seama că zadarnic lucrez bine, când nu câștig nici cât să mă satur ca lumea. În loc de avansuri primeam niște bonuri pentru care la cantină cumpăram alimentele de două ori mai scump decât în alte părți.

Primeam atâta salariu sâmbătă, încât îmi ajungea pentru mâncare până miercurea următoare. Joi trebuia să cer iarăși bon dela Margeri, care-mi dădea doar pentru o singură zi, pentruca a doua zi să mă poată umili din nou.

Întâmplări mereu mai uimitoare îmi muiau voința. Într'o zi, aflai că Marian adună vreo două zeci în baraca sa și le predică ce aflate în închisoare dela sectant. S'au găsit unii care-l credeau. Pe mine, acest lucru mă zdrobi cu totul. După munca grea a zilei, rătăceam prin pădure cu sufletul măcinat, urând din ce în ce mai mult șantierul.

Mă sălbătăceam din nou. Simțeam că n'am nici un scop, nici-o speranță.

Atunci se întâmplă ceeace m'a salvat și a dat vieții mele o țintă și un înțeles.

XXII

Trăiam flămând și dezbrăcat, și bucuros mi-aș fi luat lumea 'n cap, să nu mai văd șantierul și oamenii de acolo. Aș fi plecat undeva, unde viața-i luptă, deci frumoasă. Dar munca mea, mizeria mea mă legaseră de șantier; zile după zile se scurgeau, umplându-mi sufletul de o plictiseală nemărginită. Simțeam că dacă nu se întâmplă ceva, mă omor, ca să pun capăt odată zvârcolirilor mele.

...Și atunci, s'a întâmplat, într'o după amiază târzie de August...

Plouase O scuturătură trecătoare de nori. Umbrele mari ale norilor alunecau repede departe peste lunci, pe sub poalele verzi ale culmilor. Iar soarele strălucea din nou, pământul aburea și frunzele copacilor se desfăceau înprospătate.

Eram după lucru. Ședeam sus, în marginea pădurii. Admiram împrejurimile spălate de ploaie. Mi se părea că pădurea respiră, palpitând aproape nesimțit, că toate respiră în jurul meu, copacii, ierburile, întreaga vale. Mă auzii strigat pe nume. Era Libuț. Observai că vine dinspre colonie, jos prin săpătură. Nu-i răspunsei îndată, dar îl urmăream curios.

Venea pândind, oprindu-se din când în când. Imi striga numele, așteptând, apoi mergea mai departe. În cele din urmă, răspunsei. El se cățăra pe mal, la mine:

— Hiii, frățioare! — veni el gâfâind — ce dracu' te cățări pe-aici?

Il priveam îmbufnat, bănuitor. El însă nu se sinchisi de-aceasta, ci îmi spuse repede:

— Ei, haide repede! Auzi?!

Și porni nerăbdător înainte.

Mă gândii să nu merg nicăieri, dar după expresia feței sale înțelesei că s'a întâmplat ceva important. Mergea printre tufe și copaci cu frunze ude, drept spre casa Niculinei.

Pe frunzele arborilor luceau picături clare de apă, care se scuturau pe obraji, pe hainele noastre.

Curiozitatea mea devenea tot mai nestăpănită.

— Ce s'o fi întâmplat? — mă întrebam, dar mi-era rușine să-l întreb pe Libuț. Pășeam grăbit în urma lui. Nici el nu vorbea. Inaiata repede, pândind prudent în toate părțile. Hainele noastre ponosite se muiaseră de-a-binclea; arătam ca niște mâțe plouate. Ajunserăm la casă. Niculina ne întâmpină, șoptindu-i lui Libuț:

— Intrați, stau eu de pază! — Imi zâmbi și ieși în capătul cărării. Intrașăm.

Înăuntru, Libuț se feri din calea mea. Zării doi oameni în odaie. Unul era fierarul, un om înalt, uscat, negricios, pe care-l știam din vedere depe șantier și-l zărisem de câteva ori plimbându-se cu Libuț. Celălalt era un om blond, spătos. Mă privea surâzând. O vreme m'am zgâit surprins și nedumerit la el. Apoi l-am recunoscut. Era omul cel blond din închisoare.

Tresării, ca îmbrâncit în piept. Strigătul mi se înecă în gât. Nici să gem nu mai putui. Il priveam doar, zăpăcit.

— Ei, nu dai mâna cu mine? — făcu râzând și porni către mine.

Mă cuprinse o bucurie nebunească. Ca un fulger îmi trecu prin minte că nu'mai trebuie să mă omor. Și 'n aceeași clipă, sufletul meu zăvorât se deschise, revărsându-se întreaga mea obidă atâta vreme reținută:

— O, de-ai ști cât îs de lași! Toți îs niște lași! — strigai cu vocca tremurând de mânie. Mă podidiră lacrimile, și nici nu mă sfiam să plâng în fața acestui om. Libuț, de lângă mine, oftă greu:

— Nu mai face pe deșteptul! Mereu face pe deșteptul!

Blondul îmi îmbrățișă umerii, trăgându-mă să șed lângă el.

— Știi la ce te gândești! — mă mângâie el. — Dar poate n'ai dreptate. Firește, ești un copil încă. — Izbueni în răs: — Vezi, una-două plângi, firește că nu mai au încredere în tine.

Mi se păru că 'n inima lui petrece pe socoteala mea. Mă liniștii îndată. Mă simțeam jignit. Dar bucuria de a-l fi întâlnit mă alină curând. Eram fericit. Il ascultam cu sufletul împăcat. Vorbea despre luptă. Spusele lui răsunau profund în inima mea.

Il trimisese partidul la noi, să vadă ce mai e pe șantier și să transmită îndrumări tovarășilor aflați acolo.

Acestea, bine'nțeleș, le aflai mai târziu. Atunci îmi spuse doar că l-au trimis muncitorii dela oraș și că tot ar fi venit el, oricum, pentrucă ne promisese doar că vine să ne viziteze. Ii eliberaseră din închisoare, pe el și pe tovarășul cel cu fața slabă, nu mult după plecarea noastră.

Zadarnic îi bătuseră și-i torturaseră, n'au putut scoate nimic dela ei.

— Au avut loc demonstrații mari în toată țara, — ne lămurea el acum. Grivița a învățat massele să lupte. Le-a învățat să nu mai îndure nedreptatea. Și adăugă: — Muncitorimea dela oraș pune bază și pe voi. Vom sta ca zidul de stâncă. Vă vom ajuta.

Intră și Niculina — și-odată cu ea, acru încins de August. Afară se întunecase, abia se mai zărea conturul copacilor. Niculina aprinse lampa,

dar coborî îndată fitilul, iar odaia rămase în penumbră. Ieși iar în prag, pândind în noapte și trăgând cu urechea prin ușa întredeschisă la cele ce vorbeam.

Blondul puse o sumedenie de întrebări. Uneori răspundea Libuț, dar mai mult fierarul cel înalt. Vocea sa profundă — deși vorbea liniștit — tuna, acoperind toate zgomotele din odaie. După ce amuți, se auzi cum roade cariul în grinzi, ori cum fâșâie afară frunzișul stejarilor.

Mă simțeam minunat între acești oameni. Doar căutătura cercetătoare a ochilor cu lumini întunecate ai Niculinei, care scurmasu în tunică, aducea aminte că asupra acestei întruniri atât de plăcute, planează primejdii.

Cam către miezul nopții, fierarul cel înalt se pregăti de plecare. Întrebă:

— Așadar, mâine?

— Da, mâine — aprobă blondul. Pe aceia în care putem avea încredere. Apoi repede, către Libuț: — Să nu liți exagerat de neîncrezători. Nici cu el n'ar fi trebuit să fiți — mă arată cu un semn din cap: — Și el trebuie să lupte ca și tine.

Iar după plecarea fierarului, ceru Niculinei un țol și ieși odată cu noi.

— Nu. Lasă. E bine și-acolo, nu-i frig — răspunse el Niculinei care stăruia să se culce în pod. — Lasă ușa șurii deschisă, dacă va ploua, am să intru acolo — și fără să dea bună seara, pieri în întuneric, printre copaci.

Mă înapoiaii acasă cu Libuț. O bună bucată de vreme, merse alături de mine, fără vorbă. Apoi grăi:

— Curajoși oameni, ăștia dela oraș. — Și fără nici o tranziție, începu să se scuze: — Așa voia Niculina, să nu știi de nimic. Ii era milă de tine, că ești copil. Așadar, asta a fost.

Iar eu îl împăcai îndată:

— Nu-i nimic!

Libuț se înflăcăra.

— În lucruri serioase nu poți fi ușuratic, așadar. E în joc pielea multor oameni. Știi, domnii n'au inimă. Ei, tot una, tu trebuie să înțelegi. Se învioră brusc: — Acum totul va fi 'n regulă. Vor fi lucruri mari. Dar ai să vezi tu — și amuți, misterios.

Nu întrebai nimic; mergeam mulțumit alături de el. Pădurea nemișcată era cuprinsă de liniște. Aerul cald, înmiresmat. — De-ar fi mâine! — mă gândeam eu.

A doua zi, târziu după amiază, ne-am strâns departe în adâncul pădurii, sub stejari. Mă pregătisem toată ziua pentru această adunare. Abia apucasem să se termine lucrul, să pot alerga la Niculina.

Aflasem acolo și pe croat, șezând pe scările pridvorului. Citea o gazetă. Ridicase ochii la mine și-mi făcuse un semn prietenesc să mă așez pe lada de lângă scări.

— Plecăm îndată, numai să se îmbrace — și arată din cap spre ușa întredeschisă. Pe Libuț nu l-ai văzut?

Clătinai negativ din cap. El își continuă cititul. Ii observam curios fața. Se schimbese mult decând ieșise din închisoare. Pierise veșnica sa posomoreală. Trăsăturile sale exprimau liniște, împăcare.

Niculina răsări în ușă. Mă pregăteam să mă ridic, dar ea, cu degetul pe buze, mă opri. Se furișă prevăzătoare în spatele croatului și gădilă cu un firicel de iarbă ceafa omului care citea; când acesta dădu cu mâna pe după ceafă, ea trase repede firul, zâmbind bucuroasă. Apoi îl gădilă după ureche, râzând pe tăcute, când croatul încerca disperat să prindă musca închipuită care-l supăra. Acum Niculina îl gădila când pe ceafă, când în

ureche, iar croatul își arunca mâinile prin aer atât de caraghios, încât nu-mi putui stăpâni hohotul. Mă privi mirat, apoi dându-și seama ce poate fi, se 'ntoarse brusc. Izbucni în hohote și Niculina, scoase repede șapca croatului și-i încălci părul, veselă. Râdea și croatul. Căutătura sa aspră se muiașe, vocea sa stângace, suna cu gingășie:

— Uite frate, ce mai frumoșete! Firește, dacă se gătește atâta vreme. Totuși ce crezi, cade-se să întârziem?

Niculina era frumoasă. Purta o bluză proaspăt călcată și'n cap basmaua ei galbenă spălăcită. Dar frumusețea ei nu mă mai interesa. Vorbele croatului mă înspăimântaseră. Firește, nu se cade să întârziem, mai ales eu, acum. Și acest gând topi și fărâma de invidie ce-o simțisem împotriva croatului.

— Dar de ce nu plecăm odată? — întrebai zorit.

— N'ai teamă, nu întârzii, — mă ostoi Niculina. Incuie ușa și mă luă de braț.

— Nu te duc bucuros — spuse ea — asta nu-i joacă pentru copii. Dar... băietе, să fii curajos! — Și începu să mă tragă după dânsa, ca 'ntr'o joacă. Croatul venea în urma noastră. Ne afundam tot mai mult în inima pădurii. Niculina începu să murmure un cântec. Veselia ei mi se transmise și mie. Mi se părea că nu-s și n'am fost niciodată orfan, că am o familie, că Niculina și croatul sunt ai mei. Poate și prin mintea Niculinei se țeseau astfel de gânduri. Se 'ntoarse spre mine, rostind serioasă:

— Vezi, dragul meu, viața-i frumoasă. E bine să trăiești astfel.

Și începu iar să cânte. Cântecul era ca și ea de vesel.

Pe când ajunserăm în stejăriș, așteptau mai mulți acolo. Ședeau la picioarele unui arbore uriaș cu tulpina groasă, care fusese cruțat cândva pentru sămânță. Era și Libuț acolo, cu încă trei oameni. Unul, un miner scund se rezemase de trunchiu. Și pe el îl cunoșteam doar din vedere. Nu se afla de multă vreme pe șantier. Pe obrazul său cărnos, rotund, se vedea oboseala. Era greoiu în mișcări. Când ajunserăm, ne privi fără vorbă, dar nemulțumit, părând că se așteptase să mai vină cineva cu noi. Mi se păru că nu știu cum, din ochii săi, încă o pereche de ochi mă pironesc cerce-tători. Mai târziu am aflat că el e secretarul celulei de pe șantier. Venise din Lupeni, unde siguranța îl căuta de multă vreme.

Ceilalți doi ședeau pe un butuc năpădit de mușchi. Pe unul din ei, pe zidar, îl cunoșteam bine. Lucrase înainte vreme în acelaș loc cu Pero, iar eu le căram apă. Fața îi era brăzdată de dungi adânci, cenușii, de parcă praful de ciment i s'ar fi lipit pentru veci de piele. Liniștit și tăcut, dacă îl întreba cineva ceva, mai întâi ridica ochii spre cer — ca unul care caută să vadă de va ploua sau ba, și-abia pe urmă răspundea. Pe cel de-al treilea tovarăș al lui Libuț nu-l cunoșteam. Ochii săi buni, lucind cu căldură, nu se potriveau cu trăsăturile energice ale feței sale. Purta o cămașă albastră, iar părul îi curgea pe frunte. Nu-l văzusem până atunci; peste un an aveam să lucrez și să locuiesc împreună cu el, pe un alt șantier. El m'a făcut să cunosc bucuria cititului.

Libuț ne ieși în cale, glumind cu Niculina:

— Aha, de-aia ai zis — așadar — că nimerești și fără mine? Văd acum cu cine-ai nimerit! Te-am prins! — și râse vesel. — Hei, viteazule... — se adresă acum croatului care căuta un loc să s'așeze.

Niculina îi făcu semn să tacă.

— Viteaz — ce-ți pasă? — și mi-e drag — spuse, zâmbind totuși cu gravitate. Se așază și ea, alături de croat, pe un butuc înecat de mușchi.

Mă așazăi și eu în fața lor, așteptând agitat. Tot ce se întâmplase până atunci mi se părea tare simplu, totuși îmi dădeam seama că fiind aici, îmi leg soarta pentru totdeauna de această cauză mare, despre care nu știam lămurit multe lucruri, ci numai că va face frumoasă viața noastră apăsătoare și fără nici un țel.

Din vale se auziră pași și-un șuierat. Libuț se grăbi în întâmpinarea celui ce s'apropia. Se întoarse curând cu fierarul cel înalt și cu omul blond. Ne salutară liniștiți și se așezară printre noi.

Un timp fu tăcere. Toți îl observam curioși pe blond. El își netezi părul, apoi începu să vorbească molcom. Vocea sa aspră făcea și mai adâncă liniștea stejărișului:

— ...Trebue dusă 'n luptă muncitorimea și aici. Trebue să ne punem în fruntea lor. Aceasta-i sarcina. Trebue învățați ce-au de făcut. Trebue dezlănțuită greva. Grevă este arma noastră cea mai ascuțită.

Ne privi pe rând fețele.

Noi stam muți. Minerul cel scund mai sta rezemat de trunchiu; privirile sale leneșe ne învăluiau pe noi și nu pe blond. Zidarul ședea cu picioarele încrucișate, cu ochii țintă 'n pământ. Buzele Niculinei se mișcau muțeste, parc'ar fi repetat pentru sine vorbele auzite odinioară. Libuț aproba, cu clătinături de cap, spusele blondului, pândind neliniștit dacă nu se ridică vre-unul împotriva. Tânărul acela cu fața energetică voi să se scoale nerăbdător, parcă să spună ceva, dar rămase pe locul lui.

Zidarul cu obrajii încrețiți ridică repede ochii spre cer și, întorcându-se către blond, spuse:

— Știi doar că aici sunt mai ales elemente țărănești. (Folosea des cuvântul element). — Aștia-s aproape toți inconștienți. Chiar și printre calificați sunt destui cărora nu le pasă de nimic. Noi — cum vezi — suntem destul de puțini; mai sunt câțiva care n'au putut veni, fiindcă lucrează. Mai trebue să știi că o grevă a căzut. Nu le spun anume, dar trebue să ținem seama și de astea.

Blondul i-o reteză scurt:

— Știm!

Apoi dând capul pe spate:

— Nu-i îngăduit să dăm înapoi. E drept, aci oamenii nu-s de-ajuns de conștienți. Dar oricare simte când îi e foame, suferă de frig când e desbrăcat, îl doare când e lovit. Trebue duși în luptă. Adevărul nostru e adevărul lor.

Vorbele sale pline de viață mă copleșeau.

Croatul se ridică repede, strigând cu un fel de fală:

— Ce să mai vorbim? Noi și ei suntem ca săcurea cu coada ei. Trebue să luptăm. Vom lupta!

Minerul cel scund întinse mâna, parcă voind să împrăstie vorbele croatului. Spuse:

— Nu-i nevoie să te-avâți în promisiuni aici.

Croatul îl privi cu mirare. Libuț tuși, ca pentru a-și drege glasul. Socoteam și eu nepotrivită apostrofa lui.

Minerul însă se și întorsese către zidar:

— Bine, să zicem că ai dreptate. Mare parte din oameni sunt într'a-devăz inconștienți. Dar la cantină, kilogramul de pâine e optsprezece lei, mălaiul zece, laptele douăzeci, iar ziua de lucru abia șaiszeci. Oamenii sunt bătuti ca vitele. Se mai poate trăi astfel? Nimeni nu vrea să trăiască

aşa. Oricine vrea să-şi uşureze soarta. Oricine care munceşte. Vezi, asta e esențialul.

Vorbea despre nişte lucruri simple, cunoscute tuturor depe şantier, dar care expuse astfel, în faţa noastră, ne revoltau pe fiecare. Ne dădeam seama că într'adevăr, aceasta-i esențialul.

Blondul asculta cuvintele minerului, dând din cap aprobator, iar când acesta încetă, spuse:

— E clar. Foarte just. Dar mai trebuie să ştiţi un lucru. Trebuie să vă spun. De-aceia am fost trimis aici. — Ridicase arătătorul în aer, explicând: — Muncitorimea din lumea întreagă luptă. Capitaliştii ştiu că sunt condamnaţi la moarte, dar fac pe dracu'n patru s'o mai lungească. Vor să nimicească Uniunea Sovietică, speranţa lumii asupraite; îşi înzecesc armata, poliţia. Vor să înăsprească mizeria clasei muncitoare, vor să dezbine clasa muncitoare. Vor să fascizeze lumea întreagă. Aruncă în temniţe mii de muncitori. În numele cui? Pentru interesele cui?

Glasul său creştea:

— Vor să fascizeze şi ţara noastră. Să ştiţi şi voi: Bancherii francezi au pus la cale un plan la Geneva: planul jecmănirii poporului român. Guvernul l-a semnat, pentrucă asigură profitul boierilor, al fabricanţilor. Iar cămătarilor francezi le permit să stoarcă câteva miliarde de lei anual din ţara noastră. Destinează miliarde şi pentru pregătirea războiului anti-sovietic. Impotriva acestui plan s'au ridicat muncitorii dela Griviţa şi din întreaga ţară. Cu sutele au fost asvârliţi în închisori. Ştiţi şi voi, s'apropie ziua când muncitorii ceferişti vor fi duşi în faţa tribunalului militar. Vor să închidă între zidurile închisorii pe cei mai buni ai clasei muncitoare, pe tovarăşul Gheorghiu şi pe alţii... Vom demonstra împotriva tribunalului militar, vom lupta pentru oprirea procesului. Nu vom permite să rămână clasa muncitoare fără conducători. Suntem mulţi. Proletariatul întregii lumi e cu noi.

Făcu o scurtă pauză.

— Trebuie să cucerim libertatea, trebuie să luăm în mâinile noastre puterea. Luptăm pentru un guvern al muncitorilor şi ţăranilor. Să unim toate forţele noastre. Asta-i sarcina principală acum. Pentru asta trebuie să luptaţi şi voi. Pentru asta m'au trimis pe mine aici. Forţa noastră e poporul, de aceea suntem de neînvins. Noi mergem pe drumul adevărului.

Stam şi ascultam cuprins ca de-un uşor îmbăt, de bucuria că mă aflu printre ei. Niculina, care şedea în faţa mea, îmi şopti tremurând de emoţie:

— Vezi!?

Obrajii îi ardeau. În ochii ei întunecaţi luceau flăcări.

Zidarul cu obrazul încreţit şedea de-asemena mulţumit, înseninat.

Mormăi:

— Imi place când cineva îmi dovedeşte ceva!

Blondul ne vorbi apoi îndelung despre cum trebuie organizată greva. Cu sarcina asta a fost trimis la noi. Ne sfătuia. Ne fixa lozincile:

— „Libertate, drepturi, sporirea salariului!“ — „Vrem un guvern al muncitorilor şi ţăranilor!“ — „Jos războiul, trăiască Uniunea Sovietică!“ dicta pe rând propoziţiunile care s'au încrustat viu în mintea mea.

Pe urmă ne sfătuirăm cine ce să aibă de făcut. Eu aveam misiunea să umblu cu ochii bine deschişi, să observ tot ce se'ntâmplă pe şantier şi s'anunţ pe Libuţ, îndată ce se iveşte ceva neaşteptat.

Se însera când terminarăm adunarea.

M'am întors acasă cu Libuţ. Coboram cu inima plină, printre copaci.

— Ce om minunat! — exclamai cu entuziasm.

— Toți cei care luptă sunt minunați! — răspuse el. Apoi oprindu-se în loc, chibzui. — Știi ce-i minunat? Ce te încălzește? Minteai lui! Să mergem. — Mă sfătuia molcom: — Jos ne vom despărți. Tu la dreapta, eu la stânga. Adăugă înveselit: — Bine că începe!

Nu mai scoase nici un cuvânt. Jos, la poalele culmii, făcându-mi un semn cu mâna, pieri printre tufele învăluite în întuneric.

A doua zi, zadarnic l-am mai căutat pe blond pe șantier.

— Nu-l mai căuta. A plecat — îmi spuse Niculina.

Peste trei zile, veni din nou, tot atât de neașteptat. Se sfătui până aproape de miezul nopții, cu fierarul cel înalt și cu minerul, afară în pădure. Mi-era somn de-abia mă țineam, dar l-am așteptat ca să-mi iau rămas bun dela el.

— Spune-mi, unde-i acum? — întrebai.

— Cine?

— Tovarășul tău cel slab la față. Nu știu cum îl cheamă. Nici pe tine nu știu... Știi, acela cu care ai fost la închisoare... Surâse: — N'ai tu grija lui. E bine. Știe tot ce se petrece aici. Știi, el e un om însemnat... — Așteaptă... și din ranița sa scoase o cârtică. — Uite! E ceace ți-am promis. Citește-o și dă-i-o pe urmă lui Libuț.

Cartea se chema „Manifestul Comunist“. A doua zi, mă ascunsei în pădure și m'aruncaii lacom asupra cărții. După trei pagini, mă oprii. Citeam cu greu și nu pricepeam. Silabiseam cuvinte fără înțeles pentru mine. Privii la carte, dezamăgit. — Nu pot citi. Sunt un prost. Cum am să lupt? — mă gândeam cu obidă, amintindu-mi cele spuse de blond în închisoare.

— Trebuie să citești ca să înțelegi de ce ți-i așa de grea viața.

Inspăimântat, deschisei iarăși cartea:

— Istoria luptelor de clasă... feudalism... activitate conștientă...

Nu înțelegeam ce spun aceste cuvinte. Chiar acele cuvinte, care luate aparte, mi-erai cunoscute, își pierdeai înțelesul acum: „mijloace de schimb“ — „manufactură“... Reluai cele trei pagini, dar mă convinsei că e în zadar. De ciudă, următoarele două săptămâni, cel mai mic răgaz îl foloseam citind cu încăpățănare. N'am ajuns să înțeleg cartea, dar puteam s'o citească cursiv. O purtam — și dup'aceea — tot timpul la mine, sub cămașă. Afară mă țemeam s'o ascund, să n'o prindă ploaia, iar în baracă, de teamă să n'o afle cineva. O purtam cu mine, așteptând disperat să repara blondul, până nu se zdrențuiește de tot, ca să-mi lămurească înțelesul ei. Mă hotărâsem să n'o dau nimănui, nici lui Libuț, până nu o înțeleg pe deplin. L-am așteptat însă în zadar. Nu l-am mai întâlnit niciodată... Și au trecut ani la mijloc, până când am înțeles conținutul acestei cărți însemnate.

Pe șantier se desvolta în vremea aceasta un lucru nou și minunat. Nu odată am dat peste grupuri tainice în pădure. Ședea adânciți într'un sfat molcom. În mijlocul unui astfel de grup l-am zărit odată pe croat. Vorbea cu patimă, ochii negri îi ardeau. Lângă el ședea Libuț.

Oamenii începură a răspunde cu strigăt — strigătelor vătafilor. Suduiau în gura mare firma, pe inginerul șef, pe zi ce trecea tot mai agitați.

Priveam, observam toate și așteptam cu sufletul la gură să se întâmple ceva. La două săptămâni după prima vizită a blondului, și cum am aflat mai târziu, mai devreme de termenul hotărât, lucrul acela s'a întâmplat. L-a grăbit o grea nenorocire. Din purtarea celor de pe șantier însă, se vedea că nimic nu venise pe neașteptate. Părea că oamenii

s'au pregătit de multă vreme și consideră totul ca așa trebuind să se întâmple. Aceasta m'a încântat și m'a entuziasmat mai mult. Indoiala mea în oameni pieri ca fumul, viața pe șantier fu iarăși frumoasă, oamenii curajoși.

XXIII

Lucram la săpătură în acea dimineață de sfârșit de August. De do- goarea verii, aerul se uscaser; noaptea însă se pătrundea de aromele toamnei apropiate. Asupra munților îndepărtați atârnav nori greoi; umbrele lor mari alunecau alene peste culmile verzi. Frunzele bătrâne ale falnicilor stejari din susul săpăturii sunau ca niște tinichele, sensibile la cea mai moale adiere.

Prin frunziș, zburând alene, se certau gaițe. Larma lor, aducând mai degrabă a duruit de tobă și a hohotire de copil decât a cântare păsă-rească, umplea pădurea. Razele soarelui inundau săpătura, munții, cul- mile. După trecerea norilor, ca marmora de curând spălată, priveliștea se arăta mai proaspătă, mai luminoasă, în dimineața de August.

Dar săpătorii, acești oameni greoi, pe care soarta îi măturase încoace, departe de locurile lor natale, nu se sinchiseau de nimic din toate acestea. Se holbau nerăbdători în urma șirului de vagonete ce se îndepărta încet.

— Dați-i zor! Hei! Vă mișcați ca păduchii! Abia a ieșit al trei- lea rând, și voi ca păduchii! — strigau după soții lor, care împingeau, proptiți în vagoanele goale. Și iarăși se ridicau târnăcoapele repede, iz- bindu-se îndată în pământ cu sunet surd. Pe fețele bihorenilor se încrun- tase ca'n piatră acea neputință ce-ți macină sufletul, la care-i condam- nase soarta amară; trăsăturile lor veșnic posomorite nu se luminau în fața niciunei frumuseți a pădurii ori a asfințitului de soare. Poate numai amintirea locurilor natale să mai fi pălpăit cald în inimile lor.

Să fi fost ceasurile nouă dimineața. Pe șantier se învălmășeau pu- făitul mașinei de forță, chiuiturile flăcăilor dela cai, uruitul betonierelor, duduitul egal al mașinilor. Valea era plină de larma obișnuită a mun- cii. De această larmă se izbi de-odată un zgomot neobișnuit. Se auzi de undeva un țipăt de femeie. Mi se păru pe urmă că strigă mai multe femei. Câtiva se opriră, ascultând, pe urmă își continuară lucrul. Dar sgomotul acesta străin, ca un torent ce se revarsă, creștea. Strigăte dureroase pă- trunseră până la noi, cutremurându-ne inimile. Părăsirăm lucrul, ieșirăm repede în capătul săpăturii, cătând speriați spre șantier. Jos, în colonie, oamenii ieșeau din barăci, năpustindu-se spre administrație. Femeile țipau, dând din mâini.

Pornirăm și noi în fugă, la vale, printre copaci. Lunecând pe frun- zișul căzut, împiedicându-mă în crengile frânte, mă grăbeam s'ajung cât mai curând în vale.

— ...La cariera de nisip, fraților!... vre-o zece și mai bine sunt... — strigă cineva.

— Nu. Nu-s decât șase... — răspunse o voce bărbătească.

Ajunserăm la drum; alergam spre cei ce strigau.

În fața birourilor se strânsese o mare mulțime. O parte, fărâmițată în grupuri vuia, discutând aprins. Cei mai mulți însă se îngrămădiseră în jurul câtorva femei care plângeau în hohote. Toți se străduiau să se apropie. Tot mai mulți oameni alergau către birouri, căutându-și loc prin mulțime. Erau agitați, cu ochii creșcuți, fețele lor arătau curiozitate și groază. Acel săpător mic și spătos, care nu de mult mă alungase din baraca bihorenilor, se sfredelea în mulțime. Dar nu rămase multă vreme

acolo. Venea îmbrâncind oamenii, care se îngrămădeau întinzându-și grumajii, să vadă ce-i acolo.

Striga răgușit de mânie:

— Lăsați-mă! Lăsați-mă! Când răzbătu la margine, izbi cu furie pumnul în aer, strigând cu durere:

— Dumnezeii și cristoșii mamei lor! La căutăturile întrebătoare ale soților săi, răspunse agitând iarăși pumnii în aer.

— Asta nu se mai poate îndura, fraților! — strigă cu ură o voce de bărbat. Privindu-l, recunoscui îndată pe fierarul cel înalt și slab.

— Vai, Iuane, Iuane! — și văzui cum, din mijlocul mulțimii se ridică o femeie oășancă, își smulse basmaua din cap, s'apucă de păr și iar pieri în mulțime. Țipetele ei îmi sfâșiau auzul. Fetele bărbaților se schimonosiră. Femeile începură să plângă.

Fierarul cel înalt se 'ntoarse cu fața către birouri, strigând ca un apucat:

— Să iasă de-acolo! Dece nu ies aici? Oameni buni, asta n'o mai îndurăm!

Obrajii săi slabi, uscați, se strâmbau de furie și glasul-i aprins cădea ca un biciu peste oameni.

Toți ochii se 'ndreptară spre birouri, pândind cu îndărătnicie ferestrele. Vorbe mâniaoase se 'nvălmășeau:

— Nu mai îndurăm!

— Suntem oameni și noi!

— Să iasă la lumină!

— Să se facă anchetă! La închisoare cu ei!

Strigătele bărbaților se amestecau cu plânsetele femeilor, învălmășite într'o atmosferă de dureroasă zbuциumare. Mulțimea se îngrămădea cu încetul asupra birourilor.

Zării acum și eu ceace masa îmi ascunsese. Pricepusem că s'a întâmplat o nenorocire, dar realitatea îmi tăie răsuffarea. Trei cadavre de bărbați zăceau pe niște târgi improvizate. La o carieră din apropiere, de unde se scotea nisipul necesar pentru beton, muncitorii săpaseră afund în inima dealului, iar de-asupra se lungea, ca un acoperiș, pământul gros. Ar fi trebuit armătură, ori să fie aruncat în aer, dar firma nu făcuse nimic pentru a opri betonierele, care lucrau ziua-noaptea. În dimineața aceea, acel acoperiș gigant se prăbușise îngropând șase zileri. Trei fuseseră repede dezgropați, acum zăceau în fața noastră. Unul tânăr, fusese rupt în două. Celuilalt îi apăsase bărbia sub ureche, diformându-i fața. Al treilea, un oășan mustăcios, era cel mai îngrozitor la vedere. Obrazul i se înegrise ca tuciul. Pe picpt, sub cămașa descheiată, pielea îi era galbenă, cadaverică. Prăbușirea îl surprinsese în timp ce fugea; trupul îi fusese prins, doar capul îi rămăsese afară. După cum se povestea, sângele îi șiroia pe nas și din urechi, iar el răcnea. Până să-l desgroape, a murit. Soția lui sta îngenunchiată lângă el și-l striga pe nume, sfâșietor.

Nu mai puteam îndura această îngrozitoare priveliște. Făcui vre-o doi pași, clătînându-mă buimăcit; de-odată mă trezii că strigătul îmi izbucnește din gâtlej:

— Să iasă aici!

Un om mă îmbrânci aspru, arătând spre birouri. Acolo, ieșise în prag uscățivul inginer-șef, cu un funcționar lângă el. Inginerul nu vorbea decât franțuzește, și-l folosea pe funcționar ca interpret. Oamenii se holbară la el. Se făcu o mare liniște.

Inginerul șef aruncă o privire fugară peste morți, peste femeile care plângeau, peste mulțimea din fața birourilor, apoi, adresându-se funcțio-

narului îi spuse ceva încet. Arătă cu capul spre femei, fără să le privească. Funcționarul aprobă mișcând repede din cap. Inginerul îi mai explică ceva, apoi intră în birou. Funcționarul îi făcu politicos loc să treacă, apoi se întoarse spre noi, privindu-ne. Ochelarii îi luceau dușmănos. Fața îi era țeapănă. Vorbi:

— Măi oameni, astfel de cazuri se'ntâmplă. Firma nu-i vinovată. Domnul inginer șef va examina cazul. Pe femei le angajează la cărat apă. Morții trebuie duși într'o baracă goală, până la venirea comisiei. Degeaba stați aici. Mergeți la lucru. Și să fiți mai atenți.

Frazele sale scurte, aspre, produsese răsunet și frământare în sufletul oamenilor. Uluirea cea mai crâncină întunecă obrajii celor mai mulți. Câțiva, cu capetele în piept, începură a se trage către margine.

— Ei, fraților, așa se poartă ei cu noi, — spuse încet cineva.

Deodată, auzii un strigăt de mânie:

— Nu mergem nicăiri! Măine și noi ne vom trezi aici. Să plătească despăgubiri, nu cărat de apă, femeilor.

Strigătele și țipetele țâșneau tot mai multe:

— Vor să jupoaic și pielea de pe noi!...

— Mai bine nu lucrăm!

Aceste strigăte aprindeau mulțimea, ca scânteii căzute peste ierburi uscate. O încordare grea a mâinii punea stăpânire pe oameni. Priveliștea morților întinși la pământ în fața lor îi umplea de ură. Așteptam să se întâmple ceva.

Curând însă, oamenii băgară de seamă că înjurăturile și strigătele de mânie nu aduc nimic bun. Tăcură, cercetându-se cu ochii. Mulțimea chibzuia mută și, încâlțită parcă într'o mreață nevăzută, cu neputință de rupt, șovăia în loc. Pe urmă, câțiva, îngândurați, mai cu seamă bihoreni, prinseră a căuta marginile.

Le sării disperat în cale:

— Unde mergeți? — Lașilor!

Unul îmi strigă, clipind repede:

— Stai, binișor, băiete! Și ferește-ți gura de astfel de vorbe.

Căuta să s'arate supărat, dar se vedea limpede că-i vine greu de ce face. Rușinea se ivea și pe obrajii celorlalți. Unul, incurcat, răs, pe urmă începu să strige cu prefăcută mânie:

— Nu de aia ne plătesc, ca să stăm cu gura căscată! Am fi scos pân' acum două rânduri...

Săpătorul cel scund sta între ei cu capul în pământ. Mi se păru o întruchipare a însăși amarului și supărării. Când și când își scutura capul, parc'ar fi vrut să îndepărteze un roi de gânduri chinuitoare. Oftă scrâșnind din dinți și porni spre săpătură. Se liniștiseră și oășenii. Stăteau și ei, șovăelnici, copleșiți de simțământul zdrobitor al neputinții.

Atunci, dinspre șinele de transport al materialelor, răsunară strigăte și se văzu venind o îngrămădire de oameni spre birouri. Aduceau pe târgi improvizate cadavrele celorlalți trei muncitori omorâți. Mulțimea fu din nou cutremurată, dar simțeam că deși's toți laolaltă, încă's neputincioși.

De-odată, patru oameni se apropiară alergând. Libuț și încă trei. Minerul cel scund, zidarul cu obrajii încrețiți și fierarul cel înalt și slab, care strigase întâi spre birouri. Nu-mi aduceam aminte când plecase și mă miram că vine iarăș de undeva, găfâind de fugă. Cercetau scurmând cu ochii mulțimea. Libuț se apropie repede și privi morții striviți. Fața i se făcu pământie, buzele i se strânseseră. Rămase așa câteva clipe. Apoi strigă, iar vorbele păreau că se rup, se sfâșie din pieptul său:

— Criminalii! Ucigașii! Omoară oamenii!... Ucigașii!

Se întoarse cu fața la lume:

— Ați văzut, oameni buni?

Cuvintele sale înăbușite, mistuite de suferință, aprinseră iarăși mulțimea. Femeile începură să se vaite, bărbații să înjure. Glasul lui Libuț tună:

— Oameni buni, asta n'o mai îndurăm! Gândiți-vă! — își destăcu brațele înlături. — Dar oare-i îngăduit să ucizi așa? Aziăștia, mâine noi?... Aceștia au familii! Cine-o să le întrețină? Glasul său tăios se 'mpiedica din când în când.

Oamenii se îngrămădiră pe locul rămas gol din fața birourilor, ascuțind aproape înspăimântați pe Libuț. Vorbele sale amare îi răscoleau. Oftau și se priveau încruntați. Apoi, de ici, de colea, izbucniră strigăte rele. Un oășan cu părul negru, începu să înjure în gura mare, apoi chiuind ciudat, începu a se învârti căutând ceva pe jos. Apucă o piatră cât pumnul, asvârli în aer un țipăt sălbatic și din toată puterea rezezi piatra în fereastra cancelariei. Cioburi din geamul care acum câteva clipe se holbase încă întunecat, căzură zăngănind. Și-odată cu cioburile se prăbuși și zăgazul care oprise oamenii să treacă la fapte. O clipă, liniștea înțepeni încordată ca o strună, apoi ca pădurea sbuciumată de furtună, mulțimea vui străbătută ca de un val năpraznic de dorul sălbatec de a lovi, de-a sfârâma, de-a zdrobi. Ca la un semn, sutele de oameni se aplecară, ca o grindină se năpusti asupra ușilor, pereților, ferestrelor birourilor ploaia de pietre. Strigătele sfâșiau aerul, învâlmășite cu țipetele și vaietele femeilor.

Cineva răcnea aproape vesel:

— Geamurile! Dați la geamuri!... Așa! Așa!... Ei, acu să iasă!

La un geam apăru fața cuiva. Striga ceva înspăimântat. Dar pe semne, nimerit de o piatră, își prinse fața în palme, urlând de durere și dispăru. Oamenii chiuiră, aruncând și mai sălbatec cu pietre.

Libuț și ceilalți trei strigau agitați. Erau mânioși. Dar în zgomotul ce se iscaseră nu auzeam ce spun. Furia distrugerii pusese stăpânire și pe mine. Strigam ameit:

— La luptă, fraților! La luptă!

Săpătorul cel scund sta lângă mine și zvârlea piatră după piatră. Zărindu-mă, îmi strigă însuflețit:

— Hei, bătrânelule! Ai văzut, bihoreni... Hii, dumnezeul lor!

Și se și aplecă după altă piatră. În clipa aceea se rezezi la noi minerul cel scund, strigând când românește, când ungurește:

— Ce faceți, oameni buni? Nu așa trebuie.

Imbrâncea oamenii în dreapta și 'n stânga. Se sbătea s'ajungă în fața birourilor. Dar parcă s'ar fi rezezit într'un zid, de fiecare dată se trezea dat înapoi. Atunci trecu în fugă pe lângă noi, izbind pe săpătorul aplecat după piatră, care căzu pe brânci. Minerul căută să vadă unde's oamenii mai rari, apoi se avântă, ca într'o apă, în mijlocul lor. Ajunse dincolo și fără să-i pesc de pietrele ce zburau, se ridică în fața noastră. Înălțase brațele în aer și răcnea:

— Stați, măi oameni buni! Stați!

În vuietul acela nebun, mi se păru că mulțimea îl va înghiți într'o clipită și-l va mătura. Dar câțiva se și dădură înapoi involuntar și oricâte strigăte mânioase se ridicau, glasul lui limpede domina:

— Nu-i bine așa, oameni buni! Să nu mai azvârle nimeni!

Oamenii stăteau nedumeriți acum. Prin spate se auzi cineva, răstindu-se:

— N'auzi, să stai! Așteaptă!

Mi-era ciudă pe mincr. Dece s'amestecă? Ce vrea? Asta se 'ntrebau toți.

— Dă-te laoparte, de nu vrei s'o ici la spinare! — strigă oășanul acela cu părul negru. Minerul însă, fără să privească pe nimeni, țipa cât îl ținea gura:

— Înțelegeți că nu așa trebuie! Așa, n'ajungem la nimic. O să aresteze o mulțime de oameni. Ce-am câștigat?

— Lasă predica. Spune ce vrei, ori dă-te la o parte — strigă din nou oășanul cel negru, scuturându-și cu patimă căpățâna. — Dați-l de-o parte!

Oamenii priveau pe miner cu bănuială, nerăbdători. El însă nu dădu înapoi un pas. Vorbi liniștit și sigur de sine:

— Aveți dreptate. Ne-au condamnat să murim sub pământ. Priviți! Au murit ca vitele! Iar ei trag pielea de pe noi. Construcția căii ferate li-i bună ca să vină capitaliștii francezi, germani, să ne jupoaie! Porcii de-aici vând pielea poporului.

Continuă cu mai multă hotărîre:

— Nu trebuie să ne lăsăm! Să plătească despăgubiri femeilor, să ne plătească salarii ca lumea! Ceeace câștigăm nu ne ajunge! Murim de foame. Pretindem o sporire de treizeci la sută a salariilor. Dacă nu ne dau, intrăm în grevă!

Vorbele sale liniștite erau atât de adevărate, încât într'o clipă văzurăm în ele propria noastră viață îngrozitor de pustie și se trezi iarăși mânia noastră și dorul de răzbunare.

— Nu putem trăi așa! Nici acasă, nici aici. Nicăiri, în nevoia ei de lume! — strigă bihoreanul cel scund și căută în jur, desnădăjduit.

Fierarul cel înalt și slab, care stătea mai în spate, strigă cu patimă:

— Nu înțelegeți? Toți ne'nșală! Regele, guvernul. Ne exploatează, ne târăsc în război, neucid. Iar dacă spui adevărul, te dau pe mâna jandarmilor. Omul cinstit trebuie să s'ascundă. Minerii de pe Jii nu îndură asuprirea. Suntem puternici!... Auzit-ați de Grivița? Suntem mulți, fraților! Suntem tari! Avem tovarăși, oameni curajoși! Trebuie să fim uniți!

Vorbele sale sacadate, frazele sale rupte și agitate, puseră gaz pe foc. Strigăte însuflețite răzbătura din toate părțile:

— Nu mai îndurăm! Trăiască greva!

— Mai bine murim, dar nu mai îndurăm!

— Trăiască muncitorii! Trăiască tovarășii!

Oășanul cel cu părul negru, care asvârlise prima piatră, sări cu mișcări sălbaticе înaintea ortacilor săi:

— Nimeni nu lucră, înțeles-ați? Cu întorsături repezi, de șarpe, se holbă spre ceata bihorenilor. Ii observă câteva clipe, cu ochii lui injectați de sânge, și înjură urât. Strigă amenințător:

— Nici voi! Auziți! Nimeni!

Bihoreanul cel scund își liuse buzele uscate, palide, și spuse tovarășilor săi:

— Oameni buni, nici noi n'om rămânea de ceilalți. Brusc, s'apucă să răcnească:

— Hei, bihoreni! să le arătăm cine suntem, dumnezeul mamii lor!... Glasul său tremura de-o mânie triumfătoare; își ridică pumnul amenințând cu'ndârjire către birouri, care până atunci însemnaseră puterea atotstăpânitoare — iar acum, cu geamurile țândări, o mărturie a puterii noastre. Chiuitura sălbatică, furia triumfătoare a săpătorului cuprinseseră masa. Ura împotriva exploatatorului, dorul de împotrivire, înfierbânta pe fiecare. Se bucurau de aspectul jalnic al clădirii, suduiau pe cei dinăuntru, luându-i în răs. În sufletul fiecăruia își făcu loc conștiința că aceia de-acolo

se tem de noi. Minerul cel mic și îndesat din Lupeni, explica ceva, încet, lui Libuț. Apoi, netezindu-și șapca fără cozoroc, strigă cu putere:

— Ajunge gălăgia, fraților! Zece vor pleca la tunel. Treaba trebuie organizată. Lucrul trebuie părăsit peste tot. Minerii îl vor părăsi, să n'aveți grijă!

Arătând pe Libuț întrebă:

— Ei, cine merge cu el?

Mai mult de zece se alăturară lui Libuț. Iar el striga vesel:

— Ei, fraților, să pornim! Acolo ne așteaptă! Oho, cum ne mai așteaptă! Om rândui noi lucrurile...

Se grăbi, sigur de sine, înainte. Părul său negru, lins, lucea în soare. Mergea repede, aproape săltând, ca un copil; făptura lui subțire inspira hotărâre și entuziasm. Soții săi se'ngrămădeau pe urma lui, chiuind prelung.

Priveam după dâșii mirați, cu recunoștință. Hotărârea lor ne bucură nespus. Iar ceilalți oameni se înturnară nerăbdători către minerul din Lupeni. Așteptau cuvântul lui. Oășanul cu părul negru îl și agrăi:

— Ei, noi ce facem? Vorbește!

Minerul îl sfredeli cu privirea ochilor săi albaștri-cenușii. Mustața sa ruginie, tunsă scurt, tremură o clipă:

— Mergem și noi. Așteaptă!

Ingândurat, privea pământul.

— Trebuie să ducem morții. Să-i îngropăm cu cinste. Ei sunt morții noștri.

Intoarserăm priviri surprinse spre morții ce zăceau acolo. Aproape că-i și uitaserăm. Minerul continuă:

— Ne-au fost tovarăși. Acum, să mergem fraților! Vom merge de-a lungul umpluturii. Oprim munca peste tot. Incepem cu sala mașinilor!

Fu gata să pornească, dar s'auzi strigătul oășanului cel cu părul negru:

— Pe morți nu-i lăsăm. Ii ducem! Ei sunt morții noștri, — repeta vorbele minerului. Să-i vadă toată lumea.

Mulțimea ridică într'o clipă morții întinși pe pari și porni zgomotoasă în urma minerului.

— Măcar să-i acoperim! — plânse o femeie.

Oamenii se opriră tulburați. Acoperiră cu hainele lor fețele ortacilor morți, pornind mai departe.

— Aduceți-i în față. Ei să meargă înainte! strigă minerul. Și încet, mulțimea se tălăzui în direcția sălii mașinilor.

Mașinistul francez, care purta întotdeauna baine albastre și în cap o șapcă albastră, la auzul larmei ieși, privindu-ne încordat.

— Hei, tu! Oprește mașinile! — strigă încă de departe săpătorul mărunțel, care mergea în frunte alături de miner și de oășanul cel cu părul negru.

— Oprește-le iute! — vui mulțimea.

Mașinistul nu pricepea. Veni doi pași mai aproape, privind încurcat la oameni.

Omul negricios la față sări mânios la unul din morți și descoperindu-l, strigă:

— Privește, mă!

Mașinistul se holbă îngrozit la mort, deschise gura, și-o închise fără să scoată vre-un sunet, dar nepricepând românește, nu știa ce vor dela el. Mulțimea își învălmășea strigătele înteteite.

Minerul din Lupeni păși înainte:

— Grevă! Înțelegi? Grevă! Oprește mașinile!

Fața mașinistului se destinse.

— Grevă? Da! Înțelegi! strigă el și pieri sprinten în sala mașinilor.

Și curând pufăitul motoarelor se încetini, apoi se stinse cu totul. Indată, urletul răgușit al sirenei sfâșie aerul. Pădurca din față îl prinse și-l aruncă înapoi, peste vale. Urletul de sirenă se rostogolea jeluitor încoace și în-colo, umplând lumea.

Imi simțeam inima crescând, pieptul strâmt pentru ea. Priveam făptura minerului cel scund care mergea înainte și strigam într'una:

— La luptă, fraților!

La săpătură, unde nu mai lucra nimeni, întâlăm un săpător bătrân. Bihoreanul cel îndesat, îl agrăi: .

— Moșule, adună-ți uneltele! Suntem în grevă!

Bătrânul îl privi cu ciudă. Întrebă întunecat:

— Cine-o plătește?

— Ce?

— Greva.

— Nu-ți pese! Va ieși prețul ei.

Bătrânul își roti privirea, ncăncăzător. Ochii i se opriră la biho-reanul cel îndesat:

— Tu așa zici? Știi că eu nu pot... Acasă, pământul meu, datoria...

— Știu, dar nici dumneata nu ești cu stea 'n frunte. Adună-ți uneltele.

Bătrânul nu mai spuse nimic. Își luă târnăcopul și lopata pe umăr, ca și ceilalți, și intră în rând. Pornirăm mai departe. Numărul nostru creștea, sporea, La umplutură lucrau dobrogeni. Printre ei și croatul. Privind îngroziți la morții striviți și la vorbele mânioase ale croatului, acești oameni răsturnară suduind vagonetele și intrară în rândurile noastre.

Unul, un flăcău cu obraji lați, le tot explica ceva. La vorbele sale dobrogenii se buluciră înainte. Înainte, în primele rânduri.

Mergeam pe culmea umpluturii. Soarele de August umpluse cu lumină pădurea. Sirena vuia, vuia, și din toate părțile alergau oameni spre noi. Intrau printre noi, strigând furioși:

— Aici fraților, aici. Trăiască greva!

Eu pășeam între bihoreni. Simțeam că merg în întâmpinarea unui lucru minunat. O parte dintre oameni înaintau tăcuți, serioși, dar cu fețe hotărâte, ceilalți strigau cu însuflețire. Nu ajunseserăm la calea jumătate, când ne ieșiră în cale muncitorii dela tunel: mineri, zidari, zileri, veneau cu uneltele. De departe, strigau spre noi, fluturându-și șăpcile.

Ca împinși din urmă, oamenii începură să se grăbească. Glasurile li se învălmășeau și înaintau tot mai repede, cu capul sus.

— Trăiască greva! Să nu ne lăsăm, fraților. Jos firma, jos capitaliștii!

Cei din fața noastră răspundeau:

— Trăiască greva! Libertate, drepturi, pâine!

Prinseră și-ai noștri lozinca și răsună valea:

— Nu războiu, pâine să ne dea! Să elibereze pe eroii Griviței!

Aproape alergam. Ca două vâltori de ape se contopiră mulțimile.

Și vuiau acolo, deasupra, pe culme. Vocile femeilor se distingeau din vacarm, vaitându se ori țipând subțire. Glasul sunător al lui Li-buț, ca o pasăre neobosită, se ridica plutind de-asupra mulțimii:

-- Cu puteri unite, oameni buni! Curaj, frăţioare! Libertate, drepturi, mărirea salariului!

— Straşnici oameni sunteţi, tovarăşi! Straşnic lucru îi ăsta! — spunea săpătorul cel mărunţ fierarului înalt şi slab, care, gâfâind de-alergătură venise în fruntea celor dela cariera de nisip, care se uniseră acum cu noi.

Minerul din Lupeni ceru linişte:

— Să nu ne oprim! Mergem în colonie. Vom face adunarea. Vom pune pichete de grevă. Vom organiza treaba. Haideti fraţilor! Strigă:

— Trăiască greva!

Şi masa, din care cei mai mulţi se revoltaseră până acum doar instinctiv, inconştient împotriva sortii lor silnice, acum se simţea puternică şi se transformă într'o forţă vie, conştientă. O masă înflăcărată de acelaş dor înainta entuziasă la vorbele linişite, hotărâte ale minerului.

Trecurăm de umplutură şi pornirăm pe drumul de pădure ce ducea spre colonie. Mai bine de o mie de oameni urmau pe miner. Păşeam în rânduri strânse, iar strigătele vuiiau printre copaci:

— Libertate, drepturi, mărirea salariului!

O nouă lozincă se ridică de-asupra mulţimii, desfăşurându-se larg, asemenea unui drapel:

— Jos războiul! Trăiască Uniunea Sovietică!

Imi părea că o forţă neînvinsă mă cuprinde şi mă împinge înainte. Mă cutremură un dor aprins, şi-abia mă ţinui să nu ţâşnesc drept înaintea minerului dela Lupeni. Simţeam că-i un erou. Mă simţeam pe mine însumi un erou. Iar în sufletul meu tremura, vesel, gândul:

— Iată-mă! Lupt. Lupt împreună cu ei!

XXIV

Toate acestea se întâmplaseră înainte de amiază. După amiază lăsasera lucrul toţi muncitorii din sectorul firmei franceze. După adunare, comitetul de grevă aşezase la toate locurile de muncă pichete de grevă. Comitetul îl aleseserăm în adunare. Se compunea din vre-o cincizeci de oameni.

— Cât mai mulţi, tovarăşi! Cinci-zece, uşor arestează. Cincizeci mai greu, — strigase fierarul cel înalt.

Aceşti oameni, o clipă n'au ascuns mulţimii că o aşteaptă o luptă grea.

— N'o să fie ieftină petrecerea noastră! strigase la adunare minerul din Lupeni. Vor veni jandarmi, armată. Va trebui să rezistăm. Atunci vom învinge. Trebuie să facem ce hotărăşte comitetul. Nici eu, nici altul nu hotărîm. Numai comitetul hotărăşte.

— Aşa să fie! Tu să fii unul dintre conducători! Trăiască comitetul de grevă! — strigaseră oamenii şi'ncepură să aleagă pe membrii comisiei.

— Şi tu, mă, ăla cu părul lins! îi strigase lui Libuţ oăşanul cu părul negru, făcându-i semn să stea lângă miner. Făcu apoi semn fierarului cel înalt şi slab şi se'ntoarse către oăşeni, care-l împinseră răsând între cei aleşi.

— Du-te şi tu! Nu fi numa' tu care-alegi prunele pe-aici. Hai, du-te! — îl îndemnaseră.

Oamenii se măsurau veseli. Se alegeau după cete. Intre cei cincizeci se aflau săpătorul cel mărunţ, croatul, doi dobrogeni, încă un oăşan dela cariera de piatră şi doi dintre someşeni. Cei mai mulţi au fost aleşi dintre mineri, zidari şi dulgheri.

La adunare hotărîserăm şi revendicările noastre. Şi toate acele noţiuni

noi pe care le auziserăm la adunare, le simțirăm îndată ale noastre; le rosteam ades și cu importanță.

— Comitet de grevă, pichet de grevă, mărirea salariului cu 30 la sută, despăgubiri văduvelor accidentaților. Noțiuni care se împleteau cu viața noastră, ele deveniseră sensul luptei noastre.

— După grevă, nimeni să nu fie concediat — strigase minerul din Lupeni.

— Așa-i! Scrie și-asta acolo! — răspunseră oamenii.

— Scrie să elibereze pe cei arestați rândul trecut... țipase emoționată o femeie.

Oamenii tăcuseră. Unul aruncase, nepăsător:

— Să lăsăm asta.

— Dece să lăsăm? Sorin și ceilalți au vrut doar binele. Ți-ar plăcea să te aresteze pe tine? — Recunoscu vocea Niculinei. Era acolo și soția lui Sorin, o femeie subțire, cu fața tristă.

— Ce credeți voi? strigă ea și repetă energic: — Scrie și asta. Noi o vrem!

Bărbații au râs. Râdea fâstâcit și acela care se împotrivise adineaori. Spuse:

— Nu de-aia am spus nu. Nu mai țipa — se întornase apoi către cei dela masă: — Scrie dar să dea drumul celor arestați. Ei, ești mulțumită? o întrebă el râzând pe Niculina — Tu, coțofană!

— Fraților! — se auzi de-odată glasul fierarului. — Asta-i un lucru important! Pretindem eliberarea tovarășilor noștri de luptă. Pentru noi stau ei închiși, pentru dreptatea noastră. Nu vom lăsa să-i condamne. Cerem dreptul la organizare. Pretindem clasarea procesului celor dela Grivița. Să le dea drumul. Să-l elibereze pe tovarășul Gheorghiu!

— Așa-i. Pretindem! Bine vorbește... Vezi, știe dece avem nevoie.

După adunare, vre-o cinci din membrii comitetului de grevă intrară în cancelarie ca să trateze cu firma. Inginerul șef îi primi speriat și făgădui că telefonează imediat la direcție, în oraș. El nu poate lua nici o hotărâre de capul său.

— S'a făcut mic curajul în el — spuse unul din muncitorii care făcuseră parte din delegație. Să-i fi văzut, măi frate... Hii, aprășteul lor, când le-am făcut cetania, au rămas ca niște zdrențe.

Oamenii îl ascultau mulțumiți și-l puneau să repete tot ce-a spus inginerul șef, ce atitudine a avut. Și se aprinse mai mult dorința în noi să învingem, să umilim firma care pe noi ne-a umilit de-atâtea ori.

Cineva notă:

— De bună seamă, așteaptă jandarmii...

— Lasă-i s'aștepte. Ce-o să facă jandarmii? Nimic...

Târziu după amiază, într'adevăr, apărură jandarmii pe șantier. Venise plutonierul cu zece jandarmi și închise într'un cordon baraca administrației. Se răspândi îndată vestea că n'au îndrăznit să vie pe șantier până n'au primit întăriri din comuna vecină. Această veste spori mândria greviștilor. Ei se ridicau pentru întâia oară împotriva firmei, erau niște oameni încă fără maturitate și nu știau cu cine s'au luat la trântă.

★

A doua zi după amiază, ședeam pe iarbă, în fața barăcii bihorenilor. De acolo se zărea până la administrație. În partea dinspre noi a barăcii administrației, se plimba un jandarm cu fața subțire.

Unul din bihoreni îi strigă:

— Cum îți mai șade pușculița aia în mână, băiețașule! Nu-i baston, hei? Jandarmul îl privi fâstâcit, apoi dând din umeri, ne întoarse spatele. Muncitorii râseră, dar apoi îl opriră pe bihorean:

— Lasă-l, mă! El nu-i de vină. El primește ordin.

— Să-l ia naiba! Nici el nu-i altceva în civilie, decât tine. Tot cerșetor.

Nu se mai sinchisiră de jandarmi. Oamenii erau voioși. Mai cu seamă bihoreni. Ședeau în lumina târzie a soarelui și glumeau între ei. Flăcăul bihorean, cel cu nasul ascuțit, se plimba încoace și încolo. Omul acesta nu putea să stea într'un loc. Deodată, se duse la săpătorul bătrân care lucra cu el. Bătrânul ședea în fața barăcii, pe un butuc și trăgea din pipă.

— Hei, moșule! Cum îi cântecul ăla al dumatile?

Bătrânul tăcea, privind pe sub sprincene la flăcăul care se încăpățâna:

— Hai, moșule, s'auzim!

Bătrânul își scoase încetișor pipa din gură:

— Lasă-mă! Bine?

Flăcăul izbucni în râs:

— Haide, haide. Nu adurmica aci ca un pui... Asta nu-mi place.

Bătrânul scuipe, enervat:

— Ce-mi pasă mie ce-ți place ție?

— Câți ori nu cânți?

Bătrânul întoarse capul cu dispreț și începu a pufăi nervos.

Flăcăul sta răzând în fața sa. Văzând că nu-l poate îndupleca, ridică mâinile în aer. O clipă rămase așa, încordat, apoi pocnind din degete, chiui prelung. Pe urmă, bățos, începu să joace, lovindu-și ușor călcâiele deolaltă. Ocoli de jur împrejur pe bătrân, săltând cu pași mărunți și sări vesel, lovindu-și călcâiele de două ori în aer. Continuă apoi să pocnească din degete, să-și lovească deolaltă călcâile.

— S-s-s-, s-s-s-, s-s-s-, s-s-s-s-s! — sâsâia el șerpește printre buze, apoi întinzând înaintea un picior, prinse să bată cu palma tactul jocului, pe carâmbul cizmei sale ferfenițite. Juca ușor, stăpân pe fiecare mișcare. Mișcărilor sale exprimau putere și frumusețe. Obrajii i se destinseră, mai frumoși.

— U-iu-iu-iu-iu-iu-iuuu! Chiui prelung, săltă iarăș în aer, lovindu-și deolaltă călcâile.

Ceilalți, strânși roată 'n jurul său, îl priveau zâmbind cu plăcere.

— Joacă cizmă, joacă bine!

Flăcăul bătea carâmbul cu palma, apoi pocnind din degete repede și des, chiui:

— Să nu-mi poruncească nime!

Jucând, strigă bătrânului:

— Ei, bătrâne, nici acum nu cânți?

Acesta rămăsese cu ochii la picioarele flăcăului, bodogăniud:

— Lua-te-ar dracu' de zălud!

Un alt bihorean începu un cântec unguresc și într'o clipă vre-o cinci îl cântau:

*Roja Sandor mult iubește jocul,
Lanțu-i strânge mâinile, mijlocul*

*Cismele în piatră bat, pintenii grei zăngănesc
Cinci jandari, spânzurătoarea prefecturii o cioplesc.*

Era un cântec în tact repede, focos. Flăcăul bihorean își sălta picioarele neostenit.

Se strânseseră și oameni din alte barăci; oășeni, dobrogeni, someșeni. Urmăreau dansul cu ochi de cunoscători și chiuiau aprobativ, îndemnându-l.

Flăcăul își umfla pieptul cu mândrie și îmbătat de succes, chiuia jucând:

— He, he, hei! bihoreni, noi n'om muri nici odată!

Peste câteva zile, acest flăcău muri cu pieptul zdrobit de paturi de armă.

Acum juca, voia lui bună spori entuziasmul oamenilor. Când se opri gâfâind, țâșniră în locu-i doi flăcăi oășeni; o vreme ocoliră'n cerc larg, pocnind din degete, domoli, măreți, cu fețele pline de gravitate, apoi bătând cu putere pământul, porniră jocul. Trânteau ponturile repede ca fulgerul, și iar se plimbau gravi și domoli, apoi iar jucau ca priznelul. Ismenele lor largi, de câneapă, fălăiau izbindu-se de picioare. Flăcăul bihorean îi urmări o vreme, apoi se repezi între ei:

— Așaaa, măi! Uite-așa și-așa și-așa !— chiuia și juca privind picioarele oășenilor.

Se iviră și dobrogenii printre noi. Nu peste multă vreme, toată lumea era cu ochii la jucăuși. Flăcăul oășan, cel lat la obraji, juca cu salturi mari, chiuind cât îl ținea gura. Celălalt oășean, cel scund, îi da ocol ca o sfârlează.

Bucuria sălbatecă a jocului îi îmbăta pe oameni ca o băutură tare. Imi scurma și mie inima, cu un neastâmpăr greu de stăpânit. Veniră acolo și Libuț cu minerul din Lupeni. Libuț spuse:

— Uite, au gustat și ei din viață! Apoi nu-i frumos lucru, măi frățioare!

Minerul dădu grav din cap. Rămase un timp urmărind pe jucăuși. Pe urmă plecă, spunându-i lui Libuț, care voia să-l urmeze:

— Rămâi!

Privii curios în urma lui. Pășea ușurel, ducându-și drept trupul scund. Îi purtam o stimă deosebită. Vorbea întotdeauna cu glas potolit, plin de liniște, mișcărilor sale inspirau calmul. Rareori putea să-l urnească agitația celorlalți și-mi dădui seama că se pricepe să strunească sentimentele oamenilor

Amurgea. Flăcăii bihoreni și ceilalți începură să cânte. Se afla printre ei croatul, care mișca din mâini dirijând cântecul. Cântecul suna tot mai răsunător.

*In temniță ni-i gândul,
Și-i soarta grea aici,
Ne-au sfâșiat stăpânii
Cu al robiei bici.*

În curând, cântam cu toții care ne aflam acolo în jurul croatului. Nu trecu mult și întreaga colonie cânta acest cântec răzvrătitor. Când bihoreni, când oășenii cântau s'acopere corul cu vocile lor:

*Tovarăși, sus, la luptă!
Se 'nalță tineri zori.*

Numărul celor strânși acolo roată sporea în fiecare clipă. Cântecul însuflețit, furtunos al mulțimii încese cu totul orice alt sgomot.

*Furtună ne'ntreruptă
Sdrobind pe-asupritori*

Apoi o nouă melodie izbucni, înflăcărată:

*Cântați tovarăși, pe pământ
Al muncii cântec trist și sfânt.*

Acum, învăluită în umbra ușoară a înserării, mulțimea cânta mândră și dârză, cu fețele îndreptate către baraca administrației. Și cântecul se desfășura ca o vârtoare de ape ce cresc:

*De foame și durere
Ne răsculăm acum.*

Ca o flacăra izbucni înalt ultimul vers al cântecului:

E liber viitorul!

Cântam și eu printre ei. Simțeam că în acest cântec se revarsă mânia și ura noastră adunată în suflet de-atâta amar de ani. Zăream și prin semi-întunerice fețele încordate ale oamenilor, al căror cântec încetase clădirea administrației, întreaga vale. Și alături de ură, cântecul făcea să răsune o bucurie sălbatecă pentru că ne simțeam puternici cum nu ne mai simțisem vreodată.

În seara aceea am rămas în baraca bihorenilor până la miezul nopții. Ședea și Libuț acolo, lângă săpătorul cel mărunțel, care îl descosea cu un ton săcăitor:

— Tu zici: dacă toți ar vrea una, ar fi libertate. Atunci ar fi ca în Rusia. Atunci de ce nu fac așa oamenii?

El privea bănuitor pe Libuț care ridica din umeri, întrebându-l calm:

— Tu până azi de ce n'ai participat la greve?

Bihoreanul strigă iritat:

— Și să mor de foame?

Îi veni ceva în minte și amuți. Pe urmă, dând din cap, spuse:

— Ai dreptate. Phii, dar cum te țin sub genunchi tâlharii ăștia!

Și aproape răcnind, îi ceru:

— Atunci vorbește. Dar vorbește odată!

Libuț își miși ochii:

— Ce să vorbesc?

Bihoreanul oftă.

— Despre aceea că... despre toate! Tu trebuie să știi despre ce să vorbești.

Libuț rămase multă vreme cugetând. Când frânse tăcerea, glasul său murmură fierbinte, ca apa când a dat în fiert:

— Ei au vândut poporul la mezat, spuse el. Trag în noi, neucid, frățioare. Poporul a ajuns la sapă de lemn... Și voi așadar... n'aveți pământ, n'aveți pâine. Cu plângerile nu câștigați nimic.

Bihoreni îl ascultau, îngrămădiți în jurul său. Cunoșteam depe fețele lor amara revoltă care-i sfâșia. Unii oftau. Cineva șuiera printre dinți o înjurătură.

— Lucrurile trebuie cunoscute. Deschide-ți bine mintea, altfel, frățioare, te sugrumă. Dacă nu lupți, iese și mai rău. Și chiar de ți-or da cu câțiva bani mai mult salariu, ce folos? Trebuie smulsă puterea.

Cuvintele sale sprintene, rezezi, semănau forță. Ochii săi suri fulgerau. Vorbea despre lucruri pe care le auzisem la închisoare și-l invidiam că bihoreni-l ascultă cuceriți.

— Nimeni nu poate lupta singur... Numai organizat. Atunci poți totul! Vedeți, și în Rusia...

De afară se auziră țipete sălbatece.

Flăcăul cu nas ascuțit se năpusti îndată afară. Intr'o clipă furăm cu toții pe urma lui. De-afară auzirăm și mai clar vactele, sudalmele și zgomotul înfundat al loviturilor.

Luna scâldea valea întregă într'o lumină ca ziua. Se vedea până departe în colonie și pe șantier.

— Se bat someșenii — șopti agitat flăcăul cu nas ascuțit, și ca pisica ciulea urechile, cuprins de încordare. Șopti repede:

— Vin încoace!

Se auziră pași tare grăbiți năvălind, înjurături, bufnitura loviturilor. Cineva urlă iarăș de durere. De-odată un om zbură dintr'o baracă vecină. Văitându-se, gemând, fugea spre noi, iar în urma sa vreo trei. Unul îl și ajunsese și-l păli cu putere cu o măciucă. Cel ce fugea căzu pe brânci, dar până să-l ajungă ceilalți, zvâcni din nou în picioare și pieri în tufe.

— Prindeți-l!... Sfântu' lui de sfânt!... strigă cel cu măciuca, apoi se opri cu soții săi în marginea desişului, trăgând cu urechea. În cele din urmă se întoarse spre noi.

— 'tu-i sfințenia lui! și răsese mulțumit: — Câteva tot i-am dat eu.

Răseră și ceilalți.

Erau zilerii someșeni. Il bătuseră pe Marian. Intrase la ei și'ncepuse a îndruga că-i păcat să faci grevă, că legea lui Dumnezeu oprește aceasta; să se încredințeze în voia domnului care va pedepsi firma; să nu se ridice împotriva stăpânirii, care-i dela Dumnezeu. Și Dumnezeu știe ce face.

Văzând că răd de el, de furie s'apucă să-i blesteme. Iar someșenii l-au cam ciufulit.

— Vine să latre la noi! — ne lămuri unul.

Unul din bihoreni remarcă:

— Vedeți? Chiar el s'a încredințat mai curând în voia picioarelor lui decât în voia lui Dumnezeu. A luat-o sănătos la picior.

Pornirăm cu Libuț către casă.

În lumina albă a lunii, tufele, iarba, toate lucrurile păreau năpădite de chiciură groasă. Stelele străluceau ca niște vârfuri de pumnale pe cer.

Deodată Libuț grăi:

— Ei cred că merge ușor: iată, luați-o, libertatea! Oho, frățioare...

Răsese neașteptat:

— Bine l-au mai bătut pe Marian...

Nu mă mai putui opri să nu-i amintesc, ceea ce de mult rumegam:

— Dar și tu m'ai păcălit pe mine. Te prefăceai că nu-ți pasă de nimic. Pur și simplu ai mințit.

Se opri uluit, apoi iarăși izbucni în răs:

— Oho, stai mai încet! Mai ai vreme să le vâri... Și porni mai departe.

— Ei și ce, dacă s'a întâmplat astfel? N'a vrut Niculina ca... tu... Spunea că ești copil încă. Dar ce te amărăști pentru atâta lucru? Hai, nu te mai amări. Și începu să se grăbească.

Pășeam pe lângă el, adânc jignit.

După ce m'am culcat, multă vreme am tot visat să fac o faptă eroică, să le dovedesc că sunt curajos, că ei pot avea încredere în mine.

★

Zilele următoare mă stăpâni ca un fel de vis, o zbuciumare încordată.

Cum cerea sarcina primită, urmăream cu ochii'n patru tot ce se petrece pe șantier. Întâmplările se urmau când muindu-mă, când înflăcărându-mă. Tremuram, neliniști tde soarta grevei și mă învăTEAM veșnic printre oameni. Observam scrutător fețele lor îngândurate, dar hotărîte.

Dimineața ne trezirăm cu o grămadă de jandarmi din sate; nu mai rămâneau în jurul administrației, ci patrulând cu baioneta la armă, se plimbau doi câte doi printre barăci. Oamenii priveau cu mânie după ei.

Săpătorul cel mărunțel strigă soților săi:

— Ce vor dela noi? Nu li-i rușine să vie aici cu baioneta la armă? Da'ce, noi suntem d'ăia de păzit cu baioneta la armă? Pentru că vrem să trăim? — Vedeti? Is în stare să ne omoare.

Baionetele puse la armă înfuriaseră pe oameni. Aruncau cuvinte mușcătoare după jandarmi și râdeau de ei în gura mare. Unii spuneau:

— Nu vor îndrăzni.

Comitetul de grevă opri pe oameni să mai strige după jandarmi.

— Vor să provoace. Așteaptă să ne pierdem capul, să înăbușe greva; căci altfel n'au dreptul să ne ducă la lucru cu sila.

Oamenii se duseră hotărîrii comitetului de grevă. Flăcăul cu nasul ascuțit vorbea aproape răcnind celorlalți bihoreni ce ședeau în fața barăcii.

— Asta-i, cumetre. De vreau lucrez, de nu vreau, nu. Cine îndrăznește să mă silească? Trăiască greva!

Și privea satisfăcut după jandarmi.

Către prânz se răspândi vestea că'n săpătura dela No. 3 vreo zece țărani zileri, angajați de Margeri, intraseră în lucru. Alergarăm îndată în ajutorul pichetului de grevă. Țăranii zileri stăteau în gura spărturii. În fața lor, cei din pichetul de grevă. Când ne văzură cum venim, speriați de numărul nostru mare, mai bine de jumătate dintre țărani o luară la goană, prin pădure. Rămaseră doar vreo cinci lângă jandarmi, nehotărîți. Ne priveau cu sfială, iar când fierarul cel înalt și slab se răsti la ei întrebându-i ce caută aici, patru din ei, plecând ochii în pământ, porniră tăcuți. Al cincilea însă, mândros, se holbă la fierar strigând:

— Dece nu ne lăsați să lucrăm? Voi nu ne dați de mâncare!

Mărul lui Adam îi tot sălta peste gulerul cămășii, obrații i se făcuseră ca focul de furie. Slobozea cuvintele cu ură, fără să-și dea seama că pe obrazul nebarbierit îi curg lacrimi mari.

Fierarul încercă să-l convingă. Ii povesti calm că, dacă greva iese biruitoare, plata pentru ziua de lucru, acordul va fi mai mare. Să nu se facă el spărgător de grevă.

— Ce oameni sunteți voi, de nu vedeți dincolo de strachina voastră?

Țăranul arăta istovit. Făptura sa mizeră și glasul i se umplură de amarăciune. Iși deschise repede haina, plângând:

— Ce strachină? Care strachină?... Uite, n'am nici cămașă iar voi nu mă lăsați să lucru.

Fierarul nu se lăsă muiat.

— Dar nu înțelegi că și pentru tine luptăm? Vino între noi, ori cară-te de-aici! Ii vezi, — arată către oășeni și către bihoreni: — Și ei sunt țărani, dar au priceput de ce-i vorba... Noi și pentru țărani luptăm.

Jandarmii ascultau în atitudini oficiale. Pe urmă, dându-și seama că nu pot face nimic, porniră și ei la vale.

Fierarul așteptă o vreme, apoi iar se răsti la țăran:

— N'ai auzit să te cari? Ce crezi, noi ne jucăm?

Acesta își strânse uneltele și porni cu capul în piept. La vreo cincizeci de pași de noi se întoarse și, plângând, ieșit din fire, urlă:

— Oameni fără suflet!

Cineva îl sudui cu vorbe grosolane, iar flăcăul bihorean puse două degete'n gură și șueră ascuțit după el.

Fierarul cel înalt explica în cuvinte simple:

— Vedeteți? Așa ațăța pe oameni unii contra celorlalți. Țsta-i un norocit, dar e inconștient.

Brusc ridică din umeri.

— Ei, n'are-a face. Important e să nu ne lăsăm. Vor mai fi surprize d'astea. Abia acum începe cu adevărat.

Oamenii umblau ca electrizați pe șantier, spunându-și:

— Ați văzut? Nici n'au crâcnit jandarmii!

După amiază fu prins un supraveghetor care ademenise câțiva oășeni și dobrogeni și-i îndemna să s'apuce de lucru și să-i convingă și pe ceilalți. Unul din dobrogeni alergase pe șantier și povestise fierarului ce vrea supraveghetorul. Vreo douăzeci de oameni împresurară poiana și-l prinseră pe supraveghetor. L-au doborât la pământ, i-au tras haina în cap și l-au bătut măr, încât nici peste o lună nu putea să se ție pe picioare.

Erau fără milă cu oricine se ridica împotriva grevei.

— Precista și cristoșii d-tale, dece cărtești? — se răstise odată bihoreanul cel scund către bătrânul vagonetar, care lucrase la un loc cu mine. Dacă ai căpiat, du-te'n pădure, dar nu te arăta pe-aici. Aici, acum nu sunt nici tineri, nici bătrâni. Și pe dumnezeu îl strâng de gât, de cărtește!

Odată, când someșenii, care urmau să schimbe pe oășeni în pichetul de grevă întârziaseră, oășenii năvăliră peste aceștia și suduind și scrâșnind din dinți, strigară porniți:

— Da, ce-i? Vi s'a urît?! V'ați pus la zăcut? Il zdrobim pe ăla care ne-ar vinde!

Someșenii se scuzau speriați și nici prin gând nu le trecea c'ar putea să se supere, înțelegeau toți că toate se fac în interesul luptei.

★

În ziua aceea s'a mai întâmplat ceva.

În spre seară auzii deodată țipete de femei, o voce bărbătească strigând poruncitoare și, îndată, o împușcătură. Tocmai mergeam cu Libuț spre baraca bihorenilor, când zărirăm un bărbat fugind cât îl țineau picioarele spre pârau, iar în urma lui doi jandarmi. Un al treilea, lung de picioare, căuta să ație calea fugăritului, ieșindu-i înainte dintr'o parte. O femeie fugi țipând după cei doi jandarmi, se împiedică, căzu în genunchi, și un timp se târî astfel. Țipă iarăși sfâșietor, acoperindu-și ochii. Jandarmul lung de picioare ajunsese pe om și-l lovea cu patul puștii. Omul se întoarse brusc și svâcni ca o pisică sălbatecă spre jandarm, dar acesta îl izbi cu patul armei drept în crucea pieptului. Omul se clătină și se prăbuși în genunchi. Dădu să se ridice, dar ajunseră acolo și ceilalți jandarmi și-l loviră până-l întinseră la pământ. Unul îngenunchie pe el, iar al treilea îi legă mâinile.

Oamenii se adunau la pârau, din toate părțile. Printre ei Niculina și minerul din Lupeni. Niculina îmbrățișase pe femeia care încă tot țipa îngenunchiată, aruncând cuvinte fără legătură; aceasta se smulse din mâinile ei și'ncepu s'alerge către jandarmi.

Apăruse și plutonierul cu încă doi jandarmi, iar femeia cum îl zări se repezi drept la el, explicându-i ceva și plângând. Plutonierul însă, întors cu spatele la ea, asculta raportul jandarmilor.

Ajunse și Niculina acolo și strigă mâniaoasă la plutonier:

— Dați-i drumul! S'a aflat cine-a furat dinamita!... N'aveți dreptul...

Plutonierul se holbă mânios la Niculina:

— Tu mai ești aici? Cum ai îndrăznit să vii aici?

Se înturnă repede la jandarmi, ordonând:

— Arestați-o și pe ea!

Numai că în clipa aceea s'au fost strâns oameni mulți în jurul lor. Minerul din Lupeni, căruia Libuț îi explica ceva cu voce joasă trase repede înapoi pe Niculina. Oamenii o ascuseră repede printre ei. Zadarnic o căuta jandarmul cu ochii. Pe urmă se apropie de omul legat.

Cineva strigă cu mânie:

— Deslegați-l, fiare ce sunteți! Fraților, să nu-l lăsăm!

Mulțimea începu să vuiască. Oășenii schimbară priviri repezi și înaintară către jandarmi și arestat.

Plutonierul se făcu stacojiu la față, holbându-se la mulțime, amenințând:

— Ce vreți? Asta vă poate costa scump!

Și răcni către jandarmi:

— Arma'n cumpănire!

Minerul din Lupeni, care până acum privise, cu fruntea încrețită, când la oășeni, când la omul legat, agrăi pe plutonier:

— Pe tine te poate costa și mai mult! Ce ți-a greșit omul ăsta? Toată vara l-ai hârțuit și era nevinovat. Te va costa gradul. Dacă-i vinovat, înaintează-i actele, parchetul va hotărî. Tu n'ai dreptul să-l arestezi.

Omul abia sta în picioare. Un obraz îi era strivit. Pe gură-i șiroia sângele. Il recunoscui. Era minerul bănățean, care fugise când ne-au arestat bănuiți de furtul de dinamită. El se ascuseră prin pădure. În vremea asta îl cam zăpsise pe un jandarm care voise să-l prindă. De când cu greva, revenise pe șantier. Il zărise, întâmplător, jandarmul cu pricina. Acum l-au prins. Se clătina buimac, ridicându-și mereu mâinile legate strâns cu o curea.

Plutonierul privi crunt la miner, apoi la jandarmi, care stăteau nehotărâți, șovăitori, în mijlocul oășenilor cu figuri posomorâte. Iar de pe șantier oamenii veneau valuri, valuri.

— Te-am însemnat eu, n'avea grijă — șueră printre dinți plutonierul — nu-i bine să fii prea deștept.

Se răsti apoi la cel legat:

— Mâni să te prezinți la post! Să semnezi procesul-verbal. O să stai p'ormă de vorbă cu Tribunalul...

Făcu un semn jandarmilor și fără să privească pe cineva, plecă cu fața țepănă.

XXV

În cea de a treia zi a grevei îngroparăm pe cei șase morți. Îi îngroparăm într'o poiană din pădure. Nu venise la înmormântare nici popa românesc, nici abatele catolic. Oficie un călugăr vagabond pentru toți cei șase morți.

Avea o barbă rară, sură. Pielea murdară a obrazului său era adâncită de mii de cute. Mustața îi atârna peste gură, iar în vreme ce vorbea în fața gropilor deschise, îi juca la fiecare cuvânt, de parc'ar fi fost de puf. Făptura sa mătăhăloasă se mișca totuși sprinten și vioiu. Vorbi puțin și trist la groapă. Vorbi cam așa:

— Mare păcat e acesta, fraților! Omul nu-i un țânțar sau un păduche ca să-l strivești așa. Dumnezeu a creat din bunătatea sa pe oameni și le-a

zis: mergeți, dragii mei, trăiți în pace. Și sunt unii careucid. Asta-i fără iertare, scumpii mei.

Făcea cruci mari și se ruga molcom, pe un ton plângăreț. Lacrimile i se prelingeau în barbă.

— Nu, dragii mei. Ei nu țin legile.

Vorbea atât de străin de orice spirit popesc, încât oamenii îl ascultau cu gura căscată.

Cerul era senin, luminos; frunzele copacilor abia se clinteau în boarea ușoară.

Minerul din Lupeni ieși în fața mormintelor în capul gol și începu a vorbi:

— Ne-au fost ortaci. Oameni ai muncii. I-au ucis din sete de profit. I-au omorât pentrucă le era milă să dea bani pe lemn pentru armare și pe scânduri. Sângele muncitorului e mai ieftin. Răutatea, lăcomia neucid pe noi cei care creiăm cu mâinile noastre totul pe pământ. Dacă scoatem o vorbă, trag în noi și ne strivesc cu patul puștii.

Glasul său se făcu cumplit. Vorbele ieșeau chinuit, greu.

— Au tras în noi și la Grivița. Vor să-i amuțească pe aceia care pretind dreptate. Ucid fără milă oameni lipsiți de apărare. Jefuiesc pe omul care muncește și vor să ne silească să răbdăm totul.

Cuvintele sale mă cutremurără. Aș fi plâns dar n'aveam lacrimi. Simțeam cum ochii secați de lacrimi îmi ard. Murmurul mulțimii și hohotele înăbușite ale femeilor aprindeau mai tare acest sentiment în inima mea.

Minerul își svâcni sus fruntea:

— Zadarnic vom jertfi tot mai mult sânge, tovarăși— asta nu-i de ajuns. Până când puterea nu-i în mâna noastră, pân'atunci noi n'om fi liberi. Trebuie să le smulgem puterea din mâini. Trebuie să-i scuturăm de pe grumazul nostru.

Acum grăi mai molcom, dar parcă cu și mai multă putere:

— Tovarăși! Trăiască lupta care aduce victoria tuturor popoarelor lumii! Trăiască greva!

Eu plângeam fără lacrimi, suspinând. Mulțimea vuia, ieșită din fire, iar vuietul ei, lovindu-se de frunziș și de dealuri se'nalța înverșunat către cer.

★

Tot timpul cât a ținut înmormântarea — sirena sălii mașinilor a umplut valca cu sunetul ei. Ușa sălii era închisă. Zadarnic au tot bătut jandarmii. N'a deschis nimeni. Iar sirena suna nesfârșit, sfâșietor. Mașinistul nu era de găsit. A apărut numai după înmormântare.

Îndată după înmormântare firma anunță comitetul de grevă că dacă se reia lucrul, va plăti despăgubiri familiilor celor accidentați, celelalte revendicări le respingea. Comitetul de fabrică nu primi propunerea. Oamenii vedeau prima izbândă a grevei și își spuneau veseli:

— Se moaie... li arde la tălpi... Degeaba, munca nu poate sta. Au pagube mari din asta. Oameni buni, să nu ne lăsăm nici morți.

Minerul din Lupeni și tovarășii săi ne lămureau că firma trebuie să încheie lucrările la termen. Mai erau apoi funcționarii, supraveghetorii și alte soiuri de angajați cari trebuiau plătiți, chiar dacă pe șantier munca stătea.

Călugărul a dormit în noaptea aceea pe șantier, în baraca someșenilor. Aceștia se purtau respectuos cu el. Il îmbiară cu mâncare. El le vorbea.

Mie îmi plăcea acest călugăr. Am stat toată seara acolo, ascultându-l. Tristețea dela îngropăciune pierise depe fața lui. Obrazul i se înveselise, arunca priviri vioaie spre toți și spre toate lucrurile:

— Nu mă îmbiați, scumpii mei! Mie puțin îmi trebuie. Nu de-aia trăiesc, ca să mănânc. Trăiești bine dacă vezi și cunoști traiul tuturor, al oamenilor, al copacilor, al florilor... Și ploaia e frumoasă. Frumoase sunt toate, dacă trăiești cinstit. Atunci voia bună nu te părăsește.

Vocea lui moale suna melodos, mi se părea mai curând un copil mare, bărbos, acest bătrân...

Unul dintre zileri, se minună de el:

— Tu ești un om bun, dar ești popă rău. Nici nu pomenești de dumnezeu. Nici cruce nu ți-ai făcut înainte de mâncare.

Călugărul răspunse, clipind vesel:

— Nu acest lucru-i cel mai însemnat. Ar fi oare mai bine să-mi spui că-s un popă bun și un om rău? Dece să-l tot pomenesc. Fii bun, și al său vei fi, chiar dacă nu-l pomenești. Toate celelalte, hocuspocusul lor cuvios, îs o nerozie. Iubește pe oameni, ăsta-i adevărul.

Izbucni în râs:

— Uite frate, m'ai înfuriat de tot...

Râdea, ținându-se de burtă.

Intreaga lui făptură împrăstia voie bună.

Libuț îl întrebă, îndărătnic:

— Și... să iubești pe oricine? (îl privea părând că-i spune: așa-i că te-am prins?)

Bătrânul își suflă nasul cu zgomot și părând încurcat de întrebare:

— Dacă iubești pe toată lumea, n'ai dușmani.

Cineva îl întrebă:

— Ia spune, tu unde slujești?

Bătrânul nu-l privi. Clătină alene din cap:

— Peste tot, fiule, uneori mă ceartă:—Du-te părinte Nicolae, nu tulbura poporul.

Râse răgușit.

— M'au învinuit c'aș fi smintit.

O vreme, rămase cu ochii ținți undeva. Apoi iarăși deveni vioiu.

— Nu-i tot una unde te duci? Peste tot se află oameni cari au nevoie de mângâiere.

Vorbea asemenea unui copil care se bucură de orice vede, de orice cunoaște, care n'are nici un gând, în care supărarea nu-și poate face multă vreme sălaş. Constatam la el o înțelepciune ciudată, amestecată cu nepăsare. Ii pândeam fiecare vorbă, cu o atenție încăpățanată. Mă uluia bună-tatea lui veselă; aș fi vrut să-l prind cu o răutate cât de mică.

Oășanul cu fața negricioasă șezu deasemenea printre noi, ascultă un timp și el vorbele călugărului, apoi se întoarse de către el spre someșeni și începu să tăifăsuiască cu dânșii. Peste puțină vreme se sculă și întinzându-se de-i trosniră oasele, spuse căscând:

— Să mergem și să ne culcăm.

Ațintindu-și ochii negri, licăritori, la părintele Nicolae, murmură cu o voce plină de nepăsare:

— Ești un om cumsecade, bătrânule, dar ești groaznic de plictisitor. Unde-am ajunge dac'am fi toți ca tine? Doar nici tu nu lucră. Trăiești de pe urma bunătății tale.

Iși scutură îndărătnic capul cu părul ca pana corbului.

— Așa nu poți fi om bun, bătrâne. Ne-ar mânca fripți ăștia.

Injură blând și iar căscă. După aceea, ură cu glas tare: noapte bună, și plecă fără să mai privească la cineva.

Bătrânul călugăr nu se supără de vorbele oășanului. Ii dădu dreptate, clătînând din cap și iarăși rămase cugetând cu ochii țintă. Pe urmă continuă să vorbească în felul său vesel.

Nici eu nu l-am mai ascultat. Mi se păreau și mie plictisitoare toate câte le spunea. Am plecat liniștit să mă culc.

★

M'am trezit în zori. Porneam spre pârâu să mă spăl, când apăru un om alergând spre barăci. Se tot oprea, ștergându-și fața însângărată și striga vorbe fără legătură:

— Pichetul, oameni buni!... jandarmii...

Alerga, se oprea, își mânjea mai tare fața, ștergându-se de sânge, și iar striga:

— L-au omorît! Haideți!

Mereu se strângeau în jurul său tot mai mulți oameni grăbiți, dobrogeni, bihoreni, oășeni, îl întrebau neliniștiți, iar el striga înainte cu vocea lui desnădăjduită:

— L-au omorît! Haideți!

Și nu mai aștepta să vadă, vin ori ba, ci se'ntoarse și-o porni la fugă înapoi de unde venise, așa cum era, cu obrajii însângerați. Iar greviștii vuind, învâlmășindu-se, se revărsau în urma sa.

Oășanul cel negricios cu încă vreo câțiva soți de-ai săi, îl și întrecură. Minerul din Lupeni și croatul au ales un drum mai scurt. Au urcat în fugă umplutura și alergau acolo sus, cu fețe crunte. Alerga și Niculina în urma lor. Urcai și eu pe umplutură.

Dinspre tunel, ne întâmpinară oameni dând din mâini. Un zidar cu hainele pătate de var, găfâind de-alergătură și-aproape plângând de revoltă, povestea minerului ce s'a întâmplat.

Plutonierul, însoțit de cinci jandarmi, urcase la gura tunelului și le ordonase să plece. O parte din greviștii din pichet o și luaseră la picior din fața jandarmilor, cei mai mulți însă nu s'au clintit. Iar când unul din jandarmi a început să-i îmbrâncescă cu patul puștii, un muncitor, un tânăr, l-a izbit cu pumnul în obraz. Atunci s'au repezit la el și ceilalți patru jandarmi, l-au izolat de tovarășii săi și deși se apăra împărțind la pumni în dreapta și'n stânga, l-au doborât la pământ. Un alt muncitor tânăr s'a repezit în ajutorul său, dar plutonierul l-a lovit cu patul revolverului în obraz. Cel căzut s'a ridicat, lovind pe jandarmi cu un pietroi, dar iarăși l-au doborât și l-au pisat cu paturile armelor.

— Tot în piept l-au lovit — striga disperat zidarul. I-au zdrobit inima. Și izbindu-și palmele una de alta: — Atât prețuește viața unui om?

Ochii suri ai minerului din Lupeni ardeau de mânie, dar glasul său porunca calm, cu cumpănire:

— Unde sunt?... Așteaptă! N'auzi s'aștepti? țipă la croat, care la vorbele zidarului porni în goană, răcnind, către tunel. De jos, dintre copaci, murmurul furios al mulțimii creștea într'una.

Acum porni s'alerge și minerul după croat. Niculina și zidarul îl urmau în fuga mare. Goneam și eu după dânsii și mi se părea că inima îmi svâcnește în gâtlej și nu în piept.

Jandarmii stăteau în gura tunelului. Plutonierul sta în fața lor și privea cu tresăriri de frică mulțimea ce năvălea în direcția lui. Strângea revolverul în pumni, dar ca un om complet lipsit de apărare, privea în-

grozit, cu gura pe jumătate deschisă la croatul care venea asupra lui ca trăznetul.

Croatul se prăvăli de departe asupra lui, ca aruncat dintr'un arc. Amândoi pumnii săi se prăbușiră bufnind pe obrajii odioși. De lovitura grea, plutonierul căzu cu spatele la poarta groasă a tunelului. Căzu și croatul peste el, dus de avânt, dar se ridică repede și a doua lovitură nimeri peste ureche pe plutonierul care urla după ajutor.

— Impușcați-l, răcni plutonierul. Cascheta-i rotundă sburase departe, din nasu-i strivit șiroia sângele. De lovitură se rostogolise într'o parte, apoi urlând de sperietură, începu să se târască în patru labe căutând să intre în tunel. Atunci, croatul sări cu călcâiele bocancilor săi grei pe degetele plutonierului.

— Cu astea bați oamenii? Cu astea? — striga. Și, ca strivind niște viermi scârboși, stropșca degetele insului care urla ieșit din minți de durere.

Totul se petrecuse atât de repede, încât jandarmii uluiți nici n'auvseseră vreme să intervie. Acum, vreo trei își smuciseră armele depe umăr și se năpustiseră la croat. Atunci ajunse acolo și minerul din Lupeni. Apucă cu brațele-i vâujoase pe croat și-l smulse depe plutonier, trăgându-l de-o parte din calea jandarmilor. Și până când plutonierul s'a cățarat în tunel, gemând de durere, l-a ținut cu putere pe croatul care se zbătea nebunește și striga la jandarmi:

— Cărați-vă de aici! Cărați-vă!

Era acum și Niculina acolo și țipa la ei:

— Ucigașilor!

Ochii-i ardeau de ură, lacrimi îi luceau pe obraji. Strigătul ei plesni ca biciul în jandarmi.

— Dă-mi drumul! Lasă-mă, blestematele! — gemea croatul. Trupul îi svâncea, dinții îi scrâșneau, unghiile îi se înfipseră adânc în brațele minerului.

Un jandarm lovi cu patul puștii în spatele minerului. Se pregătea să mai lovească odată, dar îl înlemni glasul Niculinei:

— Haidetei! Dați-le să le-ajungă.

Jandarmii se holbară înmărmuriți la mulțimea care năvălea vuind; în fruntea ei, la o mare depărtare, ca un dulău scăpat din lanț, se apropia în salturi mari oășanul cel negricios. Iuspăimântați, jandarmii se năpustiră de-odată la intrarea de scânduri a tunelului. Ingrămădiți în ușa strâmtă, se îmbrânceau urlând.

Niculina, înebunită de furie, arunca după ei cu pietre chiar și atunci când pieriseră în tunel, brântind în urma lor portița grea dintre șine și rezemând-o cu vagonete. Cum afluăram mai târziu, fugiră până dincolo prin tunel și trecând peste umplutură își afluă scăparea în sat. II cărară cu dâșii și pe plutonierul bătut. Când oășanul ajunse acolo, ușa era rezemată, iar el încerca s'o spargă izbind furios cu pumnii în scândurile groase.

Minerul dete drumul croatului și întinzându-și mâinile înainte, își privea brațele sfâșiate, obrajii îi tremurau de ciudă:

— Ce faceți? Ați înebunit? Ce dracu' faceți?

Croatul se și afla la ușa grea și împreună cu oășanul o izbea cu pietroaic enorme. Vorbele minerului se pierdură în strigătele învălmășite ale mulțimii ce se îmbulzea încolo.

Loviturile răsunau adânc, scândurile se crăpau. Până la urmă se prăbuși greu întreaga poartă ce închidea gura tunelului, dar jandarmii, ca 'n palmă.

Oamenii se năpustiră în tunel ca niște furnici stârnite trecute de-un obstacol și își sporeau furia prin strigătele lor.

Agitația deveni furtunoasă, când cei din pichetul de grevă arătară oamenilor pe flăcăul bihorean zdrobit de jandarmi. Era acel bihorean cu nasul ascuțit, acel flăcău vioiu, neastâmpărat și priceput la joc.

Toți se îmbulziră într'acolo.

Zăcea pe pământ, acoperit cu haina sa zdrențuită, în fața biroului magaziei de materiale. Fața îi era ca de ceară, iar din colțurile buzelor se prelingeau pe bărbie șuvițe de sânge. Niculina îngenunchie lângă el și, hohotind de plâns, îi șterse sângele de pe gură cu o batistă. Apoi svâcni în picioare și fără să-și mai șteargă lacrimile ridică batista, fluturând-o ca pe-un steag și strigând sălbatec:

— Sângele lui, fraților! Sângele lui roșu!

Ingenunchie din nou, netezi părul negru ce cădea pe fruntea flăcăului mort, și iar se ridică în picioare, privind lumea cu ochii scăldați în lacrimi. Deschise gura de vreo două ori, și abia izbuti, hohotind, să țipe cu un glas aproape neomenesc:

— Jos cu ucigașii, fraților! Jos cu ucigașii!

Mânia se zbătea, ca un vârtej de groază închis între zăgazuri, între cele două maluri ale săpăturii din gura tunelului. Înjurături sălbatiche, de durere, vaiete de femei, se amestecau înfiorându-ți inima.

Croatul, fără șapcă, cu mâinile înfipte în păr, ședea pe o piatră și gemea cu fața schimonosită. Oășeanul cel negricios se rezemase cu spatele de pereții de scândură ai biroului magaziei de materiale; privea țintă la flăcăul mort ce zăcea în fața lui. Buzele îi tremurau, fața i se schimonosea convulsiv, din când în când privea la cer, de parc'ar fi vrut să urle, dar apoi ofta doar din rărunchi.

Durerea care zbuciuma mulțimea, îmi strângea inima ca o menghină. Așteptam chinuit să se petreacă ceva, care să liniștească mânia grea, frenetică, fără țintă, care-i zbuciuma.

Minerul din Lupeni strigă ceva, dar din larma mare nu se auzi. Mușchii feței i se strângeau convulsiv, începu să tușească și iar să strige:

— Fraților!

Se'năbuși iarăși din cauza efortului și începu să tușească din nou; dar apoi, fără să-i pese că nu-i ascultat, strigă din nou. Strigătul lui îndărătnic, până la urmă, făcu mulțimea să tacă:

— Treziți-vă! Acum nu se poate.

Croatul care rămase locului cu fața îngropată 'n palme, sări în picioare, țipând:

— Dece nu m'ai lăsat, câine?

Minerul din Lupeni, vorbind către el, răcni:

— Acum nu putem lăsa pe nimeni, nerodule! Nu pricepeți? Riscăm greva. Mârșavii ăștia tocmai asta vor... Cum de nu înțelegeți?...

Își scutură nervos capul. Răsufală adânc. Apoi cu o liniște forțată continuă:

— Înțelegeți odată! Vor să provoace, să aresteze cât mai mulți, să sperie pe oameni. Ce contează pentru ei că au omorât un om? Ei vor să înfrângă greva. Ei vor să reluăm lucrul cât mai curând. Grevă îi costă. Iar la ei, banii contează, nu sângele.

Continuă cu voce răsunătoare:

— Vreți să loviți în ei?

Ridică repede pumnul:

— Grevă-i pumnul nostru, fraților!

Izbi cu pumnul în aer.

— Cu ea îi lovim!

Acum îl asculta toată lumea. Omul cel negricios, ca împins de-un resort, sări dela peretele biroului și întinzându-și brațele înlături:

— Să-i lovim, fraților, crucea mării lor! Trăiască greva!

XXVI

Jandarmii nu s'au mai întors în ziua aceea. Pe plutonier l-au dus la spital cu nasul strivit și cu degetele zdrobite.

A doua zi însă, a sosit armata pe șantier. Au venit și jandarmii cu soldații.

După sosirea armatei, o așteptare grea, chinuită se așternu peste șantier. Oamenii tăceau posomorîți, așteptau să vadă ce se va întâmpla.

Armata ocupă încă în ziua aceea șantierul și comitetul de grevă trebui să retragă pichetele.

Comandantul era un locotenent svelt, cu cizme până la genunchi, veșnic proaspăt bărbierit. Comanda cu o voce subțire de față și mergea pe lângă soldați în cadență, lovindu-și carâmbii cu o biciușcă de trestie.

— Un, doi, unu! — țipa din când în când, smâncindu-și în sus sprâncenele lungi și negre, ce i se sbăteau sub fruntea veșnic încrunțată.

După ce ocupă șantierul, trimise vorbă comitetului de grevă să adune oamenii, cică vrea să le vorbească.

Oamenii suduiau:

— In contra cui au venit? Vor să sperie lumca? Haideti, fraților! Să nu ne temem de ei!

Libuț și ai săi liniștiră oamenii și trimiseră răspuns locotenentului că numai comitetul de grevă și numai cu firma tratează. Locotenentul înjura cât îl ținea gura.

După amiază arestă doi oășeni, care plecaseră să culeagă bureți. La protestul comitetului de grevă, răspunse bătos că a procedat în interesul cercetărilor; jandarmii recunoscuseră cică în cei doi, pe unii care au dat în plutonier.

Oamenii s'au adunat tăcuți s'asculte ce va spune comitetul de grevă.

Oășanul cel negricios ieși înainte, cu fața întunecată:

— N'ai ce face, fraților! Așa-i în luptă! Noi nu trebuie, acum...

Deodată se înfurie și uitând ce vrea să spună, își scutură sălbatic capul:

— Ar trebui sugrumați nemernicii ăștia! Arătând spre Libuț, spuse:

Dar tot ei au dreptate. N'ai ce face. Imprăștiati-vă!

Bihoreanul cel scund era palid la față. Strigă:

— Grevă e lucru mare, fraților. Asta-i doare. De aia fac toate astea!

Oamenii ascultau tăcuți, nemulțumiți. Deodată se auzi glasul Niculinei țipând, și-o văzui sărind în fața bihorenilor:

— Las' că-l învățăm noi minte pe pițigoiiul ăsta pudrat, lăsați numai pe noi.

Oamenii râseră, parcă ușurați la vorbele ei pișcătoare.

— Bine zice. Femeile vor aranja.

Vocea Niculinei răsună ascuțit:

— Să vie aici toate femeile!

Și-și rotea mâna larg prin aer.

Femeile porniră să cheme pe celelalte, tăinuindu-și emoția sub surâsuri timide.

Peste puțin s'auzi un strigăt:

— Hei, vin femeile!

Și într'adevăr, veneau. În frunte cu Niculina, vreo cincizeci de femei. Bărbații râdeau, dar ele veneau cu fețe hotărâte; în inima lor se cuibărise pe nesimțite o emoție nouă.

Cineva strigă cu jumătate de gură:

— Hei, să nu le lăsăm singure.

Observam încordat soldații ce zăboveau în fața birourilor și priveau surprinși la femeile ce s'apropiau de ei. Niculina își dădu brusc capul pe spate:

— Jos cu ucigașii! Eliberați pe tovarășii noștri!

Vocile ascuțite ale femeilor le sfâșiau auzul. Soldații le priveau încurecați, pândind tulburați ușa administrației.

Niculina, cu ochii crescuți de emoție, strigă:

— Dați-le drumul, ucigașilor!

Prelung pluti apoi strigătul femeilor:

— Dați-le drumul, ucigașilor! Ieșiți la lumină, fricoșilor!

În ușa administrației răsări locotenentul. Striga furios ceva, dar de vuetul femeilor nu s'auzea ce anume.

— Hei, tu, sperietoare! Tu, fiu de cătea! Haide, trage în noi!

O femeie mai în vârstă sări în față și cu obrajii schimonosiți de ură răcni, arătându-și pieptul:

— Aici să tragi!

Apoi, încetă de furie, nu mai știu ce să spună. Se întoarse și-și bătu dosul:

— Ori aici!

Soldații izbucniră în râs, iar femeile hohoteau furtunos, bătându-și joc de locotenent. Cuvinte aspre de batjocură și ură zburau către ofițerul care, roșu de enervare, se bălbăia.

— Hei, ofițerașule, ești ca un țap... Hai să-i punem fustă! Mă, ucigaș pudrat! Mă, pițigoii cu cizme!

Locotenentul sta palid în ușa administrației. Fața lui arăta nehotărâre și șovăială, apoi, totuși, fulgeră peste ea răutatea și țipă ceva către soldați, dar vorbele sale se pierdură în gălăgia stârnită de femei. Una dintre ele sări în față și strigă strident:

— Nu te ascunde pe după soldați! Hai să-ți ștergem nasul!

Ofițerul, fierbând de mânie se îndrepta spre scări. Un căprar se răsti la femei să se care. Tocmai atunci se deschise brusc ușa administrației și apărură inginerul-șef. Nu privea la femei. Apostrofă pe ofițer, înciudat, arătându-i ușa; îi ordona să intre.

Atunci femeile țipară mai tare, umplând valea cu vocile lor. La un moment dat ușa se deschise și apărură cei doi oășeni urmați de doi soldați, care în josul scării le dădură drumul.

Inginerul nu voia — pe semne — să mai întindă coarda, dându-și seama că sporește starea de împotrivire a greviștilor; dădu drumul oășenilor și interzise locotenentului să întreprindă represii.

Dar puse la cale alta.

A doua zi de dimineață, sus, de-alungul umpluturii, trecură vreo optzeci de zile cu unelte pe umeri. Li însoțeau soldați ca să n'aibă neazuri din partea greviștilor.

Urmăream speriați spărgătorii de grevă ce treceau de-alungul umpluturii.

Comitetul de grevă trimise îndată oameni prin sate, ca să-i convingă pe țărani de necesitatea grevei.

În curând, prin satele din jur, viau lozincile de luptă pentru interesele țăranilor:

— „Nu plătiți impozitele, datoriile!“... „Jos sechestrele!“... „Jos teroarea jandarmerească!“... „Pământul să fie al celui care-l muncește!“... „Trăiască alianța dintre muncitori și țărani!“

Cei vreo optzeci de oameni începură lucrul la umplutura dela intrarea tunelului. În curând, își scoase și Margeri caii. Vedeam cu amărăciune cum se transportă iarăși materialele către tunel. Și-a scos caii și Șlomovici.

Șlomovici, de când începuse greva, căuta zilnic pe Libuț și îi spunea că și el e'n grevă. Acum însă, văzând că Margeri și-a scos caii la lucru, și-a trimis și el căluții să lucreze. Se și răspândi îndată vestea, iar eu, ieșit din minți, mă repezii spre locuința lui.

Locuia într'o baracă mai mică, în dosul sălii mașinilor. Nu ajunseseam la baracă, când îl zării, holbându-se spre mine din fereastră. Apoi deschise repede ușa și mă întâmpină clipind, cuprins de tulburare:

— Ce e? Ce vrei?

Și nemai așteptând să-i răspund, îmi spuse răgușit:

— Ce crezi tu? Că eu? Vai de mine! Nevastă-mea!

Eu însă nici nu-l ascultai. Șuierai:

— N'o să ți-o uităm niciodată! Înțelegi? Niciodată!

Sta în fața mea, ca înfipt în pământ, cu capul plecat, repetând cu încăpățănare:

— Crede-mă! Nevastă-mea. Eu n'am vrut...

Ar mai fi vrut să spună ceva, dar atunci se deschise ușa și ieși soția lui. Nu auzise — pe semne — cele ce vorbiserăm; îmi văzuse numai prin fereastră fața amărâtă.

— Iosif, vezi? Ți-am spus; du-te și mână caii acasă...

Își privea temătoare soțul înalt. Totdeauna o vedeam sfioasă pe femeia asta. În afară de soțul și copiii ei, n'avea legături cu nimenea. Avea patru copii, pe care-i dădăcea toată ziua. Uneori îi scotea pe malul pâraului și îi stropea cu apă, râzând. Nu-i pricepeam graiul, dar simțeam că'n glasul ei moale, cântat, sună întotdeauna o dragoste nesecată. Acum, glasul ei era plin de reproș.

— Mână-i acasă! — mai spuse cu ton plângăreț, apoi în graiul ei plin de *ch*, adăugă ceva repede și intră înapoi în baracă.

Șlomovici privi neputincios în urma ei, și cu mișcări obosite se 'ntoarse spre mine:

— Bine. Atunci... am să-i mân acasă.

Brusc, se răsti supărat la mine:

— Ce vreți dela mine? Ce folos am eu din grevă? Plata pentru cai n'o sporesc... Strigă amărit: — Nu se mai poate trăi! Nu se mai poate trăi!

E drept, creșterea prețului zilei de lucru pentru cai nu ceruserăm, dar asta nu-mi trecu prin cap, ci stam grav în fața lui și spuneam aprins:

— Adu-ți numa' caii acasă!

Mă privi mânios, dar pe urmă oftă:

— Ei, cum știi tu să faci scandal. Fii tu sigur, sunt cu voi! Nici n'am vrut să lucrez. De ce să lucrez? Doar să vadă firma că's afară.

Vorbea repede, voind să mă convingă că n'a vrut decât să tragă pe sfoară firma. Îmi șopti mios:

— Du-te și spune-le și lor ce-am vrut. Îndată mă duc să-i aduc acasă. Du-te, te rog.

Și începu să se grăbească spre vagonetele ce transportau material.

Margeri își scosese caii la lucru. Vagonet după vagonet urcau nisipul, pietrișul și sacii de ciment. Zilierii încărcau și descărcau, păziți de jandarmi. Peste puțin, unul din vătăfi mai aduse vreo zece oameni. Erau vagabonzii aceia care locuiau într'o baracă cu mine. Supraveghetorul le promisese salariu dublu pe ziua de lucru, dacă muncesc. Acești inși urau greva. Decând izbucnise greva, cantina se închisese și cei mai mulți dintre ei trăiau trândăvind în jurul ei. Urcau lăzi cu sticle de bere din pivniță pentru o cină, pentru un prânz. Fostul șef de gară nu mai jucase cărți de-atunci și nici nu băuse, și ca un liliac răscolit din întuneric, slăbise, distrus de viața de peste zi. Intr'o seară îi strigase lui Libuț nătâng, cu ochii mistuiți:

— Comuniștii au făcut asta! Și'n optsprezece au dus de răpă Ungaria! Trebuesc împușcați!

Soții săi tăceau îndărătnici și din privirile lor întunecate înțelegeam că dușmănesc greva. Oricât încerca Libuț să le explice, în ochii lor nu s'aprindea nicio lumină.

Iar fostul șef de gară repetă cu încăpățănare:

— Trebuesc împușcați toți — așa-i drept!

Și deveniră cu toții spărgători de grevă. Încărcau vagoanele. Greviștii îi urmăreau cu ochi amărâți, cum împing la deal vagonetele încărcate. Tot la douăzeci de pași stătea câte un soldat înarmat, ca să nu li se întâmple ceva cailor.

Oamenii umblau prin colonie mânioși și înfricoșați. Parc'ar fi avut spini în tălpi, nimenea nu putea sta locului. Mi se părea că niște zăbrele uriașe strâng șantierul și colonia de jur împrejur, că vor sugruma voința greviștilor, iar oamenii închizându-se în sufletul lor vor lucra din nou. Acest simțământ mă îngrozea — și cu fiecare minut care trecea, oamenii deveneau tot mai agitați.

Nici nu mai îndrăzneam să umblu printre ei. Rătăceam toată ziua jos, pe malul pârâului.

Spre seară însă, văzui deodată oamenii adunându-se în fugă, se auziră strigăte înălțându-se vesele, răsunătoare.

Ajungând între barăci, priusei din aer cuvinte răslețe, care aprinseră speranța în inima mea.

— Le-a mers la inimă, așa le-am vorbit—... Și apoi e vremea treeratului, cum să vie acum?... Mai pot ei ademeni cu ziua de lucru plătită dublu?

Un someșan explica cu ochii aprinși:

— ...Nimeni, fraților, nici zidarii, nici minerii! Ne-au promis. Nici nu mai sunt vagonete goale. Le-au împins pe toate pline în tunel, dar n'are cine să prelucreze materialul!

Chiuu una prelung și-și dădu cu palma peste fluerul piciorului întins înainte.

Pe fiecare ce venea cu o veste nouă, îl împresurau ascultându-l cu lăcomie. S'a aflat că firma anunțase în vreo cinci sate că plătește dublu ziua de lucru, dar fiind vremea treerisului, s'au prezentat doar 80—90 de țărani. Printre aceștia nu se afla nici un zidar și nici un miner.

— Vezi, au vrut să ne păcălească. Vulpile! Nemernicii!

Intreaga seară domni veselie pe șantier.

A doua zi dimineața, cei optzeci de țărani zilieri lucrau încă, dar transporturile conteniseră.

Către prânz, inginerul-șef trimise vorbă comitetului de grevă că vrea să trateze. Firma acorda despăgubiri familiilor accidentaților, un spor de cinci procente la salarii și se angaja să nu concedieze pe nimeni din cauza

grevei. În legătură cu cei arestați cu prilejul primei greve, firma declara că nu poate face nimic, cazul fiind de competența autorităților.

Comitetul de grevă respinse oferta. Insista pentru un spor de treizeci la sută la salariu și eliberarea arestaților.

Acum oamenii umblau înviorați prin colonie și pândeau cu o bucurie răutăcioasă către baraca administrației.

Femeile demonstrară sus pe umplutură, până la tunel. Strigau:

— Eliberați pe arestați! Trăiască greva!

Nu le opri nimeni. Soldații le priveau tăcuți. Locotenentul nici nu mai locuia în colonie, se mutase în sat. Venea pe șantier numai noul plutonier de jandarmi, care fusese numit în locul celui bătut. Era un om mărunț, tare negru, cu priviri ascuțite ca acele. La ordinul acestuia, soldații îngropară pe ascuns pe flacăul bihorean. L-au dus la groapă în zori, în meste-căniș. Firma se temea de orice demonstrație.

XXVII

În seara aceea, la propunerea comitetului de grevă, a intrat în funcție o bucătărie a greviștilor. Oășenii, bihoreni și someșenii mai aveau de ale mâncării. Aceștia, de obicei, se aprovizionau pentru câte două săptămâni, ori chiar pentru o lună, cu mălai, slănină sărată, ceapă, tarhon și brânză. În schimb, cei mai mulți dintre dobrogenii trăiau din avansuri. Ei își pregăteau mâncarea în comun, încă din a treia zi a grevei — aceasta o organizase croatul —, dar cei o sută cincizeci de oameni au isprăvit curând tot ce aveau.

Comitetul de grevă adunase încă în ajun pe muncitori și propusese organizarea unei bucătării comune. Dintre bihoreni, oășeni și someșeni, unii se cam codeau.

— N'avem vase, frate. Unde să fierbem atâta mâncare? Și apoi să nu mai avem nici noi?

— Ce, noi să-i ținem pe toți? Ei, asta nu, cumetre!

Dar voința de a câștiga greva, îi determină în cele din urmă chiar și pe cei mai egoiști să facă ceva, cât de cât în interesul grevei. Au venit ei înșiși pe urmă, nerugați, să facă bucătărie comună. Au spălat niște bidoane mari de carbid și-au fiert mămăligă și ciorbă de tarhon.

Până la urmă, bihoreni, oășenii și someșenii și-au strâns laolaltă proviziile, dar s'au mai aflat unii cari au încercat să-și tragă pe sfoară ortacii. Mă găseam chiar în baraca bihorenilor, când săpătorul scund și croatul luau în primire proviziile. Vreo trei, patru dintre oameni se tot foiau, trăgând cu ochii la traistele agățate deasupra paturilor. Scoaseră la iveală cam anevoie tarhonul și slăcina sărată. Croatul îi observa, întunecându-se la față. Săpătorul cel scund se răsti la unul din bihoreni mai bătrâni.

— Ce dracu' te foiești atâta? Și ce ascunzi acolo?

Bătrânul reținuse o parte din slănină și din tarhon în traistă, iar la vorbele scundului, tăcu posomorît, ca frământat de gânduri negre.

Scundul striga:

— Să n'ascundă nimeni nimic!

Tipă la bătrân:

— Dă încoace numaidecât și-asta!

Dar acesta clipea încăpățânat, iar când scundul se repezi la el, se holbă mânios:

— Un pic, zău, mai lasă-mi și mie. Doar n'o să'nfulece alții tot ce am.

Aceștia voiau să fie serviți primii, din mâncarea gătită în comun. Pe dobrogeni îi înghesuiau fără milă cât mai la margine.

Săpătorul cel scund socotea cu un creion pe-o bucată de hârtie cantitățile strânse din toate alimentele și fața lui se posomora din ce în ce mai mult. Din când în când obrajii i se crispau. Nemaiputând suporta, se ridică și întorcându-se spre ei, strigă:

— N'aveți inimă în piept! Bucuros v'aş pălmui.

Bihoreni îl priviră speriați.

Cu mâna sa mușchiuloasă de oțel, strângea convulsiv stâlpul din mijlocul barăcii, de parc'ar fi vrut să dărâme acoperișul pe ei.

Aceștia însă, flămânzi, își purtau pe'ndelete farfuriile cu ciorbă la paturi.

Scundul cel spătos, o leacă mai liniștit acum, spuse:

— Cum puteți face una ca asta, nerozilor!?

Oftă.

— Apoi frumos am arăta, dacă ne-am lua după căpătâniile voastre!

Suduia încetșor, dar fără mânie și fără ură, și aceasta îi lovi mai tare pe acești oameni. Acum purtau lingurile, șezând gârboviți și tăcuți pe pat.

Ii priveam rușinat și îngrozit. Ieșii din baracă cu obrajii aprinși. Afară, în întuneric, mă furișai în tufele ce se unduiau lin, și amărit, dădui frâu liber lacrimilor. Am plâns multă vreme, până mi se alină amărăciunea. Iar după aceea, când vreunul dintre ei mă îmbia cu câte ceva, îl refuzam. Dar de primit nu primeam nimic dela nimeni. Făceam și eu ceeace făcea Niculina, Libuț și cei mai mulți dintre mineri și zidari. Era în August. Ieșeam în zori în pădure și culegeam afine și tot felul de bureți pe care-i săram și-i frigeam. Nu flămânzeam.

În seara aceea sosi pe șantier un delegat sindical. Îl trimisese la noi sindicatul muncitorilor constructori. Discută până la miezul nopții cu comitetul de grevă.

Mai întâi îmi vorbi Libuț, despre el. Ședea pe pat și-mi povestea:

— Curios om — zdrăhonul ăsta! Grozav ne încurajează. Cică trebuie să intrăm neapărat în sindicat, la constructori — până atunci, greva nu-i valabilă. Clătină din cap și râse cătinel:

— Curios om. Pe toți i-a îmbrățișat. Îi înjură pe capitaliști cum îi vine la gură.

Brusc, spuse cu un glas plin de satisfacție:

— Vezi, frățioare, se știe și la oraș de noi. Oho, asta nu-i glumă. Râse cu mândrie, apoi șopti, aplecându-se spre mine:

— Cel din Lupeni nu-l are la inimă. Zice că-i social democrat. N'are încredere în el. Știe sfântul...

Eram curios de omul acesta și-a doua zi când îl zării, îmi plăcu.

Comitetul de grevă chemase oamenii la o adunare. El ne vorbea despre sindicat.

Era o făptură vânjoasă, negricioasă, cu ochii o lecuță bulbucăți. Părul des, aspru, creț, îi cădea într-o parte pe frunte, iar sub nasul cărnos umbrea o mustață compactă, tunsă scurt, neagră ca cărbunele. Vorbea cu voce ridicată, agitându-și mâinile în gesturi largi — totuși, glasul său era plăcut la auz. Nu spunea nimic nou, dar îl ascultam cu dragă inimă pentru că înjura pe capitaliști.

Cineva strigă:

— Trăiască syndicatele!

Delegatul privi surprins la oameni — nepregătit pentru un succes atât de ușor — dar continuă cu și mai mult zel.

— Vedeți, tovarăși! Sindicatul luptă pentru drepturile voastre. Noi socialiștii suntem și în parlament. Nu-i lăsăm să-și facă de cap cu poporul.

Arunca gesturi largi și-și revărsa glasul răsunător:

— Insărcinați-mă pe mine și pe alți câțiva să tratăm cu firma. Las' că ne socotim noi cu ei...

Oamenii aprobară, bucurându-se. Ni se părea că acum greva e oarecum oficială, odată ce — cum spunea delegatul — o apără legile, parlamentul.

Ne mirarăm, deaceea, ascultând vorbele fierarului cel înalt și slab, care urmă la cuvânt, îndată după delegat.

— Nu, fraților! Pe noi nu ne apără nicio lege, dacă nu ne apărăm noi singuri... În parlament șed domnii și nemernicii de trădători...

Câțiva îl întrerupseră, cam fără vlagă:

— Nici chiar așa!

— Cauza noastră nu poate fi în contra legii!

— La urma urmii mai este dreptate!

Toți s'ar fi legat bucuroși de ideea că și pe noi ne apără legea. Atunci oășanul cel negricios începu să înjure și se îmbulzi în față.

— Ce? Cum? Ha? Ne apără legea? Pe cine a zdrobit eri legea cu patul puștii?

Glasul său împunse ca un ac veninos de albină în nervii oamenilor. Apărătorii legii tăcură tulburați. Oășanul slobozi câteva sudalme grosolane și împunse cu privirea sa scrutătoare în delegat:

— Să nu latri aici despre lege! Cine te-a trimis pe tine aici?

Acesta răspunse zăpăcit:

— Intr'adevăr, acesta a fost un lucru josnic.

Brusc înălță capul și începu să declame:

— Plutonierul a abuzat de puterea sa, dar fără îndoială... Se împiedcă și privind la oășanul cel negricios care își scutura nervos capul, își încheie repede cuvântul:

— Important e ca greva să reușească.

Și se retrase lângă Libuț.

Eu văzusem într'însul un muncitor dela oraș, cum cunoscusem în închisoare pe blond și pe cel slab la față. Dar acum îmi era mie silă, în locul muncitorilor. Mă gândeam: de ce nu l-au lăsat să vorbească?... Bine, se vede că nu știe ce-i aici pe șantier, dar de ce s'au repezit așa la el? Simțeam însă și în cuvântarea delegatului ceva ce nu-mi plăcea, dar n'as fi putut spune cu precizie ce anume. Mă tulbura mai ales faptul că nimeni nu-i luase apărarea.

Îl observai mai departe cu curiozitate și bunăvoință. Umbla pășind moale, aproape neauzit printre barăci, privea cercelător și insistent oamenii, dar fața i se făcea prietenoasă îndată ce începea să vorbească cu cineva. Râdea. După ce râdea, rămânea cu gura pe jumătate deschisă, încât părea că zâmbetul nu-i mai piere din obraji.

Odată, riscai fără voia mea să-l agrăesc:

— Vă rog... începui sfios, și încremenind, îmi dădui seama că nici nu știu ce să-l întreb.

Mă privi, ridicând cu lene pleoapele. Mă întrebă prietenos:

— Ce e?

O vreme îl privii chinuit și deodată, spre ușurarea mea, îmi fulgeră

prin minte întrebarea, și în aceeași clipă îmi dădui seama că-i o obrăznicie, ceace voiam eu. Dar în graba mea, rostisem de-acum cuvintele:

— Ce-i aia, rogu-te, social-democrat?

Se holbă la mine, uluit. Imi pândeia fața, și'n ciuda trăsăturilor sale prietenoase, întrebă cu brutalitate:

— Cine te-a învățat asta?

Furișă în jur o privire cercetătoare din coada ochiului, apoi aplecându-se spre urechea mea, spuse molcom:

— Bolșevicii, așa-i? Ei, stai tu, ticălosule!

Un timp mă măsură cu privirea batjocoritoare, apoi șopti:

— Utecist, hai?... Ei, stai tu!

Incruntă ochii amenințător, apoi făcându-și iar o față prietenoasă, de parcă nu s'ar fi întâmplat nimic, plecă întorcându-mi spatele.

Rămăsei ca de piatră. Nu puteam înțelege ce s'a întâmplat. Vörbele sale îmi păreau bucăți reci de noroi împroșcate în obrajii mei. O vreme îmi fu cu neputință să mă clintesc din loc. Pe urmă însă mânia mă înecă:

— Ticălosul! Ticălosule! — șuerai, urmărindu-l cu privirea cum își poartă mersul moale printre barăci.

Amurgul de August cobora lin, îndulcind zgomotele și culorile; mă târâi tulburat și chinuit între tufele îngropate în umbră. Mă rezemai îngâdurat de trunchiul vânjos al unui stejar tânăr.

— Am să le spun să fie prevăzători. Țsta-i un ticălos. Mă socoteam tras pe sfoară. Un gând îmi fulgeră: — Doar știu și ei că-i ticălos! Vezi, de-aia nu l-au apărut... Acum îmi spusei liniștit: Las' te-aranjează ei.

Încă în aceeași seară îi povestii minerului din Lupeni cele întâmplate. Locuia într'o baracă mai mică împreună cu fierarul cel înalt. Când își dădu seama că vreau să vorbesc numai cu el, ieși cu mine afară.

După ce terminai de povestit, murmură:

— E, vezi?

O vreme tăcu, apoi mă îmbrățișă pe după umeri:

— Ai fost și tu amestecat în povestea cu dinamita? Ei, asta s'a lămurit. Bine-ai făcut că mi-ai spus. Tu să bagi de seamă la tot...

Mă întrebă pe neașteptate:

— Țți plac cartofii copti? — și fără să mai aștepte răspunsul meu, împingându-mă de umăr spre baracă, mă îndemnă vesel:

— Hai, mănă și tu.

Pe fereastra deschisă pătrundea aerul plăcut de August. Se zărea dinăuntru un cer albastru întunecat, de catifea, și licărind, două stele de aur. Ședeam la masă, între cei doi oameni care povesteau veseli, privind la cartofii încă fierbinți din fața mea.

Minerii, zidarii, nevoind să trăiască din agoniseala zilerilor și pentru că n'aveau alimente, și-au strâns banii la un loc, au cumpărat cartofi din sat și i-au împărțit între ei.

— Mănă, băete! îmi spuse minerul din Lupeni. Rupse în două unul și-l împinse mai aproape de mine. În timp ce mânca, fierarul privea cu admirație la un cartof din mâna sa, răsând cătinel:

— Gogoși cismărești! Așa le zicea mama! Clătină încetișor din cap: — Hiii, câte gogoși d'astea am mâncat eu în viața mea!!

Aroma caldă, plăcută, a cartofilor se răspândea prin odaie, îmi pătrundea prin nări, în piept, și-mi dădea un simțământ bun de mulțumire.

În zori, a doua zi, Libuț mă chemă la el în pădure. În marginea unei poeni, se și aflau acolo minerul cel scund, croatul, Niculina, fierarul și încă vreo câțiva. Erau acolo și oameni pe care nu-i cunoșteam...

În jurul nostru, prin frunziș fluerau mierle. Intreaga pădure răsuna de cântecul păsărilor.

Minerul din Lupeni explica cu voce înceată:

— Pentru un ciolan, conducătorii social-democrați au trădat muncitorimea și mișcarea sindicală. Au făcut un sindicat separat, au rupt unitatea. Aceste sindicate galbene sunt instrumentele lor de desbinare a muncitorimii. Ei slujesc pe exploatare. Și pe acest om l-au trimis social-democrații. Știu că a și tratat cu inginerul-șef. Vrea să vândă greva. Trebuie să-l demascăm fără milă. Trebuie să-l demascăm în fața muncitorilor...

Continuă:

— Nimeni să nu creadă că legea ne apără. Legea exploatarelor apără pe exploatare. Oamenii trebuie lămuriiți.

După aceasta, observai cu și mai multă atenție pe delegat.

Dormea într'o baracă mică, unde cantinierii rânduiseră un soi de odaie pe care o închiriau celor ce veneau în trecere pe șantier.

Odată cu armata, apăruseră și cei doi cantinieri pe șantier. Comandantul însă le interzisese să deschidă cantina; puteau vinde doar țigări și tutun, printr'o fereastră, funcționarilor și soldaților. N'aveau însă voie să vândă nimic greviștilor. Așa suna ordinul.

Într'o zi, Irimia strigă din fereastra cantinei oășenilor care voiau să cumpere tutun, astfel de vorbe:

— Sunteți împotriva regimului. Ce vă folosește?... V'ați unit cu jidanii.

Adăugă cu profundă convingere:

— Toți jidanii sunt comuniști.

Ședeam pe treptele ce urcau la ușa închisă a cantinei și observam curios pe oășeni.

Aceștia îl suduiau gălăgios:

— Ce treabă ai tu cu greva noastră? Nu tu ești firma. Ne dai tutun, ori ba? — întrebă cel mai bătrân dintre oășeni — adăugând nemulțumit:

— Ei, măi fraților, acum trebuie să ne ducem în sat.

Un oășean tânăr se îmbulzi în fața ferestrei:

— Zici că toți evreii-s comuniști?

Privea cu viclenie la domnul Irimia și trăgea cu ochiul către soții săi, ca și cum ar fi spus: — Ia uitați-vă la mine!

Irimia nu prea înțelegea ce vrea acesta dela el, îl pândea pe furiș, spunând repede și dând din cap:

— Da. Toți îs comuniști. Trădători. Iar voi vă uniți cu ei.

Prin ochii oășeanului tânăr trecu un fulger:

— Și ortacul tău evreu? Și el o fi comunist? Apoi suduind de preistă, țipă: — El îi un porc de găzdoi și tu te-ai unit cu el ca să ne jupuieți pe noi.

Se întoarse cu un gest triumfător către soții săi, care râdeau aprobându-l și făcând haz pe socoteala lui Irimia:

— Iși închipuie că numai el are minte.

— Te cunoaștem noi.

— Dă-ne tutun, și poți să te duci la dracu'!

Irimia sta în geam, netulburat. În cele din urmă însă, se aplecă pe geam în afară, șuerând furios:

— Nu vă dau nici un tutun, și duceți-vă la dracu'!

Se trase repede înapoi și închise fereastra.
Oășenii îl ocărără în fel și chip, apoi plecară în sat după tutun.

Urmăream cu dușmănic fiecare pas al delegatului. Mă străduiam să-l urăsc și mai mult, spunându-mi: — Nici nu poate fi muncitor, ăsta! Și mersul îi e de domn.

Către amiază însă, se petrecu un lucru care mă puse în încurcătură.

Tochmai vorbeam cu bihoreni, când plutonierul și vreo zece soldați porniră dela birouri spre noi. Oamenii priveau cu ochii încruntați cum vin; cineva alergă după minerul din Lupeni.

Încă nu ajunseră la noi, când delegatul șopti ceva săpătorului cel mărunțel și-o luă repede către tufe.

— Stai! Stai! — răcni plutonierul și începu s'alerge după el. Ostașii se răspândiră ca să-l împresoare.

Delegatul se opri, șovăind. Mai aruncă o privire către tufe, apoi ridi-când din umeri se întoarse, pornind încetinel către plutonier:

— Ce vrei dela mine?

Plutonierul își înlipse statura mică în fața lui și spuse sacadat:

— Ce cauți pe șantier? Actele! Haide!

Făcu semu soldaților, care îl prinseră între ei.

Bihoreni și oășenii se îmbulziră mai aproape, urmărind scena mă-nioși. Strigau:

— Ce vreți cu el?

— E de-al nostru.

Între timp, delegatul dăduse actele sale plutonierului:

— Mă aflu legal aici! — spuse cu ciudă, întinzând mâna să-și reia hârtiile. Plutonierul îl îmbrânci brutal, vârind actele în buzunar.

— Mergi cu noi. Marșș! — ordonă el soldaților.

Delegatul protestă indignat:

— N'ai nici un drept! Protestez! — și zadarnic îl împingeau și-l îm-brânceau soldații, el nu se mișca. Muncitorii din jur începură să strige:

— Dați-i drumul! Să nu-l lăsăm, fraților!

Acum soldații care-l împresuraseră din toate părțile, îl înghionteau cu putere.

Delegatul dădea din mâini aprins:

— Am să fac raport!

Apoi se adresă oamenilor:

— Nu-i nimic, oameni buni! Am să aranjez eu...

Și fără să se mai împotrivească, porni dus între soldați.

În clipa asta, ajunsese acolo și minerul din Lupeni. Urmări cu ochii mișiți pe soldați, până când aceștia pieriră cu prizonierul lor în baraca administrației:

— S'așteptăm, — spuse el oamenilor care-i explicau, înfierbântați, cele întâmplate cu delegatul — vom vedea!

Treceam agitat printre tufe, observând necontentit birourile. Nu pricepeam lucrurile. Mă frământam: să fi greșit? Întâmplarea mă aruncă într'o chinută încurcătură. Voiam însă să dau de rostul acestei încălcite afaceri.

Îi dădură drumul târziu după amiază. Venea cu o expresie calmă de față. Ajungând la noi, clătină vesel din cap și spuse, lăudându-se oleacă:

— Au vrut să-mi facă vânt de pe șantier. Credeau că mă sperie. Le-am spus eu de noroc. Am dreptul să mă aflu aici.

Greviștii se adunară respectuoși în jurul lui, ascultându-l încordați. Tuturor le plăcea purtarea sa îndrăzneată.

El le explica cu volubilitate:

— Să nu ne pese de ei! Și ei își dau seama că noi avem dreptate. Se zbat ei; dar n'au îndrăznit să pună mâna pe mine.

Mă simțeam ca un câine furios ținut de lanț. Il observam bănuitor, neîncrezător, pândind să-l descopăr, dar vorbele sale mă copleșeau și nu puteam scăpa de influența lor. Li priveam părul negru și dinții ce-i străluciau albi în fața-i brună. Brusc, coborî vocea și șopti, făcând șmecherește cu ochiul:

— Lucrurile merg bine, fraților! În fine, au șezut și au tratat cu mine. Inginerul-șef... — furișă ochii spre fierarul cel înalt și spre minerul din Lupeni, dar întorcându-i repede, continuă:

— Au căzut de acord, tovarăși! Dacă mâine începeți munca, atunci vă urcă salariile cu doisprezece la sută.

Fața minerului din Lupeni se încrunță. Se aplecă spre săpătorul cel mărunțel și-i șopti ceva. Acesta îl privi uimit câteva clipe, apoi se încrunță și el.

Delegatul, în timp ce vorbea, făcu niș gest de nerăbdare urmărind cercetător lefele oamenilor.

— Trebuie să continuăm greva. Trebuie să mai scoatem ceva dela ei. Aici vocea i se potoli:

— Deși, sincer vă mărturisesc, nu cred că vom mai putea stoarea ceva. Trăgând iar cu coada ochinului la minerul din Lupeni:

— Desigur, asta voi hotărâți...

Oamenii se priviră veseli:

— Vezi, doisprezece au acordat... Trebuie să încercăm să scoatem mai mult; poate...

Cei mai mulți însă tăceau, dușmănoși. Poate că delegatul o fi priceput ceva din privirile acestora, pentru că se zăpăci:

— Natural, greva trebuie continuată. Și eu spun așa... — de astă dată vocea lui suna fals, și eu îmi spusci ușurat: — Minte. Acum minte...

Minerul din Lupeni ieși înainte, întrebându-l aspru:

— Cum ai îndrăznit să tratezi în numele nostru? Cine te-a rugat? Mai adăugă fără să-și ia privirile din ochii lui: — De-aia ați pus la cale totul, hai? Și legitimarea aia?

Acesta își răsucea nervos capul, ca pentru a se feri de privirile sfredelitoare ale minerului din Lupeni. Începu să țipe:

— Nu-ți dau voce să mă insultți!

Săpătorul cel mărunțel se răsti la el:

— Să taci!

Apoi se întoarse la oameni:

— Nu-l credeți, fraților!

Oamenii priviră nedumeriți la delegat. Nu pricepeau. Delegatul vorbi acum pripit, fără legătură:

— Cum îndrăzniți să mă insultați? Ce-am făcut, mă rog frumos! Strig din adâncul inimii: Jos capitaliștii!.. Dar păcat să vârâți oamenii într'o aventură necugetată...

Fulgeră o privire către miner. Strângându-și buzele, cerceta scrutător figurile oamenilor. Iar aceștia se priveau și-l priveau nedumeriți. Un oășan mai bătrân se îmbulzi ieșind în față:

— Ia spune, frate, sigur nu vor da mai mult?

Căutând la delegat cu prietenie, aproape rugător, parc'ar fi spus:
„Spune adevărul!”

Delegatul făcu o mutră abătută:

— Nu știu, tovarășe. Ei asta au spus-o. Dar trebuie să încercăm să rezistăm!

Oășanul oftă. Ingândurat, ridică din umeri, spunând:

— Tare greu e-așa.

Oamenii tăceau, chibzuind. Simțeam cum aceste cuvinte fățarnice au întins o plasă nevăzută în care ca niște pești în panică, se sbat gândurile noastre.

Delegatul începu să vorbească din nou:

— Tovarăși! Trebuie să rezistați! Firma va da precis cincisprezece la sută...

Oamenii părură a răsufila ușurați. Fierarul cel înalt însă îl întrerupse cu mânie:

— Ce fățarnic!... Dar nu vedeți ce urmărește? Hai?!.. Să ne mulțumim cu cincisprezece la sută? Nu-i așa?

Delegatul se arată ofensat:

— Dar ce, nimic nu-i bine, orice aș spune?!?

Se ridică bățos și declamă răsunător:

— Dați-mi voe! Nu permit!

Atunci răcni la el minerul din Lupeni:

— Să taci!

Se înturnă repede spre mulțime:

— Uite, am să vă fac o mică socoteală... Așteptați! Luați așadar, șaizeci de lei pe zi în mijlociu? Am cerut un spor de treizeci la sută. Asta-i optsprezece lei. Păi, mult e asta? Mai vreți să lăsați din asta? Dar eliberarea tovarășilor noștri? Să-i lăsăm să-i condamne?

Oamenii amuțiră cu toții. Delegatul se holbă la miner, iar când printre greviști se iscă un murmur greu, țipă din toată puterea către el: — Dar nici într'o aventură necugetată nu trebuie să te-arunci...

Libuț notă ironic:

— Nu-mi place mie mutrișoara ta, frățioare!

Croatul care sta între Libuț și oășanul cel negricios făcu un gest de mânie și își pironi în delegat privirile aprinse:

— Să te cari de-aici! Du-te la mama dracului! Du-te de unde ai venit! N'avem nici o lipsă de tine.

— Cară-te de-aici! — răcni și oășanul cel negricios, scuturându-și cu furie capul.

Fața delegatului se făcu pământie:

— Să nu agitați în contra sindicatului!

Minerul din Lupeni îl măsură cu ochii de sus până jos.

— Ești un bandit împăciuitorist! Vrei să vinzi greva noastră. Vrei să ne vinzi pe toți!

Agită pumnii săi enormi prin aer:

— Cu ăștia te fac bucăți, măi social-democratule!.. Acum să știi la ce te poți aștepta!

Delegatul se apăra, gângăvind:

— Dar, tovarăși!... Eu... și eu asta vreau.

Își șterse fruntea de sudoare, apoi își scăpă, fără vlagă, mâinile de-a lungul trupului. Sta acolo, vrednic de milă și de scârbă.

Simțeam cum în mine, o coardă întinsă până la refuz se moaie.

Eram încredințat că delegatul își va lua tâlpășița de pe șantier încă în ziua aceea. M'am înșelat. A doua zi dimineață, se plimba din nou printre barăci. Le explica cu importanță bihorenilor, pe un ton molcom, îngăduitor:

— Nu poți să pui totul la inimă. Oamenii mai discută...

Cei mai mulți dintre greviști se purtau cu neîncredere față de el. Dar se nimereau și din aceia care-l opreau să-l întrebe: ce crede, până când mai trebuie continuată greva? Aceștia erau oameni cari pentru a scăpa de nesiguranta care le apăsa sufletul, căutau încurajarea oriunde.

Delegatul scutura energie din cap:

— Nu pot să spun nimic, tovarăși.

Iar cei ce întrebaseră deveneau mai neliniștiți, mai îndoșiți.

Către prânz, comitetul de grevă ținu o ședință, dar pe delegat nu-l primiră. Se 'ntoarse indignat în baraca bihorenilor. Eu tocmai pleasem la izvor după apă. Când m'am întors, privii mai întâi pe furis, pe ușă. Ședea pe un pat inconjurat de vreo zece bihoreni și oășeni.

Le vorbea șoptit, căutând să-i convingă de ceva, însă aruncând mereu căutători repezi, atente spre ușă. Mă și zări îndată:

— Ce cauți aici?

— Dar tu ce cauți?

Bihoreni săriră stânjeniți.

Unul mă agrăi:

— Măi, bătrânelule, să nu-ți prea faci de cap cu noi...

Și vreo trei porniră către mine. Se ridică și delegatul și porni spre ușă, dar aici se opri, spunându-mi amenințător:

— Spionezi, hai? Ai s'o pățești...

Furia mă cutremură. Strigai:

— Impăciuatoristule!

Inlemni, cu buzele strânse. Așteptam să se repeadă la mine și să mă lovească. Dar nu spuse decât:

— Maimuțoiule! și răsucindu-se pe călcâie, ieși.

În seara aceea, acest om fu demascat definitiv de muncitori. Spre seară, plecă de pe șantier cu ranița în spinare, spunând tuturor că pleacă în sat.

Se înserase și luna plină își revărsa lumina peste pădurea tăcută, când croatul năvăli în baraca bihorenilor. Spuse repede:

— Cinci oameni să vie cu mine! Și adăugă nerăbdător: — Nu-i nevoie de comitetul de grevă. Haide, repede! Și se și porni spre ușă. Cinci oameni porniseră grăbiți după dânsul. El așteptă până când aceștia ieșiră, apoi se răsti la noi: — Să nu iasă nimeni și stați în liniște.

Nici nu închisese bine ușa, că mă și aflam în latura lui. Mă privi cu ochii mijiți, dar pe urmă mă primi lângă dânsul. Șopti:

— Dar fără zgomot! Și voi! Pândește cu precauție spre baraca bihorenilor!

— Haideți!

Și prin umbra barăcii, se furișă între tufe.

Pe cărarea ce ducea la izvor se opri.

Observarăm că acolo mai așteptau o mulțime de oameni.

Auzii glasul minerului din Lupeni, murmurând:

— Un sgomot să nu s'audă!

Ne continuarăm drumul printre tufe. Ajunserăm lângă locuința inginerului-șef, în spatele barăcii administrației. Funcționarii firmei locuiau în sat; numai inginerul șef și un inginer tânăr, cu ochelari, locuiau pe șantier. Pentru inginerul șef se zidise o clădire mai mică, cu ferestre mari.

Inginerul cel tânăr, pe care noi îl numeam „inginerul cel mic“, lucra

alături de inginerul-șef. Purta și vara haine groase și totuși mi se părea întotdeauna că-i e frig. Fața lui subțire era palidă și privea cu tristețe lumea prin ochelarii săi de miop.

Ne furișam printre tufe spre această casă, ocolind pe departe sentinela ce se plimba prin fața administrației. Ne apărură în față ferestrele luminate ale locuinței inginerului-șef, când minerul din Lupeni ne opri. Șopti:

— Cinci rămân aici. Ceilalți vin cu mine. Să nu stați grămadă. Acum îl prindem noi cu mâța 'n sac, n'aveți grijă! Tu stai cu ei — îmi spuse și mă opri, râzând, când vrui să mă furișez înainte pe lângă el. Pieriră câte unul în umbra dintr-o tufă. Eu mă ascunsei în tufișul de lângă izvor. Croatul se suise pe-o movilă, de unde pândea casa.

Era liniște în jur. Susurul pădurii adormite care alteori mă liniștea, acum îmi încorda toți nervii. Simțeam cum mi se ciulesc înainte urechile, de atâta atenție.

Croatul ne chemă șoptit, zorindu-ne:

— Haideți!

Ținându-ne răsuflarea, ne furișarăm după el.

— Priviți! — șueră, arătând spre locuința inginerului-șef. De pe movilă se zărea înăuntru, prin fereastra deschisă. Ingerul-șef sta lângă masă cu un maldăr de hârtii în mână, explicând ceva inginerului cel mic de lângă el. În fața mesei mai sta plutonierul și un om, în care recunoscurăm îndată pe delegat. Dădu de câteva ori afirmativ din cap și făcu câțiva pași înapoi, și nu-l mai văzurăm cum era ascuns în spatele celorlalți; zăream doar pe inginerul-șef și pe inginerul cel mic, care asculta tăcut.

Someșanul de lângă mine înjură, dar croatul furios îl făcu să tacă

— Așteaptă să iasă nemernicul...

Someșanul oftă. Pândeam cu toții ferestrele.

Ingerul cel mic luă hârtiile din mâna inginerului-șef și pieri din ochii noștri. Ingerul-șef înaintă cu câțiva pași, făcând un semn din mână. Reapăru inginerul cel mic, cu un scaun. Ingerul-șef luă scaunul, apoi iar nu-l văzurăm. Ieși și inginerul cel mic din zărea ferestrei și mult timp nu mai apăru.

Stăteam tăcuți în tufe. Fereastra goală ne umplu încet, încet, de nesigurantă. Dacă a plecat și noi n'am băgat de seamă!?

Luna suise în înalt, din senin clipeau stele. Liniștea grea ne apăsa, iar așteptarea încordată ne obosea atenția. Umbrele tufelor crescuseră. Îmi simțeam picioarele amortind de nerăbdare.

— Priviți — svâcni șoapta croatului.

Ne ațintirăm ochii la fereastră. Se ivise iarăși făptura inginerului-șef. Sta lângă masă, întinzându-se și căscând. Înțelesei din aceste mișcări că a rămas singur.

În clipa asta, un urlet de spaimă sfâșie liniștea pădurii.

Apoi cineva se vaită:

— Ajutor! A-a-a!.. Se auzi bufnet de lovituri.

— Măucid! Soldați, ajutor! striga cineva disperat, și iar i se pierdu glasul în vaete.

Croatul sta încordat. Apoi țâșni în cărare și pieri tropăind din fața noastră. Incepurăm și noi să alergăm. Detună o împușcătură. Soldații din jurul administrației începură a țipa.

— M'a mușcat de mână! Prindeți-l, crucea mamei lui! Recunoscu glasul oășanului cel negricios.

Deodată, cum alergam, zării printre copaci un om ce fugea mâncând

pământul. Trecea în goană, bezmetic, peste trunchiuri, peste tufe. Ranița îi sărea încoace și încolo, ca un animal ce i s'ar fi încleștat în spinare și de care nu mai putea scăpa.

Someșanul îi ieși înainte și-l izbi cu pumnii în obraz. Delegatul se împietici, căzu, într'o tufă, dar svâcni iarăș în picioare, fugind mai departe și urlând.

Cu chiu cu vai nimeri în fața administrației, unde nu-l mai puturăm ajunge. Soldații traseră din nou în aer, dar nu îndrăzniră să intre în tufe. Râzând, bătându-ne joc de spaima delegatului, ne-am întors la barăci povestind tuturor întâmplarea cu delegatul.

Le povestirăm că delegatul este un social-democrat, trădător al muncitorilor, spion al poliției, care se înțelesese cu firma ca să înfrângă greva.

Fierarul cel înalt le spunea:

— Se'nțelege, fraților, c'avem nevoie de syndicate, dar nu de syndicate trădătoare, social-democrate, ci de syndicate care să fie ale noastre. Iar Libuț, mai târziu, le spunea bihorenilor:

— Ați văzut că i-am venit de hac nemernicului?!

Săpătorul cel mărunțel întrebă:

— De unde știai că-i la inginerul-șef?

Libuț îl privi pieziș:

— Uite la el! Tu cam toate vrei să le știi. Am aflat, asta-i esențialul. Nu?

Apoi, înviorându-se:

— Știți, tot înșelăciune a fost și cu arestarea lui. A vrut — așa dar — să ne facă să credem că e un om sdravăn, curajos. Oho, frățioare, mari vulpi îs ăștia. Trăesc din sângele muncitorilor.

Eu multă vreme încă și după ce m'am culcat, m'am frământat întrebându-mă oare cine i-a dat de știre minerului că ticălosul ăla va trata în seara asta cu inginerul-șef. Răspunsul l-am cunoscut peste câteva zile, eând m'am întâlnit în secret cu acel inginer tânăr, care locuia la inginerul șef.

A doua zi, delegatul nu mai era pe șantier. I se pierduse urma.

XXVIII

Următoarele patru zile au fost cea mai grea perioadă a grevei.

A doua zi după demascarea delegatului, firma acordă un spor de cincisprezece la sută la salarii, dar după cum trimisese vorbă inginerul-șef, acesta era maximumul pe care-l poate da. Firma nu poate plăti din buzunar, cică, deci preferă să predea lucrarea înapoi statului, care va lucra cu soldați. Comitetul de grevă refuză și această propunere. Amenințarea inginerului-șef și refuzul comitetului de grevă luară multora piuitul. Alimentele erau pe terminate, iar la masa comună se iscaseră nenumărate certuri.

Intr'o zi, unul din bihoreni îmbrâncea suduind pe doi dobrogeni:

— Cine mănăcă dintr'a altuia, să nu se obrăznicească! Dacă nu-ți place, dă-te la o parte.

Oamenii deveniră deosebit de simțitori. Din cea mai mică vorbă, săreau la hartă fără cruțare. Câțiva, zdrobiți de o apăsătoare deprimare, se vâlcăreau toată ziua. Și-această miasmă a îndoielii se răspândea mai departe.

Minerul din Lupeni și toți cei din comitetul de grevă se zbăteau să însuflețească pe oamenii adunați:

— Să rezistăm fraților! Lumânarea îi arde la deget...

— Și pe noi! — strigă cineva. Ori să ne mănăcăm unul pe celălalt?

Minerul din Lupeni, parcă n'ar fi auzit vorbele acestora, continuă:

— Lucrarea n'o vor preda. Ei vor să câştige.

Dar un alt glas se amestecă:

— Şi de-or aduce soldaţi să lucreze? D'astea am mai văzut.

— De-acolo nu scot ei câştig — strigă săpătorul cel mărunţ. Soldaţii doar tândălesc.

Alţii aprobară:

— Aşa-i! N'avem de ce ne aprinde.

Minerul ceru linişte:

— Indoiala-i primejdioasă, măi oameni buni. Ori cine suntem noi? Ne pierdem noi firea aşa, cu una cu două, dintr'o ameninţare burjuiască?

Obrajii i se întunecară:

— Aici nu încape: că oare ce se va întâmpla?

Strigă cu ochii scânteind:

— Aici e: care pe care!

Aceşti oameni cu voinţă tare nu îndurau deprimarea.

Peste două zile, n'a mai fost altă mâncare decât bureţi. Femeile şi copiii ieşeau în zori în pădure şi strângeau bureţii cu sacii. Bureţi mâncau greviştii şi la prânz şi la cină. Şantierul fierbea ca un cazan, iar oamenii foiau ca păsatul în fiertură. Unii nu-şi mai aflau locul, stăpâniţi de neastâmpăr. Cei mai mulţi însă împietriseră într'o încăpătânare grea şi-i priveau cam suspectând cu ciudă, pe cei bănuţi că şovăie, că s'ar da la o parte. Aşa că niciunul din cei mai slabi nu prea îndrăznea să dea glas îndoielilor sale. Oăşanul cel negricios căta la ei cu priviri scurmătoare şi înjura amarnic pe cei cărora le vedea îngândurarea.

A treia zi, nodul se deslegă. Someşenii cerură convocarea unei adunări. Acolo, unul dintre someşeni propuse să se strângă bani pentru a cumpăra alimente:

— Să desfacem băierile punguţelor din sân. Sunt mulţi care au punguţe în sân, sub cămaşă. Drept îi că-i adunăm cu ţârâita pentru iarnă, pentru nevastă şi copii, dar dacă cade greva, toate nu plătesc o ceapă degerată.

Strigă cu mânie:

— Fraţilor, noi trebuie să câştigăm, în ruptul capului! Numai aşa putem câştiga.

Scoase din sân o pungă de pânză soiasă şi neagră de sudoare, o deschise la gură, scoase banii şi-i puse pe masa comitetului de grevă:

— Fiecare cât poate — şi se trase deoparte.

Şi unul după celălalt, someşenii se apropiau de masă, scoteau banii cu nespusă prudenţă şi fără vorbă îi puneau lângă grămăjoara de bani care creştea.

Oăşanul cel negricios îi urmărea cu priviri lacome. Chiui prelung:

— Aşaaa, măi, aşa!

Scoase o punguţă neagră, ponosită, din chimir şi o aruncă pe masă. Pe rând oăşenii, bihoreni, puneau pe masă banii strânşi cu amar pentru familii. Mulţi dintre mineri şi zidari au dat deasemenea, mulţi însă stăteau tulburaţi:

— N'am fraţilor — spuse ruşinat unul. — Ce naiba să fac?

— Lasă, nu te'ngrija! — îl consolă unul din oăşeni. Dacă n'ai, n'ai. Şi adăugă generos: — Fireşte că dac'ai avea, ai da.

Minerul din Lupeni tremura de-o bucurie mare:

— Cineva să numere banii — arătă către grămăjoara de pe masă şi strigă:

— Nici de dracu' nu ne temem noi, fraţilor. Greva noastră va învinge.

Incordarea se muiase, dar eu mă temeam încă. Nu un singur om vedeam umblând abătut.

Intr'una din aceste zile, Libuț mă chemă deoparte și-mi spuse cu glas moale:

— Trebuie să te duci într'un loc... Se holbă la mine: — dar de ce te codești?

Era vesel și calm. Din mine, neliniștea izbucni fără voce. Arătai amărât către barăci:

— Nu vezi că încă tot mai este necaz cu ei?

Incruntă sprâncenele, uimit:

— Ce fel de necaz?

Dându-și seama la ce mă gândesc: — Oho, frăție, tu credeai că lucrurile vor merge așa, ca pe roate? Așa crezi tu că e lupta?

Se aplecă repede spre urechea mea:

— Ne ajută și ai noștri. Fierarul a plecat la oraș.

Mă trase mai încolo.

— Du-te acum, îndată, la mormântul bihoreanului, sus în mestecăniș. Acolo te va aștepta cineva. Dacă nu-i acolo, îl aștepti. Pe Niculina o urmăresc. Ea nu se poate duce. Nici altcineva. Să nu uiți nici un cuvânt din ceace-ți va spune... ocolește prin pădure. Hai, du-te! — mă zori nerăbdător.

Alegai repede, emoționat sus pe umplutură și mă furișai în pădurea tăcută. Urcai, într'un ocol larg, sus pe culme, și tăiai de-acurmezișul prin mestecăniș.

Printre mesteceni se unduia o iarbă mătăsoasă, și ca picături de sânge, o punctau bujorii de munte. Crenguțele gingașe ale mesteceniilor se legănau cătinel. Treceam, ascunzându-mă din trunchiu în trunchiu.

Lângă mormânt nu se afla nimeni. Credeam că va trebui să aștept, când, dintre tufe, răsări inginerul cel mic. Mă privi neliniștit cu ochii săi miopi. Fața lui fină, palidă, era lac de sudoare. Mă privea cu un fel de spaimă amestecată cu curiozitate. Tot timpul își scotocea buzunarele cu degetele sale lungi.

Mă întrebă:

— Dumneata ești copilul acela?

Il priveam speriat. Mă așteptasem la oricine, înafară de el. Nici nu putui răspunde. Dădui doar din cap. Privi în jur și scoase bani din buzunar — două bilete de bancă de câte o sută de lei.

— Uite, pentru cantina grevei. Mai mult nu pot să dau, dar asta n'are importanță.

Repezit, începu să-mi șoptească:

— Spune-le să reziste. Inginerul-șef a primit dispozițiuni să accepte pretențiile muncitorilor. Il urgencează, dar el mai așteaptă trei zile. Speră că voi nu veți mai putea rezista. Scârbos om!

O pasăre trecu în zbor pe lângă mesteacănul de lângă mormânt. Treșări, cuprins de spaimă. Pândi în jur:

— Trebuie să plec — spuse, dar se vedea că șovăie, că ar mai vrea să spună ceva. Obrajii slabi i se aprinseră.

— Eu țiiu cu voi, — șopti cu însufletire. Puteți avea încredere în mine. Numai să rezistați! Zâmbi cu sfială, și fără să mai adauge nimic, porni înapoi înspre tufe, prudent și neîndemânatec. Dintre tufe îmi făcu un semn nerăbdător, să plec. Pornii involuntar, iar când să privesc în urmă, pierise.

Surpriza mă buimăcise. Mă gândeam: — Vezi, măcar că-i inginer...

Libuț ascultă comunicarea și primi banii cu bucurie:

— Ei vezi? Și tu ți-ai pierdut capul! Minunat fecior îi ăsta! Multe am aflat dela el. Oho, avem noi prieteni peste tot. Dar nu cumva să scapi cuiva o vorbă despre asta! N'ar strica să le spunem oamenilor că numai trei zile, dar asta l-ar trăda pe el.

Și alergă să-l caute pe minerul din Lupeni.

După amiază, umblam pe șantier cu inima ușoară. Gândul că am săvârșit o faptă de seamă pentru grevă, mă făcea să am o părere grozavă despre mine. A doua zi, se întoarse și fierarul cel înalt și slab, iar minerul din Lupeni convocă îndată o adunare. Vorbi fierarul:

— Fraților, muncitorii organizați dela oraș ne trimit salutul lor. Ne-au trimis și bani și ne trimit vorbă că trebuie să rezistăm. Nu trebuie să ne lăsăm.

Văzduhul vuia de strigătele înalte ale femeilor. Se auzi deodată vocea Niculinei țipând tare — și o simții ca o mângâiere pe inima mea:

— Fraților! Trăiască greva! Trăiască prietenii noștri dela oraș!

Fericită, mai strigă ceva, dar cuvintele ei se îneacă în larma mulțimii. Libuț alerga agitat printre oameni:

— La cartofi, măi oameni! Haideți după cartofi.

Imi spuse c'a fost la noi blondul. Venise împreună cu fierarul, aducând greviștilor sprijin și încurajare. Dar s'a și întors îndată și eu n'am mai putut vorbi cu el.

Plecară douăzeci cu el, iar dupăamiază se întoarseră cu trei care de cartofi și-o grămadă de slănină sărată.

Un car de cartofi fusese dăruit de țărani. Și aduseră chiar și a doua zi. Veniră femei cu basmale negre și bărbați cu barbă țepoasă, furișându-se prin pădure. Aduceau cartofi, făină și slănină.

Li rugam să mai zăbovească. Scuturau din cap și piereau printre copaci.

În seara aceea, întreaga colonie mănca tocană de cartofi. Mă gândeam cu o stimă fără margini la muncitorii dela oraș care ne ajutaseră.

Tot în ziua aceea veni și Șlomovici la noi. Parcă altul ar fi fost, nu omul liniștit și totdeauna vesel pe care îl cunoscusem. Ochii îi erau tulburi, iar vorbele deslănate și pline de amărăciune:

— Țin cu voi! Ah, blestemații, ticăloșii! Să mor de foame? A trebuit să-mi vând caii. Pe nimica, pe mai nimica. L-am rugat ca pe Dumnezeu să-mi dea măcar atâta încât să avem ce mânca câțva timp. Crăpăm de foame! Nu. I-a cumpărat aproape gratis Margeri. Ei, nu. Acu am văzut. Nuse poate trăi. Țin cu voi. Trăim din fierturi de ierburi, măcriș, lobode.

Zadarnic l-am chemat la cantina grevei. Spuse:

— Eu n'am dreptul. Eu abia am intrat între voi, și nu de aia am făcut-o! Înțelegeam mai mult puterea grevei, a muncitorilor greviști, a mea.

Putea fi miezul nopții, când mă treziră strigăte, zgomot de îmbrâncituri. Imi încălțai repede bocancii scâlțiați și alergai în direcția strigătelor. În fața barăcii minerului din Lupeni se îmbulzeau oameni mulți, pe care abia îi rețineau jandarmi cu armele în mâini. Fereastra barăcii era spartă, ușa dată 'n perete și înăuntru, lumină. Văzui prin fereastră cum plutonierul și vreo cinci jandarmi răscolesc patul și-asvârle totul pe podea. Un civil înalt îi zorea:

— Repede, plutonier, repede!

Recunoscui în acest individ pe unul din funcționari, sosit pe șantier de vreo săptămână; nu odată îl zărisem rătăcind prin colonie. Acum, încrun-

tând sprâncenele groase, urmărea lucrul jandarmilor. Un jandarm ședea pe un scaun, cu capul dat pe spate. Din nas îi curgea sânge. Lângă el sta un alt civil, cu capul în piept. Iși ținea dreapta pe piept, plină de sânge.

Civilul care poruncea, privi mândros la jandarmul cu nasul strivit. Șueră furios:

— Ce bou! Să te lași lovit în nas!

Apucă haina întinsă pe masă, îi pipăi buzunarele, apoi nemulțumit o aruncă înapoi.

Pe neașteptate, răcni la civilul de pe scaun:

— Dece-ai făcut asta, domnule inginer?

Omul acela înălță capul și cu mișcări timide, neîndemânatece, schimbă picioarele. Cu ochii săi miopi, fără ochelari, privi întâi spre fereastra spartă, apoi la cel care răcnea.

De surpriză, mi se tăie răsuflarea. Omul acela era inginerul cel mic.

— Răspunde! strigă iarăși furios civilul cel înalt.

— Nu răspunzi?... Ei, lasă că vei răspunde tu, domnule inginer, când ți-oi mângâia oscioarele!

Se apropie repede de el:

— Cum ai îndrăznit s'anunți pe nemernicii ăștia?

Inginerul tresări și-și pironi privirile'n civil.

— Dumneata ești aici cel nemernic. Pentru o leafă lunară, trădezi și dai pe mâna jandarmilor oameni nevinovați. E lucru cinstit, crezi, să trăiești din asta?... Nu! Asta-i un lucru josnic, demn de dispreț...

Vocea i se înecă de indignare. Incepu să tușească. O ură aprinsă mă cuprinsese împotriva omului acela civil.

Jandarmii și soldații priveau cercetători la mulțimea din întuneric, care împresura în semicerc pe paznicii înarmați ai barăcii.

Cineva strigă:

— Jos cu nemernicul ăsta!

Civilul privi speriat pe fereastră și zori enervat pe plutonier. După ce isprăviră, civilul se strânse lângă plutonier și așa ieși din baracă. Ducea sub braț un teanc de ziare și cu capul adunat între umeri, clipea des privind la muncitorii din întuneric.

Patru jandarmi luară între ei pe inginer.

— Stați fraților! Măcar să-i leg mâna — strigă o bătrână oășeancă și fără să se sinchisească de nimic, se repezi între jandarmi.

— Dă-mi mâna, dragul meu! — spuse ea cu blândețe inginerului care rușinat, clipind intimidat din ochii săi miopi, se lăsă legat cu basmaua la mâna însângerată.

— Du-te, dragă, du-te, noi n'o să te uităm niciodată — spuse bătrâna și se întoarse plângând între noi.

Omul de lângă mine scrâșnea din dinți. Apoi îl auzii strigând:

— Ce-aveți cu el, ticăloșilor?

La strigătul său, mânia celor din jur izbucni furtunos:

— Dați-i drumul!

— Ce-i asta? Cum îndrăzniți?!

— Nu-i lăsați, oameni buni!

— La o parte, puștiule! Este și dreptate, fraților!...

Un om porni repede după jandarmii care se îndepărtau, iar ceilalți se îmbulziră în urma sa.

— Să nu-l lăsăm, fraților!

Atunci plutonierul începu să urle niște ordine, soldații își desprinseră armele dela umăr, iar vreo zece dintre ei se întoarseră îndreptând baio-

netele spre pieptul celor ce înaintau. Civilul, înconjurat de jandarmi, ducea cum duce lupul un miel, pe inginerul cel mic spre birourile administrației.

Oamenii înjurau, încercând să ocolească pe soldați.

Cineva strigă:

— Să meargă cineva să cheme pe ceilalți!

Plutonierul nu-și mai putu ține firea. Răcni un nou ordin, vreo doi soldați ridicară puștile și traseră în aer.

Oamenii se risipiră printre tufe, câțiva se traseră în umbra barăcilor.

— Să nu ne lăsăm! — strigă cu mânie cineva dintre tufe și, ca la un semn, o ploaie de pietre se abătu asupra soldaților. Infuriat și plin de ură, mă aplecai și eu după piatră. Soldații speriați săreau încoace și încolo ferindu-se de pietre, apoi o și luară la fugă spre birouri, unde civilul tocmai intra cu inginerul escortat de jandarmi.

Pe inginer demult îl duseseră, dar oamenii nu se puteau liniști. Iși povesteau posomorîți cele întâmplate:

— Voiau să-i prindă pe ăștia doi, iar el a știut și a dat fuga să le spună, — explica un muncitor ce locuia într'o baracă vecină. Ușa era închisă. Atunci s'a repezit la fereastră. A spart geamul cu pumnul. M'am trezit că zăngăne fereastra. Atunci și-a sângerat mâna. Pe când să-mi trag pantalonii, deja venea jandarmul ăla. A alergat după ei, dar i-au dat cu vârf și 'ndesat. Iar pe ăsta, săracul, l-au prins.

— I-au căzut ochelarii — spuse cineva. Fără ăia nu vede. Dar e-un fecior îndrăzneț.

— Mai devreme trebuia s'o începem — spuse cineva cu părere de rău și oftă: — Ce păcat c'am fost puțini!

Pe oameni însă îi răscolise profund faptul că jandarmii se pot năpusti așa, tam-nesam în casa cuiva.

Fierarul cel înalt și minerul din Lupeni nu s'au mai întors nici a doua zi pe șantier. Pieriseră fără urmă.

— De mult îi caută — spuneau bihoreni. — Nu-s niște oarecine, oamenii ăștia... Vezi, nici acum n'au putut pune mâna pe ei.

Pe civilul cel înalt îl urmăreau cu toții cu priviri grele de ură. El a mai rămas multă vreme pe șantier, dar n'a mai rătăcit noaptea pe-afară.

— Ii dela siguranță! — se răspândi vestea despre el, și-l priveau cu scârbă și mânie când mergea spre cantină, spionând din coada ochiului.

După dispariția depe șantier a minerului și a fierarului cel înalt, ne-a cuprins întâi spaima, apoi o îndărătnică furie. Dimineața, învâlmășiți în grupulețe, comentam:

— Degeaba ne-am chinuit atâta vreme?... Apăi nici de ciudă! Bage-ne în închisoare cu familia cu tot, dar... dar nici de ciudă, fraților!

Eram totuși amărîți.

Comitetul de grevă convocă o adunare.

Vorbi zidarul cel cu fața încrețită toată:

— Au vrut să-i aresteze ca să bage spaima în noi și să reluăm lucrul.

— Nu ne lăsăm! — strigă croatul, agitând pumnul către baraca administrației.

— Să ne aresteze pe toți și tot nu ne lăsăm.

Adunarea hotărî să protesteze împotriva procedeei armatei și a jandarmilor și să continue greva până la victorie. Oamenii se răspândiră spre barăcile lor; fețele lor exprimau încăpățănare.

Mă frământau gânduri întunecate. Nici nu mai putui rămâne în colonie. Urcai în pădure. Zăbovii, tolănit în marginea pădurii ziua întregă. Cerul era albastru, seninul palid al lui Septembrie. Departe, pe crestele dealu-

rilor atârnavu nori ca niște valuri, colorați cu roz, de soarele care scăpăta. Printre crengi sburau păsări, crengile tresăreau când și când, parcă făcându-și tainice semne și comunicându-și gânduri grele. Gânduri grele mă frământau și pe mine.

— Ce ne facem fără minerul din Lupeni și fără fierar?

Se întâmplă atunci ceeace n'oi uita niciodată.

De-odată, de jos, depe șantier, răsunară strigăte puternice, triumfătoare. Se auzeau ca niște cornuri. Oășanul cel negricios alerga printre barăci. Ridică repede pumnul și chiui prelung. Oamenii alergau spre dânsul; el le spunea ceva și isbea sălbatec cu pumnul în aer. Oamenii rămaseră o clipă fără grai la vorbele sale, apoi ridicând pumnii, izbucniră în urale. Incepură s'alerge printre barăci. Deschideau ușă după ușă, răcnind ceva înăuntru, și-o agitație nestăpânită cuprinsu întreaga colonie.

O bănuială mă străfulgeră: — Greva!

Svâcnii în picioare și rămăsei o clipă așa, cu pieptul scos înainte, sub copaci. Bucuria mă înecă. Fără să mai privesc unde calc, o luai la goană printre copaci, apoi pe cărare la vale, către colonie.

Când ajunsei jos, toți muncitorii erau strânși în jurul comitetului de grevă. Se întâmplase ceeace bănuisem.

Greva a învins!

Inginerul-șef acordase sporul de treizeci la sută și satisfăcuse toate celelalte revendicări ale noastre. Privitor la cei arestați cu Sorin, anunță că firma nu se poate amesteca, pentru că asta-i de-acum de competența autorităților.

Oamenii se priveau și parcă nu le venea să creadă. Ochii le străluceau veseli, strigătele lor de bucurie răscoleau liniștea văii.

Săpătorul cel mărunțel strigă cu glasul tremurând de bucurie:

— Vedetei, fraților, numai așa am putut învinge! Numai așa am fost tari.

Sta și zădarul între noi și spre uimirea mea nu părea deloc bucuros. Privea îngândurat la mulțimea veselă, și de-odată începu să vorbească:

— Ba pot să s'amestece dacă vor. Să nu ne lăsăm tovarășii, fraților! Să-i forțăm măcar să fixeze data dezbaterilor...

Dar vorbele sale se pierdură în larma triumfătoare a mulțimii.

Muncitorii se îmbrățișau unii pe alții și nu mai erau atenți la vorbele sale. Parc'ar fi crescut acești oameni, altădată mohoriți și indolenți. Iși aruncau priviri bune, împăcate și umblau încoace și încolo strigând ca amețiți. Ii călîse într'un singur trup simțirea, mai presus de orice, a victoriei după o luptă grea.

Săpătorul cel mărunț îmbrățișase pe croat, bătându-l cu mâna peste umerii săi lați; lacrimi de emoție i se prelingeau pe obrazul nebărbierit. De-asupra vacarmului se ridicau, subțiri, glasuri vesele de femei. Oășeanul cel negricios nu-și mai afla locul. Sări repede în fața oamenilor, își ridică pumnii și chiui entuziasmat:

— Haideți fraților, haideți! Și fără să știe încotro, porni la vale printre barăci.

Săpătorul cel mărunț i se alătură, făcând semnul celoralți.

Învălmășindu-se însuflețită, mulțimea porni. Oamenii pășeau strânși umăr la umăr, aruncând în aer strigătele lor de triumf. Mergeam și eu lângă Libuț, ca în buimăceala unui vis, aproape fără să-mi simt pașii.

Cineva strigă:

— Trăiască victoria!

Iar mulțimea reluă strigătul, înmiindu-l.

Oășanul cel negricios pășea în față, aproape dansând; se întoarse odată și cu ochii strălucind, strigă și el:

— Trăiască victoria!

Ca un ecou răspundea mulțimea care tălăzuia ca o revărsare. Demonstrația atrăgea la sine, ca o trombă de aer, pe fiecare. Din sala mașinilor, din forjerie, alergau spre noi oameni și strigau laolaltă cu noi.

Pe urmă se înalță cântecul:

*Tovarăși, la luptă!
Se'nalță tineri zori.*

Cântecul plutea, răsuna...

Soldații ce stăteau în fața birourilor ne priveau cu o curiozitate mută. Unul începu să ne facă semne, dar brusc își coborî mâna și privi speriat în jur.

De după geamurile birourilor ne pândeau fețe de oameni.

Niculina strigă ascuțit și scoțând aceeași batistă pe care se uscaseră sângele flăcăului bihorean, pe care o purta încă la ea, o ridică înalt în aer.

— A murit pentru libertate, tovarăși! Să nu-l uităm niciodată!

Suiau spre tunel. Spărgătorii de grevă care lucrau acolo își lepădară uneltele și se ascuseră în tunel, de unde ne pândeau speriați. Nu ne sinchisirăm de ei. Cântând, trecurăm dealungul umpluturii și ne întoarserăm pe drumul din pădure, spre colonie:

*La luptă sus, dușmanii piară,
Viitorul este liber!*

Cântecul răsuna înalt, noi pășeam mândri.

Ajunserăm jos, aproape de rampa de materiale, când de departe se auzi un vuiet, prelung.

— Ooo!... Oooo!

Gălăgia veselă a mulțimii înăbuși strigătul, dar apoi se auzi mai de-aproape urlatul plin de mânie și supărare:

— Ooo!

Oamenii tăcură, privind curioși printre copaci.

Din pădure svăcni Marian. Alerga spre noi sbierând și gemând, dar când dădu cu ochii de mulțimea aceea de oameni, încremeni pe loc. Falca de jos îi tremura, umerii îi tresăreau când și când: își încleștase degetele sgârcite în ramurile unui tufiș. Schimonosindu-și obrajii a plâns, țipă aproape urlând:

— O, voi sortiții iadului! Duceți poporul la pierzare! O, satanelor! Ochii holbați larg îi erau plini de furie și durere.

Oamenii priviră gravi, câteva clipe, la făptura lui mizeră. El ridică brațele în aer și începu să blesteme:

— Vă va arăta vouă domnul!

Vaietul său îndurerat era plin de disperare.

Croatul ieși brusc din șir și porni în direcția lui.

Urlatul lui Marian se schimbă îndată în schelălăit, ochii i se umplură de spaimă, iar brațul ridicat pentru blestem, se îndoi instinctiv în fața obrazului, a apărare,

Croatul sta în fața lui, dar mânia lui bruscă se schimbase în scârbă. Ca alungând un câine, arată cu mâna:

— Du-te, nenorocitul! Piei de-aici!

Marian da îndărăt, speriat. Se trase între tufe, iar când văzu că croatul s'a întors de către el și că nimeni nu-i mai are grija, începu să strige din nou:

— Afurișilor! Satanelor!

Cineva înjură, râzând, iar oamenii hohotind înveseliți, își continuau drumul.

XXIX

A doua zi reîncepurăm lucrul. Ritmul fierbinte al muncii umplu din nou șantierul. Pe mine încă nu mă părăseau impresiile celor trei săptămâni de grevă. Retrăiam în mine iară și iară, minunatul sentiment al victoriei.

Victoria îi schimbase și pe oameni. Li se schimbase și expresia feței. Poate din pricina privirii lor mândre. Deveniseră mai gravi, se chemau veseli și chiar în mersul lor erau mai multă stăpânire de sine.

Nu pricepeam însă deloc pe Libuț și pe ceilalți, pe croat, pe săpătorul cel mărunțel, pe Niculina și mai ales pe zidar. Umblau cu fețe serioase pe șantier, fără urmă de bucurie în ființa lor. Intrau prin barăcile comune, vorbind de continuarea luptei:

— N'ajunge că ne-au dat o leacă de spor la salariu. Asta-i încă o victorie mititică — spunea zidarul cel cu fața încrețită. — Mai degrabă a lor e victoria. Salariile pot să le scadă din nou. Au vrut să prindă pe miner și pe fierar ca să nu le stea în cale, ca noi să cădem mai ușor la înțelegere. Ați putut vedea măcar, cât îs de vicleni. Dar ați văzut și că se poate lupta în contra lor, pentrucă suntem tari.

Oamenii îi ascultau spusele, dar tăceau cu ochii pironiți în pământ. Nu puteau să creadă că victoria lor e-o victorie deplină.

În curând apoi, trecură din mână în mână gazete clandestine. Într'o zi, după muncă, croatul ne citi o astfel de gazetă, sus, în marginea pădurii. Trei îl ascultau: săpătorul cel scund, oășeanul cel negriços și eu. Era o gazetă în românește.

Săpătorul asculta mistuit de curiozitate. Întrebă:

— Ia explică-mi cum va fi atunci?

— Așa cum scrie — răspunse croatul. — Partidul luptă pentru un guvern al muncitorilor și țăranilor. Așa. În acest guvern nu-i loc pentru exploataatori. Țara va fi condusă de muncitori și țărani.

— Dar despre țărani, despre pământ, ce spune? Vorbește despre asta! — spuse nerăbdător săpătorul, arătând spre gazeta din mâna croatului. Îi citise și de două ori, dar el mai voia s'audă încă odată.

Croatul despături cu răbdare gazeta și citi pentru a treia oară cecea interesa cu deosebire pe săpător: că guvernul muncitorilor și țăranilor va expropria fără despăgubiri pământul dela moșieri și-l va împărți țăranilor; că va șterge datoriile la bănci; că-i va ajuta cu mașini pe țărani; că va clădi spitale și va trimite medici la sate...

— Drepturile vor fi egale pentru toți. Nu va fi nimeni asuprit pentrucă-i ungur ori pentrucă-i evreu. Ascultă aici ce-a spus tovarășul Gheorghiu. Incepu să citească:

„...Muncitorimea conștientă nu face nici o deosebire de rasă sau naționalitate. În ateliere, muncitorul român suferă la fel cu cel evreu sau maghiar, iar fabricanții nu iau în considerație la concedieri și la scăderea salariilor dacă muncitorul e român sau nu“.

Ridică privirea din ziar.

— Ei, vezi, asta-i politica guvernului muncitorilor și țăranilor. Impături la loc, cu grijă, gazeta. — Trebuie răsturnată puterea domnilor. Chibzui o leacă, apoi dădu din cap. — Vezi? Dușmanul este același și pentru muncitori și pentru țărani. Impreună trebuie să luptăm împotriva lui. Muncitorii și țăranii... românii și ungurii...

Săpătorul rămase cu privirile țintă, îngândurat.

— Gazetele astea... mare lucru. Citești și te simți om.

Oășeanul sudui molcom.

— Nu despre asta să vorbești. Aținti privirile la croat: — Dar atunci ce-i de făcut?

Exclamai:

— Trebuie să luptăm!

Mă priviră cu prietenie, râzând. Apoi croatul se întoarse către oășean:

— Are dreptate! Ceeace am citit eu aici, povestești și celorlalți. Asta-i lupta acum.

Oășeanul își scutură nemulțumit capul, privind la gazetă. Pe urmă dădu din cap a acceptare:

— Bine! Dar mai citește odată!

După aceasta, aproape în fiecare a doua zi, ieșeam în marginca pădurii și ne așezam la citit gazeta. Citeam când gazete românești, când ungurești. Unele le citeam și de cinci ori. Au fost câteva pe care le învățam pe derost.

Dar deși citeam împreună gazeta, totuși îi observam neliniștit. Simțeam că după grevă m'au scos iarăși dintre ei. Și gândul acesta nu-mi da pace. Odată izbucnii față de Libuț:

— Crezi că nu văd că pe mine mă lăsați pe dinafară din toate?

Mă privi supărat:

— Tu numa' să nu vezi nimic bine. Figura lui rece, poruncitoare, mă sperie. Mai adăugă: — Se vede că ești un mucos încă, și dădu să plece.

Ucis de rușine mă împleticeam în urma lui.

— Mai stai, nu pleca — gângăvii. Stai, te rog!

Mă privi aspru, dar nu se opri. Strigai disperat:

— Și eu vreau să lupt!

Se opri și spuse supărat:

— Și cum crezi c'ai să lupți? Asta nu-i joacă.

Tăcu o leacă de vreme, apoi vorbi cu capul aplecat:

— Eu am să mă mut. Vreau să trăesc separat. — Observând că aceasta îmi provoacă suferință, încercă să mă mângâie: — Lasă, că și tu vei... Ți va veni și ție rândul, n'ai grijă!

Mi se stârni în suflet sentimentul unei pierderi iremediabile. Bucuros aș fi plâns. Se pare că Libuț mi-a citit pe față zbuciumul, pentru că șovăia și el. De-odată se enervă:

— Da' mai du-te și dracului să te pieptene, ce te tot scâncești? Ți-am spus că nu-i joacă.

În ziua următoare se și mută. Își află adăpost într-o baracă mică, pe jumătate îngropată în pământ, mai în marginea coloniei. A treia zi mă chemă să-l vizitez, să văd cum și-a rânduit de frumos casa. Era o cameră prietenoasă, mică. Libuț mi-a fiert ceai și m'a reținut multă vreme în povești, dar despre ceeace mă ardea să știu, nu mi-a povestit nimic.

Îi urmăream cu o ciudă fără seamăn, dar știam acum că n'are nici o noimă să lupt de unul singur, așteptam chinuit de nerăbdare și cu inima îndoită să-mi vic iarăși rândul.

Apoi iar se întâmplă un lucru înspăimântător. În aceeași noapte, jandarmii îi luară pe zidarul cel cu fața plină de crețuri. Au venit după miezul nopții și l-au ridicat dintr'o baracă comună, în văzul tuturor.

Parcă strivită în picioare, viața șantierului începu din nou a se zvârcoli. O parte dintre oameni se adunau ca niște roiuri de țânțari, zumzâind, plângându-se. Șantierul sta într'o neliniștită așteptare.

Peste vre-o patru zile apărură iarăși jandarmii. Erau cinci și plutonierul. Mă aflam în baraca vecină și era acolo și Niculina. Ieșirăm fuga să vedem ce vor.

Dinspre cantină venea croatul cu vre-o trei dobrogeni. Unul din jandarmi spuse ceva plutonierului, arătând spre croat. Acesta se opri, privind încruntat spre tufișe. Ar fi avut timp să fugă, și plutonierul și-a dat seama de aceasta, pentrucă începu să zbiere la el, să stea. Până la urmă, croatul zvâcni din umeri, întrebând printre dinți:

— Ce vrei?

Și porni cu pași liniștiți către plutonier, care se holba la el cu fața speriată. Buzele croatului tremurau de furie și dispreț. Era aproape de tot de jandarmi, când întrebă răstit:

— Spune: ce vrei?

Plutonierul căuta morocănos să-și ascundă tulburarea:

— Trebuie să te duc. Am primit ordin.

Scoase repede o hârtie din buzunar, încercând să pară energic.

— Ai bătut pe celălalt plutonier. I-au tăiat trei degete. Dacă te-ai vitezit!...

Figura negricioasă a croatului tresări, ochii i se aprinseră:

— Du-mă, dacă ai primit ordin, dar nu lătra!

Plutonierul se făcu roșu ca sfecla.

Atunci sări Niculina între ei:

— Stai! Așteaptă o lecuță, — strigă ea croatului. Apoi de aproape:

— Nu-i nimic. Du-te cu ei. Dar să nu te lași. Să nu te lași în fața nimănui! Vocea ei blajină părea că mângâie. Vorbele i se umplură de patimă: — Eu am să te aștept! Oricâtă vreme, eu am să te aștept.

Căutătura veșnic încruntată a croatului se muie. Pe fața lui aspră răsări o expresie duioasă, gingașă. Strânse mâinile Niculinei și dând din cap, spuse:

— N'ai grijă. Nu te teme pentru mine.

Și porni între jandarmi.

După arestarea croatului un vârtej de spaimă și disperare părea să fi trecut peste șantier. Oamenii deveniră și mai neîncrezători. Teama îi îmbăcsi pe oameni, ca bălăriile o cărare uitată. Peste tot, prin barăci auzeam voci speriate și vedeam fețe înfricate. O veste se răspândi că vor mai fi tare mulți arestați și că jandarmii bat fără milă.

Acele fire nevăzute de umilință, care-i lega pe oameni de firmă și care pe timpul grevei fuseseră rupte, acum se înfiripau din nou. Domnul Irimia îi aduna iar pe oășeni și-i îmbăta, și în curând vre-o zece-cincisprezece oășeni se strâneau seară de seară la cantină să bea, suduind pe evrei. Frica pe cuibărea pe șantier, otrăvind pe oameni, și o simțeam și eu în apropierea mea. Din nou, oamenii trăiau încordați și agitați.

Numai cei cu sufletul tare reușiră să rămână îndrăzneți și dârji.

Săpătorul cel scund, oășanul cel negricios, Libuț și încă vre-o patru, se duseră în seara aceea chiar la inginerul-șef, pretinzând eliberarea croa-

tului și a zidarului. Inginerul-șef îi anunță rigid că nu se amestecă în treburile jandarmilor.

Libuș și ceilalți trecură apoi din baracă în baracă, dar oamenii îi ascultau în silă. Unii mormăiau cu îndărătnicie:

— Dece să demonstrăm pentru asta? Pentru atâta să manifestăm?! O, așa ceva nu-i cu putință...

Oășanul cel negricios tună:

— Dar nu vedeți că-i adună pe cei mai buni? Așa ne slăbesc pe noi!

Noaptea, soții săi îl și bătură pentrucă i-a suduit până târziu pentru lașitatea lor. A doua zi, cu două pete mari vinete pe obraz, îmi făcu semn să merg cu el. Il urmași ascultător. Mă duse sus, în marginea pădurii.

— Șezi, mormăi și se așeză și el. Scoase un ziar românesc din sân și mi-l întinse, spunând scurt:

— Citește!

Observai uimit că ziarul e proaspăt. Mă gândii cu invidie: Uite, mai multă încredere au în el decât în mine...

Gazeta scria împotriva ațâțătorilor la război. Citeam tare:

— „Nu răbdați să toarne tunuri și arme cu prețul suferințelor și mizeriei voastre. Le fabrică împotriva voastră“.

Gazeta cerea un guvern al muncitorilor și țăranilor și chema pe muncitori și țărani să nu plătească un ban pentru impozitele pregătitoare ale războiului și foamei.

Citeam oășeanului:

— „Războiul nu-i o pedeapsă a lui Dumnezeu, războiul e pregătit de imperialiști“.

Asculta cu ochii închiși, întins pe-o coastă. Când terminai, se întoarse gemând pe cealaltă coastă:

— Mai citește odată! mă rugă, apoi își pipăi încet mâna înjurând molcom. Un ochiu îi era umflat. Il întrebai:

— Te doare?

Dădu din cap.

— Mi-au făcut-o fain. Am început prost. Au dreptate. Cu ei altfel trebuie... Am să 'ncerc acum și așa... Tot una-i, pe tine nu te privește. Citește! — și gemând din greu se întinse pe pântec.

A doua zi mă chemă iarăși la citit de ziar, dar mai aduse cu el încă doi oășeni. Ne așezarăm, iar el îmi întinse gazeta. Sângele închegat sub piele, sub ochi, făcuse acum o pată de culoarea prunei coapte.

Când terminai de citit, împăturii mulțumit gazeta:

— Ei, proștilor! — mormăi către soții săi îngândurați. — Pentru asta, chiar că s'a plătit să mă bateți.

Aceștia nu răspunseră. A doua zi se aflau iar acolo în marginea pădurii. Peste-o zi, omul cel negricios mai aduse și doi dobrogeni. În fiecare zi creștea numărul ascultătorilor ziarului. Până la urmă citeam la mai bine de douăzeci, iar el asculta până la capăt, mulțumit, aceleași articole.

Citisem o săptămână gazeta aceea. Atunci oășeanul sfătui pe ceilalți:

— Când va mai veni o gazetă proaspătă, vă voi chema. Până atunci povestiți celorlalți ce-ați învățat aici.

Dar curând nu mai sosi alt ziar — ci mă trezii într'o dimineață că tot șantierul e plin de hârtiuțe ciudate, lipite pe pereți. Petecuțe de hârtie, cu litere tipărite:

„Ștergeți datoriile către bănci!“

„Jos teroarea jandarmerească!“

„Prietenie veșnică cu Uniunea Sovietică!“

„Nimic pentru război, totul pentru cei ce muncesc!”

„Trăiască frontul unic de luptă al celor ce muncesc dela orașe și sate!”

„Să pretindem sporirea prețului zilei de lucru!”

„Să se deschidă ușile temnițelor!”

Astfel de fraze erau tipărite des, una sub alta, pe hârtiile acestea. Cuvinte aspre, însuflețite. Dela Libuț aflai că aceste hârtii se cheamă manifeste. După ce citii pe cea dintâi, începui s'alerg dela baracă la baracă, sperând să aflu una pe care să n'o fi citit încă. Citeau și oamenii cu atenție, ori pândind în jur, le luau de pe pământ, ascunzându-le repede în buzunar.

Unul dintre bihoreni observa cu ochii mișiți spre birouri, apoi de-odată rânji, arătând într'acolo cu capul.

Dinspre tunel venea inginerul-șef, într'o mână cu o lampă de carbid, în cealaltă cu un teanc de astfel de hârtii. De-odată se opri. În fața lui, pe pământ se afla de asemenea o astfel de hârtie. O tot răcăi cu piciorul, pe urmă s'aplecă și o ridică. O ținea între degete, ca pe cine știe ce gânganie primejdioasă.

Bihoreanul râse câținel:

— Ei, asta o poți citi, mânca-ți-ar nevoia coastele!

Și trase cu ochiul spre ceilalți.

Tot în ziua aceea dobrogenii au bătut pe un supraveghetor care i-a îmbrâncit.

În ziua următoare, se mutară jandarmi pe șantier. Un sergent cu doi jandarmi. Li se puse la dispoziție o baracă separată.

Mă cuprinse neliniștea. Ce va fi acum?

Dar încredințam din cap pe cei cărora le citisem ziarul că aceia care aduc manifestele nu se tem nici de jandarmi... Iar apoi, frământat de gânduri, așteptam nădăjduind să am dreptate. Și într'adevăr, peste trei zile, apărură iarăși manifeste pe șantier. Alergam ușurat printre barăci. Oamenii își vorbeau binevoitori și încurajatori. Șopteau între ei, plini de încredere.

Era duminică. Înainte de prânz îmi spălaseam cămașa în pârâu și sezând pe iarbă, priveam vesel trânta a doi flăcăi bihoreni. Era spre sfârșitul lui Septembrie. Sus, în înalt, mai străluceau seninuri calde, dar în frunzișul pădurii ardeau culorile toamnei. Apa repede a pârâului purta la vale frunze veștede. Ședeam între vre-o douăzeci de bihoreni. De cămeșile întinse la soare, câmpul arăta ca primăvara, când încă mai zăbovesc petece albe de zăpadă. Lângă mine, unul mai bătrân citea o carte de-acasă. O citise de două ori. O mai citea, încruntat, și pentru a treia oară.

De-odată, îl zării pe Libuț. Se grăbea drept la mine. Era palid și neobișnuit de grav. Vocea îi era rece ca ghița:

— Haide! — îmi spuse încet și fără să-mi aștepte răspunsul porni la deal pe lângă pârâu. Îmi luai cămașa de jos și pornii după el. Mergeam, mut, alături de el. Măcar că întorcea când la dreapta, când la stânga o față țeapănă și nepăsătoare, simții că întreaga lui făptură e stăpănită de încordare.

Lângă un arin cu frunza deasă se opri. Mai privi odată în jur, apoi ocolind tufele, coborî la malul pârâului. Îl urmași agitat:

— Ce e? Ce s'a întâmplat?

— Șezi! — îmi spuse și se așeză în așa fel încât să vadă spre șantier. Apoi se întoarse spre mine:

— Mi se pare, frățioare, că mă vor aresta. Stai acolo, nu-ți pierde capul! — se răsti, când îmi citi spaima în ochi. Apoi cu un ton supărat, aproape cu rușine, îmi povesti:

— Porcul ăla m'a văzut azi noapte cu manifestele! Țăla, care a locuit cu noi, fostul șef de gară. Țăla-i acum sticletele Siguranței.

Clătină din cap:

— Acum, poate că m'or aresta. Poate mă și așteaptă acasă...

Strigai speriat:

— Fugi! Viu și eu cu tine!

Făcu un semn a mânie, dar apoi surâse:

— Oho, prea te pripești!

Fața-i deveni iarăși gravă și începu repezit:

— Mă arestează, dar nu asta-i necazul cel mai mare! Nu vor putea dovedi nimic. Era întuneric, iar porcul ăla-i totdeauna beat. Dacă bine înțeles, nu încetează răspândirea manifestelor. Dacă încetează, asta-i o dovadă. Atunci pot spune: „Tu ai fost. Acum dece nu sunt manifeste?“... Iar pe ceilalți îi urmăresc pas cu pas. Pe oășean nu-l putem folosi. El nu-i prevăzător. Dar asta nici nu-i important. Dacă mă și arestează, așa dar, nu-i chiar așa necaz mare. Am să mă 'ntorc. Va trebui să-mi dea drumul. Nu-i îngăduit să știe că și eu... Las' să creadă că n'am nicio legătură cu nimic... așadar, trebuie puțin cap... Nu trebuie să te temi de ei. Mă 'ntorc eu, apoi atunci să vezi.

Râse câținel și continuă grav:

— Oamenii trebuiesc încurajați. Ei trebuie să vadă că lupta continuă. Nu trebuie să ne oprim nici o clipă. Nici în altă parte, dar nici aici. Înțelegi, nu-i așa?

Pricepui ce vrea dela mine. Bucuria și frica mi-au strâns de-odată gâtulejul. Întrebai înecat:

— Unde? Când?

Mă observa scurmător, cu ochii mijiiți.

— Măine seară. Oftă și continuă răgușit: — Tu ești încă un copil, așadar. Nimeni nu te poate bănuși... Dar trebuie să fii tare prudent, tare îndemânat și să nu spui nimănui nimic. După lucru să te duci la Niculina. Ea știe și te așteaptă.

Zâmbi și glumi:

— Ei, acum va fi cum ai vrut. Ți-i frică?

— Nu. Și într'adevăr nu-mi era. Întreaga ființă mi-o cuprinse ceva înălțător, un sentiment de bărbăție.

Râse, apoi îndepărtând prudent frunzele, privi către colonie. Pe urmă, întorcându-se spre mine:

— Ei, frațioare, eu m'oiu cam duce.

Se ridică, își netezi părul pe creștet, apoi îmi făcu semn să rămân acolo unde ședeam și porni grăbit pe lângă pârâu. Fața sa calmă și ochii gravi îmi amintiră fără să vreau de omul cu fața slabă pe care-l cunoscusem în închisoare. Când să privesc după el, îl zării cotind cărarea spre colonie.

Pornii cu inima grea înapoi spre bihoreni și mă împleticeam printre tufe, parcă mi-ar fi fost legați bolovani de picioare.

Curând, când mă întorsei în colonie, auzii strigăte și zării oameni alergând într'acolo. Eu nu mă mișcai din locul meu. Mai târziu, săpătorul cel scund îmi povesti ce s'a întâmplat. Intr'adevăr, jandarmii îl așteptau pe Libuț și l-au și dus îndată. Baraca i-o răscoliseră toată, învălmășind totul prin încăpere, fără să aștepte ceeace căutau. L-au și bătut. Incuiaseră ușa și-l loveau. Când l-au scos, legat, avea fața însângerată și calmă.

— Nu, nu, bătrânelule — îmi explică săpătorul. — De loc nu se teme. Când l-au scos, ne privea pe noi care stăteam acolo, ca de-obicei. Știi, așa cum îi e felul, cu curiozitate. Zdravăn fecior!

Și multă vreme rămase apoi cu ochii țintă.

Îmi părea rău după Libuț și toată seara rătăcii pe malul pârâului.

Amurgul tăcut de Septembrie învăluia câtinel lumea, pădurea ardea în culori de foc, iar eu mă gândeam cu entuziasm și bucurie că mâine voi fi și eu curajos ca Libuț. Uneori însă mă cutremura o enervare neplăcută. Doream atunci să mă întorc în colonie și să 'ntreb pe săpător de manifeste. Mândria însă ștergea îndată acest simțământ, și curând mândria deveni stăpână peste sufletul meu și mă făcu să pășesc ușor și vesel printre umbrele mari ale tufărișului din marginea pâraului, oarecând atât de înfricoșătoare pentru mine.

A doua zi, pe măsură ce scădea ziua, creștea nerăbdarea și emoția mea. O înfrigurare grea mă cuprinse. Supărat, căutam să mi-o înving, gândindu-mă: „uite, nici n'am făcut nimic și iată că mă tem!“ Luptam cu frica și-abia așteptam să se facă seară, să trec odată peste ea.

După lucru, dusei uneltele la loc și alergai la pârau să mă spăl. În fața cantinei aproape să mă ciocnesc de fostul șef de gară. După grevă, firma îl angajase funcționar la magazia de materiale. De-atunci devenise mai plin de sine. Tutuia pe toată lumea și juca cărți și bea doar cu supra-veghetorii. După ce minerul din Lupeni și fierarul dispăruseră de pe șantier, se mutase în baraca lor. Mă privi ofensat, dar eu trecui repede pe lângă el, alergând mai departe.

Dela pârau, o luai drept spre pădure.

Soarele scăpăta, aruncându-și razele pieziș, printre crengi. Păsări pregătindu-se de călătorie ciripeau de-asupra capului meu. Sub pașii mei prudenți, frunzele totuși zornăiau.

Cu inima bătându-mi în piept, fericit, mă gândeam: uite, lupt și eu! Și mă grăbeam. Niculina era acasă. M'o fi pândit pe fereastră, căci n'ajunsei bine acolo, că-mi și ieși în prag, în întâmpinare. Era palidă, dar surâdea.

— Ai venit? — mă întrebă șoptit, dar îndată își exprimă și neliniștea: — Numai de nu ți s'ar întâmpla ceva. Tu ești încă un copil... Și adăugă repede: — Dar ești un copil tare bun. Mă apucă de mână și mă conduse în casă. Acolo mă întoarse cu fața spre ea și mă întrebă: — Așadar, te-ai hotărât? Dădui din cap repede, cam jignit:

— Firește că m'am hotărât. Numai tu ești mereu în contra mea. Mă privi mirată, apoi izbucni în hohote de râs:

— Ei, nu te oțărî. Fără veste îmi sburli părul: — Ți-ar plăcea să te vitejești, hai?... Trebuie să fii prevăzător. Țștia-s niște criminali, nu se uită că ești copil... Rămase o vreme îngândurată, apoi își trase pe umeri o maramă și-mi spuse molcom: — Atunci să mergem!

Ieșii. Ea încuie ușa și-mi făcu semn s'o însoțesc. Mergea grăbită spre inima pădurii. Voiam s'o întreb ceva, dar ea îmi făcu nervoasă semn să tac. Mersem multă vreme, până ajunserăm într'un loc unde pădurea era mai deasă, apoi într'o poiană. Se opri, pândi în jur, apoi tuși tare de vre-o două ori. Așteptă atentă câteva clipe și în curând, în partea cealaltă a poenii se auzi un zgomot ușor, fâșăitul frunzelor uscate, apoi apăru un om. Il recunoscu. Era fierarul cel înalt și slab, cu o raniță în spinare.

Când ajunse la noi, mă privi scurmător și se întoarse la Niculina:

— Tu întoarce-te. Am să-i spun lui...

Niculina, parcă nici n'ar fi auzit, îl întrerupse agitată:

— Lasă-mă să merg cu el...

Vrui să intervin, să spun că mă duc singur, dar fierarul mi-o luă înainte:

— Știi bine că nu se poate! Pe tine te urmăresc. Nu putem risca.

Nu-i vorba doar de tine!

Vorbea calm, convingător, dar cu ceva poruncitor în glas. Vorbele lui îmi părură atât de adevărate, încât exclamai:

— Și-așa mă duc singur. Știu că trebuie să lupt.

Intunericul învăluisse copacii. Se zărea abia doar basmaua galben-spălăcită a Niculinei. Oftă:

— Dar să ai grijă de tine! Porni, dar după câțiva pași se întoarse din drum: — Descalță-te și ascunde-ți ghetetele. Ori mai bine dă-le înapoi. Ai să le găsești mâine la mine.

Se ghemui, ajutându-mi să-mi desir ghetetele. Apoi, luându-le, îmi șopti sfătuitoare: — Să mergi ca umbra!

Porni repede, sveltă, pierind curând în desiș și svonul pașilor ei se pierdu în liniștea pădurii.

Fierarul cel înalt ascultă câtăva vreme, și-mi spuse:

— Hai să ne-ășezăm până atunci.

Ne așezărăm între tufe. Așteptam să-mi vorbească despre manifeste, dar el tăcea. Liniștea și besna cuprinseseră cu totul pădurea. Din cerul fără lună, stelele clipeau tot mai înalte. Fierarul șopti:

— Ți-e somn? Dormi! Am să te trezesc eu.

— Nu, nu mi-i somn.

— Ți-i frică?

Mă apărai, speriat:

— Nu, nu mi-i frică.

Râse cătinel.

— Ba ți-i cam frică, dar n'are aface. Măcar ai să fii cu băgare de seamă.

Tăcu iar o bună bucată de vreme. Indrăznii să-l întreb:

— Tovarășul din Lupeni unde-i?

Din răspunsul său cam în silă, înțelesei că nu-i place să vorbească despre asta.

— A plecat în altă parte. E bine.

Mai târziu am aflat că minerul din Lupeni a plecat în celălalt capăt de țară. Fierarul însă a rămas aici. El trebuia să rămână aici, și lucra la vreo zece kilometri de noi, la așezarea șinelor. Mă agrăi:

— Tu ar trebui să înveți! Ai obiceiul să citești?

Ii povestii că citesc ziare oășenilor.

— Ar trebui citite și cărți! Am să-ți aduc. Numai să ai grijă de ele. Sunt cărți scumpe. Să le citești în pădure și să nu le arăți nimănui. Cine vrea să lupte trebuie să învețe, altfel luptă prost. Lupta trebuie dusă cu pricepere, organizat. Și să nu te lauzi. Țâncilor de felul tău le place să se laude.

Glasul său era nervos și plin de o căldură prietenească. Promisei grăbit:

— N'am să mă laud.

Imi mai vorbi despre multe lucruri. Vorbele sale mă ameteau. — Știe totul, mă gândeam. Și nu mă mai îndoiam că acum sunt dintre ai lor. O bucurie a îndrăzelii puse stăpânire pe mine.

De-odată trase lângă sine ranița și-mi șopti:

— E timpul să mergi. Nu trebuie să le lipești, împrăștii-le doar printre barăci. Dar să fii cu multă băgare de seamă.

Imi întinse un pachet de manifeste, legat strâns.

— Vără-le sub haină. Jos ai să-l deslegi. Să nu cumva să scapi vreunul prin pădure. Ce n'ai să poți împrăștia, să le dai drumul pe pârâu.

Mă sfătui astfel, amănunțit, cu o voce molcomă, liniștită și sigură. Mă ridicai supus.

— Așteaptă! — ascultă o clipă, apoi spuse: — Dacă ți se pare ceva

suspect, fugi, să nu te prindă. Fugi în pădure. Are să te caute Niculina. Ei, du-te, micule tovarăș! Imi întinse mâna și adăugă vesel, aprobator:

— Vezi, tu ai început mai devreme decât mine. Imi strânse mâna și mergând printre copaci, simții încă mult timp căldura mâinii sale puternice.

Coboram cu multă băgare de seamă prin pădure. Rămas singur, acum mă înfioră din nou acel simțământ neplăcut, enervant. Strângeam cu brațul pachetul de sub haină, atât de puternic, încât începu să mă doară pieptul. Noaptea se răcorise, dar n'o simțeam. Când și când mă opream, trăgând cu urechea la zgomotele ușoare ale nopții, sfreddeleam cu privirile în întuneric, pândeam printre umbrele înalte ale copacilor, ascultam. Mi se părea uneori că trunchiurile se unesc și nu vor să mă lase să trec.

Ajunsei cu greu și înfricat în marginea pădurii. Mă furișai pe cărare, jos, între tufe de lângă colonie. Acolo mă ghemuii la pământ. Fiori de frică mă treceau din tălpi până 'n creștet. De-odată mi se păru că de lângă o tufă mă pândește un om, în tăcere. Imi venea să cred că stomacul mi-a pierit. Simțeam numai un gol în locul lui.

Acest simțământ de gol îmi era atât de nesuferit, încât vrui cu orice preț să mă conving ce-i ceeace văd. Mă apropiai cu picioarele tremurând spre petecul întunecat și 'ntinsei mâna șovăind, să-l pipăi. Simții o mare ușurare și rușine, lovindu-mi degetele de crengi. Pe neașteptate, îmi veniră în minte vorbele pe care le auzisem în închisoare dela omul acela cu fața slabă: „Numai proștii nu se tem“.

— Nu-i nimic, chiar dacă mă tem! — mă gândii cu bucurie și scosei repede pachetul de sub haină. Desfăcui pripit sfoara și mă furișai în marginea tufărișului.

— Numai proștii nu se tem... — repetai în cugetul meu într'una, simțindu-mi inima bătând în gâtlej. In fața birourilor, a cantinei și a casei mașinilor ardeau becuri, împrăștiindu-și lumina până departe. Incolo, era liniște pe șantier, o liniște plină de frica primejdiilor.

Simții brusc că n'am să pot face ceeace m'am legat. Gândul acesta mă cutremură și ca un ghiont, mă împinse afară din tufe. Mă lipii într'o clipită de peretele unei barăci și începui să împrăștii manifestele, cu mâna tremurând.

La a doua baracă mă cuprinse o liniște ciudată. Frica îmi pieri cu totul. Acum scoteam calm manifest cu manifest și-l așezam socotit.

După ce terminai cu barăcile, curajul îmi crescuse într'atât, încât mă furișai la cantină și pusei și acolo manifeste. Imi îndeplineam lucrul gândit și repede. Manifestele pluteau o clipă ca niște fluturi mari, apoi se lipeau ușor de pământ. Pământul se albi de manifeste și'n jurul sălii mașinilor și a barăcii administrației. Atunci mă repezii la baraca noastră, unde împrăștiaii ultimele manifeste.

Acolo însă mă întrebai speriat: acum ce să fac?

Decând Libuț și șeful de gară se mutaseră, locuiam aici cu încă trei, dar și de ăstia mă temeam.

Stam tulburat în fața ușii: — La asta nici ei nu s'au gândit. Imi fulgeră un gând salvator. Imi dezbrăcai haina, pantalonii, și ca și când aș fi ieșit doar cu câteva clipe mai înainte, intrai în ismene și cămașă.

Înăuntru era aproape întuneric. Doar în fund, agățată de stâlp, clipea lampa de carbid. La deschiderea ușii, flacăra tresări și cineva își ridică involuntar capul, dar îndată și-l culcă la loc și se întoarce pe partea cealaltă

Urcai repede pe pat și lungit pe spate, trăsei cu urechea. În baraca întunecată, luminița lămpii de carbid lucea spre mine ca o îndepărtată stea.

Atenția mea încordată fu însă îndată înecată de o bucurie îmbătătoare. Am făcut-o! Uite că am făcut-o! Acum fac parte dintre ei.

O oboseală fericită îmi apăsa trupul, dar nu puteam adormi. Stam întins pe pat, gândindu-mă la Libuț, la Niculina, la fierarul cel înalt, la vorbele lui molcome: — Viața mea are un scop!... Voi lupta cu ei!

Îmi veni în minte fără veste, ziua aceea în care Ruja, supraveghetorul, bătuse pe muncitorul bătrân și lupta pe care mi-o închipuisem atunci ca să-l schimb pe el, pe jandarmi și firma.

— Uite, acum lupt cu-adevărat, ca să-i izgonim pe de-alde Ruja, Margeri, pe jandarmii ce bat pe muncitori și pe toți cari sug sângele nostru.

Inchisei ochii, ca să mă pot gândi în tihnă la toate acestea și când îi deschisei, observai cu bucurie că zorile dimineții tomnatice albesc ferestrele. Abia mă reținui să nu sar din pat și să ies în ușa barăcii ca să privesc colonia.

Însfârșit, mă sculai odată cu ceilalți și pornii să mă spăl.

Cu inima svâcnind ieșii în fața barăcii și privii pe furis întreg șantierul. Ca dat cu var, pământul dintre barăci era alb de manifeste.

Mi se învâlmăși în suflet un sentiment necunoscut de bucurie. Parcă m'ar fi spălat și înlăuntru meu, așa de curat, ușor și curajos mă simțeam.

Buimac, alergai prin luncă, până la pârâu. Din marginea tufărișului priveam lacom înapoi în colonie, și-mi venea să plâng de bucurie, văzând cum ies din barăci oamenii: oășeni, bihoreni, someșeni, dobrogeni: soții mei de muncă; trăgeau cu ochiul în jur, se aplecau și cu degetele lor îngroșate de muncă, apucau neîndemânatec manifestul plin de rânduri ce chemau la luptă și-l ascundeau cu grijă prin buzunare.

Stam sub arini, cuprins de entuziasm.

De-asupra pădurii, cerul se făcea purpuriu. Soarele își împunse razele printre crengile copacilor din culmea dealului, însuflețind șantierul și totul se cutremură, deveni mai viu; lumina dimineții se revărsa mângâindu-mi obrajii...

SFÂRȘIT

VASILII TIORCHIN

(Fragmente)

TIORCHIN E RĂNIT

Peste șanțuri reci, geroase,
Peste sârme și carcase
Și pe dealurile arse
Și pe câmpul bordelit
Și pe tufe scorburoase
Și'n păduri — a troenit.

Spulber alb și des întinse
Vântul, peste toate-acum.
Viscolu'n hogoacuri, prinse
A vui, pe lângă drum.
Greu să treacă vreo ființă
Prin zăpezi, spre vre-un cătun.
Sub a iernii grea velință,
Niciun fum de locuință
Nu simțeau — doar fum de tun.

Lângă tancuri înghețară,
Prin pământ, sub arbori goi,
Sau pe lângă caii sloi:
Oamenii tot numărară
— Lungă socoteală-amară —
Zile, nopți, cât fu război...

Zile, nopți, cât de geroase,
Bun e-al gerului temei:
Neamțului, să-i intre 'n oase!
Nici nu le păsa de ei...

Lasă neamțul să învețe,
Prea-i de tot boer cu șic:
Nu prea e deprins să 'nghețe...
Rusul rabdă — că-i mujic.

La război, de dimineață,
Cum scoți nasul din culcuș,
Cisme bocăne pe ghiață,
Vesele pocnese mănuși.

Focu-abia de prinde viață,
Și'n cazanul afumat
Apa cu bucăți de ghiață
Zuruie înverșunat.

Vin ostași, își spală chipul
— După noaptea de popas —
Cu zăpada ca nisipul
Și-obosiți mai rău, de mas.

Apoi respectându-și rândul,
Pe potecile pustii,
Cu gamele și cu linguri,
Merg către bucătării.

Supă, ceai, cu linguroiul...
Trai fără habar.
Și-apoi munca iar, războiul,
„Adunarea“!, iar....

...Către marginea pădurii,
Tiorchin, pe după pluton,
Duce cablul legăturii
Celei noi, de telefon.

Capetele 'n piept... Tot cerul
S'a'negrit de tir acu.

Tiorchin învârtea mânerul:
— M'auzi, Tula, m'auzi tu?

Face semn cu ochiul: — Strună!
S'a făcut... L-am aranjat.
Sufflă'n receptor și — lună
Comandantului l-a dat.

Comandantul e deprins:
El vorbește'n pumn de parcă
Ține un chibrit aprins.

Stă culcat pe receptor.
Spulber de zăpadă-i vine.
— Tula! Tula!
Aici, bine.
Trageți însă! Dați-i zor.

Ce mai trai, ce boltă-albastră,
Când — prin tirul inamic —
Artilerie, d'a noastră,
Parcă deslușești un pic...

Neamțul va'nghiți gălușca!
Haide, tu. Acu-i acu.
Veselă-i artilerușca:
Bu-bu-bu! Și bu-bu-bu!

De departe, ca ursoaica
— Mormăeli prelung ne-ajung —
A bătrână, — artileroaica,
Ține isonul prelung.
Trage-i, dă pe cinste, arde,
Sufală-i jar ca din cuptor,
Crește șuerul de moarte
Cepeleag și-asurzitor.

Rade totu'n cale, tunul:
Dacă-i un cătun — cătunul!
Casă-a fost? — Și casa-i gata.
Cazemată? — Cazemata.
Nu rezisti! Gogoși, povești...
Neamțule, ai s'o tulești.
Care-o rămânea, regretă!
Tot nu ieși de-acolo, nu?
Te va scoate 'n baionetă
Infanteria, stai tu!

Tiorchin își întinde firul
Mai departe după șirul
De infanteriști, sub foc.
Și din nou, urmând plutonul,
Bine-ascunde telefonul.
Tiorchin, neatins. Deloc.
Când, de după niște tufe
Cu pământ întors și stuf,
Tiorchin n'apucă să sufle
Și-un obuz îi cade — buf!
Un obuz, din cele grele,
In zăpadă-a sfârâit,
Ca 'n spinarea lui, pe piele!
... Mai e viu? O fi murit?

Ca o coadă, știți? de oaie,
Inima-i bătea... Mai slab.
— Hai odată, dă-i bătaie,
Explodează! Nu mai rabd...
Chiondărăș, săltând oleacă,
Il privi: obuz grozav!
Tâmp, rotund, bont — abia dacă

Da un fumuleț jilav...
 Și pe câți putea s'omoare
 Un orbete d'ăsta chel,
 Lustruit nevoie mare
 Și grăsan ca un purcel!
 Se mai uită, -i vine glasul...
 Ce-i pe-acolo râzi și plângi!
 Toți flăcăii stau cu nasul
 În zăpadă... Stau, nătângi?

A sărit în sus și, mândru,
 — Măi băieți! se 'nfoaie el,
 Ce tot miroșiți pământul?
 Mai sculați-vă nițel!

Le-o trânti ca să le placă,
 Tuturora în auz
 Și se 'ntoarse-apoi, să facă
 Treabă mică, pe obuz...

— De-unde trag?

Mai colo, vede
 Un gârlici, un mușuroi.
 — Io 'ntr'acolo m'aș repede.
 Mergeți înainte voi.

... Sparge c'o grenadă ușa.
 Sare, dispărând prin ea.
 — Mă, de-acolo, 'n rând acușa!
 Ia 'n făce-ți-vă încoa'!

Liniște. Un bob, lumină.
 Ce-o să fie — om vedea.
 Cum se pare, n'ar fi nimeni.
 Singur sunt. Nu-i nimenea.

Vuet de explozii vine.
 Sună-aici ca 'ntr'un hârdău.
 Trag din nou acum. În mine.
 E cam prost. E cam de rău.
 Trag pe cinste! parcă tună.
 Uite, s'ar cădea 'nsfârșit
 Să le spun o vorbă bună;
 Au făcut un beci solid...
 Chiar un beci solid, băete.
 Poți să bei și ceai și poți
 Și-o gazetă de perete,
 Măre fraților, să scoți!
 Când te uiți... ești ca 'ntr'o casă:
 Soba-i caldă, colo 'n fund...
 E și-o laviță frumoasă.
 Sticle sunt... Borcane sunt!
 Locuință-i sau vreo taină?

Simți — și nu te dumirești —
Miros de tutun, de haine
Și de rufe omenești.

O să se mai vâre? Poate.
Dar în defensivă-s eu...
Am și câteva grenade.
Am să-i țiu sub focul meu!

Tace tunul. Nu mai bate.
Ei, se 'ntorc. Cu pasul greu.

Țin'te Tiorchin, țin'te bine.
Tiorchin, lasă-i mai încoa'.
Trage Tiorchin; vin spre tine.
Tiorchin, iute-i inima!

Spune-v'aș, nu vre-o minune...
D'astea, dragii mei, nu știu.
Cum văzui pe neamț, v'aș spune
La doi pași de mine, viu.
Cu gând rău venea spre mine
Camuflat în alb de nea
Și părea 'ndoit pe vine,
Că nevoile-și făcea...

A'nceput să se coboare
Chiar în șanțuleț, aci....

Tiorchin frate, grijă mare —
Că te-ai dus pe copcă, știi...

Dar — când explodă grenada —
Neatins de foc și fier,
Iacătă că-și vâra coada
Un broscoi de ofițer.
După ușe e. La pândă.
Stă. Respiră. La un pas.
Tiorchin — baioneta 'mplântă.
Ofițerul — scurt, a tras.

Tiorchin, jos, dă să se scoale,
Ca un frig îl tae, crud.
Umărul îi cade, moale.
Ud. Rănit. Fierbinte. Ud.

Pipăe podeaua. Sânge.
... E al ăluilalt? E-al meu?

Beciu 'ntreg parcă se frânge
De-un obuz, pe-aproape, greu.

Cad obuzele și'ncepe
Parc'o besnă, parc' un vis

„Sunt ai noștri — el pricepe —
Trag ai noștri-acu! S'a zis...
Și nimic, vre-odată, nu l-a
Intristat așa de rău:
— Tula, Tula, ce faci Tula?
E-un ostaș, aici, de-al tău!
Mâneca e toată learcă.
Sânge. Zace-acolo... Dar
Tula, Tula, vrei tu parcă
Eu să mor pe gratis chiar?
Chiar pe gratis nu-i o moarte
Intr'o pivniță, pe jos,
Cu picioarele'nghețate
Singur și e'un umăr scos.
Cât ar vrea să mai trăiască!
Nu mai mult, numai așa
Cât ar sta să se 'ncălzească
Și obiala s'ar usca...

Cocârjat de grea mâhnire
— Tula! cheamă—Draga mea...
Eu sunt, Tula! Ce-i cu tine?
Tula-i, doamne...
Aiura.

Intre timp, din depărtare,
Vuet — ca de sub pământ —
Uniform, greoi, mai tare...
Tancurile. Ele sunt.

Greu de propria-i povară
Pieptul jos și fundul plat —
Unde vii, în drum ți-e iară
Tancul cel ne'nfricoșat.

Iar ai noștri, 'n zarva deasă,
Tancul zăngănind și-l duc:
Parcă stau la ei în casă,
Nu le plouă, nu le pasă, —
Tinereii tunși chilug...
Sunt la prima bătălie
Dar, la orice-i pui au spor,
... O fâșie de câmpie
Prind în viziera lor.

Ce se vede-acolo oare?
Cazemata-i mușuroi...
Știu c'au tras ai noștri tare.

VASILII TIORCHIN

... Or mai fi ceva nemțoi?
Nu ies ei, așa ca proștii...
Stau. Pândesc. Cu ochii vii.
Stau și urmăresc pe-ai noștri
Să-i vâneze... De, mai știi!
Doi ostași— în pumn, grenadă —
După comandant, pătrund,
In tăcere de mormânt.
Și-i o besnă 'n cazemată...

— Locuința-i ocupată
Măi, băieți!... aud, din fund.
Vicleșug? Dușmane șoapte?
E-un ostaș. Vorbește greu:
— Haide, măi! De-o zi și-o noapte
Acest punct de foc, e-al meu...

Intr'un colț ostașul zace.
Plin de sânge, greu rănit.

Cine-o fi?... Dar Tiorchin tace.
Zi-i cum vrei. A amuțit.
Ochii, stinși, i se holbară.
Nu clipește... Chiar la țanc
Au sosit! Il ridicară.
... Și l-au dus, cu ei, pe tane.

Spulber de zăpezi, cu zorul,
Peste câmpuri i-a purtat;
La turelă, trăgătorul,
Il ținea îmbrățișat.
Il ținea sub haina lată,
Incălzindu-l, el și ea.
Nu-i nimic că niciodată
Poate, nu-l va mai vedea...

... Colindați pământul voi!
Nu găsiți și nu se 'ntâmplă
Mai prietenie sfântă,
Cum se leagă în război.

ARMONICA

Către front, pe calea lungă,
Ferheș și'n curele'ncins,
Cu mantaua nouă 'n dungă, —
Regimentul să-și ajungă,
Un ostaș mergea întins.

Voinicește el se'ndreaptă
Către front, pas lin bătând
Mâna stângă, mâna dreaptă
Și le legăna pe rând.

Din spital, ca nou te scoate!
 El simțea că uneori
 Vântu-l ridica din spate
 Și-l ducea de subțiori...

Pe când merge, nu se'ncurcă, —
 O mașină... Un șofer:
 — Măi infanterist, ia urecă.
 Ai învinețit de ger.
 Incotro?
 — Pân' la front numa.
 — Brațul ăla-i bun? — E bun.
 — Ești erou? — Nu pân'acuma.
 — Scoate punga de tutun.

Ei fumează. Drumul urcă
 Prin tuneluri de nămeți.
 Dai pe lături? Ai de furcă.
 Pân'aici ți-a fost. Ingheți!

— Bine e să ai lopată.
 — Bine-i. Altfel o pățești.
 — Cu de-ai noștri, câteodată
 Bine e să te'ntâlnești.

Inaintea lor apare
 O coloană... Mare bai:
 Treci pedestru, treci călare,
 Inșă — cu mașina — stai.
 Bun popasul cu taifasul...
 Dar șoferul, la volan,
 Nici nu i se-aude glasul.
 A căzut,
 Buștean.

Nopti și zile nedormite,
 Kilometri grei, destui,
 Pe cărări înzăpezite,
 Are'n urma lui...

De la marginea pustie
 A pădurii, pân'la râu
 Tancuri, o bucătărie,
 Tunuri, camioane — brâu,
 Inșirate, răsfirate,
 Inainte, înapoi,
 Pe zăpadă înfrânate —
 Roți, șenile, vechi și noi.

Vântul, la răscruci, te taie
 Fierul mușcă rău pe ger:
 Arde, ustură, văpaie...
 Nu, să nu te-atingi de fier.

— Ce păcat, poftim că nu e
O armonică, acu!...
Toți, pe frig, stăm ca pe cuie.
— Ba (se aude-o voce șue)
Parcă este una, nu?

Doi tanchiști, să se'ncălzească,
(Dans o fi, ori n'o fi dans)
Pe zăpada zgrunțuroasă
Calcă ritmic și'n balans.

— E armonică?... Și unde?
— E, pe-aici, neapărat...
Lung tanchistul îl pătrunde
Cu privirea, pe fârtat.

— Bună-ar fi o melodie...
— N'ar strica. — Prea bine-ai spus.
Dar armonica, a cui e?
— Cel a cui a fost, s'a dus.

Scurt și simplu-i este rostul
Cestuia, ca un oftat:
— Era comandantul nostru.
Numa eri l-am îngropat.

Cu un zâmbet de sfială
Zice-ostașul: — A, așa...
Și-i păru că, din greșeală,
A jignit pe cineva.

Vorba ca să și-o sfârșească
El, șoptind, a explicat:
— La ce poate să slujească,
(Mă gândeam...) Doar la cântat.

Cellalt zise: — Ieri... socoate...
Sta 'n turelă-aici... Un smeu.
Un prieten. Și un frate.

— Înțeleg cât vi-i de greu.
Nu-s în luptă'ntâia oară.
Știu. Am fost și eu rănit.
Am gustat durere-amară.
Răni cumplite am primit.
Da... dar mâine (tot el zice)
Judecați vă rog și-așa:
Mai trăi-vom, toți de-aice?

... Iar tanchistul spuse: — Știi ce?
Cântă! Naiba să te ia.

Și din prima svârlitură
 Peste clape, simt destui
 Ce-i cu ăsta — bun de gură —
 Și ce poate mâna lui.

Incepu încet, mai tare,
 Un vechi cântec țărănesc
 Cântec lin de fată mare
 Cântec trist de prin Smolensc.

Ce armonică-avântată!
 Că-i orfană, s'a uitat,
 Pe-acel drum de front, de-odată
 Parcă s'a făcut mai cald.
 Vin cu toții, prind de veste,
 Dau grămadă, ca la foc
 Iar armonica-a cui este
 Nimeni nu 'ntreba de loc!

Numai ceștia doi, se pare,
 Și-ăsta și cellalt tanchist,
 Cu atenție mai mare
 Se uitau la armonist.
 Ei îl văd în altă parte
 Undeva, în urmă, hăt,
 Cum îl duc, — era pe moarte, —
 Prin vârtejuri de omăt...

El, parcă'n adins, cu fală-și
 Înălță armonica:
 Cântec despre trei tovarăși,
 Despre trei tanchiști, cânta!

Cum? Cuvintele acele,
 Oare despre dânșii sânt?
 ... Cei cu căștile de piele
 Triști țin ochii în pământ.

Cântecul departe-i cheamă
 Peste dealuri, peste văi.
 Tineri sunteți, toți de-o seamă,
 Măi prieteni, măi flăcăi!
 Câte-aș scoate eu din mine,
 Dar mai bine nu mai scot.
 V'aș cânta eu și mai bine
 Rău îmi pare că nu pot...

M'am lăsat târît o clipă
 De-amintiri, de cântul meu,
 Dar ridică-te, aripă!
 Veselie vrem, mereu.

Stau cu toții, nu mai pleacă.
Pe-armonist încercuesc.

— Fraților, răbdați oleacă
Mâinile să-mi încălzesc!

— Degetele-ți degerară?
Cântă, te'ncâlzești încai.

— Lasă valsul, cântă iară
Aia, știi tu care, hai...

El din nou și-a scos mănua
Și din nou armonica
(Stai nițel, să vezi acușa)
Ca pe-o rufă o sucea.

Nu, nu s'a uitat nimica.
Dar nici gânduri n'o să-ți faci
Azi, că sbori ca rândunica
Mâine, că ntr'o groapă zaci,
C'o să treci și iarna asta,
Iarba c'o vei mai călca,
Sau c'o să-ți mai vezi nevasta,
Dac'o mai trăi și ea!

Dansatorii se învită.
Valsurile iar se cer.
Aburi calzi făcând, palpită
Respirațiile'n ger.

— Doamnelor! Uitarăți rostul?

— Bătătura, aoleu!

... Fuga și șoferul nostru
Cela, știți, cu somnul greu.

— Unde cântă, unde joacă?

Măi, ce zurbă, ce popor!

Stați să joc și eu oleacă,

Stați să joc și eu, că mor...

Ca un vifor intră 'n lume
Duduind, amenințând,
Giumbușlucuri fără nume
Născocind... — Nu-ți da prin gând!
Cântă, joacă, se frământă,
Zice, are zece guri.
El cu el se ia la trântă,
Și se'ndeamnă 'n strigături...

Dă-i, cu snoave

Dă-i brașoave:

— Tot pe loc, pe loc, pe loc,
Am pâslari, potcoave ioc!

Măi, potcoave de-aș avea,
 Și-o podea
 De-ar fi colea,
 Toca-toca, poca-poc,
 Hei podeaua, vai de ea,
 Ar lua foc
 Dela mijloc,
 N'ar mai rămânea
 Deloc,
 Toca-toca, poca-poc...

Cântecul ce mult le spune!
 Cântă, ăsta 'n năbădăi.
 Ce popor sunteți — minune —
 Măi prieteni, măi flăcăi.

Nu-i nimic să vă'nspăimânte.
 Gata sunteți, noapte, zi.
 Doar armonica să cânte...
 Fie 'n lume orice-o fi!
 Cât de limpede răzbate
 Ea 'n adâncul inimii...

Și, spre armonist: — Măi frate,
 Spun cei doi tanchiști... Tu știi?
 Ne cunoaștem... Da, așa e,
 Chiar așa, neapărat.
 De pe câmpul de bătaie
 Noi, rănit te-am ridicat.

Erai singur, plin de sânge.
 Apă, apă, cereai tu.
 Lin armonica se strânge:
 — Mai țin minte... Cum să nu...

— Noi, acum, plecăm, vezi bine.
 Tu, ai alt itinerar.
 Ia armonica la tine.
 Ia-o. Ți-o lăsăm în dar.

Meșter ești la melodie
 Bine știi să ne răsfeți.
 ... Infanteria să-ți fie
 Veselă! — Cum, măi băeți?

— Uite-așa... Că tu-i știi rostul.
 Cine-ar mai cânta la fel?
 Hei, doar comandantul nostru...
 Da... Să-ți amintești de el.

Licărea, departe-o geană
De pădure, cu lumini...
Peste 'ntreaga lor coloană
Se-auzi: „Toți la mașini!“

Și zăpada îi departe
Și brădetul e mai des.
Merge, Tiorchin, mai departe...
El era, bine'nțeles.

DESPRE EROU

C'am vorbit, măi frați, acumă
Despre decorații iar,
Uite, las deoparte gluma,
Și vă spun precis și clar:

— Asta s'a întâmplat cu mine
La spital. Zăceam, din nou...
Imi sta'n ceafă o privire.
Când mă uit, văd: un erou.

Un puștan e — măsurându-l —
Băețandru e. Mânzoc.
Și mă chinuește gândul:
El erou — și eu deloc...

Am intrat în vorbă-agale,
Și-l întreb îndat' apoi:
— Din ce loc sunteți matală?
Nu cumva de pe la noi?

El: — Da' dumneata, de unde?
Eu îi spun c'asa... și-asa...
Din Smolensc... Ce mi-o răspunde?
Nu suntem județi cumva?

Dar eroul meu — tămâie:
— Ia fugi! Dă din cap, că nu;
Decorația-și mângâie:
— Din Tambov sunt, ce știi tu...
Și tăcu, vrând să-mi arate
Că atunci când ești ca el,
Nici nu-i vorbă — nu se poate
Din Smolensc să fii de fel;

Ca la ei, ferit-a sfântul,
Nu există... Vrei, nu vei,
Râuri, fluvii, chiar pământul
Toate bașca sunt la ei;
Dealuri și poiene, bașca—

Gâze chiar, tot ce vedeți...
Ce vrei Tiorchin, ce vrei Vasca,
Ce te bagi să-i fii județ?

Când porni să mă străbată
Gândul ăsta, gând tiran,
Tot ținutul meu de-odată
Imi păru așa orfan.
Un orfan pe care nu dă
Nimeni, nici cât pe un cui.
Și deodată mi-a fost ciudă...
Nici nu pot să vă mai spui.

Drept e, nu mă'nfoi la nimeni
Dar vreodată de-o să-mi pui
Decorația — ei bine —
„Minți!“... i-oi spune dumnealui.
Nu mă bag județ cu tine.
De-unde suntem vreau să fim...
Din Tambov ești? Foarte bine.
Din Smolense sunt eu, poftim!
Nu-s om fără nici o vază
Nici nu sunt un ciot mărunț
... Rădă unii, nu contează:
Din Smolense — un corn — eu sunt!

Ca la noi, oricât ai bate
Largul globului imens,
Cine 'n corn să-ți cânte poate
Ca bătrânul din Smolense?

Un corn, o barbă ca de nea
Și-un cântec ce pătrunde:
Unde te duci, frumoasa mea
Unde te duci tu, unde?

Un cântec spune'n depărtări,
Deși fără cuvinte,
De bucurii, de'nlăcrimări
De dragoste fierbinte.

De dragu-acestui corn bătrân
Ce știe să m'ajungă —
De zeci de ori, ținut străbun,
Ți-aș bate cale lungă!

Slăvi, decorații c'or să-mi dea
Sau nu, — tot una-mi vine.
De tine mi-e, o țara mea,
Ținut străbun, de tine...

DIN PARTEA AUTORULUI

Pe făgașu' în care curgi,
Faima-aceluia o duci...

Chiar din zilele de geamăt,
Chiar de-atunci, de când bătu
Ceasul greu, — la cataramă
Mi-ești prieten, Tiorchin, tu.

N'am știut că vei pătrunde
Din coloana de tipar
Către toți, pe plac oriunde,
Și'n adânc de inimi chiar.

Până la război, de treabă
Om, — dar cin'te cunoștea?
Astăzi însă, ia întreabă
Cine-i Tiorchin... Să vezi, ia!

— Tiorchin, da! Asta-i acu...
Il cunoaștem,
Cum să nu.
— Tiorchin? E cu mine, leat...

— Tiorchin? Nu zic vorbă mare,
E-un soldat adevărat...
— La petreceri cel mai tare
Și-ăl mai prima când muncea,
De ce tace Tiorchin oare?
— Poate are
Vreo 'ntristare?
E mai rău chiar?... Nu cumva?...

— Ia fugiți... Gogoși curate!
— Nu e'n genul lui. E clar.
— Fleacuri. Mofturi. Nu se poate.
— Ba se poate... Din păcate,
E și-un martor ocular!

Cică stau culcați alături...
Tiorchin, s'ar fi ridicat —
Și-a căzut, între omături,
De-o rafală secerat.

— Eu, știu dela comandant,
C'a murit lovit de brand.
— Ba de-un glonte idiot,
Știe regimentul tot.

— Glonte, mină, bombă... Lasă!
E un gând care m'apasă:
Ce cuvânt o fi rostit
Inainte de-a murit?

— Cu 'nainte... așa țin minte:
Rău îmi pare, cică-a zis,
Că mi-e foame și 'nainte
Chiar de masă, m'au ucis!

Cică-a zis: — Când oi fi moaște
(E-o 'ntrebare ce-mi dă ghies:)
Colo sus m'or recunoaște
Fără actul de deces?

— Măi! Nu-i loc să'ntindem gluma...
Tiorchin cică-ar fi șoptit:
Mi-a venit sfârșitu-acuma...
Și războiul s'a sfârșit!

— Da?... Păi judecă-omenește.
Înțelege, cap de miel:
... Cum războiul nu sfârșește,
Tiorchin n'a murit nici el!

... Svonuri, glume, câte 'n lume
Eu le știu din fir a păr:
Svonuri au rămas și glume...
Adevăru-i adevăr.

Pe-un erou — nu-s vorbe goale —
Eu, tovarăși, nu subscriu
Ca să-l ștergem din controale...
Tiorchin, mă iertați: e viu!

El, să moară? Nici gândește.
E bun teafăr. Și-o mai fi...

Ba, vă spun, am o nădejde
Că-mi va supraviețui!

Nu i-au mers chiar toate strună.
Și-a pierdut ținut și frați.
Dar știa una și bună:
„Fraților, nu vă lăsați!”

Greu ne-a bântuit furtuna.
Multe-am spus, din prima zi...
Doar Vasiliu Tiorchin, una:
„Las' c'om trece. Om răsbi!”

Când amarurile toate
Le-a răpus, le-a luat în piept,
Cine decât Tiorchin poate
Și-azi să judece mai drept?

Măi tovarășe, măi frate,
 Vezi tu singur că pe-alt drum
 Fierbi păsat; că 'n alte sate
 Ronțai morcovi, tu, acum!

Din ce râuri, apă rece
 Cailor dai iarăși tu!
 Și căruța, pe-unde-ți trece!...
 Cisma ta, pe-unde bătu!...

Spre trecut privirea-ți scurmă
 Frânt, în zori, când te ridici:
 N'ai fost, două veri în urmă,
 Și-acum două ierni, pe-aici?

De sub Moscova la vale
 Și-unde Volga-ți iese 'n cale
 Și pe Nipru — numai jale
 Numai sânge și zăbale...
 Sânge rus,
 Dar nu răpus,
 Cât vedeai către Apus...
 Scump ținut, cu sânge dat,
 Inapoi prin sânge luat!

... Iar le știu la toate rostul:
 Unde-i o lumină mică,
 Unde fumul
 Se ridică,
 Unde bocăne toporul,
 Unde păcăne motorul,
 Unde-i drumul
 Și-adăpostul,
 E al nostru —
 E al nostru!

De te-ai face luntre-punte,
 Cât ai merge, mai ai unde...
 Tiorchin însă'n lung și lat,
 Șesurile adânci și multe,
 El, cu talpa, le-a umblat!

E-un voinic... e'un stânjen peste
 Uriașii din poveste;
 Om și-ostaș cu-adevărat,
 Care bate mii de verste
 Tot de luptă echipat,
 Și-uneori și teamă-i este
 De nu-i beat... Și nu e beat.

Nu-i bătu — și nu vă mire —
 Ceasul morții cel pustiu!
 Dârz la greu, mândru'n mâhnire,
 Tiorchin, diavolul, e viu...

Ia te uită colo 'n zare
Maică Rusie, 'n Apus:
Îți aduce sărbătoare
Tiorchin, el, ostașul rus.

Un șoltic în multe cele,
Dar îți trece și prin iad —
Și prin vremuri cât de grele —
Și cu bune și cu rele
Rus întreg, om minunat.

Tiorchin! Lumea nu se 'nșeală
Când prieteni vechi i-apar:
— Hai, ieși iarăși la iveală...
— Haide, ai cuvântul iar...

MOȘUL ȘI BABA

Vara-a treia. Toamna-a treia.
Grâu de toamnă semănând
Și bătrânul și femeia,
Toți ai noștri, ni-s în gând.

Ne gândim la câți gustară
A retragerii amară
Pâine, 'n anii de nevoi,
Câți căzură, câți luptară,
Câți, văzuți întâia oară,
Ne-au dat apă într'o seară
Și-azi, se roagă pentru noi.

De-acel viscol cu-anasâna,
Ne-amintim, de-un scurt popas —
Când, la moșul, la bătrâna,
Tiorchin repara un ceas.

Poate, mai bătea 'n perete
Și la celălalt război...
Dar de ce și cine-l dete
Jos?... Păi cine? Un nemțoi.

L-o fi socotit, se pare,
Drept vr'un lucru valoros
Sau — din pricini militare —
Vr'un metal, știi, neferos...
Iarnă, primăvară, vară,
Neamțul se sborșea la noi
Și pe unde ochiul sboară,
Numai moarte și război.

Dincolo de front, agale
 Intră neamțu'n gărla ta...
 Neamțu,'n prispa casei tale,
 Stă acolo și-ar tot sta.

Prin Smolense, la tine'n țară,
 Peste câmp, tu te ferești:
 Inverzind — de primăvară —
 Vezi lăptucile nemțești...

Mai cu grijă te strecoară!
 Ți-a mers bine pân'aci,
 Dar, trecând pe ulicioară,
 Să răsufli nu'ndrăzni!

Au rămas de mult, băete,
 Moșul, baba, fără ceas
 Iar din pata din perete
 Mai nimica n'a rămas.

Moșu-i zice, ostășește,
 Despre front — și ce-i și cum...
 Ca un general vorbește,
 Scos la pensie acum.
 ... Ce atacuri, șugubățul,
 Pe potecă, în nisip,
 Ce învăluri — cu bățul
 Desenează, 'n fel și chip!

— Ce-așteptăm? Nu-i buba coaptă?
 Multă lume-l întreba.
 El, misterios: — Se-așteaptă
 Regruparea!... Și tușea.

Oamenii, c'atât le spune,
 Strâmb adesea l-au privit
 Parcă moșul, vești mai bune
 Nu le da, fiindcă-i sgârcit...
 Greu le scoate din cutie,
 Parc'ar vinde nu știu ce!
 — Moșule, când or să vie?
 — Moșule cum o să fie?
 — Dar Budionnâi? Unde-ți e?

Răsăritu'n depărtare
 Clocotea'ntr'un foc scăzut.
 Moșul însă, ora mare
 Anunța că a bătut.

Bubuit rusesc de tunuri
 Deslușind, striga cu foc:
 — Trage-i! Tir, numărul unu!
 Arde-i! Nu-i lăsa deloc!

Se'neeta cu canonada.
 Focul fulgerelor sta.
 — Ce-a fost, moșule? E gata?
 — Da'ce credeți? Merge-așa?

Și că nemții opt cu-a brânzii
 Și'nvârtindu-se-or fugi,
 El, răspunderea isbânzii,
 El părea c'o poartă-aci!

Cât de greu era momentul
 Orișice s'ar fi 'ntâmpat,
 Avea gata argumentul...
 Da răspunsul imediat.

Numai când sosi sorocul
 Cel pe care-l aștepta,
 Moșul, nu-și mai găsea locul!...
 Un cuvânt nu mai spunea.

Griji, neliniști... Și, din toate,
 Una'n toți s'a adunat:
 C'or muri, nu 'n libertate,
 Ci — în prizonierat!

Noaptea, moșul cu nevasta,
 Către adăpost dau zor.
 Și-i război, în noaptea asta,
 Peste capetele lor...

Iată, le-a fost dat încalte
 Ca să simtă c'au călcat
 Pragul lumii celeilalte;
 Că s'au dus; s'a terminat.

Adăpostul cu pricina,
 Beciul lor, ce-adăpostea?
 În paporniță, găina...
 Niște boarfe, 'ntr'o boccea.

Două lungi războaie, duse
 Moșul nostru... Nu-i drept, nu-i,
 Voi să-l omoriți, obuze,
 Chiar aici pe câmpul lui!

Prea ați fi obuze proaste
 Să loviți bătrânul, prea...
 Chiar de sunteți ale noastre
 Asta nu, nu s'ar cădea.

Ea'ndesa la cruci mărunte.
 El lupta c'un tremuriei.

Poți să fii ostaș de frunte,
Poți să fii și cât un munte,
Moartea-i moarte, ce să zici.

Miezul nopții. Tace tunul.
Foșnete... I-auzi... Amin!
... Pași, prin câmp; pași, câte unul
— Vin ca mușii... Nemții! Vin.

Prin cartofi își fac ei cale,
Drept la beci, printre poteci:
— Ei, bătrânule, e jale!
... Ai să mori aicea 'n beci.

Scuipă 'n palme, pune mâna
Moșul nostru, pe topor —
Ca să-și apere bătrâna
Și ca să le-arate lor...

Nici nu-i vorbă — o să piară,
Dar în el e-un singur gând:
Clipa-aceea, cât de-amară,
Vrea s'o 'ntâmpine luptând.

Amândoi, peste cojoace,
Simt țărână... Curge, grea.
La pământ bătrâna zace
Fără inimă în ea.

A'nghețat. Abia șoptește:
— Stăm aicea până'n zori...
Când, s'aude sus, rusește:
— Ia stați... Sunt locuitori!

Cin' să lupte?... Ce topoare?...
— Dragii mei... Copiii mei...
— Noi suntem în cercetare.
Dar pe-aici, tătucă, ce-i?

... Nu găsești, ca ei, o sută,
Sdraveni. Ce hultani în sbor!
Și-o figură cunoscută...
E superiorul lor.

— Ia tătucă, o țigară...
Moșul zice spre flăcău:
— Ați avut, măi, noroc mare
C'ați dat gură... Altfel, zău!...

Iar superiorul râde:
— Moșule, nu-i greu să mori...
Câte nu se 'ntâmplă, câte!
Și'n ai tăi dai, uneori.

Trage moșul din țigare,
 Ce-ar lungi acest popas...
 Dup'atâta așteptare,
 Ce-ar mai sta la un taifas!

Dar ei se grăbesc de ducă:
 — Tu, măcar... Nu mai rămâi?
 — Mai aștepți un pic, tătucă...
 Vă eliberăm întâi!

Ei!... La vorbele-astea'nfine
 Moșul îl recunosc.
 Il privește-acum mai bine
 Și să creadă nici nu-i vine:
 — Tu ești va să zică? Tu?

El e! Meșterul, voinicul...
 La o masă colo-au stat.
 — Uite, babo, el e... Sigur!
 Meșterul la reparat...

A rămas băbuța stană:
 — Oaspe drag! Copil iubit!
 Poate vrei o leac' de slană?
 Ai luptat, ești obosit...

El zâmbi: — Păi de, nu strică,
 Dar parcă știam... poftim?
 Că nu-i slană, mătușică!
 — N'o fi ea, dar tot găsim...

Moșul: — Stau, mă uit la tine...
 Teafăr ești, voinic ești, fier!
 — Ei tătucă, ia vezi bine.
 Parcă sunt și ofițer.

Hoț, făcând pe curiosul,
 Moșu-aicea l-a 'ntrebat:
 — Dar, cumva, dacă dai dosul,
 Ai să fii din nou soldat?

— S'a dus vremea aia tristă
 Măi tătucă, măi bunic...
 Să dai dosul, nu există!
 Nici grad mare, nici grad mic!

Dac' așa ar fi să fie,
 Nici în ochi să nu mă vezi!
 Nici Vasilii Tiorchin, mie
 Să nu-mi spui!... Sau nu mă crezi?

--Ba te cred! Cum nu te-aş crede...
 Numa, un răspuns îţi cer:
 Cum să-ţi spun? Locotenente?
 Domn? Tovarăş Ofiţer?

— Moşule, sunt eu cu graba
 Dar ți-o spun, poftim, curat:
 ... Aşti doi ani, se vede treaba,
 Doar cu domni te-ai învăţat!

Moşul scupă... Iar bătrâna
 S'ar uita, s'ar tot uita:
 Cotul şi-a cuprins cu mâna.
 Cu cealaltă'n falcă sta.

Ca o mamă, dânsa, mică,
 Se uita la fiul ei:
 — Hai, mai ia o gustărică.
 Hai, mai ia... De ce nu iei?

Grabă, grabă, dar gustarea
 E grozavă, nu mai spun.
 ... Toarnă, moşului, tutun,
 Le mai zice rămas bun
 Şi comandă: — Adunarea!

Tiorchin pleacă înainte...
 Doar o clipă-a mai rămas
 Lângă prag... Şi-aduse-aminte:
 — Merge?... întrebă de ceas.

— Cum nu?... Dânsa, lângă uşă,
 Varsă lacrimi mari, din plin.

— Două-am să-ţi aduc, mătuşă,
 Noui-nouţe, din Berlin!...

PE NIPRU

La Ugra, la râu, pe malul
 Ce-a rămas în urmă-acum,
 Ii spusese generalul:
 — Noi, avem acelaş drum...

Ce noroc!... Nu vezi? deci lasă,
 Mergi 'nainte, măi flăcău:
 Pe război călare,-acasă,
 Vii, cu regimentul tău!

...Duse, Tiorchin, multe 'n spete.
 Nu cred că-l ardea'n călcâi
 Să fumeze printre fete,
 O ڳigară clasa 'ntâi.

Dar cu cât mergea 'nainte
 Și cu cât se-apropia
 De căsuța lui cuminte,
 Dor mai mult i-era de ea!

Și'n popas și'n toiul luptei,
 E, spre scumpul lui ținut —
 E'n adânc, pe dedesubt e,
 Cald, în el, un cântec mut:

— Colț de tihnă și'ncântare
 Mai ești tu pe lume, oare?
 Spune, părintesc meleag,
 Loc împădurit și drag!

Toamnă, îți aud tilinca,
 Plop de-argint, mai am puțin,
 Vin spre tine Elnia, Glinca,
 Râule Lucesa, vin...

Colț de tihnă și'ncântare
 Am gustat puterea ta.
 Inima-mi, din depărtare,
 Către tine năzuia.

Am înfrânt atâta stâncă
 Și-atât drum și-ocoluri mii,
 Și-o tristețe-atât de-adâncă,
 Suferințe-atât de vii!

Scump pământ, meleaguri sfinte,
 Prăfuit drum strămoșesc,
 Tot ce spun, nu sunt cuvinte
 Să mă laud... Mi-amintesc.

Din spre răsărit, îți vine
 Fiul, mlada ta din trunchi.
 Neschimbat mă vezi... E bine!
 Hai și-oftează din rărunchi.

Colț de tihnă și 'ncântare,
 Bucuria greu mi-o ții,
 Lasă-mă să-ți cer iertare...
 Pentruce, nici eu nu știu!

Și'n popas și'n toiul luptei
 Și'n cumplitul vălmășag,
 E'n adânc, pe dedesupt e,
 Cald, în el un cântec drag.

Dar războiu-și duce tolba...
 Lui nu-i face vre-un necaz
 Că-i de Ucraina vorba
 De Smolensc sau Caucaz...

Peste poduri, peste fluvii
 Sau înot prin unde reci,
 Cu divizia și tu vii!
 Dar, pe-alături treci...

Și'ntre timp (să vezi ce'nseamnă...)
 Un cu totu-alt general,
 Ocupa'ntr'o zi de toamnă,
 Satul tău natal.

Frontul se umfla spre Nipru
 Ca un fluviu'n revărsări,
 Căii fremătând, în friguri,
 Simt: e casa'n depărtări.

De sudoare se tot șterge
 Câte unul... Haz fac toți:
 — Infanteria!... Cum merge!
 A'ntrecut tot ce-i pe roți...

Mulți, în drum spre fluviul mare,
 Cad de somn... Și li-e un chin,
 Până chiar și la mâncare,
 Lingura în mâini c'o țin.

Mai puternici, înainte,
 Ei s'avântă 'n drumul lor.
 Răsufllarea li-i fierbinte
 De eforturi și de dor.

Pot, acum s'o lase baltă?
 Vin, ai noștri, duduind...
 O bucătărie. Caldă.
 Neamțul uită tot, fugind.

— Dă-l de-a berbeleacu 'n apă.
 — Și-a luat valea... A sburat.
 — Zice-se că 'n mare grabă
 Și Berlinu-a ocupat!

Nu 'ncepuse încă frigul
 Vara babelor era.
 Bătălia dela Nipru
 Către noi venea, venea...

Cine știe, poate-odată
 — Albia de-o curăți —
 Omul iarăș o să vadă
 Tot ce e pe fund aci.

Și-astfel poate că va scoate
Din nămolul somnoros
Paturi vechi de armă, toate
Putrezind acolo jos,

Brațe'n brațe două tancuri
Rus, nemțesc — făcute zob —
Cauciuc, oțel, plumb — teancuri —
Strânse de pe'ntregul glob,

Funduri de ponton, un cablu,
Resturi, fiare și rugini
Și toporul, numai capul,
Ce-l țină genistu'n mâini...

Poate chiar să pomenească
Cineva de-acest topor,
Intr'o doină voinicească
Intr'un cântec viitor,

Despre sânge, foc, suspine,
Despre neuitata zi...
Dar desigur fără mine,
Tot ce-a fost — el nu va ști.

Ce'ncărcate camioane!
Cât întârzie, nu știi.
Nu știi podul de pontoane
Când la fluviu va sosi.

Infanteria lăsase
Regulele din statut:
Bacuri mici din uși de case,
Bărci din trunchiuri, și-a făcut.

Noaptea asta, mii de brațe
Malul cellalt l-au și prins:
Din tufișuri, să se agațe,
Malul — brațele le-a 'ntins...

Sări pe mal. Te ții de-o tufă
Ca de-o coamă de cal bun.
Stai o clipă— și răsuflă
Sub bătaia grea, de tun.

Nu-i nimic că'n faptul zilei
Leoarcă ești și fără hal...
Uite chiar așa, Vasilii
A pășit pe cellalt mal.

Ceața zorilor, mițoasă
Când se 'naltă — ce tablou:
Lină, peste fluviu, groasă,
Trece ca un fluviu nou...

Și în toiul luptei poate
 Azi, ba poate-acuma chiar,
 Mal, pluton, s'or duce toate
 Asvârlite 'n apă iar.

Hei, războiul, mare școală...
 Multe'nveți, cât e de crunt!
 Câte fluvii nu te spală...
 Pân'aici, din Capitală,
 Doar atâtea fluvii sunt!

Cățărându-se pe 'ncetul
 Iată ultimul soldat.
 ... Sta să'nfulece pesmetul
 Fiindcă, de, tot s'a udat!

Pantalonii uzi desigur
 Ii foșnesc... Dar e pe mal.
 Biruim. E-al nostru, Nipru!
 Nu, tovarăș caporal?

Lupta bubuie adâncă,
 Iar de vale mai spre sud,
 Vezi pe-acolo nemți ce încă
 Fluviul tot nu l-au trecut.

Greu, acum, să se mai bată!
 Tiorchin zice: — Ce-ar mai vrea?
 Li-i retragerea tăiată.
 Musai e să se predea.

Vor să scape? Nu mai scapă.
 Vin ai noștri cu alai
 Și-i împing în apă, 'n apă...
 Apa curge, n'are bai.

Iar în albie degrabă,
 Improșcând cu stropi și glod
 Bombele fac gropi sub apă
 Ca să punem stâlpi de pod.

De prin adăposturi proaste,
 De sub casele în scrum, —
 Scumpe inimi de-ale noastre
 Ies la margine de drum.

Râsete... Șontâc, zănatec,
 Printre-atâția oameni dragi,
 — O mândrețe de ostatec —
 Hai și-un neamț fără nădragi!

— Chiar din apă?
 — Chiar din apă.
 Uite,-a luat câteva guri...
 — A 'notat?
 — Se mai întreabă?
 L-apucase cu călduri!
 — Vrea prizonierat, anume...
 — Cred și eu! Ce drac sadea...
 Dar în vorba lor și'n glume
 Tiorchin nu se mai băga.

El fumând, privea la toate,
 Adâncit în gândul lui.
 Calmă se 'ntindea, în spate,
 Nesfârșirea drumului...

Nu. Nimic nu-l supărase.
 Nimenea. Și'n nici un fel.
 Dar pierduse — și păstrase —
 Și vedea, mai multe, el...

— Loc de tihnă și'ncântare,
 Drag Smolense de-apururi viu,
 Lasă-mă să-ți cer iertare...
 Pentruce, nici eu nu știu!

Nu'ntr'o zare neguroasă,
 Nu'n captivitatea grea...
 Tiorchin apărat te lasă!
 Și te lasă'n țara ta.

Anu-amarurilor toate
 A trecut, copii iubiți!
 — Ce-i cu tine, Tiorchin frate?
 Plângi?
 — Se 'ntâmplă, să trăiți!

In românește de Cicerone Theodorescu

LOTERIA

Tovarășul N., șef de ocol silvic, e abonat numai la un singur ziar. De bună seamă că lucrul acesta nu surprinde pe nimeni; nu poate omul să se aboneze la toate ziarele câte apar în țara asta. Dânsul este abonat numai la România Liberă. Bun ziar, nimic de zis. Scrie în el despre toate, ca în Scânteia, spune dumnealui, tovarășul șef de ocol. Iar dacă dumnealui spune așa, noi, pădurarii, ce dracu să mai spunem! Când l-au întrebat frații Cârstei, comuniști, de ce nu se abonează la Scânteia, a răspuns:

— Ei, măi frate... Bun ziar e Scânteia. Mai bun ca ăsta nu găsești pe fața pământului. Clasa prima, știi? Toată lumea îl abonează, că-i bun, de-aia. E ziarul nostru scump, al oamenilor muncii care luptăm din toate puterile pentru construirea socialismului, ca să avem o viață...

E mare meșter la vorbă, tovarășul șef al nostru. Când începe el să ne vorbească nu că n'ai avea ce spune și tu, dar nu-ți mai găsești rând. Așa că îi dai pace până termină și pe urmă, pentru că vremea tace și trece cât grăiește dumnealui, ești mulțumit să-ți pui căciula și s'o iei din loc, să-ți vezi de treabă. Pădurea nu se îngrijește vorbind, ci stând cu ochii în patru.

Ei, dar nu despre asta era vorba. Era vorba de ce nu se abonează la ziarul Scânteia. Am aflat noi mai pe urmă de ce, dar numai după o anumită întâmplare.

Tovarășul N. are o singură patimă la sufletul lui. Nu bea, nu fumează, nu joacă douăzeci și una—nimic. Dar în fiecare săptămână, duminica, se urcă în autobuz și se duce la Cluj, cale de treizeci de kilometri. Cu autobuzul se duce numai când e vreme rea. Când nu, iese la drum și face semn cu mâna camioanelor care sfârâie neîncetat pe asfalt... Trece un ceas — două până, în sfârșit, vreun șofer se îndură sau se lasă intimidat de uniforma kaki (cu care dânsul se mândrește grozav), și-l ia în camion...

La Cluj, N. are numai două drumuri, adică unul: la regionala silvică. Dar acolo, fiind duminică, nu lucrează nimeni. Cu toate acestea tot spre regională își îndreaptă pașii. Trece însă dincolo de clădirea regionalei — lucru de mirare pentru cunoscutul său obicei — și la vreo cincizeci de pași mai la vale se oprește și se uită într'o vitrină. Scoate o hârtie din buzunar, se uită, nu-i vine să creadă, ridică din umeri, pune hârtia la loc în buzunar și intră în prăvălie.

Firma prăvăliei arată: Loteria de Stat.

Înlăuntru se petrece următoarea scenă, repetată duminică după duminică:

— Hai noroc, strigă bine dispus tovarășul șef...

— O mie de ani pace, îi răspunde de după birou o femeie cam de vreo treizeci de ani. Ia loc...

Șeful se așează pe scaun, răsuflă, își trânteste chipiul pe birou și spune în acelaș timp:

— N'a ieșit...

— Nici acum?

— Nici acum.

Femeia zâmbește cuceritor, dă puțin chipiul laoparte și proptită cu bărbia în pumnii adunați unul lângă altul face cu ochiul:

— Mai încercă...

— Ei, dar cum să nu mai încerc? Eu sunt om norocos. Ehe, câte n'ași fi pățit eu dacă nu eram norocos. Am....

— Știu.

— P'asta n'o știi, Ildiko, pe cuvântul meu. Mi s'a întâmplat săptămâna asta... Am fost chemat la regională și s'a potrivit să nu pot veni. N'am putut și gata. Am aflat pe urmă dela alții ce papară le-a tras celorlalți, tovarășul director... Mie mi-a venit numai foaia cu dispozițiuni. Păpara au înghițit-o ceilalți. Spune că nu-s norocos?

— Mai e vorbă?

— Așa că, Ildiko dragă, mai fă-mi un bilet. Numere: 1—53-4. Astea *trebuie* să iasă. Dela 1 Ianuarie, 1953, deci 53, luptăm pentru îndeplinirea cincinalului în patru ani. Este? Nu-s astea numere norocoase?

— Absolut. Numai unul să fac?

— De bună seamă. Ca deobicei. Dacă-i noroc,—vine Loto și cu un singur bilet.

Ildiko scrie, șeful nostru plătește, ia biletul, își pune chipiul cu grijă pe cap, se privește puțin în oglindă, salută:

— Noroc.

— O mie de ani pace.

Iese. Se duce pe jos până la Mănăștur și acolo, în drum, așteaptă un camion de ocazie.

Ce legătură are asta cu abonarea ziarelor? Se întâmplă câteodată că șeful de ocol să nu poată merge duminica la Cluj. Uite, se întâmplă și lucruri din astea. Sudaie ce sudaie, își înjură și nevasta, dar n'are ce face. Așa că așteaptă poșta mormăind în sinea lui: săptămâna asta n'o să am noroc; s'a dus dracului!

Credința în „norocul” său, legat de o zi de duminică și de vitrina prin care se vedea Ildiko, a survenit dintr'o castană pe care, călcând-o, a alunecat și *dacă* nu avea cârja în mână să se proptească, cine știe ce s'ar fi întâmplat. Asta a fost acum doi ani. Ildiko râdea, râdea. Ea aruncase castana!

— Ascultă, tovarășe, hei! Intră puțin, te rog, îi strigase Ildiko atunci. Și-a intrat. A aflat gândul cu care Ildiko aruncase castana: „Dacă cel care, nevăzând unde calcă, va aluneca și n'are să cadă, acela cu siguranță e un om norocos. Numai să n'o lovească alții cu piciorul!” N'au lovit-o... De doi ani, în fiecare săptămână, șeful ia un bilet de loto săptămânal... Din acelaș loc. Numai numerele s'au schimbat; doar a făcut până acum câteva sute de combinații. De câteva zeci de ori i-a ieșit câte un număr, încălzindu-l cu speranță. De cinci ori i-au ieșit două numere, dar necâștigătoare. Ultima dată i-a ieșit în prima săptămână a lui Decembrie. „Ei, acu de bună seamă câștig”.

De doi ani e abonat la România Liberă pentrucă, după vorba lui, acest minunat ziar, printre alte minunate lucruri, publică pe pagina ultimă rezultatul tragerii loteriei... Lucrul acesta, Scânteia nu-l face. Așa că...

A trecut luna Decembrie și șeful nostru s'a ales numai cu nădejdea. În noaptea de revelion, a băut pentru „mai mult noroc în viață“ cu președintele Sfatului însuși, pe care șeful nu-l prea avea la inimă și cu popa, un bătrân uscat ca o viță de curpăn. La o săptămână după asta, pe un ger grozav șeful nostru coborî în Cluj, bocnă de frig, dintr'un camion. Drept la Ildiko... Spre marea lui mirare, găsi obloanele trase și închis. „Ce-o fi, tovarășe, cu Ildiko? se întrebă mirat șeful ocolului. S'o fi îmbolnăvit?... În cazul ăsta trebuia să fie Mariana, sau Giurescu, în oficiu... Ei drace! Sau s'o fi mutat în alt loc?“

Își aminti că Ildiko avea o prietenă. Tot la Loteria de Stat. Mai jos cu vreo trei sute de metri. Și-acolo închis. Reveni la locul știut și intra la tutungeria de alături.

— Hai noroc, boierule, an nou fericit... Dar ia spune-mi, unde-i Ildiko? Am venit să-mi iau lozul și...

— He, să fii dumneata sănătos. Loteria s'a desființat.

Nici să-l fi pocnit cu un bolovan!... Șeful se rezemă de perete, galben dintr'odată, simțind cum îi tremură genunchii. Pe urmă se pomeni transpirând și suflând greu, ca la un urcuș priporos prin pădurea înzăpezită.

— Și-iii... gata... nu mai e?... îngăimă el cu jumătate gură.

— Gata, rosti tutungiul tot atât de amărît.

În ziua aceea, șeful ocolului făcu două ceasuri din centru până în capătul celălalt al Mănășturului, unde avea obiceiul să aștepte vreun camion...

Vreo două săptămâni s'a chinuit bietul șef de ocol. Își făcea socoteli cât ar fi putut câștiga dacă de fiecare dată ar fi ieșit lozul lui — avea notate toate premiile, într'un carnet special — își făcu socoteli cum și-ar fi împărțit banii, — hotărît că și-ar fi cumpărat o mașină Pobeda, un ceas de aur dela Consignația, o casă nouă, un ceas de casă din ăla, dela Ratz, care nu trebuie tras decât odată la patru sute de zile... Cât, câte...

Pe urmă făcu socoteala câți bani a dat pe loz și ce-ar fi făcut cu ei... Mai nimic, în comparație cu câștigurile posibile... Scurpa cu ciudă, înjura și brufțuia pădurarii.

Intr'o bună zi, mergând la Cluj, o întâlni pe Ildiko.

— Ei, ce faci, Ildiko dragă...

— Ce să fac? Caut și eu un post pe undeva, îi răspunse ea amărîtă.

— Și n'ai găsit?

— Am găsit. Intr'o fabrică de textile. N'am prea avut noroc. Alții s'au aranjat mai bine...

Șeful nu îndrăzni să mai vorbească despre noroc. Spuse doar:

— Păcat de loterie... Nu mai ai unde încerca norocul.

— Eh... parcă loteria... răspunse Ildiko în doi peri. Poți face loterii și singur.

Vorba asta îi rămase șefului în cap...

De bună seamă, se socotea el, că Ildiko asta e o fată deșteaptă. Cum dracu' nu m'am gândit cu mai înainte?

Când am luat noi, pădurarii, ultima chenzină pe Ianuarie, n'am mai luat-o ca altădată! Șeful nostru ne-a anunțat cu două zile înainte să fim toți la douăsprezece la birou. Altfel nu dă leafa nimănui... Ne-am dus.

Patruzeci de oameni. In birou, ca totdeauna. Numai pe masă, o pereche de cisme bine cunoscute, cismele tovarășului șef, lustruite și trase pe șanuri. Zice el:

— Uite, tovarăși, vreau să vă fac un bine. Am de gând să-mi vând cismele. Uitați-vă la ele, bune, nu?

— Cum să nu fie bune? He-he!, cât le-ai frecat în doi ani, și tot bune sunt.

— Am zis așa: poate-l fericesc cu ele pe unul din pădurarii mei... Le pun deci la loterie: zece lei biletul. Cu zece lei câștigi o pereche de cisme. Ei, care cumpără primul?

Ce să faci? Să zici că nu iei, că nu-ți trebuie cisme? Dar dacă dă norocul peste tine? Cismele, parcă-ți făceau cu ochiul, al dracului. Ne-am codit cât ne-am codit și-am scos câte zece lei. Frații Cârstei însă n'au vrut să dea. Mari, lați în umeri, ca doi urși de o sută de ani. Ei, cică, nu dau bănuțul...

— Bine, Maței, bine, Toadere, grăi moale șeful ocolului. Am băgat eu de seamă că voi nu prea sunteți disciplinați. Vi s'a urcat, pare-se, la cap... Biiine. O să vedem noi...

— O să vedem. Nouă nu ni-s bune, mormăi Maței. Celălalt, Toader, n'a zis nimic.

— Ei, dar ce facem cu biletele rămase? întrebă șeful. Care le ia?... Dacă nu le ia nimeni, atunci le iau eu. Sau vrea altcineva? De ce să nu-mi încerc și eu norocul? Norocul e orb. Dă peste tine pe negândite.

A luat căciula lui Maței, căciulă cât un vârf de clopotniță și-a svârlit biletele acolo. Pe urmă a întins căciula către Toader:

— Măcar trage, dacă n'ai vrut să iei...

Toader a tras și... noi ne-am ținut răsuflarea: „măi, poate pică norocul pe mine"... Se auzi râsul gălăgios al șefului:

— Al dracului om norocos! Am câștigat eu, fraților...

La două săptămâni după asta, șeful se lăuda cu două perechi de cisme. La cealaltă chenzină și-a pus bocancii... A câștigat Valer. I-a vândut cu o sută de lei, că lui nu-i erau buni. Șeful și-a cumpărat alții, noi, de iuft, cu 356 de lei... Așa că nu degeaba se laudă el că-i om norocos... Una nu pricepeam noi din ceeace spunea dânsul: cum dracu' de s'a desființat loteria tocmai acum când a început norocul să alerge după el ca nebun. Și ne-a povestit toată această istorie.

Iar despre frații Cârstei, care cu niciun chip nu joacă la loteria noastră, s'au trimis până acum vreo cinci rapoarte la regională, în care se pomenește despre incapacitate și indisciplină. Iar tovarășul șef spune cu amărăciune în glas, că cei doi, nu peste multă vreme, n'au să mai fie pădurari.

Iată însă că la chenzina asta, am câștigat și eu... zece lei. Mi-i pregătisem din vreme pentru loterie, ca să nu mă mai bată nevasta la cap, de două ori pe lună, că „unde-s douăzeci de lei“. Am coborât dela pădure să-mi iau salariul... și-am primit plicul dela... un șef nou. Il întreb pe Valer:

— Ei, dar cu?...

— N'a avut noroc, asta-i...

MIRON IANOȘ

Mi se păruse întotdeauna că-l cunosc bine pe Miron Ianoș. În munca mea de redactor la gazeta regională, avusesem adesea prilejul să vorbesc cu el, să-l descos despre felurite întâmplări din viața sa nu lipsită de întâmplări, să-i cercetez munca de director al unei mici fabrici de ulei și săpunuri a Sfatului popular orașenesc. Am și scris un reportaj despre fabrica lui cu ocazia unei întreceri, iar lui i-am făcut portretul, când a fost ales în Sfatul popular al orașului.

În mintea mea îl categoriseam printre acei oameni obișnuiți, care oriunde s'ar afla își fac datoria, fără greș și fără strălucire. Un om pe care nu-l remarci din mulțime, nu-ți oprești ochii asupra sa când pașii ți se 'ncrucșează cu ai lui pe stradă, și ți se pare greu să crezi despre el altceva decât: „un om de treabă”.

Chiar în acest ceas, când mai sunt încă înfiorat de ultima întâmplare a lui Miron Ianoș, greu îmi adun amintirile despre înfățișarea acestui om cu obraji cenușii, brăzdați de o mie și una de încrețituri, ai cărui ochi spălăciți — nici suri și nici albaștri — te măsurau întotdeauna cu oarecare prudență. Privindu-l din spate, statura sa mărunțică și subțire îți amintea de un adolescent de cincisprezece ani; umbletul său potolit însă, mișcările sale istovite, greoaie, spinarea sa încovoiată te făceau să te gândești: omul ăsta a îndurat câte ceva în viață.

Vara trecută am mai aflat unele lucrări din această viață; puține, pentru că nu-i place să vorbească despre ea — destule, ca să-l privesc oarecum cu alți ochi.

L-am reîntâlnit la Sovata, unde-mi petreceam concediul. Ședea pe o bancă de pe aleia ce dă ocol lacului Ursu și privea peste lac, cu obișnuita lui expresie ștearsă. M'a zărit el întâi și mi-a surâs, recunoscându-mă. Mi-a întins moale mâna, m'a poftit să șed lângă el și m'a întrebat cum o mai duc cu sănătatea.

— Bine, i-am răspuns, dar d-ta?

— Destul de bine. Nu mă pot plânge.

Ne-am întâlnit și a doua zi și a treia — și timp de două săptămâni cât am stat acolo s'ar putea spune c'am fost nedespărțiți. Ne măsuram puterile în fața tablei de șah, ne preumblam pe alei discutând despre cărți și despre oameni, ne amestecam în grupurile ce plecau în excursii, suiam către pășunile cu fragi, ori către smeuriș. Băgai de seamă că la urcuș ostenește curând și găfâie, că din când în când se oprește descumpănit, rezemându-se de-un copac, sau așezându-se.

L-am și întrebat odată, când s'a oprit astfel să mai răsufle, așezat pe o piatră îmbrăcată în mușchi, sub bolta unui stejar de-o sută de ani. A făcut un gest cu mâna, parc'ar fi vrut să spună: fleacuri! Apoi totuși mi-a răspuns, parcă scuzându-se:

— Acum vreo trei luni am căzut și m'am lovit. M'au trimis la băi să mă tămăduesc. A surâs, adunându-și toate crețurile feței în jurul gurii și al ochilor, ca niște raze nenumărate ce se 'ntâlnesc în inima cercului, și a adăugat: — Mare scofală! Oase bătrâne, ce să le faci?

— Bătrâne? La patruzeci și cinci de ani?

— Ehe! Patruzeci și cinci de ani!...

Acum, greu aș fi putut ghici, dacă gândul care i-a întins toate trăsăturile feței într'o expresie gravă, de concentrare, i-a adus bucurie sau tristețe. După câteva minute a continuat glumind, din nou luminat de acel surâs blajin de om împăcat cu sine:

— Ai ghicit. Is chiar patruzeci și cinci de ani. Și s'au dus... uite-așa!...

În tot acest timp al celor două săptămâni, meteahna mea iscoditoare de gazetar nu mi-a dat liniște nici mie și nici bietului Miron Ianoș.

A trebuit să-mi povestească cum a crescut în casa bătrânului cizmar Miron Iosif, la un loc cu încă patru băieți și patru fete; cum a învățat zidăria și cum a participat la prima grevă a ucenicilor; cum s'a însurat cu o fetișcană tot atât de mărunțică și de sprintenă ca și el („pe-atunci eram ca o sfârlează“) și cum femeia a murit din facere — cum s'a hotărît să nu se mai însoare („Nici nu m'am însurat. Când lucrurile se 'ntâmplă așa, nu-ți mai vine să te 'nsori“).

Toate mi le-a povestit în frânturi și firimituri, cu destulă anevoință și de mai multe ori mi-a mărturisit — rugându-mă parcă să nu mai insist:

— Nu-mi place să vorbesc despre lucrurile acestea.

Eu totuși insistam. Iar el, cel mai adesea, se ferea cu dibăcie, și când ardeam eu mai perpelit de curiozitate, atunci trântea un răspuns din care eu n'aveam cum să aleg mare lueru.

Știam încă dela prima noastră întâlnire, la verificările din 1949, că a luptat în Spania și că și-a făcut datoria. Am vrut să știu mai mult:

— Cum a fost în Spania?

— Cum să fie? Ca la război!

— Povestește-mi ceva. Spune ce-ai făcut d-ta.

— Ce să fac? Ce-au făcut și alții. Am luptat. Ce era să fac?

L-am întrebat odată și despre lunile petrecute în beciurile serviciului de contraspionaj hortist, în anii războiului. S'a încrunțat, fulgerându-mă cu o privire înciudată și mi-a răspuns cu acelaș glas răgușit, obosit, aproape cu aceleași cuvinte:

— Ce să fac? Ce-au făcut și alții. Am tăcut. Ce era să fac?

Și-a trecut mâna cu un gest nervos prin părul rar și cu multe fire albe. I-am zărit atunci degetele mâinii boante, fără unghii. N'am îndrăznit să-l întreb mai departe.

Cu mai multă plăcere și mai spornic la vorbă povestea despre fabrica de ulei și săpunuri și despre muncitorii de-acolo. Știam că el a avut ideea refacerii acestei fabrici, că a pus cu mâna lui cărămizi în zidurile ei, că a reușit s'o pună în mișcare aproape fără cheltueli; și că pe nesimțite fabrica a devenit cea mai bună dintre întreprinderile de interes local ale Sfatului orașănesc.

— Ehe, de când știi d-ta, s'au mai făcut câteceva. Am făcut creșă și cămin. Inchipuie-ți, tot muncă voluntară. Dela cărămizi, până la zidărie. Avem și un mic club și-un teren de volei, acolo, în spatele magaziei.

Și bibliotecă. A, biblioteca o știi. A crescut dealtfel și fabrica. La toamnă vom face și săpunuri pe bază de parafină pentru spălat sugacii. Trebuie și asta.

Și așa cum se întâmplă în unele romane și piese de teatru, am aflat în ultima zi a șederii mele la Sovata, dece ostenește la urecuș Miron Ianoș, dece atunci când suie sau coboară scări, geme ușor, apăsându-și șalele cu pumii, încercând să-și oblească spinarea încovoiată.

Mi-a povestit chiar un muncitor din fabrica de ulei și săpunuri, cu care m'am întâlnit în gară, tocmai când să plec. El sosise chiar atunci, în vreme ce așteptam trenul. Nu putuse pleca cu primul transport și aștepta să se întoarcă autobuzul. I-am spus că l-am văzut pe Miron Ianoș.

Pe fața muncitorului răsări o expresie de compătimire:

— Ii vătămat rău, săracul. Mare noroc că a scăpat cu viață.

— Cum așa?

— Apoi nu știi ce s'a întâmplat?

— Nu știu nimic. Nu mi-a spus.

— El să-ți spuie? Nu-l cunoști.

Și-mi povesti, în câteva minute, una cum nu se întâmplă în fiecare zi.

Totul a pornit dela țigara unui țaran, încă nu s'a descoperit cine a fost, care și-a scăpat sau a aruncat capătul arzând al țigării în grămada de coji rămase dela semințele de floarea soarelui, din care se face uleiul. Cojile ard ca benzina. Dela coji, s'au aprins grinzile sprijinitoare ale acoperișului, dela grinzi apoi căpriorii.

Focul se întindea ca pe-un fitil de dinamită.

Oamenii zăpăciți, cuprinși de panică, se învălmășeau alergând încoace și încolo. Țăranii se zbăteau să-și scoată vitele din curtea fabricii. Muncitorii căutau să-și facă drum cu pompa. S'a telefonat și după pompieri. Au început a da și cu apă, din pompă. Dar stinge uleiul aprins cu apă! Parcă torni gaz. Cineva vine cu o găleată de nisip. Auzi, o găleată de nisip la o fabrică ce arde! Suie pe grinzile cuprinse de flăcări și presară nisip!...

Strigăte, vaiete, trânteli, opinteli, un vârtej înebunit de oameni apucați. Chiar noi, cei din fabrică, abia ne mai țineam.

Numai Miron Ianoș nu-și pierduse de tot capul. Apăruse cu un târnăcop pompieresc și cu două topoare. El văzuse unde-i primejdia mai mare. Un simplu perete despărțea hala preselor de ulci de fabrica de săpunuri. Acolo, în cazane mari, fierbeau în leșie grăsimi și uleiuri. Dacă ia foc un singur cazan, poți veni și cu pompierii lui Hantatar.

Miron Ianoș strigă:

— Haideți! Să retezăm grinzile și căpriorii de către fabrica de săpunuri! Dac' apucă acolo, dacă... Nu vedeți?... Haideți!

Dar cine se 'ncumetă? Undeva, sus la mama dracului, cu focul în față, cu cazanele ce dlocotesc sub picioare, să mai și tai lemue, — apoi trebuie să ai o leacă de inimă în piept.

Stăm noi și ne privim și parcă ni-i și rușine.

Și-l vedem pe Miron Ianoș că se cațără, că-i sus, că lovește, că despică și dă-i cu un târnăcop mai mare ca el. Cade o grindă, cad două, cade căpriorul, sboară țiglele, și Miron dă-i și dă-i, ca nebunul.

Ne repezim și noi care pe unde.

Și-odată, inima ni s'a oprit în piept! Grinda pe care sta Miron începe a se clătina. Stâlpul ce-o ținea dedesubt căzuse; grinda mai atârna doar într'o scoabă. Și se tot clătina. Miron aruncă târnăcopul. S'aplecă înainte. Se'ndoaie înapoi. Și cade. Dela cincisprezece metri. Jos! Pe ciment! Între cazane!

Nu ne-a mai păsat de foc, de uleiurile ce ciocoteau în cazane. Il căutam pe Miron. L-am strâns de pe jos.

— Incet, mă! strigau unii la alții.

— Suflă!

— Trăiește!

— Repede la clinică!

Pe urmă am stins focul.

Ne-am dus toți la clinică, să aflăm ce-i cu Miron.

Nu ne-au lăsat să intrăm. Am așteptat jos la poartă până la miezul nopții, când a ieșit medicul șef dela operație.

A fost o operație grea. Nouă ceasuri a ținut. Oase sfărâmate, vine plesnite, zdruncin la croier. Ca zmeii s'au bătut doctorii să ție scânteia de viață ce mai rămăsese în el și s'aprindă la loc viața. I-au cusut în toate felurile și pe dinăuntru și pe dinafară, apoi l-au îmbrăcat în gips ca într'o cămașă de fier.

— Noi am făcut tot ce-am putut — ne-a spus medicul. De-acum... de bolnav depinde, de natura lui.

Noi, atunci, ne-am și simțit mai ușurați. Ne-am uitat unul la altul — și parcă am fi răs, dac'am mai fi avut putere. Dacă depinde de el, de natura lui...

S'a trezit pe la unsprezece, ori douăsprezece, a doua zi.

Gemea greu. Sora s'a aplecat spre el. Iar el, cu ochii încă închiși:

— Ați... stins focul?

P R O S T U L

În ultima vreme, începuse să-mi dea de gândit un om. Il chema Manoil Lăpădatu și lucra la gospodăria de stat — îngrijitor de cai. Mătăhălos, domol în mișcări, intra în fiecare seară de curs, pășind cu grijă în clasa scundă, abia luminată a școlii vechi și sărăcuțe din cătun, se așeza în ultima bancă, după ce-și arunca pălărioara rotundă de bârsan drept pe podea, în dreptul cuierului.

De-acolo, asculta, aplecat puțin peste bancă, cu fața întunecată, împietrită de-o atenție chinuită, cum ceilalți țărani de toate vârstele, silabiseau fără grabă, de zeci de ori la rând, fără să se plictisească, câteva litere, cu trudă și sudori învățate. Asculta nemșcat o oră sau două, apoi când lecția lua sfârșit, se scula dela locu-i cu aceleași gesturi prevăzătoare și ieșea cătinel, legănându-se ușor, după ce-mi da liniștit bună-seara.

Nu puteam înțelege ce-i cu el. Ne sbătuserăm seri întregi, nesfârșite — împreună cu directorul gospodăriei și cu adjunctul politic, fără să-l putem convinge. Mereu ridica din umeri și răspundea cu aceleași cuvinte, ca dintr'o lecție învățată pe de rost cândva:

— Nu pot. Is bătrân și-s prost.

Oricâte argumente am adus, oricâte exemple cunoscute de toată lumea, nu l-am putut clinti din convingerea sa:

— Nu pot.

— Dar uite, Gheorghieș a fost ca d-ta, acum e corespondent de gazetă. Moș Simion a trecut de șizeci de ani și citește ca pe apă.

Făcea cu mâna un gest a zădărnice și ofta:

— Ei pot. Eu nu pot. Is prost. Am cap greu.

— Dar ești cel mai priceput îngrijitor de cai. Cum să ai cap greu?

— La cai nu-i greu. La carte-i greu.

Cu chiu cu vai l-am hotărît să vie măcar cu ceilalți la curs, să asculte, să vadă. Speram că pilda celorlalți îl va desmorti și pe el.

M'am înșelat.

Asculta, asculta explicațiile mele, urmărea cu ochii creta pe tabla neagră, cerceta pieziș din coada ochiului cum se înverșunează cei de lângă el asupra hârtiei și creionului, uneori da din cap gândind cine știe ce, apoi se ridica și pleca, fără să fi pus odată mâna pe creion, fără să fi trădat cu cel mai mărunț gest că ar dori și el să învețe a citi și a scrie. Iar pe mine povestea începea să mă săcăie. Tot mai des eram dispus a crede că pe acest om n'am să-l pot face niciodată să învețe semnele alfabetului și aceasta mă mâhnea căci omul mi-era drag și nu puteam concepe că ar putea rămâne analfabet, din cauza nepriceperii mele. Trebuia dar să stărui și iarăș să stărui.

Mă apropiam în timpul lecției de el și-l întrebam, așa ca și pe ceilalți:

— Ei, cum merge?

Intorcea spre mine doi ochi uimitor de albaștri, surâdea stânjenit și răspundea ridicând din umeri:

— Bine. Toți învață bine.

— Ei învață, dar d-ta?

— Eu nu pot. Și pleca ochii în pământ.

— Dar ei cum pot?

— Ei pot. Eu nu pot. Ofta și continua, cu glas abia auzit:— Eu îs prost.

Trecuseră aproape trei săptămâni. Fiecare ajunsese la a cincea, ori a șasea literă, legau cuvinte, bucurându-se copilărește, nerăbdători să treacă mai departe — Manoil Lăpădatu nu se urnea din starea lui — care mie mi se părea deopotrivă, inerție și indolență.

Primise caiet și creion, dar nu le adusesese niciodată. M'am gândit să-l forțez oarecum, moralmente: să-l fac să se rușineze.

I-am pus în față un alt caiet și în mână un creion.

— Încearcă — i-am zis. E ușor. Uite așa. Tragi o linie, apoi alta, și alta.

Surâse:

— Dumneata ești un om de treabă. Tare de treabă. Dar îți pierzi vremea cu mine. Eu nu pot.

— Încearcă. Uite, ei au încercat și vezi că merge. Vii aici în fiecare seară; nu-ți dă ghes inima? Cum poți sta așa?

— Imi place să viu. Imi pare bine că ei învață slovele.

— Învață-le și dumneata

— Eu nu pot.

Mi s'a întâmplat de vreo două ori să nu mă mai pot stăpâni și să-l învinuesc cu un ton destul de ridicat:

— Poate nu vrei să înveți. Da, da. D-ta nu vrei să înveți. Asta-i!

N'a răspuns îndată. Fața i s'a înăsprit. Fără să mă privească, îmi spuse cu greutate, frământându-și mâinile:

— Hei, aș vrea eu — aș vrea eu, dar nu pot. Nici când am fost copil n'am putut. Eram prost. Greu de cap. Acum... degeaba vreau eu.

— Dacă ai vrea, ai putea.

Răspunse cu un gest vag, fără înțeles pentru mine.

În bancă, alătura cu el, ședea grăjdarul Ion Pavel, cel mai apropiat prieten al său. Era mai tânăr de ani, dar puțin la trup și cu fața îmbătrânită de viața grea pe care o dusesse. Avea o minte isteată și progresa mai cu spor decât toți ceilalți. L-am rugat să mă ajute. A primit fără să stea mult pe gânduri, căci Manoil îi era mai drag ca un frate.

Stratagama noastră era simplă — și Ion Pavel își sticlea ochii mărunți de viezure, surâzând cu toate cele o mie de creșuri ale figurii sale mici la ideea că îl vom păcăli pe Manoil, tot spre folosul lui Manoil.

Trebuia să-l ambiționăm. Eu aveam să-l pun pe Ion Pavel la cele mai grele încercări de lectură — un ziar, o carte de povești. Și Ion Pavel care în gospodărie era subordonat lui Manoil Lăpădatu — avea să treacă cu ușurință peste toate aceste încercări. În prealabil, acasă la mine, Ion Pavel citea textul de două-trei ori, ajutat de mine.

Se'nțelege că și această stratagemă a dat greș. Manoil Lăpădatu a ascultat cu o uimire fericită cum prietenul său, despicând cuvintele, lungind vocalele, poticnindu-se la unele vorbe necunoscute, totuși fără să se dea bătut — citește până la capăt povestea scurtă a găinei care a clocit ouă de rață. Iar la sfârșit, a exclamat cu bucuria unui copil care primește un dar îndelung jinduit:

— Ai, mă Ioane, mă! Cum știi tu citi de frumos. Ai-ai-ai! Da' bine-mi pare!

Și după ce respinse toate încercările noastre de a-l convinge, cu multă seninătate, mai adăugă:

— Da' sprintenă minte ai tu, Ioane!

Incepusem să desnădăjduesc. Am încercat să-i ațâț vanitatea. Am scris o corespondență lungă gazetei locale, înfățișându-i cazul. A apărut un reporter răbdător și meticolos, care a cercetat tot și a verificat tot și a scris un reportaj plin de căldură despre acest om care în munca lui era un maestru.

Manoil Lăpădatu a ascultat reportajul foarte atent, a privit — fără nici o expresie pe față — fotografia sa publicată în ziar, apoi a constatat simplu:

— Frumos a scris omul. Da' nu-i chiar așa. Nu-i chiar așa minune mare să ai cai frumoși.

O vreme l-am lăsat în pace, mulțumindu-mă să-l privesc cu reproș, când intra cu obișnuita lui precauție în clasa de curs; el răspundea privirii mele cu o licărire de scuză umilă în ochi și se așeza la locul său, în ultima bancă.

Un prieten, învățător în satul vecin, mă sfătui să'ncerc a-l învăța separat de ceilalți.

— Poate-i e rușine. Au mai fost cazuri.

L-am chemat atunci acasă la mine. Și ne având alta de făcut — căci pe creion n'a vrut să pună mâna, am început să-i citesc. I-am citit mai întâi niște poezii populare din colecția lui Alecsandri. I-au plăcut. Unele, mi-a cerut să i le recitesc. Unele versuri le murmură în surdina, furat de vraja lor. Mă întreba dacă nu le cunosc melodia. Nu le-o cunoșteam.

— Păcat! ofta el dus pe gânduri.

Ne-am întâlnit astfel seri la rând, făcându-ne un obicei. Observai că serile acestea îi produc o mulțumire sufletească de un soi deosebit. Omul era fericit că află lucruri necunoscute și minunate totodată, dar rămânea cuprins de-o tristețe ușoară, mărturisită doar de surâsul său pierdut și de oftatul cu care se despărțea de mine.

Citii într-o seară „Miorița“. Furat de cântecul versurilor nu eram atent la Manoil. Când, terminând, ridicai ochii la el, îl surprinsei ștergându-și fără rușine lacrimile ce-i șiroiau neconținute pe obraz. Murmura:

— Ori ești năzdrăvană, oiță bârsană. Hm! hm! Oiță bârsană!

Mă rugă să recitesc și, până la sfârșit, mă însoți cu murmurul cântecului

vocii sale groase, scăpând din când în când câte un icnit de plâns. Apoi tăcurăm. După ce se liniști, mi-a spus ca o scuză:

— Am fost și păcurar, baci, când am fost mai tinerel. Mi-au plăcut și oile.

În seara următoare, măntrebă dacă n'am ceva despre cai. I-am citit „Caii escadronului“ de Tihonov. I-a plăcut de minune. Râzând, a constatat:

— Așa-s caii! Chiar așa. Fieștecare cal are năravul lui. Ca oamenii. Numai că ei îs cai. Dar așa, niște cântece, n'ai despre cai?

Am căutat prin colecții. Într'o culegere oarecare, am găsit, la rezeală, un cântec haiducesc în care voinicul dorea cu foc:

*Să m'aștepte pe'nserat
murgulețul înșăuat.*

Râdea gădilat de o bucurie copilărească auzind de „murgulețul înșăuat“. Mă întrebă:

— Chiar așa scie: „murgulețul înșăuat“?

— Chiar! și-i arătai cu degetul, versul.

Privi îndelung locul, surâzând. Apoi luă cartea în mână, o răsuci neîndemânatec, prevăzător, parc'ar fi avut în mână un obiect deosebit de gingaș, și mi-o înapoie cu vădită părere de rău.

— Și așa scie acolo: „murgulețul înșăuat“? Măi! măi!

Nu mai știam ce să cred, dar altceva n'aveam de făcut. Chiar speram că trezindu-i patima aceasta a versurilor și poveștilor, voi trece ușor la alfabet.

Într'o seară citirăm „Dănilă Prepeleac“. Fu de-a dreptul fericit. Râdea bătându-se cu palmele pe genunchi:

— L-a păcălit și pe dracu'. Ha-ha-ha! L-a păcălit și pe Scaraoschi, ha-ha-ha!

Râdeam și eu antrenat de veselia lui sinceră.

— Și la început credeam că-i mai prost ca toți, da' el nu era prost.

— De fel nu era prost, întării eu. Dar așa s'a întâmplat în trecut. Toți spuneau că țăranu-i prost și i-o băgau și lui în cap că-i prost.

— Așa-i! I-o băgau în cap că-i prost.

— Până la urmă și el credea că-i prost și nu era prost. Era numai neînvățat.

— Așa-i! El credea că-i prost, dar nu era prost.

Nu-mi dădui seama îndată de impresia pe care aceste vorbe o produsă asupra lui Manoil Lăpădatu. De multe ori repetase el vorbele mele, cu care comentam un text sau altul, în conversația noastră prietenească; le repeta cu vocea și expresia unui școlar care își învață lecția.

Acum însă era cu totul altceva. Omul din fața mea se întunecase, chinuit de un gând greu, iar eu nu înțelegeam încă nimic din tot ce se descâlcea sub fruntea lui plină de cute.

Trecură multe seri încă. Citirăm multe lucruri. Manoil Lăpădatu însă nu-și ieșea din întunecarea sa crispată. Părea că mereu vrea să mă întrebe ceva: mă privea țintă, cercetător, minute întregi, când intra, când ne opream din citit, înainte de a-și lua rămas bun...; se pregătea să vorbească, apoi își înghițea vorba și murmurând abia înțeles: bună seara, pleca.

Într'o seară, totuși, m'a întrebat. Fără nici o legătură cu cele ce citeam atunci, la mijlocul frazei mele, mă întrerupse:

— Tovarășe învățător, se poate ca un om care nu-i prost, să creadă că-i prost?

Nedumerit, răspunsei:

— Firește. S'a întâmplat de multe ori.

— Adică toți să creadă că-i prost și să creadă și el că-i prost și el să nu fie prost.

— Firește. Și începui a răsuci în minte vorbele prin care să-i explic ce-i aceea autosugestie.

— Și un om de-acesta ar putea învăța carte?

— De ce să nu poată? Trebuie numai să și-o scoată din cap că-i prost. Să înțeleagă că nu-i prost. Atunci nu-i greu să învețe carte.

Înțelegeam acum oarecum, ce-l frământa, și bruse mă hotărîi să bat — cum se zice — fierul până e cald.

Li pusei repede în față un caiet și în mână un creion.

— Nu, nu, făcu el. Eu n'oi putea învăța.

În seara următoare însă, mă rugă el singur să-i arăt și să-l ajut. Peste câteva zile veni cu un caiet plin de cârlige, întrebându-mă:

— Bine-s?

— Bine. Foarte bine. Dar când ai putut umple douăzeci de pagini?

— Apoi, azi noapte!

— Ei, vezi că poți?!

— Apoi cârlige pot. Să vedem slovele dacă le-oi putea.

Putu și slovele. A fost o sărbătoare, un triumf, seara în care scrise întâi:

— O-i-oi! Așa-i?

— Așa.

— Na, încă odată: o-i-oi. Bine?

— Bine!

— Na, încă odată.

Cu răbdarea pârâului care-și taie cărare prin stâncă, umplu în fața mea două pagini cu o-i-oi, întrebându-mă de fiecare dată: așa-i?

Obosit, cu fruntea îmbrobonată de sudoare, se opri, rîzând la mine, liniștit și fericit:

— Ori ești năzdrăvană, oiță bârsană... Bine-am scris?

— Bine-ai scris.

— Adică pot învăța a scrie și-a citi?

— Poți.

— Adică nu-s prost.

— Nu. Nu ești.

— Ai-ai-ai! Da' bine-i. Doamne, da bine-i. Stai, să mai fac odată.

Și mai umplu două pagini de caet, căznindu-se din greu, oftând și bucurându-se.

Apoi iarăși rîzând, nesfârșit de fericit, mă agrăi:

— Mă'nveți și ălelalte slove?

— Firește că te'nveț.

— Pe toate mă'nveți?

— Pe toate.

— Ai de mine, Mancile!

Cu entuziasm și tenacitate, învăța nedormindu-și nopțile.

Ajunse la prima propozițiune scrisă de el. O propozițiune simplă, școlărească, în genul: Nicu e bun.

O scrise meticolos, o cercetă apoi literă cu literă, silabisind și urmărind cu vârful creionului fiecare șerpuire a buchiilor.

— E bine? mă întrebă liniștit.

— Foarte bine.

Imi ascultă aprecierea grav, stăpânit de un gând străin. Mai scrise odată și încăodată, fără să mă mai întrebe de-i bine ori ba, apoi se sculă și-și luă pălăria:

— Zici că-i bine?

— Vai de mine, nu mă crezi?

— Ba. Numa amú eu mă duc.

— Dece?

— Mă duc să-i spui.

— Cui? Ce?

— Mă duc la Măieruș. El mi-a fost învățător mie. Amú mi-i învățător. Amú-i numa' chiabur. Da' mă duc să-i spui că nu-s prost, că pot învăța cetitul și scrisul. Că învăț.

Văzându-mi uluirea, îmi explică.

— Măieruș tot așa mi-a spus: „Ești prost. Nu vezi că ești prost? Du-te la oi! Ce-ți trebuie școală?” M'am dus la oi. La oile lui Măieruș. Toți mi-o zis că-s prost. Și Nădlag — și la el am fost slugă — așa-mi zicea: prostu' ăla de Manoil. Toți m'au făcut prost. Și eu am crezut că-s prost. Și nu-s prost. Amú mă duc să-i spun. Bună seara!

Ieși domol, deschizând și închizând cu băgare de seamă ușa.

DUPĂ-AMIAZĂ DE IULIE

Ora 2. Străzile orășelului sunt pustii. În gară șueră două locomotive.

Un om înalt, cu umeri lați și cu fața roșcovană, pășește legănat. Poartă o haină albastră de doc, pantaloni de culoare închisă, iar în picioare, pantofi mari cu talpă de două ori mai groasă decât cea obișnuită.

Soarele îl bate tocmai în creștet. Pe fața roșie se preling picături de sudoare. Omul își trece servieta grea dintr'o mână în cealaltă, scormonește lung în buzunar, scoate o batistă albă, mare, pe care și-o trece încet pe frunte, pe bărbie și la urmă pe obraji.

Din loc în loc se oprește și se uită cu atenție la numerele caselor. Răsuflă, scutură din cap și pornește mai departe. După legănarea înceată a umerilor și după faptul că servieta trece din ce în ce mai des dintr'o mână într'alta, se poate bănui că-i obosit.

A ajuns în fața unei case neobișnuit de albă pentru orășelul negru, prăfuit cu pulbere fină de cărbune. Se oprește. Pe frunte, între sprâncene, se sapă două șanțulețe adânci. Cu un gest mecanic, scoate batista din buzunar și încremenește cu ea în mână. Casa n'are număr. Se uită înapoi și încearcă să se orienteze: Nici celelalte case pe care le poate zări, n'au număr. Ar trebui să se întoarcă și să înceapă să numere. Pe față, șiroaiele de sudoare sunt din ce în ce mai dese, iar în mână servieta tot mai grea.

Nu se întoarce, se uită cu atenție, parcă ar socoti din ochi ce și cum. Apoi, se răsuțește brusc, mai trece trei case și la a patra se apropie de poartă.

La o curte vecină a scârțâit porțița. O fetișcană subțire, cu fața albă și mers ușor s'a îndreptat pe stradă către dânsul. O așteaptă să se apropie, face un pas spre ea și-o întreabă:

— Nu te supăra mata — aicea stă stahanovistul Molnar?

Fata e grăbită. Întinde mâna din mers și-i arată ochiurile umbrite ale ferestrelor.

— Aicea. Bateți la poartă, că poate dorm.

Omul mormăie mai încet „mulțumesc” și se îndreaptă spre poartă. Bate.

O femeie tânără, simplă, iese din cerdac. Omul se uită, o vede că-i tânără, că-l privește cu o întrebare mută în ochi. Omul deschide cu greu gura uscată de căldură și praf.

— Bună ziua! Il caut pe tovarășul Molnar.

Femeia nu se dă la o parte din porțiță. Il întreabă:

— Da' cine sunteți?

Omul își mută servieta în cealaltă mână și repetă mai nerăbdător:

— Aici stă tovarășul Molnar?

— Aici! Da' dumneata cine ești? — și femeia n'are de gând să zică odată: „haide, intră. Șezi!”

Călătorul face un pas, schimbă iar servieta și spune încet, ștergându-și fața cu batista:

— Ziarist, dela București! — li întinde mâna. Femeia i-o apucă, o scutură sdravăn, îi face loc și-l urmează, vorbind repede:

— Da, poftim. În verandă e umbră. Omul meu numai cât a mâncat și s'a culcat. Il scol îndată. Luați loc. Ați obosit. E cald la ceasul ăsta, chiar și la noi, la munte.

Se învârtește împrejurul lui, îi dă un scaun, ia servieta, o șterge de praf, o pune pe un scaunel și vorbește fără întreruperi:

— Au mai fost ziarști. Nu-i săptămână să nu vină. Unul spunea că scrie o carte. A stat în casă vreo lună și s'a amestecat până și'n oalele dela bucătărie... Vreți puțină apă? Nu-i chiar așa de rece... M'am obișnuit; de când e bărbatul stahanovist, am mereu oaspeți...

Ziaristul nu mai apucă să zică nimic și pare că-i mulțumit. Bea apa, își șterge fața, scutură praful și ascultă.

Dar femeia se oprește și se uită la dânsul cercetător. Il întreabă apoi direct, fără să-l slăbească din ochi:

— Da'dumneata dela ce ziar ești?

Ziaristul îi spune, îi explică pe îndelete că are tren peste trei ceasuri, că-i trebuiesc câteva date pe care ar vrea să le aibă fără zăbavă. Femeia dă din cap înțelegător, își răsucesce trupul tânăr, strâns la mijloc cu un cordon lat și-i spune intrând în casă:

— Il scol mintenaș. Azi a dat două norme jumătate. Doarme greu...

Ziaristul rămâne singur. Se gândește la nevasta stahanovistului. E cam tânără femeia pentru dânsul. El trebuie să aibă, după cum i-au spus alții, vreo patruzeci și șase de ani. Femeia s'ar putea să aibă doar vreo douăzeci și șapte. Ziaristul mai soarbe din cană două înghițituri de apă și zâmbește. S'o fi înșurat a doua oară, bătrânul, cu o nevastă tânără.

Se gândește că are prilejul să scrie în reportaj un lucru nou. Poate au fost neînțelegeri în familie. Se pot întâmpla multe lucruri. Și totul e interesant, foarte interesant.

Incearcă să-și aducă aminte ce i-au spus alți ziarști care l-au văzut pe Molnar Eugen înaintea lui și se hotărăște să observe totul, cu multă atenție.

Lasă o vreme să-i rătăcească privirile moleșite, peste tot. Strada e pustie. Grădina lui Molnar, nu prea mare, e plină de verdeață și flori. Se gândește că seara florile împrăstie, de bună seamă, miresme felurite și plăcute. Dacă ar putea să rămână și peste noapte aici! Flori, munți, stahanovistul Molnar... N'ar fi rău.

Își amintește că redacția așteaptă mâine reportajul. Tresare, ochii i se înviorează. Se uită iar, cu mare atenție, la perdelele dela ferestre și la albitura curată de pe masă. În clipa în care vrea să se întoarcă spre ușă, aude glasul femeii.

— No, uite-l dragă, tovarășul.

Ziaristul se întoarce, gândindu-se că glasul nevastii stahanovistului are ceva cald, învălitor.

Dinspre ușă, vine către el un om potrivit de înalt, cu umeri înguști și mâini mari. Are față smeadă și ochi verzi, e îmbrăcat cu o cămașă curată, cadrilată.

Ziaristul se ridică, întinde mâna și bolborosește:

— Te-am sculat din somn. Dumneata te odihneai, iar eu... Da' nu te țin prea mult. Peste vreo două ceasuri plec la gară...

— Da' nu vorbi, dragă tovarășe. Nu-i bai. Orice oaspete în casa mine-rului e primit cu dragă inimă, îi spune omul cu o voce liniștită de bas, surprinzător de groasă pentru înfățișarea lui.

Ziaristul, pentru o clipă, se gândește că Molnar Eugen este totuși mai tânăr decât își închipuia. Dar înviorat, trece peste o asemenea observație:

— Să stăm de vorbă, tovarășe Molnar.

— Stăm cum să nu stăm. Kati! strigă el către nevastă. Adă-ne ceva pe masă, dragă — apoi se întoarce către ziarist și-i explică, ridicându-și ușor sprâncenele: — Când e ceva pe masă, merge vorba mai ușor. Mănânci, bei ceva și vorbești.

Ziaristul se uită îngrijorat la ceas. Trei fără un sfert. La cinci și douăzeci de minute are tren.

Fluerăturile locomotivelor din gară îl umplu pe nesimțite de neliniște. Se gândește că stahanovistul trebuie să-i spuie tot ce crede, și el, atent, să-și alegă ceea ce ar fi nou pentru reportaj. Convins că o să audă vorbe mari, se întoarce hotărît către stahanovist:

— Eu nu întreb! Eu ascult, tovarășe Molnar. Dumneata povestește-mi. Mă interesează tot.

— Ei, nu întrebi. Ai să întrebi dumneata... Doară am mai văzut eu ziarști.

— Spune-mi ce crezi că-i interesant. La cinci am tren.

— Apoi să-ți povestec cum am scos azi două norme jumătate, că sco-team poate mai mult, da' s'a îmbătat un tinerel din echipă și a scăpat așa în mină. L-am trimis înapoi afară, și am lucrat numai cu patru oameni. Pe el, pe băiat, mi l-au trimis tocmai ca să-l desvâț de nărav.

Ziaristul se repede și-l oprește, incredințat că va afla lucruri extra-ordinare:

— Cu patru oameni? Cum ați procedat? A fost greu, nu?

— No, vezi că întrebi? Greu a fost, cum să nu fie. Da' ne-am des-curcat noi într'un fel...

Nevasta stahanovistului — Kati — a adus pe masă o farfurie cu „uscățele” pudrate cu zahăr și o garafă de vin cu sticla aburită.

— Avem totdeauna o sticlă-două la ghiață — se oprește din vorbă stahanovistul. Poftim și servește...

Ziaristul e nemulțumit însă. Se răsucește pe scaun și pune altă întrebare; apoi așteaptă tăcut și atent, cu creionul rezervor în mână:

— Dar cu băiatul care a băut, ce metode întrebuiințați ca să-l re-educăți?

Stahanovistul ridică fața, se uită o clipă și surâde:

— D'apoi ce metode? Se desvâță el omu', încetul cu încetul. Tot în-vățul are și-un desvâț.

Ziaristul dă din cap, desamăgit. Ii spune:

— Povestește dumneata mai departe... Și în timp ce stahanovistul povestește, el începe să mestece, se gândește o clipă că prăjiturile sunt bune și ascultă atent.

Din când în când, notează ceva în carnetel și se uită la ceas. O fâșie de soare și-a făcut loc printre frunzele de viță și s'a oprit nestingherită în creștetul lui. La început nu bagă de seamă. Apoi se trage mai la o parte, își scoate cu grabă aceeași batistă albă din buzunar și-și șterge cu grijă fruntea.

Pe carnetel se însiruie rânduri negre, cam strâmbe: „Stahanovist — 1950. Tata tot miner. Fost la consfătuire cu tov. Dej. Echipa 15 oameni. În schimb lucrează cinci“...

Ziaristul începe să se arate mulțumit. La datele astea se adaugă și lucruri noi.

Ascultă. Ceasul e patru și jumătate. Locomotivele șueră în gară. Stahanovistul povestește simplu, fără înflorituri.

— Trebuie cărbune mai mult? Trebuie! Dăm cărbune mai mult! Altfel nu se poate. La noi, dragă tovarășe, omul cinstit, chiar de e negruț la față, are inima curată. No, da' mai sunt unii care se nărăvesc. Uite numa' la băiatul din echipa mea. S'o îmbătat. Eri o luat leafă mare că lucră bine, prostul. O mie două sute o luat. Și-o luat acordeon și s'o îmbătat. De bucurie s'o îmbătat, prostul. Da' se desvătă el...

Fața mică și smeadă a stahanovistului e luminată de zâmbet. Toarnă cu mâinile mari, butucănoase, vin în pahare:

— Un pahar-două cu socoteală, nu strică. Uite că am fo' astăvară la Sinaia, la casa stahanoviștilor. O mers și nevasta. Ce crezi, dragă tovarășe? Acolo ne da un sfert de vin la fiecare masă. Și ce vin...

Ochii înguști, vioi ai stahanovistului îl privesc înveseliți.

Ziaristul își amintește că a citit undeva că Molnar Eugen ar fi fost la odihnă și în Germania.

Fiindcă timpul e măsurat, nu-l lasă să vorbească mai departe și întreabă el:

— Da' în Germania, la odihnă, cum a fost? Stahanovistul ridică sprâncenele. Zâmbește și-i răspunde.

— D'apoi eu n'am fost încă în Germania, tovarășe dragă.

— !?....

— Nu, n'am fost. La Sinaia și la Techirghiol, da. Da' în Germania, încă nu.

Ziaristul își scoate agitat batista din buzunar și începe să-și ștergă fața roșie:

— Eu am citit că...

Stahanovistul se luminează mai tare la față; dinții albi, strălucesc în răs:

— D'apoi poate că ai citit, dar nu despre mine. Despre Molnar Eugen ai citit.

Ziaristul simte că l-a cuprins o căldură nemaipomenită. Fruntea i se umple de apă.

— Nu despre dumneata?

— D'apoi, nu, dragă tovarășe. Să te fi uitat bine. Acolo scria Molnar Eugen, nu Molnar Iosif, care sunt eu.

Molnar Iosif! Ziaristul a rămas cu batista în mână. Ceasul arată ora cinci. Iși duce însfârșit batista la față și se șterge încet, apăsător. Apoi îi vine să zâmbească.

— Vasăzică sunteți doi Molnari aici la mină.

— D'apoi nu! Suntem cinci. Patru stahanoviști, și unul încă nu.

Stahanovistul pornit pe vorbă, întinde mâna stângă și începe să explice, îndoind cu dreapta câte un deget.

— Unu-i Molnar Geza, care lucră la abatajul cinci. Al doilea-i Molnar Eugen, schimbul meu. Trei, Molnar Pișta, patru, Molnar Șoni, care încă nu-i stahanovist și-al cincilea-s eu, Molnar Iosif...

Ziaristul a încremenit cu mâna în buzunar după batistă. Ochii șterși urmăresc în neștire mâinile stahanovistului.

În gară, locomotivele șueră mai departe, neliniștite.

SOCOTEALA DE-ACASĂ...

Vătămanu rămase o clipă așa, agățat de rama portierei, cu un picior pe scara autocamionului și trupul răsucit spre carieră. Ochii lui sorbeau cu nesăț priveliștea tulburător de cunoscută și de însuflețită.

De aici, dela ieșirea din șantier, până departe sub lumina aspră a reflectoarelor, se perinda un lanț lung de mașini care cuprindea ca într'un inel groapa de nisip. Pe fundul adânc și mlăștinos al acesteia, se sucea încoace și încolo cutia de fier și scânduri a excavatorului învechit. Intr'o mișcare fără ostoire, brațul zornăitor își profila oscilațiile pe cerul toamnăteț, parcă întărind la nesfârșit o linie de mult trasată prima oară. Vătămanu auzea mugetul trudnic, împiedecat al motorului; cabina care se rotea, i se păru o căsuță, învârtindu-se fără noimă în jurul propriei ei axe. Nu mai ploua de câteva ceasuri. Dar noroiul subțire de pe drumurile de acces nu apucase încă să se svânte, iar apele băltoacelor întinse din jurul gropii nici măcar nu începuseră să se tragă spre adâncul prea îmbibat de umezeală al pământului; săptămâni de cernere neîntreruptă a norilor le adunaseră acolo și aveau să treacă multe zile până la pieirea lor desăvârșită. Palele de lumină ale reflectoarelor le izbeau fața întunecată, parcă înfiorând-o, făcând-o să tremure în scânteieri. Drumul autocamioanelor trecea printre ele întortochiat, ocolindu-le, înșelându-le, se oprea o clipă sub gura căscată a cupei și pornind apoi mai departe, iarăși strecurându-se șiret printre băltoace până la ieșirea din șantier, se împrăștia dealungul străzilor orașului; ajungea la depozitele de materiale și se întorcea din nou sub cupa excavatorului din care se scurgeau șuvițele galbene-aurii, foșuitoare, de nisip.

Înaintarea smuncită a lauțului de mașini, desfășurându-se încet și regulat pe marginea gropii, avea ceva atât de sigur, de biruitor, încât Vătămanu își întoarse spre șofer fața tânără și aspră și svâcnind din cap către carieră, îl întrebă satisfăcut:

— Ce zici?

Sub șuba groasă de postav căptușită cu blană, șoferul ridică nevăzut din umeri. Mormăi:

— Muncă... O să întârziati.

Dezamăgit, Vătămanu își mai plimbă o ultimă dată privirea peste întinderea carierei și apoi își strecură în cabină făptura nu prea înaltă, dar vânjoasă și sprintenă. Trânti portiera dintr'adins.

Paznicul, care până atunci stătuse nemișcat lângă poarta șantierului— o bundă de miel albă, lungă până la pământ, și o căciulă neagră nefiresc de mică deasupra ei — se apropie de mașină.

— Tovarășe inginer, dac'o fi ceva, vă găsim la trust?

-- La trust, confirmă grav Vătămanu, aplecându-se spre geamul portierei.

-- Să las focul în birou? Vă mai întoarceți pân'la ziua?

Vătămanu rămăsese aplecăt spre geam. Deodată fața lui căpătă o expresie visătoare, de mare plăcere, și el își suci puțin capul, parcă pândind un glas îndepărtat. Intr'adevăr, printre șgomotele carierei acesteia, ghicise mai mult decât auzise țăcănitul unor clopote de tramvai și dintr'odată văzu în gând cealaltă carieră, vecină, cu șirul zecilor de platforme acoperite de nisip, trase de vagoane-motor curioase, înalte și scurte, din cele care nu mai umblă de mult pe liniile orașului.

Murmură, neatent la întrebarea paznicului:

— Da, da... da, da...

Apoi, dându-și seama ce spusese, zâmbi sprijinindu-se de spătarul banchetei, și-l îndemnă pe șofer:

— Dă-i drumul!

Când mașina se urni din loc, își apropie iar fața de geamul portierei și-i strigă paznicului:

— Auzi? Mă întorc!

Era mulțumit de hotărîrea sa, deși în vreme ce luase măsuri pentru ca să se poată duce la trust unde fusese chemat de urgență, se desfătase la gândul că noaptea aceasta, prima după două săptămâni, o va dormi înfășșit, toată.

Mașina gonea clacsonând fără nevoie pe străduțele dela marginea Bucureștiului, o apucă apoi pe un bulevard mare, puțin circulat, și opri curând în fața unui blocușor, pe o aleie dosnică.

Vătămanu deschise repede portiera și sări jos. Schimbându-se de pe un picior pe celălalt ca să se desmortească, făcu un semn vesel cu mâna către șoferul care se pregătea să demareze.

— Mulțumesc. Du-te, descarcă nisipul, și vino înapoi să mă iei!

Apoi intră în clădirea trustului Nr. 5 și salutându-l preocupat pe portar, se repezi în sus pe scări până la etajul doi unde era biroul Serviciului Tehnic.

Se opri o clipă în fața ușii, surâzător. Nu mai dăduse pe la trust de două săptămâni, de când fusese detașat la cariere.

Ultima oară, ieșise din biroul acesta, mândros, aprins, răzvrătit aproape, fără să spună bună ziua. Dar nu apucase să trântescă ușa în urmă-i că din partea cealaltă cineva apăsase cu putere clanța. Vătămanu o slobozise brusc și fără să se întoarcă să vadă cine ieșea, pornise mai departe, țepăn, cu capul tras între umeri.

Pe urmele lui, sbucnise din birou desenatorul tehnic, un tânăr pe care nu ți-l puteai închipui altfel decât în pantaloni scurți și cu gulerul cămășii rășfrânt, deși purta totdeauna haine ceremonioase de culoare închisă și cravată. Acesta îl apucase pe Vătămanu de mâneca hainei și începuse să-l scuture ușor, cu îndărătnicie și neînțelegere.

— Ce e cu tine? Ce e figura asta? Ce e cu tine? întreba într'una, agățându-i-se de mânecă și încercând să-l întoarcă cu fața spre el.

Vătămanu mișcase odată cu sălbăticie din umerii vâjnoși și micul desenator, amețit de smucitură, clătînându-se, îi dăduse drumul. Totuși, întreba mai departe, cu acelaș glas sfios și trist:

— Dar ce e cu tine? Nu înțelegi? Nu înțelegi că nu se poate altfel?

Intr'un târziu, Vătămanu, oprit în capul scărilor, sbierase ascuțit, cu răutate, fără să-l privească pe cel căruia i se adresa:

— Dă-mi pace! Nu mă înebuni! Dece trebuia să fac asta tocmai eu?!

Apoi, neașteptând răspunsul, începuse să coboare încet treptele. Micul desenator împietrise într-o atitudine curioasă, cu un picior înaintea celuiilalt și puțin aplecat, gata să pornească după Vătămanu. Pe neașteptate, răcnise mai tare încă decât acesta, cu un dispreț pătimaș în vocea de obicei șovăitoare, aproape șoptită:

— Dar tu de construirea socialismului n'ai auzit?!

Apoi se răsucise smucit în loc și se întorsese în biroul serviciului tehnic.

Tulburat de izbucnirea neprevăzută a desenatorului, Vătămanu se împiedicase. Imediat însă, continuase să coboare cu acelaș pas încet, oarecum mecanic. Se silea să nu bage de seamă privirile uluite ale portarului care, la strigătele lor, țâșnise din cabina sa de sub scară și acum privea în sus, căutând să priceapă.

De atunci trecuseră în lungi șiraguri multe ceasuri istovitoare, abia întrerupte din vreme în vreme de un scurt răstimp de odihnă pe canapelețuța din antreul mătușii la care locuia Vătămanu, sau chiar la carieră, pe un scaun, în baraca de scânduri ținând loc de birou. Intinderile acelea de pământ pustiu și posomorit dela marginea orașului se însuflețiseră, pe locurile goale se iviseră oameni și mașini, câteva barăci de scânduri, un excavator după ce duruise trei zile și trei nopți rostogolindu-și șenilele deacurmezișul orașului; pe linia de tramvai mărginașă începuseră să zăngănească garnituri ciudate, vagoane-motor înalte și scurte, cu o singură ușă la mijloc, trăgând după ele platforme lungi pentru transportul nisipului: însfârșit, din forfota zăpăcită a celor câteva autocamioane se alesese pe nesimțite un fel de mișcare lină ca o răsufare de om adormit, care aducea mașinile sub cupa excavatorului la intervale egale, dinainte hotărâte, în așa fel încât rotirea brațului pe cerul de toamnă, cenușiu și greu ziua, iar noaptea întunecat, abia înviat de câteva stele palide, ajunse să se facă neîntrerupt. Da, în două săptămâni reușise să asigure aprovizionarea șantierelor trustului, o vreme serios amenințată din motive care pe Vătămanu nu-l prea interesau. Muncise cu îndârjire și încăpățănare la această primă lucrare a lui; acum își putea aminti fără să se simtă stânjenit întrebarea jignitoare a micului desenator, ba îndrăznea chiar să-și închipuie clipa când avea să-i trântescă răspunsul dela obraz:

— Ba am auzit, tovarășe. Da, tovarășe, am auzit și eu câte ceva despre construirea socialismului.

Și iată, această clipă venise.

Înainte de-a intra, șovăi puțin. Se gândi să bată în ușă. Poate aveau o ședință. Apoi i se năzăririă iar în minte cele două cariere neexploatate, fața împietrită a directorului în timp ce acesta îi spunea că dacă el, Vătămanu nu reușește să asigure până la sfârșitul lunii 25.000 tone de nisip, planul anual al trustului nu va putea fi îndeplinit, căutătura uluită a portarului, rătăcind spre capul scărilor, acolo de unde pierise micul desenator, și platformele lungi pe care scliffea nisipul, și cutiile camioanelor pline de nisip. Apăsă sgomotos clanța și deschise ușa larg, intrând în birou cu o semeție copilărească.

Primul îl zări Pompiliu Vârgolici, șeful serviciului. Inginerul, cu cap rotund și chelie lucioasă, roză, avea o înfățișare speriată și încurcată, cu totul neconvingătoare la acest om de obicei nepăsător și vesel, indiferent la tot ce-i putea aduce vreo neplăcere. Se smunci dela locul lui, din spatele biroului, răsturnând scaunul, îl ridică stânjenit, silindu-se să nu facă sgomot, apoi se repezi spre Vătămanu, frecându-și mâinile cu neliniște și enervare. Fruntea lui limpede era ca scrisă cu crețuri foarte fine, și sprâncenele subțiri, spânatece, se apropiaseră mult într-o încruntare dureroasă

Ceilalți din încăpere priveau spre Vătămanu furiș, ocolindu-i căutătura întrebătoare și găsindu-și toți de lucru, ocupați, zăpăciți aproape de grabă, aplecați nefirește deasupra hârtiilor lor. Doar micul desenator cuteza să-l cerceteze, timid, dar cu o privire sinceră și înțeleghătoare.

Semeția lui Vătămanu se topi dintr'odată. Se uită în dreapta și în stânga mirat, și nu văzu decât oameni cărora parcă le era milă de el, și care se fereau să-i arate asta, iar în fața lui o ființă bună, disperată și slabă, înfruntându-i resemnată privirile.

— Ce e? Ce s'a întâmplat? — îndrugă Vătămanu, apropiindu-se cu un pas de șeful serviciului tehnic. Dece m'ați chemat aici?

Vârgolici întredeschise gura, dar nu se auzi nici un sunet. Apoi înghiți în sec.

— Ce e cu voi? De ce m'ați chemat? întrebă iarăși Vătămanu, mai tare și mai limpede, cu vocea lui obișnuită, privind când la micul desenator când la Vârgolici, și apoi îl trase de mânecă pe șeful serviciului tehnic.

Acesta se duse încet până lângă birou. Luă de pe un dosar, de sub o călmară, o hârtie care stătuse acolo despăturită și se apropie iar de Vătămanu. Ținea mâna cu hârtia atârnată dealungul trupului, ca și când ar fi uitat că trebuia să dea hârtia cuiva, că o luase de pe birou cu un anume țel.

Exasperat, Vătămanu îi smulse hârtia din mână. Aceasta se desprinsese ușor dintre degetele lui Vârgolici, care abia o ținea.

În timp ce o citea, ochii lui Vătămanu crescură și o cută i se adânci între sprâncene.

— Caraghioși! mormăi el deodată, gros și cu ură. — Voia să jignească pe cineva, ținea cu tot dinadinsul să jignească pe cineva, pe ei sau pe cei dela Minister, îi era tot una. — Caraghioși! Credeți că-mi pasă? Ce-mi pasă mie? Ce mă interesează pe mine?

Fără să-și dea seama, rămăsese cu mâinile ridicate astfel încât să poată citi hârtia. O privi încăodată. Sus, în colț, antetul Ministerului și numărul de înregistrare, apoi data, chiar ziua aceea: trecu peste textul adresei și stăruii mai mult la stampila de sub el și la iscălitură, a lui George Jiplea, un director din Minister pe care îl cunoștea oarecum. Erau vecini cu casa. Adresa era murdărită cu urme de degete mânjite de creion, și cu câteva petișoare de cerneală așezate curios, ca petalele unei flori.

În cele din urmă, Vătămanu lăsă mâna dealungul trupului cu acelaș gest de adineauri al lui Vârgolici și o revoltă surdă, cumplită, îl umplu pâlindu-i obrazul. În clipa aceea, se auzi limpede în tăcerea nefirească a încăperii, un clacson îndepărtat. Vătămanu tresări și-și încleștă fălcile.

— Când lichidăm? întrebă el printre dinți.

— Acum, spuse încet Vârgolici. Dispoziția e urgentă.

Vătămanu își trecu mâna peste frunte: își simți degetele foarte reci și ușoare, zâmbi țepăn la amintirea scenei pe care și-o închipuisese încă odată stând în fața ușii, luă mâna dela frunte și după ce-l pironi dintr'o privire pe micul desenator, ieși încet din birou. Adresa pe care o scăpase dintre degete, rămase o vreme desfăcută pe parchetul cenușiu de murdărie, până ce micul desenator veni dela biroul lui și o ridică.

— E o prostie, spuse el cu sfială. Carierele astea sunt opera lui. Nu e just să i se întâmple așa ceva. Și încă la primul șantier! A muncit atâta. Nu e just.

I se păru că nimeni nu-l ascultă și, roșindu-se, tăcu fâstâcit.

În timp ce Vârgolici se gândea încă la vorbele desenatorului, Vătămanu se întindea comod pe pernele mașinii și-și spunea că nici nu-i pasă de

hotărîrea Ministerului, că nu mai poate el de Minister, și de cariere, și de tot. Dar în timp ce căuta să se așeze cât mai bine, se izbi cu cotul de portieră, din locul lovit țâșni ca o scăpărare electrică și Vătămanu se strânse dintr'odată într'un colț, ghemuindu-se cât putu. I se făcu rușine și se întrebă pe cine vrea să înșele, pe el însuși, pe șofer, pe Jiplea, sau pe cine? Ar fi vrut să aibă cui să se plângă de nedreptatea ce i se făcuse, ori mai bine să înjure pe cineva, sau să izbească. Dar chiar dacă ar fi avut cui să se plângă, n'ar fi îndrăznit; ce motiv ar fi putut invoca? Doar nu erau carierele lui, și cei dela Minister cunoșteau mai bine interesele construcțiilor. Să înjure? La ce-i folosea să înjure o măsură căreia era nevoit să i se supună? Să izbească... Da, poate să se izbească cu capul de pereți. Inutil, totul fusese inutil. Și mai ales patima cu care muncise săptămâni dearându-l fără să se gândească la nimic altceva decât la cariere, măsurând scurgerea timpului în camioane și platforme cu nisip. Aceasta fusese prima lui răspundere ca inginer și tocmai asta să se sfârșească așa?

Il apucă o scârbă desăvârșită, obositoare, pentru ceea ce trebuia să facă deacum înainte, gândul îi fugi iarăși la Institutul de Proiectări, ca la un vis îndepărtat și trist. Abia izbutise să-și scoată din cap Institutul, să se lege de munca asta care i se păruse strămtă, puțin inginerască, în care crezuse că nu va găsi niciodată niciun fel de satisfacție: noroi, ploaie, vânt, tramvaie prea puține, excavatorist bolnav, drumurile de acces înneceate mereu în băltoace, mașini împotmolite... și acum iarăși să ia totul dela capăt?

Și cel puțin dacă nu s'ar fi îndrăgostit, el, absolventul care visase din totdeauna să ajungă proiectant, de acest prim șantier din viața lui, cu tot atâta încăpățănare și nehibzuintă cum se îndrăgostise de Didi, vechea lui!

Prostie! De fapt, dacă se gândea bine, niciodată nu se împăcase cu munca de executant. Acolo, la proiectare, nimeni n'avea puterea să șteargă de pe fața pământului cu o adresă murdară până și urmele muncii atâtor oameni. Da, acolo erai în miezul problemelor, acolo simțai până în vârful degetelor epopeea aceasta nemaivăzută de construcție, cunoșteai și trăiai istoria grea și complicată pe care ziarele o rezumau din vreme în vreme în câteva rânduri: „Inaugurarea unui Combinat metalurgic“, „Furnalul Nr. 6 dă prima șarjă“, „Două noi centrale hidroelectrice“. Doar acolo numele tău rămânea înscris pentru veșnicie în cartușul proiectelor, al sulurilor prelungi și subțiri de calc, din ale căror linii fine se ivesc pe fața țării sute și sute de construcții. Dacă n'ar fi fost blestemata aceea de încurcătură cu repartizările, cine știe, poate că acum ar fi lucrat și el la Institut. De ce trebuise să fie tocmai repartizarea la Institut a doua care i se trimisese? De ce se potriviseră lucrurile în așa fel încât cei dela trust îl angajaseră imediat ce se prezentase, iar cadrele Institutului, deși trecuse pe acolo chiar în dimineața în care promise a doua repartizare, îi arătaseră că nu mai au niciun loc pe schemă? Afurisit fie ceasul în care nimerise el, proiectant prin definiție, la munca aceasta unde nici măcar un executant înăscut nu-și poate desvolta posibilitățile. De zece ori afurisit fie ceasul acela!

Câteva zile Vătămanu umblă posac și străin de ceilalți. Iși căuta într'una de lucru, făcea orice, situații, grafice, cadrul gazetei de perete sau o lozincă din litere de hârtie. Uneori, se gândea să urce la Neguț, directorul trustului, să stea de vorbă cu el. Era singurul om căruia nu s'ar fi

temut și nu s'ar fi rușinat să-i mărturisească durerea lui. Dar nu cûteza. În zilele acelea, Vătămănu vorbea mult, ca de obicei, însă răstit și batjocoritor. Tot atunci își găsi timp să se tundă, și-și scurtă părul. Ii rămase ca de vreo două degete, în firișoare țepene deasupra frunții, așa că acum, cu perii bărbii crescuți peste măsură, avea o expresie severă și întunecată. Obrazul lui prelung, cu ochii puțin mișiți și bărbie ascuțită, arăta îmbătrânit. Trecea mult mai rar pe la nevastă-sa, Didi. Il ațâtau peste măsură reproșurile pe care i le făcea ea pentru că la șase săptămâni dela căsătorie încă nu aveau casă și mobilă și uneori îi venea să-i svârle drept în lună pe cei doi ștregari gemeni, frații Didinei, din pricina cărora nu se putuse muta în camera ei. I se părea revoltător că Didina nu era în stare să înțeleagă de ce pretențiile lor la Spațiul Locativ, acum, când nu se prea iveau locuințe disponibile, nu erau de ajuns spre a rezolva situația și nici de ce nu dispuneau încă de bani pentru mobilă.

În sfârșit, ca la vreo săptămână după închiderea carierelor, în timp ce Vătămănu încerca să scrie cu mai multe degete la mașina de scris din biroul Serviciului Tehnic, Vârgolici îi făcu semn să vină la telefon. Inginerul se opri din bătut, mirat, și rămase cu degetele în aer. Pe el? Cine să-l cheme pe el? Doar Didi, și Didi nu i-a mai telefonat de câteva zile, de când i-a stricat unuia din puști moara electrică (din greșală, nu dinadins; măcar s'o fi făcut dinadins, să nu fi înghițit pe nedrept asemenea papară). Vătămănu coborî iar degetele pe clape, mai țacăni de câteva ori. Pe hârtia jumătate acoperită la întâmplare cu litere, numere, cuvinte, se ivi: „viespe“, urmat de un semn de exclamație apoi, dedesubt, strămb și cu intervalele între litere greșite, „viespe mică și dragă“. Vătămănu se ridică în grabă și se duse la telefon.

Nu era Didi. O altă voce femenină, dar îndeajuns de joasă și de neplăcută, pe care n'o cunoștea:

— Tovarășul inginer Vătămănu? La telefon secretara tovarășului director Jiplea. Tovarășul director vă roagă să treceți pe la Minister, astăzi la patru.

Vătămănu era dezamăgit și nepăsător. Jiplea? Ce poate să vrea Jiplea dela el?

— Bine, tovarășă, o să viu. Lăsați vorbă la poartă.

— Desigur, desigur, spuse secretara directorului. Vă așteptăm.

De cuier atârna o haină de ploaie din mătase impermeabilă, cafenie. Era căptușită cu o stofă frumoasă, în pătrate mari și deasupra ei, în cârlig, Jiplea își așezase pălăria elegantă. Directorul era un om înalt și solid, cu fața fină, bine îmbrăcat, deși nu părea să țină prea mult la asta. Avea un zâmbet plăcut și o mână mare, uscată, energetică. Il pofti imediat pe Vătămănu să stea jos în fața lui, într'un fotoliu prea scund și prea moale ca să te simți bine în el. Tânărul inginer se uita în jur și se mișca stingerit în fotoliu. Jiplea hohoti, scuturându-și umerii, bine dispus, și zise:

— Vechi fotolii ministeriale, de solicitant pe care te pregătești să-l refuzi politicos. Ia-ți un scaun, dacă vrei.

Vătămănu se ridică repede, nedibaci, și-și trase un scaun de lemn lucios. Biroul era foarte simplu mobilat, aproape sever, și, într'adevăr, numai fotoliul părea de prisos acolo. Jiplea mai zâmbea încă, în timp ce întreba:

— Crezi că te-am chemat să stăm de vorbă despre fotolii? — Apoi cercetă grav, aproape oficial: — Care e atitudinea trustului față de pro-

blema închiderii carierelor? In ce te privește, îmi închipui că nu te-a afectat prea mult.

Tulburat, Vătămanu îl privi pânditor, fără să-i răspundă. Jiplea urmă:
— Am fost nevoiți să luăm această măsură, deși în aparență nu e conformă poziției noastre. Dar s'a ajuns la concluzia că întreprinderea nu e rentabilă. Riscam ca, acoperind un deficit de materiale, să provocăm altul, financiar. Mi se pare că ai participat un timp la munca de organizare a carierelor. Care e părerea dumitale în această privință? Coincide cu a noastră?

„Dacă asta se cheamă participat”—își spunea Vătămanu cu amărăciune. „Dacă asta se cheamă...”

Jiplea zâmbi aspru. Totuși, în vocea lui nu era nici urmă de amenințare:
— Dealtfel, e o lipsă a dumitale că nu prea obișnuiești să-ți pui probleme. Aici, la noi, oamenii sunt altfel. Unii, de pildă, au pus problema că dacă trustul Nr. 5 ne-ar fi sesizat din vreme asupra nerentabilității carierelor, am fi făcut o economie serioasă de fonduri.

Vătămanu se zgâi la el, neînțelegător, dar își plecă ochii foarte repede, cu frică. Nu-și închipuise că lucrurile ar putea căpăta o asemenea gravitate. Dealtfel, Jiplea îl privea nevinovat, s'ar putea spune chiar cu simpatie.

Țârâi o sonerie. Punând mâna pe receptorul telefonului și ridicându-l puțin din furcă, fără să-l ducă însă la ureche, Jiplea adăugă în treacăt:

— Era mai sănătos să nu ajungem într'o asemenea situație. — Apoi apropie receptorul de ureche: — Da, spuse scurt. — Bine, dă-mi legătura. — Noroc, tovarășe director, murmură el cu indiferență după câteva clipe.

Asculta ceea ce i se spunea în tăcere, cu fața adormită. Probabil că uneori interlocutorul se mira de muțenia lui, pentru că Jiplea spuse în mai multe rânduri: „da, aud”, „sigur că aud”, „spune, tovarășe”. Pe urmă, dintr'odată, directorul începu să vorbească. Vorbea precis și reținut, într'un fel tăios, care impunea:

— Trustul Nr. 14 ne face mereu greutăți. Nu sunteți capabili sau nu vă convine să înțelegeți că în condițiile noastre planificarea este o lege? Nouă nu ne plac babele care se văicăresc, tovarășe. — Lasă, tovarășe, știm noi, aceasta este o atitudine specifică unei anumite categorii sociale. Nu aveți planul mai încărcat decât alte trusturi și dacă nu-l veți îndeplini răspundeți cu capul. — Da, tovarășe, cu capul. Asta-i. Vă privește ce măsuri luați. Ministerul nu poate să facă munca trusturilor. Organizați-vă singuri, altfel unde ajungem?! — Nu mă mai întrerupe, tovarășe, apreciați acolo ce lucrări sunt mai urgente. Vedeti care sunt necesitățile. Și nu vă mai frământați atâta cu comanda lui „21 Decembrie”, doar hala lor de montaj nu e cheia de boltă a construirii socialismului! Dacă fiecare hală de montaj ne-ar aduce atâta bătaie de cap, am termina Bicazul în anul două mii!! — Hai, tovarășe, nu mai insistă, gândește-te mai bine la poziția dumitale greșită. — Apoi, pe neașteptate, răcni: — Destul, tovarășe, nu vezi că-mi pierd timpul degeaba cu dumneata? — Furia lui însă se curmă tot atât de brusc cum se ivise: — Așa, o să te pun să-ți faci autocritică! Vezi că mă superi? Sau ai vrea să-mi convină că la dumneata lucrurile merg prost?!

Așeză încet telefonul înapoi în furcă și dădu din umeri, răbdător:

— Directorul dela 14... Așa-i el. N'ai încotro. Lipsuri, câte vrei... Se aplecă peste birou: — Cum ai rezolvat cu încadrarea? Parcă-mi spuneai într'un rând că n'ai loc pe schemă, că te-au încadrat ca desenator, nu?

— Da, spuse Vătămanu și, deși până acum se temuse puțin de Jiplea, dintr'odată se simți liniștit.

— Dece nu faci o cerere de definitivare a situației, tovarășe? O asemenea soluție e principial nejustă. Nu în felul acesta trebuie să procedăm cu absolvenții noștri. Imi pare rău că n'am intervenit la timp, atunci, cu repartizarea dumitale la Institut. Dorința dumitale era justificată, dar dacă nu mai aveau locuri pe schemă? Nu-i nimic, se aranjează și asta. Totuși, până una alta, de ce să nu te bucuri de drepturile dumitale, aici, la trust?

Acum Vătămanu nu se mai gândea nici la carierele în legătură cu care el, trebuia s'o recunoască, nu-și pusese niciodată problema nerentabilității, nici la situația trustului Nr. 14, despre care avusese până atunci impresia că într'adevăr i se defalcase un plan prea încărcat. Fără îndoială, Ministerul cunoștea mai bine situația, așa e just să fie, de ce trebuie să-și facă el, Vătămanu, atâtea griji? Se știe doar că Jiplea e un om capabil, o mână de fier. Un singur păcat are: nu promite niciodată nimic. Când l-a rugat să intervină atunci, pentru lămurirea încurcăturii cu cele două repartizări, nici măcar c'o să se intereseze nu i-a promis. Dar despre chestiunea asta, a încadrării, singur a adus vorba. Vătămanu era sigur pe intervenția directorului, iar în ce privește dulapul și fotoliile pentru camera pe care nu o aveau încă erau ca și cumpărate, Didi putea de pe acum să-și facă socoteala cum să le aranjeze. Lui Vătămanu nu-i mai părea rău că venise la Jiplea.

— Voi încerca, tovarășe director, vă mulțumesc, anunță el vesel, semnificativ.

— Și ascultă, tinere, îl sfătuia Jiplea în timp ce-l conducea spre ușă, ținându-și mâna pe brațul lui. Nu-ți mai pune la inimă toate astea, anumite împrejurări, mulțimea sarcinilor, o critică prea severă. Sunt lucruri pe care nu le poți înțelege, rațiuni superioare, de stat. Noi, negrii, negrii înhămați la carul istoriei, n'avem de ce să ne sinchisim de ele; se știe doar că popoarele fac istoria, nu indivizii, nu tu, vajnicul urmaș al impiegatului de mișcare din Piatra-Olt, nu-i așa?

Jiplea, directorul în Minister, vecinul lui Vătămanu, surădea cu blândețe, strângând mâna inginerului.

— Da, negrule, spuse el și dinții lui frumoși sticliră. Mult noroc!

Cam la două săptămâni după aceste întâmplări, curiera, o matahală grasă și veselă, veni să-l anunțe pe Vătămanu:

— Tovărășele inginer, poftiți sus, la direcție, la tovarășul Neguț.

Vătămanu tresări și-și ridică de deasupra situațiilor fața nebărbierită, acoperită cu țepi negri. Privi spre Pompiliu Vârgolici.

Acesta se bucura și-i făcea semne, clipind din pleoapele sale fără gene. Când descrie cu degetul prin aer câteva curbe mici și sub ele o linie, Vătămanu înțelese despre ce putea fi vorba. Dintr'odată sări în picioare, atât de sigur de ce va veni, atât de încântat, încât îl copleși nevoia să-i telefoneze Didinei. Iși dădu seama că cei din birou îl cercetau cu un aer de îngăduință distrată, că probabil avea o mutră puțin curioasă așa, înveselindu-se fără noimă și oscilând pe picioare între masa lui și aceea pe care era telefonul. Iși alcătui brusc o înfățișare plină de gravitate, încheindu-se la gulerul cămășii până atunci deschisat sub nodul cravatei.

Pompiliu Vârgolici îi mai făcea încă semne. Clătina repede chelia, frecându-și una de alta palmele grăsulii. Răstimp de o clipă, Vătămanu socoti că-și poate îngădui un sentiment de mare simpatie și înțelegere pentru omulețul acesta de culoarea cremvurștilor. Nu că ar fi pus preț pe propunerea de încadrare zmângălită de el în josul cererii de definitivare a situației. Fără îndoială că ceea ce conta era sesizarea lui Jiplea în ce privește neprincipialitatea soluției adoptată de trust atunci când îl încadraseră ca desenator. Dar Vătămanu devenise generos, ar fi vrut să-i mulțumească oricum șefului serviciului tehnic, doar ca să-i facă o plăcere.

Iar când îl văzu pe Pompiliu Vârgolici învârtindu-și pe deget verigheta lată de aur și clipind cu subînțeleș dintr'un ochi, Vătămanu fu cuprins de duiosie ca de o apă mare și blândă, își privi pe furis propria sa verighetă și dacă nu și-ar fi temut demnitatea de proaspăt absolvent al Institutului de Construcții, s'ar fi repezit imediat la telefon. Se făcu roșu, își descheie gulerul sub nodul cravatei și smuci ușa, ieșind năpraznic în coridor.

Urcând scările spre cabinetul directorului, se gândea cu recunoștință la această bucurie pe care nu o mai aștepta. Trecuseră mai bine de două săptămâni de când Jiplea îl chemase la el; deși chiar a doua zi întocmise, cu ajutorul lui Vârgolici, cererea de definitivare a situației, rămăsese până acum cu acelaș salariu de desenator tehnic, iar în camera pe care le-o repartizase între timp Spațiul Locativ, nu era nici semn de dulapul și de cele două fotolii atâta râvnite.

Și iată că, dintr'odată, tocmai când i se sleise nădejdea de-abinelea, să vină asta! Tot Jiplea, al dracului! Degeaba l-a înjurat în sine de atâtea ori. E drept că cinismul lui întrece uneori măsura, dar și ce-i al lui, i-al lui! Știe cum să potrivească serviciile pe care ți le face în așa fel, încât să nimerească întotdeauna când ai mai mare nevoie de ele. Deștept om, Jiplea ăsta, și șmecher.

Directorul Neguț era un bărbat slăbănog, cu o înfățișare ștearsă. Când se uita la tine cu un singur ochi, pentru că pe celălalt îl avea de sticlă, te înfiorai neplăcut. Sub pleoapa de jos aproape nici nu se mai cunoștea cicatricea alburie, lunguiață. Dar obrazul acela rămăsese țeapăn, râdea greu și plângea greu, un obraz de om care nu glumește cu viața. Neguț își pierduse ochiul în luptele dela Debrețin, însă Vătămanu nu știa asta și nici nu se interesase s'o afle; vedea și el că Neguț are un ochi de sticlă și asemenea constatare îi era de ajuns. De fapt, Vătămanu găsea că Neguț e un om cu care se poate lucra, un om cumpătat, priceput și înțelegător. Atunci, după închiderea carierelor, în gând, stătuse adeseori de vorbă cu el, se certaseră și se împăcaseră, și apoi se certaseră din nou. Totuși, nu îndrăznise să meargă la el, să-i pună problema deschis. Pe urmă, ținând seama de discuția cu Jiplea, își spusese că nici nu mai avea rost s'o facă. Astfel că Vătămanu nu socotea necesar să se întrebe prea des ce calificare avusese directorul în urmă cu trei ani; e drept că acesta nici nu-i prea dăduse prilejul.

Acum Neguț ședea la biroul lui și, în timp ce-l aștepta pe Vătămanu, citea rapoartele zilnice ale câtorva șantiere. Când îl auzi pe acesta umbland la clanță, dădu rapoartele la o parte. Se sprijini de spătarul fotoliului metalic și privi cum celălalt închide ușa în urma lui și vine bine dispus spre birou. Voia parcă să-i arate lui Vătămanu că nu avea nimic altceva de lucru.

— Stai jos, tovarășe inginer, spuse el, când Vătămanu se apropie cu plăcere, impresionat de această primire.

Inginerul arată foarte tânăr, cu obrazul lui țepos și părul tuns scurt, adus spre frunte. Arăta foarte tânăr, și mulțumit, și la îndemână. Directorul, înveselit, se miră puțin: „ce-o fi în capul lui?” și surâse cu jumătate de față.

— Așa, stai jos, să mai vorbim, reluă el cu simpatie și cu o urmă de curiozitate.

În vremea asta, Vătămanu se gândea în sine la niște lucruri numai de el știute. În vitrinele sucursalei „Comlemn” care se deschisese chiar peste drum de fereastra lor, erau expuse un dulap și două fotolii, exact în nuanța și de mărimea prevăzute de Didi. Și așa, aproape că adunaseră banii pentru prima rată. Dacă-l avansează, cu atât mai bine; se împrumută de undeva, dela Pompiliu Vârgolici de pildă, și chiar mâine se duce să le cumpere. Inimos individ, Vârgolici ăsta; dracu' știe de ce câteodată îi calcă pe nervi, dar așa, în general, e băiat bun. Cum a venit la el cu adresele alea și i le-a trântit pe birou, și când el a întreat jignit: „ce-i asta, tovarășe?” cum a izbucnit Pompiliu, stropindu-l pe reverul hainei cu o gămălie de scuipat: „Locuințe, frate! Locuințe pentru funcționarii trustului!” Și cum, pe el, Vătămanu, parcă l-ar fi pălit ceva în cap, așa s'a boldit la Pompiliu; dar Pompiliu stătea gata să lăcrămeze, iar obrazul lui durdului și lucios de culoarea cremvurștului, se mototolise, și el a spus sfârșit: „Preluare, amenajare, chestii... cam pe la sfârșitul anului viitor...”. Și atunci el, Vătămanu, s'a desumflat și i-a venit să-l bată pe veselul Pompiliu, să-i dea cu telefonul în chelia lui roză și mulțumită. Parcă acum când ești om la casa ta și aștepti să fii avansat, ai și râde de o glumă ca asta. Naiba știe ce fel de cetățean curios mai ești și tu!

— De când ai venit dela cariere n'am stat de vorbă, începu directorul. Aș vrea să știu cum ți s'a părut munca, dacă te-a interesat; ce greutăți ai avut, nu așa, în general, înțelegi, nu alea pe care le-ai scris în rapoarte, ci personale, adică cum să-ți spun eu... înțelegi despre ce e vorba.

„Mă iei pe ocolite dumneata, se gândea încântat Vătămanu. Dar nu mă duci dumneata pe mine, îi spunea el mai departe în minte, șmecher, lui Neguț. Nu mă înșeli dumneata pe mine; degeaba! Că mi s'a rupt sufletul când am văzut bunătate de cariere închise, și am fost întors o săptămână, că nu era chip să te apropii de mine așa înțepam, asta ai vrea să-ți spun? He! He! Am fost și eu odată prost, nu mi-am văzut decât lungul nasului, ei și? Vrei să profiți de avansare ca să-mi faci o autocritică!? Că-mi lipsește perspectiva și n'am sesizat problema rentabilității? Știu, măi tovarășe, dar autocritica las-o pe mine, zău, că mi-o fac eu și singur, numai nu acum, că prea mi-e bine și ar fi păcat”, încheie el în gând, fericit și vesel.

— Greutăți? se miră apoi cu vocea mare, nevinovat. Greutăți?! Alea pe care le cunoașteți! Ce alte greutăți să fie?!

Și se uită deschis la director, părând oarecum uluit și plin de dorința să găsească o greutate, cât de mică, pe care acesta să n'o știe, dar neputincios, cu adevărat neputincios s'o dibuiască.

Directorul îl cerceta atent cu ochiul lui bun și zâmbea ușor, dar într'asa fel, atât de sincer și cu o urmă de părere de rău, încât și obrazul lui țepăn se însufletea de zâmbet.

— De ce nu ești cinstit, tovarășe Vătămanu? De ce nu spui tot ce ai pe inimă? întrebă apoi, mult mai încet și mai rar.

Dintr'odată, Vătămanu își pierdu firea. Simțea că se întristează și nu voia asta, dar n'avea încotro, i se părea că trăiește iarăși zilele acelea

de după închiderea carierelor, când ar fi dat oricé, aproape că și pe Didi ar fi dat-o, pentru ca Neguț să-i pună o asemenea întrebare.

Acum directorul nu mai zâmbea. Arăta neliniștit și înverșunat. Aproape fără să-și dea seama cum se întâmplase, Vătămanu se trezi pe neașteptate ascultându-l pe Neguț care-i spunea ceva. Inginerul avea impresia că directorul, la început stăpânit și parcă nepăsător, vrea să-l ametească, să-l silească cu încetul să-și recunoască greșala. Apoi însă, înțelese că celălalt vorbea cu patimă, îndârjit, cerea socoteală cuiva cu mare supărare și suferință.

— Ți amintești, tovarășe inginer, stăteam de vorbă într-o noapte, în baracă, la cariera de nisip. Dumnezeu te lăudai că după ce ne asigurai nouă rezerve suficiente, te apuci să alimentezi șantierele celorlalte trusturi. Mai ții minte? Era în noaptea când excavatorul n'a lucrat, pentru că pe zăpăcitul ăla al nostru de Bucălău a trebuit să-l scoatem cu sila de pe mașină după treizeci și șase de ore de muncă, schimbul lui era bolnav, iar alt excavatorist nu găsisem. Atunci i s'a întâmplat o nenorocire unuia din săpători, unul tinerel și slăbuț, Aurel Ciclovani îi zice, parcă. Știai de asta? Nu? Rămăsese pe șantier cu ceilalți săpători, la încărcat autocamioanele. Acasă, femeia lui îi făcea înainte de soroc un copil. Dar el nu știa nimic și n'a lăsat lopata din mână. Aveau doar zor mare, că nu lucra excavatorul. Apoi pruncul s'a prăpădit și, în timp ce primul lui fiu se ducea de pe lume, Ciclovani svârlea nisip într'un autocamion. Pentru ce s'a întâmplat asta? Pentru ca să nu rămână nici urmă din munca lui? Dumnezeu nu te întrebi asta? Nu te întrebi nimic? se mânie Neguț cu o ciudă naivă de om cu inima foarte tânără și încrezătoare.

Sub privirea întunecată a lui Neguț, lui Vătămanu îi trecu prin piept un tăiș fierbinte. Cu încetul, un abur greu de rușine îl învăluie în dogoarea lui înăbușitoare. Nu, el nu avusese habar de nenorocirea lui Ciclovani, nici prin gând nu-i trecuse că poate fi lângă el, dincolo de doi ochi blânzi și atenți, asemenea groaznică suferință. Pe fruntea lui Vătămanu se ivi cuta adâncă și el plecă ochii.

— Bine înțeles că nu-i numai asta, reluă Neguț, ostenit. Au muncit acolo tot soiul de oameni, pentru care astăzi carierele nu mai înseamnă nimic, care nu le blestemă și nici măcar nu-și aduc aminte de ele. Când i s'a îmbolnăvit schimbul, Bucălău s'a rotit treizeci și șase de ore în șir, închis în cutia aceea de fier și scândură, și vibrația excavatorului i-a scuturat sufletul în el, și duduțul motorului i-a îndurerat creierii; totuși, Bucălău n'o să vorbească niciodată de cariere, el a lucrat de multe ori treizeci și șase de ore la rând, de oridecâteori a fost nevoie, și dece să dea drept pildă tocmai împrejurarea în care munca lui n'a folosit la nimic? Dar Dumnezeu nu trebuie să uiți asta, trebuie să te frământați când faptele se petrec așa... trebuie să ai curajul să te frământați și să arăți celorlalți frământarea dumitale.

Neguț se întrerupsese o clipă și-și frecă fruntea cu degetele; din pricina ochiului, când era necăjit și încordat, îl durea adeseori capul și gestul acesta îi devenise obișnuit. Desfăcu o adresă care stătea împăturită pe birou.

— Multă lume s'a întrebat de ce s'au închis carierele, spuse el apăsător, și nu se poate ca tocmai Dumnezeu, care ai fost feliicitat pentru efortul depus acolo, să nu te fi întrebat. În sfârșit... Iartă-mă, n'avea nici un rost să-ți fac morală. Și nici nu te-am chemat pentru asta. Știi că trustul nostru a căpătat o sarcină suplimentară? E vorba de construirea unei mari hale de montaj, la uzinele de mașini-unelte „21 Decembrie“. Era în planul

trustului 14. La ora asta, lucrarea trebuia să fie predată. Utilajul așteaptă de două săptămâni în depozitele Sovromimport-ului. Dar la construcție abia au început săpăturile, nici nu s'au adus încă materialele necesare. Deaceia, Ministerul a trecut lucrarea la noi. — Și Neguț îl pironea mai departe pe Vătămanu cu ochiul lui întunecat și sincer.

Vătămanu se simțea năuc, nu mai înțelegea, oricâtă osteneală își dădea să judece logic. „Să se frământă...” „Să arate celorlalți... Dar cu rentabilitatea cum rămâne? Vasăzică Jiplea tot s'a îndurat de cei dela trustul 14.” Fără să știe de ce, pe Vătămanu îl năpădiseră o desamăgire grea și o neîncredere în el însuși, ca o amețeață. Se lăsă moale pe spătarul scaunului. „Dece îmi spune mie toate astea?” se întreba el în neștire. „Ce vrea? Ce anume vrea Neguț dela mine?” Aproape că nici nu se mai gândea la avansare. Fusese ca un vis pe care dimineața când te scoli, nu ți-l mai poți aminti. Totuși parcă mai simți încă visul, visul frumos care a pierit ca și când n'ar fi fost.

Vătămanu se birui pe sine și izbuti să trăiască iarăși, răstimp de o clipă, simțământul că totul e bine. Așa era Neguț, te lua pe departe, te răsucea pe frigare până ce te făceai scrum. Dar oricum, inginer constructor, cu salariu de desenator tehnic, asta nu mai putea să dureze, era neprincipial, așa spusese Jiplea. Se agăță de această speranță, în minte îi veni vitrina cu cele două fotolii și dulapul de nuc. În obraji i se ridică un val de căldură și parcă se și vedea potrivitându-le, împreună cu Didi, în odaia acum atât de goală și sărăcăcioasă.

Între timp, Neguț împăturise adresa asupra lucrării dela uzinele „21 Decembrie” și o băgase într'un dosar. Aplecându-se peste birou, împinse dosarul laoparte cu cotul. Vătămanu întredeschise gura, sumețindu-și buzele a zâmbet: „Acuma! Acuma!”, spuneau ochii lui lucitori. — „Acuma vine!”

— Știm că preferi munca de birou, vorbi Neguț, alegându-și cu grije fiecare cuvânt. Dar ai dovedit că faci foarte bine față terenului, că știi să organizezi și să însuflețești un șantier. Construcția halei are pentru noi o importanță deosebită. Trimitem acolo cadrele noastre cele mai capabile. Credem că putem avea încredere în dumneata. O să lucrezi cu un tovarăș foarte bun, cu multă experiență, inginerul Sturzu. Ți se încredințează o sarcină de onoare. Fiecare zi de întârziere mărește greutatea pe care le au uzinele în îndeplinirea planului. Ori, tocmai asta a urmărit dușmanul. Înțelegeți? *Tocmai asta a urmărit dușmanul*, întări el apăsând cuvintele și scrutându-l pe Vătămanu cu privirea. — E o problemă de Stat.

Vătămanu împietrise. Buzele lui rămăseseră întredeschise, într'un zâmbet caraghios, străin pe fața întunecată, acoperită cu țepi negri. În el se roteau încetișor crâmpie de amintire. Surâsul trist și încrezător al lui Ciclovan, mutra bătrână și îndărătnică a excavatoristului Bucălău, frânturi din discuția cu Jiplea: „Am fost nevoiți... deși în aparență...”, „Întreprinderea nu e rentabilă...”, „Dacă trustul ne-ar fi anunțat din timp...”, „N'ai încotro! Lipsuri, câte vrei...”, „Nu mai pune la inimă”, „Rațiuni superioare, de Stat”, „Da, negrule.” — Iar peste toate, ca un ecou întâi, apoi ca ecoul ecoului, cuvintele pe care Jiplea i le spusese directorului dela 14: „Doar nu e hala lor de montaj cheia de boltă a construirii socialismului!”, „Sau ai vrea să-mi convină că la dumneata lucrurile merg prost?!” Și tocmai asta să-i convină lui Jiplea? Tocmai asta să fi urmărit el? Poate că Neguț nici nu-și dă seama ce spune?! Ciudat! Foarte ciudat! gândea Vătămanu. Parcă și-ar bate cineva joc de mine! Cum am fost atât de orb, atât de orb?

Era amețit. Trebuia să plece de aici, din încăperea asta, să se ducă

unde va, să stea singur, să vadă, să înțeleagă ce-i cu el. Se sculă în picioare și spuse:

— Imi permiteți...?

— Da, sigur, am terminat, îl întrerupse repede Neguț.

„Altceva voiai tu, fi-ți-ar banditul ăla de Jiplea de râs să-ți fie, îi zise apoi în gând lui Vătămănu, cu asprime și cu puțin dispreț, după ce acesta închise ușa. Parcă n'ai putea să știi și singur că asta vine la prima chenzină, îi reproșă pe urmă cu părere de rău. Dece nu vrei să pricepi nimic? De ce nu vrei să te limpezești? Noroc că ești băiat bun și mai avem încă timp să te creștem!“ sfârși el, înciudat pe sine însuși.

Numai la asta să nu se gândească, numai la asta nu. La orice altceva, numai la asta să nu se gândească. Barem până ajunge la el în birou să se gândească la altceva, să se gândească ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat, ca și când el ar fi tot ăla, Vătămănu mulțumit și nepăsător care s'a dus la Neguț ca să i se confirme că a fost avansat și pentru care Jiplea nu era decât un vecin de treabă, director în Minister. De pildă, ar putea să-și spună: „Sturzu?... Un tovarăș bun, cu experiență...“ Cine dracu' mai e și ăsta? — „Așa, așa“. — Nu mi-a ajuns luna la carierele de nisip, în mângă și ploaie și vânt, pe degeaba o lună, pe degeaba toată mizeria aia. — „Asta-i drept, oricum“. — Acum uzinele, și pocinogul lor cu hala: problemă de Stat, trebuie muncit cumsecade, e doar chestie de plan și, dacă o să întârzie într'o seară, certuri cu Didi, care-i când ca o jucărie, stă unde-o pui, cuminte, când o apucă și atunci nu-i mai intră nimeni în voie. — „Și asta-i adevărat“. Zâmbi lăuntric: — „De-aia m'am și însurat repede cu ea, nu cumva să se răsgândească.

Dar oricât se căznea să uite pentru câteva clipe, oricât se svârcolea căutând alte gânduri, era prea răscolită și răvășită, își simțea creierii lipiți de descoperirea ce o făcuse, tot atât de disperat și de definitiv cum se lipește o muscă de hârtia cleioasă.

Niciunul din ingineri nu era în biroul serviciului tehnic. Nici măcar micul desenator; probabil că se dusesse la organizația de tineret, avea mereu treabă acolo. Vătămănu se bucură că nu trebuia să dea ochii cu el. În încăperea nu era decât curiera grăsună și veselă; strângea niște hârtii. Și telefonul care țârâia la răstimpuri; era cuplat, probabil cei dela Planificare formau un număr.

Vătămănu se opri o clipă lângă masa lui. Situațiile rămăseseră așa, împrăștiate cum le lăsase. Penița stiloului, uitat deschis în graba mare, pătase o coală de calc. Aproape de stilou, cine știe cum ajuns pe masă, carnetelul lui cu telefoane.

Când se așază în fotoliu își aminti cum, cu câteva minute în urmă, se ridicase de acolo, liniștit și încântat ca să se ducă la Neguț. Se hotărî. „Dece nu ești cinstit, tovarășe Vătămănu, de ce nu spui tot ce ai pe inimă?“ Trebuia să vorbească cu cineva, cel puțin acum să aibă curajul s'o facă. Da, cu Neguț trebuia să vorbească, Neguț o să-l înțeleagă chiar dacă el, Vătămănu, greșește. Dar e cu neputință să greșească.

Jiplea. Carierele de nisip: fața mică și ștearsă a lui Ciclovănu, obrazul boțit al excavatoristului. Și apoi nimic. O băltoacă verzuie și nemișcată. Pe marginea ei un petec sărăcăcios de zăpadă înegrită de desghet. Iar unde va dedesubt, nisip. Straturi galbene și moi de nisip. „Noi, negrii, negrii înhămați la carul istoriei, n'avem dece să ne sinchisim de ele, nu-i așa?“ Hala

de montaj nu și-o poate închipui tot atât de limpede, a rămas pentru el ceva îndepărtat, străin: probabil două-trei planuri pe hârtie heliografică roză, un excavator pe o margine de groapă, noroi, și câțiva săpători. Iar în rapoartele uzinelor, un mare deficit în îndeplinirea planului: „din pricini obiective“. Da. „Nu vă mai frământați atâta cu comanda lui „21 Decembrie“!

Iar el, Vătămanu, a văzut: Jiplea, carierele, hala, — laolaltă. Ca și când ai asambla niște planuri — fundații, stâlpi, detalii de armare. arce, secțiuni—și deodată cuprinzi cu ochii minții ce va fi: o mare hală de montaj.

După ce o sună pe curieră și o trimise să se intereseze dacă Neguț a plecat sau nu, Vătămanu se cercetă cu precauție: „Ți-e frică să nu fi greșit?“ „Ți-e frică?“ Dar nu-și răspunse. Înțelegea că se simte foarte ușor și limpede, iar când ești ușor și limpede, de ce poate să-ți fie teamă? Lui i se părea că făcuse o mare descoperire și dacă într'adevăr așa era, credea din tot sufletul că această descoperire le poate folosi la toți, și lui, Vătămanu, și lui Neguț, și celor dela trustul 14, și bietului Aurel Ciclovan. De aceea se simțea dator să le împărtășească descoperirea și, de ce va fi apoi, nu se mai sinchisea.

Se gândea la Jiplea cu o mulțumire răzbuunătoare, dar și cu interesul disprețuitor al celui mai puternic, cu îngăduința celui care-și simte dușmanul la pământ și aproape îi pare rău că acela n'a fost mai vajnic, mai șiret, ca bucuria izbânzii să crească. Ce soi de individ și Jiplea ăsta! L-a lovit pe Vătămanu drept în inimă, și după toate, a mai făcut și pe nebulun: „deficit-financiar“, „rațiuni superioare“, hei, domnule Jiplea? N'a știut el cu cine are deaface. Dar o să-l vadă pe dracu'! De cariere s'a legat neghiobul, de munca lor? Ei, lasă, c'o să-i arate el lui ce nici prin gând nu-i trece!

„Bine, mă nenorocitul, îi spunea în sinea sa lui Jiplea. Tu stai acolo, mă, și te simți bine, și mulțumit, și ne lucrezi, și crezi că noi așteptăm să ne lucrezi tu, și ne bucurăm ca proștii că tu ne lucrezi în voie!? Nu te-ai gândit că sunt și alți deștepți pe lume, și că odată și odată tot o să ți se înfunde?! Ai crezut c'o să-ți meargă așa, domnule Jiplea, c'o să mă păcălești, c'o să mă duci?! Nu-i principial să stau cu salariu de desenator, nu-i așa, domnule Jiplea, și matale ți se rupe inima de mine, nu, domnule Jiplea?! Ia să știi tu acuma ce e în capul meu, se'n-veșelea el mai departe, cum ai mai vorbi repede cu Institutul să mă ia acolo, și eu ți-aș râde în nas, stimabile, și ți-aș arunca Institutul în cap, onorabile... Dar uite că nu știi, măi stimabile și onorabile, și te simți împăcat și bine... deocamdată!“

Telefonul nu mai țârâia. Ridică receptorul să vadă dacă cei dela Planificare mai vorbeau. Nu, nu mai vorbeau. Dar nu venea tonul. Era firesc: la ora aceea nu vine niciodată tonul. Apoi auzi dintr'odată în ureche prelungul sunet obișnuit: „Aha! Vasăzică în felul ăsta se potrivește! Bine! Atunci o să știi tot, stimabile și onorabile. O să știi tot și încă un pic, așa, ca să-ți ajungă!“ Cu receptorul în mână, căută în carnețelul de telefoane. Apoi formă numărul lui Jiplea. Telefonul sună îndelung. Acum Vătămanu nu mai era deloc liniștit și eric. Se lăsa plăcut încins de mânie dar în acelaș timp parcă se și teme puțin de ce trebuia să zică și de ce avea să răspundă celălalt; apoi iar îl cuprindea câteva clipe indiferență față de Jiplea și de eventualele lui svârcoliri. Iar această liniște și demnitate lăuntrică se prefăcurea cu încetul într'o mare părere de rău. La dracu'! Ce-i pasă lui ce gândește și ce simte Jiplea? Ce-l privesc pe el tâmpenia și înveninarea individului? Acum, că i-a telefonat, n'are încotro.

O să vorbească. O să-l întrebe de comanda aia de fier cornier care nu mai vine. Doar să-i audă vocea. Atât. Vocea aia rece și potolită. Jiplea! Un ăla! Un bandit! Țasta-i în stare, dacă miroase ceva, să mai scornească cine știe ce „condiții obiective“! Ce să se repeadă el așa, ca năucul, doar pentruca să-și facă o plăcere, o toană? „Țasta nu-i o chestie personală, mă zăpăciturile, se învinuia el cu supărare; asta-i o problemă de Stat, Vătămănule, o problemă de luptă, nu înțelegi, băiete, nu pricepi!“

În clipa aceea, cineva făcu la capătul celălalt al firului:

— Da!

— Cu domn'... tovarășul director Jiplea, ceru Vătămănu, bâlbâindu-se.

Gata, îl luase gura pe dinainte. Acum ce să facă, cum să se descurce? Să închidă telefonul, ca un caraghios?

— Nu-i... adică... Un moment ... Așteptați o clipă; să mă interesez, să văd...

Vătămănu se sprijini de masă. „Te pomenești că nici nu-i acolo. Cine știe pe unde umblă?! O fi în vreo ședință, prin Minister... O mai fi având de închis ceva cariere...“ Dădu din umeri: „De m'aș vedea mai repede în birou la Neguț“.

În telefon se auzeau șoapte. Apoi, cineva spuse tare, aproape de receptor: „să întreb“ și imediat cercetă:

— Da' cine-i acolo?

— Trustul cinci, răspunse cu lehamite Vătămănu.

— Păi zi așa, frate, isbucni vocea deodată binevoitoare. Așa mai vii de-acasă, măi frate. Dă-i drumul, s'aud problema. Mai luat cu domn'-tovarășe director, credeam că e vreo chestie personală.

Pentruca la celălalt capăt al firului nu răspundea nimeni, vocea adăugă nedumerită, dar cu satisfacție:

— Și altădată nu-l mai cere pe Jiplea, cetățene, c'a fost destituit. Ce, nu știi?

Vătămănu scăpă receptorul în furcă. Pe ebonitul negru rămăseră ca niciodată urmele mai lucioase ale degetelor lui transpirate. Îl năpădiseră o bucurie și o ușurare, dar în același timp îl încerca și senzația neplăcută de inutil, de ridicol. Chiar în clipa în care receptorul căzu între cele patru ghiare ale furcii, curiera deschise ușa și-l lăsă să treacă pe micul desenator.

Ca străfulgerate de o înțelegere, privirile lui Vătămănu se ciocniră de privirile străvezii ale acestuia; inginerul înlătură în gând, rugător și pătimăș, întrebarea care de câteva clipe începuse să-l ardă din nou:

— Ba am auzit. Zău am auzit... Acum, acum, pot spune că... Porcul, porcul... Cum m'a batjocorit și m'a înșelat... De atâtea ori și-a bătut joc de mine și eu... Dar lasă, bine că nu m'a aiurit decât pe mine. Mă duc eu la hală și îi arăt eu lui. Da? Da?

Iar ochii lui cenușii, străpungători, tăiau. Curiera își săltă a neînțelegere uriași și rotunzi. Spuse:

— Tovărășele inginer, polțiți la tovarășul director...

SZANTO JOZSEF SE RĂZBUNĂ

În fața lui Kapros, împodobind zidul, mare, colorată, gazeta de perete; în spatele lui, slab, sever și calm, președintele organizației sindicale. Un om căruia nu-i poți ghici gândurile. Fără îndoială, prea îmbucurătoare nici n'au de ce să fie. Așa dar, Kapros — care se simte tare rău când tovarășul responsabil nu-și face cele mai bune păreri despre dânsul — se află acum între două focuri.

„Poftim, și nenorocitul ăsta de panou, mare cât Sahara! se gândește el, cu inima cât un purice, stând nemișcat între președinte și gazeta de perete. — Suntem în întreceri și pe deșertul panoului ar trebui să se zărească oazele nenumăratelor articole, variate, frumoase și folositoare. Nu-i vorbă, de multe sunt multe, dar...”

— Cum văd eu — începe Szasz, președintele căruia i s'a cam urît de acest schimb mut de priviri — și cum confirmă și realitatea, gazeta de perete a rămas tot cenușie, lipsită de interes.

Președintele rostește cuvintele acestea blând: nici prin gând nu-i trece să stârnească furtuni în sufletul omului. Pe Kapros însă ele îl turbură adânc. Fiindcă, firește, ar fi fost cu totul altceva dacă Szasz l-ar fi bătut pe umăr și ar fi spus: „Minunat! Minunat! Mă bucur, tovarășe Kapros...” Cine știe, poate că ar fi tras și un oarecare folos de pe urma unui astfel de succes.

Din păcate însă, situația nu-i roză deloc; ba mai are pe cap și concursul gazetelor de perete... Desigur, dacă responsabilul gazetei de perete ar trebui să se preocupe doar de pregătirea fără cusur a „numărului special pentru concurs” ar fi încă destul de simplu... În realitate, concursul îți impune și pentru celelalte numere tot felul de condiții supărătoare, ca: vioiciune, ascuțime, spirit critic, și chiar sporirea numărului de colaboratori ai gazetei... Ori, tocmai aici e buba! Acum atârnă pe panou opt articole, dar șase din ele sunt semnate de: Szanto Yoszef, Sz. Yoszef, Santo Y., Sz. Y., — to-ef, etc., adică sunt scrise, ca deobicei, de una și aceeași persoană. Iar celelalte două le făcuse însuși Szasz, președintele. Strânse așa, toate la un loc, sunt grozav de jalnice, dracu' să le ia!

— Convoacă colectivul redacțional, — îl sfătuiește Szasz. Printr'o bună organizare, munca se va îmbunătăți și vom obține în concurs un loc de frunte. Dar să nu mai scrie tovarășul Szanto toate articolele. Nimic de zis, e frumos din partea lui; ne ajută mult. Dacă n'ar fi el, comitetul redacțional ar trebui să dea panoul jos de pe perete. Nu?

Cum să iasă din încurcătură? Pe la birouri se cam întâmplă ca unul ori altul să fie transferat. Bine ar mai fi dacă pe el l-ar scuti de o asemenea întâmplare. Kapros parcă aude cum i se pune lui Szasz întrebarea: „Dăr Kapros? Cu el ce facem?” — „Kaproș? sare Szasz — nu! Kapros rămâne. Nu găsești ușor un responsabil cu gazeta de perete ca el...” E drept, Szasz nu e un om influentabil, dar are și el micile lui slăbiciuni.

Așa dar, într'un târziu Kapros exclamă, întorcându-se spre Szasz: — Vai de mine, cum poți pune problema astfel?! E drept, trebuie să ne facem autocritica. Ținem ședință chiar diseară și reorganizăm munca... Am câteva propuneri.

Intr'adevăr, în aceeași seară, colectivul redacțional ține ședință într'un colț al clubului. Ca de obicei, prezidează Kapros; responsabilul cultural s'a retras umil la un capăt de masă, ca un modest și timid participant.

— Greșala de căpetenie e că Szanto a monopolizat gazeta de perete, trage concluzia Kapros, la sfârșitul raportului său și privește supărat în jur. Întâlnindu-i căutătura dojenitoare, câțiva tineri muncitori, care stau de vorbă la masa vecină, își strâng planșele desfăcute în fața lor și se mută ceva mai departe.

— Tineretul de totdeauna gălăgios — remarcă nerăbdător Kapros și continuă: — Fără îndoială, tovarășul Szanto ne-a ajutat, dar trebuie să antrenăm în muncă forțe noi, condee proaspete.

— Și mai e ceva — întrerupe magazionerul Jaro, unul din membrii colectivului. — Tovarășul Szanto își începe fiecare articol așa: „In fabrica noastră“... Chiar și articolul despre Organizația Națiunilor Unite l-a început așa: „In fabrica noastră a stârnit mare interes...”

— Să lăsăm asta, tovarășe Jaro! Acum e vorba despre altceva.

La masa vecină s'a așezat din nou cineva și și-a întins în față un teanc de reviste; la strigătele lui Kapros, însă, le adună repede și se mută în altă parte.

— Știu că e vorba de altceva — răspunde Jaro. Problema e că nici chiar colectivul redacțional n'a dat exemplu cum trebuie înviorată gazeta... Colectivul se reazimă doar pe tovarășul Szanto. Eu n'am făcut până acum nici un articol.

Kapros pălește: asta e o aluzie directă, o calomnie sau poate ceva și mai grav! Jaro, ce-i drept, vorbește ca despre o vină personală, dar asta nu-i decât un fel de a suci lucrurile: oricine își poate da seama că-l vizează direct pe el, pe Kapros. Desigur, îl râcăie pe el că n'a scris până acum nici un articol și nici pe alții, în afară de Szanto, nu i-a putut convinge să scrie.

— Iar când cineva aduce vreun articol — continuă Jaro și mai aprins — comitetul, sau mai bine zis tovarășul Kapros, în numele comitetului, găsește că: n'are nivel, că-i scris fără pricepere, că nu poate să apară, că, în sfârșit, o să-i răspundem prin poșta redacției. La... paștele cailor.

Nemăipomenit! Ticălosul ăsta de Jaro, demagogul ăsta, vrea să crească în ochii responsabilului cultural, bineînțeles, lovind în el, făcând aluzii josnice la persoana lui!

— Am să-ți retrag cuvântul! Vorbește, te rog, la subiect — bate Kapros cu creionul în masă. Aici nu e vorba de greșelile trecutului. Tovarăși, ce a fost, a fost. Gândiți-vă ce avem de făcut pe viitor, tovarăși!

„Cine te-a pus, Jaro? Acu' să te vad!”

Și ca să-l impresioneze și mai mult, adaugă făcând un gest larg cu mâna:

— Incepem o muncă de organizare și agitație pe scară largă. Chiar eu, personal, am să scriu un articol, un articol tare, energic, în care am să

arăt ce greșală este să monopolizeze cineva gazeta de perete, iar colectivul gazetei să nu aibă asigurat sprijinul masselor. Am să scriu un articol mobilizator, concret, care să poată servi de exemplu.

Observă că Jaro se întunecă la față. Firește, parcă se putea altfel? Invidiosul! Cum de n'a izbutit până acum să-i facă vânt din colectivul redacțional individului ăsta? Motive ar fi destule: nu știe decât să se lege de om, să bage zânzanii, și, colac peste pupăză, tocmai când e de față și responsabilul cultural, care — de loc mai breaz — judecă oamenii după cât sunt de activi, adică, vorba vine, după cât le umblă gura. Acum responsabilul cultural o să se ducă la președinte și nu începe îndoială că o să-i spună: „Nici nu știți, tovarășe Szasz, ce bine a vorbit astăzi Jaro... vede just lucrurile, știe ce înseamnă lupta de clasă, folosește arma criticii...“ Halal critică, lua-o-ar dracu'! Asta-i intrigă curată! Și la urma urmii, responsabilul cultural n'are decât să se ducă la președinte; doar a avut priлеjul să vadă și ce fel de om e Kapros, ce inițiative înțelege să ia.

Mai știi? Poate să-i fie de vreun folos și asta...

Constătuirea l-a înflăcărat pe Kapros. Odată ce el chiar a luat inițiativa, de sigur că vor începe o muncă serioasă. Va face un articol, dar știi, un articol!... Parcă vede mulțimea de muncitori înghesuindu-se în fața gazetei de perete; într'un asemenea caz vestea se duce repede printre toată fabrica. Toți vor să vadă, să citească articolul și fiecare ia în sinea lui hotărîrea să scrie și el... Numai de-ar răsbi comitetul să trieze atâtea articole!

A doua zi de dimineață, după ce se strădui un timp cu niște scrisori de trăsură, Kapros ajunse la concluzia că îi era cu neputință să lucreze. Cum să-i ardă lui de afurisitele acelea de scrisori, când erau atâtea în joc? Pentru ca nimic să nu-i mai stânjenească meditația, împinse la o parte mormanul de hârtii din fața lui; multe atârnavu acum de articolul promis. Szasz, președintele, oricâte păcate ar avea el, și-a făcut totuși anumite impresii, de care fără îndoială că va ține seama... Astfel, își va spune: Kapros este un excelent responsabil cu gazeta de perete, lucrează pentru interesul colectiv...

Da. Dar pentru ca asta să se întâmple, trebuia să scrie acum un articol foarte bun.

Cum să înceapă? Poate așa: „In fabrica noastră...“ Cum începe întotdeauna Szanto. Fiindcă Szanto, ori ce s'ar zice, știe să scrie. La urma urmei nu-i rușine să urmezi un exemplu bun, ba nici nu e recomandabil să rezolvi singur problemele, cu propriile tale puteri. La drept vorbind, asta ar însemna individualism, rupere de colectiv... La ce-ar mai folosi atunci schimbul de experiență, împărtășirea metodelor de muncă? Dacă stai și te gândești bine, e chiar obligat să mai antreneze pe cineva, să ceară ajutorul cuiva pentru a scrie articolul. Mai mulți ochi văd mai bine, așa că articolul ar ieși mai bun. In afară de asta, ar fi și rodul unei munci colective, nu produsul unei munci sectare. Dar cine ar putea să-l ajute? Cine se pricepe mai bine la scris?

Szanto!

Firește că Szanto!

Și Kapros fu gața să isbucnească în râs. Ce mărginit e omul uneori!... Își bate capul, se frământă, și când colo are soluția sub nas. Se va duce îndată pe la Szanto, chestiunea asta nu suferă amânare. De altfel nici n'ar fi just să lucreze acum, scrisorile de trăsură n'au decât să se ducă la plimbare! Lucrând în silă ar putea să greșească pe undeva. Trebuie să te pricepi să alegi momentul prielnic pentru muncă. Și momentul ăsta nu-i deloc

prichinic, iar timpul de lucru stabilit în mod mecanic nu dă rezultate; prin urmare, el n'o să lucreze și basta!

Nu trecuseră nici două minute, că se și afla în fața lui Szanto. Ii spunea:

— Fii bun și ia măsuri să nu intre nimeni. O să ținem o mică ședință de agitație.

— Ce ședință de agitație? îl întrebă Szanto, făcând ochii mari. Nu-mi văd capul de lucru.

— Terminăm în câteva minute... E vorba de... Ehm!... Ehm!... Ia te uită! M'a apucat deodată tusea!... Pe scurt... trebuie să mă ajuți... să scriu un articol foarte important.

Szanto își puse ochelarii și creionul deoparte și oftă adânc.

— Te rog, tovarășe Kapros — îndrăzni el timid — nu s'ar putea, de data asta... să găsești pe altcineva?

— Pe altcineva? Vai de mine, tovarășe Szanto! Dumneata ești singurul om de aici care se pricepe la scris... De altfel, articolul îl scriu de fapt eu. Dumneata, ca să zic așa, nu-mi dai decât o mână de ajutor... un ajutor tovarășesc.

— Asta e cu totul altceva — exclamă Szanto, simțind că i se ia o piatră de pe inimă. — Dacă-i așa...

— Da, da! Prin urmare, trebuie să scriem că... Va fi propriu zis o auto-critică a comitetului de redacție, că nu e just să ne rezemăm pe un singur om... Să participe cu toții... Cred că înțelegi, nu?

— Da, înțeleg.

— Perfect. Cum zic, articolul îl scriu eu... Ehm!... Afurisită tuse!... Eu îl... Dumneata mă ajuți numai. Pentru dumneata, care ai o experiență atât de mare, e un fleac...

— Cu dragă inimă, tovarășe Kapros, ți-am spus doar... Când ne apucăm de lucru?

— De lucru? Oricând. Să zicem... diseară. Vai! Dar eu am seminar azi!... Știi ce? Nu face nimic, începe dumneata... Uite punctele noastre de vedere; primul, că de acum înainte să nu mai scrie mereu un singur om la gazeta de perete, al doilea, că toți trebuie să fim antrenați în munca asta, al treilea, că recunoaștem meritele tovarășului Szanto care ne-a ajutat mult, dar... Vasăzică asta e schema, nu e greu, dar vezi să fie frumos. E poate chiar mai bine că nu sunt și eu de față, te-aș încurca... Nu-i așa? Și cum ți-am spus, nu-i decât un mic ajutor tovarășesc... Ei, am plecat. La revedere...

Afară, în fața ușii, se întinse de-i trosuiră oasele. O să le arate el! Trebuie să se termine odată cu această linie prostească — o singură persoană să scrie întreaga gazeta de perete, dela un capăt la altul!

Szanto, rămas singur cu însărcinarea primită, oftă iarăși din rărunchi și, ca de atâtea ori până atunci, își notă pe o foaie de hârtie de pe masă punctele de vedere care îi fuseseră înșirate adineauri; unu, doi, trei...

În clipa aceea apăru în ușă, salutându-l prietenos, Szasz, președintele.

— Bună-ziuă, tovarășe Szanto. Parcă tocmai acum tovarășul Kapros a ieșit dela dumneata. Așa mi s'a părut.

— Da, el, recunoscui Szanto cu resemnare.

— Și ce-ai notat acolo? se interesează președintele.

— Aici? Sunt niște... niște puncte....

— Ce fel de puncte?

— Puncte de vedere.

— Puncte de vedere?

— Da... Punctele de vedere ale unui articol.

— Așa?! Vasăzică de asta a fost Kapros aici!... Ei, atunci ia trage o linie peste punctele alea de vedere, — propuse Szasz malițios. — Acum vin la rând altfel de puncte de vedere... Spune, n'ai avea poftă să scrii un articol despre... responsabilul gazetei noastre de perete?

Szanto rămase cu ochii la punctele de vedere... Da, parcă așa s'ar potrivi! E drept, când Kapros l-a rugat întâia oară să scrie, avea ceva de spus. A doua oară, tot așa. Chiar și a treia oară s'ar putea spune. Dar a patra oară s'a întâmplat să n'aibă subiect, iar Kapros l-a iuvinuit că fugă de munca obștească. Ca să-l ajute, i-a dat niște „puncte de vedere”. În cele din urmă a devenit un campion la scris articole, sau mai curând la salăhoritul lor; are acum un întreg dosar cu „puncte de vedere”... Ehei, de multe ori s'a gândit că despre asta ar trebui scris un articol, despre felul în care îl transformă Kapros pe el într'un „specialist” pentru articolele la gazeta de perete...

N'a îndrăznit niciodată să-l scrie. Dar într'o asemenea împrejurare... Ridică ochii la președinte. Apoi, decis, trase o linie groasă peste „punctele de vedere”.

Încă dela poarta fabricii văzu Kapros, a doua zi dimineată, cum se îmbulzeau muncitorii în fața gazetei de perete. Ca să poată citi articolul, se înghesuiau, se împingeau unii pe alții. Care articol? Desigur că articolul lui, cel scris cu ajutorul lui Szanto... Se vede că-l afișase înainte de a i-l fi arătat, dar nu face nimic: în Szanto poți avea încredere. Poru grăbit într'acolo — doar era vorba de articolul lui, — adică de articolul pe care, cu ajutorul lui Szanto... Dar, ce importanță mai are asta? Acum, articolul interesează.

— Vă place? îi întrebă pe cei ce stăteau mai în spate, făcându-și loc printre ei.

— Da, foarte mult!

— E grozav!

— Ei, mă bucur...

În sfârșit izbuti să citească titlul: „Cum lichidează tovarășul Kapros greșelile”. Bun titlu, nimic de spus. Ei, dar să vedem mai departe... Ceee?!.. Uite, dom'le! Ce-i asta? Are vedenii sau visează urât? De unde până unde i-a venit lui Szanto că articolul acesta nu l-a scris el, Kapros, ci tocmai autorul său, adică Szanto?! Cum a îndrăznit să-l semneze? Și unde sunt punctele de vedere?!

În definitiv, e acesta articolul, sau nu e acesta?

Căci iată ce se putea citi acolo: „Tovarășul Kapros a afirmat că nu e just să scriu eu toate articolele, că ar fi o greșală gravă, care trebuie lichidată și că va face tot ce-i stă în putință să o lichideze. După toate acestea mi-a cerut să scriu un articol în care să arăt că nu e just ca toate articolele să le scriu eu, fiindcă aceasta e o greșală pe care, după cum se vede, o și lichidăm, întrucât articolul pe care îl scriu acum nu-l mai scriu eu, ci el...”

Ce grozăvie! Nici să-l citești nu merită! Dar când mai și ascuți ce spune lumea din jur: „În sfârșit, un articol interesant”; apoi: „De acu', zău am să-mi spun și eu părerea la gazetă...” sau: „Mie mi-au respins nu știu de ce un articol. Totuși, o să scriu iarăși”, aproape că ți se rupe sufletul.

„Auzi! Bieții oameni! — se înfurie în sinea sa Kapros. — Vor să scrie! Dar unde să mai găsească loc, când gazeta de perete a fost și de astă dată monopolizată de nemernicul ăla de Szanto?!”

MARX-ENGELS-LENIN-STALIN DESPRE LITERATURĂ ȘI ARTĂ

În producția socială a vieții lor, oamenii intră în relații determinate necesare, independente de voința lor, relații de producție care corespund unei trepte de dezvoltare determinate a forțelor lor materiale de producție. Totalitatea acestor relații de producție formează structura economică a societății, adevărata bază pe care se înalță o suprastructură juridică și politică și căreia îi corespund forme determinate ale conștiinței sociale. Modul de producție al vieții materiale determină în genere procesul vieții sociale, politice și spirituale. Nu conștiința oamenilor determină existența lor, ci, dimpotrivă, existența lor socială le determină conștiința. Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forțele materiale de producție ale societății intră în contradicție cu relațiile de producție existente, sau, ceea ce nu este decât expresia lor juridică, cu relațiile de proprietate în cadrul cărora ele s'au dezvoltat până atunci. Din forme ale dezvoltării forțelor de producție, aceste relații se prefac în cătușele lor. Atunci începe o epocă de revoluție socială. Odată cu transformarea bazei economice este revoluționată mai încet sau mai repede toată uriașa suprastructură. Cercetând astfel de revoluționări, trebuie să facem întotdeauna o deosebire între revoluția materială produsă în condițiile economice ale producției, care poate fi constatată cu precizie științifică, și formele juridice, politice, religioase, artistice sau filosofice, într'un cuvânt ideologice, în care oamenii devin conștienți de acest conflict și-l tranșează prin luptă.

K. Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, (Prefață), K. Marx și F. Engels, *Opere alese*, în două volume, Vol. I, ed. P.M.R., 1949, pag. 361—362.

Producerea ideilor, reprezentărilor, conștiinței, este inițial nemijlocit împletită în activitatea materială și relațiile materiale ale oamenilor, limbajul vieții reale. Reprezentările, gândirea, relațiile spirituale dintre oameni mai apar aci ca izvorând nemijlocit din relațiile lor materiale. Acelaș lucru este valabil și pentru producția spirituală, așa cum se manifestă în limbajul politicii, legilor, moralei, religiei, metafizicii etc. ale unui popor... Oamenii sunt cei care produc reprezentările, ideile, etc., dar oamenii reali, activi, așa cum sunt determinați de o anumită dezvoltare a forțelor lor de producție și a relațiilor corespunzătoare acestora până la cele mai îndepărtate formații

Nota Redacției : Citatele din K. Marx și F. Engels sunt reproduse după volumul „*Marx-Engels despre literatură și artă*” în curs de apariție în Editura pentru Literatură Politică.

ale lor. Conștiința nu poate fi niciodată altceva decât existență conștientă, iar existența oamenilor este procesul real al victiei lor.

Marx-Engels, *Ideologia germană* (I. V/pag. 15—17).

Ideile clasei dominante sunt în fiecare epocă ideile dominante, ceace înseamnă că clasa care este forța dominantă *materială* a societății este totodată forța ei dominantă *spirituală*. Clasa care are la dispoziția sa mijloacele producției materiale dispune prin aceasta și de mijloacele producției spirituale, astfel că, prin aceasta, îi sunt totodată subordonate în general ideile acelora cărora le lipsese mijloacele producției spirituale. Ideile dominante nu sunt altceva decât exprimarea prin idei a relațiilor materiale dominante, adică relațiile materiale dominante exprimate sub formă de idei; ele sunt, deci, expresia acelor relații care fac ca o anumită clasă să devină dominantă, sunt deci ideile dominației ei. Indivizii care alcătuiesc clasa dominantă sunt înzestrați, între altele, și cu o conștiință și, prin urmare, gândesc; în măsura deci, în care domină ca clasă și determină întreg ansamblul unei epoci istorice, este dela sine înțeles că o fac în toate domeniile, deci că domină și ca gânditori, ca producători de idei, că reglementează producția și repartiția ideilor epocii lor; că, prin urmare, ideile lor sunt ideile dominante ale epocii.

Marx-Engels, *Ideologia germană* (I.V/pag. 35—37).

Pretutindeni unde a ajuns la putere, burghezia a distrus toate relațiile feudale, patriarhale, idilice. Ea a rupt fără milă peștrițele legături feudale care-l legau pe om de „superiorul lui firesc” și nu a mai lăsat altă legătură între oameni decât interesul gol, decât neîndurătoarea „plată cu bani ghiață”. Ea a înecat fiorul sfânt al extazului pios, al entuziasmului cavaleresc, al melancoliei micului burghez, în apa înghețată a calculului egoist. Ea a făcut din demnitatea personală o valoare de schimb și în locul nenumăratelor libertăți dobândite și chezășuite de hrisoave ea a pus *unica* libertate, lipsită de scrupule, a comerțului. Intr'un cuvânt, ea a pus în locul exploatării mascate cu iluzii religioase și politice, exploatarea deschisă, nerușinată directă și brutală.

Burghezia a despuiat de aureola lor toate activitățile până atunci venerabile și primate cu smerenie. Ea a prefăcut pe medic, jurist, popă, poet, om de știință, în muncitorii ei salariați.

Marx-Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, Ed. P.M.R., 1950, ed. 111-a, pag. 22—24.

...producția capitalistă este ostilă anumitor ramuri de producție spirituală, cum sunt arta și poezia. Dacă nu înțelegem aceasta, ajungem la concepția Francezilor din secolul al XVIII-lea, pe care Lessing a ironizat-o atât de frumos: deoarece i-am întrecut pe antici în domeniul mecanicii etc., de ce n'am putea scrie și o epopee? Și iată Henriada în locul Iliadei!

K. Marx, *Teorii asupra plusvalorii* (6.I/pag. 380—385).

(*In societatea capitalistă—n.n.*) Un scriitor este un muncitor productiv, nu în măsura în care produce idei, ci în măsura în care îl îmbogățește pe librarul care se ocupă cu editarea operelor sale, sau în măsura în care este salariatul unui capitalist.

K. Marx, *Teorii asupra plusvalorii* (6.1/pag. 259—260)

(*In societatea capitalistă n. n.*) Aurcola care înconjură toate relațiile vechii societăți a dispărut, acestea transformându-se în simple relații bănești.

Tot astfel, toate așa numitele munci superioare, cele spirituale, artistice, etc. s'au transformat în articole comerciale, pierzând prin aceasta vechiul lor nimb.

K. Marx, *Munca salariată* (I. VI/pag. 471—472).

8. *Punctul de plecare este firește determinarea naturală*: subiectivă și obiectivă, triburi, rase etc. 1. În artă este știut că anumite epoci de înflorire ale acesteia nu au niciun raport cu dezvoltarea generală a societății, deci nici cu a bazei materiale, cu alte cuvinte, a scheletului organizării sale. De exemplu, Grecii sau chiar Shakespeare în raport cu modernii. Despre anumite forme ale artei, cum ar fi, de pildă, epopeea, se admite chiar faptul că în forma lor clasică, epocală, ele nu pot fi niciodată create după ivirea producției artistice ca atare; așa dar, că înăuntrul sferei artei chiar anumite forme importante ale acesteia nu sunt posibile decât pe o treaptă neevoluată a dezvoltării artei. Dacă acest lucru este valabil în raportul dintre diferitele genuri artistice dinăuntrul sferei artei însăși, atunci faptul că același lucru este valabil în raportul dintre întreaga sferă a artei și dezvoltarea generală a societății este oricum mai puțin izbitor. Dificultatea constă numai în formularea generală a acestor contradicții. Odată specificate, ele sunt deja explicate.

Să luăm, de pildă, raportul dintre arta greacă și epoca actuală, și apoi dintre Shakespeare și epoca actuală. Se știe că mitologia greacă nu este numai arsenalul artei grecești, ci și baza ei. Mai este oare posibilă concepția despre natură și despre relațiile sociale care stă la baza imaginației, și deci a (artei) grecești, de îndată ce apar selfactoarele (mașinile de tors automate), trenurile, locomotivele și telegrafia fără fir? Cum poate fi comparat Vulcan cu Roberts et Co., Jupiter cu paratrâznetul și Hermes cu Credit mobilier? Orice mitologie învinge, domină și modelează forțele naturii în imaginație și prin imaginație, dispăre deci în momentul în care acestea sunt cu adevărat dominate. Ce rămâne din Fama dacă o comparăm cu Printinghouse square? Artă greacă presupune existența mitologiei grecești, adică natura și forma socială însăși, prelucrate deja în chip inconștient artistic de fantezia poporului. Acesta este materialul ei. Dar nu oricare mitologie, adică nu oricare prelucrare inconștient artistică a naturii (prin aceasta se înțelege aici tot ce e concret, deci și societatea). Mitologia egipteană n'ar fi putut fi niciodată baza care să dea naștere artei grecești. Însă, în orice caz, o mitologie oarecare trebuia să-i dea naștere. Prin urmare, în niciun caz, dezvoltarea societății nu exclude orice raport între mitologie și natură, adică nu exclude orice mitologizare a naturii, adică un raport care să ceară artiștilor o imaginație independentă de mitologie.

Pe de altă parte: poate oare exista un Achile în epoca prafului de pușcă și a plumbului? Sau, în genere, Iliada în epoca preseii sau chiar a mașinii tipografice? Nu amuțesc oare cântul și cuvântul și muza în mod necesar odată cu presa tipografică, nu dispar deci condițiile necesare ale poeziei epice?

Dificultatea nu constă, însă, în a înțelege că arta și epopeea greacă sunt legate de anumite forme de dezvoltare socială. Dificultatea constă în faptul că ele ne mai produc încă și astăzi o plăcere artistică și că mai contează în anumite privințe ca norme și modele inegalabile.

Un bărbat nu poate redeveni copil fără a deveni copilăros. Dar nu-l bucură oare naivitatea copilului, și oare nu trebuie el însuși să năzuiască să reproducă, pe o treaptă mai înaltă, adevărata sa esență? Nu renaște oare în natura copilului din fiecare epocă propriul ei caracter în toată naturala sa? Dece copilăria socială a omului, pe treapta pe care și-a atins dezvoltarea cea mai frumoasă, nu și-ar exercita, ca o etapă care nu se va mai întoarce niciodată, farmecul ei veșnic? Există copii rău crescuți și copii precoci. Multe din popoarele vechi fac parte din această categorie. Copii normali au fost Grecii. Farmecul pe care arta lor îl exercită asupra noastră nu contrazice treapta socială nedezvoltată pe care a crescut. El este, dimpotrivă, rezultatul acesteia și este inseparabil legat de faptul că condițiile sociale necoapte în care s'a născut, și care singure i-au putut da naștere, nu mai pot reveni niciodată.

K. Marx, *Introducere la Contribuții la critica economiei politice* (2/pag. 267—270).

Producția nu furnizează numai un material necesității, ci furnizează și materialului o necesitate. Când consumul iese din starea sa inițială de primitivitate naturală și nemijlocită — și zăbovirea în această stare ar fi doar rezultatul unei producții rămase în stare de primitivitate naturală — el este mijlocit, chiar ca instinct, de către obiect, necesitatea pe care o simte pentru acesta este creată prin perceperea lui. Obiectul de artă — ca și orice alt produs — creează un public cu simț artistic și capabil să se bucure de frumos. Producția nu produce așa dar numai un obiect pentru subiect, ci și un subiect pentru obiect.

K. Marx, *Introducere la Contribuții la critica economiei politice* (2/pag. 246—247).

Crearea practică a unei *lami obiective*, prelucrarea naturii anorganice este confirmarea omului ca ființă conștientă aparținând unei specii, cu alte cuvinte ca ființă care se raportează la specie ca la esența sa proprie, sau care se raportează la sine însăși ca la o ființă aparținând speciei. E drept că și animalul produce. Își clădește un cuib, locuințe, ca albina, castorul, furnica, etc. Însă produce numai cecace îi trebuie nemijlocit pentru el sau puii săi; el produce unilateral, în timp ce omul produce universal; el produce numai sub imperiul necesității fizice imediate, în timp ce omul produce în afara necesității fizice și produce cu adevărat abia atunci când se eliberează de ea; animalul se produce numai pe sine însuși, în timp ce omul reproduce toată natura; produsul animalului aparține nemijlocit trupului său fizic, în timp ce omul stă liber în fața produsului său. Animalul dă formă lucrurilor numai pe măsura și după necesitatea acelei specii (specii) căreia

îi aparține, în timp ce omul știe să producă pe măsura oricărei specii, știind să dea întotdeauna obiectului măsura care-i este inerentă; deaceia omul dă formă lucrurilor și în conformitate cu legile frumosului.

K. Marx, *Manuscrise economico-filosofice* (1844), (I.III/ pag. 85—89).

Limba este la fel de veche ca și conștiința — limba este chiar adevărata conștiință practică, existentă și pentru alți oameni, și deci numai astfel existentă și pentru mine, și, ca și conștiința, limba ia naștere abia din necesitatea, din nevoia de a comunica cu alți oameni.

Marx-Engels, *Ideologia germană* (I.V/pag. 20—23).

„Cei vechi și cei noi“, pentru care vă mulțumesc sincer, am citit-o deja. Descrierile din viața muncitorilor din saline sunt tot atât de desăvârșite ca și acelea ale țărănilor din „Ștefan“. Și acelea din viața societății vieneze sunt, în majoritatea lor, foarte frumoase. Viena este doar singurul oraș german care are o societate, Berlinul are numai „anumite cercuri“ („Gewisse Kreise“), și acelea mai mult dubioase (ungewisse)¹⁾, motiv pentru care nici nu prinde acolo alt soi de roman decât romanul despre literați, funcționari sau artiști. Dacă motivarea acțiunii în această parte a operei d-v. nu se desfășoară, pe alocuri cam prea pripit, sunteți mai în măsură să judecați decât mine; e posibil ca unele lucruri care nouă ne apar ca atare, să pară foarte naturale la Viena, cu caracterul ei specific internațional și împregnat cu elemente europene răsăritene și sudice. În ambele domenii găsim obișnuita individualizare strictă a caracterelor; fiecare este un tip, dar totodată și un anumit individ, un „acesta“, cum se exprimă bătrânul Hegel, și așa și trebuie să fie. De dragul imparțialității însă, trebuie să găsim și ceva de criticat, și aci mă refer la Arnold. Acesta este, de fapt, prea de tot cumsecade, și dacă până la urmă moare într'un accident pe munte, acest lucru se poate împăca cu justiția poetică numai afirmându-se despre el că era prea bun pentru lumea asta. Nu e bine deloc când poetul se entuziasmează pentru eroul său, și mi se pare că aci d-v. ați căzut în această greșală. La Elsa mai există o oarecare individualizare, deși și ea este idealizată dar la Arnold persoana se confundă și mai mult cu principiul.

De unde provine această lipsă, reiese chiar din roman. D-v. ați simțit, desigur, nevoia să luați în mod deschis atitudine în această carte și să mărturisiți în fața lumii întregi convingerile d-v. Acest lucru, odată făcut, aparține trecutului, și nu trebuie să-l repetați în această formă. Eu nu sunt în niciun caz un adversar al poeziei cu tendință ca atare. Părintele tragediei, Eschil, și tatăl comediei, Aristophan, au fost amândoi adevărați poeți cu tendință, nu mai puțin Dante și Cervantes, și cea mai de seamă calitate a dramei lui Schiller „Intrigă și amor“ este faptul că ea e prima dramă germană cu tendință politică. Rușii și Norvegienii moderni, care dau romane excelente, sunt cu toții poeți cu tendință. Dar eu cred că tendința trebuie să reiasă din situații și din acțiunea însăși, fără ca să fie scoasă în evidență în mod expres, și poetul nu este obligat să ofere cititorului de-a gata rezolvarea

¹⁾ În germană, joc de cuvinte: „ungewisse“ (dubioase) în contrast cu „gewisse“ („anumite“) — Nota Red.

istorică pe care o va da viitorul conflictelor sociale descrise de el. La aceasta se mai adaugă faptul că în condițiile actuale, romanul se adresează cu precădere cititorului din cercurile burgheze, deci nu celor care ne aparțin direct nouă, și aci romanul socialist cu tendință își îndeplinește, după părerea mea, din plin menirea, când, prin descrierea fidelă a situației reale, destramă păienjenişul iluziilor convenționale dominante, zdruncină optimismul lumii burgheze, face inevitabilă îndoiala în cecece privește valabilitatea veșnică a situației existente, chiar fără a oferi direct o soluție, ba, după împrejurări, uneori chiar fără a lua măcar atitudine în mod net. Cunoașterea exactă din partea d-v. atât a țărănimii austriace, cât și a „societății” vieneze, și prezentarea d-v. minunată, plină de prospețime găsească aici un material inepuizabil, iar faptul că știți să tratați și pe eroii d-v. cu acea ironie fină care este un indiciu că poetul este stăpân pe creația sa, l-ați dovedit în „Ștefan”.

F. Engels către Minna Kautsky, Londra, 26 Noembrie 1885 (20/pag. 413—416).

Ceece mă pasionează mai mult în povestirea d-v., pe lângă realismul ei, este curajul adevăratului artist, care-și găsește expresia în ea. Nu numai în modul în care tratați Armata Salvării, în ciuda aroganței lumii respectabile, care află, poate, pentru prima oară din povestirea d-v., *dece* Armata Salvării exercită o astfel de influență asupra masselor, ci mai cu seamă în modul simplu, lipsit de artificii în care reluați, ca temă principală a întregii cărți, vechea poveste a fetei proletare care este sedusă de un bărbat din lumea burgheză. Mediocritatea s'ar fi simțit obligată să ascundă fabula, răsuflată pentru ea, sub un morman de complicații și zorzoane artificiale — și tot n'ar fi reușit s'o mascheze. D-v. însă știți că vă puteți încumeta să reluați o poveste veche, fiindcă vă simțeați în stare s'o transformați în una nouă, povestind-o pur și simplu așa cum e în realitate.

Mr. Arthur Grant al d-v. este o capodoperă.

Dacă am ceva de criticat, este că poate totuși povestirea nu e îndeajuns de realistă. Realism înseamnă, după părerea mea, în afară de fidelitatea detaliilor, redarea fidelă a caracterelor tipice și a împrejurărilor tipice. Caracterele d-v. sunt îndeajuns de tipice, în măsura în care sunt redată; împrejurările însă care le înconjoară și le fac să acționeze nu sunt poate în aceeași măsură de tipice. În „City girl”, clasa muncitoare figurează ca o masă pasivă, care este incapabilă să-și ajute singură și care nici nu face măcar vreo încercare pentru a-și ajuta. Toate încercările de a o scoate din starea ei de mizerie abrutizată vin din afară, de sus. Dacă această descriere era potrivită pentru 1800 sau 1810, pe vremea lui Saint-Simon sau Robert Owen, ea nu mai poate apărea ca atare în anul 1887, mai ales unui om care a avut cîntea, timp de aproape 50 de ani, să ia parte la majoritatea luptelor proletariatului combativ. Răsvrătirea revoluționară a clasei muncitoare față de mediul înconjurător care o asuprește, încercările ei — convulsive, semiconștiente sau conștiente — de a-și recăpăta poziția omenească, aparțin istoriei și sunt, de aceea, îndreptățite să pretindă un loc în domeniul realismului.

Sunt departe de a considera o greșeală faptul că d-v. nu ați scris un roman socialist sadea, un roman cu tendință, cum îl numim noi Germanii, pentru a proslăvi vederile sociale și politice ale autorului. În niciun caz

nu m'am gândit la aceasta. Cu cât vederile autorului rămân mai ascunse, cu atât mai bine pentru operă. Realismul de care vorbesc eu poate să se manifeste chiar împotriva vederilor autorului. Permiteți-mi să dau un exemplu. Balzac, pe care eu îl consider ca pe un maestru mult mai strălucit al realismului decât toți Zola-ii trecutului, prezentului și viitorului, ne redă în „La comédie humaine“ („Comedia omăuă“) o excelentă istorie realistă a „societății“ franceze, descriind sub forma unei cronici, aproape an cu an, dela 1816 până la 1848, atacurile tot mai accentuate ale burgheziei ascendente contra nobilimii, care s'a reconstituit după 1815 și care, în măsura posibilului, a ridicat din nou steagul acelei vicille politesse française (vechi politete franceze). El arată cum ultimele resturi ale acestei societăți, considerate de dânsul o societate model, erau doborâte una câte una de asaltul parvenitului bogat și vulgar, sau erau corupte de acesta; cum acea grande dame (doamnă din înalta societate), ale cărei infidelități conjugale nu erau decât un mijloc de autoafirmare, pe deplin corespunzător modului în care era tratată ea în căsnicie, dispărea, făcând loc femeii burgheze, care l-a luat pe soțul ei de dragul banilor sau al garderobei; în jurul acestui tablou central, Balzac grupează întregul istoric al societății franceze, din care, chiar în detaliile lui economice (spre exemplu, despre noua repartitie a proprietății reale și personale după revoluție), eu am învățat mai mult decât din toți istoricii, economiștii și statisticienii de profesie ai epocii, luați laolaltă. Desigur, Balzac era din punct de vedere politic un legitimist; marea sa operă este o neîntreruptă tânguire pentru inevitabila decadentă a bunei societăți; toată simpatia lui e de partea clasei condamnate la pieire. Dar, cu toate acestea, satira sa nu este niciodată mai mușcătoare, ironia sa nu este niciodată mai caustică decât atunci când aduce în scenă tocmai pe acei bărbați sau pe acele femei pe care-i simpatizează atât de profund — nobilii. Și singurii oameni despre care se exprimă întotdeauna cu o admirație fățișă sunt adversarii săi politici cei mai înverșunați, eroii republicani dela Cloître Saint Méry, oameni care în această epocă (1830—1836) erau într'adevăr reprezentanții masselor populare. Faptul că Balzac a fost, astfel, nevoit să acționeze împotriva propriei sale simpatii de clasă și prejudecăți politice, că *a văzut* necesitatea pieirii nobililor săi iubiți, pe care îi descrie ca pe niște oameni care nici nu merită o soartă mai bună; faptul că *a recunoscut* pe adevărații oameni ai viitorului acolo unde puteau fi cu adevărat găsiți la acea epocă — iată ce consider eu drept unul din cele mai mari triumfuri ale realismului și drept una din cele mai minunate trăsături ale bătrânului Balzac.

F. Engels către Margaret Harkness, Londra, începutul lui Aprilie 1888 (14/pag. 52—55).

Nimic nu este mai de dorit decât ca oamenii care au stat în fruntea partidului mișcării, fie înainte de revoluție în societățile secrete sau în presă, fie mai târziu în posturi oficiale, să fie în sfârșit zugrăviți în culorile precise rembrandtiene, în toată vitalitatea lor. Toate descrierile de până acum nu ne-au redat niciodată aceste personalități sub adevărata lor înfățișare, ci numai sub aspectul lor oficial, cu coturni în picioare și aureolă în jurul capului. În aceste tablouri rafaeliene, celeste, ei sunt zugrăviți cu o lipsă totală de realism.

Marx-Engels, Recenzii asupra cărților: A. Chenu, „Les conspirateurs“ (Conspiratorii) și Lucien de la Hodde, „La naissance de la République en Février, 1848“ (Nașterea Republicii în Februarie 1848); ambele, Paris 1850 (15. III/pag. 426—427).

Actualul regim german însă, un anacronism, o contradicție flagrantă a unor axiome îndeobște recunoscute, exhibarea în fața lumii întregi a nulității aceluia *ancien régime*, își închipue numai că mai crede în sine însuși, și pretinde lumii să-și închipue același lucru. Dacă ar crede cu adevărat în propria sa *esență*, s'ar mai strădui oare s'o ascundă îndărătul *aparențelor* unei esențe străine și și-ar mai căuta oare salvarea în ipocrizie și sofisme? Acest *ancien régime* modern nu mai este decât *comediantul* unei orânduiri ai cărei *eroi adevărați* au murit. Istoria acționează temeinic și trece prin numeroase faze când înmormântează o formă de viață veche. Cea din urmă fază a unei forme istorice este *comedia* ei. Zeii Eladei, care fuseseră deja odată răniți de moarte, în chip tragic în Prometeul încătușat al lui Eschil, au trebuit să moară încă odată, în chip comic, în dialogurile lui Lucian. Dece se petrec astfel lucrurile în istorie? Pentru ca omenirea să se despartă *cu voioșie* de trecutul ei.

K. Marx, *Contribuții la critica filosofiei dreptului hegelian*: Introducere (1.1.1/pag. 610—614).

... Trec acum la „Franz v. Sickingen“. D'abord (mai întâi) trebuie să laud compoziția și acțiunea, și aceasta este mai mult decât se poate spune despre oricare din dramele moderne germane. În the second instance (în al doilea rând), lăsând la o parte orice considerent critic asupra lucrării, ea m'a emoționat profund la prima lectură, ceea ce înseamnă că asupra cititorilor la care predomină sentimentul ea va produce același efect într'un grad și mai înalt. Aceasta este o altă latură foarte importantă. Acum să considerăm the other side of the medal (reversul medalei): *în primul rând* — o observație pur formală — devreme ce tot ai scris în versuri, ai fi putut alcătui iambii ceva mai artistic. Totuși, oricât ar fi de șocați de această neglijență *poetii de profesie*, eu o consider, în genere, ca un avantaj, căci pleiada noastră de epigoni poetici n'a mai păstrat decât această perfecțiune a formei. *În al doilea rând*: Conflictul urmărit nu e numai tragic, ci este însuși conflictul tragic de care s'a izbit și s'a sfărâmat, pe bună dreptate, partidul revoluționar din 1848—1849. Așa dar, nu pot decât să-mi exprim deplina aprobare pentru transformarea lui în pivot al unei tragedii moderne. Mă întreb, însă, dacă tema tratată e nimerită pentru a înfățișa acest conflict? Baltazar își poate închipui, într'adevăr, că Sickingen ar fi învins dacă, în loc să-și ascundă răzvrătirea îndărătul unei lupte cavalerești, s'ar fi declarat împotriva imperiului și ar fi ridicat stindardul luptei deschise împotriva principilor. Dar putem noi oare împărtăși această iluzie? Sickingen (și cu el și Hutten, mai mult sau mai puțin) nu a pierit din cauza șireteniei sale. A pierit fiindcă, în calitate de *cavaler* și de *reprezentant al unei clase pe cale de dispariție*, s'a răzvrătit împotriva ordinii existente sau, mai degrabă, împotriva formei noi a ordinii existente. Dacă îl desbrăcăm pe Sickingen de ceea ce îi este propriu ca formație individuală, aptitudini naturale etc., atunci în fața noastră rămâne Götz von Berlichingen. Acest individ *jalnic* întruchipează în forma adecvată antagonismul tragic dintre cavaleri, pe de o parte și împărat și principii, pe de altă parte, motiv pentru care Goethe a făcut dintr'însul, pe bună dreptate, un erou. În măsura în care Sickingen—și până la un anumit punct chiar și Hutten, deși la dânsul, ca la toți ideologii unei clase, astfel de aprecieri ar trebui considerabil modificate — luptă împotriva principilor (împotriva împăratului se ridică numai datorită

faptului că acesta, din împărat al cavalerilor, s'a transformat în împărat al principilor), el nu este de fapt decât un Don Quijote, deși unul istoricește îndreptățit. Că începe revolta sub aspectul unei lupte cavaleriești, nu înseamnă altceva decât că o începe *cavaleriește*. Dacă ar fi s'o înceapă altfel, ar însemna să apeleze de-a-dreptul și din capul locului la orașe și la țărani, adică tocmai la acele clase a căror dezvoltare este egală cu negarea nobilimii.

Dacă nu voiai, deci, să reduci conflictul pur și simplu la cel reprezentat în Götz von Berlichingen — și intenția ta n'a fost aceasta — Sickingen și Hutten trebuiau să piară pentru că în închipuirea lor erau revoluționari (ceea ce nu se poate spune despre Götz) și, întocmai ca nobilimea polonă *cultă* dela 1830, ei promovau pe de o parte ideile moderne, pe de altă parte însă, în fapt, reprezentau interese de clasă reacționare. Reprezentanții *nobili* ai revoluției — după ale căror lozinci despre unitate și libertate tot mai stă la pândă visul vechiului imperiu și al dreptului celui mai tare — nu trebuiau în acest caz să acapareze tot interesul, așa cum o fac la tine, ci reprezentanții țărănimii (mai ales ai acesteia) și ai elementelor revoluționare din orașe trebuiau să alcătuiască un fundal foarte important și foarte activ. În cazul acesta, ai fi putut exprima într'un grad și mai înalt ideile cele mai moderne în forma lor cea mai pură, pe când așa, pe lângă libertatea *religioasă*, ideia principală rămâne de fapt *unitatea* burgheză. În cazul acesta ai fi fost din capul locului silit să-l imiți mai degrabă pe *Shakespeare*, pe când așa consider drept cea mai mare lipsă a ta faptul că-l imiți pe *Schiller*, transformând indivizii în simple difuzoare ale spiritului vremii. N'ai căzut oare tu însuși, în oarecare măsură, în aceeași greșeală diplomatică ca și Franz von Sickingen al tău, aceea de a pune opoziția lui Luther și a cavalerilor mai presus decât pe cea a lui Münzer și a plebei (izverită din popor)?

Apoi lipsește caracteristicul în caractere, cu excepția lui Carol al V-lea, Baltazar și Richard de Trier. Și oare a existat vreco epocă cu o caracteristică mai pronunțată decât secolul al XVI-lea? Hutten este, după părerea mea, prea din cale afară un simplu reprezentant al „entuziasmului“, și asta plictisește. Oare nu era el totodată foarte spiritual, de o vervă drăcească, și nu i se face astfel o mare nedreptate?

Cât de mult suferă chiar și Sickingen al tău — în treacăt fie spus, el însuși este mult prea abstract — din cauza conflictului independent de calculele sale personale, reiese din felul în care pe de o parte este nevoit să recomande cavalerilor săi amicitie cu orașele etc., pe de altă parte, din plăcerea cu care face uz el însuși, împotriva orașelor, de justiția celui mai tare.

K. Marx către F. Lassalle, Londra, 19 Aprilie 1859
(23. 111/pag. 172—175).

★

Imi dau seama că nu-ți fac cine știe ce compliment spunându-ți că niciunul din actualii poeți oficiali ai Germaniei n'ar fi, nici măcar pe de parte, în stare să scrie o astfel de dramă. Inșă aceasta este totuși o realitate, și încă o realitate prea caracteristică pentru literatura noastră ca să poată fi trecută sub tăcere. Pentru a mă ocupa mai întâi de partea formală, ingeniozitatea acțiunii și dramatismul profund al piesei m'au surprins în chip foarte plăcut. În ce privește versificația, ți-ai permis, ce-i drept, unele libertăți, supărătoare mai mult când le citești decât pe scenă. Tare mi-ar fi plăcut să citească adaptarea scenică; așa cum se prezintă piesa, firește că nu poate fi jucată; am avut aci un tânăr poet german (Karl Siebel), compatriot și rudă depărtată de a mea, care s'a ocupat destul de mult cu teatrul; se

poate ca în calitatea sa de rezervist din garda prusiană, să vină la Berlin, și, în cazul acesta, îmi voi permite să-i dau câteva rânduri pentru dumneata. Drama dumitale i-a plăcut foarte mult, dar este de părere că nu poate fi jucată din pricina tiradelor lungi ale câte unui singur actor, în timp ce ceilalți ar trebui să-și epuizeze de două și de trei ori toată mimica pentruca să nu pară niște simpli figuranți. Ultimile două acte dovedesc cu prisosință că mânuiești lesne un dialog vioi și curgător, și deoarece mi se pare că cu excepția câtorva scene (așa cum se întâmplă în orice dramă), și în primele trei s'ar putea proceda la fel, nu mă îndoiesc că în prelucrarea pentru scenă vei ține seamă de acest lucru. *Conținutul ideologic* desigur că va suferi, dar aceasta e inevitabil; deplina îmbinare a profunzimii ideilor, a conținutului istoric conștient, pe care, cu drept cuvânt, le atribui dramei germane, cu vioiciunea și bogăția acțiunii shakespeariene va fi probabil atinsă abia în viitor, și poate că nu de Germani. În așa fel văd eu, în orice caz, drama viitorului. Sickingen al dumitale a pornit incontestabil pe drumul cel bun; personajele principale ale acțiunii *sunt* reprezentanții anumitor clase și tendințe, prin urmare ai unor anumite idei ale timpului lor, iar motivele lor sunt inspirate nu de meschine poftă individuale, ci tocmai de curentul istoric de care sunt purtați. Dar un progres care mai rămâne de realizat este ca aceste motive să treacă pe primul plan în mai mare măsură, în chip mai viu, mai activ, ca să zicem așa, mai natural, datorită desfășurării acțiunii însăși, iar argumentările (în care regăsește de altfel cu plăcere vechiul dar oratoric de care ai făcut dovadă în fața juraților și în adunări publice) să devină din ce în ce mai de prisos. Dumneata însuși, prin faptul că faci o distincție între drama scenică și cea destinată lecturii, pari să admiți că ținta ar fi acest ideal; după părerea mea, Sickingen ar putea fi transformat, desigur cu un efort (deoarece perfecțiunea nu e un lucru ușor), în sensul arătat mai sus, într'o dramă pentru scenă. Acest lucru este legat și de caracterale personajelor. Pe bună dreptate protestezi împotriva *mediocrei* individualizării actualmente la modă, care se reduce la meschine sentințe moralizatoare și care reprezintă caracteristica esențială a literaturii muribunde a epigonilor. Cred însă că o persoană se caracterizează nu numai prin *ceea* face, ci și prin *felul cum* o face; și în sensul acesta cred că ideea pe care o conține drama nu ar fi suferit dacă unele figuri ar fi fost mai puternic schițate, contrastele dintre ele reieșind mai accentuat. Caracterizarea așa cum obișnuiau s'o facă *cei din antichitate* a devenit insuficientă pentru vremurile noastre, și aci cred că fără niciun neajuns ai fi putut să ții mai mult seama de importanța lui Shakespeare pentru istoria dezvoltării dramei. Dar acestea sunt chestiuni secundare, de care pomenesc numai ca să-ți arăt că m'am ocupat și de partea formală a dramei dumitale.

În ceea ce privește conținutul istoric, ai prezentat în chip foarte sugestiv și cu îndreptățită referire la dezvoltarea ulterioară cele două laturi ale mișcării de atunci care-ți erau mai la îndemână: mișcarea națională a nobilimii, reprezentată prin Sickingen, și mișcarea umanistică-teoretică, cu repercusiunile ei pe tărâm teologic și bisericesc, Reforma. Cel mai mult îmi plac scenele dintre Sickingen și împărat, dintre nunțiu și arhiepiscopul Trier-ului (ai reușit să dai, prin antiteza dintre nunțul monden, înzestrat cu cultură artistică și clasică, cu un orizont politic și teoretic larg, și mărginitul prelat german, o frumoasă caracterizare individuală, care rezultă totuși nemijlocit din caracterul *reprezentativ* al celor doi protagoniști); și în scena dintre Sickingen și Carol caracterizarea este foarte izbitoare. Ai recurs într'adevăr la un mijloc disperat intercalând în dramă autobiografia lui Hutten, al cărei *conținut* îl consideri cu drept cuvânt esențial.

De mare importanță este și convorbirea dintre Baltazar și Franz din actul al V-lea, în care Baltazar arată stăpânului său *adevărată* politică *revoluționară* pe care ar fi trebuit s'o urmeze. Apoi intervine tragicul propriu zis; și tocmai din pricina importanței sale, mi se pare că acest lucru ar fi trebuit să apară mai puternic subliniat chiar din actul al treilea, unde sunt destule ocazii. Dar mă pierd iarăși în chestiuni secundare. — Poziția orașelor și a principilor din acea vreme este deasemeni foarte clar prezentată în repetate rânduri, și cu aceasta elementele așa zis *oficiale* ale mișcării de atunci sunt aproape epuizate. Elementele pe care mi se pare, însă, că nu ai pus accentul cuvenit sunt cele neoficiale, plebee și țărănești, și paralel reprezentanții lor teoretici. Mișcarea țărănească era, în felul ei, tot atât de națională, tot atât de mult îndreptată împotriva principilor ca și aceea a nobilimii, și proporțiile gigantice ale luptei în care a sucombat se deosebesc foarte mult de ușurința cu care nobilii, abandonându-l pe Sickingen, s'au resemnat să-și îndeplinească vocația lor istorică de valetți. Deci chiar și în sensul în care concepi dumneata drama, sens care, după cum ai putut vedea, mie mi se pare cam abstract, nu îndeajuns de realist, cred că mișcarea țărănească ar fi meritat să fie tratată mai amănunțit: scena țărănească cu Joss Fritz este, ce-i drept, caracteristică, și individualitatea acestui „agitator“ este foarte bine redată, dar, în comparație cu mișcarea nobilimii, ea nu reprezintă cu suficientă vigoare creșterea, deja pe atunci impetuoasă, a mișcării țărănești. Conform concepției *mele* despre dramă, care constă în a nu neglija realul din pricina idealului, în a nu-l uita pe Shakespeare din cauza lui Schiller, introducerea mediului plebeu de atunci, atât de pestriț, ar fi însemnat cu totul alt aport pentru înviorarea dramei, un fundal inegalabil pentru mișcarea națională a nobilimii care se desfășoară pe primul plan, astfel încât aceasta abia ar fi apărut în adevărata ei lumină. Ce portrete extraordinar de semnificative ne oferă această epocă à disolvării legăturilor feudale în ceea ce privește regii-cerșetori încoronați, mercenarii fără ocupație și aventurierii de tot soiul — un fundal à la Falstaff, care într-o dramă istorică în *acest* sens ar trebui să fie și mai de efect decât la Shakespeare! Dar abstracție făcând de aceasta, cred că tocmai această subapreciere a mișcării țărănești este ceea ce te-a făcut pe de o parte să prezinți și mișcarea națională a nobilimii, în ce privește un anumit aspect al ei, într-o lumină falsă și, totodată, să pierzi din vedere ceea ce *realmente* tragic în soarta lui Sickingen.

Vezi dar că am față de opera dumitale pretenții foarte mari, adică *cele mai mari*, atât în ceea ce privește latura estetică, cât și cea istorică, și faptul că trebuie să fac acest lucru ca să pot ridica ici, colo o obiecțiune, este cea mai bună dovadă a aprecierii mele. De ani de zile, în însuși interesul partidului, în *cercurile noastre* critica este în mod necesar cât se poate de sinceră; de altfel pentru mine și pentru noi toți este de ficcare dată o bucurie să căpătăm o nouă dovadă că, pe oricare țărâm s'ar manifesta partidul nostru, el se manifestă în mod superior. Și de data aceasta, dumneata ai dovedit acest lucru.

F. Engels către F. Lassalle, Manchester, 18 Mai 1859
(23. III/179—184).

★

... Ideile nu există despărțite de limbă.

K. Marx, *Despre critica economiei politice* (5/pag. 80).

★

Pentru a traduce o asemenea carte, nu este suficient să cunoști bine limba literară germană. Lui Marx îi place să folosească expresii din viața de toate zilele și expresii în dialect provincial; el creează cuvinte noi, își ia explicațiile din orice ramură a științei, aluziile din literaturile unei duzini de limbi; pentru a-l înțelege, trebuie să stăpânești într'adevăr perfect germana vorbită și scrisă și trebuie să cunoști și ceva din felul de viață german.

Dar se cere și mai mult. În privința stilului, Marx este unul din cei mai viguroși și concisi scriitori ai epocii noastre. Pentru a-l reda just, trebuie să stăpânești la perfecție nu numai germana, dar și engleza. D-l Broadhouse, însă, cu toate că are mari calități de ziarist, cunoaște numai acea engleză limitată care constituie limba literară curentă. În acest cadru, el se mișcă cu iscusință; însă acest soi de engleză nu este limba în care s'ar putea traduce vredată „Capitalul”. O germană viguroasă cere să fie redată de o engleză viguroasă; cele mai bune posibilități ale limbii trebuie folosite; expresii germane nou create impun crearea unor expresii noi corespunzătoare în engleză. Dar de îndată ce se vede în fața unor asemenea dificultăți, pe d-l Broadhouse îl părăsesc nu numai posibilitățile sale, ci și curajul. Cea mai neînsemnată lărgire a vocabularului său redus, cea mai neînsemnată inovație în engleza literară obișnuită, curentă, îl sperie și, decât să riște o asemenea erezie, el traduce cuvântul german dificil printr'un termen mai mult sau mai puțin nedefinit care nu-l supără la ureche, dar care lasă nelămurită părerea autorului; sau, ceace e și mai rău, traduce acel cuvânt de fiecare dată când apare printr'o întreagă serie de expresii diferite, uitând că un termen tehnic trebuie redat întotdeauna cu acelaș cuvânt echivalent.

F. Engels, *How not to translate Marx* (Cum nu trebuie tradus Marx) (39—a).

Mă voi ocupa acum de stilul modern, care este negreșit idealul de stil. Modele ale acestui stil sunt scrierile lui Heine, însă mai ales Kühne și Gutzkow. Dar maestrul acestui stil este Wienburg. Din cei mai vechi au avut asupra lui o înrâurire favorabilă: Lessing, Goethe, Jean Paul și în deosebi Börne. O, Börne acesta are un stil care le întrece pe toate. „Meuzel francofolul” este din punct de vedere stilistic cea mai de seamă operă germană și în acelaș timp cea dintâi care își propune să distrugă complect pe un autor; la voi a fost din nou interzis, pentru ca nu cumva să se uzeze de un stil mai ales decât cel ce se obișnuiește în birourile administrației statului. Stilul modern întrunește toate calitățile stilului, lapidaritatea și caracterul pregnant, care-i permit să exprime într'un *singur* cuvânt subiectul, alternează cu descrierea calmă, epică; limbajul simplu, alternând cu imagini strălucite și scăpărări de duh, un Ganymed tânăr și puternic, cu fruntea încununată cu roze și în mână cu arma cu care l-a ucis pe șarpele Python. În afară de aceasta, el îngăduie individualității autorului cea mai largă libertate de a se manifesta, astfel că în pofida înrudirii, autorii nu se imită unul pe celălalt. Heine este seducător. Wienburg scrie într'un stil cald și strălucit, Gutzkow nimerește drept la țintă, uneori stilul lui e animat de căldura binefăcătoare a unei raze de soare, Kühne are un stil descriptiv plăcut, cam cu prea multă lumină și prea puține umbre, Laube îl imită pe Heine, iar acum și pe Goethe, dar anapoda, imitându-l pe goetheanul Varnhagen, Mundt îl imită deasemenea pe Varnhagen. Marggraf mai scrie

încă foarte comun și găfâie din greu, dar asta se va aranja cu timpul. Proza lui Beck e încă în faza de studii. — Dacă îmbinăm floricelele lui Jean Paul cu precizia lui Börne, avem întrunite trăsăturile fundamentale ale stilului modern. Gutzkow a știut să-și însușească în mod fericit stilul strălucit, ușor, dar sec al Francezilor. Stilul francez e ca un funigel luat de vânt, cel german modern e un fulg de borangic. (Păcat că imaginea asta a dat greș). Dar că, furat de scriitorii noi, nu-i uit pe cei vechi, o dovedește faptul că studiez divinele poezii lirice ale lui Goethe. Dar ele trebuie studiate împreună cu muzica lor, de preferință în diferite compoziții.

F. Engels către Wilhelm Gräber, Brema, 8 Octombrie 1839 (I. II pag. 540).

★

Nu se aduce oare o mare laudă unei cărți când se spune despre ea că este o carte populară, o carte populară germană? Dar tocmai pentru acest motiv ne este îngăduit să pretindem mult dela o astfel de carte, tocmai deaceia trebuie să satisfacă toate cerințele raționale și să aibă o valoare incontestabilă din toate punctele de vedere.

F. Engels, *Cărțile populare germane* (I. II/pag. 49—56

★

Manifestul recunoaște în întregime rolul revoluționar pe care l-a jucat capitalismul în trecut. Prima națiune capitalistă a fost cea italiană. Apusul evului mediu feudal și zorile erei moderne capitaliste sunt caracterizate printr'o figură grandioasă, și anume a unui Italian Dante, ultimul poet al evului mediu și în acelaș timp primul poet al epocii moderne. Astăzi, ca și pe la 1300, suntem pe pragul unei noi ere istorice. Ne va dărui oare Italia pe noul Dante, care va vesti ceasul nașterii acestei ere noi, proletare?

F. Engels, Către cititorul italian (Prefața din 1 Februarie 1892 la *Manifestul Comunist*) (17/pag. XXVIII)

★

Despre Goethe însuși, firește că nu putem vorbi aci pe larg. Noi atragem atenția doar asupra unui punct. — În operele sale, Goethe are o dublă atitudine față de societatea germană din vremea sa. Uneori o privește cu dușmănic; caută să scape de societatea care îi repugnă, ca în *Iphigenia*, și mai ales în timpul călătoriei în Italia se ridică împotriva ei ca Götz, Prometheus și Faust, iar ca Mefisto o împoașcă cu sarcasmul cel mai amar. Alteori, dimpotrivă, îi este prieten, i se „adaptează”, cum e cazul în majoritatea *Xeniilor blânde*, și în multe din scrierile sale în proză o sărbătorește, ca în *Cortegiul măștilor*, ba îi ia chiar apărarea împotriva mișcării istorice care o asaltează, cum e cazul în toate scrierile în care amintește de revoluția franceză. Nu e vorba numai de aspecte izolate ale vieții germane pe care Goethe le-a aprobat, spre deosebire de altele care îi repugnă, ci mai adesea de stări sufletești diferite; în el se dă neconștient o luptă între poetul genial, pe care îl scârbește decăderea din jurul său, și fiul prudent al consilierului din Frankfurt, respectiv consilierul intim din Weimar, care se vede silit să încheie un armistițiu cu această lume și să se obișnuiască cu ea. Astfel Goethe este când gigantic, când meschin; când geniul dârz, sarcastic, atotdisprețuitor, când filistinul prevenitor, plin de înțelegere, îngust. Nici Goethe n'a fost în stare să birue decăderea germană; dimpotrivă, ea

il birue pe el, și această biruință a decăderii asupra celui mai mare German este cea mai bună dovadă că ea nu poate fi învinsă „dinlăuntru”. Goethe era prea universal, avea o fire prea activă, era prea pământesc pentru a căuta să scape de această decădere printr'o fugă à la Schiller în idealul kantian; el era prea perspicace ca să nu-și dea seama că această fugă n'ar fi însemnat de fapt decât o înlocuire a decăderii plate prin cea exaltată. Temperamentul său, vigoarea sa, toată orientarea sa spirituală îl mânau spre viața practică, iar viața practică pe care o găsea era jalnică. Silit să trăiască într'un mediu pe care trebuia să-l disprețuiască, și totuși legat de el ca de singurul mediu în care putea lucra, aceasta este dilema în care Goethe s'a zbatut tot timpul, și cu cât înainta în vârstă cu atât marele poet, de guerre lasse (obosit de luptă), s'a retras în spatele neînsemnatului ministru dela Weimar.

F. Engels, *Socialismul german în versuri și proză* (I. VI/pag. 47—71).

Strălucita școală actuală de romancieri din Anglia, ale căror pagini fine și elocvente au desvăluit lumii mai multe adevăruri politice și sociale decât toți politicienii, publiciștii și moraliștii de profesie la un loc, a descris fiecare pătură a clasei mijlocii, dela „onorabilul” rentier și posesor de efecte, care consideră orice fel de afaceri ca fiind vulgare, până la micul negustoraș și ajutor de avocat. Și cum i-au mai zugrăvit Dickens, Thackeray, Charlotte Brontë și doamna Gaskell! Plini de îngâmfare, afectare, de tiranie meschină și de ignoranță, iar lumea civilizată le-a confirmat verdictul, prin epigrama stigmatizantă cu care a pecetluit această clasă, „servilă cu cei mari și despotică cu cei mici”.

K. Marx, *The English Middleclass* (Clasa mijlocie din Anglia) (14/pag. 197).

Ce anume ne emoționează atât de mult în legenda lui Siegfried? Nu povestea însăși, nu trădarea ticăloasă căreia îi cade victimă tânărul erou, ci semnificația profundă a persoanei lui. Siegfried reprezintă tineretul german. Noi toți, care purtăm în piepturi inimi încă neînfrânte de vicisitudinile vieții, știm ce înseamnă asta. Noi toți suntem stăpâniți de această sete de fapte mari, de aceeași răzvrătire împotriva tradiționalului care l-a gonit pe Siegfried din castelul părintesc; veșnica șovăială, teama filistină în fața acțiunii cutezătoare ne sunt tot atât de odioase; vrem să ieșim în lumea largă, vrem să dărâmăm barierele precauției și să cucerim cununa vieții, fapta. S'au îngrijit ei, filistinii, ca să existe și zmei și uriași mai ales pe tărâmul bisericii și al statului. Dar vremea lor a trecut; ne bagă în închisori denumite școli, unde, în loc să ne batem noi înșine, conjugăm în limba greacă — parcă în bătaie de joc — verbul a se bate la toate modi et tempora (modurile și timpurile), iar când scăpăm de această disciplină, încăpem pe mâna zeiței secolului nostru, poliția. ... Și când barierele vor fi fost răsturnate, când filistinismul și indiferentismul vor fi fost culcate la pământ, când sctea de fapte mari se va manifesta—vedeți colo, de cealaltă parte a Rinului, turnul dela Wesel? Citadela aceluia oraș, care este numită citadela

ționar de massă, că în acelaș timp țăranul velicorus a început să devină democrat, a început să răstoarne popii și moșierii.

V. I. Lenin, *Despre mândria națională a Velicorușilor*, 1914, Vol. XVIII, ed. rusă (pag. 80—83); *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949, (pag. 178).

În Republica Sovietică Muncitorească-Țărănească felul de a pune chestiunea instrucției, atât în domeniul politico-cultural, în general, cât și în domeniul artei, în special, trebuie să fie pătruns de spiritul de luptă de clasă al proletariatului pentru realizarea cu succes a scopurilor dictaturii sale, adică pentru răsturnarea burgheziei, pentru desființarea claselor, pentru înlăturarea oricărei exploatări a omului de către om.

...Marxismul și-a cucerit însemnătatea istorică universală ca ideologie a proletariatului revoluționar prin aceea că el, marxismul, nu a înlăturat câtuși de puțin cele mai prețioase cuceriri ale epocii burgheze, ci, dimpotrivă, și le-a însușit și a prelucrat tot ce era mai de preț în dezvoltarea de mai bine de două mii de ani a gândirii și a culturii umane. Numai munca ce va urma pe această bază și în aceeași direcție, însuflețită de experiența (practică) a dictaturii proletariatului, ca ultimă luptă a lui împotriva oricărei exploatări poate fi recunoscută drept dezvoltare a unei culturi cu adevărat proletară.

V. I. Lenin, *Despre cultura proletară*, 1920, Vol. XXV, ed. rusă (pag. 409—410); *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949 (pag. 185—186).

... Ați comite o greșală enormă dacă ați încerca să trageți ... concluzia că poți deveni comunist fără să-ți însușești tot ceea ce cunoștiința omenească a adunat. Ar fi greșit să credem că e de ajuns să-ți însușești lozincile comuniste, concluziile științei comuniste, fără a-ți însuși acea sumă a cunoștințelor a căror consecință este însuși comunismul.

Un exemplu de felul cum comunismul s'a ivit din suma cunoștințelor omenești este marxismul.

V. I. Lenin, *Sarcinile Uniunilor Tineretului*, 1920, Vol. XXX, ed. rusă (pag. 403—417); *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949 (pag. 190—191).

...devotamentul fără rezerve pentru revoluție și propaganda revoluționară făcută în mijlocul poporului nu se pierd nici chiar atunci când decenii întregi despart semănatul de culesul recoltei.

V. I. Lenin, *În amintirea lui Herzen*, 1912, Vol. XV ed. rusă (pag. 464-469); *Opere alese*, Vol. 1 p. II, Ed. P.M.R., 1949 (pag. 252).

...nu născocirea unei noi culturi proletare, ci dezvoltarea celor mai bune tradiții, modele, rezultate ale unei culturi existente, din punct de vedere al concepției marxiste și al condițiilor de viață și luptă a proletariatului în epoca dictaturii lui.

V. I. Lenin, *Culegere de articole*, Vol. XXXV, pag. 149, ed. rusă. Citat după M. Neiman: *V. I. Lenin și problemele artei*, „Iscusstvo“, Martie-Aprilie 1950.

Fără înțelegerea limpede a faptului că numai prin cunoașterea precisă a culturii create prin evoluția omenirii, că numai prin prelucrarea acestei culturi se poate construi cultura proletară, fără această înțelegere nu vom putea rezolva sarcina aceasta.

Cultura proletară nu este ceva ieșit de nu știu unde, nu este o născocire a oamenilor care își zic specialiști în cultura proletară. Ar fi ceva cu totul absurd. Cultura proletară trebuie să fie dezvoltarea, după anumite legi a acelui bagaj de cunoștințe pe care omenirea le-a elaborat sub jugul societății capitaliste, a societății moșierești, a societății birocratice.

V. I. Lenin, *Sarcinile Uniunilor Tineretului*, 1920, Vol. XXX, ed. rusă (pag. 403—417); *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949 (pag. 191 — 192).

În sânul *fiecărei* culturi naționale se găsesc *elemente*, fie și nedesvoltate, de cultură democratică și socialistă, fiindcă în sânul *fiecărei* națiuni există mase de muncitori și exploatați ale căror condiții de viață crează în mod inevitabil ideologia democratică și socialistă.

Formulând lozincă „culturii internaționale a democratismului și a mișcării muncitorești mondiale“, noi luăm *din fiecare* cultură națională *numai* elementele ei democratice și elementele ei socialiste, le luăm *numai* pe acestea și *în mod exclusiv* în opoziție cu cultura burgheză, cu naționalismul burghez al *fiecărei* națiuni.

V. I. Lenin, *Note critice în problema națională*, Vol. XX, Ed. P.M.R., 1950 (pag. 8—9).

...Frumosul trebuie păstrat, trebuie să fie luat ca model, trebuie să pornim dela el, chiar dacă-i „vechi“. Dece oare să întoarcem spatele frumosului autentic, să renunțăm la el ca la punctul de plecare pentru dezvoltarea ulterioară, numai pentrucă e „vechi“? Dece să ne închinăm în fața a ceea ce este nou ca în fața unui zeu, căruia trebuie să i te supui numai pentrucă „este nou“? Este un nonsens, un adevărat nonsens. Aci e multă fățărnicie și desigur și o stimă inconștientă față de moda artistică care domnește în Apus. Suntem buni revoluționari, dar ne socotim datori, nu se știe dece, să dovedim că și noi suntem „la înălțimea culturii moderne“. Eu am însă îndrăzneala să mă declar „barbar“. Nu sunt în stare să consider operele expresionismului, futurismului, cubismului și celorlalte „isme“ drept cea mai înaltă manifestare a geniului artistic. Nu le înțeleg. Nu-mi produc nici un fel de bucurie.

...Arta aparține poporului. Prin rădăcinile ei cele mai adânci ea trebuie să pătrundă în însuși grosul masei largi muncitoare. Ea trebuie să fie pe înțelesul acestor mase și iubită de ele. Ea trebuie să unească simțirea, gândirea și voința acestor mase, să le ridice. Ea trebuie să ridice artiști din sânul ei și să-i desvolte.

Clara Zetkin, *Despre Lenin*, ed. rusă (pag. 32—48); *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949 (pag. 248—249)

L. N. Tolstoi s'a manifestat ca mare artist încă de pe vremea iobăgiei. În operele geniale pe care le-a dat, în decursul activității sale literare

de mai bine de o jumătate de veac, el zugrăvea mai ales vechea Rusie dinaintea de revoluție, care a rămas și după anul 1861 în semi-iobăgie, Rusia sătească, Rusia moșierului și a țaranului. Zugrăvind această perioadă din viața istorică a Rusiei, Lev Tolstoi a știut să pună în lucrările sale atâtea probleme mari, a știut să se ridice până la o astfel de vigoare artistică, încât operele sale ocupă unul din primele locuri în literatura mondială. Datorită genialei interpretări a lui Tolstoi, epoca pregătirii revoluției într'una din țările asuprite de feudali s'a prezentat ca un pas înainte în dezvoltarea artistică a întregii omeniri.

Chiar și în Rusia, artistul Tolstoi este cunoscut doar unei neînsemnate minorități. Pentru ca marile sale opere să devină într'adevăr bunul *tuturor*, este nevoie de o luptă împotriva ordinii sociale care a condamnat milioane și zeci de milioane de oameni la întuneric, la asuprire, la muncă silnică și mizerie, este necesară o răsturnare socialistă.

Și Tolstoi n'a dat numai opere artistice care vor fi întotdeauna prețuite și citite de masse, când acestea își vor fi creat mijloace omenești de existență, scuturând jugul moșierilor și al capitaliștilor; el a știut să redea cu extraordinară putere aspirațiile masselor largi asuprite de orânduiala contemporană, a știut să descrie situația lor, să exprime uriașul sentiment de protest și de indignare. Aparținând mai ales epocii dintre anii 1861 și 1904, Tolstoi în operele sale a întruchipat uimitor de plastic — și ca artist, și ca gânditor, și ca propovăduitor — trăsăturile istorice specifice ale primei revoluții rusești, forța și slăbiciunea ei.

Contrazicerile în concepțiile lui Tolstoi nu sunt numai contraziceri ale propriei sale gândiri, ci oglindirea acelor condiții cu totul complexe, contradictorii acelor influențe sociale, tradiții istorice, care determinau psihologia diferitelor clase și a diferitelor pături ale societății rusești, în epoca de *după* reformă, dar *înainte* de revoluție.

Și deaceia o justă apreciere a lui Tolstoi este posibilă numai din punctul de vedere al acelei clase care, prin rolul ei politic și lupta ei din vremea primei deslegări a acestor contraziceri, din vremea revoluției, și-a dovedit chemarea de a fi conducătoare în lupta pentru libertatea poporului și pentru eliberarea masselor de exploatare, și-a dovedit-o prin devotamentul fără rezerve față de cauza democrației, precum și prin capacitatea sa de luptă împotriva mărginerii și înconsecvenței democrației burgheze (inclusiv și a celei țărănești); această apreciere justă este deci posibilă numai din punctul de vedere al proletariatului social-democrat.

V. I. Lenin, *L. N. Tolstoi*, 1910, Vol. XIV, ed. rusă (pag. 400 — 403); *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949, (pag. 70—74).

„Realismul naiv“ al oricărui om sănătos, care n'a zăbovit într'o casă de nebuni sau într'o școală a filozofilor idealiști, constă în faptul că lucrurile, mediul există *independent* de senzațiile noastre, de conștiința noastră, de *eul* nostru și, în general, de om... Senzațiile noastre, conștiința noastră, nu sunt decât o *imagine* a lumii exterioare, și e dela sine înțeles că o imagine nu poate exista fără obiectul reflectat, acesta din urmă existând însă independent de cel în care se produce imaginea. Convingerea „naivă“ a omenirii este pusă *în mod conștient* de materialism la baza teoriei sale a cunoașterii.

V. I. Lenin, *Materialism și empiriocriticism*, Ed. P.M.R., 1948 (pag. 68).

La început apare impresia, apoi se desprinde ceva— după aceea se dezvoltă înțelegerea calității (determinarea obiectului sau fenomenului) și cantității. După aceea cercetarea și interpretarea îndreaptă gândul spre cunoașterea identității — deosebind bazele — esența... fenomenul, — cauzalitatea... Toate aceste momente (pași, trepte, procese) ale cunoașterii sunt îndreptate dela subiect spre obiect, verificând prin practică și ajungând prin această verificare spre adevăr...

Gândirea, pornind dela concret spre abstract, nu se îndepărtează, dacă ea este justă... dela adevăr, ci se apropie de el. Abstracția materiei, a legii naturii, abstracția valorii, ș.a.m.d., într'un cuvânt toate abstracțiunile științifice (juste, serioase, nu absurde) oglindesc natura mai profund, mai real, mai deplin. Dela contemplarea vie spre gândirea abstractă și dela aceasta la practică — acesta este drumul dialectic al cunoașterii adevărului, al cunoașterii realității obiective.

Leninșchi sbornic, Vol. IX, ed. rusă (pag. 165—166).
Citat după C. Sitnic: *Lenin și problemele esteticii*, „Iscustvo“, Martie-Aprilie 1951.

Critica lui Tolstoi nu e nouă. El nu a spus nimic ce nu ar fi fost spus cu mult înaintea lui, și în literatura europeană, și în cea rusească, de către aceia care erau de partea celor ce trudes. Dar originalitatea criticii lui Tolstoi și însemnătatea ei istorică constă în faptul, că ea exprimă, cu o putere proprie numai artiștilor geniali, transformarea concepțiilor celor mai largi mase populare din Rusia perioadei arătate, și tocmai a Rusiei țărănești. La Tolstoi, critica orânduilor contemporane se deosebește de critica aceluiași orânduie, făcută de reprezentanții mișcării muncitorești contemporane, tocmai prin faptul că Tolstoi stă pe punctul de vedere al țaranului patriarhal, naiv, că deci Tolstoi trece psihologia sa în critica, în învățătura sa. Critica lui Tolstoi se deosebește de aceea prin intensitatea sentimentelor, prin pasiune, convingere, proștețime, sinceritate, curaj în tendința de „a ajunge până la rădăcină“, de a găsi adevărata cauză a calamităților care apasă asupra maselor, pentru că critica sa oglindește într'adevăr o transformare în concepția milioanei de țărani care abia s'au eliberat de iobăgie și au văzut că această libertate înseamnă de fapt noile grozării ale ruinării, ale morții prin foamete, ale vieții fără adăpost, printre „viclenii“ orășeni etc. Tolstoi oglindește atât de just starea lor, încât el însuși introduce în învățătura sa naivitatea, înstrăinarea lor de politică, misticismul lor, dorința lor de a pleca din lume, „nonviolența“, blestemele fără putere la adresa capitalismului și a „puterii banilor“. Protestul milioanei de țărani și disperarea lor, — iată ce s'a contopit în învățătura lui Tolstoi.

Reprezentanții mișcării actuale muncitorești găsesc că ei au de ce să protesteze, dar nu au de ce să dispere. Disperarea e proprie claselor care pier, pe când clasa muncitorilor salariați crește în mod inevitabil, se dezvoltă și se întărește în orice societate capitalistă, din care face parte și Rusia. Disperarea este proprie acelor care nu înțeleg cauzele răului, care nu văd nicio ieșire, care nu sunt capabili să lupte. Proletariatul industrial actual nu face parte din rândul unor asemenea clase.

V. I. Lenin, *L. N. Tolstoi și mișcarea muncitorească contemporană*, 1910, Vol. XIV, ed. rusă (pag. 404—406);
Lenin despre Literatură, Ed. P.M.R. 1949 (pag. 81—82).

... este absurd să negăm rolul fanteziei chiar în cea mai severă știință; vezi Pisarev despre visul folositor, ca un imbold spre muncă și despre visarea deșartă.

V. I. Lenin, *Caiete filosofice*, 1915 sau 1916, Ed. rusă, 1936 (pag. 336); *Lenin despre literatură*, Ed. P. M. R. 1949 (pag. 163)

...Această capacitate e nespus de prețioasă. Zadarnic se crede că e necesară numai poetului. E o prejudecată prostească, fantezia fiind necesară chiar și în matematică. Chiar și descoperirea calculului diferențial și integral n'ar fi fost posibilă fără fantezie. Fantezia este o calitate de cel mai mare preț.

V. I. Lenin, *Al XI-lea Congres al Partidului Comunist (b) Rus*, 1922, Vol. XXVII, ed. rusă (pag. 266); *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949 (pag. 163—164).

In ceea ce îl privește pe Demian Bednâi, eu continui să fiu pentru. Nu vă legați, prieteni, de slăbiciunile omenești. Talentul este un lucru rar. Trebuiește susținut sistematic și cu grije. Vă atrageți un păcat pe suflet, un mare păcat... înaintea democrației muncitorești, dacă nu veți atrage pe colaboratorul talentat, dacă nu îl ajutați.

V. I. Lenin, *Opere*, Vol. XXXV, ed. rusă (pag. 68). Citat după C. Sitnic: *Lenin și problemele esteticii*, „Iscusstvo“, Martie-Aprilie 1951.

...N'am mai încercat însă de mult din punct de vedere politic și administrativ o asemenea plăcere. În poezia sa el (*Maiacovski*, n.r.) ridiculizează ședințele și își bate joc cumplit de comuniști pentru că șed și tot șed la ședințe. Nu știu cum se prezintă această poezie din punct de vedere poetic, dar în privința politicii vă garantez că e perfect just. Intr'adevăr, ne aflăm în situația unor oameni (și trebuie să spunem că situația aceasta e foarte proastă) care țin ședințe, alcătuiesc comisii, întocmesc planuri la infinit. Există un astfel de tip al societății rusești — Oblomov. El ședea mereu în pat și întocmea planuri. De atunci a trecut multă vreme. Rusia a făcut 3 revoluții, dar oblomovii au rămas, fiindcă Oblomov a fost nu numai moșier, dar și țaran; și nu numai țaran, dar și intelectual; și nu numai intelectual, dar și muncitor și comunist. E de ajuns să privești cum ținem ședințe, cum lucrăm în comisii, ca să spui că *vechiul Oblomov a rămas și va trebui vreme îndelungată să-l speli, să-l cureți, să-l scarmeni și să-l bați ca să scoți ceva dintr'însul*. Din acest punct de vedere trebuie să privim situația noastră fără niciun fel de iluzii.

V. I. Lenin, *Despre situația internațională și internă a Republicii Sovietice*, 1922, Vol. XXVII, ed. rusă (pag. 177); *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949 (pag. 153—154).

Dacă natura, existența, lumea materială este factorul prim, iar conștiința, gândirea este factorul secund, derivat, dacă lumea materială este o realitate obiectivă, care există independent de conștiința oamenilor, iar conștiința este o oglindire a acestei realități obiective, urmează de aci că viața materială a societății, existența ei, este de asemenea factorul prim, iar viața ei spirituală este factorul secund, derivat, că viața materială a

societății este o realitate obiectivă, care există independent de voința oamenilor, iar viața spirituală a societății este o oglindire a acestei realități obiective, o oglindire a existenței.

Prin urmare, izvorul formării vieții spirituale a societății, origina ideilor sociale, a teoriilor sociale, a concepțiilor politice, a instituțiilor politice, trebuie căutată nu în înseși ideile, teoriile, concepțiile și instituțiile politice, ci în condițiunile vieții materiale a societății, în existența socială, a cărei oglindire sunt aceste idei, teorii, concepții, etc.

Prin urmare, dacă în diferitele perioade ale istoriei societății se observă diferite idei sociale, teorii, concepții, instituții politice, dacă în orânduirea sclavagistă întâlnim anumite idei sociale, teorii, concepții și instituții politice, sub feudalism întâlnim altele și sub capitalism iarăși altele, apoi aceasta se explică nu prin „natura“, nu prin „calitatea“ acestor idei, teorii, concepții, instituții politice, ci prin condițiuni diferite ale vieții materiale a societății în diferitele perioade de dezvoltare socială.

Așa cum este existența societății, așa cum sunt condițiunile de viață materială a societății, tot așa sunt și ideile, teoriile, concepțiile politice, instituțiile politice ale acestei societăți.

I. Stalin, *Despre materialismul dialectic și materialismul istoric*, 1938; *Problemele leninismului*, Ed. P.M.R. Ed. II, 1948 (pag. 862—863).

În ce privește însemnătatea ideilor sociale, a teoriilor, a concepțiilor, a instituțiilor politice, în ce privește *rolul* lor în istorie, materialismul istoric nu numai că nu le neagă, ci, dimpotrivă, subliniază rolul și însemnătatea lor deosebită în viața societății, în istoria societății.

I. Stalin, *Despre materialismul dialectic și materialismul istoric*, 1938; *Problemele leninismului*, Ed. P.M.R., 1948 (pag. 865).

Dacă latura materială, condițiile exterioare, existența și alte fenomene asemănătoare le numim *conținut*, atunci latura ideală, conștiința și alte fenomene asemănătoare le putem numi *formă*. De aici își trage obârșia vestita teză materialistă: în procesul dezvoltării conținutul precede formei, forma rămâne în urma conținutului.

Și cum, după părerea lui Marx, dezvoltarea economică constituie „baza materială“ a vieții sociale, *conținutul* ei, iar dezvoltarea juridico-politică și religios-filosofică constituie „forma ideologică“ a acestui conținut, „suprastructura“ lui, Marx face următoarea deducție: „Odată cu schimbarea produsă în baza economică, se preface, *mai repede sau mai încet*, toată uriașa suprastructură“.

Desigur, aceasta nu înseamnă nicidecum că, după părerea lui Marx, ar fi posibil conținutul fără formă, după cum i s'a năzărit lui S.G. (vezi „Nobati“ No. 1 „Critica monismului“). Conținutul fără formă nu este posibil dar forma, oricare ar fi ea, din cauză că rămâne în urma conținutului său, nu corespunde niciodată *pe deplin* acestui conținut, și astfel noul conținut este „nevoit“ să îmbrace provizoriu forma veche, ceace duce la un conflict între ele. În prezent, de exemplu, forma de apropiere a produselor, având un caracter *privat*, nu corespunde conținutului *social* al pro-

ducției și tocmai acesta e terenul pe care se produce „conflictul” social actual.

Aceasta nu contrazice deloc ideea după care între formă și conținut există un conflict. Acest conflict nu există între conținut și formă, în general, ci între forma *veche* și conținutul *nou*, care caută o nouă formă și năzuiește spre ea.

I. Stalin, *Anarhism sau socialism? Opere*, Vol. 1, Ed. P.M.R. 1948 (pag. 322—323).

Există însă o ramură a științei pe care bolșevicii care lucrează în toate domeniile științei sunt obligați s'o cunoască: este știința marxist-leninistă despre societate, știința legilor de dezvoltare a societății, știința dezvoltării revoluției proletare, a legilor dezvoltării construcției socialiste, a victoriei comunismului. Căci nu poate fi socotit cu adevărat leninist acela care, zicându-și leninist, se mărginește totuși la specialitatea sa, de pildă, la matematică, botanică sau chimie, dincolo de care nu vede nimic. Un leninist nu poate fi numai specialist în știința pe care și-a ales-o; el trebuie să fie totodată om politic și să participe la viața socială, un om care se interesează în mod viu de destinele țării sale, care cunoaște legile de dezvoltare ale societății, care știe să se folosească de aceste legi și tinde să ia parte activă la conducerea politică a țării. Aceasta va fi, desigur, o sarcină în plus pentru specialiștii bolșevici. Dar această sarcină va da rezultate care vor recompensa din belșug eforturile făcute.

Sarcina propagandei de partid, sarcina educației în spirit marxist-leninist a cadrelor este aceea de a ajuta cadrele noastre din toate ramurile de activitate să-și însușească știința marxist-leninistă a legilor dezvoltării societății.

I. Stalin, *Raport făcut la Congresul al XVIII-lea al P.C. (b) al U.S.*, 1939; *Problemele leninismului*, Ed. II, P.M.R. 1948 (pag. 942—943).

Correspondenții muncitori și cei sătești nu pot fi priviți numai ca viitori ziariști sau ca activiști pe țărâm obștească în fabrici, în înțelesul strâmt al acestui cuvânt; ei sunt, înainte de toate oameni care dau la iveală lipsurile din viața noastră socială sovietică, care luptă pentru înlăturarea acestor lipsuri, comandanți ai opiniei publice proletare, care caută să dirijeze nepuizabilele forțe ale acestui uriaș factor care vine în ajutorul partidului și al Puterii Sovietice în opera grea a construcției socialiste.

I. Stalin, *Despre corespondenții muncitori*. *Opere*, Vol. VI, Ed. P.M.R., 1950 (pag. 288).

Numai poporul este nemuritor — toate celelalte sunt trecătoare, deaceia trebuie să știi să prețuiești încrederea poporului.

I. Stalin, *Cuvântare în fața muncitorilor din metalurgie și industria carboniferă*, 1937. Citat după articolul „Stalin și cultura socialistă”, „Probleme de literatură și artă”, Nr. 10, 1950 (pag. 30).

Noi făurim o cultură proletară. Este perfect adevărat. Dar este tot atât de adevărat că cultura proletară, socialistă prin conținutul ei, capătă la diferite popoare antrenate în construirea socialismului diferite forme și diferite moduri de exprimare, în funcție de deosebiri de limbă, de felul de trai, etc. Proletară în conținut, națională în formă — iată cultura universală spre care merge socialismul.

Cultura proletară nu desființează cultura națională, ci îi dă conținut. Și invers, cultura națională nu desființează cultura proletară, ci îi dă formă. Lozincă culturii naționale a fost o lozincă burgheză atâta timp cât la putere era burghezia, iar consolidarea națiunilor se făcea sub egida orânduirii burgheze. Lozincă culturii naționale a devenit o lozincă proletară când la putere a venit proletariatul, iar consolidarea națiunilor a început să se facă sub egida Puterii Sovietice. Cine n'a înțeles această deosebire principală între aceste două situații diferite, nu va înțelege niciodată nici leninismul, nici esența problemei naționale.

I. Stalin, *Sarcinile Universității popoarelor din Orient*, Opere, Vol. VII, Ed. P.M.R., 1950 (pag. 144—145).

Orice națiune, indiferent dacă este mare sau mică, are particularitățile ei calitative, specificul ei care îi aparține numai ei și care nu se găsește la alte națiuni. Aceste particularități constituie acea contribuție pe care fiecare națiune o aduce la tezaurul comun al culturii mondiale, îl completează și îl îmbogățește.

Discursul lui I. V. Stalin ținut în ziua de 7 Aprilie 1948 cu prilejul semnării Tratatului de prietenie și asistență mutuală între U.R.S.S. și Finlanda, „Probleme Externe”, Nr. 1. 1948 (pag. 3).

Baza este orânduirea economică a societății într-o etapă dată a dezvoltării ei. Suprastructura — sunt concepțiile politice, juridice, religioase, artistice, filosofice, ale societății și instituțiile politice, juridice și celelalte, corespunzătoare lor.

Orice bază are suprastructura ei corespunzătoare. Baza orânduirii feudale are suprastructura ei, concepțiile ei politice, juridice și altele precum și instituțiile care le corespund; baza capitalistă are suprastructura ei, cea socialistă pe a ei. Dacă se modifică și se lichidează baza, după ea se modifică și se lichidează suprastructura ei; dacă ia ființă o bază nouă, în urma ei se naște o suprastructură corespunzătoare acesteia.

Mai departe. Suprastructura este generată de bază, dar aceasta nu înseamnă nicidecum că suprastructura nu face decât să reflecte baza, că ea este pasivă, neutră, că are o atitudine indiferentă față de soarta bazei sale, față de soarta claselor, față de caracterul orânduirii. Dimpotrivă, odată apărută, ea devine o forță activă din cele mai mari, ajută activ bazei sale să capete formă și să se consolideze, ia toate măsurile pentru a ajuta noii orânduirii să nimicească și să lichideze vechea bază și vechile clase.

Altfel nici nu se poate. Baza tocmai de aceea își și crează suprastructura, pentru ca să fie slujită de suprastructură, pentru ca ea să fie ajutată activ să capete formă și să se consolideze, pentru ca suprastructura să lupte

activ ca baza veche, care și-a trăit traiul, și vechea sa suprastructură să fie lichidate. E suficient ca suprastructura să renunțe la acest rol ajutător al ei, e suficient ca suprastructura să treacă de pe poziția de apărare activă a bazei sale pe poziția unei atitudini indiferente față de ea, pe poziția unei atitudini egale față de clase, ca ea să-și piardă calitatea și să înceteze de a mai fi suprastructură.

Mai departe. Suprastructura este produsul unei singure epoci, în cursul căreia trăește și acționează baza economică dată. Deaceea suprastructura nu trăește mult, ea este lichidată și dispare odată cu lichidarea și dispariția bazei date.

Suprastructura nu este legată direct de producție, de activitatea de producție a omului. Ea este legată de producție numai indirect, prin intermediul economiei, prin intermediul bazei. Deaceea suprastructura nu oglindește schimbările în nivelul dezvoltării forțelor de producție dintr'odată și direct, ci după schimbările petrecute în bază, prin răsfrângerea schimbărilor din producție în schimbările din bază. Aceasta înseamnă că sfera de acțiune a suprastructurii este îngustă și limitată.

I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R., 1951 (pag. 12—23).

Pentru metoda dialectică este important, înainte de toate, nu ceea ce la un moment dat pare stabil dar începe să moară treptat, ci ceea ce se naște și se dezvoltă, chiar dacă la un moment dat pare nestabil, căci pentru metoda dialectică este de neînvincut numai ceea ce se naște și se dezvoltă.

I. Stalin, *Despre materialismul dialectic și materialismul istoric*, Ed. P. M. R., 1951, (pag. 13)

... trebuie să privim viața în mișcarea ei și să ne punem întrebarea: încotro merge ea? Am văzut că viața prezintă tabloul unei permanente distrugerii și creări. Prin urmare, datoria noastră este să privim viața în distrugere și creare și să ne punem întrebarea: ce se distruge și ce se creează în viață?

I. Stalin, *Anarhism sau socialism? Opere*, Vol. 1, Ed. P.M.R. (pag. 303).

Au trecut vremurile acelea când conducătorii erau socotiți drept singurii făuritori ai istoriei, iar muncitorii și țărani nu erau luați în seamă. Acum soarta popoarelor și a statelor o hotărăsc nu numai conducătorii, ci, mai ales și în primul rând, masele de milioane ale celor ce muncesc. Muncitorii și țărani, care construiesc fără tâmbălău și fără zarvă fabrici și uzine, mine și drumuri de fier, colhozuri și sovhozuri, care produc toate bunurile vieții, care hrănesc și îmbracă pe toată lumea — iată cine sunt adevărații eroi și făuritori ai vieții celei noi.

I. Stalin, *Cuvântare rostită la primul Congres al colhoznicilor udarnici*, 1934, *Opere*, Vol. XIII, Ed. P.M.R. 1952 (pag. 272—273).

...realitatea ne arată că tov. Telia, ca muncitor înaintat și ca activist de partid, a fost până la urmă un om fără cusur și de neprețuit pentru partid. Tot ce caracterizează cel mai mult partidul social-democrat: setea de cunoaștere, independența, neîncetatul mers înainte, fermitatea, dragostea de muncă, forța morală, — toate acestea le întrunea tov. Telia. Avea cele mai bune trăsături ale proletariatului.

Aptitudini uimitoare, o energie nesecată, spirit de independență, o dragoste adâncă pentru cauză, intransigență eroică și dar de apostol — iată ce-l caracterizează pe tov. Telia.

Numai în rândurile proletariatului poți găsi oameni ca Telia, numai din sânul proletariatului se pot naște eroi ca Telia, și acelaș proletariat va avea grijă să se răzbune pe regiunile blestemată căruia i-a căzut victimă tovarășul nostru — *muncitorul G. Telia*.

I. Stalin, *În amintirea tovarășului Telia, Opere*, Vol. II, Ed. P.M.R. 1949 (pag. 29—33).

...limba este produsul unei întregi serii de epoci, în decursul cărora ea capătă formă, se îmbogățește, se dezvoltă și se șlefuește. De aceea limba trăește incomparabil mai mult decât orice bază și orice suprastructură. Așa se și explică faptul că nașterea și lichidarea nu numai a unei singure baze și a suprastructurii ei, ci și a mai multor baze și a suprastructurilor corespunzătoare, nu duce, în istorie, la lichidarea limbii date, la lichidarea structurii ei și la nașterea unei limbi noi, cu un nou fond de cuvinte și cu o nouă structură gramaticală.

I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R., 1951 (pag. 19—20).

Limba face parte din fenomenele sociale care acționează în tot cursul existenței societății. Ea se naște și se dezvoltă odată cu nașterea și dezvoltarea societății. Ea moare odată cu moartea societății. În afara societății nu există limbă. De aceea limba și legile ei de dezvoltare pot fi înțelese numai în cazul când sunt studiate în legătură indisolubilă cu istoria societății, cu istoria poporului căruia îi aparține limba studiată și care este creatorul și purtătorul acestei limbi.

Limba este un mijloc, un instrument cu ajutorul căruia oamenii comunică între ei, fac schimb de idei și se înțeleg reciproc. Fiind nemijlocit legată de gândire, limba înregistrează și fixează în cuvinte și în combinații de cuvinte, în propoziții, rezultatele activității gândirii, succesele omului în munca lui de cunoaștere și face posibil, în acest fel, schimbul de idei în societatea omenească.

Schimbul de idei este o necesitate permanentă și vitală, deoarece fără el este imposibil să se organizeze acțiuni comune ale oamenilor în lupta cu forțele naturii, în lupta pentru producerea bunurilor materiale necesare, este imposibil să se obțină succese în activitatea de producție a societății, prin urmare este imposibilă însăși existența producției sociale. Prin urmare, fără o limbă înțeleasă de societate și comună pentru membrii ei, societatea își încetează producția, se destramă și încetează de a exista

ca societate. În acest sens, limba, fiind un mijloc de comunicare, este în același timp și un instrument de luptă și de dezvoltare a societății.

I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R., 1951 (pag. 47—49).

Este îndeobște recunoscut că nicio știință nu se poate dezvolta și nu poate prospera fără luptă de opinii, fără libertatea criticii. Dar acest principiu îndeobște recunoscut era ignorat și călcat în picioare fără nicio jenă. S'a creat un grup închis de conducători infailibili, care, punându-se la adăpost de orice eventuală critică, au început să se dedea la acte abuzive și samavolnice.

I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*. Ed. P.M.R., 1951 (pag. 66).

Bine înțeles, limbii, ca fenomen social, îi este proprie trăsătura comună, inerentă tuturor fenomenelor sociale, inclusiv bazei și suprastructurii, și anume: ea servește societatea întocmai cum o servesc toate celelalte fenomene sociale, inclusiv baza și suprastructura. Dar la aceasta se mărginește, la drept vorbind, trăsătura comună, care este proprie tuturor fenomenelor sociale. De aici înainte încep serioase deosebiri între fenomenele sociale.

I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R. 1951 (pag. 77—78).

Marxismul concepe legile științei — indiferent dacă este vorba de legile științelor naturii sau de legile economiei politice — ca o oglindire a proceselor obiective care au loc independent de voința oamenilor. Oamenii pot să descopere aceste legi, să le cunoască, să le studieze, să țină seama de ele în acțiunile lor, să le folosească în interesul societății, dar ei nu pot să le schimbe sau să le suprimă. Cu atât mai mult ei nu pot să formeze sau să creeze noi legi ale științei.

I. Stalin, *Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.*, Ed. P.M.R., 1952, (pag. 4).

Așa dar, legile economiei politice în socialism sunt legi obiective, care oglindesc legile ce stau la baza proceselor vieții economice ce se desfășoară independent de voința noastră. Oamenii care neagă această teză, neagă în fond știința, iar negând știința neagă implicit posibilitatea oricărei previziuni, prin urmare neagă posibilitatea de a conduce viața economică.

I. Stalin, *Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.* Ed. P.M.R., 1952, (pag. 11).

1) Consider că însuși modul de a pune problema unora „de dreapta” și a unora „de stânga” în literatură (prin urmare și în teatru) este greșit. În momentul de față noțiunea „de dreapta” sau „de stânga” este în țara

noastră o noțiune de partid, mai bine zis — o noțiune internă de partid. „Cei de dreapta“ sau „cei de stânga“ sunt oameni care deviază într'o direcție sau alta dela linia pură a partidului. Ar fi deci nelalocul lui să aplicăm aceste noțiuni la domenii care nu sunt de partid, ci incomparabil mai vaste, ca literatura, teatrul etc. Aceste noțiuni ar mai putea fi aplicate la vreun cerc (comunist) de partid de pe tărâmul literar. Înăuntrul unui astfel de cerc pot exista elemente „de dreapta“ și „de stânga“. Dar a le aplica în literatură în actuala etapă a dezvoltării ei, când există tot felul de curente, inclusiv curente antisovietice și de-a-dreptul contrarevoluționare, înseamnă a întoarce toate noțiunile cu capul în jos. Mai just ar fi ca în literatură să operăm cu noțiuni *de clasă*, sau chiar cu noțiunile „sovietic“, „antisovietic“, „revoluționar“, „antirevoluționar“ etc.

2) Din cele spuse rezultă că eu nu pot considera „golovanovismul“ nici pericol „de dreapta“, nici „de stânga“, — el se află dincolo de cadrul curentelor din partid. „Golovanovismul“ este un fenomen antisovietic. De aici nu rezultă, desigur, că Golovanov însuși nu se mai poate îndrepta, că nu se mai poate elibera de greșelile lui, că trebuie să-l prigonom și să-l hărțuim chiar dacă este gata să se desbure de greșelile lui, că trebuie deci să-l facem să fugă peste graniță.

Sau, de pildă, „Fuga“ de Bulgacov, care deasemenea nu poate fi considerată nici ca o manifestare a pericolului „de dreapta“, nici a celui „de stânga“. „Fuga“ este manifestarea unei încercări de a provoca un sentiment de milă, dacă nu chiar de simpatie pentru unele pături ale emigrației antisovietice, prin urmare o încercare de a justifica sau de a justifica numai pe jumătate cauza gardiștilor-albi. „Fuga“, așa cum este, reprezintă un fenomen antisovietic.

În treacăt fie zis, eu n'aș avea nimic împotriva punerii în scenă a „Fugii“, dacă la cele opt vise ale ei Bulgacov ar mai adăoga încă un vis sau două, în care să înfățișeze resorturile sociale interne ale războiului civil din U.R.S.S., pentruca spectatorul să poată înțelege că toți acești Serafimi și docenți privați, „cinstiți“ în felul lor, au fost azvârliți afară din Rusia nu dintr'un capriciu al bolșevicilor, ci pentrucă (cu toată „cinstea“ lor) ei stăteau în spinarea poporului, că izgonind pe acești „cinstiți“ partizani ai exploatării, bolșevicii n'au făcut decât să îndeplinească voința muncitorilor și țăranilor, și deci au procedat absolut just.

3) Dece sunt reprezentate atât de des piesele lui Bulgacov? Probabil pentrucă nu avem destule piese *proprii*, care să merite a fi puse în scenă. De dorul fragilor înghiți și „Zilele Turbinilor“. Este, desigur, foarte ușor „să critici“ și să ceri interzicerea literaturii neproletare. Dar ceeacc este cel mai ușor nu poate fi considerat ca fiind și cel mai bun. Esențialul nu este să interzici, ci să înlături de pe scenă, pas cu pas, vechea și noua maculatură neproletară pe calea întrecerii, prin crearea unor piese de teatru adevărate și interesante, cu caracter sovietic, care să poată înlocui această maculatură. Cât despre întrecere, aceasta este un lucru mare și serios, căci numai în condițiile întrecerii vom putea face să se formeze și să se cristalizeze literatura noastră proletară.

În ceeace privește însăși piesa „Zilele Turbinilor“, ca nu este chiar atât de proastă, deoarece ea aduce mai mult folos decât rău. Nu uita că principala impresie pe care i-o lasă spectatorului această piesă este o impresie favorabilă bolșevicilor: „dacă până și oameni ca Turbinii sunt nevoiți să depună armele și să se supună voinței poporului, considerându-și cauza definitiv pierdută, înseamnă că bolșevicii sunt invincibili, că

bolșevicilor n'ai ce să le faci". „Zilele Turbinilor“ constituie o demonstrație a forței atotbiruitoare a bolșevicilor.

I. Stalin, *Răspuns lui Bill-Beloțercovski, Opere*, Vol. XI, Ed. P.M.R., 1951, (pag. 360—362).

Am primit notița tovarășei Russova despre broșura tovarășei Miculina („Întrecerea masselor“). Observațiile mele în această privință sunt următoarele:

1) Recenzia tovarășei Russova face impresia unei notițe prea unilaterale și pătimase. Admit că torcătoarea Bardina nu există și că la Zariad nu există filatură. Admit deasemenea că în fabrica dela Zariad „se face curățenie săptămânal“. Se poate admite că tovarășa Miculina, fiind poate indusă în eroare de vreunul din povestitori, a spus o serie de inexactități grosolane, și aceasta, firește, nu este bine și nu este permis. Dar oare aceasta importă? Oare valoarea broșurii este determinată de un detaliu sau altul, și nu de orientarea ei generală? În cartea „Pe Donul liniștit“ a tovarășului Șolohov, celebrul scriitor al timpurilor noastre, găsim o serie de greșeli grosolane și de date de-adreaptul false cu privire la Sârțov, Podtiolcov, Crivoșlâcov și alții, dar rezultă oare de aici că romanul „Pe Donul liniștit“ nu e bun de nimic și merită să fie retras din vânzare?

Care este meritul broșurii tovarășei Miculina? Meritul ei este că popularizează ideea întrecerii și inoculează cititorului spiritul de întrecere. Aceasta interesează, și nu diferitele greșeli izolate.

2) Este posibil ca în legătură cu prefața mea la broșura tovarășei Miculina criticii să fi așteptat dela această broșură prea mult și ceva neobișnuit, și că acum, desamăgiți în așteptările lor, au hotărât s'o pedepsească pentru aceasta pe autoarea broșurii. Asta este însă greșit și nedrept. Broșura tovarășei Miculina nu este, desigur, o operă științifică. Broșura tovarășei Miculina este o *povestire* despre întrecerea masselor, despre practica întrecerii. Atât și nimic mai mult. Nu este vina tovarășei Miculina dacă prefața mea a dat naștere unei păreri prea exagerate despre broșurica ei, foarte modestă în fond. Nu se poate ca pentru aceasta să fie pedepsită autoarea broșurii, și nici cititorii broșurii, prin retragerea din vânzare a broșurii. Poate fi retrasă din vânzare numai o scriere care nu are o orientare sovietică, o scriere antipartinică, antiproletară. În broșura tovarășei Miculina nu există nimic antipartinic și nesovietic.

3) Tovarășa Russova este indignată mai ales de faptul că tovarășa Miculina „l-a indus în eroare pe tovarășul Stalin“. Nu se poate să nu prețuiești grija pe care tovarășa Russova o manifestă în cazul de față pentru tovarășul Stalin. Cred însă că această grijă nu este justificată.

În primul rând, nu este atât de ușor „să-l induci în eroare pe tovarășul Stalin“.

În al doilea rând, nu regret deloc că am scris o prefață la o broșură *neînsemnată* a unui om *necunoscut* în lumea literară, pentrucă socot că broșura tovarășei Miculina, cu toate că are unele greșeli, și poate chiar greșeli grosolane, este de mult folos pentru masele muncitorești.

În al treilea rând, sunt categoric contra obiceiului de a se scrie prefețe numai pentru broșurile și cărțile „așilor“ literari, ale „numelor“, ale „corifeilor“ literari etc. Cred că este timpul să renunțăm la acest obicei *boie-*

resc de a consacra pe „așii“ literari, care sunt și așa consacrați, și din cauza „mărimii“ cărora gem de se prăpădesc tinerele noastre forțe literare, necunoscute de nimeni și uitate de toată lumea.

Avem sute și mii de tineri capabili care se străduiesc din răspuțeri să răzbată, să se ridice pentru a aduce obolul lor în tezaurul comun al construcției noastre. Dar încercările lor rămân adeseori zadarnice, deoarece sunt striviți la tot pasul de îngâmfarea „numelor“ literare, de birocratismul și indiferența unora din organizațiile noastre și, în sfârșit, de invidia (care n'a devenit încă spirit de întrecere) a tinerilor și tinerelor de o vârstă cu ei. Una din sarcinile noastre este de a străpunge acest zid compact și de a deschide calea forțelor tinere, al căror nume e legiune. Prefața mea la o broșură *neînsemnată* a unui autor *necunoscut* în lumea literară este o încercare de a face un pas în direcția îndeplinirii acestei sarcini. Și de acum încolo voi scrie prefețe numai pentru broșurile simple și nepretențioase ale unor autori simpli și necunoscuți din rândurile elementelor tinere. Se prea poate ca această manieră să nu fie pe placul celor care au cultul mărimilor. Dar ce-mi pasă mie de asta? Nu am în general slăbiciune pentru cei care au cultul mărimilor...

4) Cred că tovarășii din Ivanovo-Voznesensc ar trebui să cheme pe tovarășa Miculina la Ivanovo-Voznesensc și „s'o tragă de urechi“ pentru greșelile pe care le-a făcut. Nu sunt deloc contra ca tovarășa Miculina să fie serios criticată în presă pentru greșelile ei. Dar sunt categoric contra ca această scriitoare, incontestabil capabilă, să fie dată la fund și să i se pună cruce.

Cât despre retragerea din vânzare a broșurii tovarășei Miculina, părerea mea este că ar trebui „să nu se dea urmare“ acestei idei năstrușnice.

I. Stalin, *Tovarășului Felix Con, Opere*, Vol. XII, Ed. P.M.R., 1951 (pag. 122—125).

★

1. — Nu putem să ne lipsim de autocritică. Nu putem cu niciun chip, Alexei Maximovici. Fără autocritică este inevitabilă stagnarea, este inevitabilă descompunerea aparatului, creșterea birocratismului, zădărnicierea inițiativei creatoare a clasei muncitoare. Firește, autocritica dă material dușmanilor. În această privință aveți perfectă dreptate. Dar tot ea dă material (și impuls) pentru mersul nostru înainte, pentru deslășurarea energiei constructive a oamenilor muncii, pentru dezvoltarea întrecerii, pentru brigăzile udarnice, etc. Latura negativă este compensată și *supracompensată* de latura pozitivă.

E posibil că presa noastră scoate prea mult în relief neajunsurile noastre, iar uneori chiar (fără să vrea) le afișează. E posibil, ba chiar probabil. Și de sigur că asta nu este bine. Dumneavoastră cereți, deaceea, să punem în lumină succesele noastre în aceeași măsură (eu aș spune — în și mai mare măsură) în care punem și neajunsurile noastre. Aveți, desigur, dreptate. Vom împlini neapărat și fără întârziere această lacună. Puteți fi sigur de aceasta.

2. — Tineretul nostru este felurit. Unii sunt plângăreți, oboșiți, dezamăgiți (în felul lui Zenin). Alții sunt voioși, plini de viață, puternici prin voința și prin năzuința lor nestăvilită de a obține victoria. Nu este cu puțință ca acum, când sfărâmăm vechile relații ale vieții și făurim altele noi, când lichidăm căile și cărările bătătorite și deschidem altele noi, nebătătorite, când grupuri întregi de populație care au trăit în îndestulare sunt smulse

din albia lor și părăsesc arena, făcând loc milioanelor de oamei care înainte vreme erau oropsiți și năpăstuiți — nu este cu putință ca tineretul să formeze o masă omogenă de oameni care să simpatizeze cu noi, nu este cu putință ca în sânul lui să nu existe diferențiere, divizare. În primul rând, printre tineri sunt fii de oameni cu stare. În al doilea rând, chiar dacă luăm tineretul nostru (al nostru prin situația sa socială), nu toți au destulă tărie sufletească, destulă tărie de caracter, destulă înțelegere pentru a privi tabloul grandioasei acțiuni de sfărâmare a vechiului și de înfrigurată construire a noului, ca un tablou *a ceea ce trebuie să fie* și prin urmare *este de dorit*, tablou care, pe deasupra, nu prea seamănă cu idila paradisiacă a „fericirii generale“ care trebuie să ne dea putința „de a ne odihni“, „de a gusta fericirea“. Se înțelege că în condițiile acestui „vălmășag amețitor“ nu se poate să nu existe la noi oameni obosiți, dărâmați, uzați, desamăgiți, oameni care se dau la o parte și, în sfârșit, oameni care dezertează în lagărul dușmanilor. Sunt „spezele“ inevitabile ale revoluției.

Esențialul este acum că nu plângăreții dau tonul tineretului, ci comsomoliștii noștri combativi, nucleul unei noi și numeroase generații de bolșevici care distrug capitalismul, de bolșevici constructori ai socialismului, de bolșevici eliberatori ai tuturor celor asupriți și înrobiți. În aceasta stă forța noastră. Aceasta este și chezașia victoriei noastre.

3. — Aceasta nu înseamnă, desigur, că nu trebuie să ne străduim să împuținăm numărul plângăreților, al celor care se vaită, care se îndoiesc etc. printr-o organizată înrâurire ideologică (și de orice altă natură) asupra lor. Dimpotrivă, una din sarcinile principale ale partidului nostru, ale organizațiilor noastre culturale, ale presei noastre, ale Sovietelor noastre este de a organiza această înrâurire și de a obține rezultate serioase. Deaceia noi (prieteni noștri) acceptăm în întregime propunerea dumneavoastră:

a) de a întemeia revista „Za rubejom“,

b) de a edita o serie de culegeri populare despre „Războiul civil“, asigurându-ne colaborarea lui A. Tolstoi și a altor maestri ai condeiului.

Trebuie să adaug însă că nu putem încredința conducerea niciuneia din aceste acțiuni nici lui Radec, nici vreunui din prieteni lui. Nu e vorba aci de bunele intenții ale lui Radec sau de buna lui credință. E vorba de logica luptei fracționiste, la care (luptă) el și prietenii lui n'au renunțat pe deplin (au rămas unele divergențe importante cari îi vor împinge la luptă). Istoria partidului nostru (și nu numai istoria partidului nostru) ne învață că logica lucrurilor este mai puternică decât logica intențiilor omenеști. Mai bine să încredințăm conducerea acestor acțiuni unor tovarăși statornici din punct de vedere politic, iar Radec și prieteni săi să fie colaboratori. Așa va fi mai bine.

4. — Examinând cu toată seriozitatea chestiunea întemeierii unei reviste speciale „Despre război“; am ajuns la concluzia că nu este cazul să scoatem acum o asemenea revistă. Credem că ar fi mai indicat ca problemele privitoare la război (vorbesc despre războiul *imperialist*) să fie tratate în revistele *politice* existente. Cu atât mai mult cu cât problemele privitoare la *război* nu pot fi rupte de problemele *politicii*, a cărei expresie este războiul.

În ce privește povestirile despre război, ele trebuie să fie publicate cu mult discernământ. Pe piața cărții se află o mulțime de lucrări literare care descriu „ororile“ războiului și care insuflă aversiune față de *orice fel* de război (nu numai față de războiul *imperialist*, dar și față de *oricare* altul). Sunt povestiri burghezo-pacifiste, care nu au mare valoare. Nouă ne trebuie povestiri care să conducă pe cititori dela ororile războiului *imperialist* la necesitatea de a înlătura guvernele *imperialiste* care organizează asemenea războaie.

În afară de aceasta, noi nu suntem împotriva *oricărui* război. Suntem *împotriva* războiului imperialist, fiindcă e un război contrarevoluționar. Dar suntem *pentru* războiul de eliberare, antiimperialist, revoluționar, cu toate că acest război, după cum se știe, nu numai că nu este ferit de „grozăviile vărsării de sânge“, dar abundă chiar în ele.

Mi se pare că poziția lui Voronschi, care vrea să pornească o cruciadă împotriva „ororilor“ războiului, se deosebește prea puțin de poziția pacifiștilor burghezi.

I. Stalin, *Scrisoare către A. M. Gorki, Opere*, Vol. XII, Ed. P.M.R., 1951 (pag. 185—189).

★

Am primit scrisoarea d-tale din 8. XII. Dorești, se vede, răspunsul meu. Ei bine, fie.

În primul rând, câteva cuvinte despre unele fraze și aluzii mărunte și meschine. Dacă aceste „mărunțișuri“ urite ar fi un element întâmplător, s'ar putea trece peste ele. Dar sunt atât de multe și „țâșnesc“ atât de puternic, încât dau tonul întregii d-tale scrisori. Iar tonul, cum știut este, face muzica.

D-ta privești hotărîrea C. C. ca un „laț“, ca un indiciu că „a venit ceasul catastrofei mele“ (adică a d-tale). Dece, pe ce temei? Ce să spunem despre un comunist care, în loc să mediteze asupra esenței hotărîrii C. C. și să-și îndrepte greșelile, vede în această hotărîre un „laț“?...

C. C. te-a lăudat de zeci de ori atunci când a fost cazul să fii lăudat. De zeci de ori C. C. ți-a luat apărarea (nu fără a forța întrucâtva nota!) împotriva atacurilor unor grupuri și tovarăși din partidul nostru. Zeci de poeți și scriitori au fost scuturați de C. C. atunci când au făcut unele greșeli. Ai considerat acest lucru normal și firesc. Când însă C. C. s'a văzut nevoit să-ți critice greșelile, te-ai zărlit dintr'odată și ai început să țiipi despre „laț“. Dece? Poate că C. C. nu are dreptul să-ți critice greșelile? Poate că hotărîrea C. C. nu este obligatorie pentru d-ta? Poate că poeziile d-tale sunt mai presus de orice critică? Nu găsești că te-ai molipsit de o boală neplăcută numită „îngâmfare“? Mai multă modestie, tovarășe Demian...

Care este esența greșelilor d-tale? Ea constă în faptul că critica neajunsurilor vieții și a traiului din U.R.S.S., critică obligatorie și necesară, făcută de d-ta la început destul de just și reușit, te-a antrenat peste măsură și, antrenându-te, a început să degenereze în scrierile dumitale într'o *calomniere* a Uniunii Sovietice, a trecutului și prezentului ei. De pildă, în „Dă-te jos de pe cuptor“ și în „Fără cruțare“, sau în „Băltoaca“, pe care am citit-o astăzi, urmând sfatul tovarășului Molotov.

D-ta afirmi că tovarășul Molotov a lăudat foiletonul „Dă-te jos de pe cuptor“. Se prea poate. Am lăudat acest foileton poate nu mai puțin decât tovarășul Molotov, întrucât acolo (ca și în alte foiletoane) sunt o serie de pasaje admirabile, care nimeresc drept la țintă. Dar este acolo și o lingură de catran, care strică întregul tablou, făcând din el o adevărată „Băltoacă“. Iată despre ce este vorba și iată ceace face muzica în aceste foiletoane.

Judecă și d-ta.

Întreaga lume recunoaște acum că centrul mișcării revoluționare s'a deplasat din Apusul Europei în Rusia. Revoluționarii din toate țările privesc cu nădejde spre Uniunea Sovietică, văzând în ea focarul luptei de eliberare a oamenilor muncii din lumea întreagă și considerând-o drept singura lor patrie. Muncitorii revoluționari din toate țările salută în unanimitate

tate clasa muncitoare sovietică, și în primul rând clasa muncitoare rusă, avangarda muncitorilor sovietici, pe care o consideră drept conducătorul lor și care duce politica cea mai revoluționară și mai activă pe care au visat vreodată s'o ducă proletarii din celelalte țări. Conducătorii muncitorilor revoluționari din toate țările studiază cu nesaț istoria plină de învățăminte a clasei muncitoare din Rusia, trecutul ei, trecutul Rusiei, știind că în afară de Rusia reacționară a existat și o Rusie revoluționară — Rusia lui Radișcev și Cernâșevschi, a lui Jeliabov și Ulianov, a lui Halturin și Alexeev. Toate acestea sădesc (și nu pot să nu sădească!) în inimile muncitorilor ruși un sentiment de mândrie națională revoluționară, în stare să miște munții din loc, în stare să facă minuni.

Dar D-ta? În loc să sesizezi sensul acestui măreț proces din istoria revoluției și să fii la înălțimea sarcinilor unui cântăreț al proletariatului înaintat, te-ai băgat undeva într'o văgăună și, încercându-te printre citate anoste din operele lui Caramzin și maxime nu mai puțin anoste din „Domostroi,” ai început să vestești lumii întregi că în Rusia de altădată domnea ticăloșia și delăsarea, că Rusia de astăzi nu este decât o adevărată „Băltoacă”, că „lenea” și dorința „de a șede pe cuptor” ar fi aproape trăsătura națională a Rușilor în general, deci și a muncitorilor ruși, care, înfăptuind Revoluția din Octombrie, n'au încetat, desigur, de a fi Ruși. Și d-ta numești bolșevică această critică! Nu, mult stimată tovarășe Demian. Asta nu înseamnă o critică bolșevică, ci *calomnierea* poporului nostru, *discreditarea* Uniunii Sovietice, *discreditarea* proletariatului din Uniunea Sovietică, *discreditarea* proletariatului rus.

Și vrei ca, după toate acestea, C. C. să tacă? Drept cine iei Comitetul nostru Central?

Și vrei ca eu să tac pentrucă ai pentru mine, după cum afirmi, o „afecțiune biografică”? Cât ești de naiv și cât de puțin îi cunoști pe bolșevici...

I. Stalin, *Către tovarășul Demian Bednâi* (Extras dintr'o scrisoare), *Opere*, Vol. XIII, Ed. P.M.R., 1952 (pag. 25—28).

Trăsăturile și cerințele principale ale legii economice fundamentale a capitalismului contemporan ar putea fi formulate cam în felul următor: asigurarea profitului capitalist maximal prin exploatarea, ruina și pauperizarea majorității populației țării respective, prin aservirea și jefuirea sistematică a popoarelor din alte țări, mai ales din țările înapoiate, în sfârșit, prin războaie și prin militarizarea economiei naționale, utilizate pentru asigurarea profiturilor celor mai înalte.

Trăsăturile și cerințele esențiale ale legii economice fundamentale a socialismului ar putea fi formulate aproximativ în felul următor: asigurarea satisfacerii maxime a nevoilor materiale și culturale mereu crescânde ale întregii societăți prin creșterea și perfecționarea neîntreruptă a producției socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte.

Prin urmare: în locul asigurării unor profituri maxime — asigurarea satisfacerii maxime a nevoilor materiale și culturale ale societății; în locul dezvoltării producției cu întreruperi dela avânt la criză și dela criză la avânt — creșterea neîncetată a producției; în locul întreruperilor periodice în dezvoltarea tehnicii, care sunt însoțite de distrugerea forțelor de

producție ale societății — perfecționarea neîncetată a producției pe baza tehnicii celei mai înalte.

I. Stalin, *Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.*, Ed. P.M.R., 1952 (pag. 43—45).

Dacă e să înfățișăm pe scurt anatomia societății comuniste, ea va fi o societate:... f) în care știința și arta se vor bucura de condiții îndeajuns de prielnice pentru a ajunge la o înflorire deplină; g) în care individul, eliberat de grija bucății de pâine și de necesitatea de a fi pe placul „puternicilor zilei”, va deveni cu adevărat liber.

I. Stalin, *Convorbire cu prima delegație muncitorească americană*, Opere, Vol. X Ed. P. M. R. 1951 (pag. 142—143).

MIHAI GAFIȚA

PENTRU O LITERATURĂ BOGATĂ ÎN IDEI

I

În multe din poeziile sale, Maiacovschi a vorbit despre rolul poetului — și al scriitorului în general — despre necesitatea participării acestuia prin scris, la lupta poporului său. „*Dar ce ne trebuie acum, înainte de orice?*” — se întreba Maiacovschi și răspunsul nu întârzia nicio clipă:

Ne trebuie glas de-agitator.

Puterea uriașă a glasului său — marile poet a pus-o în întregime în slujba revoluției: — „*Această revoluție este revoluția mea!*” — a închinat-o luptei pentru triumful cauzei proletarietului:

*Toată forța mea răsunătoare
de poet,*

*Ție și-o închin,
Clasă proletară,
în atac.*

Participant înflăcărat la Marcea Revoluție, propagandist și agitator, Maiacovschi a fost și un mare poet al zilelor de construcție pașnică. El a întrevăzut, în efortul anilor de după război, giganticele realizări de mai târziu ale poporului sovietic.

Și tocmai pentru că a exprimat în cea mai înaltă măsură cele mai adânci, cele mai bune aspirații ale maselor largi, tocmai pentru că versul său a isvorât din aceste aspirații și a devenit în adevăr „*steag, baionetă și bici*” — armă în mâna oamenilor muncii — tocmai de aceea Maiacovschi a dobândit înalta prețuire pe care i-a dat-o poporul sovietic, partidul Comunist al Uniunii Sovietice, prin cuvintele

tovarășului Stalin: „*Maiacovschi este și rămâne cel mai bun, cel mai talentat poet al epocii noastre sovietice*”.

Creația lui Maiacovschi este un exemplu de profundă contopire a poetului cu poporul său. Acest exemplu — alături de al marelui Gorki — a fost urmat de toți scriitorii sovietici. Literatura sovietică a devenit, așa cum indica Lenin încă în 1905, „*o parte integrantă a cauzei generale proletare*”. Chipurile de eroi create de scriitorii sovietici în operele lor sunt modele nepieritoare de înaltă conștiință cetățenească, de înflăcărat patriotism, de neistovită luptă pentru fericirea oamenilor.

Intr'un roman cum e „*Așa s'a călit oțelul*”, se vorbește despre tinerii care au luptat și s'au jertfit, „*pentruca viața să fie frumoasă*”. Pavel Corceaghin, Oleg Coșevoi, Alexei Meresiev și atâția alți eroi ai literaturii sovietice te îndeamnă să iubești pătimaș viața, să lupți pentru a realiza frumusețea vieții, înălțimea și strălucirea vieții. Tocmai de aceea eroii literaturii sovietice sunt înalte modele de urmat. Tocmai de aceea autorii unor cărți care zugrăvesc astfel de eroi au meritat titlul cu care tovarășul Stalin a cinstit pe scriitorii — de „*ingineri ai sufletelor omenesți*”. „*...A face ca scrisul vostru să fie un far care să-i lumineze mersul lui (al poporului n.n.) înainte, iată sarcina fiecărui scriitor sovietic conștient*” — spunea A. A. Jdanov în 1946.

Desvoltând în noile condiții ale orânduirii sovietice mărețele tradiții ale lui Pușchin, Gogol, Belinschi, Cernășevschi, Dobroliubov, Saltâcov-Scedrin, Cehov,

scriitorii sovietici corespund din plin acestei cerințe a partidului, a poporului. Ei se preocupă mereu să dea cărți care „să educe poporul și să-l înarmeze din punct de vedere ideologic” (A. A. Jdanov). Intre scriitori și popor s'a creat astfel o legătură trainică și adâncă. Cititorii au îndrăgit cărțile pe care le citeau și care le deveneau prieteni și sfătuitori în momentele importante ale vieții, au căpătat încredere în creatorii eroilor iubiți ai literaturii. „In colibă, la lumina unui opaiț, în scurtele pauze, în loc să ne odihnim citeam „Lumini” — îi scrie Anei Caravaeva un ostaș de pe front. „Romanul dv. a fost citit de întreaga noastră subunitate; începeam să citim, porneam la atac, pentruca apoi, în primul moment de odihnă, să ne grăbim a continua cu cititul... Dumneavoastră prin scris, iar noi cu armele, lovim împreună în dușmanul comun”.

Exemplul scriitorilor sovietici arată cu claritate scriitorilor noștri că numai atunci pot fi realizate opere literare mari, durabile, în care scriitorii să-și poată da toată măsura talentului lor, în care să se manifeste deplin individualitatea lor creatoare — când ei pun la baza operelor lor idei mari, năzuințe mari. Dimpotrivă, scrierile lipsite de idei, sau închinatelor unor mici frământări sterile ale unor oameni meschini, cu orizont îngust, aceste scrieri nu ajung să emoționeze, ci se vestejesc repede, cititorul le parcurge cu desinteres și le uită curând. Niciodată în literatura universală nu și-au făcut drum dealungul secolelor, n'au străbătut masele populare, ținuturile și țările, scrierile goale de idei, oricât de „meșteșugit” ar fi fost ele alcătuite.

Cititorul de azi din țara noastră este un om cu gusturi din ce în ce mai alese, cu o exigență mereu sporită, pe măsura orizontului tot mai larg ce i se deschide, pe măsura conștiinței tot mai puternice despre forța sa și a colectivității din care face parte, pe măsura ideilor înalte de care este însuflețit. În fața acestui cititor, de un fel cu totul nou, deosebit de cel din trecut, în fața idealului socialismului spre care poporul nostru se îndreaptă prin victorii tot mai strălucitoare, răspunderea scriitorilor crește și ea. Sunt cu adevă-

rat iubiți și prețuiți de masele largi, numai acei scriitori care în operele lor, cu ajutorul imaginilor artistice, militează pentru ideile scumpe poporului — pentru ideile socialismului — și își propun să desbată și să rezolve acele probleme care preocupă în chip arzător pe constructorii socialismului. Acestea sunt tocmai ideile și problemele pe care partidul le pune la ordinea zilei în fața poporului și care devin pentru scriitori *comanda socială*, ceea ce așteaptă poporul dela dânsii. Această comandă socială devine cu atât mai evidentă, mai puternic mobilizatoare pentru scriitori și artiști, în momentele cele mai importante ale luptei poporului. Atunci cerințele poporului sunt *sarcini* pentru scriitorii conștienți, dornici de a face din scrisul lor armă de luptă — în slujba ideii înalte a făuririi unei noi orânduiri. Un astfel de moment este pentru scriitorii din țara noastră anul hotărâtor al îndeplinirii cincinalului în patru ani și el ridică în fața scriitorilor mărețe sarcini de luptă.

Militarea în slujba idealurilor poporului, axarea operelor literare pe problemele pe care partidul le pune la ordinea zilei, lărgeste nemăsurat scriitorului sfera inspirației, îi dă posibilitatea de a-și desfășura larg talentul, îi oferă o infinită bogăție de teme și de idei, o mare varietate de aspecte și tipuri umane. Aceasta este cea mai înaltă confirmare a forței libere, creatoare, a artistului.

A milita în operele literare pentruca ideile partidului să fie trecute în practică, pentruca sarcinile și problemele indicate de partid să fie însușite de masele cele mai largi, să devină călăuză și ținta lor în activitatea de fiecare zi, înseamnă a asigura literaturii posibilitatea de a păși — cum spunea Maiačovski — cu un ceas înaintea vieții. Pline de patosul prezentului, de amploarea luptei pentru ceea ce e mai nou, mai înaintat și mai pilduitor în zilele noastre, astfel de opere sunt orientate puternic spre viitorul pe care îl prefigurează și pentru a cărui cât mai grabnică realizare luptă. Astfel de opere își îndeplinesc din plin menirea lor de a fi arme de luptă, de educare și transformare a oamenilor în spiritul socialismului.

★

Succesele de până acum ale literaturii noastre au fost obținute tocmai prin abordarea și desbaterea în operele literare a ideilor și problemelor puse de partid la ordinea zilei în fața poporului. Aceste idei și probleme au pătruns în mase, constituind esența vieții poporului nostru și s'au impus ca atare scriitorilor.

Să ne gândim, în mod concret, la câțiva astfel de eroi ai literaturii noastre, realizați în ultimii ani. Unul dintre cei mai cunoscuți și mai iubiți de masele cititorilor din țara noastră este fără îndoială Mitrea Cocor, din romanul cu același nume al lui Mihail Sadoveanu. Marea popularitate de care se bucură în rândurile cititorilor Mitrea Cocor, feciorul sărac, necăjit și colțos din Malu-Surpat, cu o viață atât de asemănătoare zecilor și sutelor de mii de frați ai lui de pe întinsul țării, se datorește în primul rând faptului că el este purtătorul unor idei înaintate. Eroul gândește la un moment dat despre sine, astfel: „*Imi deșertai desagii cu prostie și dobândii un dram de înțelepciune*“. În acest „dram de înțelepciune“ dobândit de Mitrea prin ajutorul dat de partid și prin ceea ce a văzut în Uniunea Sovietică pe când era prizonier, eroul poartă de fapt germenul noului, care avea să rodească în viața țărănimii noastre muncitoare, el poartă adânc, organic înrădăcinată — chiar dacă încă nu destul de clară în ce privește formele ei de aplicare concretă — ideea socialismului, a vieții libere și luminoase a satelor, prin gospodăria colectivă. Această idee face din Mitrea un militant social, un *luptător pentru fericirea oamenilor*. Hôtărârea lui Mitrea: „*asemenea faptă, nu vorbă, va fi și la noi*“ — devine o idee mobilizatoare, transformatoare a oamenilor în luptători pentru fericirea celor ce muncesc, pentru socialism.

Scopul înalt căruia Mitrea își închină viața face din el un *om politic*, conștient de greutatea luptei pe care-o are de dus cu dușmanii săi de veacuri, dar conștient în același timp de importanța forței care sălășluște în el și care a fost educată, orientată de partid și întărită prin contactul cu realitățile din marea Țară a Socialismului.

Ideile pentru care luptă Mitrea sunt

tocmai dintre lozincile de luptă ale Partidului în epoca în care se petrec acțiunea.

Un alt erou, purtător al unor idei înaintate, este Lazăr dela Rusca, din poemul lui Dan Deșliu. Personalitatea lui Lazăr se impune cititorilor prin scopul înalt care-l însuflețește pe erou și care-i dă tărie să lupte, să strângă în jurul lui pe cei din sat, să înfrunte pe călăi atunci când e prins și schingiuit. Lazăr e călăuzit de idealul luptei pentru viața fericită a oamenilor:

*Lazăr cântă 'n glas de strună
Calea nouă, viața bună:
Soare 'n suflet și 'n ogoare
țărănimii muncitoare,
celor harnici fericire...*

Poetul subliniază că eroul său știe în mod concret calea pentru realizarea în practică a acestei idei: este lupta condusă de Partid pentru socialism, pentru gospodăria colectivă:

*Vorba, struna, căi deschid
luminate de partid:
Din măruntelile ogoare
să 'ntărim ogorul mare!
În dreptate să muncim
și cu țara să 'nflorim.*

Ca și Mitrea Cocor, Lazăr știe că acest lucru nu e nici simplu și nici ușor, că fericirea oamenilor se poate realiza numai în luptă împotriva dușmanilor ei. El gândește, așa cum l-a învățat partidul, limpede, precis, cu un program de acțiune viitoare: să unească satul în luptă pentru gospodăria colectivă, împotriva chiaburilor:

*Și mă 'mpunge strașnic dor...
...să deschid frățânilor
șipotul luminilor,
să-i îndemn să se unească,
pe chiaburi să-i dovedească,
să ne strângem dimpreună,
să facem viața mai bună!
Că 'n poșta chiaburilor,
coace buba urilor
și 'n unirea de popor
jalea și pieirea lor.*

Ideile acestea sunt tocmai ideile partidului și Lazăr e tot pe atât de conștient

de acest lucru, pe cât de adânc și organic simte că-i aparțin, că exprimă propriile lui gânduri și năzuințe. Conștiința sa de ostaș al marelui armate de luptători pentru fericirea oamenilor îl face ca, în împrejurarea grea când e schingiuit, să fie neînfricat, să fie mai tare decât călăii lui: Lazăr e adânc convins că idealul lui va prinde viață și va nimici *întreaga clasă* din care fac parte călăii lui. Lazăr e de neînvincut pentru că are conștiința că el *va trăi* prin opera măreață pentru realizarea căreia a căzut.

Gândul la un viitor fericit al omului îl însufletește și pe comunistul Mihai Buznea din piesa „Pentru fericirea poporului” de Nicolae Moraru și Aurel Baranga. În condițiile nespuse de grele ale ilegalității, în anii când reacțiunea pregătea monstruoasa dictatură regală, apoi legionară și antonesciană, Buznea duce o luptă neistovită pentru a întreține în masele largi nădejdea, pentru a aprinde în conștiințele cinstite flacăra care avea să isbucnească puternic în momentul eliberării, pentru a grăbi astfel sfârșitul unei orânduirii bazate pe jaf și crimă, pe înjosirea omului.

Bătrânului Tomescu, care-i imputa că nu știe să prețuiască viața — „*Nu-i păcat de viața asta? Să umbli așa, hăituit...*” — că nu-și iubește copiii, lipsindu-i de îndrumarea și grija părintească, Buznea îi răspunde: „*Mă mustri pe mine că n'am grijă de copiii mei? Tu crezi că-l iubești pe al tău?*” Și îi arată că adevărata dragoste și grijă constă tocmai în a lupta pentru ca ei să ducă o altfel de viață: „*O să iasă soarele și noaptea... numai să facă viața omului mai frumoasă...*”

Episoadele dramatice care scot în evidență și conturează chipul lui Buznea emoționează adânc pe cititor, tocmai prin măreția idealului acestui om, reprezentant tipic al celor mai buni fii ai poporului nostru — comuniștii. Piesa zugrăvește influența pe care o are Buznea în familia sa, în cercul tovarășilor și prietenilor săi: el îi ajută să-și ducă și ei viața la înaltul nivel pe care li-l dă conștiința luptei pentru binele oștesc, el îi mobilizează, îi educă. Eroul devine astfel un sfătuitor, un prieten și tovarăș al citi-

torului, îl ajută să-și înțeleagă și el altfel viața, să nu și-o irosească zădarnic, ci să o închine unei idei înalte.

Oameni ca Mitrea Cocor, Lazăr Cernescu, Mihai Buznea, precum și alții ca Petru Arjoca („Cetatea de foc” de Mihail Davidogiu), Asandei Constantin („Undeva pe Dunăre” de Alex. Jar) și alții — au descoperit în adevăr frumusețea de a trăi, sensul înalt al demnității de *Om* — scris cu majusculă, cum spuneu Gorchi — și tocmai de aceea ei ajung la eroism, la acea măreție de caracter deosebită, pilduitoare, transformatoare a conștiințelor omenești. Ei sunt convinși — și prin aceasta isbutesc să convingă și pe alții — că pentru frumusețea vieții, a marii vieți a milioanelor de oameni din care faci și tu parte, nici o greutate nu e de netrecut, nicio problemă nu e de ne-rezolvat, nicio jertfă nu e prea mare. Tocmai de aceea ei luptă pentru o viață nouă, pentru socialism. Literatura noastră ne-a dat și numeroase alte chipuri asemănătoare. Amintim pe Toader și Remoș din poemul „Mincii din Maramureș” de Dan Deșliu, pe Iordau, Maria, Mărzali, Șughiran, Rădița, Maței din romanul „Drum fără pulbere” de Petru Dumitriu, pe Onufrie Ochi-de-Vulpe din „Temelia” de Eusebiu Camilar, pe Ilie Barbu din nuvela „Desfășurarea” de Marin Preda.

O legitimă mândrie îl cuprinde pe cititorul din zilele noastre, când recunoaște în Mitrea Cocor, Lazăr Cernescu, Asandei, Arjoca și în atâția alți eroi ai literaturii noastre, pe oamenii noi ai vremurilor pe care le trăim. Este mândria dătătoare de puteri sporite, de avânt și curaj, că noi astăzi, în țara noastră liberă, pășim prin lupte grele dar victorioase, conduși de partidul clasei muncitoare, către o lume a fericirii și păcii.

Sentimentul că noi *înfăptuim* ceea ce năzuim, nu poate să izvorască decât din convingerea — științific verificată în practică — despre măreția fără seamăn în trecut, a construcției pe care o înălțăm. Această convingere trebuie să însufletească pe toți eroii înaintați ai literaturii noastre — și pe cei mai mulți această convingere îi însufletește.

Datorită acestei însușiri, astfel de eroi constituie modele de urmat pentru cititori. Ei aparțin în cel mai înalt grad vieții, pentru că întruchiează tendința ei de neconțință dezvoltare, elementele cele mai noi, cele care răspund în chipul cel mai bun și mai direct sarcinilor mari ale poporului în drumul său spre viitor.

II

Cum au putut fi realizați astfel de eroi? Ei au putut fi realizați pentru că scriitorii s'au îndreptat către ceea ce e *tipic* vieții noastre, pentru că au descoperit acele fenomene, acei oameni purtători ai acelor calități care reprezintă în cel mai înalt grad tendința de dezvoltare spre socialism, esența realității din țara noastră. În raportul ținut la cel de al XIX-lea Congres al P.C. al U.S., tovarășul G. M. Malencov a dat o cuprinzătoare și adâncă definiție a rolului și obiectivelor artei și literaturii, învățătură care indică scriitorilor noștri căile concrete pentru a-și însuși deplin metoda realismului socialist.

„*In operele lor*—a spus tovarășul G. M. Malencov — *scriitorii și artiștii noștri trebuie să biciuiască viciile, lipsurile, fenomenele nesănătoase care se întâlnesc în societate, să desvăluie în imagini artistice pozitive chipul omului de tip nou în toată măreția demnității lui omenești și astfel să contribuie la cultivarea în oamenii societății noastre a unor caractere, deprinderi și obișnuințe libere de plăgile și viciile generate de capitalism*“.

Caracteristica de bază a vieții țării noastre în etapa actuală, de trecere dela capitalism la socialism, o formează *lupta de clasă* tot mai ascutită împotriva rămășițelor claselor foste exploatare, împotriva chiaburimii, împotriva tuturor acelor care, sub o formă sau alta încearcă să întoarcă în țara noastră vechea orânduire.

În această luptă, oamenii cinstiți, oamenii înaintați își lichidează și apucăturile lor vechi, moștenite dela capitalism, se leapădă de mentalitatea învechită, însușindu-și o nouă conștiință, conștiința socialistă.

Tocmai de aceea, conflictul esențial al literaturii este — și nu poate fi altul — decât lupta de clasă a oamenilor înaintați, împotriva resturilor capitalismului.

Succesele literaturii noastre obținute până acum au fost realizate prin oglindirea luptei permanente a comuniștilor în fruntea maselor, pentru socialism, împotriva dușmanului de clasă.

Noi urmăm dușmanul de clasă pentru că el reprezintă o orânduire bazată pe jaf, împilare și înjosire a omului, pentru că el caută să mențină sau să readucă această orânduire și pentru că încearcă să împiedece drumul nostru spre o viață mai bună.

Tovarășul Malencov ne arată că în concepția marxist-leninistă, tipicul „*nu înseamnă nicidecum o medie statistică oarecare... nu este pur și simplu lucrul cel mai răspândit, ceva ce se repetă des, ceva cotidian*“.

Scriitorii descoperă tipicul, baza operelor lor, în condițiile acestei lupte.

Trebuie subliniat că tipice sunt nu numai manifestările noului, ale fenomenelor înaintate, progresiste ale vieții, tipice sunt și manifestările a ceea ce este vechi, perimat, a ceea ce e pe cale de dispariție. Noul reprezintă esența a ceea ce naște și se dezvoltă, căruia îi aparține viitorul, vechiul reprezintă esența a ceea ce se descompune treptat și moare.

Altfel nici nu poate fi, deoarece natura și viața societății prezintă acest proces dialectic de neconțință dezvoltare, proces în care, în fiecare clipă ceva vechi moare și ceva nou se naște.

Aceasta înseamnă pentru scriitorii a reprezenta în chip veridic, prin imagini artistice, acest proces în care noul apare și se dezvoltă, nu dela sine, ci în luptă împotriva vechiului. Aceasta înseamnă, deci, a descoperi și oglindi în operele literare nenumăratele aspecte sub care se manifestă tipicul în viața noastră.

Tovarășul Stalin ne învață că în viața societății noul apare la început ca ceva plâpând, nestabil, nu suficient de vizibil pentru toată lumea, dar el este de neînvingător tocmai pentru că el este ceea ce naște și se dezvoltă. El nu poate fi răspândit, numeros, atunci când apare, dar al lui este viitorul. A oglindi veridic realitatea, așa cum

ne învață metoda realismului socialist, înseamnă a o oglindi în *desvoltarea* ei revoluționară, deci a zugrăvi ceea ce e nou și reprezintă tendința de desvoltare a vieții, atât în ceea ce privește apariția și desvoltarea noului, cât și în ce privește dispariția vechiului. A proceda astfel și numai astfel, înseamnă a descoperi adevărul vieții. Indicând că tipicul corespunde esenței fenomenelor, tovarășul Malencov precizează că, *exagerarea conștientă, reliefaarea figurii nu exclude tipicul, ci îl scoate în evidență, îl subliniază într'un mod mai deplin*“.

Aceasta înseamnă a înălța noul foarte sus, a-l prezenta în mod strălucitor în fața oamenilor pentru a li-l oferi drept model de urmat, pentru a-i învăța să lupte și a-i mobiliza împotriva a ceea ce se coalizează ca să împiedice desvoltarea noului. Aceasta înseamnă a arăta cu ascuțime oamenilor necesitatea de a elimina ceea ce e vechi.

Atunci când Maria Banuș sau Petru Dumitriu au zugrăvit în „Ziua cea mare“, „Noptile din Iunie“, înființarea unor gospodării agricole colective, acestea erau în toată țara extrem de puține la număr, nu erau deloc ceva des întâlnit, ceva cotidian, dar ele constituiau tipicul pentru desvoltarea satului nostru. Figura lui Lazăr dela Rusca este deasemenea tipică, deși oameni ca dânsul erau încă puțini în satele noastre atunci când a fost scris poemul, dar acest chip rămâne reprezentativ, măreț, tipic pentru forțele înaintate ale satului nostru, deoarece el constituie un exemplu viu de însușire a ideilor de luptă ale Partidului, pentru realizarea idealului socialist, de combatere a vechiului și de promovare a noului.

Exagerarea nu se referă așadar, în mod strâmt, la simpla îngroșare a vreunei trăsături de caracter, la atribuirea vreunei forțe fizice mai puțin obișnuite unui erou. Și aceasta este tot o exagerare, dar înțeleasă îngust, mecanic.

Tovarășul Malencov ne indică exagerarea ca o problemă de conținut: de alegere a unei anumite teme, de scizare a unor anumite elemente ale realității și de redare a lor printr'o anumită perspectivă, prin exagerarea lor. Ori, acestea țin de poziția scriitorului față de viață, față

de idealurile poporului, acestea țin de atitudinea politică a scriitorului. Tocmai de aceea subliniază tovarășul Malencov că *„tipicul reprezintă principala sferă de manifestare a spiritului de partid în arta realistă. Problema tipicului este întotdeauna o problemă politică*“.

Aceasta înseamnă că de felul cum un scriitor, pe baza experienței sale de viață și călăuzit de o ideologie avansată, știe să se apropie de problemele vieții, să descopere fenomenele ei tipice — atât cele noi cât și cele pe cale de dispariție—de aceasta depinde sensul general al creației sale, succesul realizării sale, depinde în ultimă instanță forța realistă a artei sale de a reprezenta veridic viața. Căutând să reliefeze mereu în operele sale *ceea ce e nou în viață*, combătând cu putere *ceea ce e vechi*, scriitorul își asigură în cel mai înalt grad posibilitatea de a crea artă adevărată.

Succesele obținute de literatura noastră au putut fi realizate pentru că orientându-se către viața poporului nostru, scriitorii i-au înțeles sensul, s'au pătruns de țelul către care se îndreaptă oamenii muncii, au fost însuflețiți de conștiința necesității arzătoare de a participa la construirea vieții noi. Ei au înțeles în mod profund că literatura nu poate și nu trebuie să lipsească din lupta pentru socialism, pentru făurirea omului nou.

Înalta prețuire cu care partidul și guvernul au cinstit pe unii din cei mai buni scriitori ai noștri acordându-le titlul de laureați ai premiului de Stat pe anul 1949 și, de curând, pe anii 1950-1951, este expresia popularității de care se bucură în masele largi operele lor cele mai realizate, create tocmai pe baza acestei conștiințe a rolului și sarcinilor scriitorilor.

★

Succesele realizate de scriitori în redarea chipurilor oamenilor noi ai țării noastre au fost obținute tocmai zugrăvind pe acei oameni care militează pentru aceste idei. Totodată trebuie spus că succesele au apărut acolo unde scriitorii s'au depărtat de ideile de luptă ale partidului, acolo unde au înlocuit cunaste-

rea vieții pe baza acestor idei, prin închipuire născocite în birou sau prin îngrămădirea unor impresii întâmplătoare.

Literatura noastră a zugrăvit până acum numeroși eroi ai zilelor noastre, oameni înaintați, pătrunși de idealul socialismului. Au fost amintiți în aceste rânduri Mitrea Cocor, Lazăr Cernescu, Mihai Buznea, Andaei Constantin și alții. Galeria lor se poate lărgi cu o serie de personaje care, fără a fi centrale în operele literare, fără a deține locul principal în desfășurarea acțiunii, stăruie în amintirea cititorului prin patosul de care sunt însuflețiți, prin arzătoarea lor dorință pentru o viață mai bună. Un astfel de om este, de exemplu, Iordan din romanul „Drum fără pulbere”. Iordan este departe de a fi un „erou”. El este, dimpotrivă, un om cu numeroase slăbiciuni, vanitos, nestatornic, arțăgos, violent, adesea necugetat. Și totuși acest om devine drag cititorului, asupra căruia drama lui Iordan are o mare influență, îl impresionează adânc. Căci toate trăsăturile înapoiate ale lui Iordan, datorate traiului nespun de greu, umilințelor, disprețului îndurate din partea capitalismului, sunt dominate de arzătoarea lui năzuință către o viață liberă și mai bună. Chiar greșelile pe care le săvârșește contrar dorinței lui, isvorăsc din aceeași nemărginită dragoste de oameni, pentru care el dorește — și luptă să construiască — o altă viață. Alături de Iordan și din aceeași categorie cu el, fac parte Achim, Evdochia, tătara Gelal și cei doi copii ai lui, Șughiran și Mârzali, lipoveanul Chirsan și fata lui Maria, tânăra Rădița, Victoraș Folosea și numeroși alții, oameni simpli, însuflețiți de o înaltă pasiune, de convingerea nestrămutată că marea construcție, cu soarta căreia s'au contopit — Canalul — trebuie să se facă.

Personajii de acestea întâlnim în numeroase alte opere. Trebuie amintit aici Spănu din „Cumpăna Luminilor”, omul pentru care salvarea oricărei scândurele din puhoiul apei revărsate, câștigarea oricărui minut al fiecărui om de pe șantier, devine o chestiune personală, care-l preocupă intens.

Trebuie amintiți aici Cocoran din „Temelia”, Moise Ion Chincea din „Oțel

și pâine”, Toader din „Minerii din Marămureș”, bătrânul Vanghele din „Judecata” de Aurel Mihale și numeroși alții. De ce ne sunt atât de apropiați acești oameni? Prin ce ne conving ei, prin ce se conturează ei ca oameni înaintați, cu toate că unii dintre ei au numeroase deficiențe, apucături vechi? Ei ne conving prin elementul esențial care coordonează faptele lor, care-i susține și care va ajunge să biruie tot ce mai este încă înapoiat în ei: credința nestrămutată într'o viață mai bună, încrederea că această viață poate fi construită, și anume sub conducerea comuniștilor.

★

Dacă literatura noastră a realizat numeroase astfel de chipuri ale oamenilor din masă, în ce privește însă figura centrală a vremii noastre, chipul comunistului, al conducătorului vieții noastre în lupta împotriva orânduirii vechi și pentru socialism, — succesele nu sunt încă la înălțimea vieții, literatura e încă în urma realității. Nu avem încă acei eroi pe care, prin forța artistică cu care sunt redată trăsăturile lor de eroi ai vremii noastre, prin înălțimea acestor trăsături, să-i putem pune alături de un Pavel Corceaghin, de un Davâdov („Pământ destelenit”), de un Batmanov („Departee de Moscova”), de un Plastunov („Patria”).

Comuniștii, oamenii conduși de ideologia partidului, însuflețiți de o nouă atitudine față de muncă, stăpâni ai unei înalte calificări profesionale, — aceștia sunt cei mai buni eroi pozitivi ai literaturii, pentru că ei, în cel mai înalt grad, reprezintă noul, văd viitorul apropiindu-se de noi, pentru că ei însiși trăiesc în viitor și contribuie din plin ca socialismul să fie înfăptuit. Astfel de oameni sunt stahanoviștii.

Definind mișcarea stahanovistă, tovarășul Stalin caracterizează astfel poziția nouă, înaintată, a stahanoviștilor față de tehnica veche: „Această mișcare sfarmă vechile concepții. Tocmai de aceea mișcarea stahanovistă este în esența ei adânc revoluționară”. Continuând caracterizarea acestei mișcări, tovarășul Stalin arată că „ea poartă cu sine primii gemeni, ce-i drept, încă slabi, totuși gemeni ai

unui nou avânt cultural-tehnic al clasei muncitoare din țara noastră“.

Datoria scriitorilor este ca, reliefând aceste trăsături ale mișcării stahanoviste, să explice în mod convingător, prin fapte, prin zugrăvirea unor oameni asemănători vieții, ce anume îi face pe stahanoviști să aibă această atitudine. Poziția înaintată a stahanoviștilor isvorăște din faptul că ei au înțeles profund și și-au însușit idealul socialismului. Ei nu pot trăi altfel decât într'o continuă întrecere cu tovarășii lor, cu timpul, într'o continuă aspirație către nou, care constituie esența vieții lor. Ei vor să realizeze mereu mai mult și mai bine, tocmai pentru că sunt încredințați că stă în puterea lor să realizeze socialismul cât mai grabnic, mergând pe drumul arătat de partid. Ei muncesc mai intens, ei revoluționează tehnica nu pur și simplu pentru că se pricep, nu pentru că au o îndemânare mai mare, ci pentru că știu că astfel își vor atinge idealul lor de viață — socialismul — își vor ridica nivelul lor de trai și vor contribui activ la ridicarea nivelului de trai al întregului popor muncitor.

Reliefarea cu putere a trăsăturilor înaintate ale stahanovistului, înseamnă tocmai a pune în lumină noul care-l însuflețește — idealul socialist.

A vorbi în cărți despre acești oameni, a oglindi lupta lor eroică, a desvălui resorturile adânci care-i susțin în munca lor, conștiința lor înaintată, metodele lor, legăturile cu cei din jur, influența asupra colectivului — a-ți propune să oglindești toate acestea, înseamnă a te situa din capul locului pe poziția a ceea ce e mai înaintat în realitatea noastră, pe poziția a ceea ce e mai tipic mersului nostru spre socialism. Aceasta înseamnă a pune la temelia operelor literare și a debate ideile și problemele de bază ale partidului și ale poporului, legate de construirea socialismului. Aceasta determină în primul rând valoarea socială a tipurilor umane realizate de scriitori și ridică operele respective la nivelul de înaltă artă. Acesta este cazul cu opere literare de mare valoare, cum sunt „Mitrea Cocor“, „Lazăr dela Rusca“ „Drum fără pulbere“ „Cetatea de foc“, etc.

Realizările de până acum ale literaturii noastre îndreptățesc convingerea că succese și mai mari, chipuri de oameni înaintați, eroi pozitivi, demni de modelele lor din viață, vor fi obținute. Personajii cum sunt Mitrea Cocor, Lazăr dela Rusca, Mihai Buznea, („Pentru fericirea poporului“) Asandei („Undeva pe Dunăre“) sau Maței („Drum fără pulbere“), Voinea și Mladin („Cumpăna luminilor“), Anghel („Desfășurarea“), Toma Găvrilaș („Pâine albă“), Serken („Brazdă peste haturi“) de Istvan Horvath și altele — dovedesc tocmai că scriitorii noștri se apropie din ce în ce mai mult de zugrăvirea unor eroi de o mare înălțime morală, de o mare forță, ducând o viață complexă, pătrunsă de patosul socialismului și având o largă perspectivă — așa cum sunt în realitate comuniștii.

Făcând portretul lui G. M. Telia, tovarășul Stalin indică trăsăturile de caracter ale omului înaintat al vremii noastre: „*Setea de cunoaștere, independența, neînfricatul mers înainte, fermitatea, dragostea de muncă, forța morală—toate acestea le întrunea tov. Telia. Avea cele mai bune trăsături ale proletariatului... Numai în rândurile proletariatului poți găsi oameni ca Telia, numai din sânul proletariatului se pot naște eroi ca Telia*“... Indicația tovarășului Stalin, conținută în aceste cuvinte, are o deosebită importanță pentru scriitori. Dacă vom analiza în lumina acestei învățături staliniste chipurile oamenilor înaintați zugrăviți până acum în literatura noastră, vom constata că lipsurile care slăruie încă sunt datorite faptului că unele din aceste trăsături sunt insuficient puse în lumină, insuficient motivate prin fapte, sau chiar lipsesc cu totul. Chiar eroii cel mai bine realizați până acum de literatura noastră, suferă într'o anumită măsură uneori de unilateralitate, alteori de schematicism, alteori sunt puși în situații forțate, sau care nu le permit să dea toată măsura valorii lor, să desfășoare toată gama însușirilor lor.

Problema complexității vieții eroului este și ea o *problemă politică*, de atitudine față de viață — și nu doar o simplă chestiune de meșteșug artistic. Complexitatea — consideră unii—constă doar în

a atribui eroului cât mai multe îndeletniciri, sarcini variate etc. Aceasta e o vulgarizare a problemei, care are drept rezultat schematicismul, netipicitatea, înjosirea eroului.

În privința complexității omului înaintat, Gorchi a arătat că acesta nu poate fi un limitat, un unilateral, tocmai pentru că în vederea realizării frumuseții multilaterale a vieții sale și a omenirii întregi el știe să-și desvolte multilateral aptitudinile pentru a putea să creeze multilateral. Omul nou, omul înaintat, omul constructor al socialismului este un creator. El privește lumea ca pe un vast și nesecat rezervor de frumusețe și fericire umană asupra căruia se exercită acțiunea sa transformatoare, de punere în valoare, de punere în slujba omenirii a tot ce poate contribui la progresul, la dezvoltarea ei, la înfrumusețarea și îmbunătățirea traiului ei. A zugrăvi omul *în acest fel*, înseamnă a corespunde uneia din cerințele fundamentale ale realismului socialist. „*Realismul socialist* — spune Gorchi — *concepe existența ca o acțiune, ca o creație, al cărei scop este dezvoltarea neîntreruptă a celor mai înalte aptitudini ale omului, tinzând spre biruirea forțelor naturii, pentru a-și asigura o viață lungă și prosperă și pentru a dobândi sublima fericire de a trăi pe acest pământ, pe care el vrea să-l transforme într-o minunată locuință a unei singure familii — omenirea — potrivit creșterii neîncetate ale propriilor sale trebuințe*”.

Să-l luăm de exemplu pe caporalul Asandei Constantin. Autorul ne spune în treacăt că Asandei a fost tractorist, că se pricepe deci la motoare — aceasta explică cel mult de ce a putut el să demonteze atât de dibaci motorul morii incendiate — dar nu sporește cu mult valoarea educativă a tipului. În schimb însă cât de minunată este frământarea lui Asandei în fața problemelor care se pun vieții de grănicer la hotarul cu Jugoslavia titoistă! Cât de plină de forță transformatoare este pentru cititor frământarea profundă a lui Asandei când înțelege semnificația eroismului lui Alexandru Matrosov! Cât de bogat sufletește este acest erou, însufletit de o înaltă înțelegere a datoriei cetățenești, mânt de un fierbinte patriotism! Asandei

are o viață *complexă*, caracterul său este bogat în trăsături deosebit de frumoase, el ne apare ca un *Om* în adevăratul înțeles al cuvântului — ca un om înaintat, un om al socialismului. Și atunci, în mod firesc, ne apar și alte manifestări ale complexității și multilateralității preocupărilor lui, apar aspectele vieții personale: pasiunea pentru tractor, pentru dansul popular, dragostea de familie. Ele se îmbină, fac parte integrantă din caracterul complex, bogat al acestui erou. Faptul că în finalul romanului autorul a trecut prea repede peste motivarea necesității sacrificiului lui Asandei, este fără îndoială o lipsă a romanului „Undeva pe Dunăre”. Dar chiar înainte de momentul sacrificiului, Asandei *era* un om înaintat, un om nou. Sacrificiul suprem vine să încoroneze o viață trăită la nivelul mărețelor înfăptuiri ale vremii noastre, de un erou al vieții noastre.

Complexitatea vieții omului înaintat nu trebuie înțeleasă așadar în mod îngust.

Complexitatea — înseamnă în primul rând înțelegerea adâncă, multilaterală a problemelor esențiale pe care le ridică viața și dezvoltarea societății, înseamnă privirea pătrunzătoare, plină de înțelegere și de dorința de a participa în mod eficace la rezolvarea problemelor omenesti. Tocmai de aici decurge complexitatea — nu din mulțimea îndeletnicirilor, a meseriilor, din slăbiciunile, din numărul de membri de familie pe care-i are eroul — ci din bogăția direcțiilor prin care omul înaintat ia contact cu problemele, cu frământările societății și a căilor prin care își exercită la rândul său influența sa hotărâtoare pentru transformarea societății și a vieții. Un erou, fie el cât de cunoscător al tuturor meseriilor, aibă el un cât de variat program de activitate, stabilit pe zile, ore și minute — aibă el slăbiciuni sau nu aibă niciuna, fie el înconjurat de familie numeroasă sau trăiască el singur — dacă nu va dovedi prin faptele prezentate de autor profunzime în problemele esențiale ale vieții, preocuparea de a le rezolva și priceperea de a o face — acest erou nu va putea convinge pe cititor că are o viață complexă.

Succesele în zugrăvirea eroilor pozitivi au putut fi obținute numai acolo unde astfel de croi au putut să desvăluie cititorului înaltele lor calități, printr-o autorii cărților respective i-au înfățișat în acțiuni dinamice, dramatice, în conflicte puternice. Operele lipsite de conflict denaturează viața, dau o imagine falsă, antirealistă a vieții. „Teoria” *dramaturgiei fără conflicte duce la redarea antirealistă, denaturată și unilaterală a vieții* — spune articolul „Să lichidăm rămânerea în urmă a dramaturgiei” apărut în ziarul „Pravda”. În țara noastră n’a putut prinde teren această „teorie”, printr-o că este evident pentru oricine conflictul puternic de clasă care caracterizează perioada de trecere de la capitalism la socialism. Acesta și este conflictul esențial al vieții noastre și el s’a impus ca atare literaturii. Au apărut o serie de lucrări ale căror conflicte redau cu mult dramatism intensitatea ciocnirilor care au loc în viață. Fapte petrecute în ultimul an, documentele partidului cu privire la demascarea și zdrobirea devierii de dreapta au dat posibilitate scriitorilor să înțeleagă în adâncime fenomene petrecute în țara noastră și dincolo de hotarele ei și pe care până atunci, sau nu le observaseră, sau le înțeleseseră superficial și le ogândiseră unilateral. Exemple de prezentare adâncită a conflictului sunt romanul „Drum fără pulbere” (Ed. II) de Petru Dumitriu, nuvelele „Desfășurarea” de Marin Preda, „Judecata” de A. Mihale. Trebuie arătat însă că în unele opere chiar create de curând, conflictele sunt șterse, tocite, faptele se petrec lin, ușor. Aceste opere sunt plate, monotone, pliclisoare, personagiile nu se pot defini, nu capătă viață, oricâte calități le atribuie autorii. Astfel de personaje nu conving pe nimeni, nu apar ca oameni noi, nu deșteaptă în cititor dorința de a le urma exemplul.

A existat la unii scriitori teama că „nu e tipic” să arăți o luptă intensă, să arăți dușmanul de clasă cu tot pericolul pe care-l prezintă. Conscință a acestei temeri sunt multe din nereușitele scriitorilor în ce privește zugrăvirea dușmanului de clasă. Uneori chiaburii prezentați în operele literare par niște jalnice creaturi, în stare

să provoace mila mai degrabă decât ura, din cauza „cumineniei” la care sunt supuși de scriitori.

Literatura noastră a realizat succese importante în ce privește demascarea dușmanului de clasă, prin zugrăvirea unor chipuri odioase de exploatare și dușmani ai poporului, vicleni, agresivi. E suficient să ne gândim la galeria de jefuitori și călăi, începând cu reglele din romanul „Marea pregătire”, trecând la Ghiță Lungu din „Mitrea Cocor”, la Kezseg din „Brazdă peste haturi” de Istvan Horvath, la inginerul Mirea sau la Mateica, din „Drum fără pulbere”, la Voicu Ghiocoia sau Iancu Enache din „Desfășurarea” etc. Lupta împotriva unor astfel de dușmani este grea. Biruința oamenilor muncii asupra lor ne convinge de forța imensă pe care o are poporul condus de partid, ne dă încredere, ne dă conștiința superiorității noastre asupra tuturor celor ce caută să ne pună slavili. Astfel de realizări înarmează pe cititor, îl fac vigilent, îi arată tot pericolul pe care-l prezintă dușmanii poporului. A prezenta astfel pe dușman, lupta împotriva lui, înseamnă a corespunde cerințelor tipicului.

Scrierile în care însă dușmanul este prezentat schematic, nepericulos, rămân palide, slabe. Ele nu isbutesc să ne convingă nici că a fost o luptă, nici că oamenii înaintați au învins în această luptă, tocmai printr-o că nu arată în mod concret, cu ascuțime, care au fost manevrele dușmanului și cum au fost ele zădărnice.

Astfel de scrieri sunt slabe, palide, nu conving. Mai mult, ele pot să strecoare cititorului ideea falsă că lupta împotriva dușmanului de clasă este foarte simplă, că adesea se stinge de la sine, că dușmanul este prost, inactiv, ușor de descoperit. Aceasta îndeamnă la adormirea vigilenței revoluționare, la tocirea ascuțitului luptei de clasă. Imaginea pe care astfel de scrieri o dau asupra realității noastre este una anti-realistă, dăunătoare însăși luptei pe care o duce partidul în fruntea maselor, pentru socialism. O astfel de literatură în loc de a educa masele într’un spirit nou, le îndeamnă la pasivitate, la inactivitate. Dar, spune Gorchi, „a educa oamenii în țara noastră înseamnă a-i re-

voluționa“. Sarcina oricărui scriitor este de a contribui la educarea revoluționară a oamenilor muncii în spiritul socialismului, a urei față de dușman, față de ceea ce e vechi și putred și a dragostei față de ceea ce e nou și înaintat.

Cum au fost cu puțință eșecurile anumitor opere literare, de unde provin slăbiciunile, greșelile care își fac loc uneori? Ele se petrec datorită slăbirii spiritului de partid, neclarității autorilor asupra a ceea ce vor să spună, necunoașterii ideilor partidului, care asigură o justă orientare către ceea ce este tipic.

Unii scriitori cunosc superficial problemele pe care le ridică practica construirii socialismului și aceasta se transmite în mod direct asupra eroilor lor, care deasemenea vor ști vag, abstract ce au de făcut. Acești scriitori vor fi îndemnați să alcătuiască un tablou idilic, plin de împăcare, al realității noastre,

Nivelul ideologic scăzut poate duce pe unii scriitori la greșeli grosolane, la prezentarea unor fenomene întâmplătoare, netipice, drept tipice.

Este ceea ce s'a întâmplat cu romanul „Soarele răsare în deltă“ de VI. Colin, roman în care adevărul vieții a fost înlocuit prin aspecte „pitorești“, neesențiale, în care atenția autorului s'a deplasat de la conflictul esențial al realității spre conflicte lăaturalnice. Este ceea ce s'a întâmplat și cu reportajul „Întâmplări de pe Călmățui“ și cu nuvela „Dreptul la viață“, ambele de E. Camilar, unde au fost prezentate drept linia partidului manifestări stângiste, anarhice, dăunătoare alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, dăunătoare atragerii țaranilor muncitori către socialism, unde au fost prezentate drept tipice pentru realitatea noastră fapte netipice, greșeli stângiste săvârșite de unele personaje. Acest lucru s'a întâmplat și cu acei critici literari care, deasemenea necunoscând viața, având un scăzut nivel ideologic, au trecut cu ușurință peste asemenea greșeli, nu le-au combătut, ba chiar le-au prezentat ca pe fenomene tipice.

Se pune deci problema cunoașterii

eroilor și faptelor lor, așa cum ni-i prezintă viața. Unii scriitori înțeleg aceasta în sens îngust, ca o simplă documentare turistică, care să le permită a culege informații de ordin tehnic sau ilustrări pentru scheme construite din birou.

„Documentarea“ este o problemă complexă, de cunoaștere multilaterală și neîntreruptă a vieții, în toate aspectele ei, în ceea ce are ea esențial, tipic. Scriitorul se află într'o continuă „documentare“ — pentru el nimic din ceea ce se petrece în viață nu poate fi neinteresant—el nu trebuie să se restrângă strict la sectorul în interiorul căruia se petrece acțiunea cărții la care lucrează într'un anumit moment. Dimpotrivă, ceea ce trebuie să-l preocupe pe scriitor este acumularea unui cât mai vast bagaj de cunoștințe despre viață, despre oameni și fapte, însușirea unei cât mai bogate experiențe proprii. El nu poate cunoaște oamenii altfel decât apropiindu-se cu încredere și dragoste de dânșii, devenind prietenul eroilor săi, lichidând vechea atitudine de ruptură între scriitor și poporul muncitor. Legătura strânsă cu oamenii muncii, cu viitorii eroi ai propriilor opere, dă scriitorilor posibilitatea de a obține o mare bogăție de cunoștințe asupra vieții, o amplă „documentare“ asupra a ceea ce frământă pe constructorii socialismului, asupra idealului lor. Aceasta îi va spori scriitorului experiența de viață, îi va da o vastă perspectivă asupra vieții și oamenilor. „Procesul de umplere a „hambarelor“ îl socolesc primul și poate cel mai important proces în viața scriitorului“ — spunea scriitorul sovietic Boris Gorbatoev despre această problemă. „...Nu-i important dacă toată această cunoaștere va intra sau nu în roman. Dar să cunoști, trebuie negreșit“.

Cunoașterea vieții din punctul de vedere a ceea ce apare mereu nou, promovarea acestui nou în opere literare, determină bogăția de idei a literaturii. Ea constă de fapt în bogăția de observații asupra realității. Cunoașterea vieții, „documentarea“ este în organică legătură cu însușirea unui înalt nivel ideologic. Dacă scriitorul va isbuti să cunoască și să-și însușască noile idei generate de dezvoltarea continuă a

realității, el nu va scăpa nimic din ceea ce e esențial în viață, el va putea descoperi cu ușurință noul. Este limpede însă că în această privință nivelul ideologic al fiecărui scriitor are un rol hotărâtor. Poți descoperi în mod întâmplător fenomenele tipice ale realității; uneori ele pot apărea în opere chiar fără intenția autorului. Dar un scriitor care caută să-și însușească metoda cea mai înaintată de creație și vrea să militeze de pe pozițiile realismului socialist, nu va rămâne în urma vieții numai dacă va fi preocupat să-și ridice neconținut nivelul său ideologic, să-și clarifice problemele teoretice ale dezvoltării societății. Numai în acest fel va putea scriitorul să cunoască noul din viață și să-l rodea în toată amploarea lui, în tendința lui de creștere. Numai în acest fel scriitorul va dovedi situarea sa de partea noului, a ceea ce e înaintat în viață, a forțelor care luptă pentru promovarea noului. Numai în acest fel scriitorul va putea să demaște cu mai multă putere ceea ce e înapoiat, dușmănos socialismului și ca atare sortit pieirii.

Niciodată în trecut rolul scriitorului n'a fost mai mare decât azi, când el e chemat în mod direct să contribuie la înarmarea ideologică a oamenilor muncii, la făurirea unor noi conștiințe.

III

Toate aceste probleme se pun cu atât mai multă ascuțime acum, când sarcini noi stau în fața întregului popor muncitor. Succesele obținute de oamenii muncii în primii doi ani ai primului nostru plan cincinal, marile depășiri realizate în cele mai multe și mai importante sectoare, avântul nestăvilit care caracterizează munca constructorilor socialismului au permis ca sarcinile prevăzute în planul pe 1953 să depășească simțitor prevederile inițiale ale planului cincinal pentru acest an și să atingă prevederile anului 1954, „creind condițiile pentru îndeplinirea planului cincinal în patru ani“. În acest fel, anul 1953 este anul hotărâtor al cincinalului — de felul cum se va desfășura munca

în acest an depinde realizarea cincinalului în patru ani. În mobilizarea masselor largi pentru îndeplinirea acestei sarcini mărețe, fără precedent în istoria patriei noastre, un rol important îl poate avea și trebuie să-l aibe literatura.

Scriitorii nu pot rămâne deoparte în această bătălie.

Ce înseamnă, în fond, realizarea cincinalului în patru ani? Înseamnă în primul rând a aduce socialismul mai aproape de noi! Ne sunt tuturor vii în minte cuvintele tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej: „*Imaginați-vă tovarăși, cum va arăta Patria noastră când vor fi realizate obiectivele planului cincinal! Anii care vin vor fi anii intrării în funcțiune a unor mari întreprinderi, a noilor fabrici și uzine, furnale, cupatoare, întreprinderi chimice, a noilor centrale electrice, a marelui combinat metalurgic furnizat în întregime de Uniunea Sovietică, a centrului cinematografic dela Buftea, a „Combinatului Casa Scântei“. Hidrocentrala „Vladimir Ilici Lenin“ va alimenta cu energie noua industrie a Moldovei și va chema la viață întreaga regiune. Apele Dunării vor înainta spre mare prin Canalul navigabil Dunăre-Marea Neagră; vor apare orașe noi, moderne pe harta Patriei. Va începe construirea Canalului navigabil București-Dunăre, care va face ca Bucureștiul să devină port la mare. Marile și puternicele gospodării agricole socialiste vor face câmpiile să rodească din belșug, zeci de mii de tractoare, combine, secerătoare vor brăzda ogoarele Patriei...*

...Trebuie să ajungem și vom ajunge să creăm poporului muncitor un înalt nivel de trai și de cultură, o viață îmbelșugată și fericită“.

...Acestea — și multe altele încă — înseamnă planul cincinal. Și toate acestea cu un an mai devreme! Milioane și milioane de zile-muncă economisite în acest an, pentru a fi închinare ridicării neconținute a nivelului nostru de trai, pentru a putea ajunge mai repede în socialism. Nivel superior de trai înseamnă muncă mai ușoară, posibilități sporite de a ne bucura de bunurile culturii și artei, de frumusețile Patriei, înseamnă viață fericită copiilor noștri, prelungirea și însorirea vieții fie-

căruia din noi. Și toate acestea mai degrabă cu un an.

Trebue să știm a prețui această măreață perspectivă — noi care am suferit atât de mult împilarca și jaful, până nu demult. Și nu există altă prețuire mai bună, mai adevărată, decât a lupta cu toate puterile pentru ca toate să se petreacă așa cum ni le indică și ni le cere partidul: *cu un an mai devreme!*

În fața scriitorilor se deschid noi căi de a aduce contribuția vie, activă a literaturii la mobilizarea masselor, în jurul sarcinilor planului pe 1953.

În acest an se vor ivi în toate sectoarele de viață, dar mai ales în acele în care noul apare și se afirmă cu mai multă putere — în sectorul industriei — conflicte noi, determinate de elementele noi care-și vor face drum. Conflictele existente vor apărea sub forme deosebite noi, schimbate. Lupta de clasă va cunoaște o continuă ascuțire, datorită ofensivei tot mai impetuoase a noului împotriva vechiului. Iată un câmp vast pentru crearea unor opere de profund dramatism. Lupta împotriva birocratismului se va întări, un război necruțător va trebui dus și de scriitorii pentru a stărpi acest dușman periculos al construirii socialismului, această sursă principală a multora din lipsurile în muncă. În această acțiune, un rol important îl au, alături de alte creații literare, comedia, satira, schița umoristică, pamfletul, atât de neglijate acum de scriitorii noștri.

Scriitorii au prilejul să cunoască din plin, să participe la activitatea intensă care se va desfășura în acest an, pentru a-și asigura o documentare aprofundată, multilaterală asupra oamenilor și faptelor. Aceasta va sta la temelie operelor pe care le vor crea în acest an.

Totodată, această cunoaștere va fi cheazășia unor mari opere viitoare, va constitui fondul de viață necesar elaborării în viitor a unor creații ample, de cuprinzătoare sinteză, oglindind efortul poporului nostru pentru îndeplinirea înainte de termen a primului plan cincinal.

Participarea scriitorilor la munca pentru îndeplinirea planului cincinal în patru ani, însușirea unei experiențe bogate,

problemele ideologice și de cultură generală, nu constituie o „campanie de scurtă durată”. Problemele anului hotărâtor al cincinalului nu sunt probleme de campanie — ele sunt înseși problemele vieții. A le oglindi, înseamnă a oglindi însăși viața în cece are ea mai dinamic, orientat spre viitor, înseamnă a da literaturii o bază puternică, a o situa în cea mai arzătoare actualitate, înseamnă a face ca operele literare să fie pătrunse de cele mai înaintate și mobilizatoare idei, — garanția reușitei oricărei opere literare. Procedând în acest fel, scriitorii noștri au toate condițiile pentru a realiza, în 1953 și în anii următori, scrieri de mare valoare, marcând noi pași însemnați spre însușirea deplină a realismului socialist, opere care vor îmbogăți literatura noastră cu chipul de neuitat al eroului înaintat al vremii noastre.

Este așadar evident că sarcinile scriitorilor în anul hotărâtor al cincinalului, nu sunt *alte* sarcini decât cele de până acum, dar tot atât de evident este că acest an scoate cu mai multă putere în relief necesitatea de a lupta pentru ca ele să fie realizate într-o măsură mai mare și la un nivel mai înalt decât până acum. Aceasta pentru că în fața unui avânt sporit al poporului muncitor, în fața conștiinței sale că numai astfel va construi socialismul *mai repede și mai bine*, scriitorii nu pot și nu trebue să se mulțumească cu realizările de până acum. Se impune un nou ritm de muncă, în vederea obținerii unor mari succese, demne de eforturile și de realizările poporului. Pentru îndeplinirea în cele mai bune condițiuni a sarcinilor lor, de a înzestra pe cititorii cu arme de luptă, se cere și scriitorilor, cece ne învață tovarășul Ceorghiu-Dej că se cere tuturor oamenilor muncii: „*un stil și metode de muncă revoluționare*”.

Scriitorii noștri pot să-și însușească un asemenea stil și asemenea metode de muncă. Activitatea lor de până acum a dovedit-o. Numai dezvoltând această activitate la nivelul vremurilor pe care le trăim, ei vor merita din plin prețuirea pe care tovarășul Stalin a dat-o scriitorilor, aceea de „*ingineri ai sufletului omnesc*”.

HUMORUL LUI G. TOPÂRCEANU

Când spunem că Topârceanu a fost un humorist, nu avem deloc sentimentul că diminuăm cu ceva valoarea poetului. Dimpotrivă, ni se pare că ne apropiem foarte mult de esența artei sale. Precizarea e însă utilă dela început, întrucât până astăzi, în conștiința multora, se păstrează ideia incompatibilității poeziei cu humorul.

Ea îl înspăimânta pe Topârceanu însuși, care mărturisea:

„Îl văd pe cetitor cum, după lectura unei bucăți este încântat, bucată îl și amuză și-l și emoționează. Dar numaidecât, se reculege. Nu șade frumos să fii prea admirativ față de un ghiduș. Un om grav n'are dreptul să se entuziasmeze decât de lucruri grave. De aceea va exclama el, cu un mic aer indulgent pejorativ: „M'da... un bun humorist...“¹⁾

Că „nu șade frumos“ să te entuziasmezi în fața unor versuri care te-au făcut să zâmbești, e o tristă prejudecată. Ea reflectă efectele nefericite ale unor tendințe, nu de mult foarte active în literatura noastră. Literații burghezi, care-și dădeau tot concursul pentru răspândirea valului de misticism în cultura românească, se străduiau să izgonească voia bună și dragostea de viață din poezie ca și din întreaga literatură. Osândindu-l pe poet să fie exclusiv „serios“, adică „încrâncenat“, ei îi recomandau ca un semn de autentică gravitate să se lase sgâlțâit în permanență de fiori

metafizici și să trăiască pe cât se poate sub obsesia morții. Această atmosferă de pesimism negru și de desnădejde proclamată drept cea mai prielnică atmosferă poetică, traducea foarte fidel starea de spirit a claselor condamnate de istorie.

Toți detractorii lui Topârceanu, categorisindu-l „poet minor“ sau autor de „cronici rimate“, își concentrau atacurile asupra laturii humoristice a poeziei sale. Dela epigramele și notițele batjocoritoare publicate de E. Lovinescu în „Sburătorul“, până la disprețul complex cu care l-au tratat modernii²⁾ și gândiriștii, diferitele forme de ostilitate față de unul din cei mai populari și iubiți poeți ai vremii porneau dela un fond ideologic comun, căruia i-a dat o expresie directă în 1926 protestul solemn și inept al lui Bogdan Duică împotriva acordării premiului de poezie unui „măscărici literar“ și unei opere „plină de giumbușlucuri de Cărăbuș“.

Teama de a analiza natura și expresia poetică a humorului lui Topârceanu i-a urmărit chiar și pe prietenii săi dela „Viața Românească“. Adesea, sub influența aceleiași prejudecăți, ei încercau să-l apere, demonstrând că Topârceanu a fost în realitate un poet eminentemente trist, lucru care în ultimă instanță reușea mai degrabă să-i facă pe cititori să... zâmbească.

În fond, esteții burghezi, care încurajau cu mult zel humorul trivial, gluma deșănțată cu subînțelesuri, nu-i puteau ierta lui Topârceanu ascuțiturile critice îndreptate împotriva lumii lor.

Sub prejudecata caracterului inferior al

¹⁾ „Adevărul Literar“ Nr. 858, Mai 1937 (Număr închinat lui G. Topârceanu)

genului humoristic, minimalizându-i opera și înmormântând-o, ei îl pedepseau pe poet pentru această îndrăzneală și netezeau totodată terenul pentru instaurarea poeziei sumbre a disperării.

Sfărâmarea rămășițelor oricărei prejudecăți cu privire la incompatibilitatea dintre humor și poezie este astăzi o problemă deosebit de actuală. Râsul are un loc însemnat în creația artistică și tovarășul Malencov, în raportul ținut la Congresul al XIX-lea al P.C.U.S. spunea:

„Noi avem nevoie de Gogoli și Scedrini sovietici, care cu focul satirei să extirpeze din viață tot ceea ce este negativ, putred, cangrenat, tot ceea ce frânează mișcarea înainte.“

Ori, dezvoltarea genului humoristico-satiric, care din păcate în noua noastră literatură se află încă în suferință, se leagă printre altele și de distrugerea tuturor prejudecăților tinzând la subestimarea comicului și la menținerea printre creatori a unui dispreț față de acest gen.

Comicul și tragicul sunt categorii estetice la fel de valoroase și istoria literaturii nu lasă în această privință nici o îndoială.

Analiza bogatului conținut uman al humorului lui Topârceanu e încă un prilej pentru ilustrarea afirmației de mai sus, și o ocazie în plus de a trezi în rândurile scriitorilor noștri un interes sporit față de genul humoristico-satiric, de care avem atâtă nevoie.

E tocmai ce-și propune această prezentare.

Topârceanu a creiat într'o epocă vitregă pentru poet și pentru poezie. „*Apa înghețată a calculului egoist*“, în care burghezia înneacă orice entuziasm, inundase și domeniul poeziei. Cele mai autentice sentimente omenești erau considerate de etica și estetica burgheză banale, demonetizate și supuse oricând ridicolului. A te bucura cu naivitate de frumusețea primăverii, a vorbi cu sinceritate de necazurile vieții cotidiene, a fi — doamne ferește — cuprins de emoție într'o noapte cu lună plină, sub tei, în tovărășia iubitei, într'un cuvânt, a te lăsa tulburat de sentimente pe care marea mulțime a

oamenilor simpli le împărtășesc, constituia un adevărat delict literar.

În acești ani, Topârceanu a fost unul dintre puținii noștri poeți care a refuzat cu îndărătnicie să se supună unor asemenea canoane artistice, ba a îndrăznit să le înfrunte. Originalitatea sa stă în faptul de a fi rămas un poet sentimental în cel mai bun înțeles al cuvântului, în înțelesul afirmării sentimentelor de omenie și înțelegere în fața suferinței, de aspirație către fericire, de dragoste pentru viață, într'o vreme în care o bună parte din poezia românească era hântuită de cultul blazării și cinismului, al disperării și fugii lașe de realitate.

Humorul lui Topârceanu constituie un mijloc de apărare a acestui fond moral popular împotriva lipsei de umanitate, proprie lumii burgheze. Zâmbind, Topârceanu își lua măsuri de prevenire împotriva indifferenței tăioase, reci, care nu lasă, așa cum arată „*Manifestul Comunist*“, „*altă legătură între oameni decât interesul gol, decât neîndurătoarea „plată cu bani-ghiață*“.

Elanurile lirice, momentele în care artistul își desvăluie viața sufletească, având sentimentul adânc că în ea se refrâng cu autenticitate gândurile și sentimentele a mii și mii de oameni simpli, sunt însoțite imediat de o autoironie prevenitoare. S'ar părea că poetul își îndeamnă Pegas-ul să-și desfacă larg aripile și să-și ia sborul spre înălțimi, dar tot el e acela care-i pune pîntenii în coastă și-l silește să se reîntoarcă pe pământ.

Oscilarea permanentă dela accentele sentimentale duioase, la cele ironico-sarcastice, se poate urmări foarte bine de pildă în „*Fantezie de Toamnă*“.

Poezia pornește dela imaginea tristeții toamnei în târgurile provinciale, când monotonia și rutina lumii burgheze fac viața celor mulți mai cenușie și mai apăsătoare ca oricând. E evocat motivul melancolic al unei romanțe de demult, motiv foarte frecvent în lirica închinată întomnării:

*Acesta-i un cântec pe care de mult
Am vrut să vi-l cânt dumneavoastră.
Natura-l repetă cu aspru tumult,*

*Acesta-i un cântec pe care-l ascult
Cu nasul lipit de fereastră.*

Se vede ușor cum unda de melancolie strecurată prin repetiția unuia din versuri ca un refren depărtat, e însoțită grabnic de câteva amănunte prozaice, menite să-l oprească pe poet de a trece la vechile motive lirice ale poeziei toamnei, făcând abstracție de realitatea vieții cotidiene. Efectul e comic și ne aduce zâmbetul pe buze.

Se precizează astfel cu o politețe ironică destinația cântecului, „*Am vrut să vi-l cânt dumneavoastră*”, și se evocă poziția ridiculă a poetului „*cu nasul lipit de fereastră*.”

Odată atmosfera aceasta realizată, Topârceanu face să vibreze coarda sentimentală a întomnării cu toate acordurile ei:

*Cu orăngile ude și fără veșmânt
Salcâmi la poartă se 'ndoaie
Pe stradă se plimbă ernaticul vânt
Și fluieră'n tactul aceluiaș cânt
Și plânge cu lacrimi de ploaie...*

Dar tabloul poate fi adus acum cu naturalețe la cadrul mizer cotidian, în care se desfășoară existența poetului. Iată atmosfera dezolantă a unicii lui cameră, „dulapul cu-o aripă frântă”, „patul și soba și scaunul rupt”, „vechile cadre cu flori”, etc.

Finalul poeziei, fără să părăsească atmosfera mizeră a boemei, o colorează din nou cu o notă de humor. Se face astfel descripția glumeată a unei realități întristătoare, masa de lucru a artistului, pe care zace, alături de rămășițele unui prânz sărac, o muscă înghețată:

*Ca undele mării izbite de dig
Păreții 'mprefur fredonează.
Și numai o muscă surprinsă de frig
Pe masă alături de-un rest de covrig
Cu labele 'n sus hibernează.*

În „Fantezie de toamnă”, ca și în alte poezii ale lui Topârceanu, ascuțișurile ironice, persiflarea, gluma înflorind la fiecare rând și prefăcându-se că retează izbucnirile sentimentale, exprimă un mod special de apărare a sensibilității poetului în fața grosolăniei lumii burgheze.

Comicul, așa cum arată Marx, apare întotdeauna dintr'un contrast interior între conținutul perimat, meschin al unui fenomen, și forma înaltă, nobilă pe care acesta se străduiește să o îmbrace. În comic, contrastul între ceea ce e inferior și se-silește să-și pară superior se desvăluie în fiecare moment. Marx spunea: „*Istoria acționează temeinic și trece prin numeroase faze când înmormântează o formă de viață veche. Cea din urmă fază a unei forme istorice, este comedia ei*”.

Comicul are însă grade deosebite de intensitate, în măsură în care contrastul amintit este radical sau numai parțial, tot așa cum răsul poate exprima un fel de critică înțelegătoare sau o repulsie adâncă.

În versurile citate există un contrast comic între avântul liric aparent al poetului și conștiința existenței sale reale, plate, cenușii. Dar în răs întră și o notă de înțelegere îndurerată, întrucât ne dăm seama că postura ușor ridicolă a eroului liric nu se datorește într'atât slăbiciunilor lui morale, cât condițiilor de viață pe care i le impune societatea burgheză. Ascuțișul critic al ironiei se întoarce astfel spre ceea ce e într'adevăr învechit, sortit pieirii, adică împotriva moralei filistine burgheze, care creiază atmosfera de răceală, de ncomenic, ostilă avânturilor poetice.

Dealtfel, humorul cu acest fond social, protestatar, nu-i este propriu numai lui Topârceanu, ci poate fi regăsit în versurile a numeroși poeți care s'au lovit de aceeași insensibilitate caracteristică lumii capitaliste.

Eminescu însuși, în „Cugcările Sărmanului Dionis”, își autoironizează cu amărăciune reveriile poetice construite în atmosfera mizeră a unei chilii înghețate:

*Ah! garafa pântecoasă doar de șfeșnic
mai e bună!
Și mucoasa lumânare sfârâind săul
și-l arde
Și 'n această sărăcie, te inspiră, cântă
barde —
Bani n'am mai văzut de-un secol vin
n'am mai băut de-o lună.*

D. Anghel și St. O. Iosif în „Caleidoscopul” lor subliniază adesea același contrast comic și totodată întristător între lumile feerice către care pornește pe aripele fan-teziei poetul și realitatea brutală în care societatea burgheză îl osândește mereu să se întoarcă.

Acestea sunt sentimentele bietului erou din „Povestea unei nopți de iarnă”, poetul corector care, după ce a străbătut orașul învesmântat în hermină:

*„s'așează la masă trist, cu ochii grei,
Desface teancurile în grabă și moaie
pana 'n călimară:
Ca un potop venit deodată în urma
arșiței de vară,
Cad puncte, virguli, exclamații pe sărăcia
de idei!
Transcrie iute-o telegramă și-o dă
zețarilor avizi,
Apoi, grăbit, re'ncepe iarăși căci tran-
smisionu-i sus pe axă...
Ce-i pasă lui că Ies sau Ygrec n'a învățat
de-ajuns sintaxă,
C-„ai noștri” și c-„ai lor” se luptă
mai crunt ca tragicii Atrizi.*

O asemenea formă de protest cu armele ironiei e continuată în lirica lui Topârceanu și ea izvorăște din experiența socială a poetului.

El a învățat foarte bine care e tratamentul rezervat artistului cinstit în societatea burgheză, în care — cum spunea Gorki — „domnește individualismul zoologic”. Merită să cităm în sprijinul acestei afirmații câteva versuri puțin cunoscute din „Insemnări literare”, publicate la Cronica Veselă sub titlul „Poșta Redacției”. În ciuda tonului hazliu, ele capătă caracterul unei impresionante mărturii omenești.

E aci o înșiruire humoristică, prin care autorul previne asupra necazurilor care-l așteaptă pe cel hotărât să se consacre nobilei activități poetice. Referințele la experiența de viață personală devin, la un moment dat, atât de directe, în glas izbucnește o notă atât de amară de îndurerare, încât e imposibil să nu înțelegem cum sub autoironia aceasta se ascunde un sentiment de adâncă revoltă:

*... Credeam și noi odinioară
Și poate astăzi credem încă —
Deși iluziile sboară —
Că tot ce sboară se mănâncă...
Da, sboară gândurile mele
Și versul meu înaripat
Și'n loc să mănânc eu din ele,
Pe mine ele m'au mâncat...*

Lista mizeriilor zilnice devin aci rezultatul unui refuz de adaptare la meschinăria lumii burgheze, la stilul ei de viață. În fond, poetul descoperă un fel de mândrie în îndărătnicia sa și deaceea găsește puterea de a surâde înregistrând consecințele dureroase ale ostilității care-l înconjoară:

*... In existența ta pribeagă
Tot singur, mândru și sărac,
De vrei să lupți cu lumea'n treagă
Ca Cyrano de Bergerac;
De's în zadar a mele sfaturi
Pe lângă visul tău frumos
Ca un castel cu zece caturi
Din care cazii cu capu'n jos;
De vrei să fii trimis în frunte
Când s'o isca un nou război,
Și nenorocul să te'nfrunte
Când te-i întoarce înapoi,
Necazuri cu nemiluita
In lunga ta captivitate
Să-ți pierzi amicii și iubita
Ș'un post la Universitate...
Visând în urmă o baladă
Cu munți, cu soare și cu flori,
Să tragi pe Lucifer de coadă
Precum l-ai tras de-atâtea ori...*

Aceeași folosire a autoironiei ca o formă de apărare a valorilor morale, pe care poetul continuă să le prețuiască deși mentalitatea burgheză le depreciază, formează tonalitatea generală a poeziei de dragoste la Topârceanu. Acesta rămâne credincios cadrului sărbătoresc, eminescian al amorului; banca în parc sub castanii desfrunziți, jurămintele sub clar de lună, rătăcirea pe lângă „plopii fără soț”, etc.

Dar tocmai spre a preîntâmpina uscăciunea sufletească a lumii burgheze, blazarea ei în fața sentimentelor adevărate, poetul parodiază gesturile grave, căutând

să dea impresia că nu se lasă fermecat de ele și că nu pierde nici o clipă contactul cu ceea ce rămâne banal, mărunț în existența de fiecare zi. Trecerea bruscă dela vibrația profundă, răspunzând unei intense și reale bucurii omenești, la notația comică prin prozaismul ei, capătă acelaș caracter critic. De fapt, poetul arată că ar dori cu ardoare să poată fi sentimental, fără reticente, dar experiența tristă a realității înconjurătoare îl obligă la această permanentă oscilație:

... *Un strop de-argint a lunecat
Și cu paloarea-i siderală,
Pe cerul negru a'nsemnat,
Un fir subțire de beteală.*

*Ții minte ce fior străin
Trecu atunci, din constelații
Prin bluza ta de Crepe de Chine
Cu aplicații?*

În „Balada unei Stele Mici“, din care fac parte versurile citate, regretul de a nu putea vorbi cu simplitate și autenticitate despre dragoste, fără riscul de a fi considerat „demodat“, e exprimat direct câteva strofe mai jos:

... *Zicea: Mă mir că te-ai gândit
Să-mi cânti o odă.
De când poezii s'au prostit,
Amorul nu mai e la modă...*

Ironia poetică folosită ca o armă de apărare a sensibilității omenești, pe care morala burgheză o calcă în picioare cu bătărie, apare limpede în cele trei strofe ale „Album“-ului. Aci contrastul plin de haz între poezia tinereții, dragostei, candoarei feciorelnice și prostia plată, lăbărtată și agresivă a lumii burgheze e scos cu putere în relief.

Poetul pătrunde — neștiut de nimeni — în „odaia unei fete, acest muzeu de lucruri parfumate“. Gestul — „o, blestemată curiozitate!“ — pare la prima vedere reproabil, asemănător cu o profanare. Dar în locul lucrurilor înduioșătoare, pline de parfumul ingenuității și suavității, descoperim mărginirea burgheză, lăfăindu-se cu gravitate.

În „albumul cu scoarțe violete“ se găsesse cărți poștale cu vederi „din țară și străinătate“. Ele cuprind informații cu caracter de cancan jalnic provincial:

*Pe una scrie: Dragă verișoară,
Ai auzit că P.P.K. se'nsoară
Și vrea să ia o fată din Buzău?...*

Oroarea supremă e dedicația „filosofică“, rezumând valul de stupiditate care înneacă această lume strâmtă, meschină:

... *Pe alta scrie numai: „Cugetare:
Amorul e un lucru foarte mare“.
Și iscălește: Gușă Popândău.*

În „Prefața“, „Baladelor vesele și triste“ găsim definită, chiar de Topârceanu, esența liricii sale. Baladele — spune poetul — isvorăsc din durere, care „topită în imagini“, „dispare ca un fulg de nea în apă“. Ele sunt simbolice și diafane baloane de săpun, cărora artistul le dă drumul să plutească în atmosfera literară burgheză, indiferentă și ostilă realei sensibilități omenești:

... *Se schimbă'n glume lacrimile clare
Simbolice baloane de săpun.
Plutesc de-asupra vântului nebun
Stărnit de reci curente literare.
(subl. noastră)*

Actul poetic ar fi deci la Topârceanu o convertire în ironia strălucitoare cu „pereți străvezi“ ca ai baloanelor de săpun — a durerii, a sensibilității rănite și ofensate permanent de spectacolul amar pe care îl oferă viața oamenilor simpli, în societatea capitalistă.

Conținutul dureros al liricii sale — ne avertizează cu o glumeață teamă poetul — poate fi descoperit ușor:

... *O, indulgentă Critică postumă!
Să nu le'nțepi cu vârful unui ac,
Că rând pe rând baloanele de spumă
În lacrimi grele iarăși se prefac...*

Râsul lui Topârceanu resfrânge așadar o varietate de tonuri, dela sarcasmul neiertător, până la duioșia colorată de

îndurerare. Poetul n'a fost exclusiv trist, după cum, ca artist adevărat, nu putea fi exclusiv și simplist vesel. Zâmbetul era în general semnul sub care îi plăcea să-și întâlnească cetitorii, dar baladele sale și le-a numit cu justețe „vesele și triste“. Calitatea de poet humorist, la care ținea și pe care a păstrat-o ca un blazon în subtitlul fiecărui volum, exprima însă modul cel mai autentic de manifestare a personalității sale artistice.

În humorul lui Topârceanu există o notă de duioșie și îndurerare, de care poetul vorbește. Ea vine din înțelegerea cu care artistul răspunde necazurilor omenirii sărace, nevoiașe, supuse tuturor vicisitudinilor societății bazată pe exploatare.

A vorbi de humorul lui Topârceanu, înseamnă a sublinia în primul rând capacitatea poetului de a se apropia de sufletul omului simplu, de a participa cu o profundă dragoste la durerile și bucuriile lui. Pare paradoxal, dar nu poate fi un adevărat humorist, un om care râde, care glumește pe socoteala laturilor urâte ale vieții, decât un om care în același timp suferă pentru tot ce e nedreptate în jurul său. Râsul e o formă de negare dar totodată și de afirmare. Nu poți râde cu succes de ceva, fără a avea tu însuși un tablou de valori morale, superior, cu care să confrunți ceea ce negi. Gogol răspundea celor care-i reproșau că în „Revizorul“ nu există niciun personaj cinstit:

„Imi pare rău că nimeni n'a observat acelel personaj cinstit, care a fost în piesa mea... Da, a existat un personaj cinstit, nobil, care a apărut în tot cursul acțiunii ei... Acest personaj cinstit, nobil, a fost râsul... Râsul, care prinde aripi din natura luminoasă a omului...“

Humorul lui Topârceanu câștigă atât de repede sufletul oamenilor simpli, pentru că se bizuie pe adâncă dragoste a poetului pentru ei. Cu toate că și-a exprimat rareori în mod direct părerile, întreaga lui activitate literară e luminată de această dragoste pentru popor. Ea l-a apropiat de scriitorii grupați în jurul „Vieții Românești“, de Ibrăileanu și Sadoveanu. „Sufletul poporului este marele și singurul

rezervoriu de forțe creatoare, din care răsar și arta și literatura cultă, idealurile și mobilul marilor fapte colective“ — spunea Topârceanu. În repetate rânduri ei și-a mărturisit admirația pentru poezia populară ale cărei realizări „*încântătoare în deosebi prin arhaismul și grația lor naivă*“, le opunea literaturii decadente publicate cu ghiotura de revistele și ziarele burgheze. (Articolul „Literatura de Crăciun“). Poetul era prețuit și iubit de mase largi de cititori.

„Dacă la vre-o șezătoare literară apărea pe scenă Topârceanu — povestește Demostene Botez — sala izbucnea spontan în aplauze. Dar nu în aplauze reci, care manifestă o admirație cerebrală, ci un joc sglobiu al mâinilor, mărturie de mulțumire și plăcere și o schimbare totală în fizionomia și atmosfera salii“.

Era cel mai bun prieten al copiilor din Dealul Copoului, la Iași. Făcea cu ei curse de alergare și când ieșea cu pușca „Flaubert“ la vânat ciori, băieții și fetele din mahala se țineau cărd după ei. Iși confecționase un bumerang, cu care-i învăța să asvârle și care în cursul acestor exerciții s'a făcut praf printre stâlpii de telegraf dela Copou.

Capacitatea lui Topârceanu de a pătrunde și retrăi dramele vieții de fiecare zi a oamenilor simpli, apare foarte limpede în poezia sa și constituie una din trăsăturile ei caracteristice.

Topârceanu și-a făcut dealtfel debutul poetic la „Viața Românească“, răspunzând, în numele „micilor funcționari“, versurilor din „Caleidoscopul“ lui A. Mirea pe care le publicau în revista ieșeană St. O. Iosif și D. Anghel.

Nr. 11 din 1909 al „Vieții Românești“ conține impresionanta intervenție a poetului, pe atunci student și umil funcționar:

*Da, aveți dreptate: noi o ducem prost,
Țăcănim într'una la mașina Yost,
Inegrim hârtie, forfecăm cupoane,
Urmărind cu ochii tinere cucoane
Care trec pe stradă... Sunt trăsuri
și lume,
Pretutindenii sgomot, soare cald și glume.
Vremea parcă-și merge mersul în galop*

*Și aspectu'și schimbă ca'n caleidoscop
Iar noi stăm de-o parte...*

Asta ni-i viața!

*Tot mereu aceeași, sara, dimineața:
Slujba, făcătatea, birtul și chiria
Peste tot apasă grea, monotonia...*

(„Răspunsul Micilor Funcționari“)

În numărul următor al revistei, cronica veselă, pe care Topârceanu o preia, readuce imaginea existenței strâmtorate a micului slujbă. Fapt semnificativ: în plină iarnă, versurile sunt dedicate obiectului celui mai însemnat al odăii poetului—soba— a cărei viață constituia desigur o dificilă problemă. Despre bugetul nenorocit al funcționarului mărunț vorbește și cronica, remarcabilă prin virtuozitățile ei de versificație:

...Sânt 40 la birt

30 chiria

sânt 7 și 80 spălătoria

5 franci e vinul (fără amănunte)

3 gazul

4 cheltuieli mărunte

sânt 10 franci și 20 tutunul

1 franc pomană

Fac 101

sânt 6 franci pe lună șvarț cu lapte

107 (una sută șapte)...

(„Sobei mele“)

Curând, revista cu puternice simpatii socialiste „Viața Socială“, va saluta apariția poemului „Noapte de Mai“ (1910), în care coarda înțelegerii și dragostei pentru existența chinuită a milioanelor de asupriți răsună în lirica lui Topârceanu cu o deosebită profunzime. De data aceasta nu mai aveam deaface cu drama funcționărașului umil, ci cu cea a muncitorului.

Poetul pătrunde în intimitatea visului unui biet cizmar care, ghemuit pe scaunelul său de lucru, într'o noapte fermecătoare de Mai, adormise sdrobit de oboșală.

În mână cu un pantof de bal, cizmarul reface în minte silueta celei care îl va purta. Se închipuie însuși la brațul ei, dansând în lumina strălucitoare aandelabrelor, sub o ploaie de confetti.

Visurile își continuă cursa lor fantastică. Imaginea „vedeniilor triste din lumea celor fericiți“ învie, prin contrast, tabloul existenței exploataților. Atmosfera idilică se spulberă și în sufletul proletarului coboară „revolta caldă ca un val“.

Eroul se vede vorbind înflăcărat mulțimilor răsvrătite:

Te vezi de-odată orator:

Inflăcărat rostești tirade,

Pornești mulțimea după tine;

Se'nalță mii de baricade

Și cad palatele'n ruine.

Tu vezi în noapte mii de torții;

Femei cu părul despletit —

Prin aer trece duhul morții,

Ș'al răzburării vânt cumplit!

Sentimentul de compasiune, de participare înduioșată la sbuciumul sufletesc al cizmarului, e întărit prin finalul poeziei. În scenă e readusă realitatea brutală. Visurile s'au risipit și în tăcerea nopții de primăvară omul doarme trudit, „cu fruntea'n mână răzimată“.

Tragismul existenței celor condamnați, în lumea bazată pe exploatare, să muncească din greu, de dimineață până seara și să nu se bucure de frumusețile vieții, e subliniat cu putere.

Cizmarul a ațipit într'o „umilă singurătate“, în timp ce afară noaptea încântătoare de primăvară își desfășoară splendoarea. Ideia tinereții îngropate zi cu zi în atelierul scund, la lumina săracă a unei lămpi fumegânde, e sugerată admirabil prin câteva mijloace extrem de simple.

Visul de fericire al cizmarului se construiește în jurul dorinței de a trăi bucuria tinereții și a dragostei, chemarea „noptii tainice de Mai“.

Realitatea îngrozitoare cuprinsă în nopțiunea de exploatare a muncii salariate apare cu o claritate excepțională cititorului. Poetul nu intervine decât cu câteva sublinieri. Noi simțim însă intens cum vânzându-și forța de muncă, cizmarul își vinde vlagă, sângele, fiecare ceas de bucurie al existenței sale:

Coboară vremea ca o apă

Nestăvilită 'n lunga-i cale,

*Și fiecare ceas îngroapă
Comoara tinereții sale.*

Dar nici din această poezie cu accente tragice, humorul nu lipsește. În fond, în prima parte a poeziei, cizmarul își făurește un vis irealizabil. Cu toată timpatia și înțelegerea pentru aspirațiile omenști ale eroului său, poetul adoptă față de reveriile lui o atitudine critică. Notele de humor capătă un ton de prietenească rechemare la realitate. Aceasta se face prin revenirea chiar în cursul visării la universul familiar al cizmarului. Insuși visul pornește dela un pantof „delicat de bal“, „cu căptușală de mătase“. Din subsolul atelierului mișcarea de afară a celor care trec fără grije, e identificată după bocănitul diferitelor feluri de încălțăminte:

*Ca niște ritmice ciocane
Răsună pașii pe asfalt.
Sunt ghetete mari, „americane“
Și ghetete mici cu tocu'nalt...*

În rolul de cavaler, la bal, eroul se admiră în „mândrele-i ghetete de lac“, iar în momentele de revoltă, el se vede dând „nebun cu calapodul“, „în rânduiala asta crudă“.

Amănuntele de acest ordin, accentuând datele reale ale dramei, creiază nota de humor, care nici un moment nu distonează cu sentimentul de reală împărtășire a sbuciumului cizmarului. Cu un remarcabil simț artistic, Topârceanu își scrie poezia, adresându-se direct eroului său ca și cum singur l-ar veghia în timpul somnului. Aceasta, ca și referirile la un fel de a fi dinainte cunoscut, întăresc tonul de intimitate, de amiciție în spiritul căreia se face comentariul glumeț sau mărturisirea sentimentului de sinceră împărtășire a suferinței cizmarului, exprimată atât de simplu în ultimele versuri:

*...Dar pân'atunci, la judecată,
Pe trepedul tău barbar,
Cu fruntea 'n mână rezemată
Ai adormit...
Sărman cizmar!*

Poemul „Noapte de Mai“ ocupă în lirica lui Topârceanu un loc deosebit. El oglin-

dește cu o mare putere simpatia artistului pentru cauza celor exploatați. Deaceia a și fost primit cu o mare dragoste de cei cărora li se adresa. Când a fost citit prima oară la clubul socialist din Iași, în cadrul unei șezători literare, asistența a izbucnit spontan în ropote de aplauze, interesându-se de autorul acestor versuri atât de apropiate de sufletul ascultătorilor. Numele lui Topârceanu a devenit din acea seară un nume drag muncitorilor și poemul lui a intrat în programul tuturor șezătorilor, alături de poeziile lui Neculuță și Păun-Pincio.

Înțelegerea plină de omenie a tragismului pe care-l ascunde viața zilnică a nenumărați oameni de rând, condamnați de lumea burgheză la o existență mărunță, cenușie, întristătoare, o regăsim în cunoscuta „Baladă a chiriașului grăbit“.

Această baladă nu e decât monologul unui boem de un fel deosebit. Veșnicul chiriaș își evocă peregrinările prin diferite camere mobilate. Cu un fel de ironică amărăciune el încearcă să-și ascundă condiția precară a vieții, sub legenda unei tainice și permanente atracții către necunoscut:

*Trec anii, trec lunile 'n goană
Și 'n sbor săptămânile trec.
Rămâi sănătoasă, cucoană,
Că-mi i-au geamantanul și plec!*

*Eu nu știu limanul spre care
Pornesc cu bagajul acum,
Ce demon mă pune 'n mișcare,
Ce taină mă îndeamnă la drum.*

*Dar simt că m'apasă pereții, —
Eu sunt chiriaș trecător:
În scurtul popas al vieții
Vreau multe schimbări de decor...*

Schimbările de decor nu sunt însă și schimbări ale dramei. În diferitele apartamente — pe Berzei, pe Grant, lângă birtul lui Sbierea, pe strada Unirii la Șbek — întâlnim aceeași lume mărunță, necăjită, încleiată în rutina unei existențe monotone.

Îată evocată — ca 'n visurile de mărire ale lui Rastignac — mansarda, înaintea

căreia orașul își desfășură, „*fantastica lui panoramă*“, camera umilă, unde „*fac împreună menaj... un moș, un actor și-o pisică*“, odaia de burlac a funcționarului de carieră:

*un domn serios dela Culte
Cu cioc și cu ghetе de lac;*

însfârșit pridvorul patriarhal „*cu iedерă multă*“ și „*colțul luminos de ietac*“, în cadrul căruia se profilează silueta gingașe a fetei arhivarului.

De fapt, amestecul de veselie și tristețe din aceste versuri se datorește caracterului nesincer, teatral al monologului, caracter pe care autorul ne face repede să-l simțim. Și aici noi înțelegem că personajul pozează, caută să dea o haină poetică unei existențe penibile, dezolante. Deaceia, postura lui e într'o măsură comică; dar resemnarea pe care o afectează e falsă și ascunde o notă tragică. În toate aceste locuințe, veșnicul chiriaș și-a cheltuit zi cu zi viața-i cenușie. Tocmai înșiruirea plină de banalitate a unui trai compus din întâmplări care reproduc cam aceleași situații, tipice pentru existența plată, mic-burgheză, face să apară tristețea. Afectarea, tendința de a o ascunde sub o prefăcută jovialitate duc, de fapt, la o întărire a ei.

Despărțirile au fost dureroase, reeditând cunoscutul vers al lui Haracourt:... „Partir, c'est mourir un peu...“

Printre amintiri, învie o dragoste stinsă; melancolia e și mai profund sugerată de însuși motivul liric al fugii timpului. Ea răzbate prin înșiruirea comică a numirilor de străzi și cartiere, de proprietari diverși.

Câteodată, chiar oftatul se trădează printr'o notație fugară:

*C'аșa mi-e viața, o goană
Și astfel durerile trec.
Rămâi sănătoasă, cucoană,
Că-mi iau geamantanul și plec.*

sau:

*Străine privești fugare!
Voi nu știți că'n inimă port
O dulce mireasmă de floare;
Parfumul trecutului mort.*

Mai direct decât oriunde, sentimentul dragostei și înțelegerii pentru viața trudnică a milioane de oameni care robesc în lumea capitalistă e afirmat de Topărceanu în neuitata „Baladă a Morții“. Aici, istorisind sfârșitul obscur al unui „*om sărman*“, muncitorul cu sapa, poetul părăsește cu totul tonul humoristic. Balada nu iese totuși din sfera preocupărilor noastre, pentru că demonstrează iarăși extraordinar de clar profundul atașament al poetului pentru oamenii din popor. Cu tonul unei mari îndurerări, Topărceanu subliniază dela început împrejurările nefinseminate, banale, în care se produce moartea eroului. Într'o zi, omul cade vlăguit de muncă, la marginea drumului, în umbra unui stog. Într'o lume care l-a privit toată viața ca un simplu instrument de muncă, nici ziua, nici anul morții, nici locul mormântului nu sunt memorabile:

In ce vară? In ce an?...

Anii trec ca apa...

El era drumet sărman,

Muncitor cu sapa.

Oamenii l-au îngropat

Intr'un loc aiurea,

Unde drumul către sat

Taie'n lung pădurea...

Frumusețea poeziei stă în adâncă omenie cu care poetul dăruiește acestui sfârșit obscur, vitreg, o demnitate și o solemnitate pe deplin meritată. Ca în „Miorița“, cel îngropat se întoarce în sânul primitoare naturi, care parcă vrea să repare nedreptatea amară a acestei vieți trudite. De-asupra mormântului uitat, se perindă marile spectacole ale anotimpurilor: frunza codrilor sună pe cărări trecerea verii, „*peste vârful lunecând*“ luna înfloară o vreme cu „*condurii*“ ei „*de-argint*“, „*liniștea pădurii*“, când norii o acoperă cu vâlul lor, peste groapă pornesc ca un prohod „*vânturi lungi de toamnă*“.

Ideia veșniciei, nefixată de nici o piatră funerară, e evocată de mișcarea periodică a umbrei solare, pe care o „*pasăre streină*“, ca'n poveste, o contemplă nemișcată pe „*o creangă de arțar*“:

... Numai colo'ntr'un frunzar
Galben de lumină,
Stă pe-o creangă de arjar
Pasăre străină.

Stă și-așteaptă fără glas
Parcă, să măsoare
Cum se mută, ceas cu ceas
Umbra după soare...

Natura-mamă pregătește astfel cu o grije părintească odihna celui care a trudit fără răgaz o viață întreagă:

Astfel tot mai neștiut
Spre adânc îl fură
Și-l îngroapă'n sânu-i mut,
Veșnica Natură.

Humorul lui Topârceanu conține așadar la baza accentelor de ironie prin care poetul își apără sentimentele și gândurile de neomenia și vulgaritatea lumii burgheze, note de duioșie și de îndurerare în fața necazurilor oamenilor simpli condamnați să trăiască într-o astfel de lume. Participarea poetului la dramele vieții cotidiene nu se face numai direct, prin mărturisirea unui sentiment de înțelegere frățească, ci și pe o altă cale, cu totul inedită și specifică liricii lui Topârceanu.

Autorul „Baladei Greierului“ a declarat singur că e poetul a „tot ce-i mic și necăjit“. El a cântat cu o remarcabilă sensibilitate și finețe universul mărunț al florilor, găzdelor și al păsăruicilor. Pastelurile lui Topârceanu sunt mici scene tragi-comice, în care această lume se sbate, luptă, viscăză, străbate cu o comică asemănare dramice omenesți. Topârceanu umanizează universul microscopic, creiază un paralelism între el și lumea necăjită reală, o învăluie pe aceasta într-o duioșie care sensibilizează puternic pastelurile, le dă un farmec propriu foarte pronunțat. Un exemplu caracteristic în acest sens îl oferă „Rapsodiile de Toamnă“.

Intomnarea este prezentată aci ca un eveniment cu efecte catastrofale în lumea florilor, găzdelor și păsărelelor. Poetul prezintă o suită de scene dramatice, pe câmp, la malul lacului, în grădină. Un svon despre „o boare“ care a trecut pe

de-asupra viilor „și-a furat de prin ponoare
puful păpădiilor“, se amplifică asemenea unei știri senzaționale. O coțofană „fără ocupație“, deci predispusă la colportaj, povestește că i-au spus plopii și răsurile cum:

că vine-un vânt de iarnă
Răscolind pădurile.

... Ș'auzind din depărtare
Vocea lui tiranică,
Toți ciulinii pe cărare
Fug cuprinși de panică...

Svonul trece mai departe, dela un pui de cioară, la un bătlan. Atmosfera de spaimă a crescut într'atât, încât ultima știre anunță pornirea frunzelor „în bejanie“, peste luncă.

În lumea vietăților bălții se produce o larmă indescriptibilă: un lăstun „în frac“ încearcă să ție o cuvântare, dar broscii îl întrerup „și-l insultă'n pauze“; „lișițele'n-cep să strige, ca de mama focului“, iar niște cocostârcei atrași de scandal sosesc gravi, pe catalige, să inspecteze ce s'a întâmplat.

Vacarmul sfârșește prin intervenția unui erete, „polițai din naștere“, care se prezintă:

... Cu poruncă dela centru
Contra vinovatului,
Ca să-l aresteze pentru
Siguranța statului...

Însfârșit e înregistrată apariția toamnei. O rumoare străbate plaiurile. Vântul „de mirare“ parcă-și ține respirația, și mii de vești contradictorii zboară dintr'un colț într'altul, ca la un spectacol, când în sală se anunță intrarea unei mari personalități:

Sboară vești contradictorii.
Se'ntretaie știrile...
Ce e?... Ce e?... Spre podgorii
Toți întorc privirile...

Toamna își face însfârșit intrarea triumfală; își flutură o clipă de-asupra viilor „haina iluzorie“ și, urmată de un „alai de frunze moarte“, trece mai departe

într'un fel de marș glorios care pustiește cărările.

Poezia se încheie cu o invocație lirică. Topârceanu își exprimă profundă participare afectivă la tragedia mărunță care s'a desfășurat sub ochii săi:

*Gâze, flori întârziate!
Muza mea satirică —
V'a'nchinat de drag la toate,
Câte-o strofă lirică.*

*Dar când știi c'o să vă'nghețe
Iarna mizerabilă,
Mă cuprinde o tristețe
Iremediabilă...*

Se poate recunoaște ușor, chiar din cele spuse până aci, genul de humor duios cu care artistul învăluie universul mărunț evocat de strofele sale, ca și logătura pe care o stabilește mereu între el și viața de fiecare zi, cu bucuriile și necazurile ei.

Gâzele, florile, păsărelele din poem sugerează ființe umane, la fel de necăjite și supuse tuturor greutăților traiului de fiecare zi. Vântul rece de iarnă are o „voce tiranică“, la auzul căreia „ciulinii“ și „frunzele“ pornesc într'o adevărată migrațiune; floarea soarelui în grădină oferă imaginea bătrâneții decrepite și abandonate mizeriei.

Gărgărița, rămasă singură și „blestemându-și zilele“, culțecă fără speranță grădina în căutarea soțului care și-a părăsit domiciliul conjugal. Ea e victima glumelor deșănțate ale grecilor și, ca o biată gospodină răzbită de necazuri, exclamă: „Uf, ce lume, soro dragă!“

Dar însuși ansamblul situațiilor creiază prin aluzii subtile atmosfera societății omenești. Scandalul de pe malul bălții evocă o adevărată adunare politică sub regimul burghezo-moșieresc. Nu lipsesc oratorul în frac, fluerăturile și provocările delă galerie, nici intervenția poliției menite să închidă gura celor mici, sub pretextul apărării „Siguranței statului“. Aci, versurile capătă accente satirice, indignate, referindu-se la vietățile de pradă ca cretele, înamic al acestei lumi mărunte. În prima versiune a poeziei („Insemnări Literare“ Nr. 38, 1919), o strofă eliminată la tipărirea în volum, se referea direct la acuzațiile

cu care presa burgheză obișnuia să împroaște pe oricine nu ținea isonul demagogiei patriotarde:

*Și-a sosit cu-o 'ntreagă bandă
De calici exotică,
Vrea să facă propagandă
Anti-patriotică.*

Aceeași apropiere de lumea reală există în scena din grădină. Aci asistăm la un adevărat sobor feminin, în care — pe rând — personagiile își dau aere de doamnă din elită ca dalia, de mironosițe ca măslarița sau de văduve cu moravuri mai „slobode“, ca „rumenele lobode“.

Paralelismul plin de humor între universul mic și lumea de fiecare zi, Topârceanu îl stabilește și prin iscusita folosire a stilului „gazetăresc“ în relatarea unor fapte, care capătă aspectul dramelor banale dela rubrica „faptelor diverse“.

Vestea coțofanei „face senzație“; ciulinii „fug cuprinși de panică“, lăstunul vrea să ție o cuvântare „în această chestie“, broscuții îl provoacă cu „prelungi aplauze“, cocostârcii „vin la fața locului“, țânțarul „nervos“, care dorește să ia parte și el la discuție se dovedește foarte „slab de constituție“, soțul gărgăriței e descoperit „mort de inaniție“ și biata nevastă se duce să anunțe resemnată „cazul, la poliție“.

Teama de apropiere de toamnei cu șirul ei de necazuri are deasemeni la bază o idee legată de viața socială. Vara e un anotimp prielnic celor nevoiași, spre deosebire de toamnă și iarnă, când omul sărman se simte urmărit mai de aproape de cortegiul necazurilor și suferințelor.

Topârceanu ne ajută să cunoaștem acest sentiment, să întrevedem sub splendorile toamnei, sub „haina ei iluzorie“ de „zână a melopeelor“, tristețea apropierei iernii „mizerabile“.

Acest fond social e exprimat de-alungul întregului poem ca un fel de refren ascuns: se apropie zilele penibile, de griji și de nevoi! Lamentația ironică și duioasă a poetului din încheiere subliniază admirabil acest sentiment.

„Acceleratul“, „Rapsodie de Vară“, „Acroplanul“, „La vânătoare“, „Primăvara“, „Balada unui greier mic“ și numeroase alte poezii ale lui Topârceanu au aceeași

structură și cu o egală omenie evocă alte diferite aspecte ale vieții cotidiene.

În humorul lui Topârceanu există așadar ca un element însemnat o mare înțelegere pentru necazurile pe care le îndură oamenii simpli în societatea bazată pe exploatare, o participare îndurerată la aceste necazuri. Tonul glumeț comunică însă existența unui optimism popular, cu care omenirea muncitoare înfruntă greutățile vieții.

★

Cum am spus însă, zâmbetul lui Topârceanu exprimă o gamă variată de sentimente. Tonul glumeț-afectuos devine ironic sau sarcastic, când dela comentariul asupra existenței oamenilor simpli în lumea capitalistă, autorul trece la ilustrarea directă a urâteniei acestei lumi. Apare aci o schimbare radicală de atitudine. Artistul desvăluie contradicțiile interioare ale unor fenomene din realitate, exprimându-și disprețul, sila față de ele.

O poezie cum e, de pildă, „In jurul unui Divorț” pare o adevărată schiță versificată, înrudită ca atmosferă cu „Momentele” lui Caragiale.

Se istorisește aci, printr'o compunere iscusită de svonuri și ipoteze, cam ce s'a întâmplat cu menajul soților Popescu, despre care s'a aflat că dau divorț. Faptele sunt supuse mereu judecății mahalalei, care le comentează prin prizma convențiilor morale mic-burgheze.

Prin acest mod de judecată sugerat grație unei abile versificații și sublinieri de ticuri verbale, specifice jargonului de clasă al micii burghezii, cei doi soți sunt „încondeiați” și făcuți să apară reciproc în ipoteza de călăi și victime.

Mișu Șt. Popescu se dovedește un tiran ascuns:

...că el n'are 'n casă nici o manică.
Nu respectă seara orele de masă,
Rare ori cu leașa nimerește-acasă,
Frecventează cele mai de jos localuri
Și se ține noaptea, numai de scandaluri.
(subl. noastră)

Culmea e că domnul Mișu își înșeală soția cu Madam Vâlsan, „o caricatură... un chibrit ...o aia cu piciorul mare și c'un păr cât clăia”.

Dar alții zugrăvesc calvarul soțului „îmbrobodit” de Popeasca, „o îngrată”, care dacă ar fi fost după meritele ei „ar fi stat și-acuma tot nemăritată”.

...Seara, când o cauți, pleacă la cucoane,
Ziua se ocupă numai cu romane...

(subl. noastră)

La rândul ei, îi pune coarne lui Popescu. Situația bufonă se conturează din confruntarea diferitelor relatări. Deși se contrazic, în fapt toate au în ele ceva adevărat și scot în relief mizeria morală și josnicia pe care se clădește acest menaj mic-burghez.

Topârceanu îngroașe cu ironie caracterul obișnuit, banal, pe care-l iau în familia burgheză bazată pe înșelăciunea reciprocă, asemenea întâmplări. Toată tragedia se reduce la o detestabilă scenă de melodramă. Mișu schițează o acțiune de surprindere în flagrant delict, Madam Popescu ia un acr de doamnă ultragiată și cu un gest teatral îi strigă din ușe: „nu te-am cunoscut așa moșic”, iar apoi concluziv: „te-ai prostit de tăt!”

Până la urmă, soții se împacă și jalnica farsă reîncepe:

Vineri, toată lumea a putut să-i vadă
Amândoi alături, braț-la-braț, pe stradă...
Ei, și știți, aseară după ce-a stat ploaia,
Ce-a aflat Tănțica dela Procopoia
Când s'a dus să-i ceară un model de șorț?...
Că madam Popescu nu mai dă divorț...

Un reprezentant al unei asemenea lumi detestate de poet e și părintele Florea, ale cărui năravuri sunt satirizate în „Balada popii din Rudeni”. Acesta se află cu totul sub stăpânirea patimei pentru băutura și e străin de orice tresărire omenească adevărată în fața frumuseții și poeziei. De altfel, pe contrastul între sentimentul sublimului pe care-l trezește splendoarea câmpiei acoperite cu zăpadă și gândurile păcătoase care încolțesc în mintea popii, e construită întreaga baladă.

Se poate urmări aci foarte bine ce înseamnă o exagerare caricaturală realistă, care nu exclude tipicul fenomenului, ci, așa cum arată tovarășul Malencov — îl scoate în evidență și îl subliniază într'un mod mai deplin.

Exagerarea se face în cele două sensuri, care adâncesc contrastul și deci ideea poeziei.

Topârceanu pictează un peisagiu de o solemnă frumusețe. Gerul bobotezei a „revărsat în fire” un soi de somn general. Câmpia a fost îmbrăcată într'o mantie imaculată. Peste „faldurile zăpezii” s'a închegat „argint subțire”. Urmele dihăniilor sunt „înstelate.” Bolta „sură ca cenușa”, „côdrîi vineți” scot mai puternic în evidență albeața amețitoare a întinderilor nemîșcate. Ramurile încărcate cu „mici podoabe care mint”, construiesc „portaluri” strălucitoare. În văzduh plutesc „plăsmuirile de fum” ale iernii. Totul pare fermecat, de o frumusețe feerică. Până și în barba popii, bura a țesut „fire lungi de promoroacă”.

Singurătatea și tăcerea în care se desfășoară călătoria popii sporesc solemnitatea clipei:

*Scutură din treacă salbe,
Reci podoabe care mint.
Sursă bolți de ramuri albe
Cu portaluri de argint.
Lângă drum bătut de sănii
Unde malul stă să cadă,
Vede urme de dihănii
Instelate pe zăpadă.
Iar pe culmea unei creste,
Amețit de zare multă,
Strânge frâul fără veste
Și 'mpietrit pe cal ascultă...*

*Nicio șoaptă, nici un ropot....
Numai din adâncuri sure,
Vine vuiet lung de clopot
Peste 'ntinderi de pădure.*

Într'un asemenea cadru, în mod normal gândul omului e chemat către meditația înaltă. Ne-am aștepta ca faptul acesta să se întâmple cu atât mai mult, cu cât părintele s'ar cuveni să aibă — după aparențe — o bogată viață spirituală. Dar, cu gesturi la fel de grave, el scoate „cu grije”, din „dăsașa delu spată”, o „pântecoasă ploscă veche”:

*...Și cu plosca ridicată
Zugrăvit pe cerul gol,*

*Popa capătă-deodată
Măreție de simbol.*

Caricatura personagiului, satirizarea patimei sale este întărită prin „pointa” poeziei. Caluldă semne de veselie: peisagiul nepământean se risipește. În vale, „printre plopi”, „se vede fumul — hanului din Vadul Mare”, locurile sunt aduse brusc la nivelul domestic al popii Florea:

*...Calul vesel, simte locul
Și s'abate scurt din cale, —
C'a 'nvățat și dobitocul
Patima sfinției sale.*

*Iar hanșița iese 'n ușă
Bucuroasă de câștig
Ochii-i răd spre căldărușă
—Frig, părinte?
—Strașnic frig!*

Poetul nu intervine direct, dar concluzia către care conduce întâmplarea capătă ascuțisuri epigramatice. În loc să comunice cu splendoarea peisagiului, popa, stăpânit de păcătosul său nărav, se întâlnește în înțelegere nu cu sensibilitatea omenească, ci cu instinctul animalului deprins să se oprească pe drum înaintea fiecărui han. Tonul e aci ironic și simulează un fel de îngăduință resemnată, care în realitate subliniază mai aspru contrastul și întărește efectul satiric. În ironie se atribuie unui fenomen tocmai calitățile pe care e evident că nu le are. Astfel, contrastul între esența lui inferioară și aparența nobilă sub care caută să se ascundă apare și mai strigător. Gesturile de bețivan înrăit ale părintelui sunt încadrate în atmosfera sărbătorească a peisajului, proiectate pe cer. Formulele reverențioase devin batjocoritoare prin contextul în care sunt folosite: „c'a 'nvățat și dobitocul — patima sfinției sale”.

Când aspectele sociale, la care poetul se referă, exprimă mult mai evident și pe un plan mult mai larg ticăloșia lumii burgheze, ironia se transformă în sarcasm neiertător. Așa se întâmplă în „Balada Corbilor”, închinată profitorilor de război. Asemenea unor corbi care se hrănesc din loșurile eroilor, figura întunecată a vânză-

torilor de moarte se profilează pe decorul sumbru al câmpului de bătaie.

Imaginea sinistră, zugrăvită cu silă și revoltă își păstrează întreaga ei actualitate. Parcă-i vedem pe cinicii negustori de carne de tun, ațâțători la războaie:

*Posomorîți cu ghiara lungă,
Cu pliscuri negre de oțel,
Ne-am înfruptat cât să ne-ajungă
Din prânzul marelui Măcel.
Cu patrioții la paradă
Amestecați printre eroi,
De-avalma, coborîm în stradă,
Dar nu ne ducem la război!*

Poetul subliniază contrastul dintre urgia frontului, viața fără de griji a celor care „nu se duc la război“, dar îi trimite pe alții să moară pentru ei. Sguduitor e tabloul înfricoșetor al câmpului de bătaie: în văzduh stăruie un vaer lung, ca și cum pământul însuși ar geme. Cu privirea întoarsă către „bolta cruntă“, eroii, „logodiți cu veșnicia“, putrezesc sub o „ploaie rece și mărunță“. Corul nerușinat al celor ce stau în dosul frontului, la pândă, și-și sporesc avuțiile din hoiturile milioaneilor de oameni se aude iarăși:

*Târziu, cu penele mănjite
De sânge negru și sătui,
In cuiburi calde și ferite
Ne 'mpărechem și scoatem pui
Ce s'or hrăni ca și pârînții
Din hoituri slabe de eroi, —
Căci, soli voioși ai suferinții,
Noi nu ne ducem la război!*

Respectarea formei clasice a baladei îi permite lui Topârceanu în acest poem, să facă din finalul fiecărei strofe ca și din „dedicația“ dela sfârșit, un refren semnificativ pentru cinismul ațâțătorilor la război. Ca un cronecînt amenințător, care stârnește scârbă și ură, el se fixează în mintea cititorului:

*Alteă, svonul crește iarăși,
Adună-ți ceata de eroi...
Cu moartea suntem buni tovarăși,
Dar nu ne ducem la război!
(sublinierea noastră)*

„Balada Corbilor“, înfierare plină de revoltă a călăilor popoarelor, rezumă și ea o experiență grea de viață pe care a traversat-o poetul și despre care a vorbit pe larg în volumul de amintiri din captivitate, „Pirin Planina“. Fără să deslușească limpede cauzele războaielor imperialiste, Topârceanu ca și alți scriitori din generația sa înțelegea că fusese victima unei sângeroase înșelătorii, că războiul n'a fost decât un mijloc de îmbogățire a unor elici de exploatare.

Această idee, pe care o întâlnim în „Strada Lăpușneanu“ a lui Mihail Sadoveanu, în „Pădurea spânzuraților“ de L. Rebreanu, în „Ultima noapte de dragoste“ și în „Versurile“ lui Camil Petrescu („Ciclul Morții“), în romanul „Intunecare“ de Cezar Petrescu, revine la Topârceanu destul de des și se adaugă la mărturia celor mai de seamă scriitori ai vremii asupra războiului imperialist.

Ca și în „Balada corbilor“, în poezia „Singur“, Topârceanu își amintește cu desgust și revoltă de cei vinovați pentru îngrozitorul măcel omenesc.

E evocată aici bătrânețea împăratului Franz Iosef, stăpânul fostului imperiu austro-ungar. E o bătrânețe întunecată, penibilă, pătată de stigmatul crimei. Monarhul se roagă în zadar ca soarta să-i scurteze zilele:

*Dar vântul geme 'n noapte:
— E prea târziu, bătrâne
Pe țarinele noastre de-apururi
va rămâne
Sinistră, ca o pânză de doliu*

umbra ia.

*O, dacă El te iartă, noi nu te vom
ierta!...*

★

Una din formele cele mai interesante sub care Topârceanu și-a exprimat ostilitatea sa față de lumea burgheză o constituie „Parodiile originale“. E vorba aici de verva și pasiunea cu care poetul a satirizat urîțenia artei burgheze.

Topârceanu a găsit pentru aceasta un mod original de critică: parodia. „Parodiile originale“ sunt în marea lor majoritate versuri scrise după diferite rețete poetice,

pe care poetul le detesta, considerându-le triste batjocoriri ale artei, la cerința pervertitei estetici burgheze. În fond, parodia este un mod de critică din cele mai pătrunzătoare și eficace, întrucât unește teoria cu practica. Parodiind, Topârceanu demonstra în fața cititorilor că a prins artificul poetic al confracților săi, că poate să-l facă prin exagerare sensibil și ridicol. O parodie bună spune adesea ceea ce nu isbutesc zeci de articole critice. Iată și aici un exemplu pe care critica și poezia noastră îl pot urma cu mult folos. Dece n'am avea și noi în definitiv o „baladă a croului schematic“ sau a „realității roze“, de care să-și aducă aminte cu îngrijorare cei înclinați să dea poporului — cum spune tovarășul Malencov — „lucrări mediocre, șterse, iar uneori lucrări făcute de mântuială“?

Parodiile definesc destul de clar aversiunea cu care Topârceanu a întâmpinat diferitele forme ale decadentismului poetic, dela simbolism și modernism până la misticismul ortodoxist.

„Parodiile originale“ formează o parte a întregului arsenal critic îndreptat de poet împotriva artei burgheze.

În redacția „Vieții Românești“, unde fusese adus de Ibrăileanu în 1911, pe lângă „Cronica veselă“, Topârceanu ceruse să se ocupe cu rubrica „Miscelaneea.“ Aci, numeroase recenzii și notițe critice supuneau unui neîntrerupt atac aspectele variate ale decadentismului poetic. În paginile revistei „Însemnări literare“, pe care împreună cu Sadoveanu a condus-o între 1918-1919, Topârceanu și-a intensificat aceste atacuri, însoțindu-le de articole polemice îndreptate în special împotriva lui Eugen Lovinescu — în acea vreme sprijinitorul cel mai asiduu al poeziei moderniste („Răspuns unui crou“, „Nunc est ridendum...“ etc).

După o pastişe în proză a referințelor latine, pe care criticul le făcea într-o încercare de răspuns, poetul trecea la uneltele sale, amenințându-și adversarul cu spectrul eternității:

*Sensibil critic colibri,
In versu-mi apăre-vei*

*Cum n'a fost altul nici va fi
Din neamu 'ntreg al Evei.*

*De-acum așa înmărmurești
Fizal în timp și spațiu
Cu apostrofe latinești
Ciupite din Horațiu.*

Revista simbolistă „Viața Nouă“ a lui Ervin (pseudonim sub care semna versuri Ovid Densușianu) era portretizată într-o reușită imagine poetică. Ea sugera atmosfera de lincezeală, artificialitatea ca și spiritul cosmopolit care domneau în redacția acestei publicații lipsite de orice legătură cu viața:

„Revista d-lui Densușianu a fost totdeauna o revistă moartă, extraordinar de moartă. Iți făcea impresia unei păpuși de ceară, cu ochi de sticlă și cu păr de câneapă. În zadar cei din jurul ei încercau s'o scoale în picioare, s'o facă să umble și, cu eforturile lor anemice, să-i dea „suflarea vieții“.

Cu aceeași combativitate împotriva cosmopolitismului în artă — a „malarmismului cuțo-vlah“ cum îi numea poetul — ca și a formalismului, campania e continuată în „Viața Românească“ și „Lumea“. Recenzând un poet obscur, Topârceanu scria în Nr. 3 al „Vieții Românești“ din 1922:

„...Dacă n'are talent, — îl sfătuim să se facă modernist sau expresionist...“

Atunci toate cusururile d-sale poetice se vor transforma în calități — și puținele calități în „defecte ușor remediabile“. Nu poate să se exprime clar? Să-și facă din obscuritate un punct de estetică înaltă. E prea onest cu cetitorul? Să nu mai fie. Vede o vacă albă în amurg? Să spună că e de ciocolată. Calcă șchiop în ritm și nu e în stare să facă versuri corecte? Să le facă libere...“

Iată deci că „Parodiile“ se încadrează într-o întregă activitate publicistică, în care Topârceanu a folosit cu o admirabilă verba ama răsului împotriva urâteniei lumii burgheze, sub una din infățișările ei cele mai odioase: arta și concepțiile despre artă ale filistinului burghez.

Aceste „pagini modeste de critică literară în pilde“, cum își intitula poetul „Paro-

diile", exagerând în mod realist trăsăturile poeziei decadente, făcând să apară contrastul comic între subtilitatea pe care și-o aroga și mistificarea pe care era construită, dădeau un tablou tipic al decăderii artei burgheze, o generalizare valoroasă a esenței ei reacționare.

Deosebit de isbită e astfel critica făcută prin parodie formalismului simbolizatorilor în ciclul referitor la Minulescu, și intitulat „Trei romane pentru mai târziu“.

Topârceanu ia în bătaie de joc procedeele artificiale ale poeziei minulesciene, care se străduia să creeze o atmosferă de simboluri și misteruri printr'o întregă recuzită mistificatoare: folosirea abuzivă a cifrei trei, scrierea unor substantive cu literă mare, etc. etc. Cântând automobilul care trece 'n goană, poetul se adresează pietonilor îngroziți. Cântecul devine, în spiritul parodiei, răcnet de groază:

*Păzea,
Că trece în sbor copilul civilizației extreme
Și sârle 'n aer trei semnale, —
Trei versuri mici
Din trei poeme
Pe care trei poeți deodată
In trei orașe le-au cântat
Un leit-motiv,
Trei note scurte, cu timbrul galbenului mat.
Dar cine poate să priceapă
Simbolul celor trei semnale
Ce conturează 'n spațiu
Albe
și verzi
Intenții criminale?*

Topârceanu, care a cântat și el elementele lumii moderne — avionul, automobilul, acceleratul, etc., — surprinde și satirizează la Minulescu procedeul formalist, goana după surprinzător, după exotic.

Romanța automobilului și celelalte romane sunt pline de termeni tehnici, adeseori plasați impropriu sau fantezist, ca de pildă: „copilul civilizației extreme“, „arsenalul Progresului uman Modern“, „timbrul galbenului mat“, etc.

E luată în răs vânătoarea formalistă de cuvinte cu o muzicalitate stranic. În „Romanța Autumnală“ sunt introduse cu destul efect comic adevărate barbarisme

menite să sublinieze vulgaritatea mondenă, în care lirica lui Minulescu se complăcea:

*E-o obsesie galantă de picioare, de frou-frou
De dantele,
De juupoane,
Și ciorapi dela Bon-Gout.*

Fuga de claritate a poeziei moderniste, imaginile tulburi pe care se străduiește să le fabrice asociind arbitrar cele mai disparate noțiuni, „absconșitatea“ — sau „profunzimca ei de două șchioape“ cum o numea poetul — e desvăluită în autodefinitivile minulesciene din „Romanța Cramofonului“:

*Prin mine mor ca să renască —
Vibrații pentru mai târziu
Eu sunt ce n'am fost niciodată
Și-un șfert din ce era să fiu!*

Ridicizate sunt și înclinațiile macabre ale decadenților. Adunându-se decesurile și înnormântările, din astfel de versuri Topârceanu ajungea în „Prohod“ la bilanțul comic al unei adevărate „morți în serie“:

*In orașul nostru putrezit în ceața
Unde toată ziua cântă catirinci.
Au murit cinci oameni într'o
dimineață
Și-i-au dus la groapă, morți, pe
câte-și cinci.*

*După-aceia alții s'au pornit să moară,
Care mai de care, câte doi pe ceas,
Din locuitorii vii odinioară
Nu se știe bine câți au mai rămas.*

Pastașă versurilor lui N. Davidescu întâmpină cu un hohot de răs pozele mistice, „inspirate“, ale poeziei burgheze.

Satirizării misticismului religios, Topârceanu i-a consacrat și un roman, din păcate neterminat, „Minunile Sfântului Sisoie“.

Se schițează aici o imagine a paradisului conformă cu descrierile celor căzuți în extaz religios. Toate se petrec în cer, unde totul e pur și eterat, dar peste tot domnește o plictiseală cumplită.

Lumea fără dureri, fără doruri și patimi, apare atât de searbădă și apăsătoare, încât sătui „de atâtă dulceață“, binecre-

dincioșii „după vr'un an ori doi“, unii mai degrabă, alții mai târziu, cum e firea fiecăruia, încep să cadă pe gânduri și li se „lungesc ochii a drum“. Fericiții locuitori ai raiului caută să sară noaptea peste ziduri, sau ajung câteodată să se spânzure „de ciudă“.

Chiar sfinții sunt „ahtiați“ după o fărâma de durere care să le aducă aminte viața pământescă.

„Rogu-mă Sfinției tale, se îmbiau ei unul pe altul când se întâlneau la câte un loc mai ferit, — trage-mi un pumn în nas...“

Interesant e că atmosfera de cazarmă a raiului, grupurile de pocăiți în cămeșoaie albe, cu căpățâna tunsă chilug și cu priviri rătăcite, purtați în monom de câte un sfânt și instruiți de el cum să cânte osanale domnului, aduce surprinzător cu atmosfera lagărelor de concentrare nazistă, a căror legătură materială concretă cu activitatea diferiților propovăduitori ai extazelor mistice, poetul a presimțit-o și a întrezărit-o parcă într'un fel de viziune înspăimântătoare, încă de pe atunci.

Apărător al ideii de tradiție artistică, pe care o înțelegea însă în spiritul continuării și dezvoltării celor mai de seamă realizări ale înaintașilor, Topârceanu a supus unor ironii nimicitoare concepțiile retrograde ale semănătoriștilor și gândiriștilor susținători ai obscurantismului și glorificatori ai înapoierii și primitivismului.

„Vara la țară“ pornește dela cunoscutele versuri ale lui Depărățeanu:

*Locuința mea de vară
E la țară.
Acolo, eu voi să mor
Ca un fluture pe floare,
Beat de soare,
De parfum
Și de amor...*

Dar satira îmbrățișează o sferă mai largă, vizând întreaga poezie semănătoristă, înrudită prin caracterul ei idilic cu versurile naive ale vechiului poet muntean.

Topârceanu menține tonul săltăreț și muzicalitatea stridentă a versurilor lui Depărățeanu, dar în locul elogiului virgilian al vieții câmpenești, introduce adevăratul tablou al mizeriei, ignoranței și

obscurantismului, cu care sub regimul burghezo-moșieresc, în satele noastre, puteai lua contact la fiecare pas.

Sunt înșirate pe rând elementele menite să-l sature pe poetul tradiționalist de „dulceața“ „traului patriarhal“, adică urțul și plictiseala, lipsa de confort și de igienă, praful „de nu te vezi“, escorta țânțarilor, urletul câinilor, noaptea, „scandalul“ cocoșilor în zori, etc., etc.

Comicul isvorăște din contrastul între ecurile cu totul deosebite pe care le trezesc în conștiința celor doi poeți aceleleași elemente ale vieții rurale. Observația realistă a lui Topârceanu spulberă atmosfera idilică:

*Când te duci pe drumul mare
La plimbare,
Este praful de nu te vezi,
Trec mișcând domol din coadă
Spre livadă
Ale satului cirezi.
.....
Când se ia câte-o măsură,
Lumea 'njură
Pe agentul sanitar
Și-l întreabă fără noimă;
— Ce-ai cu noi, mă?
Pentru ce să dăm cu var?...*

Adeseori Topârceanu folosește cadrul parodiei după modelele clasice ca pretext, nu pentru satirizarea autorului respectiv, ci pentru vestejirea unor moravuri contemporane. Contrastul între caracterul nobil al operelor ilustre parodiate și banalitatea faptelor la care artistul se referă, paralelismele bufone astfel create, stau la baza comicului poeziilor.

Așa, de pildă, parodia la Odiseia imitând toată măreția versului omeric, conține stridente localizări autohtone ale eposului elin. („Eroul simțise de-amor că lehamete-i este“... „O, ce neghiob am putut într'o clipă să fiu de-a lăsar“,... „gloaba cea mare de lemn“... „pradă destinului orb și nemiloasei Ananghii“). Toate acestea trimit o ploaie de săgeți asupra traducerii Iliadei, premiată de Academie și păcătuind tocmai în acest sens. Dealtfel, într'o notă, Topârceanu precizează:

— *Lucruri expuse pe larg în traducerea
d-lui Murnu
Harnicul nostru tâlmaci care-a tradus
Iliada
Carte ce fu mintenaș premiată cu pre-
miul cel mare
Pentru că suntem un stat eminent
agricol...*

Acelaș lucru se petrece și în pastișa „Infernului” lui Dante, și în amuzanta parodie după cronică lui Ureche, intitulată „Domnia lui Ciubăr Vodă”. Topârceanu nu pierde ocazia de a-i face un portret caricatural lui Bogdan Duică.

Capitolul de cronică se cheamă: „*De un grămătic mincinos, la curtea lui Ciubăr Vodă*” și demască activitatea istorico-literară a respectivului personaj („activitate” de pe urma căreia și poetul suferise). La curtea lui Ciubăr Vodă, s’ar părea că pisărușul Bogdan avea pe mână „*hrisoavele, uricele și ipisoavele vechi*”, „*să le destlege cu rânduială*”.

...„*ce până la urmă, pre toate le-au zăhăit acel grămătic, și atâta le-au amestecat și le-au zgribușit, încurcând anii și poveștile, că nimica bun n’au mai ales de acolo. Și așa s’au dovedit acel Bogdan scriitoriu de cuvinte deșarte, adecă om de minte puțină*”.

Topârceanu îi aplică în cronică detractorului său și pedeapsa binemeritată: „*Care cunoscând Ciubăr-Vodă că acela n’au fost grămătic cu adevărat ce doară s’au fălit că iaste, foarte s’au mâniat Măria-Sa și muștrându-l oarece cu buzduganul, au prins și l-au însămnat cu hangerul la nas, după care l-au alungat de la curte cu mare ocară*”.

În „Parodii,” ca și în celelate versuri ale lui Topârceanu, răsul poetului izbucnește depe înălțimea unui anume piedestal moral. Creatorul „Baladelor vesele și tiriste” și-a bătut joc de urâtenia artei burgheze în numele unor credințe estetice, cu destulă tărie în repetate rânduri.

Topârceanu se socotea un continuator al bunelor tradiții realiste din literatura noastră. De Eminescu vorbea cu o imensă stimă. În articolul „Pe un Volum de Eminescu” (V. Românească, 1912), sublinia adâncă sinceritate a marelui poet, strădu-

ința lui de a căuta „cuvântul ce exprimă adevărul”. Ridicându-se cu indignare împotriva criticilor formalști, care insinuau că Eminescu nu avea „ureche muzicală”, Topârceanu scria: „...N’avea ureche Eminescu? Grozav de lungi trebuie să le aibă acela care a îndrăznit să afirme această... negare,—ca să zicem așa”.

Împotriva disprețului cosmopolit al esteților burghezi față de literatura noastră clasică, recenziile lui Topârceanu din „Viața Românească” și „Lumea” reaminteau contemporanilor opera lui Coșbuc, Slavici și Iosif. Pentru Sadoveanu, căruia i-a fost unul din cei mai apropiați prieteni, avea o nemărginită admirație.

Alegerea scriitorului la Academie a întâmpinat-o cu o adevărată explozie de bucurie. În poemul „Cocostârcul Albastru”, eroii lui Sadoveanu erau chemați să sârbătorească după obiceiurile țării acest eveniment:

*Răsună cobza și vioara
Fac gospodinele pomeni...
Ce chef la noi în Viișoara
Ce praznic mare ’n Rădășeni!...*

*La Vodă Tomșa vin răzeșii
Să afle astăzi crezământ,
Șoimaru bea cu megieșii
Izbind căciulele ’n pământ.*

Când, după modelul hitlerist, legionarii ardeau în piețele publice cărțile lui Sadoveanu, dela Viena, dintr’un sanatoriu — pe patul de moarte — Topârceanu trimetea ziarelor o scrisoare de protest, încheiată cu aceste cuvinte emoționante: „...*Să nu spună că mi-am pierdut în ceasul din urmă onoarea; ci înainte de a lovi în cel mai mare scriitor al neamului nostru amărându-i sufletul, — să aibă grijă să nu și-o piardă pe-a lor, în conștiința nenunțatelor generații viitoare...*”

Notele de ascuțită satiră îndreptate de autorul „Parodiilor” împotriva artei burgheze și a apărătorilor ei se bazau așadar pe încrederea lui în valoarea artei legate de popor și de năzuințele acestuia.

Iată deci că dela zâmbetul înduioșat până la ironia tăioasă, humorul lui Topârceanu are, sub o remarcabilă varietate de nuanțe, o unitate interioară pe care

o creiază aversiunea poetului pentru lumea burgheză și simpatia lui pentru mulțimea oamenilor simpli.

★

Acestui humor care-i exprimă cu multă finețe și autenticitate gândurile și sentimentele, Topârceanu i-a găsit foarte adesea o deosebit de reușită și originală expresie poetică.

Caracterul ei realist decurge direct din conținutul social al operei lui Topârceanu, din caracterul ei popular.

Oamenii nu obișnuesc să râdă în singurătate. Izbucnesc în râs singuri, fără să aibă în față o carte, fără să fie printr'un fel oarecare în legătură cu lumca, numai oamenii care au sistemul nervos deranjat. Râsul tonic, râsul sănătos are nevoie de adeziunea celor din jur. El exprimă o desolidarizare de ceeace e uscat, învechit în viață și se încăpăținează să păstreze aparența viului. Marx arăta că aspectele comice sub care reapar unele forme istorice se face pentruca omenirea „să se despartă cu voioșie de trecutul ei“, adică să se desfacă de ceeace se învechește, de ceeace încetează să mai fie viabil și intră efectiv în domeniul trecutului. Tocmai de aceea râsul are o mare funcție socială, puterea lui tainică e cunoscută în popor și temută la curțile tiranilor.

Contrastul comic pe care-l pune în evidență gluma sau ironia trebuie să fie tipic, adică să exprime esența fenomenului social istoric respectiv. Toți marii humorisți au desvăluit contradicția interioară, ridicolul acelor fenomene de care-și bătea joc și poporul. Satira lor a acționat în sensul stârpirii a ceeace în societate era înapoiat și josnic, în contradicție cu aspirațiile către libertate și fericire ale maselor populare.

Nu e de conceput deasemeni un adevărat humorist a cărui artă să nu aibă un profund caracter popular. Adeziunea poporului, puterea de a-l face să zâmbească sau să râdă, țin atât de sensul glumei sau ironiei pe care o ascultă cât și de limpezimea cu care acest sens i se desvăluie dela început.

Un humorist dificil, ale cărui vorbe de spirit trebuiesc „descifrate“, constituie

o absurditate, un nonsens. „Prețioșii“ lui Moliere, emițând asemenea vorbe de spirit, trezesc râsul, dar nu prin ceeace spun, ci devenind ei înșiși obiectul ridicolului.

Am subliniat caracterul social al humorului lui Topârceanu și direcția către care se îndreaptă ascuțișul ironiilor sale. Este firesc ca un asemenea humor să-și găsească expresia adecvată.

Poezia lui Topârceanu e o poezie clară, lucidă, în care rațiunea deține un rol însemnat. Aceasta decurge din convingerea poetului că versurile sale trebuie să aibă o mare putere circulatorie, să-i vorbească cititorului cu preciziunea pe care o cere vorba de spirit.

Topârceanu disprețuiește, așa cum am văzut și din „Parodii“, imaginile confuze, vagul, reveria care topește contururile lucrurilor, incertitudinea în care se complace poezia decadentă.

„Genul versurilor moderniste — ne avertează poetul — mi s'o fi părut un gen față de care cititorul e inclinat la indulgență sau indiferență. Când cetește o poezie pe care n'o înțelege, el își zice: Așa o fi simțit poetul! Și se culcă.

Eu mi-am ales un gen mai spinos, în care cel din urmă cetitor te poate controla și poate să-și dea seama dacă ai izbutit ori nu“.

Poetul respinge, așadar, subiectivismul reflectării artistice, din care estetica idealistă își face piatra unghiulară. Dimpotrivă, el își afirmă un crez realist în poezie, exprimarea adevărului obiectiv al vieții, „în care cel din urmă cetitor te poate controla și poate să-și dea seama dacă ai izbutit ori nu“.

Preocupat de realitățile vieții cotidiene, care se resfrâng sensibilizate în versurile sale, Topârceanu își construiește imaginile din aceste realități. Inzestrat cu o bogată fantezie, cu un ascuțit spirit de observație, el reușește să stabilească în realitatea imediată, în viața de fiecare zi, relații surprinzătoare și totodată pline de adevăr, făcând să trăiască dintr'odată vietăți și lucruri, gânduri și sentimente.

Iată, în „Balada Munților“, admirabila imagine a Mumei Pădurii, sugerată din simpla grupare a elementelor obișnuite ale peisajului; trunchiuri scorbuoase,

buturugi acoperite de mușchiu, cioturi,
„vreascuri ude“, rădăcini întinzându-se pe
sol ca niște șerpi uriași:

*Brazii stau s'o ia la fugă...
Printre trunchiurile rare
S'a ivit pe-o buturugă
O cumplită arătare...*

*Dar nu-i nimeni să-i zărească
Trupul hâd și deșirat
Fața galbenă de iască,
Nasul ciot de brad uscat...
Nici nu vede, nici n'aude,
Doar își scutură pe-o mână
Părul ei de vreascuri ude,
Fruntea plină de țărână —
Și cum stă cu ceața 'n spate
Istovită lângă trunchi,
Rădăcini și crăci uscate
Ii atârnă pe genunchi.
Negurile-i sug puterea
Ochii-i nemișcați și suri
Cheamă noaptea și tăcerea
Din adâncuri de păduri...*

Ca orice scriitor realist, Topârceanu era un om pasionat de tot ce se întâmplă în jurul său. Spirit iscoditor, se aventura cu surprinzătoare ușurință în cele mai variate domenii.

Își pierdea nopți întregi cercetând tratate de mecanică și visând să găsească un supliment de explicație la legea lui Newton. Descoperirea pentru a doua oară cinematografia în culori, sau o nouă teorie psihologică.

Il puteai găsi — spun niște amintiri — „îngenunchiat în ogradă timp de patru ceasuri“ — preocupat să afle „ce-o să se mai întâmple cu o găză plecată la vânat“.

Era un adevărat naturalist, „cunoscător al tuturor numelor de plante, mici și mari, ce cresc pe solul nostru — cunoscător al tuturor moravurilor, apucăturilor și ciudățeniilor lighioanelor domestice și nedomestice“.

Nu e greu să ne explicăm, în acest caz, puterea cu care Topârceanu reușește să trateze cele mai dificile teme poetice, folosind ca material al imaginilor sale elementele obișnuite, ale existenței cotidiene.

Bucuria sosirii primăverii e cântată cu o simplitate cuceritoare:

*Dup' atâta frig și ceață
Iar s'arată soarele.
De-acum nu ne mai îngheață
Nasul și picioarele!*

Deși în poemul lui Topârceanu natura pe care o rechemă la viață soarele primăvărat nu e deloc feerică, scena reușește să fie la fel de mișcătoare ca în orice pastel clasic. Sunt scoase astfel în evidență aspectele care ilustrează chiar și în acest univers mărunț, semnele mari ale învierii firii.

„Sub cerdac“, un „pui de muscă“ își „usucă labele“; dela tropice se întorc păsările migratoare, „gâzele depun la soare ouă microscopice“.

Ograda întreagă, într'o mișcare neostenită, „cântă fără pauze“, „doi cocoși se iau la sfadă“, iar bătrânul Grivei, știrb și necăjit că „n'are cu ce roade oasele“ își cheltuiește o subită energie, tăbărind asupra motanului care a îndrăznit să-i miaune obraznic, chiar sub nas.

Ultima strofă adaugă cu vioiciune participarea omenească la această trezire generală:

*Pe trotuar, alături, saltă,
Două fete vesele,
Zău că-mi vine să-mi las baltă
Toate interesele!*

Preciziunea notațiilor e deasemeni o însușire a artistului realist. Imaginile lui Topârceanu se detașează foarte net, ele par efigii executate de un gravor foarte îndemânatic. Ca humorist, poetul exagerează unele trăsături, îngroașe contrastele, face apropieri surprinzătoare. Dar toate acestea se fac în vederea unei conturări mai vii a elementelor esențiale din realitate, a ideii poetice, și nu deformează adevărul vieții. Iată de pildă cu câtă vigoare realista e evocată figura lui Dante în „Stănte apocrife la Divina Comedie“:

*Și 'n aburi de pucioasă, pe cărare
Văzui venind spre mine fără grabă
Un om cu nasul dezolat și mare.*

*Părea că cerul pe figura-i slabă
A pus stigmatul dragostei și-al urii
Eternizând profilul lui de babă...*

Nici un amănunt semnificativ al portretului nu e uitat: măhnirea din colțurile gurii marelui florentin, întunecarea frunții, cununa de lauri cu care a fost imortalizat:

*Tristețe-amară'n colțurile gurii,
O frunte devastată de furtună
Și de-ale vremii nobile înjurii.*

*Purta pe cap o veștedă cunună
Și'n ochii lui păreau că de-opotrivă
Melancolia lumii'ntregi s'adună...*

Intr'un articol intitulat „Curiozități poetice”, Topârceanu indica neiertător abaterile dela adevărul vieții, chiar când ele aveau loc în operele marilor maeștri. Lui Alecsandri i se reproșau versurile din „Grozea”:

*Oameni buni, an iarnă
bordeiu-mi arse
și pe-un ger cumplit
nevasta cu pruncii pe câmp rămăsese.*

Topârceanu observa nonsensul admiterii ca un moșneag cu plete albe să aibă numai eu un an în urmă „prunci”. Lui St. O. Iosif i se amintea că într'unul din cântecele sale vorbește de mireasma unită în grădină a florilor de cireș, a narcisului, iasomieii, crinului și trandafirilor — lucru imposibil întrucât „cireșii înfloresc în Aprilie, erinii mai târziu, în Iunie, trandafirii în Mai și Iunie, iasomia tocmai în Iulie”.

Nici lui Eminescu nu i se iartă strofa care vorbește de un gest irealizabil, oricâte eforturi gimnastice ar face eroii:

*Fruntea albă 'n părul galben
Pe-al meu braț încet s'o culci,
Lăsând pradă gurii mele
Ale tale buze dulci.*

Luciditatea artei lui Topârceanu nu ucide autenticitatea izbucnirilor sentimentale, lucru pe care l-am constatat în numeroase poezii.

Însă artistul se străduiește să nu-și exteriorizeze sentimentele fără control, fără siguranță că versurile exprimă exact stările sufletești de care se simte stăpânit.

Iată, de pildă, cât de veridic—versurile din poezia „In Tren” traduc — prin sintaxa lor, care reflectă o emoție puternică, prin revenirile care încearcă în zadar să mas-

cheze înduioșarea — sfâșierea plecării din locurile dragi:

*Dă-i neamțule drumul, că n'avem răbdare!
E gata... Un șuer, un repede șvon, —
Și simt că se mișcă cu noi... Salutare!
Trec umbre grăbite pe lângă vagon.*

*E clipa când glasul durerilor tace,
Duc mâna la frunte și ochii mi-i strâng, —
In suflet deodată un gol mi se face...
Dă-i, neamțule drumul, că-mi vine să
plâng!...*

Topârceanu concepea poezia ca o „artă a versurilor”, „adică o artă specială, cum e pictura, muzica, arhitectura”.

El punea astfel un accent deosebit pe concretizarea ideilor și sentimentelor în opera poetică, pe însemnătatea expresiei plastice a acestor idei și sentimente.

Singur extazul în fața frumuseților naturii, adică starea emotivă—precizează poetul — nu garantează reușita artistică.

Numai imaginea artistică, prinzând în ea adevărul vieții are puterea de a face această emoție comunicabilă:

*...„nimeni nu te împiedică să te înfiori
și să cazi în extaz în fața universului; dar
ca să fii poet, trebuie să scoți din acei fiori
ceva, o operă de artă concretă. Să n'ai
cumva pretenția să te admirăm numai
fiindcă ai căzut în extaz, așa, de unul singur,
(sublinierea noastră). Iți mai trebuie și
darul de a ne face, cu ajutorul cuvintelor,
să simțim și noi ce-ai simțit tu, să ne în-
fiorăm și noi puțin...”*

Poezia lui Topârceanu unește o mare grijă pentru perfecțiunea expresiei cu o deosebită naturalitate, ceea ce-i dă un caracter foarte original. Și sub acest raport, la școala poetului se poate face o ucenicie rodnică. Opera lui Topârceanu oferă un adevărat exemplu de virtuozitate în folosirea tuturor mijloacelor specifice ale poeziei, — ritm, rimă, măsură, etc. În același timp versurile posedă o perfectă cursivitate, expresia lor e extrem de firească, naturală.

În poezia lui Topârceanu, limbajul vorbit, formele orale pătrund masiv. Artistul nu cunoaște cuvinte apoeitice. Cu cea mai mare degajare, el introduce în poezie expresii curente, familiare:

„Mi-e inima strânsă... E șapte și zece

— Mă 'ntorc la fereastră și stau ca pe spini...“ „Rămâi sănătoasă, cucoană — iau geamantanul și plec“.

Versul se rupe sintactic spre-a lăsa loc parantezelor, precizărilor, ca într'o conversație obișnuită:

*Dacă nu ne-am fi 'ntâlnit
Absolut din întâmplare
(sublinierea noastră)*

*Tu pe altul oarecare
Tot așa l-ai fi iubit*

sau:

*Cad grăbite pe aleea
Parcului cu flori albastre,
Frunze moarte, vorba ceea
Ca iluziile noastre.*

Versificația se adaptează cu totul acestui monolog realist, care urmărește cu fidelitate și spontaneitate gândurile și simțămintele poetului. Topârceanu stăpânește cu multă artă cele mai variate ritmuri și forme de versificație.

Toropeala amiezii de vară, lăncezeala dulce în care se confundă întreaga natură o sugerează și ritmul „Rapsodiei de Vară“. Versul scurt precizează mișcarea abia perceptibilă pe care auzul o distinge în pacea din jur:

*Prin ierburile crude
Sub cerul fără fund
s'aude*

*Un bâzâit profund
Și până la amiază
Pământul încoropit
vibrează*

Adânc și liniștit.

Versurile din poezia „Scrisoare“, prin sprinteneala lor extraordinară, dau efectiv impresia exploziei omului iritat, „călcat pe coadă“:

*Ba mata ești tip ridicol!
Eu n'am scris nici un articol
Intru apărarea Muzii,
Despre cel la care
Pare
Că'mi faci treizeci de aluzii.*

Cuvintele pornesc la atac ca mii de săgeți șuierătoare:

*Cel pe care 'n adevăr
L'au luat cândva 'n răspăr*

*E un tip mai fistichiu,
Când îl iei în pripă,
Țipă,
Lasă-mă să ți-l descriu.*

Ibrăileanu sublinia, pe drept, măiestria cu care Topârceanu realizează pe cale stilistică diferite tonalități afective în poemul „Infernul“, începând cu o nuanță de humor, accentuând-o treptat și având mereu grije să nu distoneze cu tonul dantesc. Deasemeni, în regimul sever al terținelor, el trece cu dibăcie dela actualitatea polemică la evocarea plină de compasiune a femeii care ispășește în infern păcatul infidelității—și apoi iarăși la „pointa“ comică finală.

Tot Ibrăileanu observase și originalitatea rimelor la Topârceanu.

El sublinia arta cu care autorul „Rapsodiilor“ știe să realizeze efecte bufone, caricaturale, prin așezarea în rimă a unui cuvânt neobișnuit, menit să distoneze cu tonul general al poeziei. Topârceanu ilustrează cu virtuozitate faptul că rima e o subliniere ideologică. Așezând în rimă un neologism, o cifră, un cuvânt compus din mai multe părți, poetul întărește contrastele neașteptate urmărite în conținutul de idei al poeziei și sporește comicalul versurilor.

Așa de pildă rimează „bozie“ cu „explozie“, „nebunie“ cu „hidroterapie“, „Dante“ cu „pedante“, „cicerone“ cu „cazone“ și „monotone“, „Nietzsche“ cu ce-ar „zice“, „ca o“ cu „cacao“, „vingalace“ cu „într'acoace“ și cu „fiindcă-i place“.

Un exemplu tipic de astfel de rimă bufonă, fantezistă, este cea folosită în strofa din „Infernul“, unde poetul își blestemă tipograful care i-a mutilat primul poem:

*De geaba cauți, i-am strigat prin bortă
Să scapi de blamul negrei tale fapte!
Sus pe pământ, poetul de suportă,*

*Dar jos te așteaptă a lui Cain noapte
Precum a zis Francesca da Rimini,
Infernul, Cântul V, 107...*

Aci, precizarea prozaică a cifrei are efectul unui duș rece care temperează

tonul solemn al imprecățiilor, conform gravității reale a păcatului.

Uneori și măsura și rima concurează la realizarea unor astfel de efecte. Topârceanu realizează, astfel, versuri întregi dintr'un cuvânt „radical“ extrem de lung ca în versurile cunoscute:

*S'a ivit pe culme Toamna
Zâna melopeelor,
Spaima florilor și Doamna
Cucurbitaceelor.*

sau:

*Dar când știu c'o să vă'nghete
Iarna mizerabilă,
Mă cuprinde o tristețe*

Iremediabilă
(sublinicirile noastre)

Necesitățile ritmului impun silabisirea versului final al strofelor și imită astfel o comică bălbăială în fața unor termeni cu pronunție dificilă.

Iubitorii poeziei lui Topârceanu au observat funcția humoristică pe care poetul o dă neologismului. Scriitorul folosește neologismul pe o scară largă, dar, e interesant de observat, numai acolo unde țintește să obțină un efect comic. În poeme ca „Balada Morții“ sau „Balada munților“, unde neologismul ar fi contrastat cu atmosfera poeziei populare pe care versurile o crează, neologismul e evitat aproape cu desăvârșire.

În schimb, în atâtea alte poeme ale lui, neologismului i se acordă rolul de a readuce lucrurile pe pământ, de a spulbera efuziunile lirico-sentimentale prin amintirea realității cotidiene. Am văzut în „Rapsodii de Toamnă“ cum se face acest lucru, sugerându-se stilul gazetăresc al redactării „faptelor diverse“. Dar recunoaștem același procedeu și în alte poezii. El constituie tocmai un mijloc de afirmare a acelei permanente treceri bruște dela duioșie la ironie, dela avântul liric la observația lucidă, sarcastică:

*Pe trotuarul plin de soare
Saltă'n mers grăbit părechi
De studente zâmbitoare,
Cu frizele la urechi (subl. noastră)*

sau

*Ochii negri, fața albă
Păru'ntunecos și mare
Inima — un sloi de ghiță
Alte semnalmente: n'are.*

Humorul, cu o remarcabilă rezonanță socială constituie— așa cum ne-am străduit să arătăm — miezul artei lui Topârceanu.

Zâmbetul lui reușește să exprime adesea un bogat și destul de variat conținut sufletesc, mergând dela îndurcarea sinceră în fața mizeriei și suferinței omenesti, până la ironia caustică, batjocoritoare, îndreptată împotriva celor vinovați pentru ea.

Cele mai bune versuri ale lui Topârceanu își bazează humorul pe un contrast comic, tipic pentru societatea în mijlocul căreia poetul a trăit.

De aceea, ele au puterea ca, desvăluind esența unor fenomene caracteristice pentru lumea burgheză, să arate cu claritate inferioritatea, putreziciunea acestei lumi.

Dar există în opera lui Topârceanu și versuri care n'au această putere și în care limitele ideologice ale artistului se fac simțite.

Influența ideologiei poporaniste, care s'a străduit să mențină departe de clasa muncitoare și de lupta ei revoluționară pe mulți dintre scriitorii apropiați de popor și grupați în jurul revistei „Viața Românească“, s'a exercitat și asupra creației lui Topârceanu.

O anumită discreție sentimentală, către care era înclinată firea autorului „Baldelor vesele și triste“, a fost orientată către o atitudine de reticență, de menținere la o distanță, uneori apreciabilă, de clocotul vieții. În ciuda vioiciunii sale și a simpatiei pe care o trezea în jur, Topârceanu a ajuns să se înconjoare de mistere, să-și ascundă cu adevărată spaimă existența personală și să și-o ferească de curiozitatea amicilor, să poarte cu un fel de ostentație o îmbrăcăminte demodată, pantofi cu tocuri înalte, haină de seminarist încheiată până sus la gât și — deși ieșau numai prin adopțiune — să se integreze treptat, dar definitiv, în atmosfera de boemă pro-

vincială, cultivată printre membrii cercului „Vieții Românești“.

Aversiunea poetului față de lumea burgheză era astfel îndrumată pe nesimțite către forme de manifestare mai puțin combative. Ca o consecință directă, în ironia protestatară a lui Topârceanu se infiltrează câteodată accente de scepticism. În locul săgeților îndreptate împotriva filistinismului burghez, apare persiflarea individualistă a lumii în genere.

Humorul își pierde aci caracterul popular. Artistul se refugiază într'un egoism căduț, el care caută să-l ascundă sub un ton glumeț, îngăduitor.

Astfel e prezentată mizantropica ipoteză antezistă a unui nou potop, anunțat de niște ploii fără de sfârșit:

*Mai fericit ca legendarul Noe
Din toată omenirea inundată,
In arca mea nu am decât o fată
De-asupra lumii, noi plutim în voie.*

*De geaba vă'ndesați ca la pomană
Reprezentanți ai jaunei terestre —
Nu iau cu mine nici o lighioană!...*

Topârceanu, tocmai din teama de a pătrunde mai curajos și mai direct în frământarea vieții, se menține uneori la un humor facil, lipsit de conținut.

Comicul nu mai isvorăște atunci din desvăluirea unui contrast tipic pentru viața socială, ci e căutat în mod artificial, exterior, prin vânătoarea unor efecte formale.

Întâlnim, astfel, în volumele de versuri ale lui Topârceanu adevărate anecdote versificate ca „La Paști“, „Un Duel“ ș. a. Nu lipsesc nici reprobabile acrobații poetice cu caracter formalist, ca în „Noembrie“:

*Plouă placid
A... e...i...o...u...ă...
Dacă continuă*

Mă sinucid.

Simplu exercițiu amuzant, dar nu poezie e și „Cioara“, în care artistul demonstrează cât de numeroase și neașteptate pot fi comparațiile pe care le inventează pe seama pasării cu penajul funerar:

*Suspendată ca o notă
Pe un portativ gigant,
Slută ca o hotentotă
Părăsită de amant, etc.*

Chiar și în unele poeme valoroase ca „Balada chirișului grăbit“, alunecarea către un humor exterior, facil, insistând asupra numirilor comice ale diferitelor gazde, creiază la lectura superficială falsă impresie că poemul se reduce la o simplă cronică rimată. Dealtfel, aci stă și sursa controverselor iscate în jurul acestei balade.

Latura minoră din unele versuri ale lui Topârceanu poate fi observată mai ales în volumul său de poezii „Postume“. Cititorul pătrunde aci fără voie în laboratorul artistului, pentru că puternicul lui simț critic i-ar fi interzis să ia cunoștință cu multe din piesele care au văzut lumina tiparului. Cum poetul n'a mai avut posibilitatea să intervină, concesiile făcute acestui humor căutat, artificial, apar mai vizibile:

*Ah, fetele—și mai ales cucoanele —
Când vine primăvara,
Sunt dulci și colorate ca bomboanele!
Pe cea care-a trecut o cheamă*

Clara,

Fiindcă are

Ochi albaștri tare

Și gura ei cu rouge ca de coral

Surâde vertical!...

★

Cu toată întristarea care răzbate uneori printre glumele lui Topârceanu, poezia lui rămâne o poezie tonică, străbătută de o mare dragoste de viață.

O năzuință profundă către frumusețe, omenie și fericire, pulsează în aceste versuri pline de grație, pe care, după ce le-ai ascultat, e greu să le mai poți uita.

Autorul lor, în ciuda existenței retrase în care s'a complăcut, a iubit cu pasiune viața și omenii. Printre cei care l-au cunoscut mai deaproape el a lăsat o amintire neștearsă. În noaptea dinaintea morții poetului (14 Mai 1937), M. Sadoveanu — scria emoționat: „bradul dela fereastra lui s'a sbătut, s'a plecat adânc și a suspinat“

Topârceanu și-a iubit cu pasiune meseria. Deși improviză cu uimitoare ușurință, lucra cu migală asupra manuscrisului, își revedea și corecta edițiile. Era adânc preocupat de ideea veșniciei pe care trebuie să o câștige opera de artă. În manuscrisele lui se găsește versul tulburător: „Când ai ajuns din urmă viitorul...”

Dar aceasta ajungere din urmă a viitorului o concepea și în alt mod, pe calea transmiterii experienței artistice câștigate. Poetul socotea că este de datoria lui să comunice urmașilor tot ce a învățat, tot ce reușise să descopere.

Increderea lui Topârceanu în forțele nebiruite ale vieții apare și în această atitudine plină de grije pentru generațiile poetice viitoare.

La „Insemnări Literare“, la „Viața Românească“ și la „Insemnări Ieșene“, cerea ca o favoare să se ocupe de Poșta Redacției, iar răspunsurile lui erau adesea mici lecții spirituale de artă poetică.

„Ce păcat — scria Topârceanu — că un scriitor trebuie să-și irosească cei mai frumoși

ani ai vieții ca să învețe pe cont propriu meșteșugul, să reia d'a capo experiența și să redescopere cu trudă ceea ce a descoperit altul înaintea lui“.

„Ce păcat că un Caragiale moare, ducând cu el în mormânt tainele incomparabilei lui arte, — ce păcat că n'avem o școală specială de artă literară!“

Topârceanu preconiza înființarea unei „catedre de tehnică literară“ și a unei instituții de învățământ „pentru pregătirea scriitorilor de mâine.“ Dar acestea erau visuri nerealizabile în statul burghez-moșieresc, care disprețuia creația literară și o socotea o îndeletnicire menită să distreze pe cei „zece mii care se plictisesc și suferă de obezitate“.

Poetul n'a avut norocul să trăiască în vremea noastră, când visurile sale au devenit realitate și când școala la care se gândea există. Ca și alți scriitori de seamă din trecut, el a pregătit însă pentru această școală manuale prețioase: volumele de versuri pe care ni le-a lăsat.

„FLORILE PURPURIU” ALE POEZIEI NOASTRE NOI*)

Un bun volum de versuri despre vremurile noi nu se poate împăca cu ideea bătrâneții, a ofilirii, el nu poate admite perimarea. Unui asemenea volum nimic nu-i este mai caracteristic decât poezia despre tinerețea atotbiruitoare, despre dragostea de viață, despre bucuria de a trăi:

*„La tîmple mi s'a strîns părul cîrunt
Ca sarea din adîncul ocnei scoasă,
Dar tînăr sunt, acelaș încă sunt,
Pe inima mea bruma nu se lasă.*

*Imi place strașnic, norule, să tuni,
Din tine fulgere să sară,
Imi plac aceste proaspete furtuni
Cu flori și cu mireșme 'n primăvară.*

*Imi plac prin stropii grei aceste pioniere
Ce-și țin rochițele, fugînd pe drum,
Și vîntul cum îndoaie cu putere
A fabricilor steaguri mari de fum.*

*Imi place ploaia asta jucăușă
Pe case, prin grădini și pe ogoare,
Și zarea ce-și deschide largă ușă,
Să calce peste țară mîndrul soare.*

(M. Beniuc: „Furtuni de primăvară“)

Din versuri răzbate glasul cald, pătimaș al poetului care absoarbe cu nesăț adierea proaspătă a primăverii. Poetul vorbește

de propriile sale gânduri și sentimente, de biruința lui asupra bătrâneții, dar în aceste rînduri se simte clocotul unei epoci întregi căreia îi place „zarea ce-și deschide largă ușă — să calce peste țară mîndrul soare“. Miresmele furtunilor înnoitoare au întinerit sufletul poetului, i-au umplut inima de veselie.

Versurile lui Beniuc ilustrează de minune caracterul întregului volum „Poezia nouă în R.P.R.“. În această antologie care cuprinde cele mai reprezentative creații ale poeților noștri, „furtunile de primăvară“ au pătruns cu tinerețea și prospețimea lor.

Cînd deschizi o asemenea culegere și răsfoiești versurile atât de variate ca tematică, ca individualitate artistică, te cuprinde sentimentul unei mîndrii nedomolite. Într'adevăr, ce poate vorbi mai elocvent și mai convingător despre viața nouă a unui popor, despre orizontul și preocupările sale, decât versurile poeților, decât cugetările și simțămintele cele mai înalte și mai frumoase, îmbrăcate în vestmîntul artei? Accastă culegere de poezii este o oglindă vie a noii înfățișări a patriei noastre, ca confirmă justetea drumului istoric pe care-l parcurge poporul nostru. „Priviți cu atenție — îndeamnă parcă întreaga culegere. Aici găsiți felul vostru de a gândi și de a simți, aici descifrați intențiile și idealurile noastre, aici aflați pe cine iubim și pe cine urîm.“

Poporul nostru a străbătut un drum de lupte, înfruntînd stavili și greutăți,

*) „Poezia nouă în R. P. R.“, E.S.P.L.A., 1953.

dar totodată drumul a fost însemnat de bucuria victoriilor. Pagini mărețe din istoria luptelor din trecut ale poporului au fost evocate în poezii pline de patos; dar mai ales, în poezia noastră s'au oglindit momente dintre cele mai importante ale drumului de după 23 August 1944, dela eliberarea țării noastre de sub jugul fascist până în zilele acestea. Tocmai pentru că a oglindit acest drum, al înfăptuirii năzuințelor celor mai scumpe ale poporului, tocmai deaceia poezia noastră, ca și literatura în general, isbutește să contureze o luminoasă perspectivă a dezvoltării noastre viitoare.

Succesele importante ale poeziei noastre au putut fi obținute datorită în primul rând faptului că poeții noștri s'au îndreptat către viața poporului. Abordând unele momente și aspecte esențiale, punând în miezul poeziilor lor chipul omului nou al vremii noastre, cu avântul său creator, în lupta sa împotriva dușmanilor vieții, împotriva a tot ce e vechi și putred, cele mai bune poezii au devenit cântări înflăcărâte ale construirii socialismului, mobilizând și educând oamenii muncii în vederea unor noi și mari succese. În înțelegerea adâncă a fenomenului social, a sensului desfășurării faptelor și în pătrunderea profilului omului nou, pentru a-l putea reda meru mai aproape de înălțimea sa reală, poeții au fost permanent călăuziți și îndrumați de partid, în spiritul nemuritoare învățături a lui Marx-Engels-Lenin-Stalin.

Ei au avut în față exemplul scriitorilor sovietici, creatori ai unor opere de înalt conținut ideologic și modele de măiestrie artistică, realizate pe baza celei mai înaintate metode de creație — metoda realismului socialist. Poeții noștri au avut deasemenea vic înaintea lor moștenirea marilor noștri scriitori clasici, Eminescu, Alecsandri, Coșbuc, către care partidul nostru a îndreptat pe poeți chiar din primele zile după eliberare.

Poezia noastră nouă exprimă măreția și frumusețea vremurilor contemporane. În aceste versuri se simte ritmul dinamic al muncii oamenilor noștri, se simte forța titanică a poporului descătușat, se simte mânia

și ura necruțătoare împotriva celor care se împotrivesc păcii și fericirii. Aceasta este fața noii noastre poezii, atmosfera imaginilor sale, sensul ei ideologic și artistic. Pe solul fertil al construcției noastre socialiste, poezia noastră patriotică, populară, a devenit expresia bucuriei de a trăi și de a clădi liber, a fericirii muncii pașnice, creatoare:

*Când ramuri s'apleacă foșnind tremurat,
Bătute de vântul noptatic,
Îți simt răsuflarea, pământ minunat,
Sărutul adânc, de jărat.*

*Și-mi pare c'aud depărtările cum
Se-adună din valuri de stele;
Din zări fermecate, în sușlet v'adun,
Comori ale patriei mele.*

Peisajul patriei renăscute, inspiră poetului Eugen Frunză un lirism profund, emoționant. Frumusețea și bogăția vieții merită abnegație, sacrificiile cele mai mari:

*Știu bine că'n liniștea serii târzii,
Prietenii din țara întregă,
Simțiți ca și mine ce'nseamnă să fii
Om liber în țara ta dragă.*

*Nu-i jertfă prea mare să cazii apărând
Asemenea zile-minune,
Căci nu are omul nimica mai sfânt
Decât libertatea pe lume.*

În trecut, în timpurile de împilare, Coșbuc se adresa doincii, exprimând durerea sa răscolitoare, într'o poezie a cărei notă dominantă era tristețea apăsătoare:

*Din văi tu vezi amurgul
Spre culmi înaintând,
Pe coaste-auzi pâraie
Prin noapte sgomolând
Și-ascuți ce spune codrul
Când plânge ziua 'nct.*

*Pe deal românul ară
Slăbit de-amar și frânt,
Abia 'și apasă fierul
In umedul pământ,*

*Tu-l vezi sărman, și tremuri
Să-l mângâi în nevoi,
Și mergi cu el alături
Cântând pe lângă boi,
Iar bieții boi se uită
Cu milă la stăpân —
Pricep și ei durerea
Sărmanului român.*

Cântecele și natura plângeau alături de truditorii pământului soarta lor amară, într-o țară cu atâtea bogății.

Jalea, amărăciunea poporului, revolta lui cumplită inspirau cele mai bune poezii ale trecutului.

Dar nu aceasta era singurul aspect al literaturii care apărea în trecutul regim. Multe din culegerile de versuri care umpleau vitrinele librăriilor oglindeau marasmul și neputința unei lumi în agonie. Tonalitatea sumbră, apăsătoare, imaginile halucinante și triviale, erau nota comună a poeziei decadente. Sentimentele și gândurile curate ale omului erau terfelite: se cultivau pomirile sadice, instinctuale, depravarea și individualismul feroce.

Cu regret și obidă descria Vlahuță chipul acestei poezii:

*Căci mă 'ntreb ce sunt aceste vaiete
nemângâiate,
Ce-i acest popor de spectri cu priviri
întunecate —
Chipuri palide de tineri osteniți pe
nemuncite,
Trisți poeți ce plâng și cântă suferinți
închipuite,
Inimi lașe, abătute, fără a fi luptat
vr'odată,
Și străine de-o simțire mai înaltă, mai
curată!*

„Poeți trisți, inimi lașe și-abătute“ au pregătit apoi drumul fascismului și al huliganismului, slăvind ura față de om, ploconindu-se în fața meschinăriei și minciunii lumii burgheze.

Poporul nostru, cucerind libertatea, învățând să gospodărească țara, să lovească nimicitor în dușmani, a alungat putregaiul culturii burgheze, a făurit cu exigență și înalte cerințe artistice o litera-

tură nouă, continuatoare a celor mai bune tradiții ale trecutului.

Și iată că „entuziaștii, visătorii, trubadurii... semănătorii generoaselor cuvinte, magii ocrotiți de stele, mergătorii înaintea“ — pe care-i chema cu înfrigurare Vlahuță — au despiciat valurile de întunec, pen-truca după îndemnul său — „splendidă 'naintea noastră să ne-arate-o lume nouă“.

Astăzi, când multe succese au fost obținute, când cosmopolitismul și formalismul au primit și primesc lovituri puternice; lectura acestei antologii readuce în minte cititorilor istoria grea, sbuciumată a făuririi noii poezii după eliberare. Multe din versurile publicate în această culegere poartă încă fierbințeala luptei, amprenta bătăliilor înverșunate în care s'au zămislit.

Poeta Nina Cassian scrie:

*Da, poți uita o stradă'n care, iarăși
Și iar, ai hoinărit sub tei cândva.
Dar strada'n care-au sângerat tovarăși,
Acea'n veci de veci n'o poți uita...*

Parafrazând aceste versuri, putem spune că poezia care s'a născut în lupta grea, îndârjită, care a fost împroșcată de noroiul răstălmăcirilor și al interpretărilor calomnioase ale diferiților esteți și teoreticieni cosmopoliți, poezia care a trebuit să sdruncine neîncrederea, scepticismul, suspiciunile și să confirme pe plan artistic adevărul ideilor Partidului, o asemenea poezie „în veci de veci n'o poți uita“. Mulți dintre cei care astăzi au un merit deosebit în realizarea acestei antologii, în primii ani după eliberare, băjbăiau încă dezorientați, erau ruși de freamătul vieții, erau puternic influențați de concepții retrograde, sterile. Pe vremea aceea, acești poeți cu greu și-ar fi închipuit cât de rodnică și de fecundă va fi calea creației lor, atunci când ideile înaintate vor nutri fiecare vers. Poeta Nina Cassian scria, pe atunci:

*M'am deplasat la fața locului
Fața locului era umflată,*

subliniind astfel într-o formă voalată că realitatea nu poate fi sursă de inspirație

că ea e văduvită de frumusețe, de teme artistice. De atunci au trecut ani. În țara noastră s'au produs schimbări uriașe care au arătat poeților încă tributari concepțiilor străine, că poporul dornic de cultură este exigent, cere o poezie frumoasă, bogată în idei, clară și expresivă.

Pentru mulți dintre poeții noștri buni, talentați, ruperea de influența nefastă a vechilor clase dominante a fost plastic zugrăvită în versurile cunoscute ale lui Beniuc:

*Ciuliră urechile domnii
Cei plini de osânză ca somnii,
Și'nceț grohoteau: — Nu ne place;
Alt cântec să cânti, măi, ortace.*

*Alt cântec, ori vesel, ori trist,
Nu ăsta cu iz comunist.
Și bea ici o dușcă de vin,
Să-ți treacă, ortace, de chin.*

*— Nu beau eu și nu vi-s ortac.
— Ia seama tu, coadă de drac!
Ori cânti cum ne place, ori taci,
Ori du-te'n o mie de draci.*

*Și dusu-m'am dus pe afară.
Afară era primăvară
Și luna era a lui Mai.
— Hai cântă, tovarășe, hai!*

Apropierea de viață, de popor „a încins de flori purpurii“ poezia noastră. Din truda și lupta poporului s'a făurit hrană artistică pentru creația poeților. Comuniunea între poet și popor o enunță maestrul A. Toma:

*Popor, izvor renăscător
De viață și avânturi,
Din tine vin, cu tine merg
Și cresc a mele cânturi.*

Modelul strălucitei poezii sovietice a luminat calca de pionierat a poeților noștri, așa cum exemplul sovietic a călăuzit și călăuzește toate sectoarele vieții noi a patriei noastre. Poetul A. Baconsky slăvind monumentul dela Canalul Volga-Don exclamă:

*O, Dunărea când prin Dobrogea mea,
Mugind se va'ndrepta pe noua-i cale,
Statue'ndepărtată, voi vedea
In apa ei contururile tale!*

Intr'adevăr, și noi vedem în poezia noastră, în ceea ce are ea mai limpede, mai cristalin, „contururile“ marelui exemplu al poeziei sovietice.

În discuțiile furtunoase ale scriitorilor au fost combătute manifestările formaliste, estetizante, au fost demascate tendințele proletcultiste, înclinațiile intemistice, s'au criticat denaturările, lipsa de principii, confuziile ideologice.

Cine citește poeziile acestei culegeri își aduce desigur aminte de înverșunatele discuții dela Uniunea Scriitorilor, de nopțile petrecute în polemici furtunoase dar fructuoase. În asemenea debateri au fost combătute teoriile sterile despre „dreptul“ poetului de a se detașa din timpurile prezente și de a crea pentru posteritate, pentru a da glas sentimentelor individualiste, frământărilor searbede.

În asemenea debateri au fost apărute bazele realiste ale literaturii noastre, tradițiile ei cele mai înaintate, aici s'au zămislit poemele cele mai bune ale scriitorilor noștri, ca o ripostă energetică și concludentă în fața prezicerilor jalnice ale estetilor formalisti.

În focul bătăliei pentru triumful realismului socialist s'a încheșat noua creație poetică. Astăzi, apariția acestei antologii demonstrează existența unui front larg al poeziei noastre, care cuprinde poeți de toate vârstele, cu experiență și personalitate distinctă, uniți prin atașamentul comun la cauza clasei muncitoare, la ideile socialismului și comunismului.

Iată, volumul cuprinde culegeri din poeziile lui Alexandru Toma, care a continuat tradiția realistă a literaturii clasice în anii de obscurantism și teroare, și care astăzi este „doinarul unui veac ferice“. În volum sunt publicate versuri de Emil Isac, Mihai Beniuc, Miron Radu Paraschivescu, Dumitru Corbea, Marcel Breslașu, care au scris și în trecut poezii pline de revoltă și ură împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Alți poeți care au cucerit succese remar-

cabile în lupta împotriva tendințelor formaliste din propria lor creație dinainte și după eliberare ca Maria Banuș, Eugen Jebeleanu, Nina Cassian, Radu Boureanu, Cicerone Theodorescu, Demostene Botez, ocupă un loc însemnat în antologie. Volumul reunește și creațiile unor tineri poeți talentați, care s'au afirmat după 23 August 1944 și care au cucerit astăzi poziții înaintate în creația noastră poetică: Dan Deșliu, Veronica Porumbacu, Eugen Frunză, Mihu Dragomir, Victor Tulbure, Anatol Baconsky, etc., sau versurile celor mai tineri, la începutul drumului lor poetic ca: Stefan Iureș, Aurel Rău, Alexandru Andrițoiu, Ion Brad.

În antologie mai sunt publicate versuri reprezentative ale poeziei maghiare din R.P.R., ale poezilor Imre Horvath, Istvan Horvath, Laszlo Szabedi.

În această culegere este cuprinsă recolta muncii poetice în acești ani de după eliberare. Citind versurile reunite în acest volum, cititorul poate judeca rodnicia drumului parcurs, justetea orientării ideologice și artistice a poeziei noastre.

★

În lumina indicațiilor profunde ale tovarășului Malencov cu privire la problema tipicului în arta realistă, înțelegem mai limpede în ce rezidă valoarea celor mai bune poezii publicate. Ca și proza, poezia trebuie să redea cecace e tipic în viața noastră, să descopere esența fenomenelor sociale, pentru a le oglindi pe plan artistic. În poezia lirică este vorba de a surprinde cele mai caracteristice trăsături ale atitudinii oamenilor noi. Eroul liric trebuie să exprime gândurile și sentimentele tipice ale eroului contemporan, problemele sale sufletești, idealul său de viață. Aceasta presupune o atitudine militantă, o participare deplină a poetului și nu o poziție de comentator, de contemplare indiferentă. Poeților, așa cum arăta tovarășul Malencov, „*le revin uriașe îndatoriri în marea luptă de creștere a cecace este nou, luminos și de extirpare a cecace este învechit și anchilozat în viața socială*“. În acest volum se disting aceste trăsături esențiale inovatoare ale poeziei noastre: dragostea

adâncă, pasionată față de nou, față de cucerirea poporului și ura, înverșunarea față de vechi, față de dușmanii poporului.

Tovarășul Malencov sublinia că în operele lor scriitorii trebuie „*să desvăluie în imagini artistice pozitive chipul omului de tip nou în toată marea demnității lui omenești și astfel să contribuie la cultivarea în oamenii societății noastre a unor caractere, deprinderi și obișnuințe libere de plăgile și viciile generate de capitalism*“.

Capacitatea de a sesiza cecace e tipic în procesul de transformare sufletească a omului nou, de a reliefa calitățile sale morale, frumusețea lui spirituală, complexitatea vieții lui lăuntrice — dăruie forță artistică și veridicitate celor mai bune poezii din volum.

În poezia noastră a apărut chipul eroului contemporan, cu fizionomia lui deosebită, necunoscută încă în literatura noastră. Poezia noastră, oglindind tabloul vast al construcției socialismului în patria noastră, a înfățișat viața și preocupările oamenilor care iubesc munca cinstită, creatoare, care luptă pentru un trai mai bun. Iată peisajul dimineții noi a Patriei cu oamenii noi, cu frământările și bucuriile lor:

*Senin melcag al dimineții,
în care toate se'noesc:
și vechiul cântec ciobănesc
și noua rânduire-a vieții!*

*Răsare-o zi ca orice zi
pe largurile țării noastre,
cu frământări și bucurii,
cu zări ca lacurile-albastre.*

*Acum, într'un cătun, departe,
de greul muncii oțelit,
ere-un responsabil de partid,
mai stărue plecat pe carte.*

*Acum pornește schimbu'ntâi
în luminoasa Hunedoară,
acuma, cu echipa lui,
și Hotea'n abataj coboară...*

*Se urcă turme sus la munte
pe șerpuindele cărări,*

și către țărutul Negrei Mării
draglinele încep să cânte...

(„Minerii din Maramureș“)

Zugrăvind în culori vii priveliștea nouă a țării, poeții au căutat să reflecte ceea ce e mai tipic figurii făuritorului și stăpânului acestei țări.

Figura luminoasă a omului nou, cu preocupările sale vaste, multilaterale, cu spiritul lui combativ, apare în poemele de largă respirație ale lui Dan Deșliu. Un asemenea erou este Lazăr dela Rusca, doinitorul:

*Struna lui mlădie cânt
și de iarba din pământ
și de foșnetul din pom
și de dragostea din om
și de rouă și de sloată,
de lumina vieții toată...*

În poemul lui Dan Deșliu, patriotismul, dârzenia, tăria sufletească a lui Lazăr se reliefează atât de impresionant pentru că autorul a ales un moment sgu-ditor, când Lazăr este prins de dușman. Autorul a știut să releve cu mult talent izvorul forței croului, superiorității lui morale asupra vrăjmașului. Atașamentul profund la cauza Partidului, încrederea în izbânda socialismului îl însuflețește pe Lazăr în lupta împotriva dușmanului. Lazăr își amintește în clipele de dinaintea morții, de cartea rămasă deschisă pe masă:

*tocma'n locul care scrie
cu slove de hărnicie
cum cresc ogorul mare
din măruntetele ogoare...*

Mama lui repeta mereu vorbele optimiste ale lui Lazăr:

*Zice către mine: — „Mamă,
să n'ai grije, să n'ai teamă.
Vine vreme de lumină,
vreme bună și senină,
din măruntetele ogoare
să clădim ogorul mare!“*

Ideia fericirii poporului, făurită prin muncă colectivă, prin lupta comună, nu-l părăsește pe Lazăr nici o clipă.

Soarta tragică a eroului, ucis de chiburi, este redată în culori vii, emoționante în paginile poemului. Autorul descrie durerea adâncă a omului care trebuie să se despartă de toate bucuriile vieții:

*Și Lazăr așa gândea:
— „Lazăre, ți s'a sfârșit
cât ai avut de trăit.
N'ai să mai zărești nicicând
Rusca'n vale fumegând,
nici copila, nici muierea,
nici lumina cu vederea...“*

Dar poemul care vorbește despre moartea, despre sfârșitul tragic al unui om drag, însuflă totuși un optimism luminos, credința nestirbită în triumful vieții noi. Idealul pentru care s'a jertfit Lazăr se va împlini. Cuvintele poetului se întipăresc ca o sentință a istoriei:

Va fi, Lazăre, va fi!

Poemul „Lazăr dela Rusca“ este un imn închinat omului nou din patria noastră, care înfrânge uneltirile dușmanului, păstrând vie, nestinsă, încrederea în adevărul luptei Partidului. De aceea sună cu atâta convingere și forță agitatorică versurile finale ale poemului:

*Și de-or cuteza cândoa
răii de oriunde va
spre popor să nindă flinte,
vor pieri! Să țină minte!*

Înălțimea morală a oamenilor noi, dârzenia și combativitatea lor sunt redată și în poemul „Minerii din Maramureș“. Urcarea compresorului pe muntele Toroioaga presupune o luptă eroică pentru a birui greutățile parcursului, pentru a întreține spiritul de luptă, de abnegație, al colectivului.

Autorul a știut să surprindă calitățile morale ale eroilor noi, alegând tocmai un moment decisiv din viața lor, moment care presupune încordarea tuturor forțelor spirituale pentru asigurarea biruinței.

Autorul îl avertizează pe cititor, ghicind comentariul său pripit:

*.. Vei zice poate:— Ei, și-apoi?
Un fapt cu multe alte geamăn...*

*Se'ntâmplă astăzi pe la noi
atâtea fapte fără seamăn!*

*— Dă-mi mâna! Să pășim ușor
stâncoase praguri de poveste,
să coborîm sfredelitor
în miczul întâmplării-aceste,*

*cum se coboară zi de zi
minerii în adânc de mină
și tainicele bogății
le fac să iasă la lumină...*

Autorul descoperă „tainicele bogății“ ale sufletului omenesc, reliefând eroismul și tenacitatea oamenilor, subliniind cecaec e „deosebit“, „neobișnuit“ în faptele eroilor. În paginile poemului se conturează eroi cu o personalitate complexă: Reșeș, cu firea lui impulsivă, aspru și neîndurător cu lipsurile celorlalți, care muncește însă cu avânt nețârmurit, mereu, acolo unde-i greu mai mare; Toader doinitorul, animatorul întregului grup, care-l însuflețește prin exemplul său personal.

În episoadele culminante, când ritmul acțiunii este dinamic, precipitat, autorul surprinde starea de spirit a eroilor, reliefează individualitatea specifică a fiecărui.

Astfel este, de pildă, scena prăvălirii compresorului:

*...Clipă, stăi, oprește-ți sborul!
Se prăvale compresorul,
cade'n râpă, viața, dorul!
Hăulind, svârli piciorul...
Munte, munte, brad bogat,
trâznelul te-a sărutat,
piatra că ți-a sângerat?
Parcă s'a lăsat un nor
pe lumina ochilor
și din cerul înroșit
soarele s'a prăvălit
și tot muntele căzu,
dară compresorul— nu!*

Cadența trepidantă a versurilor, succesiunea rapidă a imaginilor marchează mai evident starea sufletească a lui Toader, năvala gândurilor și sentimentelor legate de prăbușirea compresorului. Între afirmația răspicată din primele versuri („niciun lema să geam'ășa/dară inima

lui, da!“) și negația hotărâtă finală („și tot muntele căzu,/dară compresorul, — nu!“) autorul intercalează redarea reacției lui Toader într'un asemenea moment de surpriză și mare încordare sufletească, subliniind dârzenia și neînfricarea eroului.

Eroismul, tenacitatea în momentele de grea cumpănă, hotărîrea de a nu profana prin trădare onoarea Patriei, o redau versurile lui Ștefan Iureș, „Așa a fost în Ballica“.

În fața ochilor cititorului se conturează tabloul mării spumegânde, care înfruntă cu furia valurilor vaporul cutezător. De parte-i țărmlul Patriei, de multe zile și nopți s'au despărțit marinarii de casele lor. Poetul exclamă pe drept cuvânt:

*O, nu-i de fel ușor să fii
Un marinari de cursă lungă!...*

Și urmează clipele grele, sgduitoare. Vaporul avariati, furtuna cumplită și marea care râde hain! Poetul redă cu multă forță lirică și umanitate frământarea marinarilor. Mai întâi tentația fericirii imediate, dacă marinarii s'ar hotări să arunce încercătura în mare.

Dar poetul desvăluie simțămintele marinarilor cinstiți care nu pot accepta o viață irosită în rușine:

*Căsuțele cu geamuri mici
Prin care se zărește marea,
Ne vor primi cu întrebarea:
Cu ce preț ați ajuns aici?*

*Când vor țipa copiii: „Iaiă-!“
Nevasta când va plânge-ușor,
Cu ce vâpăi pe față, tată!
Se va feri de ochii lor?*

*Eu, marinariul, ce-am să spun?
Că marea n'a avut astâmpăr.
Că viața trebuind să-mi cumpăr
În timpul unei mari furtuni,*

*Am dat pe ea — c'ășa vru soarta —
Avutul țării, de pe vas,
Și de aceea trăiesc azi!
... Decât așa, mai bine moartea!“*

Carajul, superioritatea morală a oamenilor crescuți în spiritul patriotis-

mului, al noii atitudini față de muncă și avutul obștesc se conturează limpede în asemenea versuri.

Lupta a fost grea, necruțătoare. Vaporul are răni adânci, dar totul a fost salvat.

Plutind pe apa liniștită, marinarii simt bucuria biruinței:

*Domoale valuri se alungă,
Recad cu spume argintii.
... Așa e, nu-i ușor să fi
Un marinar de cursă lungă...*

*Și moartea de-ți ieși în cale
Ai înfruntat-o piept la piept,
Ca să te poți numi pe drept
Un vrednic fiu al țării tale.*

Cele mai bune poeme epice ale literaturii noastre noi au arătat forța invincibilă a patriotismului, dorința de a deveni „un vrednic fiu al țării tale”, dorința care animă pe eroii înaintați ai vremurilor noastre.

În poezia noastră lirică poezii s'au străduit să desvăluie sentimentele și meditațiile cele mai frumoase ale oamenilor noștri noi, atitudinea lor tipică în fața fenomenelor vieții.

Iată poezia plină de patos și vigoare a lui Mihai Dragomir, prin care străbate un fluid cald de dragoste și atașament față de Partid:

*Da, este-o forță, vieții chiar asemeni,
ce crește lujeri noi, necontenit;
e-un grădinar neobosit, de oameni,
o forță— omenească înșutit.*

*Partidul cum să-l cânti, prin ce cântare,
că mâini ți-a dat, și ochii amândoi?
Mereu ostaș, prin vișor și prin soare,
să crești și tu lăstarii vieții noi,*

*ca tot ce-i viu să-și taie vad și'n stâncă,
să crească peste ger, și ploii, și vânt,
și viața noastră, ca o apă-adâncă,
să legene, hrănind un larg pământ.*

Iubirea sinceră și pasionată a femeii care și-a pierdut iubitul în război este descrisă în poezia Ninei Cassian:

Hei!...

Era'nalt flăcăul meu...

Voi, tovarăși, îl știați.

Ochii lui, de-un verde greu,

Dinlăuntru luminați,

Râsul alb, cum albă-i neaua,

Șapca peste-un păr noptatic,

Și mijlocul subțiratic

Petrecându-i-l cureaua.

Poeta arată că dragostea eroinei s'a născut în luptă, că ea a devenit atât de puternică pentrucă o însuflețea idealul comun, cauza mare pentru care își dăruiau viața.

Aceste versuri de dragoste redau pe lângă umanitate și căldură lirică o muzicalitate specifică, o melodie caldă și cuceritoare, proprie celor mai bune poezii ale Ninei Cassian.

Cu multă duiosie scrie Miron Radu Paraschivescu despre pruncul nou născut:

*El vine de departe: nouă luni
S'a tot sbătut în lupte nevăzut,
S'a smuls ca o furtună de pe culmi,
Spre un tărâm necunoscut.*

Dar dragostea pentru copilul nou născut, visurile înaripate despre viitorul lui capătă astăzi un conținut nou, o perspectivă mult mai largă:

*Privește-! El e universul mic:
Planeta'ntreagă pentru el rotește.
Stele și sori în ochi îi oglindește
Să crească'n el un vrednic bolșevic.*

Poezii noștri și-au asumat munca de a cultiva în inimile cititorilor sentimentele și gândurile cele mai nobile și generoase, de a educa „vrednicii bolșevici”.

Tovarășul Malencov sublinia că scriitorii redând ceea ce e nou, în desvoltare în viața socială, deasemeni trebuie să biciuiască viciile, lipsurile, fenomenele nesănătoase care se întâlnesc în societate.

Poeziile valoroase ale antologiei nu sunt rodul unei contemplări abstracte, ci expresia unei atitudini fățișe, militante

În fața fenomenelor vicții. Cele mai bune versuri ale poeților noștri au combătut manifestările dușmanului de clasă, aspectele vechiului care mai persistă în viața și conștiința oamenilor. Poeții s'au aflat în conflict cu această realitate și astfel versurile au căpătat caracter dramatic, intensitate artistică. Asemenea poezii au educat masele de cititori în spiritul intransigenței și combativității revoluționare.

Chipul fostului patron, descris în poezia Mariei Banuș, este un îndemn puternic la vigilență:

*Din jilț adânc, din jilț pufoș
S'a ridicat un domn, verzui.
Avea un frac de mort luxos
Și ochii stinși și prea sătui.*

Imaginele alese de poetă, „jilț adânc”, „jilț pufoș”, „verzui”, „ochii stinși și prea sătui” creiază impresia aparentă de moarte, de neputință. Însă poeta sugerează cu măiestrie cum starea de amorțire, de toropeală este doar o deghizare:

*El tace. Il privesc cu ură.
Ochiu-i sticlește stins, pustiu.
Fracul, perfect ca tăietură,
Cuprins de-un tremur, pare viu:*

*„Nu-s mort, s'o știi. Par mort, dar au-s
Nici singur nu-s. Mulți domni în frac
Mai au câte ceva de spus
Deși se-afundă'n jilț și tac.*

Concluzia poeziei este plină de putere agitatorică, justificată de întreaga scenă descrisă:

*Azi știu că duhul tau nu doarme
Că porți pistolul sub gheroc,
Dar fii pe pace, avem arme
Și ac de fiece cojoc.*

Ura și mânia poetului împotriva dușmanului hain se revarsă cu vigoare și

în poezia lui Ion Brad: „Petre Ciorbă zace'n lut“:

*Petre Ciorbă zace'n lut,
Nici cântat și nici lăut.
Câine vechi, câine turbat,
A fugit cândva din sat
Colo'n munții pădureți
cu jivine și mistreți
Și venea noaptea să taie
Om și pruncul din copaie.
Să dea fac, să dea părjol
Să rămână satul gol.*

De o deosebită actualitate sunt poeziile antiimperialiste cuprinse în culegere. Dela ironia mușcătoare până la înprecația violentă, poezii noștri au folosit mijloacele cele mai expresive pentru a înfieră crimele lor. În poezia „Corăbii spre Indonezia” poetul Radu Boureanu satirizează chipul hidos al afaceriștilor imperialiști:

*Din Amsterdam,
Din Rotterdam,
Grași olandezi priveau pe geam...*

Amănuțele pitorești, exotice, alese de autor, subliniază mai bine ironia și sarcasmul comentariilor:

*În norii albelor lulele,
Ascundeți moartea în lalele,
Ca oamenii cu ochi pieziși
Să vadă'n voi cerești trimiși,
Nu corbii croncănuind pe ram,
În Amsterdam
În Rotterdam.*

O idee poetică profundă și ingenioasă stă la baza poeziei „Un om și un frate sovietic” de Eugen Frunză. Poetul compară viitorul ce se deschide în fața tineretului într'o țară liberă, socialistă, sau într'o țară cotropită de imperialiști. Descriind momentul dramatic al morții unei tinere fete corcene, poetul își închipuie

câte lucruri ar fi putut face în folosul oamenilor această copilă, dacă visurile și idealurile ei n'ar fi fost înăbușite de prăpădul războiului imperialist:

*Ce drumuri rămas-au vădane
De pașii tăi tineri, mărunți?
Ce visuri culcară-și aripa
Sub liniștea palidei frunți?*

*Doreai să cuprinzi fericirea
A celei dintâi primăveri,
Să spargi colivia tristeții.
Să uili bătrânețea de ieri.*

*Visai să ajungi țesătoare,
Corcea'n mătase s'o'mbraci?
Sau cântece line să tremuri
Din gingașe strune, dibaci?*

*Ori, poate, orezul să-l seceri
Și soarele'n snopi să-l aduni,
Sau vuietul apei să-l fereci
Să spunege'n becuri-minuni?*

*Eu nu știu ce lume de visuri
Purtat-ai în piept, pălîmaș.
Dar știu că o lume-i urâște
Pe mărșavii tăi ucigași.*

Efectele războiului purtat de imperialiști în Corcea sunt descrise și în emoționanta poezie a Veronicăi Porumbacu „Baladă“. Povestea tragică a femeii care fuge din orașul incendiat cu copilul în spate, pentru a constata apoi, când a ajuns la adăpost, că a purtat o greutate moartă—devine un simbol al durerii nemărginite, secată de lacrimi, și al urii neistovite a poporului atât de greu încercat. Iată momentul sguđuitor când mama își vede copilul mort:

*Tăcere adâncă, de parcă-i de-un veac.
Tac: codrul, ostașii. Dar ochii nu tac.
Ea greu descleștează mânuța-i de gât
Și strânge un trup fără viață. Atât.*

*În marginea codrului, mama se'ntoarse
cu ochii arzând spre orașele arse.
E-un pisc, ori un arbor, o piatră, o apă,
mânia Coreei întregi s'o încapă?*

Poeții noștri au găsit imagini puternice, convingătoare pentru a exprima indignarea și desgustul popoarelor față de imperialiști.

Ideia luptei pentru pace împotriva imperialiștilor ațâțători la război este exprimată cu mult patos în cunoscuta poezie a lui Dan Deșliu: „În numele vieții, semnează“. În ritmul său impetuos, năvalnic, Deșliu transmite mesajul său patetic. Fiecare vers pare o treaptă care urcă mai sus gradul de intensitate și vigoare a apelului poctului:

*Să scoatem din lege cu glas uriaș,
cu brațul puternic și volnic,
guvernul-satană, guvern ucigaș
ce'n numele morții — pe-al morții făgaș
stârni-va pârjolul atomic.*

*Șuvoi, semnăturile noastre-or sdrobi
Atlantice pacte de groază.
Nu-i forță mai mare și nu poate fi!
Acesta e pactul popoarelor vii,
în numele vieții — semnează!*

Spre realismul socialist se îndreaptă calea largă, cuprinzătoare a creației noastre; pe această cale fiecare scriitor, conform personalității sale artistice, înclinațiilor sale specifice, își poate găsi cărarea lui proprie, distinctă. Realismul socialist combate nivelarea stilurilor, netezirea particularităților individuale, uniformizarea poeziei. Culegerea celor mai bune poezii ale poeților noștri înfirmă teoriile calomnioase ale formalistilor și cosmopoliților.

În ansamblul poeziei noastre s'au impus, incontestabil, poeți de un deosebit talent, cu un repertoriu poetic variat, cu o rezonanță lirică specifică. Antologia demonstrează varietatea, bogăția stilurilor noi caracterizează ascensiunea poeziei noi.

Culegerea de poezii prilejuește o serie de observații sumare semnificative, care

ilustrează felul specific de a concepe poezia al diferiților poeți, preferințele lor artistice. Ne vom mărgini doar la patru exemple (Mihai Beniuc, Maria Banuș, Eugen Jebeleanu, Veronica Forumbacu), deși volumul cuprinde creațiile și altor poeți care manifestă neîndoiește o individualitate artistică distinctă.

Mihai Beniuc aduce în poezia noastră versul reavăn, proaspăt al pământului mănăs, foșnetul holdelor și prăvălirea stâncilor de munte, sudalma aspră și grea a celui obidit.

Poeziile sale cuprinse în antologie sunt legate în general de tema menirii poetului, a rolului său în mijlocul poporului, a bucuriilor și tristeților sale.

Iată cuvântul vijelios, năpraznic, care nu se încovoiaie, al poetului care înțelege poezia în sens combativ, în spirit de atac:

*Când voi izbi odată eu cu barda,
Această stâncă are să se crape
Și va fășni din ea șuvoi de apel
Băieți, aceasta este arta!*

Mihai Beniuc este poetul răsvrătirii aprige împotriva domnilor care rād și nu pricep sensul versurilor sale. El afirmă cu fermitate concepția sa militantă asupra artei, asupra misiunii poetului. Artă presupune curaj, bărbăție, adevărul neînjumătățit, spus răspicat, fără reticențe. Sufletul poetului trebuie să fie ostil la tot ceace e urît și hidos în viață și să fie gata să primească ceace e tânăr, proaspăt, ceace alungă putregaiul:

*N'am putut să cânt în cântec
Nici porc negru, nici șerpoaică,
Nici popă cu brâu pe pântec,
Nici fată de boieroaică.*

*Dragă mi-i, însă, pădurea
Când întinerește'n Mai,
Și din când în când săcurea,
Când izbește'n putregai.*

Profunzimea gândirii sale filosofice, densitatea desfășurării ideilor se vedește în asemenea versuri despre soarta poetului, unde structura compozițională este

închegată, de o economie extremă, unde însăși tonalitatea expresiilor, permanența anumitor consoane în prima strofă (p.b) indică atmosfera întregului tablou poetic.

Din versurile cuprinse în volum reiese ascensiunea artistică a poetului, clarificarea sa ideologică. Poetul a încetat de a fi „cucuvaie“ și a început să fie „ciocârlie“, a învățat să rādă, să se bucure, viața nu-l lasă să îmbătrânească.

Poetul preferă să construiască cele mai multe poezii în mod antitetic, reliefând prin jocul de lumini, prin transformarea culorilor, prefacerea adâncă socială oglindită în poezie. Interesantă este poezia „Venisem flăcău de pe Crișuri“, pentru a demonstra modul de suprapunere a celor două planuri contrastante. Poetul începe răscolind amintirile, pe un ton de profundă tristețe:

*Venisem flăcău de pe Crișuri,
Cu sufletu'n trei învelișuri:
De jale, de dor, de răscoală
A celor din munți și din vale.*

Și poetul povestește cum au fost întâmpinate cântecele sale de „domnii cei plini de osânză ca somnii“. Poetul nu s'a încovoiait, el a rămas drept, nesupus în fața celor care nu gustau cântecele sale și care l-au alungat. Poetul ajunge în alt mediu. Aici se schimbă atmosfera povestirii; tonurile sumbre, mohorâte, fac loc culorilor vii, luminoase:

*Și dusu-m'am dus pe afară.
Afară era primăvară
Și luna era a lui Mai.
— Hai cântă, tovarășe, hai!*

Mihai Beniuc este un poet cu o personalitate artistică conturată în linii puternice, bine întipărite, în al cărui vers răsbate cu putere spiritul combativ, de luptă și participare pasionată, specific celor mai bune creații ale literaturii noastre.

Maria Banuș s'a remarcat în configurația poeziei noastre contemporane prin forța impetuoasă cu care s'a apropiat de tema luptei pentru pace, a luptei pentru apărarea vieții fericite, a muncii creatoare.

Predilecția poetei se îndreaptă mai ales spre aspectele gingașe, delicate ale vieții — copiii, florile — pe care le ocrotește, în fața cărora pune pavază versurile ei. În poezia Marici Banuș nu domină însă plânsetul, tristețea, resemnarea în fața destinului implacabil, ci glasul patetic, chemarea fierbinte, cutremurătoare de a apăra tot ceea ce e plâpând și fragil în viață:

*Voi lansa strigătul adânc, pătimaș
al femeii ce crește copii,
și vrea să-i vadă crescând.
Voi striga cu glasul femeii
ce-și apără puii,
și cu glasul omului care crește oameni.*

Obiceiurile de fiecare zi, preocupările în aparență mărunte și banale ale mamei, capătă o semnificație poetică răscolitoare:

*Voi vorbi cu vorbele mamei,
ce se scoală în zori,
și aprinde focul,
și pune apă să fiarbă.
Cu vorbele mamei
care'n fiecare zi
își încălță copiii,
care le pipăie fruntea fierbinte,
care le caută ochii,
care-i mușcă de buclele durdului,
ca o tigroaică, în joacă.*

Evocând astfel de momente în care jalea și prăpădul cuprind tot ce e mai firav, mai plâpând, ceea ce aparține abia viitorului — poeta imprimă apelului vibrant o vigoare neasemuită:

*Și tot ce urmează e simplu și clar
și știut pe de rost...
...O dimineață'n sorită...
...O stradă... castanii... o școală...
... Un cârd de copii și un nor!...
Un nor ce vine deasupra.
Și grindina, grindina norului.
Vuetul surd și explozia.
... Și iarăși o stradă'n sorită...
... Molozul... castanii... o hartă
rămasă în scorbura zidului,
strâmb agățată.*

*Și tot ce urmează e simplu și clar.
Vă strig să luptăm,
împotriva cetății-ăsasine
împotriva cetății monstruoase!*

Poeta surprinde cum se reflectă uriașele schimbări din viața țării în sufletul celor mici. Naivitatea, frăgezimea luminează parcă mai uman, mai emoționant sensul adevărilor mari, profunde. Astfel este episodul când poeta ascultă copiii din Maramureș cântând „Internaționala“:

*Prunci de țărani în sdrențe hăde
Cântau ceva ce'n sat se-aude,
Ceva neînțeles și mare
Ca vântul care chip nu are,*

și poeta conchide:

*Și parcă-l auzeam cântat
În chipu'n care-l vor cânta
Acei ce azi presimt deabia
Răscolitoru-i înțeles.*

Când descrie suferințele eroilor Dof-tanei, poeta cere ca martori tot pe copii, pe cei care trebuie să cunoască tot adevărul, dând astfel versurilor intensitate și lirism accentuat:

*Aduceți copiii, aici ca să știe,
Să știe ce-i ura și sfânta mânie.*

*Aduceți copiii, aici, fără teamă.
Iubirea și ura fierbinte. ce cheamă.*

*Aduceți copiii, aici, lângă pietre,
Să simtă dogoarea nestinselor vetre,*

*Să simtă ce'nseamnă credință de clasă.
Lumină ce trece prin negura deasă.*

*Și'n neagra teroare și'n greul restriștii.
Să știe ce-au fost, pentru noi, comuniștii.*

În versurile Marici Banuș accentul pătimaș, impetuos se îmbină cu duiosia caldă a vieții copiilor, cu inocența și puritatea lor sufletească. Descriind casa unde s'a născut Stalin, poeta se adresează copilului reînviind în mintea lui imaginile dragi, familiare ale propriei copilării. Astfel întreaga atmosferă a poeziei devine intimă:

*Gruzină e velința și ulciorul,
Sipetu'n care pâinea se păstra,
Iar restul în odaie e asemeni
Cu tot ce-a fost copilăria ta.*

Poeta observă cu finețe tot ceea ce se naște, ceea ce cere dreptul la viață, ceea ce e amenințat de furia întunericului, de forțele ostile ale dușmanului. Desvăluind ceea ce e nou, înflorit, primăvăratec în temele sale:

*Octombrie, tovarăși...
(Ciudați mai sunt poezii:
Ei spun că-i primăvară
Când sus pe cer, nămeții
De plumb, se-adună iarăși
Vârtejuri, frig și brumă...
Dar, nu greșește visul,
Și nu greșesc poezii.)*

*Octombrie ni-e floarea
Și primăvara vieții!*

Maria Banuș este un cântăreț plin de patos al bucuriei zilei de mâine și al primăverii atotbiruitoare. Aceste trăsături ale poeziei Mariei Banuș nu epuizează desigur întreaga ei sferă tematică, dar constituie o caracteristică esențială a originalității ei artistice.

Poeziile lui Eugen Jebeleanu redau deobicei momente de mare tensiune sufletească, legate de caracterul tragic al unor evenimente. Poetul zugrăvește durerea răscolitoare, scormonind până în adânc jarul sub care mocnesc scânteile tristeții adânci și ale urii nedomolite. Semnificativă în acest sens este poezia „Lidice”: Poetul descrie la început peisajul iernii liniștite în care imaginea zăpezii ce cade cu o monotonie calmă, creiază o senzație de pace și tihnă:

*Îți amintești, Ioane? Era iarna.
Zăpada începuse încet să cearnă
tremurătoare, în întreg văzduhul.
Julgi uriași, legănători ca puful.*

Intr'adevăr e liniște, nimic nu tulbură tăcerea, amortirea locurilor. Dar totuși acest tablou senin, luminos, ascunde o realitate înfiorătoare, pe care cititorul bănuie vag din primele versuri. Și

iată-i pe poet descriind locurile unde a fost satul distrus de hitleriști:

*Privirăm până'n zare amândoi:
țesea ninsoarea harnic, pânze moi.
Pustietate. Corbi. Pomi arși. Și vântul.*

Sub noi un sat întreg și-avea mormântul.

Și apoi poetul enumără tot ceea ce a mai rămas din vechiul sălaș omenesc:

*Sub sticlă ntr'o cutie adunate,
Un pumn de lucruri mici carbonizate:
Un toc, un ban, o sguardă ruginită,
un fluier sfărâmat de dinamită,*

*o clanță, niște ochelari bețegi,
de sârmă, pentru ochii de moșnegi —
o verighetă neagră, de aramă,
un lărnăcop, un degetar, o ramă...*

*Și, întrun colț, sub sticlă, lângă ușă,
două patine mici și o păpușă...*

Obiectele în înșirarea poetului au căpătat un sens mai larg, ele și-au amplificat conturul și semnificația obișnuită: ele sunt părțile ale unui vieți trecute, distruse, evocă tabloul unui trai pașnic, înșorit, care a fost îngropat sub ruine; amănuntele banale din viața de toate zilele de care sunt legate obiectele enumerate capătă o amploare uriașă, pentru că ele amintesc obiceiurile simple și atât de cunoscute ale traiului modest al oamenilor de pretutindeni, preocupările lor intime, personale, relevând în felul acesta cu o intensitate sporită nedreptatea, grozăvia dezastrului provocat de hitleriști. Poetul reușește să surprindă până în ultimele detalii asemenea scene de un dramatism profund:

*Ningea. Voiam să ies. Priveam spre tine
Dar mă ținteau micuțele patine.
Ningea. Patinele... ce-ar mai sclipi
de-ar fi, ca altădată, 'n sat copii!...*

Poetul răscolește durerea, pentru a pregăti momentul final când ura, indignarea vor izbucni în torente, în imagini grandioase, monumentale:

Privirăm călăuzul. Nu plângea.

*Mâna-i arzând, pe-a noastră o strângea:
„Tovarâși...”*

*N'am mai spus niciun cuvânt.
Un zid eram toți trei și, peste vânt,*

*peste zăpezi, peste pustietate,
săiau din ura noastră ziduri late,
ne'nvinse ziduri, mari pereți de ură,
crescând din noi ca o semănătură*

*și înfrățite cu-alte ziduri dese,
din ura lumii — rodnică — purcese...*

Insistând asupra scenelor dramatice, culorile lor sumbre, întunecate, care învăluie tot ce e luminos și însoțit în viață, poetul prilejuiește izbucnirea accentului său liric tumultuos, în imagini impresionante. Redând momente tragice, descriind suferințele sfâșietoare, poetul imprimă finalului același grad de tensiune, transformându-l într'un mesaj vibrant, patetic. Acesta este procedeul și în poezia „Fântâna din Coreea“:

*Din lumea n'treagă, din Carpații mei,
v'arancă ochii pruncilor scânteii.*

*In van veți căuta fântâni
să limpeziți de sânge-a voastră mâini!*

*De pretutindenii o să vă pândească
sticloșii ochi de prunci, să vă'mpietrescă.*

*Vă va'ngheța mânia lumii,
blestemul tatălui și-al mummii.*

*Orice fântână fi-va buză
ce săngeră și strigă și acuză.*

*Orice fântână-o gură
de piatră aspră'ncremenită'n ură.*

*Tot ce-ați ucis, nu, n'a căzut în moartea!
Din scrumul din Coreea facem carte*

*s'o vadă oamenii, s'o ducă vântul,
să umple de mânie n'treg pământul!*

Poetul alege cu curaj expresiile cele mai adecvate pentru a sugera intensitatea mâniei, amploarea urii (de pildă în poezia „Lidice“ el compară ura cu niște fierăstraie mari de piatră).

Capacitatea de a zugrăvi scene de profund dramatism, în care fizionomia morală a personajului se reliefează mai pregnant, se vedește și în celelalte creații ale lui Eugen Jebeleanu („Bălcescu“, „In satul lui Sahia“, etc). Poetul a pus în centrul poemelor tocmai viața sbuciumată a unor luptători care au trebuit să înfrunte cerbicia vremurilor, asuprirea cruntă.

Veronica Porumbacu este o poetă tânără care s'a impus în ansamblul poeziei noastre prin capacitatea de a surprinde în versuri scurte și concise trăsături umane poetice și de a le reda cu o gingășie și feminitate specifice.

Poezia ei, adesea cu puține strofe, se bizuie de obicei pe o narațiune concisă, luminată de comentariul liric final al poetei. Veronica Porumbacu s'a remarcat prin profunzimea ideilor din poeziile sale, izvorâte dintr'o relatare condensată a unui fapt de viață. El capătă în versurile poetei o semnificație amplă și bogată prin generalizarea artistică. Veronica Porumbacu știe să desvelească faptul cotidian obișnuit, răspândit, de mantia lui cenușie, stereotipă, pentru a extrage miezul poetic, concluzia revelatoare. De aceea, în cele mai bune versuri ale ei, poeta izbutește să descifreze în aspectele zilnice, mărunte, esența unui anumit fenomen social, semnul unor relații noi între oameni. Ea a dobândit arta de a găsi ceea ce e tipic în anumite fenomene cotidiene răspândite, fără a aluneca spre schematizarea și banalizarea sentimentelor. În oglinda versurilor Veronicăi Porumbacu se concentrează focarul unor idei mari poetice. Iată spre exemplificare poezia „Intr'o gară“. Poeta schițează la început tabloul unei gări, unde o mamă voind să ia un bilet de tren nu știe în seama cui să lase copilul ațipit. Și poeta arată că „zece mâini se'ntind prietenoase în juru-i, de-odată să-l ia“. Și copilul, în brațele ostașilor, se joacă neștiutor:

*că pentru el, în zecile de stații,
trecură mulți prin foc adeseori...*

Poeta a zugrăvit un moment emoțio-

nant prin umanitatea lui și a pregătit astfel concluzia atât de mișcătoare:

*... Civili. Ostași. E-o gară dintr'o mie,
în care trenul, scara, ne-a adus.
Aici pricepem taina gingășiei
cu care ne-a uimit soldatul rus!*

Arta de a descifra adevăruri poetice din tablouri „dintr'o mie“ se vedește și în poezia „Idila“.

Poezia pare o simplă istorisire a unui început de dragoste între doi tineri care s'au cunoscut într'o bibliotecă. Veronica Porumbacu știe însă să redea cu duioșia proprie temei pe care a ales-o, trăsăturii abia perceptibile.

Cu câtă naturală sugerează poeta trecerea dela momentele penibile când dorința celor doi tineri de a intra în vorbă nu găsește un prilej favorabil, pentruca apoi un amănunt sugestiv să determine prima apropiere:

*Și când zări — și începu să râză —
O umbră lângă-a ei pe caldarâm,
„Tovarășă“, el spuse, „ai o găză
în păr... E ca o floare de salcâm!“*

Poeta trebuie însă să se ferească ca această metodă originală de a comenta momente autentice, emoționante, să nu devină o manieră, un clișeu stereotip.

Aceste notații destul de restrânse și de vagi nu au desigur rolul de a sintetiza ansamblul particularităților artistice ale acestor patru poeți reprezentativi. Menirea lor este aceea de a sublinia cât de personală poate fi creația fiecărui poet talentat — cu nota ei caracteristică în configurația generală a poeziei — dacă versurile sale militează pentru principiile realismului socialist în literatură.

Antologia „Poezia nouă în R.P.R.“ relevă saltul considerabil calitativ și cantitativ al poeziei noastre după eliberare. O asemenea constințire a succeselor, a cuceririlor obținute, scoate însă inevitabil în evidență și anumite lacune, rămăneri în urmă ale întregului nostru front poetic.

Cu toate cuceririle obținute de poezia noastră, totuși ea n'a reușit încă să cu-

prindă întreaga bogăție a vieții noi, să se ridice la înălțimea uriașelor transformări din țara noastră. Creația noastră poetică în ansamblul ei reflectă încă palid amploarea, varietatea fenomenelor noi, tipice din realitate. Sfera tematică a poeziei noastre este încă îngustă, ea seamănă cu un râu sinuos oare n'a ieșit încă în albia largă, cuprinzătoare a fluviului.

Trebue să spunem deasemeni că poezia noastră lirică nu este încă suficient de variată. Avem încă prea puține versuri de dragoste, versuri despre relațiile noi din viața tineretului nostru, prea puține versuri satirice, prea puține versuri despre natura patriei noastre.

În poezia noastră nu am reușit încă să reflectăm întreaga bogăție sufletească a eroului contemporan, complexitatea universului său spiritual, profunzimea și diversitatea sentimentelor și idealurilor sale.

Să amintim, de pildă, poezia lui Victor Tulbure, „Versuri despre tânărul strungar“. Poezia redă destul de palid chipul muncitorului înaintat din țara noastră, nu sesizează complexitatea vieții lui spirituale, îi uniformizează preocupările și cerințele.

Viața, faptele oamenilor noi din realitatea noastră sunt mult mai poetice decât le-a redat până azi poezia noastră.

Poeții noștri n'au oglindit încă cu destulă eficiență momentele de luptă din viață, conflictele ascuțite, specifice perioadei de construire a socialismului în țara noastră.

Avem încă prea puține poezii bune — și antologia reliefează această situație regretabilă — care să combată manifestările dușmanului de clasă, influența concepțiilor burgheze, manifestările vechiului în realitatea noastră. Poezia noastră nu este încă suficient de combativă, ea nu intervine încă cu destulă promptitudine și eficacitate cu prilejul diferitelor evenimente politice însemnate din viața Patriei noastre. Teza lipsei de conflict s'a manifestat și în practica creației noastre poetice prin apariția unor lucrări anoste și monotone, care sufereau de idilism și schematism, unde eroul liric era mai

mult un comentator pasiv, care contempla dela distanță situațiile.

Un exemplu ilustrativ este poezia lui Virgil Teodorescu „Priveliști noi“. Poetul pictează peisajul satului nostru în transformare, închipuindu-și viața țărănimii muncitoare lipsită de luptă, de greutate. S'ar părea că nu mai există dușmani de clasă, că toate visele se împlinesc nespuse de ușor, fără efort.

În revistele noastre apar încă multe versuri care sunt văduvite de suflul vicții, de elan poetic, fiindcă autorul se mulțumește să constate anumite adevăruri banale, temperând sentimentele lui proprii, ferindu-se să ia o atitudine fermă, militantă.

Sunt încă unii poeți care scriu puțin, care nu răspund cerințelor din ce în ce mai înalte ale poporului nostru. De ce poeta Maria Bănuș, care a scris poezii atât de apreciate de cititori, este rar prezentă în ultimul an pe frontul poetic? De ce poetul Marcel Bresașu scrie atât de puțin în ultima vreme? Din pricina absenței îndelungate de pe câmpul poetic unii poeți talentați nu au decât o singură poezie în antologie: Ioanichie Olteanu, Gavril Mihai, etc.

În creația noastră poetică se mai manifestă influența formalismului. Sunt unii poeți care n'au rupt încă cu îndrăzneală cu trecutul lor formalist și care, cu toate succesele eucerite, se pleacă încă în fața teoriilor învechite cu privire la măiestria artistică. Această insuficientă clarificare ideologică se vedește și în creația lor, chiar în cele mai reușite poezii publicate în antologie (de ex. Cicerone Theodorescu, Virgil Teodorescu, Radu Boureanu).

Iată, de pildă, o strofă din poezia „Cum a semnat sonderul Popa“, de Cicerone Theodorescu, unde înfrățirea vechilor procedee poetice se manifestă în caracterul confuz al imaginilor:

*Foram adânc... Foram și'n sus:
Prin blocul norilor de ură
Ce se îngroașă din Apus,
Strat dușmănos de ocnă dură.*

În multe poezii domină încă mono-

tonia, platitudinea. Uneori, poezii se repetă și rezultatul este apariția unor poezii plictisitoare, neinteresante. În asemenea poezii se pare că poetul „fuge de sine“, se teme să-și exprime propria individualitate și astfel versurile se revarsă în șuvoiul comun, pierzându-și originalitatea, amprenta personală. Tipicul în artă se realizează însă tocmă în formă individuală, inedită, unică. Altfel, el pierde caracterul artistic. În poezie, dacă poetul descrie cu nepăsare faptele, dacă nu aduce ceva nou, personal, conținutul artistic se irosește.

Trebue spus deasemeni că poezii nu lucrează încă suficient versurile, că nu se străduiesc întotdeauna să găsească mijloacele de expresie cele mai potrivite. Apar încă poezii nefinisate, care dovedesc indiferență față de forma artistică.

Succesele oglindite în antologia „Poezia nouă în R.P.R.“ îndreptălesc convingerea că poezia noastră se va ridica pe o treaptă superioară.

Participând mai activ la lupta poporului, aprofundând învățătura Partidului, învățând din măiestria clasicilor, urmând modelul poeziei sovietice, poezii noștri trebue să privească cu mai multă severitate lipsurile din propria lor creație și să lupte pentru făurirea unei poezii demne de epoca noastră.

Calea realismului socialist este victorioasă pe frontul nostru poetic, însă ea trebue lărgită și consolidată. În fața poezilor sunt deschise perspective de creație uriașe, vaste.

Cum arăta poetul Scipaciov într'un articol recent publicat în „Pravda“:

„Cititorul așteaptă dela poeți și chipuri epice monumentale, și publicistică poetică inflăcărată, și versuri delicate despre frumusețea naturii, versuri pătimașe și sincere despre bucuriile și durerile dragostei, versuri despre tot ce umple inima omului.

Poezia noastră are nevoie de forță demascatoare, de cuvântul biciuitor al satirei. Slăvirea vitejiilor, patosul demascării, bucuria cunoașterii, destăinuirea sentimentelor, cugetări filosofice, glume vesele, iată ce poartă în sine adevărata poezie.

Ea trebuie să semene cu o orchestră bună, unde toate instrumentele sunt necesare și se completează unul pe altul“.

Succesele creației noastre poetice dovedesc forța ideilor inovatoare de care este călăuzită munca scriitorilor noștri, resursele de energie și inspirație creatoare care există în poporul nostru.

Cele mai bune poezii ale volumului demonstrează justetea orientării real-ist-socialiste a creației noastre artistice. Peste ani, când se va alcătui un volum de culegeri a literaturii realismului socialist în țara noastră, cele mai bune poezii ale acestei antologii vor figura fără îndoială în această carte.

Când cititorul închide acest volum de versuri, îi revine în minte imaginea vastului șantier de construcție socialistă unde muncesc și luptă oamenii noștri, unde se inspiră poezii noștri. Cititorul

înțelege de unde vine forța și frumusețea poeziei noi, optimiste, militante. Versurile poezilor noștri sunt animate de idealul oamenilor muncii din țara noastră, idealul făuririi socialismului și comunismului, idealul păcii și fericirii popoarelor. Poezia nouă este călăuzită de ideile mărețe ale marxism-leninismului, de ideile Partidului clasei muncitoare, ea confirmă justetea versurilor inspirate ale poetului Jebeleanu:

*De-ai întâlnit Partidul'n cale,
Știi drumul, nu mai rătăcești.
In omul mistuit de iale,
Deschide aripi și ferești.*

*Și inima din pieptu-ți, bună,
Ce-o auzai doar tu alt'dată,
In mii de alte inimi sună,
Puternică și ne'nfricată“*

INTR'UN SINGUR ȘUVOI, NĂVALNIC

În „Sfârșitul Jalbelor“, Al. Jar înfățișă luptele ceferiștilor din 1931, felul cum, sub conducerea comuniștilor, ei pun capăt nenorocitului sistem al „jalbelor“ către stăpânire, sistem preconizat de social-democrații de dreapta.

În „Marea pregătire“ — acest al doilea volum al trilogiei „Grivița“ — scriitorul povestește desfășurarea mai departe a evenimentelor, în primăvara anului 1932.

Este anul Congresului al V-lea al P.C.R., Congres care — așa cum arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — „a constituit un moment de cotitură în viața partidului nostru¹⁾. „Insemnătatea istorică a Congresului al V-lea constă în faptul că el a stabilit principiile organizatorice, ideologice, strategice și tactice ale partidului în lumina învățăturii leninist-staliniste și a experienței bolșevismului.“²⁾

Stabilind aceste principii, Congresul al V-lea a pus în fața partidului și sarcina de a întări organizațiile din centrele industriale, de a-și intensifica indeoschi activitatea în rândurile ceferiștilor, lărgind succesele obținute în această direcție. Luptele ceferiștilor constituiau o verigă esențială în desfășurarea mișcării revoluționare din această perioadă. Sub directa conducere a tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, a avut loc la București, la 20 Martie 1932, Conferința pe țară a muncitorilor ceferiști, „la care au luat parte reprezentanții opozițiilor sindicale roșii din sânul sindicatelor reformiste din centrele importante ceferiste.“³⁾ În luna următoare, Aprilie, secretariatul partidului convoacă o plenară a Comitetului Central, care subliniază

necesitatea trecerii dela forme general agitatorice și ilegale de mobilizare a masselor, la forme superioare, fățișe de mobilizare și organizare a masselor.

Volumul al II-lea din trilogia Grivița înfățișează tocmai această nouă etapă a luptei. În mare, subiectul romanului se organizează pe linia realizării celor două obiective imediate în cadrul noilor forme de luptă, de mobilizare și de organizare a masselor ceferiste: alcătuirea comitetelor de acțiune și apoi lupta pentru cucerirea sindicatelor prin izgonirea dela conducere a trădătorilor socialiști de dreapta. Arătând cum au fost atinse aceste obiective, în ciuda tuturor piedicilor puse în cale, arătând cum crește conștiința revoluționară și capacitatea de luptă a masselor conduse de comuniști, romanul comunică sentimentul optimist al încrederii în forța de neînving a clasei muncitoare. Deși în ultimele pagini ale cărții află că a fost pusă la cale o nouă lovitură împotriva intereselor muncitorimii — excluderea din uniune a sindicatelor cucerite de comuniști — cititorul știe că nimic nu va putea frânge elanul revoluționar al clasei în atac.

Povestind lupta pentru realizarea acestor obiective, scriitorul izbuteste să înfățișeze un tablou cuprinzător al epocii. Pe fundalul întunecat al unei vremi de

1) „Articole și cuvântări“, Ed. pentru literatura politică 1952, pag. 528.

2) Ibid, pag 531.

3) „Scânteia“ din anul 1932, articolul „Conferința muncitorilor ceferiști“.

cumplită înăsprire a exploatării și de tascizare a țării, se profilează — cu contururi îngroșate de viziunea de militant a autorului — eroii, grupurile de eroi, forțele încheștate în luptă.

Dacă urmărim cu dragoste și pasiune înflăcărată organizarea muncitorilor în vederea luptei inevitabile ce se profilează la orizont, ne revoltă și ne desgustă farsa sinistră jucată pe plan național și internațional de către capitaliști, care înrobesc popoarele și pregătesc războaie imperialiste pentru a-și mări profiturile, pentru a încerca să evite prăbușirea istoricește necesară a regimului ce le asigură huzurul.

Vedem cum, în umbra palatului, regele și asociatul său întru jaf, administratorul delegat al trustului românesc Petromet, urzesc planuri pentru a ieși din criză pe spinarea muncitorimii, cum încearcă să stăvilească avântul revoluționar al maselor, înșelându-le prin remanieri ale guvernelor sau prin sprijinirea acțiunilor diversioniste ale social-democraților și ale legionarilor. Vedem cum planurile marilor capitaliști din țară se împletesc cu cele ale trusturilor internaționale, cum toți se concurează câinește, dar urmăresc în fond acelaș țel: profitul și distrugerea Uniunii Sovietice. Asistăm la uriașul scandal al afacerii „Armscot”, când un colț al perdelei de purpură ce ascunde tronul este ridicat pentru o clipă și sunt desvăluite matrapazlăcurile criminale, desfășurate pe scară internațională, ale marilor capitaliști din țară în frunte cu regele, și ale marilor trusturi internaționale.

Împotriva acestor tâlhari de codru îmbrăcați în haine de miniștri și regi, mari industriași, diplomați sau oameni politici, împotriva întregului regim bazat pe exploatare luptă clasa muncitoare, strângându-și rândurile într'un singur suvoi, năvalnic, sub conducerea partidului care pășește cu hotărîre pe drumul trasat de Congresul al V-lea.

★

În toată această acțiune pentru traducerea în fapte a hotărîrilor Congresului al V-lea, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — în calitatea sa de atunci, de secretar al Comitetului Central de acțiune pe țară al mun-

citorilor ceferiști — a avut un rol hotărîtor. Scriitorul s'a văzut deci în fața problemei — dificilă și de mare răspundere artistică — de a înfățișa chipul conducătorului poporului nostru. Fără a se încumeta să prezinte direct și din plin activitatea celui ce conduce la luptă muncitorimea ceferistă, fără a prezenta nemijlocit personalitatea sa, complexitatea și adâncimea preocupărilor, gândurilor și sentimentelor sale, scriitorul a izbutit totuși să sugereze indirect ceva din toate acestea. Asistăm de plidă la ședința în care tovarășul Gheorghiu este ales *bărbat de încredere* al ceferiștilor din Dej. Scriitorul nu reproduce pe larg cuvintele tovarășului Gheorghiu-Dej, nu ne descrie amănunțit chipul, gesturile lui. Insistă însă asupra ecoului pe care cuvintele *bărbatului de încredere* îl trezesc în sufletele ascultătorilor. Oamenii simt că năzuințele lor vor fi împlinite, căci glasul acesta răsună „*cu totul altfel decât al celor care vorbiseră vreodată în sala sindicatului*”. Un muncitor „*își îndreaptă spatele încetîșor, ca să nu-i turbure pe cei din jur*”; în fundul sălii, un bătrîn care se urcase pe o bancă, își mai pune și palma ca o pîlnic la ureche ca să audă mai bine și-și mușcă tăcut buzele. Când un întîrziat încearcă să-și facă loc pentru a pătrunde în sală, un murmur surd de protest îl țintuește locului. Exprimînd gândul și voința lor, a tuturor, cuvintele vorbitorului îi unesc pe toți (închegînd un colectiv solidar). Această întărire a sentimentului de solidaritate, scriitorul o notează cu precizie printr'un amănunt exterior semnificativ: „*Oamenii se apropiară unii de alții...*” Și pentru a lămurii cauza și sensul acestei apropieri, adaugă: „*Fețele lor concentrate de atenție erau scîldate în lumină*”. E lumina nădejzilor înforțate în suflete, dar și lumina primăverii de afară. Căci natura contribuie și ea, în această scenă, la conturarea personalității conducătorului: „*Diu când în când glasul vorbitorului era acoperit de zgomotul bucăților de zăpadă care lunecau de pe acoperiș pe stradă. Urma o lăcere scurtă...*” Bubiutul acesta surd marchează solemn frazele vorbitorului și totodată sugerează sfârșitul iernii aspre și poate și al vieții

chinuite. Când citește Manifestul-program, chipul cmului dela tribună e luminat de razele scarelui de primăvară. Ca și în sufletele camenilor, și afasă primăvara biruia: „Soarele primăverii sfâșiase norii și strălucirea razelor sale se adunase parcă în ochii lui, încapându-i”.

Evident, numai o atare scenă, chiar reușită, și câteva aluzii ici-colo în restul rmanului, sunt departe de a fi suficiente pentru cglindirea deplină a rolului hotărîtor pe care l-a avut tovarășul Gheorghiu-Dej.

Din complexitatea problemelor ridicate de Congresul al V-lea, aceea pe care cartea lui Jar izlutește să o pună cu toată tăria este acțiunea de strângere a tuturor efer-turilor clasei muncitoare într'un singur șuvoi.

Lupta pentru realizarea primului obiectiv imediat — alcătuirea cmitetului de acțiune — este prezentată dramatic. Autorial nu netezește artificial, cu tăvălugul idcalizator, gcutățile drumului; nu trece cu vederea ciccnirile cu trădătorii și cu greșelile tovarășilor cinstiți.

Ca întctdeaură, și aici, veridicitatea este chezașia adevăratului dramatism în ată.

Când manifestul cmitetului de acțiune pe țară se răspândește în Atelierele Grivița, muncitorii încep să se agite. Inspăimântat, președintele sindicatului reformist, social-democratul Gavât, alcaigă la fărtații săi să le anunțe primejdia și să le ccară sfatul. Dacă toți ccomuniștii și camenii îndrăzneți ca Goj primesc cu bucurie manifestul, alți muncitori, deși cinstiți, îl întâmpină cu rezerve. Unii se tem de riscurile unei acțiuni în afara cadrului îngăduit de legile în vigoare.

„Știn noi ce-s alea jalbe.. vorba e însă că dacă intrăm în cmitetul de acțiune ne înhață și la nimic n'ajungem. In cel mai bun caz ne-cm întâlni cu toții la Doftana sau la Jilava“. Glasul îi era frânântat de o nare neliniște. Ar fi vrut să aște un drum de luptă, nici cu totul în litera legii, dar nici cu totul în potrixa ei, și negăsindu-l se uita năucit la Calomir”.

Alții, căzând în extrema cealaltă, nu

înțeleg rostul frontului unic, nu vor să aibă nimic de-aface cu social-democrații și cu sindicatul lor, „Locomotiva”.

„Eu aș zice să rămână ei la „Locomotiva” iar noi ceștilalți să trecem în frontul unic cu Cmitetul”. Există apoi oameni cinstiți, ca strurgarul social-democrat Ceacăru, care, dacă au ajuns să înțeleagă că metodele șefilor lor sunt dăunătoare, nu pot încă accepta gândul că aceștia sunt efectiv niște trădători. Toată această complexitate de raporturi și atitudini, scriitorul a sesizat-o. Deaceea, ședința în care este ales cmitetul de acțiune al Atelierele Grivița nu decurge liniștit, în stilul sec al unui proces verbal formal. Se ciocnesc aci oameni vii și complexi, cu ideile și pasiunile lor. În spațiul restrâns a două trei pagini, cititorul trăiește cu încordare drama întregului colectiv: se va constitui cmitetul de acțiune, vor intra oamenii cei mai cinstiți și numai ei? Trăiește însă totodată drama personală a lui Ceacăru, care nu se simte demn să facă parte dintr'un cmitet de acțiune care socotește pe șefii lui politici drept trădători, drama comunistului Țugui, care se vede aspru criticat de tovarăși pentru atitudinea lui sectară, stărgistă, drama hamalului Ion Ceapă care se întreabă dacă el, neștiutorul de carte, poate conduce pe alții, bucuria vâjnoasă a lui Goj, fericit că i se dă ocazia să lupte așa cum dorea, zbuciumul bicisnic al fierarului Crihan, pe care-l cam sperie dărzenia consecventă a comuniștilor, dar care nu socotește util să spună deschis ce gândește, etc.

Tot atât de dramatic este înfățișată și bătălia pentru atingerea celui alt obiectiv imediat: izgonirea conducerii trădătoare social-democrate a sindicatului. Măcar „la ei acasă“, în sala sindicatului „Ior“, se socoteau siguri șefii social-democrați Gavât, Margăru, Hudici. E drept că-i hârțuia uneori opoziția roșie din interiorul sindicatului, dar, practic, izbuteau să facă tot ce vreau ei. Acum venise momentul să fie izgoniți și din acest ultim refugiu. Datorită experienței câștigate, datorită muncii de lămurire duse de ccomuniști, conștiința de clasă a muncitorimii ceferiste se desvoltase. Oamenii nu se mai lăsau așa de ușor înșelați. Viața,

faptele de fiecare zi, le arătasera că nu pot avea nici o încredere în conducerea social-democrată a sindicatului.

De aceea, când Gavât încearcă să aplice din nou obișnuita stratagemă cu excluderea din sindicat a câtorva „indivizi rebeli” și închiderea discuțiilor, se trezește în fața unei săli ostile. Oamenii încep să se înfierbânte, vociferează. Ceacăru protestează cu vehemență împotriva faptului că a fost exclus din sindicat. Tot mai numeroși sunt cei care-i iau partea și acuză pe Gavât. Și printre ei se numără nu numai comuniștii, dar și social-democrații cinstiți. Președintele și acoliții săi simt că le fuge pământul de sub picioare, își pierd cumpătul. În cele din urmă, dau bir cu fugiții. În locul lor, trece la masa prezidențială Calomir, care conduce mai departe ședința, declarând: „*Tovarăși, am curățat locul, dar să nu alegem acum pe oricine*”.

În prezentarea acestei ședințe furtunoase, scriitorul a folosit alte mijloace decât cele cu care relatase alegerea Comitetului de Acțiune. Aci, nota dominantă este aceea a sarcasmului. Există și aci o grație dramatică, dar ea merge dela împunsătura cu aspect de glumă inofensivă până la sarcasmul și invectiva nimicitoare. Dela început, cum observă că Mangăru încearcă să-i șoptească președintelui ceva la ureche, oamenii protestează glumind: „*Să auzim și noi, Mangărule! Ce-i vrăjești, șefule?*” Manevra a fost dejuțată. Mangăru trebuie să renunțe a mai „vrăji”. Scriitorul notează, ironic: „*Sprâncenele i se sburliră... își scoase batista suflându-și cu putere nasul, ca să-și ascundă nervozitatea.*” Tot printr'o împunsătură satirică este scos din luptă și alt acolit al președintelui, care încerca să oprească valul de proteste. Hudici obișnuia să-și exhibeze ostentativ ceasul lui de mână, socotind gestul acesta ca o dovadă de supremă distincție. Steflea îi strigă batjocoritor: „*— Măi Hudici, măi, ia mai închide tu pliscul! Și ca să avem timp berechet, întoarce cesulețul ăla dela mână cu două ore înapoi*”.

Însfârșit vine și rândul președintelui. Infuriat la culme că oamenii îndrăznesc să vorbească deși el nu vrea să le dea

cuvântul, Gavât lovește cu pumnul în masă atât de puternic, încât sticlucă cu cerneală violetă sare în sus și se rostogolește pe podele stropind de jur împrejur: „*— Ce te faci acum, Gavât? Cu ce-o să mai scrii jalbele, că ți s'au dus dracului cerneala?*” *Un hohot de râs se rostogoli peste capetele oamenilor. Hudici se aplecă repede și ridicând sticlucă golită o puse cu un gest solemn pe masă, sub nasul șefului său. Răsetele izbucniră iarăși*”.

De data aceasta, sfredelul râsului a pătruns mai adânc, în miezul lucrurilor. Ceeace condamnă oamenii acum prin râsul lor, nu mai este un gest izolat sau o trăsătură secundară a celui în cauză, ci ansamblul activității lui; mai mult chiar, însăși politica partidului respectiv, sistemul de ploconire trădătoare față de burghezo-moșierime.

De aceea, ca o continuare firească a râsului nimicitor care a cuprins sala și s'a revărsat asupra lui Gavât, vin cuvintele zdrobitoare ale lui Calomir:

„*— Mai avem și alte drepturi, tovarăși! Iată, stă scris: Membrii Sindicatului au dreptul de a schimba pe președinte și chiar comitetul întreg. Nu vă fie cu supărare, domnule președinte, dar așa scrie în... statut.*” *Bărbia lui Gavât, ca un vârș de galoș se schimonosi dintr'odată și chipul lui păli. Calomir puse punctul pe i: noi sindicaliștii ne gândim să aplicăm întocmai aceste prevederi ale statutului. Intocmai, mă auzi, Gavât?*

Președintele sări până la marginea scenei și urlă cu gâtul întins țepăn înainte: — N'ai cuvântul!”

Izgonirea conducerii social-democrate a sindicatului nu înseamnă încă rezolvarea completă a problemei: trebuiau preluate cu fermitate frânele, puși alți oameni în loc, oameni de încredere care să ducă munca mai departe, organizat, în cadrul sindicatului legal. Acest al doilea pas, muncitorii — nehotărâți — întârzie să-l facă. Pe de altă parte, comitetul de acțiune ales de curând își concentrează atenția asupra unor probleme organizatorice și neglijează munca de preîntâmpinare a concedierilor.

Noua lovitură a stăpânirii cade tocmai în acest moment critic. Puțin timp îna-

inte de sfârșitul zilei de lucru, pentru a nu lăsa muncitorilor posibilitatea de a organiza o acțiune de protest, administrația anunță concedierea în masă a tuturor oamenilor în vârstă. Dar celula comunistă a Atelierelor știe să facă față acestei situații critice. Intrându-se neîntârziat într'un vagon părăsit din curtea Atelierelor, comuniștii găsesc — după o scurtă, dar furtunoasă discuție — calea cea justă de acțiune și trec imediat la fapte. Ei organizează și se pun în fruntea muncitorilor revoltați, întărindu-i în hotărârea de a merge cu dârzenie până la capăt în acțiunea lor de protest energetic, dar ferindu-i totodată de încercările cu caracter diversionist și provocator ale dușmanilor.

Ca și în „Sfârșitul Jalbelor“, Al. Jar își dovedește și în „Marea Pregătire“ capacitatea de a înfățișa masele în mișcare. Unele dintre cele mai puternice episoade din roman sunt cele în care ne e povestită manifestația invalizilor de război și a șomerilor în centrul orașului sau acțiunea de protest din curtea Atelierelor C.F.R. În aceste scene de masse, scriitorul izbuteste să dea imaginea concretă a forței uriașe, de neînving a poporului, precum și imaginea lașității și sălbăticiiei inumane a exploataților.

Impresionant este tabloul coloanei demonștrărilor de invalizi și șomeri care au străpuns cordoanele de jandarmi și s'au revărsat în Calea Victoriei, citadelă a luxului îmbuibărilor: „*Parcă năvalise un vânt aspru, stârnit din senin, asupra feciorilor de bani gata, a duduișelor în taioare de primăvară, — șic parizian — asupra ofițerașilor strânși în corsete și pudrași până peste urechi, asupra fanților cu monoclu, a prostituatelor de lux și bătrânilor libidinoși, tulburându-le lenca. Unii intrară repede în cafenele și cofetării, alții o luară la sănătoasa, ca să nu mai vadă spectacolul acesta îngrozitor cu un coșmar. Un tânăr spilcuit alerga în zig-zag de pe un trotuar pe altul, neștiind încotro s'o apuce. În sfârșit, sări într'o birjă și începu să lovească cu pumnii în spatele birjarului. Limuzinele abia izbuteau să treacă, claxonând cu turbare.*“

Dar „inventivul“ prefect de poliție

are o idee năstrușnică. Trimite pompierii cu tulumbele de apă să oprească manifestația invalizilor. Idee de sadic, pentru care noțiunea de demnitate omească a dispărut cu totul, idee de slugoi netrebnic obișnuit să fie înjosit și să înjosească tot ce atinge. După ce tulumbele pompierilor intră în acțiune împotriva invalizilor, Calea Victoriei ia un aspect apocaliptic. Cu sarcasm amar, autorul subliniază caracterul acuzator al acestui dezastru: „*Pe strada udă ca după o ploaie torențială, pe asfaltul lucios, zăceau împrăștiate bastoane, cârji, sfori, picioare de lemn. O cârjă ruptă se oprise într'o vitrină, printre corsajele și combinezoanele de mătase. Pe marginea trotuarului lângă rigolă, sclipea ca ochiul unui muribund o decorație: „Virtutea Militară“ clasa a II-a.*“

Episodul manifestației de protest din Curtea Atelierelor C.F.R. este impresionant într'alt chip. Aci impresia de forță de neînving este încă mai puternică. Cei peste două mii de oameni ce se adună în fața clădirii Administrației sunt muncitori ceferiști; au mai luptat și știu să lupte împotriva stăpânilor. Sunt organizați. Chiar dacă unul sau altul mai șovăie, cei mai mulți știu precis ce vor, sunt gata să acționeze cu energie. În fruntea lor stau comuniștii. Delegații muncitorilor pătrund cu forța în clădirea Administrației cu ușile baricadate. Hamalul Ion Ceapă își proptește binc umărul în ușa ferecată, o dă înlături și pășește liniștit înăuntru. Prin felul în care descrie această scenă, autorul pune în lumină forța poporului, disprețul lui pentru slugile exploataților. Gesturile și întreaga comportare a hamalului sunt caracteristice acestui om care se numește Ion Ceapă, dar sunt totodată tipice pentru întreaga categorie socială pe care o reprezintă, pentru poporul din care face parte. Când descoperă în dosul ușii pe căpitanul Stratulat cu jandarmii, Ceapă se oprește o clipă nedumerit, dar își păstrează calmul imperturbabil. Pentru ca totul să decurgă în ordine, el „se lasă greu pe picioare“, stăvilind o clipă înaintarea celor ce se îmbulzeau din spate, apoi „mormăie“:

„— Iar dumneata, domnule căpitan? și

și vâri, cu gestul lui obișnuit, mâinile în mânecile largi ale șubei. Clătina din cap desamăgit și se urni încet, continuându-și drumul. Cunoștea terenul, mai fusese pe aici mai demult, într'o delegație“.

Este, în toate aceste gesturi, calmul forței sigure de sine ce nu se lasă abătută din drum, pașnică dar necruțătoare. Degeaba încearcă Stratulată să-l oprească pe Ceapă, apucându-l de piept. Acesta îi dă mâna la o parte, „ca pe un lucru neînsuflețit“ care-l încercă, dar care nu merită mai multă atenție. Ceapă — notează autorul cu același simț precis al situației și al cuvântului potrivit — „se mișca încet, cumpănit, împingând pas cu pas pe jandarmi înspre capătul culuarului“.

Trebuie remarcat faptul că, față de „Sfârșitul Jalbelor“, Al. Jar a realizat un progres. Acum nu vedem numai mulțimea ca atare, ci și oamenii care o compun. În felul acesta înțelegem mai clar însăși acțiunea mulțimii, care nu mai rămâne o masă informă, o forță difuză și haotică.

În cadrul acțiunii masei, se definesc în cartea lui Jar câteva personalități destul de bine conturate. În „Sfârșitul Jalbelor“ personagiile pozitive puteau fi considerate în bună măsură ca replicile, repetate la infinit printr'un joc de oglinzi paralele, ale aceleiași prototip. Identificarea diferitelor personalități se făcea prin mijloace superficiale și exterioare, semne de recunoaștere adăugate de autor pentru a suplini lipsa unei caracterizări mai adânci. În „Marea Pregătire“, eroii se definesc prin faptele, gândurile și sentimentele lor. Figura lui Horja de pildă, secretarul celei comuniste din Atelier, era abia schițată în „Sfârșitul Jalbelor“. Acum știm mai multe despre el. Il îndrăgim nu pentru ceace declară autorul despre eroul său, ci pentru că îl vedem conducând efectiv munca pentru alcătuirea Comitetului de acțiune, luminând pe muncitorii care nu înțelegeau rostul frontului unic, călăuzind în mod principial desbaterile în ședința de alegere a Comitetului. Il vedem apărând linia partidului, linia atitudinii consecvent revoluționare, criticându-i atât pe Țugui, care aluneca pe panta acțiunii stângiste anarhice, nepregătite, cât și pe Calomir, care din pruden-

ță excesivă se împotmolea în terenul mlăștinos al codismului. Il vedem deasemenea pe Horja, preocupat de creșterea cadrelor tinere (relațiile cu Vasile Roaită), sau lămurind pe oamenii cinstiți chiar din rândurile micii burghezii, meseriași mărunți ca Hâncu, înșelați de măsurile guvernului. Il vedem ascultând cu atenție și comunicând mai departe forurilor superioare ale partidului bănuielile lui Goj cu privire la Vasile Călcă, deși nu are încă dovezi suficiente pentru a trece la măsuri directe. Il vedem deslușind pericolul atitudinii pline de rezerve împăciuitoare a lui Crihan, sau descoperind sub masca de revoluționar bătăios pe agentul provocator strecurat în rândurile muncitorilor. Il vedem conducând în luptă masele, cu tactul și înțelepciunea unui bun comandant care știe să le însuflețească elanul, dar și să potolească ieșirile nesăbuite, îndrumând energiile pe calea justă a luptei eficiente. Își rămâne adânc întipărită în minte acea imagine plină de dinamism a lui Horja, mergând în fruntea coloanei de muncitori, purtat de valul mulțimii și conducând-o, contopindu-se cu ea și ivindu-se, ici-colo, adresându-se când unuia, când altuia, vorbindu-le tovarășilor dela om la om, prietenește, fiecărui în parte, sgâlțându-i, îmbărbătându-i, dând răspuns năzuințelor, întrebărilor ce-i frământă, visând împreună cu ei visul pe care-l va împlăni.

„— Deci aveți încredere în comitet, așa e? Pentru că el nu umblă pe două căi și nu se ploconeste la trei uși. Asta-i comitetul nostru, tovarăși! Și Horja lovi cu pumnul aerul, asemeni unui ciocan. Coborî înfierbântat de pe trepte, urmat de cei din jurul lui și de alți câțiva din preajma scării. Un bătrân turnător se uită la el clătinând din cap cu tristețe. Horja îl luă de braț, vorbindu-i din mers, dar adresându-se în același timp și celorlalți care-l însoțeau:

— Nu vreun domn director, ci tu m'ai învățat să torn fonta. Și iată cum ai fost răplătit. Întrebă pe cei care călcau alături de el: — Bună răsplată, nu? Se opri după câțiva pași și se întoarse privind oamenii care-l înconjurau. Moga, copleșit de amărăciune, își freca bărbia și ofta. Horja gândi: „El vede numai necazul din jur“. Il tras

lângă el, certându-l: — Ei, Moga, Moga! și-l smuci cu tărie de braț.

— Ce să mai zic? Îngăimă Moga, și buzele i se frământară apoi mute. Lăsă capul în jos, de parcă toate nenorocirile lumii îl apăsau, gata să-l strivească.

— Zi că am fost înșelați, îl sgâlțâi Horja, trăgându-l după sine. Il lăsă după câțiva metri, se opri iar și vorbi cu patimă: — V'ăți lăsat duși de fâgăduelile stăpânilor și de vorbele mieroase ale lui Gavât. Ați crezut în legi și legile ne-au dat liste de șomeri. Legi de foamete și lanțuri, măi tovarăși!

O luă mai departe spre poartă, urmat de sutele de muncitori care îi ascultau în tăcere glasul puternic, clocotind de ură.

Când ajunge la poartă, îi vine greu să se despartă de tovarăși. Un ultim cuvânt de îmbărbătare: „E greu, amarnic de greu drumul nostru. Dacă suntem uniți, nu-i putere în lume să ne poată înfrânge. Hei, dacă clasa muncitoare e unită, apoi... Tăcu, scrutând cu privirea aprinsă curtea atelierelor“. Goj îl întreabă nerăbdător: „Apoi ce?“ și Horja răspunde în numele lui și al tuturor, exprimându-și încrederea în viitor, în acel viitor care astăzi a fost înfăptuit:

„Apoi și aceste ateliere vor fi numai ale noastre, rosti cu hotărâre Horja, punându-și șapca în cap și, aruncându-și o ultimă privire în imensitatea întunecată a curții, trecu dincolo de poartă“.

Congresul al V-lea arătase că sarcina de bază care stătea în fața partidului, era strângerea într'un singur șuvoi de luptă a valului revoluționar în creștere și că deci „lupta pentru majoritatea clasei muncitoare este punctul de plecare al întregii activități a partidului... Instrumentul principal pentru atingerea acestui scop este tactica frontului unic de jos, pe baza cerințelor zilnice ale maselor populare“.

Romanul „Marea Pregătire“ arată cum s'a dus lupta pentru realizarea acestei sarcini, în condițiile anului 1932. Dacă bătălia împotriva sistemului jalbelor fusese în bună parte câștigată în etapa anterioară, povestită în „Sfârșitul Jalbelor“, acum începe să se desemneze cu acuitate un nou pericol: influența aripei de stânga a social-

democrației. În ceea ce privește lupta în centrele industriale, Congresul al V-lea dăduse ca indicație strategică fundamentală sarcina „să -și îndrepte lovitura principală împotriva social-democrației și a aripii ei așa zise „de stânga“, ghelenteriste, ca principal sprijin social al burgheziei în rândurile clasei muncitoare“ 4.)

Oglindind veridic realitatea, scriitorul a indicat creșterea acestui nou pericol prin locul mai mare pe care l-a acordat în roman fierarului Crihan, socialistul „de stânga“. Personagiul acesta este unul dintre cele mai reușite din „Marea pregătire“. Ca și în cazul eroilor pozitivi Horja, Țugui și Calomir, explicația trebuie căutată în faptul că autorul a pătruns mai adânc în lumea de gânduri și sentimente a personajilor, desvăluind astfel resorturile intime ale faptelor lor, izbutind astfel să le individualizeze prin problemele care le frământă și rezolvarea pe care o dau acestor probleme, prin felul cum intervin în desfășurarea acțiunii, nu pur și simplu prin amănunte exterioare, etichete lipite farmaceutic.

Crihan pare un om cinstit. Combate pe conducătorii social-democrați Gavât, Mangăru, etc., se alătură muncitorilor în acțiunile lor de protest și impresionează pe aceștia prin felul său de a expune problemele campănit și temeinic, prin atitudinea lui de om chibzuit. Nu e de mirare deci, că muncitorii îl aleg în comitetul de acțiune și că, mai târziu, obține o majoritate covârșitoare atunci când se pune problema alegerii unui nou președinte al sindicatului, după izgonirea conducerii trădătoare.

Că și Crihan se află pe calea trădării clasei muncitoare, nu-și dau seama nici muncitorii, dar așa cum notează cu justețe autorul — nici Crihan însuși. El se crede cinstit — șeful lui și Siguranța se servesc de el, fără a-și descoperi jocul. E convins că vede mai just decât comuniștii, că urmărește acelaș țel, dar cu alte mijloace, mai potrivite. Demontând în fața noastră mecanismul sufletesc al acestui personaj,

4) Gh. Gheorghiu-Dej — „Articole și cuvântări“ Ed. pentru literatură politică 1952, pag. 530

scriitorul ne atrage atenția asupra acelor resorturi care vor declanșa trădarea. La alegerea comitetului de acțiune, Crihan se cam sperie de „dohorirea complectă a burgheziei“, dar nu spune nimic: „Om vedea, om vedea tovarăși“, și iarăși „își ascunse ochii în batistă“. Frica aceasta de măsurile cu adevărat revoluționare arată pe oportunist; nemărturisirea rezervelor indică pe omul laș, care fuge de răspundere și e deci gata să înșele. Atitudinea față de comuniști, e deasemenea semnificativă: „*Așa-s comuniștii ăștia: cum gândești altfel decât ei, gata, te-au și însemnat cu fierul roșu, că ești trădător*“. Violența îi repugnă lui Crihan în mod absolut, în orice împrejurări: nu o apreciază nici ca tactică politică și-i sgârie și nervii „sensibili“. Singurul loc în care se simte cu adevărat bine este acasă, între cei patru pereți care-l izolează de lumea dinafară. „*Nimeni nu-l va mai răscoli cu întrebări. In casa lui se simțea stăpânul absolut al gândurilor sale*“. Casa aceasta, în care Crihan se simte fericit, este un cuib călduț, molesitor, în care soția sa, fiică de chiabur, îl cocoloșește repetându-i mereu: „*Ești prea sensibil pentru bătăniile lor. Nu-s de tine, crede-mă!*“ Indopându-l cu bunățate trimise de tata socru, ea îi șoptește „cu dragoste“: „*Ce ne pasă nouă de ceilalți, bărbănelule*“. Deși visează vremea când se va putea retrage liniștit pe pământurile pe care le va moșteni dela socru-său, Crihan nu are nici măcar curajul de a fi egoist, așa cum năzuște de fapt. „*Dacă ar fi stat departe l-ar fi chinuit conștiința, această conștiință imprecisă, căldică, hârțuită de atâtea dorinți contradictorii, sbătându-se între tumultul luptei politice și liniștea căminului său*“. Înfrățind cu atenție mecanismul acestui suflet bicisnic, autorul nu procedează obiectivist. Simți disprețul lui pentru o atare „conștiință căldică“, cu atât mai periculoasă cu cât pretinde a fi „conștiință“, simți repulsia lui pentru acest Crihan preocupat să-i fie lui bine, să nu-i atingă nimeni „personalitatea“, să nu i se bage nimeni în suflet—, „sectorul său particular“ care stă deasupra partidului și sindicatului.

Dacă au învățat să cunoască pe social-

democrații de dreapta, ca Gavât și Mangâru, muncitorii nu știu încă să descopere joshnicia acestui tip mai subtil de trădător al clasei muncitoare. Numai comuniștii i-au pătruns jocul. Ceilalți se vor dumiri mai târziu, dar se vor dumiri; nu vor putea fi înșelați multă vreme: „*Acest Crihan — îi spune Gheorghiu lui Horja — va tremura curând înaintea celor care l-au ales așeară*.“

Pentru moment, Crihan, social-democratul gheleterist rămâne președinte al Sindicatului. Pentru moment, social-democrații de dreapta goniți pe ușa din față se întorc pe ușa din dos; înlăturați dela conducerea sindicatului, demascați în fața muncitorimii, ei încearcă să saboteze lupta, strecurându-se înăuntrul comitetului de acțiune prin oameni „noi“, neuzați, ce se declară alături de comuniști, hotărâți să lupte cu energie. Un astfel de tip de trădător strecurat în comitetul de acțiune este Gâlcă. Scriitorul l-a descris cu multă subtilitate, insistând asupra priceperii cu care acest personaj odios știe să-și ascundă adevăratele țeluri sub masca revoluționarului zelos, care nu visează altă fericire mai mare decât aceea de a intra în rândurile partidului comunist.

În genere se poate spune că unul din marile merite ale cărții lui Al. Jar îl constituie felul cum e înfrățit dușmanul: veridic, deci periculos, odios și ridicol totodată. Aceasta pentru că — fie că e vorba de valeți ai burgheziei, social-democrați de dreapta sau de așa zisa „stânga“, plătiți de Siguranță ca și colegii lor întru soldă, legionarii; fie că este vorba de înșiși reprezentanții marii burghezii din țară sau ai tusturilor internaționale — scriitorul îi desface în bucăți ca pe niște fanteșe, arătând cititorului că sunt în fond lipsiți de omenie, de viață, condamnați la pieire prin înseși condițiile lor de clasă.

Luptele muncitorești au loc — scrie tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej—, „*în condițiile în care Uniunea Sovietică obținea victorii hotărâtoare pe frontul construcției socialismului, în timp ce lumea capitalistă era cuprinsă de o criză economică de o amploare fără precedent, în condițiile în care burghezia*

căuta o ieșire din criza economică, pe de o parte pe calea înfrângerii clasei muncitoare, prin instaurarea dictaturii fasciste, iar pe de altă parte pe calea deslănțuirii războiului⁵⁾.

E deci firesc ca în cartea lui Al. Jar să evolueze pe prim plan regele Carol și administratorul delegat al trustului românesc „Petromet.” În mâinile lor, ca reprezentanți ai marii burghezii ce pregătea terenul dictaturii fasciste, se strâng din ce în ce mai mult toate sforile. În halat și papuci, irascibilul și libidinosul monarh candidat la dictatură își primește sfetnicul intim și asociatul întru afaceri banditești în stil mare. Impreună, acolo la palat, pun ei la cale treburile statului, simplu instrument în slujba intereselor lor de mari capitaliști. Impreună, pe baza planurilor abil ticluite de Cezar Parthoniu, completate cu „inspirațiile” de șantagist fără rușine ale lui Carol, alcătuiesc ei planul unei adevărate ofensive pentru a ieși din criză pe spatele și pe socoteala masselor muncitoare, înșelându-le și sugrumând avântul lor revoluționar care-i sperie.

Miniștrii de Finanțe și Comunicație sunt demși. La sugestia regelui, Parthoniu acceptă chiar să se auto-demită din postul de director general C.F.R., pentru a face jocul până la capăt: masele se vor hrăni câțeva vreme cu noi speranțe, social-democrații se vor putea lăuda că, prin „lupta” lor, au determinat plecarea din guvern a principalilor vinovați de viața grea a muncitorimii. În locul miniștrilor demși, vor fi aduse alte marionete, mai supuse și mai potrivite pentru rolul ce li se atribuie, rol dealtfel gras retribuit. Profitând de relativa acalmie realizată prin înșelarea masselor, se vor încheia noi convenții oneroase cu trusturile internaționale, se vor contracta noi împrumuturi înrobitoare. Expunându-i regelui ce profituri se pot trage de pe urma propunerilor trustului de armament „Armscot”, Parthoniu adaugă:

„—Profiturile mari vor veni din Răsărit... Parthoniu zâmbea pe sub mustața-i căruntă, încredințat că acest ultim argument e decisiv. „Argumentul”, deși era cam vechi, avea aproape întotdeauna darul să domolească

jurile suveranului. Și într'adevăr fața regelui se îmblânzi. Pregătirile războiului antisovietic erau una dintre preocupările sale cele mai de seamă. Jocul tratativelor pentru încheierea unui pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică și zarva care se făcea în presă în jurul acestor tratative, îl amuzaseră de multe ori...”

Visurile războinice se împletesc cu acelea despre dictatură. Când se pune problema desemnării noilor miniștri, regele declară ritos: „M'am săturat de politicieni. Vreau un „tehnician”, fără partid politic” Explicația acestor dorințe regale e simplă. Autorul precizează: „Năznia să ajungă dictator peste toată țara”, să-și formeze „un cabinet de miniștri, propriu”.

Gândurile suveranului nu sunt departe de ale asociatului și complicelui său.

Acasă la el, în așteptarea omului pe care-l va instala ministru al Comunicațiilor, Cezar Parthoniu — subtilul estel amator de „artă pură” — citește din Valery:

„Inchise pe iumătate ochii, reflectând asupra celor citite. Gândurile lui rătăceau acum, amestecându-se cu fumul albăstrui al țigării. Incerca să-și dea mai bine seama care sunt în societatea actuală „forțele ficțiunii” despre care vorbea Valery. Un gând asemănător acestui fum subțire parcă se desprinsese dindărătul frunții sale încruntate, luându-și sborul departe, deasupra Europei pe care o cunoștea din nenumăratele sale călătorii. Se opri la hotarele Germaniei. Da, fără îndoială, iată unde erau aceste forțe. În filosofia teoreticienilor hitleriști, în lozincile răsunătoare ale liderilor partidului nazist. Făcu drum întors spre România. Constată că aici popularizarea acestor ficțiuni ale unei alte orânduiri, se face încă prea timid. Se gândi la agitațiile legionarilor”.

„Ciudate” sunt drumurile artei „pure”! Duc direct în tabăra fascismului: o piruetă de clasică eleganță și din lumea „torțelor ficțiunii” te trezești ca la tine acasă, în lagărele de exterminare naziste, sau mai aproape, pe pământ autohton, alături de legionari.

Dacă din cauza acelor interese per-

⁵⁾ „Articole și cuvântări,” Ed. pentru literatură politică. 1952, p. 528.

sonale despre care pomenea mai sus, administratorului delegat al Petrometului nu-i convine încă să conlucreze cu naziștii, el e gata să trateze cu trusturile americane. Și doar acestea urmăresc același țel! La Geneva, în timp ce ministrul de Finanțe duce tratative cu comitetul economic, Parthoniu are o întrevedere personală cu observatorul diplomatic american, care declară: „...Dolarii? Bine! Dai petrol! Garanție politică, sigur, cerem. Rusia trebuie desfășurată. Dai petrol, garanție, este dolari. Iși băgă stiloul îndărăt în buzunar, în semn că terminase tot ce avusese de spus“.

Regăsim astfel în romanul lui Al. Jar, oglindită în imagini artistice, veridică, acea situație asupra căreia atrăgea atenția Congresul al V-lea: „...„România se află la marginea lumii capitaliste și se învecinează direct cu țara care construiește socialismul“, ceea ce „determină cu România, alături de Polonia fascistă, să fie unul din cele mai importante inele ale războiului imperialist contrarevoluționar organizat de imperialismul internațional contra U.R.S.S.“⁶⁾

Dar scriitorul izbutește să sugereze ideea că un atare război contrarevoluționar nu are sorți de izbândă. El insistă asupra contradicțiilor din lagărul imperialist, arată cum se mănâncă între ele puterile imperialiste, trusturile internaționale. El arată că tot acest edificiu al lumii exploataților, aparent impunător, are temeliiile puțrede. Dacă în prezentarea acestei faune de exploatați — cu speciile ei variate dar înrudite — dela rafinatul Parthoniu până la bătăranul cinic Carol, dela „cruditul“ academician Calotescu până la placidul Buzdugan, din familia Trahanacheștilor, și până la „șmecherul“ Stamatiade din familia Cațavencilor, autorul a folosit din plin mijloacele șarjei satirice, evocând tipuri care sunt odioase și ridicole totodată, el a dat cu aceleași mijloace și o imagine de ansamblu a acestei lumi înfățișând cu trăsături groase scandaloasa afacere „Arm-scot“ ca o supremă încununare a acestei farse sinistre...

Toți „frunțașii“ țării, regele și Cezar Parthoniu, generalii dela statul major al armatei, toți sunt în solda marilor trusturi internaționale franceze, engleze, germane sau americane. Toți se spionează,

se înșea și se șantajează reciproc. Regele șantajează fără menajamente pe ministrul Calotescu, obligându-l să-și dea demisia sub amenințarea că va publica în presă fotografia doamnei Calotescu, surprinsă de obiectivul fotografului în timp ce zăcea goală într'un club clandestin de morfomane din înalta societate, club la care poliția operase o descindere. Parthoniu, la rândul-i, șantajează pe ministrul Stamatiade, amenințându-l că-l va izgoni din consiliul de administrație al Petrometului, sursă nescată de venituri. Calotescu și Stamatiade se răzbună pe rege și pe Parthoniu, declanșând scandalul cu afacerea „Arm-scot.“ Căci aceste șantaje și răzbușări între persoane se împletesc cu șantaje și răfuei între marile trusturi, între marile puteri imperialiste. Calotescu și Stamatiade sunt în solda Germaniei hitleriste, regele și Parthoniu sunt legați de trustul franco-englez de armament „Arm-scot“. Mituind pe un inspector dela Finanțe, Calotescu îl determină să facă o descindere inopinată la sediul trustului „Arm-scot“ și intră astfel în posesia listelor de plată a subsidiilor, listă pe care figurau mulți dintre „demnitarii“ țării, inclusiv regele. Totodată, obține dela nemți o fotocopie a bilețelului compromițător scris de Fronius, reprezentant al „Arm-scot-ului“ pe un servetel de hârtie în timpul mesei de afaceri pe care-o luase Parthoniu în prezența amantei aclusuia, Ingrid, spioană germană. Biletul desvăluia faptul că regele și Parthoniu primeau comisioane din partea trustului de armament „Arm-scot“: „Rex-Cezar-Comi-sion-cincisute de milioane. F.“

Capitolul în care ne e înfățișată declanșarea scandalului e de o mare forță satirică. Scriitorul descrie cu biciuitor sarcasm scena caragialescă din parlamentul burghezo-moșieresc. Unul dintre șefii opoziției, instigat de Calotescu, pronunță un fulminant discurs gen Cațavencu, plângând cu lacrimi de crocodil onoarea pătată a patriei și înfierând cu înflăcărare pseudo-patriotică pe trădătorii care s'au vândut trustului anglo-francez. „Domnilor miniștri, pri-

⁶⁾ Documente din Istoria Partidului Comunist din România, ed. P. M. R. 1951, pag. 108.

vim cu groază spre frontiera dela răsărit, acolo unde bolșevismul stă la pândă. Prin faptele dumneavoastră îngrozitoare deveniți complici ai bolșevismului..."

Curând se lămurește însă și mai bine care e de fapt crezul „patriotic“ al oratorului. Și el vrea să-și vândă țara, dar pe cont propriu, și nu trustului „Armscot“ ci Germaniei hitleriste. „*Avem nevoie de armament modern, de aliați puternici. Și cine credeți că ar putea fi aliații care să ne chezășuiască independența țării și să ne furnizeze totodată cel mai bun armament? Germania domnilor, se ridică astăzi în fruntea frontului organizat împotriva comunismului. Germania e dispusă să ne întindă o mână frățească și puternică...*“

Punctul culminant al acestei șarje satirice cu adânci semnificații îl reprezintă momentul când oratorul flutură deasupra capetelor „aleșilor țării“ documentul compromițător, al cărui conținut reprezintă de fapt formula concentrată a întregului regim: „Rex-Cezar-Comision cincisute de milioane“.

Sau, transcriind formula în limbaj obișnuit, pe înțelesul tuturor: regele și capitaliștii români își vând țara, în schimbul unui comision, trusturilor internaționale.

În cronicile publicate și în discuțiile cu cititorii a fost subliniată în mod just valoarea romanului „Marea Pregătire“. S'au adus și unele obiecții întemeiate, obiecții asupra cărora vom reveni în cele ce urmează. Au fost însă și anumite probleme care merită să fie discutate îndeosebi cu atenție, pentru a evita confuzii și greșeli în analiza romanului de față și în genere în analiza operelor literare.

Așa de pildă, au existat unii care au criticat cartea lui Jar pe motiv că începe cu regele, vorbește prea mult despre rege și dă astfel impresia că regele și ceilalți exploatare erau în ofensivă, iar clasa muncitoare nu făcea altceva decât să răspundă acestei ofensive.

Acțiunile sunt o serie de lucruri care se cer lămurite, pentru că, astfel formulate, sunt nejuste.

În primul rând, nu se poate aduce

învinuire unei opere literare că începe într'un fel sau altul. Scriitorul este liber să înceapă oricum, cu condiția să prezinte astfel lucrurile încât să oglindească veridic realitatea. A pretinde altceva — așa cum se mai întâmplă adesea — înseamnă a impune scriitorului șabloane, rețete dinainte pregătite, ceea ce evident nu poate contribui la dezvoltarea unei arte veridice și nuanțate, plină de originalitate, capabilă să oglindească nesfârșita bogăție a vieții.

În al doilea rând, nu e rău, în cazul de față, că în carte se vorbește relativ mult despre rege. Căci regele era el însuși unul dintre cei mai mari moșieri și capitaliști din țară. Iar, în epoca de care vorbim — epoca de pregătire a dictaturii regale — strângerea firelor în mâinile clicii din jurul palatului constituia o trăsătură caracteristică vremii.

În al treilea rând, nu poate fi condamnat cu atâta ușurință faptul că exploatare sunt arătați în ofensivă. Tabloul epocii este mai complex decât poate părea unora. Nu poate fi redus la o formulă simplistă. În Expunerea făcută la consfătuirea pe țară a ceteriștilor, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej spune: „*Ridicându-se în apărarea intereselor lor vitale, împotriva ofensivei întreprinse contra nivelului lor de trai, de către guvernul burghezo-moșieresc național-țărănist, — muncitorii ceteriști și petroliști au trecut la contra-ofensivă*“. Așa dar a existat o ofensivă a burghezo-moșierimii, iar muncitorii, ridicându-se în apărarea intereselor lor vitale, au trecut la contra-ofensivă.

Există totuși un element de adevăr în această critică adusă cărții lui Jar. Impresia cititorilor pornește totuși dela un fapt real și anume: deși încă din capitolul întâi pomenește ceva despre criză și despre teama exploatare în fața mișcării muncitorești, scriitorul nu arată destul de puternic și convingător înlănțuirea dialectică a faptelor. El nu arată destul de convingător prin întreaga desfășurare a acțiunii, că însăși cea ofensivă a burghezo-moșierimii nu era alt ceva decât mijlocul prin care ea făcea încercarea disperată de a ieși din criză „*pe spatele și pe socoteala masselor muncitoare și pe calea unei și mai mari înfeudări a țării noastre de către capitalul monopolist*“.

un mijloc prin care se făcea încercarea disperată de a stăvili avântul revoluționar în creștere al masei muncitoare.

În legătură cu aceasta, trebuie pomenită și o altă problemă importantă prin lămurirea căreia ne vom putea explica de ce cititorul nu se poate declara pe deplin satisfăcut de felul cum e înfățișată lupta clasei muncitoare condusă de partid.

Așa cum am mai arătat în cuprinsul acestui articol, „Marea Pregătire” reprezintă un progres marcant față de volumul anterior al trilogiei, în multe privințe. Eroii pozitivi se definesc acum mai precis în acțiune; au o individualitate mai bine conturată, sunt prezentați cu mai multă adâncime și complexitate. Scriitorul și-a înfrânt acea aplicare spre făurirea unor imagini „ciudate”, absurde, cu caracter nerealist, a luptat cu succes împotriva acelor alunecări spre naturalism care întunecau pe alocuri „Sfârșitul Jalbelor”. Limba deasemenea a fost curățată de excrescențe naturaliste; se observă o mai mare grijă pentru respectarea legilor limbii române, pentru descoperirea cuvântului celui mai potrivit, mai expresiv; limbajul personajilor este și el acum mai bine individualizat, servind pentru caracterizarea personajului și marcând totodată atitudinea scriitorului față de personaj (Horja vorbește altfel decât Țuguș, regele altfel decât Parthoniu sau Buzdugan, Crihan altfel decât Gâlcă. Acesta din urmă de pildă, dușman camuflat, face mereu exces de zel, cerând cu demagogică insistență ca totul să fie făcut și spus „muncitorește”). Progresul cel mai important realizat de Al. Jar, în acest al doilea volum al trilogiei, îl constituie însă faptul că a „eliminat” acea tendință de alunecare spre economism, care reprezenta lipsa cea mai gravă a „Sfârșitului Jalbelor”. Succesul realizat de Al. Jar în această privință arată încă odată marea însemnătate a criticii principiale făcute de presa de partid, de criticii dela diferite alte publicații și de masele largi ale publicului cititor. Succesul dobândit de scriitor dovedește deasemenea că el vrea și știe să-și însușească temeinic o atare critică. Adoptarea hotărâtă a unei astfel de atitudini

constituie chezașia victoriilor viitoare a mersului neîncetat înainte.

Ne simțim deci datorii să atragem atenția asupra unor probleme care, dacă vor fi soluționate mai bine, vor crește simțitor valoarea trilogiei, îi vor îngădui scriitorului să dea, în ultimul volum, o lucrare de o adâncime și claritate mai mare, lucrare pe care cu încredere o așteaptă poporul dela Alexandru Jar.

Ce se întâmplă? Dacă în „Marea Pregătire” nu mai apare acea tendință de a prezenta lupta clasei muncitoare redusă în mare măsură la revendicările economice imediate, nu este însă mai puțin adevărat că, totuși, această luptă nu este încă înfățișată în toată complexitatea, în toată mărimea ei. Și aceasta pentru că nu apare suficient de adânc și convingător în carte însemnătatea hotărâtoare a Congresului al V-lea. Punând astfel problema, „Contemporanul” are în esență dreptate, chiar dacă unele dintre afirmațiile cronicarului (Eugen Luca) sunt oarecum contradictorii, iar altele deadreptul neîntemeiate. Cum se poate afirma de pildă că Goj nu înțelege că „lupta împotriva curbelor de sacrificiu, a concesiilor, a teroarei din ateliere, este în același timp lupta împotriva fascismului, pentru libertatea poporului și independența patriei, pentru apărarea revoluționară a Uniunii Sovietice, o etapă însemnată în lupta pentru doborârea cu forța a puterii de stat burghezo-moșierești?” Există în carte pagini care arată clar că, înainte de a intra în rândurile comuniștilor, Goj a învățat să înțeleagă aceste lucruri. Când criticul își sprijină teza cu astfel de afirmații inexacte, el derutează pe autor și pe cititor, riscă să discrediteze teza însăși. Căci, printr'un proces firesc de contaminare, repulsia față de argumentele - cârjă se poate extinde asupra însăși tezei care se sprijină în cârjă.

Teza de față nu are însă nevoie de cârjă. Numai că, spre a-i demonstra valabilitatea, nu trebuie să vedem lucrurile îngust.

Ce-i drept, Goj știe pentru ce luptă. E afirmat negru pe alb în carte. Dar atât e deajuns? E suficient să fie afirmat acest lucru în câteva locuri? Și apoi, nu e vorba numai de Goj și numai de problemele amintite mai sus în citatul din „Contemporanul”.

E vorba de ansamblul problemelor puse de Congresul al V-lea.

Ce-i drept, există în carte chiar și o referință explicită la congres: „Unii comuniști mai păstrau în felul lor de a gândi și de a munci rămășițe din trecutul apropiat, dinainte de a fi introdusă în viață linia trasată de Congresul al V-lea“. „Amintindu-și de unele idei din rezoluțiile Congresului (Horja) zise: e greu să lași deoparte vechile metode de luptă, dar trebuie să te lepezi de ele, trebuie!“

Dar, încă odată, atât nu este de ajuns.

Congresul al V-lea — așa cum arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în citatul amintit la începutul acestui articol — „a constituit un moment de cotitură în viața partidului nostru“.

Întrebarea este: în cartea lui Jar, apare lucrul acesta cu claritatea necesară? Apare el în imagini artistice puternice, emoționante? Constitue el miezul întregii opere? Vedem oare în chip convingător, cum — sub multiple și complexe forme — a fost revoluționat felul de a gândi și acționa al comuniștilor, vedem noi concret, prin întreaga desfășurare a romanului că Congresul al V-lea a însemnat o cotitură în viața partidului, deci și în a clasei muncitoare și în viața țării întregi?

Nu uităm nici o clipă că avem de-a face cu o trilogie și că „Marea Pregătire“ nu e decât volumul al II-lea al acestei trilogii. Dacă am neglija acest fapt, autorul ar putea spune cu dreptate: aveți răbdare, nu se poate spune totul dintr'odată, e o linie ascendentă, trebuie să rămână loc pentru a crește încă mai puternic lucrurile în volumul al III-lea. În principiu, o atare argumentare este justificată. Nici în „Calvarul“ lui Alexei Tolstoi, de pildă, nu se vede totul din primul volum. Cine ar cerceta acest volum izolat și din punct de vedere îngust, ar putea întreba: așa luptă clasa muncitoare? Răspunsul trebuie să fie: nu citi cu ochelari de șablonard primul volum al „Calvarului“ și mai cu seamă citește întreaga trilogie înainte de a judeca.

În cazul de față însă, argumente de această natură nu prea pot intra în discuție. „Sfârșitul Jalbelor“ se încheie înainte de Congresul al V-lea. Acțiunea din „Marea Pregătire“ începe la câteva luni după congres. În acest volum trebuie deci să se simtă ecoul

complex al Congresului, în acest volum trebuie să vedem că el a constituit într'adevăr o cotitură.

Și este evident că acest ecou nu e înfățișat destul de bogat și complex, chiar dacă — așa cum am arătat — o problemă esențială ca aceea a străngerii forțelor într'un singur șuvoi este redată puternic și convingător, chiar dacă alte câteva aspecte sunt și ele prezente într'o anumită măsură.

De aceea nu sunt cititorii pe deplin satisfăcuți de felul cum e înfățișată lupta clasei muncitoare. De aceea și construcția cărții are unele lacune: liniile mari ale conflictului nu sunt destul de clare, se șterg și se întrerup pe alocuri. Acțiunea nu crește dramatic până la capăt, către un punct culminant, așa cum se întâmplă de pildă în „Sfârșitul Jalbelor“, unde în ultimul capitol asistăm la o maximă încheștare. De aceea în „Marca Pregătire“ nu se deprinde cu atâta putere acea impresie necesară, corespunzătoare realității, de creștere puternică a avântului revoluționar.

La începutul volumului, cele două planuri pe care se desfășoară acțiunea se întrepătrund în mod firesc. Urmărind ce se petrece în culisele palatului, felul cum sunt urzite planurile perfide ale marilor capitaliști și cum sunt ele puse în practică în momentul socotit de exploatarea drept cel mai prielnic pentru a deruta masele muncitoare; urmărind cum comuniștii izbutesc să deoace aceste planuri, să arate muncitorilor adevărata față a lucrurilor și să-i antreneze în luptă pe baza organizării frontului unic de jos, cititorul înțelege care sunt forțele ce se ciocnesc și cum se desfășoară lupta.

Lucrurile acestea îi apar cu o deosebită claritate, tocmai pentru că ele rezultă dintr'un conflict bine precizat, dintr'o acțiune limpede, bine încheată.

Mai târziu însă cele două planuri ale acțiunii se ating numai rareori și tangențial. Scriitorul nu mai izbuteste să găsească căile cele mai potrivite pentru a arăta conexiunea planurilor. Între ceace se petrece în lumea marilor capitaliști și între ceace se petrece în masa muncitorilor, scriitorul nu stabilește punți de

legătură care să desvăluie, prin elementele concrete ale subiectului, ciocnirea forțelor.

Construcția subiectului suferă și în altă privință. În acest al doilea volum al trilogiei se mai manifestă într'o destul de apreciabilă măsură o deficiență întâlnită și în „Sfârșitul Jalbelor“. Acțiunea se împrăstie, ramificându-se excesiv, diluându-se, devenind difuză. Scriitorul nu-și concentrează atenția asupra unui grup bine delimitat de personaje, pe care să le urmărească în mod consecvent dela un capăt la altul al cărții. De aceea desfășurarea acțiunii nu e suficient de clară, nu se concretizează destul de limpede în destinul eroilor. Cititorul nu ajunge să se pasioneze de soarta eroilor, să aștepte cu încordare ce li se va mai întâmpla. Ori, o atare așteptare încordată constituie unul dintre semnele cele mai sigure de închegare organică a subiectului, căci arată că acțiunea, conflictul, s'au concretizat convingător în soarta eroilor.

După cum am subliniat, în „Marea Pregătire“ eroii sunt mai bine diferențiați decât în „Sfârșitul Jalbelor“. Într'această stă progresul realizat de scriitor. Dar nici în „Marea Pregătire“ eroii nu au încă o biografie destul de complexă și bogată, urmărită în desfășurarea ei dramatică dealungul întregii cărți. Intervenția lor în acțiune este încă fragmentară, limitată pe anumite porțiuni, relativ reduse, ale subiectului. Nu sunt încă eroi a căror soartă să se identifice emoționant cu liniile mari de desfășurare ale subiectului. Sugerăm autorului să reflecteze asupra acestei probleme atunci când va trece la alcătuirea celui de al treilea volum al trilogiei.

Se cuvine să atragem deasemenea atenția autorului asupra unor părți nerealizate în roman. Așa sunt scenele ce se petrec în centrele ceferiste sau în regiunea petroliferă, scene neîndemânatec legate de acțiunea principală și scrise la un nivel artistic scăzut, scene în care ai adeseori impresia de batere pe loc, de repetare a acelorași situații numai în decor schimbat și cu mici variațiuni. Sunt deasemenea personaje insuficient legate de acțiune, care apar numai odată, sau la atât de mari distanțe încât aproape uiți de ele sau ai impresia că s'au ivit din senin,

nemotivat organic, pe baza unei scheme prestabilite de autor. Așa se întâmplă chiar cu Vasile Roaită, cu Maria fata lui Ceacăru, cu inginerul Bărsan, cu muncitorul Preda, etc.

Am arătat că scriitorul mănuește cu mare eficacitate arma satirei, înfierând cu necruțător sarcasm pe dușmanii mai mari sau mai mici, fățiși sau camuflați, o întreagă menajerie de monștri hidoși și ridicoli, începând cu regele și sfârșind cu legionarul Tulucă. Al. Jar recurge la elemente de fantastic și grotesc. Uneori, cu succes, ca în acea scenă de spaimă nocturnă a agentului Cațofide băjbâind prin imensitatea întunecoasă a halei atelierelor pentru a scotoci prin buzunarele halatelor de lucru ale muncitorilor. Alteori, atunci când fațele sunt nemotivate și nesemnificative — dând impresia penibilă a lucrului silit, artificial, ca în scena de grotesc „gratuit“ în care invalidul Brumău îl „sperie“ pe comisarul Boțcan, repetând la nesfârșit: „Fii bun, domnule comisar, ia-mi mata locul în cărucior“.

Dacă astfel de jocuri gratuite cu imagini „ciudate“ ni se par reprobabile, socotim pe de altă parte cu totul inadmisibilă încercarea cronicarului din „Contemporanul“ de a limita arbitrar drepturile artistului de a-și făuri imagini plastice, originale, sub pretext că elc ar fi nerealiste. Ce l-o fi supărat pe Eugen Luca în imagini satirice ca acelea în care fața unui om e comparată cu o pară (Purcărea are fața în „formă de pară“) sau chiar cu un galoș (despre Gavât, autorul spune că are „fața cenușie și prelungă ca un galoș“). Să fim mai prudenți cu astfel de interdicții ex-catedra. Aplicând cu mult zel atari „principii“ arbitrare, criticul se va trezi condamnând ca antirealiste multe din imaginile cele mai reușite ale clasicilor, de pildă ale lui Gogol: „Capul lui Ivan Ivanovici se aseamănă cu o ridiche cu codița în jos; capul lui Ivan Nichiforovici — cu o ridiche cu codița în sus“.

Asta nu înseamnă că scriitorul nu trebuie să se ferească de unele imagini nefirești și cu efect contrar decât cel scontat, cum e de pildă acea imagine pe care un muncitor, o numea „de mamoș“, în care ne e

înfățișat Goj ieșind cu picioarele înainte din pântecul unei locomotive.

E necesară deasemenea continuarea efortului în ceea ce privește problemele limbii. Mai întâlnim pe alocuri expresii neprecise sau nefirești („un tovarăș întreg de luptă“, „Valoarea utilajului industrial merită de cinci ori mai mult“), legături confuze între fraze (pag. 47), inconsecvență în folosirea timpului verbelor (mai mult ca perfectul în loc de perfectul simplu). Ceea ce supără îndeosebi, sunt unele aspecte de stil sec de raport în limbajul eroilor pozitivi sau în vorbirea autorului, revenirea obsedantă a aceleiași formule șablon: „arată“ în sensul de „explică“; Horja „arată“ de nenumărate ori, Calomir, chiar Gavât, etc. toți „arată“ câte ceva.

★

Vorbind despre trecut, cartea lui Jar este deosebit de actuală.

Actualitatea ei rezultă din valoarea ei realistă, rezultă din faptul că, scrisă de pe pozițiile de luptă ale clasei muncitoare, ea sesizează tipicul acelei vremi și prin aceasta contribuie la lupta noastră de azi.

*„Aniversarea glorioaselor lupte revoluționare din 1933, trebuie să constituie pentru întregul popor muncitor și înainte de toate pentru ceferiștii noștri un imbold pentru a munci mai bine, cu și mai mult elan, cu și mai mare voință de a lichida toate lipsurile și de a mătura din cale toate picidele, pentru a se arăta în muncă demni de faptele eroice ale luptătorilor revoluționari din 1933“*⁷⁾

Înfățișând avântul revoluționar al acelor ani, înfățișând — deși nu în întreaga ei complexitate și adâncime — lupta pentru traducerea în viață a hotărârilor Congresului al V-lea, înfățișând strângerea într'un singur șuvoi a forțelor revoluționare, trecerea la forme superioare, fățișe de mobilizare a maselor — cartea lui Al. Jar ne dă o imagine emoționantă a măreției acelor vremi, ne îndeamnă să ne arătăm în muncă demni de faptele eroice ale înaintașilor.

„Marea Pregătire“ este însă deosebit de actuală și prin faptul că ascuțișul ei critic este îndreptat împotriva imperialismului, împotriva celor căre-și fac afacerile pe spinarea popoarelor, înrobindu-le, împotriva forțelor întunecate ale fascismului. Șarja nimicitoare, plină de sarcasm împotriva reprezentanților trusturilor internaționale, care, atunci ca și acum, promovau fascismul și vedeau singura lor scăpare într'un război contra-revoluționar împotriva Uniunii Sovietice, ne întărește hotărârea de a lupta împotriva acelorși „forțe ale întunericului“, cum le numește tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, care și astăzi, *„în țările unde mai domnește capitalul trag în muncitorii greviști, aruncă în închisoare pe comuniști, pe oamenii progresiști, luptători pentru pace, democrație -- măcelăresc populația din colonii, varsă sângele oamenilor nevinovați în Coreea“*.

⁷⁾ Expunerea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej la Consfătuirea pe țară a Ceferiștilor.

UN SCRITOR CARE „DEMASCĂ” SOCIETATEA BURGHEZĂ

Apar uneori, în editurile noastre, lucrări care pun probleme importante, dar cărora critica literară nu le dă atenția cuvenită, fie pentru că nu sunt semnate de vreunul din „numele mari” ale literaturii, fie pentru că unii critici n’au citit cartea respectivă. Cititorul își pune întrebarea care din cele două motive a făcut să nu se vorbească de cartea „O alegere de pomină” de Ioan Dorin, apărută nu de mult la E.S.P.L.A.?

Ațiunea nuvelei „O alegere de pomină” se plasează în momentul în care burghezia satelor, cu popii, învățătorii și chiaburii ei se află în plină desfășurare a luptei pentru „exercitarea voinței poporului”, sub aripa ocrotitoare a partidelor „istorice”. Ne aflăm la peste o jumătate de veac după „Scrisoarea pierdută” a lui Caragiale. Este epoca în care Nae Cațavencu și Titircă Inimă-Rea au ajuns de mult „petroliști” și senatori de drept și conduc din umbră sau chiar direct jocul abil al noilor plastografi și președinți de comitete și comiții care și-au schimbat acum locul și înfățișarea, pe măsura „democratismului” burghez, și năzuiesc către un scaun de deputat sau un portofoliu ministerial, tocmai speculând bezna unor cătune ca uitata „Vale-cu-apă”.

Valea-cu-apă, așa cum l-a imaginat autorul nuvelei, era un sat care se bucura, până și în peisaj, de toate „binefacerile” regimului burghezo-moșieresc: o râpă abruptă spinteca în două dealul despădurit

al satului; beznele nopții, mai întunecate aici decât în pădurile seculare, te purtau pe „drumul mare”, cu șleah îngust și noroios, până la casa popii, cu cerdac și turle țuguiate; de aici se desprindea o fundătură până în poarta chiaburului Luca Mlăjeru, finul popii. În beznă se auzeau urletele lupilor venind de sub ferestrele mărginașului Neagu Pălie, om sărman, cu ograda neîngrădită și copiii desculți, ca aproape toți copiii satului. În această beznă auzorul așează „luminile” satului: popa Tudose și învățătorul Petrance Plămădeț, care, în nuvelă, devin personagiile centrale ale unor „alegeri de pomină”. Și satul și alegerile erau realități din epoca neagră a politicianismului românesc, epoca dintre cele două războaie mondiale, când nimic din ceeace ar fi putut constitui un șantaj pentru a câștiga puterea — dela împrumuturile externe până la deșănțata demagogie electorală — nu era lăsat la o parte de partidele „istorice”.

Cele două figuri de dușmani ai satului, elemente corupte care, din funcțiile pe care le dețin, jecmănesc și înșeală lumea, ar fi trebuit arătate de autor în situația lor reală, de slugi odioase ale unor stăpâni și mai odioși, așa cum erau în regimul trecut popii și învățătorii de teapa lui Tudose, respectiv Plămădeț.

Sunt cunoscute chipurile de tristă amintire ale unui Popa Tache, sinistrul agent electoral aflat când în solda liberalilor, când a conservatorilor, sau ale slugii lui

Maniu, învățătorul de carnaval Ion Mihaelache — cel ce se purta în straie țărănești ca să arunce cu praf în ochii oamenilor cinstiți.

Figuri ca acestea a intenționat autorul să redea prin personagiile sale centrale din nuvela „O alegere de pomină“. Pentru a le zugrăvi însă veridic, asemănătoare modelelor din realitate, deci tipice pentru acele categorii de popi și învățători — și în general de mici slujbași corupți din aparatul de stat burghezo-moșieresc care s'au transformat în unelte ale regimului, ale marilor exploatare și politicieni venali în goană după avere, în nădejdea unor posturi de unde să poată jefui cât mai mult — pentru a le reda conform realității, astfel de personaje trebuiau să fie caracterizate, în primul rând, prin trăsătura lor inițială: aceea de *slugi*. De unde, în mod obligatoriu, reieșea pentru scriitor necesitatea de a demasca pe *stăpânii* lor, pe burghezi și pe moșieri, principalii vinovați de situația nenorocită a satelor, de suferințele unor oameni ca Neagu Pălie.

Trebue spus că, din acest punct de vedere, autorul săvârșește în nuvela sa o gravă deplasare de accent, înlocuind prin popa Tudose și prin învățătorul Petrache Plămădeț pe adevărații și marii jefuitori ai satelor care, în acest fel, rămân nedemascăți, la adăpost de încercarea satirică întreprinsă de autor.

Săgețile autorului nu țintesc în obiectivele principale, ele nimeresc la întâmplare. Într'o junglă populată de fiare sângeroase — cum era jungla regimului burghezo-moșieresc — autorul nu vede tigrii și lupii careucid sute de oameni și pustiesc sate întregi, ci se preocupă să vâneze numai doi câini!

Nu vrem să spunem prin aceasta că popa și învățătorul nu puteau fi personagiile centrale ale nuvelei. Ei puteau fi, dar ceea ce trebuia să arate cu claritate scriitorul, este că *principalii* stâlpi și promotori ai politicianismului regimului trecut, principalii exploatare nu erau alde Tudose și Plămădeț, ci alții — anume *stăpânii* fabricilor, ai marilor bănci, ai moșiilor, cei care vindeau țara trusturilor străine, cei care înrobeau poporul și care aveau în fruntea lor pe rege. Despre aceștia,

autorul nu suflă nici un cuvânt. E de părere autorul că ei nu existau? Sau că existența lor era lipsită de importanță?

Cu totul insuficient orientat asupra problemelor epocii pe care o oglindește și neajutat de Editură, autorul, care se află la cea dintâi carte a sa, n'a putut da cea mai bună întrebuintare talentului satiric pe care-l vădește în paginile nuvelei. Satira sa — care de altfel nu e lipsită și de alte slăbiciuni și greșeli — ignorează deci ținta principală: burghezo-moșierimea.

Să relevăm, pe scurt, elementele valabile pe care le aduce autorul în demascarea celor două unelte, de dragul cărora ei uită de stăpânii lor.

În satul Valea-cu-apă, popa și învățătorul se află în concurență pentru locurile de deputat: popa e candidat liberal, învățătorul e candidat țărănist. Liberalii sunt la putere, deci Tudose poate fi liniștit că, agitându-și grăsimile, vorbele mari despre pedeapsa dumnezeiască și învățătura lui Cristos, punând la bătaie butoișul de țuică și lada de măsline, va reuși să intre în acea cetate paradisiacă a parlamentului, în care, „*într'un an câștigi cât într'o viață întreagă*“.

Petrache Plămădeț are metode de șantaj mai puternice decât „onoarea de familist“ a lui Trahanache, jucată pe o singură „scrisoare pierdută“. El e președinte al Băncii Populare, pe care a adăpostit-o cu grijă acasă la el, și în catastrofele căreia sunt înglodați în datorii trei mii de țărani. Sesizând valoarea electorală a condicilor, popa Tudose prinde momentul când învățătorul e plecat într'un sat vecin să rezolve încercăturile familiale ale fiică-si și fură banca, printr'o lovitură matinală, transportând-o în casa finului său, chiburul Luca Mlăjeru. Dar partidul liberal cade dela putere cu puțin timp înainte de alegeri. Mlăjeru este mutilat într'o noapte de o lovitură de ciomag dată de un datornic disperat, și popa Tudose mută dictatorial banca în casa lui, la „loc sigur“, mai înainte ca Petrache Plămădeț să fi avut posibilitatea să îndeplinească el această operație. De aici înainte, campania electorală fiind deschisă cu aparenti sorți de izbândă pentru popă, cei doi postulanți parlamentari vor utiliza fiecare

eveniment al vieții sâțești: înmormântările și praznicele, școala și biserica, claca și târgul de vite, pentru a convinge masele de fericirea unui regim liberal sau țărănist, concentrându-și toate forțele în bătălia cu mistificări și ciomege din ziua votării. Deși mai abil și mai înverșunat demagog decât învățătorul, popa află cu mânie fatalul — pentru el — rezultat al scrutinului: victoria candidatului țărănist Petrache Plămădeț. Ceeace nu-i împiedecă să serbeze împreună, în perfectă amicitie, o astfel de „epocală victorie“.

Autorul a desvéluit pe parcursul acestui subiect caracterele autorilor principali ai acestei comedii sinistre. Popa Tudose face parte dintre demagogii rurali, exploataitori fără milă ai țărănimii într'un regim al domniei bunului plac, în care astfel de trespăduși ai partidului burghez ocupau bănci întregi în diferitele parlamente, rotindu-și grăsimile îmbrăcate în sutană sau cămașă verde. El a venit în Valea-cu-apă cu bruma de avut încercat într'o singură căruță. În decurs de câțiva ani, acest avut sărăcăcios s'a transformat în acareturi întinse, la origina cărora a stat jaful legiuit asupra țărănimii și furtul cu omor asupra unui moșier bogat. Astfel a ajuns popa să nu-l mai încapă antereul și să amenințe cu prăbușirea scaunul pe care se așează suflând greu. Pofta lui după avere e tot atât de mare ca și a finului său Luca Mlăjeru, dar posibilitățile și aptitudinile lui acaparatoare îi sunt mult mai mari. El utilizează „cele sfinte“, promisiunea că va aduce „moaștele unui sfânt grozav, ca să nu se mai atingă în veacul veacului ploii cu piatră de pământurile țărănilor;“ — în scopul atragerii voturilor țărănimii. Popa încearcă, prin intimidare și mită, să atragă de partea lui pe țărani săraci de felul lui Neagu Pălie. Descompunerea morală (popa trăiește cu o crășmărită dela oraș, Alunița), lipsa oricărui scrupul în atingerea scopului urmărit cu perseverența pe care i-o impunea viziunea mănoasei deputății, abilitatea de șantajist, cinismul cu care lasă să moară în mizerie pe agentul electoral Geambașu, sau cu care aruncă promisiuni mincinoase datornicilor — sunt principalele trăsături de caracter ale popii Tudose.

Opozantul lui, Petrache Plămădeț, a învățat la început să aplice copiii lor amenzi achitabile în zile-muncă efectuate de către părinții lor. Apoi a luat obiceiul de a înmormânta manechinele de paie simbolizând șefii guvernelor căzute dela putere, pentru care operație solicita postul de „revizoraș“. Invățător plin, stimulat de exemplul altor confrăți, a început apoi să viseze un scaun de deputat. S'ar părea că Petrache Plămădeț e mai puțin odios ca Popa Tudose. Cuvintele lui preferate: „sunt învățător, dar ar fi trebuit să mă facă popă“ reflectă continua lui tânjire după cea mai mănoasă funcție rurală de exploatare. În lipsa acesteia, el asupraște cât poate țărănimea, folosind banca, pe care o patronează o vreme concomitent cu funcția de învățător.

În „O alegere de pomină“, Ioan Dorin a folosit uneori humorul ca o armă pentru demascarea regimului burghez-moșieresc. În acest fel conturează el chiar pe cele două personaje principale. Popa Tudose e serios și „lucrează“ perspicace, își cumpără cai pentru alegeri, tocmește un agent electoral și codos, se „aranjează“ cu președintele comisiei de votare, cu căpitanul Timoacă trimis să păstreze ordinea, caută să-l ademenească de partea lui, prin momeli murdare, pe țăranul sărac Neagu Pălie.

Toate aceste acțiuni puse în slujba unui scop meschin, demască vorbele umfla-te și caracterul josnic și inuman al falsului duhovnic Tudose.

Incapacitatea „deputatului“ Petrache Plămădeț este un alt prilej de comic. Toate rarele lor scelipiri de inteligență sunt utilizate cu arzătoare patimă în slujba obținerii scaunului de deputat, lângă soba caldă din parlament.

El „știe“ că trebuie să ia banca înapoi dela popă, că la alegeri nu trebuie să meargă încălțat cu șoșoni: „Unde ai mai văzut tu țărani cu șoșoni?“, știe să se situeze în postura de apărător al durerilor țărănimii, ținând discursuri de înfierare a mizeriei și liberalilor din cauza cărora a murit Grigore Geambașu. Dar incapacitatea manifestată în toate acțiunile lui, încercările de prebavă a băncii, de a ține

adunări electorale, etc. — sunt demascate de țărani muncitori, de vrăjmașul abil Popa Tudose, constituind pentru autor prilejuri de comic și satiră, adesea reușite.

Apogeul este atins de scena numirii lui ca deputat—fiind candidat de culoare guvernamentală — deși „mișcase” pentru aceasta puțini bani și cadouri către mărimile dela Centru.

Autorul a descris în amănunțime, cu humor satiric, mecanismul acestor alegeri de pomină, sistemul „cordoanelor sanitare”, supravegherea ascunsă a cabinelor de vot, votul ciomăgașilor, etc.

Combativitatea cărții lui Ioan Dorin se oprește însă aici. Am arătat că prezentarea acestei mașini de vot și guvernământ burghezo-moșieresc este limitată la prezentarea unor aspecte secundare ale ei în lumea satului. Politicienii veroși și abili care conduceau din umbră jocul murdar al electoralilor, marii exploataitori din pricina cărora multele Văi-cu-apă din țara noastră erau aruncate în atâta mizerie și suferință, nu apar în adevărata lor lumină în nuvela lui Ioan Dorin. Deasemenea forțele înaintate care conduceau lupta poporului sunt aproape cu totul neglițate. Autorul vrea să sugereze prezența luptei muncitorești. Căpitanul Timoacă visează: — „*Ehei! Bucureștii! Altă lume, alte perspective. O grevă zdrobită și te-a văzut Dumnezeu pentru toată viața!*” Când în ardoarea luptei electorale se iscă o bătaie de ciomăgași și o răsunătoare mistificare de voturi datorită Popei Tudose, oamenii regimului astupă „gura lumii”, cu cuvintele: „*Bolșevicii erau vinovați de toate*”. El vrea să sugereze și prezența politicianilor dela Centru, care vin în nenumărate mașini, răspândesc manifeste și discută cu Popa Tudose.

Dar această metodă a „sugerărilor” se dovedește o slabă mascare a necunoașterii adânci a realității și o slabă redare a rolului exploataților în viața socială și politică a țării, o minimalizare a hidroșeniei lor.

În goana după comic, autorul idilizează venirile „mosafirilor” sub forma unor plimbări în aer liber a „doamnelor și domnilor” — când popa se sbătea singur

să facă adunări — sau a unor taifasuri cu „snoave” între popă și politicieni. Inevitabil, micile paiate din sate apar ca elemente de mâna întâia ale politiciii burghezo-moșieresci, ca principalii vinovați de înapoierea satelor.

Noi nu putem vedea scopul pentru care marii exploataitori care erau și marii „politicieni” totodată, se deplasau prin satele măruntle, nu vedem înfierate afacerile de sporire a veniturilor și puterii politice pe care le realizau ei prin aceste diversiuni.

Dar autorul trece sub tăcere nu numai ceea ce era realmente sinistru în comedia partidelor burgheze, ci el întunecă și adevărata înfățișare și importanță a luptei forțelor populare.

Referindu-se la starea de spirit revoluționară a țărânimii muncitoare în aceeași epocă, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea că Partidul Comunist din România „...luptă pentru a imprima acțiunilor țărânimii din 1926, 1927, 1928, împotriva poverilor fiscale și a executării lor silite, împotriva învoielilor de batjocură încheiate de uneltele moșieresci, caracterul unor acțiuni organizate și a făuri în focul acestor lupte alianța muncitorilor cu țărâtimea”. („Articole și cuvântări”, ed. III, pag. 525). Țărâtimea era într-o situație grea economică datorită în mare parte și datoriiilor de răscumpărare a pământurilor cu care fuseseră „împroprietăriți”, iar refuzul de a plăti datoriile acestea era un aspect în plus al creșterii valului revoluționar. Politicienii burghezi au salvat pe capitaliștii debitori de mânia masselor, prin promulgarea legii conversiunii datoriilor agricole către stat. Acest raport de forțe sociale și această stare de spirit a țărânimii muncitoare sunt reflectate palid. Sau, de cele mai multe ori nejust în nuvela lui Ioan Dorin.

E drept că, din cartea lui Ioan Dorin reiese disprețul țărânimii pentru politica „luminilor satului”, pentru comedia electorală; țărâni veneau la întruniri electorale numai amenințați de jandarmi și de datoriile lor neplătite la bancă. La făgăduelile popii, ei răspund cu ironizarea fățișă a acestei demagogii; „*Când aș fi eu deputat, spune Neagu Pălie, crezi c'ar mai avea*

zile bune alde Plămădeț sau Mlăjeru? Dar stai tu liniștit! Că mai degrabă încap doi împărați la o singură masă decât un sărac și-un bogat la aceeași masă“.

Dar, dacă țărani din nuvela lui Ioan Dorin știu foarte bine cu cine nu trebuie să voteze—lucru pe care-l știa dealtfel și cetățeanul turmentat al lui Caragiale („Eu nu poftesc niciunul, dacă e vorba de poftă“) — ei nu au învățat mai mult decât înaintașul lor în privința scopului luptei lor; țărani din Valea-cu-apă nici nu au auzit de existența muncitorilor și a partidului comunist.

Autorul a conceput lupta țărănimii ca o zbatere fără perspectivă sau ca o politică de șantaj la adresa exploataților; politicianul protagonist al acestui șantaj e Ilie Pălie, fiul lui Neagu. Crescut în mizerie și vlăguit de munca fără rod, Ilie nu mai vrea să muncească la chiaburi; preferă să trăiască „*cu apă din iaz și cu iarbă de pe câmp*“!

În el autorul a căutat să pună un optimism caracteristic poporului, care se manifestă nu numai în batjocorirea sau ironizarea exploataților ci și în bătaia de joc față de propria sărăcie. Dar optimismul poporului este indisolubil legat de încrederea în victoria poporului asupra asupritorilor. În acest sens vorbesc toate visurile lui concretizate în basmul și cântecul popular, toate actele de răsvrătire din decursul istoriei. Dar nu vorbește și Ilie Pălie în acest sens: — „*Am intrat în lume cu capul înainte și am să ies cu picioarele înainte... Desculț am intrat; desculț am să plec*“, își motivează el răsul.

Așa gândesc toți țărani în cartea lui Ioan Dorin. De aceea acțiunea revoluționară de masă, sub forma refuzului de a plăti datoriile și dobânzile cămătărești dela bănci, se transformă într'o jalnică încercare de mituire cu rugăminți și ploconi și plocoane, de aceea Neagu Pălie se sbate o zi și o noapte în sfaturi îndelungi cu sine însuși și cu soția, dacă să primească sau nu oferta popii de a deveni codoș în schimbul amortizării datoriei la bancă, iar nevasta lui se jăluie pe la răscruce de asuprirea chiaburcască — pe care totuși o suportă cu „optimism“: „*Ei, dar m'oi descurca eu! Zile să am, că stăpâni*

berechet! Azi la unul, mâine la altul“... Oamenii o liniștesc, speriați: — „*Taci fă, gură bogată, că de-o afla popa, atât îți trebuie*“!, după cum îl vor liniști și pe „hătrul“ nebnatec de Ilie Pălie, de dragul unui joc de cuvinte: „*S'au dus oamenii la Neagu și i-au spus: — Măi Neagule, fecioru-tău a căpiet, ori ce? Se pune el cu Popa? Păi dacă i-a lepăda părintele vreo două scatoalce, neom îl face!*

S'a dus Neagu la fecioru-su și i-a spus:

— *Măi băiete, te jocuri cu focu'!... ia seama... Popa îi omu' dracului!*

— *Fii fără grijă, tată! Eu i-s popa!*“

Farsele lui Ilie Pălie au, cu toată încercarea de humor, un colorit puternic de filosofie sceplică și cad într'un comic care vrea să fie „vîu“, dar nu este cel mai adesea decât superficial și vulgar. Ilie vrea „să rîdă“ de popă, punându-l să se încaiere cu Petrache Plămădeț la o întrunire electorală; fiind pus de popă să-i păzească avutul ca să-i încerce credința și dragostea, Ilie are ocazia să împuste cu grunzi de sare în șezutul popii, care se travestise în hoț al propriului hambar; îi fură lui Petrache Plămădeț „ciortanul“ cu care făcea propagandă electorală, etc.

Culminarea acestor înjosiri ale comicului de către autor e atinsă în scena finală: Popa Tudose ține să rîdă și el de țaranul „semeț“ Neagu Pălie. Acesta, urmărit de jandarmi pentru datorii și fără nicio nădejde că situația s'ar putea schimba vreodată, consimte ca, pentru iertarea datoriilor, să poarte în cărcă trupul mătăhălos al popei Tudose până în vârful unui deal.

Autorul a mai avut nevoie de un personaj colectiv: „gura lumii“, care să strige „umoristic“: „*tacă-ți clanța*“, etc. De aceea schematismul personajilor din masa de țărani muncitori e datorit numai faptului că autorul a vrut să evidențieze doar „neamul arlăgos“ al lui Pălie, dar și acestei estompe umoristice de natură semănătoristă cu care acoperă lipsa de cunoaștere a vieții și care îl face să introducă pe țărani în scenă cu formule ca: „*Și țărani răspundeau cam așa*“.

Autorul vrea, ca la citirea cărții sale, să rîdem cu orice preț. El are nevoie ca adunarea electorală a popei Tudose să fie

ridicolă — cum era și just. Dar nu stăbilește numai un contrast între adevăr și mască, sau între agitația popii și neîncrederea țăranilor; el pune ca în toiul iernii o cireadă de vaci care vin dela păscut (!?) să treacă în goană, cu cozile ridicate prin fața pridvorului popii — lipsit de audiențe deocamdată — unde însă pe vite le-a speriat cântecul unui gramofon.

Acelaș „umor” forțat îl întâlnim și în limbaj, unde intențiile autorului sunt trădate de ceea ce realizează. Când Ilie se lehameste de argățit, autorul ni-l descrie stând sub burta vacii: „Ilie a deschis un ochi încețoșat de lene, a zâmbit ca în vis și i-a răspuns cam împleticit:

— Știi... Mi-i în gând să mă las de argățit”.

Intre limba povestitorului și replica personajului e o diferență de atitudine. Povestitorul vrea „să rădă” de Ilie, pe care îl consideră un leneș care stă sub burta vacii; dar eroul îl desminte, arătând că „lenea” lui e revoltă și pornește împotriva unei schilodiri zadarnice pe pământurile altora.

Lipsa planului principal al vieții politice și sociale, acela care determină mișcările uneltelor din Valea-cu-apă, ca și toate celelalte lipsuri de conținut și de formă, în special scepticismul țăranimii tocesc tăișul satirei, îi iau în cea mai mare măsură forța demascatoare și dau o imagine falsă, neveridică a societății pe care o zugrăvește. Este o lipsă deosebit de gravă.

Ioan Dorin este un scriitor tânăr; „O, alegere de pomină” este prima sa carte, vădind îndemănare în a alcătui o acțiune, în a schița personajii, în a reda unele împrejurări. Ceea ce i se pune în față, ca o condiție fără de care nu va putea da cărți bune, veridice, este cunoșterea adâncă a vieții pe baza învățaturii marxist-leniniste, înțelegerea științifică a proceselor sociale în trecut și astăzi. Aceasta îl va ajuta să se situeze pe o poziție de luptă, să atace lucrurile în miezul lor, nu în aspecte lăaturalnice, secundare, și-l va face să nu mai vâneze efecte ieftine ci să utilizeze în mod just posibilitățile sale reale de a crea satiră.

A. N. OSTROVSCHI

Anul acesta, la 12 Aprilie, se împlinesc 130 de ani dela nașterea marelui dramaturg rus A. N. Ostrovschi, a cărui operă și activitate social-culturală au însemnat un pas înainte în dezvoltarea strălucitei culturi clasice ruse din a doua jumătate a sec. al XIX-lea și totodată un mare progres în dramaturgia mondială.

Continuând și dezvoltând glorioasa tradiție a realismului critic rus, Ostrovschi își dă seama încă din tinerețe de covârșitorul rol social-educativ al literaturii și în deosebi al teatrului care, după cuvintele lui Gogol, „*trebuie să fie o catedră de unde să se țină o lecție vie unei mulțimi întregi dintr'odată, unde, cu ajutorul răsului unanim, să se arate racilele cunoscute ce caută să se ascundă*”.

În condițiile cumplite ale autocrației țariste, Rusia progresistă — după cum spune Belinschi — „*simte nevoia să trezească în sânul poporului simțul demnității omenești, tăvălit de alălea veacuri în noroi și bălegar;... ea are nevoie de drepturi și de legi conforme nu cu doctrina bisericii, ci cu bunul simț, cu dreptatea*”. Crescut în tradiția iluminiștilor ruși, sub înrăurirea decembriștilor, a lui Pușchin, Griboedov, Gogol, adept al democraților-revoluționari, Ostrovschi își consacră toată viața și tot talentul deșteptării conștiinței poporului său.

Trăsăturile esențiale ale personalității lui Ostrovschi se formează în cel de al patrulea și al cincilea deceniu al veacului trecut, când singura lumină ce pătrundea prin întunericul greu al reacțiunii se

revărsa din puternicul centru cultural dela universitatea din Moscova. Aci, o pleiadă de profesori luminați ca Redkin, Granovschi căutau să educe tineretul într'un înalt spirit patriotic, democratic și cetățenesc. Aci se concentră cercurile de tineret, în frunte cu Belinschi, Herțen, Stanchevici, a căror preocupare de frunte erau problemele sociale, politice și culturale legate de progresul Rusiei, pe care voiau să o vadă la loc de frunte în civilizația mondială.

În această perioadă, în care „*cele mai arzătoare probleme naționale ale Rusiei erau nimicirea iobăgiei, desființarea pedepsei corporale și stricta respectare măcar a legilor existente*”, Belinschi vede în literatură o extraordinar de puternică armă de luptă împotriva forțelor reacțiunii: „*Numai în domeniul literaturii — scrie el — cu toată cenșura tătărăscă, mai există încă viață și progres*”.

În această epocă, situată între primele două etape ale mișcării de eliberare a poporului rus — etapa decembriștilor și cea a democraților-revoluționari din anii 60 și 70 ai secolului al XIX-lea — Belinschi își dă seama că lupta literară dintre adepții „școalei naturale” ce demască ordinea existentă și apologeții „artei pentru artă”, nu este decât oglindirea luptei de clasă din ce în ce mai ascuțită ce se dă pe plan politic și social între apărătorii iobăgiei și masele populare dornice de libertate.

Belinschi îndrumază întreaga generație de mari scriitori ruși — Gogol, Necrasov,

Koltov, Turgheniev, Goncarov — să-și îndepinească înalta lor misiune de scriitori-cetățeni. În ei, masele populare văd pe „singurii lor conducători, apărători și salvatori în lupta împotriva autocrației, a ortodoxiei“, a falsei concepții despre caracterul poporului rus, chipurile smerit și devotat țarului și moșierului.

Belinschi, Herțen, Dobroliubov și Cernășevschi, conducătorii mișcării democrat-revoluționare socotesc că numai pe calea revoluției țărănești poporul rus își poate cuceri o viață liberă și dreaptă. Ei iau poziție hotărâtă împotriva „occidentalistilor“ recrutați din moșierimea și burghezia liberală ce vor să împingă Rusia spre imitarea servilă a Apusului, propovăduind așa zisa democrație burgheză, aservită capitalului. Ei iau deasemenea poziție împotriva slavofililor retrograzi ce încearcă să întoarcă Rusia înapoi în Evul-Mediu, în epoca de înflorire a feudalismului dinaintea reformelor lui Petru I, spre a menține astfel neștirbită iobăgia.

Născut în 1823 la Moscova, în cartierul Zamosevorie, Ostrovschi trăiește din copilărie într'o lume unde atotputernicia banului hotărăște soarta omului.

În acest cartier liniștit, unde domină negustorii bogați, cu moravurile lor medievale, cu viața lor închisă, tânărul Ostrovschi deslușește de timpuriu cruzimea patriarhală și fățarnicia ce se ascunde în dosul acestei liniști și bunăcuviințe aparente. Încă în casa tatălui său — avocat cu vază — a cărui clictelă era constituită mai ales din negustori necinstiți și funcționari corupți, scriitorul de mai târziu are prilejul să cunoască aspectele cele mai variate ale capitalismului în prima sa fază de dezvoltare, precum și dedesubturile infame ale birocrației țariste.

El intră în 1840 la Universitatea din Moscova, unde învățăturile înalte ale profesorilor progresiști erau în contradicție flagrantă cu realitatea pe care o cunoscuse până atunci tânărul Ostrovschi.

Curând el părăsește universitatea, unde nu găsește o ieșire, o cale pentru a rezolva contradicția dintre realitatea înconjurătoare și principiile idealiste rupte de viața rusească, pe care și cei mai bine

intenționați profesori le propovăduiau dela catedră, și se consacră literaturii. În piesa „Un loc bănos“, Ostrovschi va înfățișa mai târziu acest sbucium dureros al tinerilor educați în principii ce nu izvorau din viață, pe care cultura nu-i îndruma spre popor și care încearcă să lupte singuri împotriva racilelor cumplite ale regimului țarist. Cu toată oroarea pe care i-o inspira aparatul de stat țarist, Ostrovschi, din îndemnul tatălui său, intră ca funcționar la o instanță de arbitraj unde se judecau mai cu seamă litigiile dintre părinți și copii, ale negustorilor. Aci el are prilejul să-și îmbogățească considerabil experiența de viață. „Fiecare proces, fiecare dosar este o comedie“, scrie el mai târziu.

Ultimele cercetări sovietice pe baza arhivei acestei instanțe judecătorești au arătat cum o serie de situații și chiar de nume, din piesele lui Ostrovschi, purced din realitatea cu care venea pe atunci în contact.

Mai târziu, Ostrovschi trece la tribunalul comercial, care-i oferă deasemenea posibilitatea să pătrundă adânc în relațiile economice și sociale ale vremii sale, să cunoască excrocheriile, fraudele, toate mijloacele necinstite prin care se dezvoltă capitalul, în această perioadă de trecere dela acumularea primitivă spre atotputernicia capitalului industrial și bancar de după reforma din 1861.

Pe baza bogatului material de viață adunat de Ostrovschi, talentul manifestat de el încă din copilărie, năzuința lui de a-și pune forțele în slujba poporului său, îl îndeamnă să se consacre exclusiv scrisului. „Din tinerețe — scrie el mai târziu — am părăsit totul și m'am dedicat în întregime artei“.

Bun cunoscător al literaturii clasice ruse, Ostrovschi se simte chemat să întregască marea frescă socială creată de Fonvizin, Radiscev, Griboedov, Pușkin, Lermontov și Gogol, aducând în literatură aspecte noi din viața burghezicii ruse, aproape necunoscute până la el.

Mergând pe urmele glorioșilor săi înaintași — Ostrovschi e pe deplin conștient de înalta misiune a artei în societate, cu condiția ca această artă să izvorsească din popor, să redea năzuințele

masselor și să contribuie la rezolvarea sarcinilor vitale ce stau în fața societății în fiecare perioadă istorică dată. Crescut în ideologia democrațiilor-revoluționari el aplică și dezvoltă la rândul său principiile realismului critic, ai cărui străluciți teoreticieni și apărători au fost Belinschi, Dobroliubov și Cernășevschi. Aceștia au determinat rolul artei ca „manual al vieții” și armă de luptă pentru transformarea ei. Iată câteva din cugetările lui Ostrovschi ce dovedesc concepția sa patriotică și democratică despre artă în general, despre literatură în special:

„Literatura redă anumite tipuri și caractere cu trăsăturile lor specifice naționale, ea zugrăvește diferitele aspecte și clase ale societății, precum și relațiile lor reciproce; mai mult, literatura ilustrează istoria, dă viață unor fapte goale și ajută la înțelegerea lor; din nume istorice ea creează oameni vii... Putem spune că cunoaștem un popor numai atunci când îi cunoaștem bine literatura... Fiecare popor se cunoaște pe sine numai prin literatura sa. Pe măsură ce poporul se cunoaște mai adânc, și viața fiecărui om în parte devine mai limpede și mai simplă. Artă este o făclie ce luminează drumul vieții fiecărui om ce pășește pe el”.

Încă la începutul activității sale literare, în 1850, Ostrovschi continuă lupta lui Belinschi pentru o artă militantă, prevestind una din cele mai profunde teze ale lui Cernășevschi, care cerea artistului nu numai să oglindească realitatea, dar și să ia atitudine față de ea. Definind sarcinile literaturii ruse, el scrie: *„Demascarea este o trăsătură caracteristică a literaturii noastre. Cu cât o operă este mai desăvârșită din punct de vedere artistic, cu atât ea are un caracter popular mai pronunțat și cu cât e mai specific populară, cu atât predomină în ea elementul demascator... Publicul așteaptă... sentința sa asupra vieții, îmbrăcată într’o formă artistică... Iar literatura dă tocmai asemenea imagini artistice... ea nu îngăduie întoarcerea la vechile forme de viață, condamnate la piere, ea impune căutarea unor forme mai bune, cu alte cuvinte impune o morală superioară. Această ten-*

dință demascatoare a literaturii noastre poate fi numită tendință etico-socială”

Ostrovschi pășește pe tărâmul dramaturgiei într’o perioadă când publicul progresist aștepta reînnoirea teatrului rus. Dintr’o tribună de pe care marii clasici propovăduiseră înalte idei patriotice, democratice și umaniste, scena rusă devenise prilej de distracție ieftină pentru clasele avute și un mijloc de diversiune, de abatere a masselor dela problemele sociale și politice de actualitate. Teatrele imperiale jucau cu precădere vodeviluri triviale pe tema adulterului, comedii bufe și melodrame importate din Apus, menite să satisfacă prostul gust al unui public ghiftuit și incult. În repertoriul teatrelor figurau de asemenea drame romantice grandilocvente, cu un conținut reacționar pseudo-patriotic, cum ar fi, de pildă, piesa lui Cucolnicov „Mâna celui de sus a salvat Patria” — piese ce constituiau o propagandă deșănțată a autocrației și a iobăgiei.

După propriile sale cuvinte, Ostrovschi vrea să scrie pentru întregul popor. În 1847, el publică primele sale încercări dramatice: câteva scene din comedia sa „Debitorul insolubil”, denumită apoi „Falimentul”, iar în ultima redactare, „Ne-om înțelege — suntem doar între noi”.

În această comedie, el dezvoltă tema falimentului fraudulos, una din numeroasele căi de îmbogățire ale negustorilor.

Ostrovschi ne înfățișează forța nefastă a banului nu numai în relațiile sociale, ci și influența lui distrugătoare asupra familiei și a psihologiei omului.

Hotărît să-și mărească prin orice mijloace averea, negustorul Bolșov se declară falit și-și trece toată averea pe numele lui Pothaliuzin, funcționarul și omul său de încredere, căruia îi dă de soție pe fiica sa, pentru a întări legăturile lor de afaceri prin legături familiare.

Odată ajunși în posesia averii, Pothaliuzin și soția lui, lipsiți de orice principii morale, în goana lor după câștig, îl lasă pe Bolșov să fie asvârlit în închisoarea dator-

nicilor, deoarece refuză să plătească creditorilor fie și o despăgubire parțială.

Ostrovski nu se mărginește să înfățișeze aspectele economice din viața burgheziei, ci arată cum puterea banului generează tirani samavolnici ce-și terorizează familia și pe cei din jur, cum făcea Bolșov când era stăpânul absolut al averii și al familiei sale.

Ostrovski dovedește că relațiile capitaliste duc inevitabil la imoralitate și lipsă de scrupule, că ele descompun adesea și pe cei care depind de sacul cu bani.

Prima piesă a lui Ostrovski a fost primită cu entuziasm de întreaga opinie publică progresistă, ea s'a bucurat de o înaltă prețuire din partea lui Gogol. Cenzura țaristă însă, apărătoarea privilegiilor claselor avute, pornind cu ajutorul criticii reacționare o campanie de defăimare și persecuții împotriva tânărului scriitor — piesa n'a putut fi reprezentată decât mult mai târziu.

Intre anii 1848 și 1855, perioadă de cumplită reacțiune ce a urmat valului revoluționar din 1848, lipsa unei concepții încheiate despre lume, șicanele poliției, îl fac pe Ostrovski să se apropie de lagărul slavofililor, concentrat în jurul revistei „Moscovitianin“.

Ostrovski se lasă întrucâtva influențat de acea parte a slavofililor care vedeau în negustorii ruși chezașia forței Rusiei, ce se baza după concepția lor pe vechile tradiții patriarhale încă în floare în rândurile acestei clase.

Deși înainte Ostrovski proclamase că forța literaturii ruse constă în primul rând în „tendința ei etico-socială demascatoare“, el caută acum, ce-i drept pentru scurt timp, să găsească temeiurile reînnoirii Rusiei tocmai în realitatea pe care o biciuise.

În piesele sale „Nu te urca în sania altuia“ și „Sărăcia nu-i un viciu“, el înfățișează câteva chipuri de negustori „morali și generoși“, prezentați pe plan exclusiv moral, în afara relațiilor sociale.

Atribuind acestor negustori virtuți ce nu-i caracterizau de fel în realitate, el caută să sublinieze superioritatea morală a acestei clase, în opoziție cu imoralitatea nobilimii.

Dacă Ostrovski aruncă un vâl tran-

dafiriu peste viciile burgheziei, el înfățișează totuși realist un aspect esențial al vieții de atunci, și anume decăderea economică și morală a moșierimii ce caută să iasă din criză prin alianța cu burghezia pe care o disprețuiește.

Infrângerea armatei țariste în războiul din Crimeia, datorită înapoierii economice și sociale a Rusiei, scoate în mod neîndoielnic la iveală ascuțirea extremă a contradicțiilor orânduirii iobăgiste. O intensă frământare cuprinde toate clasele și păturile sociale din Rusia. Valul de răscoale țărănești, care nu încetase încă în timpul cruntei domnii a lui Nicolae I, capătă acum o amploare și o intensitate nemăintâlnită. Moșierimea și burghezia liberală caută să împingă Rusia pe drumul capitalismului, păstrând însă cât mai multe rămășițe feudale, pentru a nu știrbi interesele moșierimii și totodată, printr'un minim de reforme inițiate de sus, să stăvilească avântul revoluționar al masselor.

Cunoașterea adâncă a realității, sub toate aspectele ei, viața grea, plină de persecuții și de lipsuri; dusă de Ostrovski, precum și deosebita grijă și sprijinul moral pe care îl găsisese la revoluționarii-democrați, îl fac pe Ostrovski să rupă definitiv cu revista „Moscovitianin“ și cu gruparea slavofilă.

El devine colaboratorul permanent al revistei „Sovremennic“, organul mișcării democrat-revoluționare, iar după desființarea acesteia, colaborează la „Otecestvenâie zapischi“, revistă condusă de Necrasov și Saltâcov-Seedrin.

El își dă acum seama că despotismul, necinstea, lipsa de scrupule, nu caracterizează numai tagma negustorilor și că aceste raie sunt caracteristice tuturor claselor stăpânitoare din Rusia țaristă, precum și întregului aparat de stat, menit să apere privilegiile acestor clase, în dauna celor ce muncesc.

În piesa „Un loc bănos“, Ostrovski înfierează necruțător întreaga burocrăție țaristă, venală, ruptă de interesele obștești, egoistă, hrăpăreată și slugarnică. Prin această piesă, el dă totodată o lovitură liberalilor, care se străduiau să mențină

administrația putredă, considerând ra-cilele ei drept fenomene excepționale și întâmplătoare, datorită exclusiv imoralității și defectelor anumitor funcționari.

Eroul principal al piesei este Jadov, un tânăr cinstit, proaspăt absolvent al Universității din Moscova, care intră în aparatul de stat cu hotărârea de a-și servi patria și de a duce o viață întemeiată pe muncă și pe înalte principii morale.

Jadov nu cunoaște realitatea din Rusia, el nu crede că „prin muncă cinstită un om cult să nu-și poată asigura existența sa și a familiei sale“. Principiile lui, demnitatea și cinstea lui, îl împiedică să-și incovoie spinarea în fața unor superiori erarhici, pe care îi disprețuiește. El vrea să introducă în viață regulile „mai bune, mai cinstite decât acele după care se conduce societatea“.

Vederile înaintate ale lui Jadov îl duc în mod inevitabil la un conflict ascuțit cu unchiul său Vișinevski, care, datorită unui șir neîntrerupt de mârșavii a ajuns în vârful birocrăției țariste și posesorul unei averi considerabile. Acesta crede că poate cumpăra orice pe lume și de aceea e indignat de atitudinea demnă a lui Jadov, văzând în aceasta manifestarea unor idei revoluționare ce amenință orânduirea existentă.

Din conflictul cu birocrăția țaristă, Jadov iese înfrânt. În acelaș timp, i se spulberă iluziile cu privire la căsnicia sa, pe care o visase întemeiată pe respect reciproc și pe colaborare. Jadov e gata să abdice dela convingerile lui, atât fiindcă acestea izvorau nu din cunoașterea vieții, ci din filosofia idealistă abstractă, cât și datorită slăbiciunii sale personale. Impins de Polina, el își ia „rămas bun dela visurile tinereții...“, „dela viitorul său cinstit“, și se duce să-i ceară unchiului său „un loc bănos“. Jadov nimerește însă la Vișinevski tocmai când acesta este arestat pentru un furt de bani publici mai nerușinat decât cele de până atunci. Această întâmplare îl ajută pe Jadov să-și învingă toate șovăielile și să îndure orice lipsuri, deoarece acum e convins că va veni vremea „când un șperțar se va teme de judecata opiniei publice mai tare decât de o condamnare penală“. „Lupta e grea — spune el — și

mulți pier în această luptă, dar cu atât mai mare este slava celor aleși“. Jadov a înțeles că nu este singur în această ciocnire, că există și oameni dârzi, puternici, fără de care „minciuna, răul și asuprirea ar crește într'atât, încât ar ascunde lumina soarelui“.

Cu optimismul ce caracterizează întreagă sa operă, Ostrovski prevestește prăbușirea inevitabilă a întregului regim țarist în descompunere și victoria înaltelor idealuri democratice și umanitare pentru care luptă cei mai buni fii ai poporului rus.

Marele merit al lui Ostrovski este de a fi înfățișat primul erou pozitiv ieșit dintre raznocinți. Aceștia au înlocuit la conducerea mișcării de eliberare generația nobililor, ce a dat pe decembriști.

„Omul mărunț“ prezentat de Ostrovski în chipul lui Jadov nu este idealizat, nici poetizat, el nu mai cere compătimire ca Akakie Akakievici din „Mantaua“ lui Gogol, el cere dreptate în numele unei morale bazate pe muncă în folosul societății, pe o înaltă conștiință a datoriei cetățenești.

Această piesă a stârnit indignarea fur-tunoasă a oficialității, a celor interesați în conservarea vechilor racile și de aceea a fost interzisă chiar în ziua premierei.

În 1856, în toiul frământărilor politice și sociale, Ostrovski întreprinde o lungă călătorie pe Volga, dela izvoare până la Nijni-Novgorod. El are prilejul să vadă exploatarea cruntă a celor ce muncesc, lipsa lor de drepturi, abuzurile administrației, obscurantismul, care domnesc pretutindeni.

El scrie că „luntrașii și toată clasa locuitorilor săraci din Tver se îndeletnicesc iarna cu fabricarea cuielor; câștigul lor mediu nu trece de o jumătate de rublă pe săptămână; iar din pricina acestei jumătăți de rublă ei dorm numai 3 ceasuri din 24“. Însă în mijlocul acestui popor trudit și chinuit, Ostrovski găsește acele înalte însușiri morale de cinste, demnitate, dor de libertate și omenie ce lipseau cu desăvârșire celor avuți și puternici.

Volga îi amintește scriitorului paginile

glorioase înscrise de lupta poporului în istoria Rusiei.

Pe malurile marelui fluviu — leagănul atâtor războaie, al celor două mari războaie țărănești, conduse de Stepan Razin și Emilian Pugaciov — poporul își amintește în minunatele sale cântece de acest trecut eroic.

Impresiile puternice culese de Ostrovschi în această călătorie stau la baza unui ciclu de drame istorice intitulat „Noptile pe Volga“, din care fac parte „Cozma Zaharici Minin Suboroc“, „Dimitrie-Uzurpatorul și Vasili Suischi“, „Tușino“, „Vasilisa Melentieva“, precum și comedia istorică de moravuri „Voevodul“.

Tema centrală a acestor opere istorice este eroismul mișcării populare, rolul hotărîtor al masselor în istorie. Infățișând ciocnirea dintre popor și puterea țaristă, Ostrovschi demască falsul patriotism, cu care clasele stăpînitoare își camuflează interesele lor meschine, și proslăvește adevăratul patriotism.

Ostrovschi exprimă în cuvintele unui reprezentant al poporului ura sa față de țarism și de cei dela cârma țării, care vor trebui „să răspundă cu capul lor pentru sângele mulțimii nevinovate vărsat de ei“, făcând aluzie și la înfrângerea recentă a țarismului în războiul din Crimeia.

Ostrovschi caută în trecutul glorios al poporului rus răspunsul la întrebările cele mai actuale ce stăteau în fața patrioților adevărați din Rusia. Însă nu numai din trecut, ci mai cu seamă din prezent, din minunatele însușiri sufletești ale oamenilor simpli își trage scriitorul încrederea în viitorul luminos al patriei sale.

El știe că în calea spre acest viitor trebuiesc nimicite forțele întunericului. Fără a fi el însuși un militant al mișcării democrat-revoluționare, el pune însă la îndemâna ei o puternică armă de luptă: piesele sale din această perioadă smulg măștile de pe obrazul hâd al exploataților și proclamă protestul tot mai deslușit al celor ce se ridică împotriva orânduirii nedrepte.

În această perioadă, Ostrovschi creiază capodopera sa „Furtuna“, expresie a avântului revoluționar ce cuprinde mase din

ce în ce mai largi. El situează acțiunea dramei într'un orașel de provincie de pe malul fluviului Volga, unde pe fondul măreț al naturii, contradicțiile sociale de care era măcinată Rusia se oglindesc ca un curcubeu într'o picătură de apă.

Deși în aparență „Furtuna“ este o dramă de moravuri din mediul negustoresc, ea depășește cu mult cadrul îngust al acestui gen și se ridică până la înălțimea unei tragedii sociale de o amploare rareori atinsă în literatură.

În orașul Calinovo ca și în întreaga Rusie țaristă, majoritatea populației geme sub asuprirea câtorva negustori bogați, cărora administrația le cântă în strună.

„Iată cum descrie Culighin, un om luminat ieșit din rândurile poporului, atmosfera înăbușitoare din orașul Calinovo: *„Moravuri crude în orașul nostru, Domnule, deprinderi sălbatice. La cei mici numai întuneric și mizerie... Prin muncă cinstită mai mult decât o coajă de pâine nu se poate agonisi: Iar cine are bani, acela se străduiește să îngenunche pe cel sărac, ca din munca lui de haram să adune tot mai multă avere“.*

Bogația și puterea merg mână în mână, deaceea marii negustori ca Savel Procofievici Dicoi nu se dau înapoi dela nici un mijloc pentru a-și mări capitalul, ce le dă posibilitatea să fie stăpâni absoluți nu numai în familia lor, dar să-și extindă tirania asupra majorității populației ce se găsește într'o completă dependență economică, lipsită de drepturi și de apărare.

Oricât ar fi de mărginit, de bestial despotismul lui Dicoi — despotism bazat pe puterea banului — el simte totuși că cea mai mare primejdie ce-l amenință este trezirea conștiinței oamenilor înrobiți de cei de teapa lui. De aceea, acești tirani sunt niște dușmani necruțători ai culturii, de teamă ca ea să nu deștepte pe cei împilați și să nu stârmească împotrivirea. Ei știu că biserica este cel mai sigur sprijin al obscurantismului lor, al vechilor forme de viață închistate și de aceea își ascund pornirile bestiale în dosul superstițiilor religioase, pe care caută să le mențină cu un interesat și fățarnic bigotism.

Atunci când Culighin, preocupat de folosul obșteșc și de progresul orașului, îi propune lui Dicoi să dea bani pentru construirea unui paratrăsnet, explicându-i că trăsnetul nu-i decât o descărcare de electricitate, negustorul îi răspunde, bătând din picior: „Care electricitate? Ei, vezi că ești un tâlhar? Furtuna ne e trimeasă nouă ca să ne pocăim. Și tu vrei să o îndepărtezi cu drugi și cu bețe, doamne iartă-mă! Nu cumva ești păgân? Hai spune! Ești păgân?” Iar atunci când Culighin, plin de încredere în forțele omului, în stare să supună natura, citează cunoscutele versuri ale lui Derjavin:

*Trupul nu-i decât țărână
Mintea-i pe furtuni stăpână,*

Dicoi amenință pe acest om luminat că-l va da pe mâna polițaiului ca liber-cuge-tător.

Singurul care îndrăznește să-l înfrunte pe Dicoi e Cudriaș, băiatul său de prăvălie. Ii spune răspicat: „Cu mine nu-i merge; simte el că nu m'aș lăsa cu una cu două. Vouă vi-i frică de dânsul; dar eu știu cum să-i vorbesc”.

De aci reiese că bunul plac al bogaților se exercită numai asupra celor umili și supuși, că protestul împotriva domniei lor crește, că puterea lor nelimitată va avea un sfârșit apropiat.

Caracterul tipic al capitalistului hapsân este întregit de figura și mai hădă a văduvei de negustor Cabanova.

Deoarece depotismul acestei negustorese se concentrează exclusiv asupra casei, viața familiei ei este un șir neîntrerupt de chinuri și umilințe. Ea este o apărătoare neclintită a vechilor forme de viață păstrate încă din secolul al XVI-lea și expuse în cartea „Domostroii” sau „Rânduiala casei” a călugărului Silvestru.

Această carte stabilea normele rigide de comportare în viața socială și familială, unde totul se baza pe o ierarhie strictă și pe respectarea vechilor moravuri. După cum țarul și boierii erau stăpâni absoluți în viața publică, tot atât de necontestată trebuia să fie autoritatea capului familiei, autoritate bazată nu pe dragoste și respect, ci numai pe teamă, constrângere și

pedepse corporale. Asemenea relații inumane și o dominație la fel de cruntă vrea să-și asigure Cabanova în familia ei.

În numele rânduelilor din bătrâni, pe care le socotește infailibile, și al unor precepte religioase pe care le aplică cu fățarnicie dar cu strictetețe, Cabanova transformă viața celor din jurul ei într'un iad. Din fiul ei Tihon, ea a făcut un om slab, lipsit de voință, care-o chinuște pe soția sa Caterina, deși o iubește. Singura lui dorință în viață e să scape măcar din când în când de sub „ocrotirea” strivitoare a mamei sale, și atunci el se lasă pradă destrăbălării, singura plăcere accesibilă acestor negustori lipsiți de orice aspirații înalte.

Varvara, fiica bătrânei Cabanova, este o fată plină de viață, vioaie și isteată, pe care teroarea mamei ei o împinge însă la minciună și prefăcătorie.

Ea îi spune cumnatei sale: „Nu uita unde trăești. La noi în casă așa merge, nici eu nu eram prefăcută, dar m'am învățat de nevoie”.

Când nu mai poate îndura jugul mamei sale, Varvara fuge în lume împreună cu iubitul ei Cudriaș, afirmându-și astfel dreptul la viață.

În atmosfera otrăvită pe care o împrăstie Cabanova, soarta Caterinei este mai îngrozitoare decât a celorlalți. Tihon se apără printr'o supunere lașă, Varvara prin prefăcătorie, însă sufletul curat, firea cinstită și sensibilă a Caterinei nu se pot împăca nicicum cu o asemenea viață nedemă. De mică, ea a manifestat un caracter independent și dârz: „Așa m'am născut eu, aprigă, spune ea... Aveam șase ani, nu mai mult și să vezi ce-am făcut. Nu știu de ce mă certaseră acasă, la vreme de seară, aproape pe întuneric. Am fugit la Volga, m'am suit într'o luntre și am desprins-o de mal. Deabia a doua zi m'au găsit la vreo zece verste depărtare”.

În casa părintească, ea a dus o viață lipsită de griji, a fost înconjurată de dragoste și a putut să dea curs înclinației ei firești, spre visare. Cum însă realitatea înconjurătoare, în afară de natură, nu poate da nici o hrană imaginației sale bogate, Caterina își caută un refugiu în religie.

Educația primită, robia completă în care se găsea femeia pe acele vremuri, n'o pregătesc pe Caterina să înfrunte cruzimea și nedreptatea soacrei sale. Cinstea și dragostea ei de om o fac să-și caute un sprijin în Tihon, pe care încearcă să-l iubească cu adevărat. Dar soțul ei e prea slab, prea înspăimântat de maică-sa, așa că n'o poate apăra pe tânăra femeie. Ea încearcă să îndure asuprirea soacrei și să se supună, însă din ziua când îl întâlnește pe Boris, ea simte, după cum spune Dobroliubov „posibilitatea de a-și satisface selea firească a sufletului ei“, și nu mai poate lăncezi mai departe; ea se avântă spre o nouă viață, chiar de ar fi să piară din pricina acestei aspirații.

Ea caută să, smulgă dela viață măcar o clipă de bucurie, și dragostea învinge prejudecățile religioase. Ea nu este în stare să se prefacă și o previne pe Varvara că libertatea înseamnă pentru ea bunul cel mai de preț: „...dacă mi s'o urî prea tare aici, nu mă mai țineți cu nimic, sar pe fereastră. Mă arunc în Volga. De n'oi vrea să stau n'am să stau, nici să mă taie bucățele“. Deși Caterina știe că soacra ei și toți apărătorii moralei fățarnice din lume în care trăește „au s'o mănânce de vie, au s'o bage în mormânt“, ea este incapabilă să se mintă. Conștientă pe dreptul ei la fericire, în ciuda lanțurilor ce înrobesc femeia, Caterina spune cu demnitate lui Boris, care caută s'o determine să-și ascundă dragostea: „*Dacă pentru dragostea ta nu m'am temut de păcat, am să mă tem de judecata lumii?*“

Atunci când izbucnește furtuna și teama reînvie misticismul religios în sufletul Caterinei, ea mărturisește în fața lumii dragostea ei pentru Boris.

Când nu mai poate îndura chinurile la care o supune soacra ei, Caterina face o încercare disperată de a-l convinge pe Boris s'o ia cu el în China, unde acesta e surghiunit de unchiul său. Dar completa dependență materială a lui Boris de Dicoi a frânt în el orice putere de rezistență și deaceea o părăsește pe Caterina cu inima sfâșiată, știind că ea va pieri. În ultima lor întâlnire, în care se hotărește viața sau moartea ei, Caterina dă dovadă

de o mare putere de sacrificiu și de stăpânire de sine. Ea este mult mai preocupată de soarta iubitelui ei decât de propria ei nenorocire. Caterina și-a hotărât singură soarta și deaceea îi spune lui Boris: „*Da, pornești la drum și ai să întâlnești săraci. Miluește-i pe fiecare și spune-le să se roage pentru sufletul meu cel păcătos*“.

Caterina știe că ea nu mai are nici o ieșire. Educația primită și societatea în care trăește nu permit unei femei să-și croiască singură un drum în viață, să-și pună marile ei calități în slujba unui ideal social.

Dacă ar fi plecat în lume, legea dădea Cabanovei dreptul s'o aducă acasă cu ajutorul poliției. Deaceea, Caterinei nu-i rămân decât două alternative: ori acasă ori în mormânt... „*La viață nici nu vreau să mă gândesc. Iar să trăesc? Nu, nu, nu vreau... e prea urât. Și oamenii sunt urâți, și casa urâtă și pereții mi-s urâți*“. Și Caterina se aruncă în Volga, recurgând astfel la singura formă de protest ce-i rămâne împotriva rânduelilor sociale pe care se întemeiază puterea și bună starea celor ca Dicoi și Cabanova.

Protestul ei este cu atât mai sguđuitor și mai activ cu cât el este manifestat de o femeie. Revolta Caterinei anunță în mod neîndoelnic sfârșitul care se apropie, al samavolnicei, al nedreptății și al moralei fățarnice, care calcă în picioare libertatea, demnitatea și dreptul omului la viață.

După cum spune Dobroliubov, acesta este tocmai protestul cel mai amenințător fiindcă el izbucnește „*din pieptul celor mai slabi și mai răbdători*“.

Furtuna care grăbește desnodământul dramei, prevestește marea furtună revoluționară ce va aduce izbânda luminii în „*împărăția întunericului*“.

Cu tot sfârșitul tragic al acestei admirabile femei ruse, desnodământul dramei este optimist, fiindcă insufflă încredere în victoria minunatului popor rus, popor care în ciuda tiraniei cumplite, a dat la iveală asemenea „*raze de lumină*“ cum sunt Caterina sau Culighin, talentatul inventator îndrăgostit de cultură, frumos și progres, năzuind să-și pună toată puterea sa de muncă în slujba celor oropsiți.

Conținutul de idei profund umanist, încrederea în forțele poporului și în viitorul său, reies cu atâta putere de convingere din „Furtuna“, pentru că această sentință de condamnare a Rusiei țariste—„împărăția întunericului“— a fost redată în imagini de o neasemuită măiestrie artistică, într'o limbă poetică de o bogăție și de o frumusețe până la care nici Ostrovski — „Vrăjitorul cuvântului“ — cum l-a numit Gorchi — nu se ridicase până atunci. Drama lui Ostrovski, în care toți oamenii progresiști din Rusia au auzit „chemarea la o acțiune hotărâtă“, a însemnat un pas înainte, o culme nu numai în creația lui Ostrovski, dar și în literatura universală, deoarece „Furtuna“ înfierează necruțător lipsa de omenie, samavolnicia, morala putredă a oricărei societăți exploataoare, dușmană a omului și a progresului.

Această piesă puternică a lui Ostrovski a avut un viu răsunet în țara noastră. Mișcarea muncitorească dela noi a înscris-o pe Caterina între eroinele pe care le utiliza ca exemplu în lupta pentru sfărparea jugului social care ținea femeia într'o stare de complectă robie. „Furtuna“ a fost tradusă și publicată în „Contemporanul“ publicație inspirată de lupta mișcării muncitorești.

Cu toate că Ostrovski își concentrează focul satirei sale în primul rând asupra burgheziei, el nu uită nici de celălalt dușman al masei muncitoare — moșierimea, care, deși în descompunere, mai rămâne, chiar după reformă, o mare putere economică și politică în Rusia țaristă. Familiile nobile ruinate își caută o scăpare în „monstruoasa alianță“ cu burghezia, fie că trec ele înșile la formele capitaliste de exploatare, fie că recurg la „mezalianțe“ avantajoase cu odrasle de negustori și industriași, fie că devin simpli paraziți și măscărici la mesele burgheziei. Ostrovski prezintă o întregă galerie de nobili scăpătați, începând cu Vihorev din „Nu te urca în sania altuia“, galerie ce se continuă în „Banii turbați“, în „Pădurea“, „Lupii și oile“, „Ultima jertfă“ și altele. În comedia „Banii turbați“, Lidia Ceboxarova, fiică

de moșier ruinat, care a fost dat afară din slujbă pentru delapidare de bani publici, recurge la cele mai josnice tipuri pentru a prinde în mrejele ei un soț bogat. Ea își vinde frumusețea la mezat industriașului Vasilcov, care vede și el în această căsătorie o afacere comercială, unde fiecare caută să-l înșele pe celălalt.

Ostrovski arată nu numai decăderea economică a nobilimii, dar și descompunerea ei morală. Toți acești paraziți trăiesc din „bani turbați“, pe care au pus mâna întâmplător prin potlogării și nu prin muncă, și de aceea îi risipesc cu nepăsare. Ei duc o existență rușinoasă, parazită, considerând principiile morale drept o povară supărătoare. Aristocratul Dulcin, din „Ultima jertfă“, abuzează fără scrupule de dragostea unei văduve lipsite de apărare și, după ce îi stoarce toată averea prin minciuni și făgădueli, o părăsește fiindcă și-a găsit o partidă mai rentabilă.

Sub masca religiei și a filantropiei, bătrâna Murzavețcaia din „Lupii și oile“ recurge la cele mai murdare excrocherii, la falsuri și șantaj, pentru a-și menține averea zdruncinată după reforma din 1861. După desființarea iobăgiei, ea găsește noi forme de exploatare și de jefuire a celor ce muncesc pentru ea. Făcând uz de puterea ei politică, Murzavețcaia îi spune bătrânului ei complice de ticăloșii, Ciugunov, când i se pare că acesta a îndrăznit să iasă din cuvântul ei: *...„știi că te pot scoate din pâine și să te gonesc din oraș — ai făcut doar destule matrapazlăcuri. ...Că eu nu știu multe, îndată îți fac vânt“*. Murzavețcaia pune la cale toate treburile regiunii. Atunci când Bercutov, om de afaceri la fel de viclean ca ea, îi propune o alianță pe baza unui compromis murdar, el îi spune ca s'o convingă: *„Am avea toată gubernia în mână.. Bine înțeles, eu cu sufletul am să fiu totdeauna cu dumnevoastră, în partidul dvs.“* Când socotelile josnice ale acestei bătrâne fățarnice dau greș fiindcă nepotul ei, un degenerat bețiv și destrăbălat, nu a reușit să pună mâna pe zestrea unei văduve bogate, ea recurge la șantaj pentru a-și atinge totuși scopul.

Denumirea de „Columb literar al negu-

storimii ruse“ se potrivește într'o anumită măsură pentru prima parte a creației lui Ostrovschi, — de până la reformă— deși chiar în primele sale piese el ne dă o frescă socială ce cuprinde clase și pături mult mai variate. În perioada din preajma și de după reformă, atunci când datorită apropierii scriitorului de democrații-revoluționari și marilor frământări din Rusia, concepția despre lume și experiența de viață a dramaturgului se îmbogățesc și se încheagă, tematica operelor sale se amplifică reflectând toate problemele pe care viața le pune în fața societății.

El nu părăsește tema negustoriei de tip vechi ce corespundea perioadei acumulării primitive, însă arată cum forța economică și politică a capitalului ia forme noi, trecând în mâinile burgheziei industriale și financiare ce se dezvoltă furtunos după reforma din 1861.

Astfel, el arată în „Nu-i totdeauna praznic“ cum puterea negustorilor de tip vechi slăbește. Despotismul nesăbuit al bogătaşului Ahov întâmpină o rezistență hotărâtă, atât în propria lui familie cât și din partea văduvei Cruglova, care nu se lasă nici ispitită nici înfricoșată de amenințările lui Ahov, și cu toată nevoia în care se zbate, ea își lasă fata să se căsătorească cu tânărul sărac și muncitor, pe care aceasta îl iubește. Cele două femei îi aruncă în față disprețul lor și refuză să salveze măcar autoritatea aparentă a bătrânului negustor, deși acesta le oferă buna stare în schimbul abdicării dela demnitatea umană.

Concluzia la care duce această piesă este că vechile raporturi sociale și-au trăit de acum traiul, că s'a terminat cu dominația absolută a negustorului samavolnic, cu regulile medievale de viață, care generau pe deoparte tirania, iar pe de altă parte supunerea și umilința. „Oamenii nici“ nu se mai mărginesc acum la un protest disperat, dar pasiv ca al Caterinei, ei au învățat să-și apere cu dăruire dreptul lor la viață și fericire.

Parașa din piesa „Inimă înflăcărată“ merge mai departe cu afirmarea demnității ei umane. Ea rupe cu familia care o asuprește și are tăria de caracter să renunțe chiar și la dragostea pentru care făcuse

atâtea sacrificii, atunci când iubitul ei se arată nevrednic de ea, fiindcă în loc să-și croiască prin muncă un drum cinstit în viață, primește să facă pe măscăriciul la curtea bogatului antreprenor Hlânov. Prin atitudinea ei, Parașa apără nu numai dreptul femeii la o viață liberă, omenească, dar ea dovedește că în societate se dezvoltă alte relații, o nouă morală bazată pe muncă, pe lupta omului pentru drepturile sale, împotriva puterii inumane a banului.

Observator adânc al prefacerilor din viața socială și al transformărilor din psihologia oamenilor ce rezultă din ele Ostrovschi își dă seama că vechile lanțuri au fost înlocuite prin altele, mai subtile și mai primejdioase. Odată cu dezvoltarea industriei, a capitalului bancar, a relațiilor comerciale internaționale, în locul negustorului cu moravuri patriarhale, în Rusia apare tipul omului de afaceri cu pretenții de civilizație, cu o spoială de cultură și cu maniere de „om de lume“ dar în fond mai hrăpăreț, mai cinic și mai lipsit de scrupule.

Dacă Rusacov și Gordei Torțov mai erau capabili de porniri umane măcar în împrejurări excepționale, capitalistul modern nu mai cunoaște sentimente, el a înlocuit toate raporturile umane cu relații de vânzare-cumpărare.

După cum spun Marx și Engels în „Manifestul partidului comunist“: „...burghezia a distrus toate relațiile feudale patriarhale, idilice. Ea a rupt fără milă legăturile feudale pestrițe, care legau pe om de „superiorul“ său „firesc“ și nu a lăsat altă legătură între om și om decât interesul gol, decât neîndurătoarea „plată cu bani peșin“... Ea a făcut din demnitatea personală o valoare de schimb și în locul nenumăratelor libertăți dobândite și chezășuite de hrissave, ea a pus unica libertate a comerțului. lipsită de scrupule. Intr'un curânt, ea a pus în locul exploatării mascate cu iluzii religioase și politice, exploatarea deschisă, nerușinată, directă și brutală“.

Dacă potlogăriile vechilor negustori, — falimentul lui Bolșov, de pildă — aveau drept rezultat sărăcirea unui număr relativ mic de creditori, speculațiile unui Va-

silcov („Bani turbați“), a unui Bercutov („Lupii și oile“) sau a unui Pribâtchin („Ultima jertfă“) au drept obiect stăpânirea unei regiuni întregi, a unei ramuri de producție pe întreaga țară, iar în perioada imperialismului, asemenea oameni de afaceri vând și cumpără la mezat țări întregi împreună cu munca și viața milioanele lor de locuitori.

Faptul că capitaliștii de factură nouă nu recurg la micile pungăși ale vechilor negustori cu o clientelă întâmplătoare, nu înseamnă că ei sunt mai cinștiți — dimpotrivă, ei au nevoie de credit, deci trebuie să păstreze „bunul renume“ al firmei și pungășiile lor se fac prin manipulațiuni bancare complicate, prin socoteli contabilicești abile ce aduc profituri de milioane.

Vasilcov, de pildă, spune: „... în acest veac practic, a fi cinstit e nu numai mai bine, dar în deosebi mai rentabil.“ În „Ultima jertfă“, Pribâtchin nu recurge la teroare și constrângere pentru a o determina pe Iulia Tughina să se mărite cu el, ci numai adună cu grije în mâinile sale toate polițele și ipotecile prin care iubitul acestei femei o ruinase, profitând de dragostea și naivitatea ei. Atunci când tânăra văduvă părăsită, desamăgită și încolțită de creditorii interpuși de către Pribâtchin nu mai are nici o esire, abilită speculant apare ca un salvator generos și dezinteresat, câștigându-și împreună cu toată averea ei, recunoștința și simpatia femeii pe care „o apără“.

Vasilcov din „Banii turbați“, plătește datoriile Lidei Ceboxarova și se căsătorește cu această femeie, știind cât este de imorală și cât îl disprețuiește. Nu fiindcă o iubește ci pentrucă o, nevastă dintr'o familie aristocratică, elegantă și mondenă, ar contribui la creșterea creditului său pe piață.

În „Fata fără zestre“, Larisa, o fată curată, demnă și sensibilă care amintește de Caterina, plătește și ea cu viața faptul că a crezut în dragostea adevărată într'o lume care nu cunoaște altă valoare decât banul și alte aspirații decât ambiția de a ajunge milionar. Când Larisa e părăsită de omul în care crezuse și pe care fusese gata să-l urmeze până la capătul lumii, când este compromisă din punct de vedere

al moralei fățarnice burgheze și când doi bogătași, aruncând cu banul, hotărâsc a cui proprietate va deveni, ea spune cu disperare: „...ei au dreptate, eu sunt un lucru, nu un om... fiecare lucru își are prețul lui... eu am căutat dragostea și n'am găsit-o, toți m'au privit și mă privesc ca pe o distracție... eu nu sânt vinovată... Nu există dragoste pe lume... degeaba o cauți“. Cuvintele Larisei exprimă soarta tragică a celor striviți de puterea banului, într'o societate unde nu există dragoste de om.

Tema umanismului, tema dragostei și a respectului față de om străbate prin toată opera lui Ostrovschi, nu numai atunci când el prezintă viața grea a celor ca Jadov sau Culighin. Aceștia se frământă nu numai pentru fericirea lor; ei cred și vor să contribuie la victoria celor ce muncesc asupra paraziților, la victoria dreptății și omeniei asupra cruzimii, a culturii asupra întunericului. Tot în numele dragostei de patrie, de popor, de om, demască și înfierează Ostrovschi toate nelegiuirile, toate viciile puterii nedrepte a celor avuți. De aceea și astăzi opera lui sună ca o sentință de moarte a orânduirii bazate pe exploatare, dușmane a vieții și a omului.

Legătura organică a lui Ostrovschi cu poporul rus, caracterul popular al opereii sale, reies mai cu seamă din ura și sarcasmul cu care el înfățișează clasele dominante, cu tendințele lor anti-sociale, în antiteză cu oamenii muncii preocupați de soarta obștească. Credincios ideologiei revoluționar-democrate, care vedea în intelectualii raznocinți pe conducătorii revoluției țărănești, Ostrovschi își alege majoritatea eroilor săi pozitivi din rândurile intelectualilor democrați și întruchipează în ei însușirile minunate ale poporului rus: dragostea de libertate, de muncă, de artă, optimismul, curajul, demnitatea — calități ce-l caracterizează în cea mai mare măsură pe Ostrovschi însuși — calități promovate de oamenii cei mai înaintați din Rusia, fiindcă aceste idealuri erau expresia năzuințelor de veacuri ale poporului.

Cultul muncii, respectul pentru „pâinea muncită“ (cum își intitulează Ostrovschi una din piesele sale), străbat din ce în ce

mai puternic în opera sa de după reformă.

Adâncă cunoaștere a vieții și dorința fierbinte de a o schimba, îndreaptă talentul lui Ostrovschi către tot ceea ce societatea vremii sale are mai tipic, chiar atunci când el accentuează trăsăturile hidoase ale exploataților spre a trezi ura și disprețul pe care aceștia le merită.

Fără a fi un militant organizat al mișcării revoluționar-democrate, prin arta sa Ostrovschi a servit din plin cauza mișcării de eliberare din timpul său.

Tocmai fiindcă vedea în artă o ascuțită armă politică în slujba masselor, problemele esteticii, ale teatrului, menirea artistului în societate, influența nefastă a burgheziei asupra artei, au constituit preocupări centrale ale lui Ostrovschi, pe care el le-a desbătut pe larg atât în publicistica cât și în dramaturgia sa.

În piesa „Talente și admiratori“, el arată cum tânăra și talentata actriță Neghina trebuie să se vândă unui fabricant, pentru a putea sluji arta. Realitatea oglindită de Ostrovschi confirmă pe deplin învățătura leninistă care arată ce se ascunde în dosul prelinsei libertăți de creație a omului de artă sub domnia capitalismului: *„Libertatea scriitorului, a pictorului, a actorului burghez este doar o dependență camuflată sau care se camuflează fățarnic, față de sacul cu bani, față de corupție, de întreținere.“* Tot în „Talente și admiratori“, Meluzov, tânărul intelectual sărac, demască atitudinea claselor exploatoare față de cultură: *„eu propovăduiesc cultura — spune el unui reprezentant al birocrăției țariste — iar voi desfrâul. Între noi se dă un duel permanent, o luptă nelncetată... noi, cei amărâți și trudiți, avem bucuriile noastre, pe care voi nu le cunoașteți, care vouă vă sunt inaccesibile. Discuțiile prietenești la un pahar de ceai, despre cărți pe care voi nu le citiți, despre realizările științei pe care voi nu le cunoașteți, despre progresele civilizației de care voi nu vă interesați...“*

După o călătorie în apus, Ostrovschi se convinge că nu numai în Rusia clasele exploatoare sunt o piedică în dezvoltarea culturii, deaceia spune pe bună dreptate: *„Niciăiri burghezia nu se distinge printr'o influență binefacătoare asupra artei, ceci*

prostul ei gust o face să disprețuiască adevăratele valori naționale, iar cosmopolitismul ei a adus în Rusia numai producția artistică de proastă calitate, creiată de arta apuseană în descompunere și nu adevăratele comori culturale, creiate de celelalte popoare“.

Trebuie subliniat faptul că patriotismul lui Ostrovschi, dragostea lui pentru poporul rus și arta sa, sunt lipsite de orice urmă de naționalism îngust sau de șovinism. În lupta lui de o viață întreagă pentru creierea unui repertoriu de un înalt conținut de idei care să ridice conștiința masselor și nivelul lor cultural, Ostrovschi a pus alături de operele marilor clasici ruși și tot ceea ce a dat dramaturgia mondială mai valoros, cum ar fi piesele lui Shakespeare, Cervantes, Goldoni, Lope de Vega, în mare parte traduse de el însuși.

Intensa activitate social-culturală a lui Ostrovschi a fost îndreptată spre creierea unui teatru național, eliberat de presiunea cenzurii, de înrăurirea dăunătoare a publicului alcătuit din ghiftuiți în căutare de distracții ieftine.

Ostrovschi luptă pentru un teatru care să se adreseze masselor largi ale poporului muncitor. Iată ce scrie Ostrovschi în 1884, când în Rusia începe să se manifeste forța revoluționară a proletariatului: *„Tot acest popor, după o muncă grea și oboșitoare care cere o mare încordare fizică, în timpul săptămânii, își caută duminica și în sărbători distracții care să-i împăspăleze mintea strivită de muncă, caută puțină veselie și hrană pentru sentimentele și imaginația sa...“*

Ostrovschi salută cu entuziasm apariția acestui public nou, care avea să-i înțeleagă cu adevărat opera persecutată cu atâta îndârjire de moșierime și burghezie, precum și de critica oficială aservită acestor clase.

★

Exprimând adâncă prețuire și recunoștință a întregii Rusii progresiste față de Ostrovschi, celebrul scriitor A. N. Goncearov caracterizează astfel roadele a 35 de ani de activitate a marelui dramaturg: *„Ai adus în dar literaturii o întreagă bi-*

biblioteca de opere artistice, iar pentru scenă ai creiat o lume profund originală. Singur ai ridicat edificiul la baza cărui Fovizin, Griboedov și Gogol au așezat pietrele de temelie. Numai datorită dumatiale, noi rușii putem spune cu mândrie: avem teatrul nostru național, rusc. Pe bună dreptate el trebuie să se numească „Teatrul lui Ostrov-schi“.

Dramaturgia lui Ostrovski însă nu constituie decât o parte — ce-i drept, cea mai însemnată — din uriașa contribuție adusă de Ostrovski la dezvoltarea teatrului rus. El a îndreptat nu numai pe autorii dramatici dar și pe actori, compozitori, și regisori decoratori pe linia realismului critic.

O seamă din cei mai mari actori ai Rusiei și-au dezvoltat talentul datorită realismului puternic al pieselor lui Ostrovski și priceperii cu care marele dramaturg i-a îndrumat. Din strălucita pleiadă de actori ruși crescuți de Ostrovski, fac parte P. Sadovski, Martânov P. și S. Vasiliev, Fedotova, Ermolova, tot atâtea mândrii ale scenei ruse.

Ca să dea posibilitate tinerilor actori și autori dramatici să se desvolte, Ostrovski înființează la Moscova, în 1863, Cercul artistic, care prezintă publicului progresist creațiile valoroase, ostracizate de pe scenele imperiale. În 1874, Ostrovski organizează „Societatea scriitorilor dramatici și a compozitorilor de operă din Rusia“, atât eu scopul de a îndruma creația către slujirea poporului cât și pentru a apăra pe creator de crunta exploatare a direcției teatrelor oficiale.

Văzând în actor nu numai un interpret al operei scriitorilor dar și un colaborator al lui, Ostrovski e adânc îndurerat de situația umilitoare la care clasele exploatatoare au redus pe slujitorii artei. Ostrovski luptă prin toate mijloacele pentru ridicarea prestigiului profesunii de actor.

În acest scop, el înființează primele școli dramatice din Rusia, pentru a cultiva un înalt nivel artistic și o conștiință deplină a actorului despre misiunea sa în societate. Totodată, Ostrovski duce o luptă permanentă cu direcțiile teatrelor, pentru apărarea intereselor artiștilor, mai mult, prin piesele sale el caută să

sădească în conștiința publicului democratic respectul față de actor, caută să arate că actorul este un muncitor cinstit, devotat artei sale și că el e cu mult superior din punct de vedere moral acelor paraziți care nu văd în el decât un măscărici.

Ostrovski nu ascunde că viața plină de mizerie și nesiguranță a actorului în Rusia țaristă l-a făcut pe acesta să se molipească de unele trăsături negative ale moralei claselor dominante. Actorii reușesc totuși să-și păstreze demnitatea umană, dragostea față de artă și de om, credința față de idealul înalt pe care-l slujește cei mai buni dintre ei.

Nesciastlivțev, un biet actor ambulant fără angajament este acela care salvează dela moarte o biată orfană lipsită de apărare, năpăstuită, aruncată pe drumuri de bogata moșierasă Gurmâjskaia. Omenia și generozitatea lui Nesciastlivțev, îi dă pe deplin acestuia autoritate morală să înfiereze obscurantismul, viața parazită și fățarnică, imoralitatea și lipsa oricărui ideal, ce caracterizează nobilimea și burghezia, întruchipate în „Pădurea“ prin moșiercasa Gurmâjskaia și negustorul Vosmibratov.

Cu toate piedicile pe care țarismul le-a pus în calea răspândirii operei lui Ostrovski, cu toate încercările de defăimare și de denaturare a operei marelui dramaturg de către critica aservită claselor privilegiate, piesele lui Ostrovski s'au bucurat încă dela apariția lor de o înaltă prețuire din partea păturilor democratice din Rusia. Popularitatea lui se datorește, în primul rând, conținutului de idei al operei sale, ale cărei trăsături fundamentale sunt patriotismul fierbinte, caracterul popular, democratismul consecvent, umanismul combatant, optimismul nedesmințit, înțemeiat pe cunoașterea și încrederea în forțele poporului rus.

Bogata sa experiență de viață îi permite să ne înfățișeze o frescă extraordinar de amplă a vieții ruse în desfășurarea ei, dintre anii 1840 și 1886, să ne reprezinte figuri tipice din cele mai variate pături sociale.

Piesele sale redau puternice chipuri de negustori, funcționari, moșieri, mic-

burghezi, meseriași, intelectuali, actori, nu numai în dimensiunile lor sociale, dar și cu cele mai adânci particularități ale caracterului lor individual. Este uluitoare cunoașterea sufletului omenesc de către Ostrovschi. El știe să redea în cele mai neînsemnate și banale gesturi ale personajilor sale, sentimentele lor cele mai ascunse, imboldurile și năzuințele lor, așa încât el sugerează cititorului sau spectatorului întreaga psihologie, toată biografia anterioară a acestor personaje, precum și soarta lor ulterioară. El știe să zugrăvească dinamic personajele în dezvoltarea lor, tocmai pentru că reușește să redea cât se poate de nuanțat și de amănunțit interdependența și influența reciprocă dintre mediul social, psihologia omului și apartenența sa de clasă. Stăpânind perfect bogăția și marea putere de expresie a limbii ruse, Ostrovschi redă toată viața sufletească a personajilor sale, mentalitatea, ocupația și gradul de cultură al fiecăruia, cu ajutorul limbajului.

Grigoriev, un critic contemporan cu marele dramaturg, scrie că acesta a fost un scriitor „cărui chipurile, din clipa în care le concepe, i se prezintă fiecare cu limbajul său specific; el nici nu poate concepe altfel un tip“. Cu toate că folosește limba vorbită de întregul popor, Ostrovschi știe să redea prin expresii de o extremă concizie și de un mare pitoresc caracterul fiecăruia din personajele sale. De pildă, când Bolșov hotărăște să-și mărite fiica fără s'o consulte măcar, el spune: „doar e fiica mea — dacă vreau, o mănânc cu pâsat, dacă vreau scot untul din ea“. Numai această frază ar fi suficientă ca să ne înfățișeze egoismul, samavolnicia, incultura și moravurile „patriarhale“ ale acestui negustor.

În modul de a se exprima al eroilor săi pozitivi, — intelectuali raznocinți ca Jadov sau Meluzov — se recunoaște îndată limba folosită de revoluționarii-democrați în scrierile lor publicistice. Fierca poetică a Caterinei reiese până în cele mai fine nuanțe din felul ei de a vorbi, din melodia frazelor, din numeroasele imagini luate din natură pe care le folosește; mai cu seamă în monologul final, în care își exprimă disperarea și hotărârea de a încheia cu

viața odioasă ce i se impune, se aud ecouri ale cântecelor populare: „*Vântule voinicule, du-mi dorul până la dânsul!*“ își cântă ea jalea, în cuvinte ce amintesc de monologul Iaroslavnei din cântecul despre oastea lui Igor, inspirat și el din bogăția folclorului rus.

Atunci când Culighin vrea să-și exprime dragostea sa de cultură, înalta sa concepție despre îndatoririle cetățenești, el recurge în mod firesc la citate din opera marilor iluminiști ruși din secolul al XVIII-lea sau la versurile lui Derjavin. Exprimând aspirațiile poporului, concepția lui despre viață, punctul lui de vedere asupra fenomenelor sociale, Ostrovschi face apel din plin la creația populară în care se oglindefe experiența de viață și înțelepciunea acumulată de masele muncitoare în decursul veacurilor. Numeroase piese ale lui Ostrovschi au ca titlu proverbe luate în întregime sau parțial: „Nu te așeza în sania altuia,“ „Orice naș își are nașul“. Cântecul și dătinile populare ocupă un loc important în opera lui Ostrovschi, unde ele nu constituie simple efecte scenice, nu servesc numai la redarea culorii locale; ci ajută mai ales personajilor lui Ostrovschi apropiate de popor să-și exprime gândurile și sentimentele lor cele mai intime.

Astfel, în scena primei întâlniri dintre Boris și Caterina, dragostea curată a croinei capătă un răsunet mai adânc, datorită cântecelor populare care însoțesc această scenă.

Basmul feeric în versuri, „*Snegurocica*“, ce constituie un protest împotriva urâteniei vieții înconjurătoare și totodată o afirmare a măreției naturii umane neschilodite de societatea exploataătoare — este inspirat în întregime din folclor și tocmai de aceea la rândul-i a inspirat lui Ceaicovschi și lui Rimschi-Corsacov, două opere muzicale de mare valoare.

Datorită caracterului său progresist, înaltelor idealuri sociale și morale afirmate de opera lui, creația lui Ostrovschi a avut o influență hotărâtoare nu numai asupra teatrului rus, dar a avut o rodnică înrăurire și asupra dezvoltării teatrului

celorlalte popoare de pe teritoriul Rusiei. Așa, de pildă, în repertoriul teatrului Gruzin, înființat în 1879, piesele lui Ostrovschi au ocupat un loc de cinste. La sărbătorirea lui Ostrovschi de către teatrul din Tiflis, artistul Abașidze, în salutul său adresat dramaturgului, arată cum opera acestuia, tocmai prin caracterul ei național slujește cauza prieteniei dintre popoare: „*Noi, pioneri ai artei în Rasărit. ne-am convins... că adevăratele opere populare ruse create de dvs. pot mișca nu numai inimile publicului rus, pot acționa nu numai asupra minții lui, dar că celebrul dvs. nume este tot atât de iubit la noi în Gruzia ca și la dvs. în Rusia*“. Scriitorul armean Nar-Dos și-a scris piesa „Porumbelul ucis“ sub influența dramei lui Ostrovschi „Fata fără zestre“. Tânăra dramaturgie din Azerbaigian a învățat și ea dela Ostrovschi să pună în centrul preocupărilor sale tematica socială demascatoare, a preluat dela el concepția lui umanistă asupra vieții, dragostea pentru folclor. Dagu-vetis, maestru emerit al artei lituaniene, scrie în revista „Lituania Sovietică“: „*Teatrul lituanian s'a născut din teatrul rus al lui Ostrovschi*“

După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, teatrul s'a ridicat pe acele culmi pe care le visase Ostrovschi și abia acum opera acestuia a devenit pe deplin un bun al celor ce muncesc, cărora ea li se adresează. Spectatorul sovietic iubește piesele lui Ostrovschi pentru optimismul lor, pentru credința nestrămutată în om, pe care marcele dramaturg a afirmat-o în ciuda viciilor orânduirii burghezomoșierești, pentru umanismul lui combatant, pentru măiestria cu care a redat minunatele trăsături ale omului rus, pentru încrederea nestrămutată în viitorul poporului rus. Astăzi, piesele lui Ostrovschi se joacă în peste treizeci de limbi ale naționalităților din U. R. S. S., îmbogățind experiența fiecărui teatru național în parte. Astăzi, teatrul realismului socialist, continuând și ridicând pe o treaptă mai înaltă tradițiile progresiste ale artei clasice ruse, vede în Ostrovschi un aliat în lupta împotriva cosmopolitismului și a artei burgheze decadente, în lupta pentru o artă cu adevărat populară, socialistă în conținut

și națională în formă. Două dintre cele mai vestite teatre sovietice — „Teatrul Mic“ ce poartă numele lui Ostrovschi și Teatrul de Artă din Moscova — au înscris în repertoriul lor permanent piesele lui Ostrovschi, ce au dat prilejul unor actori cu renume mondial ca: Iablocichina, Mosevin, Tarasova, Tarhanov, Elanscaia să realizeze creații mari, dând o semnificație tot mai adâncă personagiilor lui Ostrovschi.

Actualitatea creației lui Ostrovschi confirmă pe deplin cuvintele lui: „*Apropierea de popor nu înjosește cătuși de puțin poezia dramatică; dimpotrivă, ea îi înzecește forța și nu-i îngăduie să devină trivială, nici meschină*“.

În zilele noastre, când lagărul celor ce luptă împotriva „împărăției întunericii“ se întărește pe zi ce trece, sunt atât de actuale cuvintele lui Ostrovschi despre menirea scriitorului în societate: „*Datoria fiecărui scriitor cinstit este să nimicească idealurile trecutului, atunci când ele au fost depășite, devenind triviale și false*“, pentru că „*atunci când un ideal e depășit, el vine în contradicție cu viața însăși*“.

În țările de democrație populară, care, eliberate de Uniunea Sovietică își construiesc azi o viață nouă cu ajutorul frățesc al Țării Socialismului, opera lui Ostrovschi ocupă un loc de cinste în repertoriul teatrului pus în slujba poporului. Popoarele ce construiesc socialismul traduc în viață indicațiile marilor dascăli ai lumii muncitoare, indicații despre care renumitul om de teatru gruzin A. Horaba, scrie în articolul său intitulat: „*Artă apropiie popoarele*“: „*În realizarea scenică a dramaturgiei unui popor prieten, trebuie reprezentate acele piese care înfățișează cele mai frumose însușiri ale acestui popor, forța lui spirituală și formele lui de luptă pentru idealurile întregii omeniri progresiste*“.

Masele largi ale oamenilor muncii din țara noastră au început să cunoască și să prețuiască adânc teatrul lui Ostrovschi abia după 23 August 1944. Piese ca „*Banii turbați*“, „*Vinovați fără vină*“, „*Lupii și oile*“, „*Pădurea*“, au dat teatrelor noastre prilejul să realizeze valoroase spectacole realiste, iar actorilor noștri prilejul să-și desăvârșască măiestria artistică. Acest

lucru este dovedit cu prisosință de faptul că o serie de oameni de teatru care au participat la realizarea reprezentării piesei „Pădurea“ la Teatrul Municipal la un înalt nivel artistic, au fost distinși cu Premiul de Stat al Republicii Populare Române.

Succesul de care s'au bucurat piesele lui Ostrovschi în țara noastră sunt o dovadă grăitoare a dragostei poporului nostru muncitor față de poporul sovietic și a ridicat glorioasele tradiții ale culturii ruse progresiste pe cea mai înaltă treaptă atinsă de omenire — cultura socialistă.

„Numai atunci putem spune că cunoaștem un popor când îi cunoaștem bine literatura“ — spunea Ostrovschi.

Prețuirea de care se bucură tot mai mult opera lui Ostrovschi în rândurile scriitorilor și spectatorilor progresiști din lumea întreagă confirmă pe deplin adâncul adevăr exprimat de Ostrovschi și anume că:

„Istoria îi socotește mari, geniali, numai pe acei creatori care au știut să scrie pentru întregul popor și numai acele opere care au fost cu adevărat populare în țara lor. au străbătut veacurile; astfel de opere sunt înțelese și prețuite cu timpul și de alte popoare și, în cele din urmă, de întreaga lume“.

„TRANDAFIR DELA MOLDOVA“

Ion Istrati face parte dintre scriitorii care, prin creațiile lor, s'au situat în plină actualitate. Dela schițe și nuvele ca „Moș Atănăsoaiei“, „M'am dumirit cu raionul“ sau „Bucurie“ până la romanul „Grâu înfrățit“, toate aceste lucrări oglindesc momente caracteristice din bătălia poporului nostru pentru construirea socialismului, vădind preocuparea autorului de a da un răspuns partinic și cu cât mai multă forță artistică unora din cele mai actuale probleme ale patriei noastre.

Ultimul roman al lui Ion Istrati, „Trandafir dela Moldova“, prezintă în creația sa un moment semnificativ, atât în ce privește dezvoltarea sa în câștigarea măestriei literare cât și pentru unele deficiențe mai vechi, care apar acum cu mai multă ascutime.

Având aceiași eroi și acțiunea petrecându-se în acelaș loc, „Trandafir dela Moldova“ poate fi considerat ca o continuare a romanului „Grâu înfrățit“. Dar realitățile zugrăvite în aceste romane fac parte din etape deosebite ale luptei poporului nostru. În timp ce „Grâu înfrățit“ este o cronică a satului în primii ani de după război—când țărănimea muncitoare suferind de pe urma greutăților pricinuite de secetă și de urmările războiului începea să-și cunoască drumul de urmat, alăturându-se luptei clasei muncitoare—„Trandafir dela Moldova“ reflectă tocmai un aspect al luptei pentru transformarea socialistă a agriculturii. În această

nouă etapă, oamenii și relațiile dintre ei s'au schimbat. Cei mai înaintați țărani din sat: Toader Pârpăriță, Ghiță Cojocca, Valeria Marțan ajung în conducerea gospodăriei agricole colective, care a luat locul întovărășirii din „Grâu înfrățit“; Niță Zlei care, ameițit de zvonurile chiaburilor declarase în plină ședință de partid că „toate-s bune, da' de colhoz să nu aud“, este acum socotitorul gospodăriei; până și Victoria, țărâna săracă, este smulsă din preocupările ei erotice de iureșul vieții noi.

Dar viața nu scoate la iveală numai ceea ce este înaintat și luminos în caracterul oamenilor, ca constituie în acelaș timp un examen sever în fața căruia se desvăluie tot ceea ce este putred și murdar. Alecu Zăză, secretarul organizației de partid din comună, care se agita amarnic prin 1945-48, se dovedește a fi un caricist; toată sbatcrea sa fusese determinată de dorința de a-și crea o „situație“, de a se închiaburi. El ajunge un oportunist care se opune liniei partidului și ia sub oblăduirea sa elementele chiaburești.

În această nouă fază și lupta de clasă ia forme noi, are o altă amploare. Chiaburii părăsesc metodele din „Grâu înfrățit“—ca incendierea ariei. Sprijinindu-se pe elemente corupte ca Alecu Zăză, pozând în „democrați“, ei încearcă—și isbutesc—să-și strecoare în gospodăria colectivă unealta lor, pe fostul sergent-major Adutculesci, pentru a o submina din interior.

În lupta pentru întărirea gospodăriei colective, țăranii muncitori din Nalba nu sunt însă singuri. Muncitorul ceferist Stelian Zaharia, organizator al gospodăriei, semnifică în roman ajutorul direct, îndrumarea continuă dată țăranilor muncitori de către clasa muncitoare; Partidul intervine în momentele grele prin care trece gospodăria.

La început, în gospodăria agricolă colectivă „Ion Creangă“ lucrurile merg prost. Sub aripa ocrotitoare a lui Zăză, chiaburii întreprind diferite acțiuni. Emil Adutculesei — chiaburul strecurat în colectivă — propune tot felul de planuri dușmănoase, cu care încearcă să lovească în gospodărie. Unii din membrii gospodăriei au încă de luptat cu mentalitatea lor de proprietari individuali, mentalitate care are încă în conștiința lor rădăcini puternice și adânci. Dar, sprijiniți de județeană de partid, având în frunte pe cei mai înaintați dintre ei, pe comuniști, colectivizării înăltură greutățile și zdrobesc uneltirile dușmanului de clasă. Gospodăria se întărește; Zăză este exclus din partid iar Emil Adutculesei este demascat și arestat.

Această idee a victoriei forțelor socialismului este sugerată chiar de imaginea cu care începe romanul. Intr'un început de primăvară, puhoaietele Prutului revărsat nimicesc, mătură din calea lor, cu vuiet asurzitor, în afară de sloiuri de gheață — și paie murdare, frunze moarte și resturi de gunoaie.

La fel și viața nouă care se infiripă în gospodăria agricolă colectivă din Nalba, își face loc, biruitoare, sfărâmând acțiunile chiaburilor și oportuniștilor și atrăgând în vârtoarea ei și pe ceilalți țăranii din sat care încă șovăie.

În această luptă se formează noile trăsături ale țăranilor colectivizati care, prin înfrângerea mentalității lor individualiste de mici proprietari capătă superioritate morală, conștiința demnității lor personale.

Moș Ile Pârpăriță, despre care Alecu Zăză afirma că n'a văzut niciodată în viața lui urmă de vacă în ogradă, conduce acum brigada zootehnică a gospodăriei. Fiind personajul cel mai bine încadrat în conflictul romanului, el face parte și dintre personajele cele mai bine conturate. Cu aceeași însuflețire cu care, în timpul secetei, în fruntea țăranilor, a spart hambarele boierului Hanibal Berzea, el muncește acum pentru

întărirea gospodăriei colective. De aceea, în mod inevitabil, Ile Pârpăriță va veni în conflict cu Emil, chiaburul strecurat în gospodăria agricolă colectivă. Încă din prima ședință a colectivizatorilor, când Moș Ile se ridică cu îndârjire împotriva împrumuturilor bănești, costisitoare, propuse de Emil în scopul ruinării gospodăriei, noi ghicim ciocnirea care va avea loc mai târziu. Emil dă drumul unei vaci de rasă în trifoi și omorînd-o, face să cadă vina asupra bătrânului care este amenințat cu excluderea din gospodărie. Adânc umană apare figura lui moș Ile în ședința organizației de partid. El bâiguie, distrus: „*măi băieți, măi oameni buni*“. Dar cu câtă înverșunare își duce la capăt sarcina primită din partea președintelui gospodăriei, de a-l supraveghea pe Emil! El îl surprinde pe chiabur în momentul când vroia să otrăvească viței gospodăriei și cu ajutorul unui alt colectivizat se năpustește asupra lui și-l leagă.

Diferit ca individualitate se prezintă celălalt bătrân din gospodărie: moș Ion Huțuțui, „*paznic la 'ntâia cu trei șferturi procent*“. Spre deosebire de Ile Pârpăriță care vorbește grav, în pilde bătrânești: — „*mică-i la făcătura ei albina, dar rodul ei e începutul dulceții de pe lume*“ — lui moș Huțuțui, șugubăț din fire, îi place flecăreala. El lungeste inutil istorisirile, împetriștându-și limbajul cu vorbe de duh din graiul popular și nu se dă înlături dela șotii. Iată cum o îndrumă pe Tița spre locul unde se află moș Ile Pârpăriță: „*Numai cât treci un deal și-o vale și-o limbă de pădure... și-o fugă bună de iapă până crapă și de acolo mai alergi o bucată de calc cu pielea în spinare! Toțmai acolo-i dus*“. Dar dincolo de acest aspect hazliu, te întâmpină o inimă care te înduioșează prin bunătatea și omenia ei, inima unui sârman care o viață întregă a slugărit la chiaburi și care abia acum își vede zorii unei vieți mai bune. Este emoționantă scena în care organizatorul gospodăriei îi face o vizită prietenească și îi strecoară, ca în treacăt, vorba despre niște semințe pe care moșul trebuia să le aducă de mult la gospodărie și care constituiau de fapt motivul vizitei. „*Pe mine — spune Huțuțui mișcat — mă cumperi cu câteva ouă, dacă știi să mă iei. Știu însă la cine să mă vând!... Numai la cel ce pune preț pe necazul meu*“.

Apoi cugetă singur: „*Mare lucru-i omul*“.

Tocmai în desvăluirea trăsăturilor noi pe care le dobândesc țărani muncitori care au pășit pe drumul socialismului, stă valoarea și puterea imaginilor artistice create de Ion Istrati.

Culorile cu care era zugrăvit chipul Tiței în „Grâu înfrățit“ erau șterse, ștearsă fiind și activitatea ei în viața obștească a satului. În „Trandafir dela Moldova“, aceste culori sunt înlocuite treptat, odată cu noile trăsături pe care le capătă caracterul Tiței și cu noua ei atitudine față de muncă, cu culori din ce în ce mai vii și mai poetice. Să ne amintim numai portretul descris de autor: „*Era o sulfină de fată... iar în obrajii albi i se aprinse culoarea roșie aprinsă a trandafirului sălbatec*“.

Fata neînsemnată din „Grâu înfrățit“, răspunde acum de crescătoria de păsări a gospodăriei. Are pe mână — după cum spune un activist U.T.M. — „o avere“, unde desfășoară o muncă plină de sârguință. Noua ei atitudine față de muncă apare mai evident atunci când i se dă să conducă, la seceratul grâului, o echipă de femei. Infruntând arșița cumplită a acelei zile de Cuptor, oboseala, ea dă exemplu celorlalte femei din echipă, le antrenează și împreună cu ele câștigă întrecerea în prima zi de seceriș.

Chipul ei, desenat clar și uman se definește și în împrejurarea tragică prin care trece: moartea logodnicului ei, Mitriță, pentru care fata avea o dragoste puternică. Sentimentele adânci, bogăția ei sufletească fac ca imaginea Tiței să fie printre cele mai reliefate din chipurile tinerilor colectivști dela Nalba, conturați în roman.

Printre personagiile ale căror calități și resurse sufletești sunt scoase la iveală tocmai de viața nouă care ia ființă în comuna Nalba, poate fi considerată și Victoria. Referitor la procedeele de caracterizare a personajilor, trebuie să remarcăm faptul că Ion Istrati utilizează cu multă îndemânare vorbirea personajilor și acțiunile lor. În redarea limbii personajilor în așa fel încât acestea să ne apară veridice, un mare rol îl joacă folosirea vorbirii populare. Iată-o, de pildă, pe Victoria. Vorbirea ei este presărată cu expresii populare „*surcica nu sare departe de trunchi*“;

ocările nu sunt expimate mai puțin pitoresc: „*trăsnite-ar trăznetul*“ etc. Dar în acelaș timp ce cuvinte duioase, naive, întâlnim în cererea ei de înscriere în gospodărie: „*Subsemnata Victoria lui Dumitru Stelea, care am ajuns soarta de văduvă ca și mama mea, veți ști că viața e trecătoare, ca și iarba sub picioare, căci o calcă fiecare, dar tot alinare n'are*“. Dar chiar și aici, firea ei pătimașă se vădește în isbucnirea ce urmează numaidecât: „*că n'o fi toată lumea proastă de-a intrat și nu mai eu is deșteaptă și șad deoparte*“. Această varietate de tonuri, când cele mai cumplite ocări, când cele mai calde expresii lirice, redau sentimentele puternice care clocotesc tumultuos în pieptul acestei femei. Deși activitatea ei în cadrul gospodăriei nu este arătată, noi ghicim că, în curând, ea va face parte dintre colectivistele de frunte.

Dar înfățișând aceste personaje care au devenit sau sunt pe cale de a deveni oameni noi, Ion Istrati nu se limitează numai la aceștia ci, lărgind imaginea satului, înfățișează și pe ceilalți țărani aflați abia la începutul drumului, oameni pe care, după cum spune Lenin, „*trecutul îi trage spre burghezie, viitorul spre proletariat*“. Dintre aceștia se remarcă îndeosebi figura pitorească a mijlocașului Ion Cârdei, care îmbogățește galeria oamenilor care se „dumiresc“ din literatura noastră. Ion Istrati îl caracterizează pe moș Cârdei înfățișându-l într'o situație neașteptată pentru el, care-i scoate în relief trăsăturile de caracter. Fugind întotdeauna de „politică“, de conferințele ținute la începutul serbărilor — moș Cârdei este nevoit prin simpla schimbare a programului să asiste la o atare conferință, deși își luase toate măsurile de precauție venind la mijlocul serbării. De aici provine și humorul sănătos care străbate episodul respectiv. La început, moș Cârdei încearcă fără succes să părăsească sala, dar antrenat fiind de conferința agronomului, care vorbea despre lucruri ce-l interesau direct, el începe să întrerupă mereu conferințiarul cu „cazul“ pe care-l știe el și pe care-l relatează pe larg. Primind răspuns la o serie de probleme gospodărești la care se gândise o viață întregă fără rezultat, moș Cârdei

își dă seama de folosul conferințelor, ceea ce-l face să declare ritos că: „Nu-i rea politica“. De aceea, scena dela sfârșitul romanului, când moș Cârdei se supără că i se spune „domn“ și declară că se va înscrie în gospodăria colectivă, te convinge de transformarea lui.

În afară de aceste personaje puternic conturate, în roman mai întâlnim schițate numeroase figuri de țărani. În această privință, un mare rol îl joacă dialogul pe care Ion Istrati îl mănuește cu multă pricepere. Câteva replici ale unora dintre colectivști, într-o ședință a gospodăriei, sunt suficiente pentru caracterizarea lor. Astfel sunt Gheorghe Ceacăr, care-și bate muiera ce-l îndemna să ducă iapa la gospodărie, dar în ședință povestește invers faptele; Filimon Molocea, care făcând greșeli și fiind criticat, acum critică el pe alții cu voce tare, sau Firuța lui Talabă, de care să te ferească sfântul să intri în ceartă cu ea, etc. etc. Tabloul satului ne apare astfel bogat și variat.

Imaginea realității ar fi însă deformată dacă în roman nu ar apare zugrăvit cu putere chipul unui dușman primejdios, care să se opună și să încerce distrugerea vieții noi a acestor oameni simpli.

Din acest punct de vedere trebuie arătat că figura lui Emil Adutculesei constituie o remarcabilă creație a lui Ion Istrati, care depășește imaginea dușmanului de clasă apărută până acum în opera sa. Fecior de chiabur, plutonier-major cu serviciul la aprovizionarea batalionului, Emil vede deschizându-se în fața lui o carieră promițătoare: furtul obișnuit din alimentele soldaților, o căsătorie „convenabilă“, apoi demisia din armată și ocupația de arendaș, etc. Războiul hitlerist dus împotriva Uniunii Sovietice constituie un prilej cum nu se putea mai nimerit pentru firea nesățioasă de lup a lui Adutculesei, care fură și devastează cât poate.

Și deodată, toate acestea trec în domeniul trecutului: 23 August... Eliberarea patriei noastre, deblocarea lui Emil Adutculesei. Din frumoasele lui visuri n'a mai rămas decât o fotografie care îl arată pe proaspătul sergent instructor Adutculesei Emil — la începutul războiului hitlerist

— cu freza cu cărare la mijloc și mustăcioara subțire.

Toate aceste transformări îi provoacă la început o spaimă, o zăpăceală care se transformă cu încetul într-o ură din ce în ce mai crâncenă, într-o ură animalică împotriva regimului democrat-popular. El crede cu disperare în restaurarea vechiului regim. În visurile sale se și vede proprietarul conacului boieresc din Nalba — unde este acum instalat sediul gospodăriei — conac pe care generalul Hanibal Berzea i-l promite cu mărinimie. Dar sentimentul că pentru întoarcerea vechilor vremuri nu-i suficient să „lucreze“ numai cei din afară ci și cei din lăuntru țării, îl determină să-și schimbe tactica dela început. El încetează să împoaste cu insulte regimul și, după o perioadă în care dispare din sat, se întoarce contabil la cooperativa din satul învecinat, făcând pe „democratul“. Sprijină lupta pentru înființarea gospodăriei agricole colective din Nalba, își asigură ajutorul lui Alecu Zăză, mituindu-l și, înscenând o ruptură sgomotoasă de familia sa, intră în gospodăria agricolă colectivă „Ion Creangă“.

Încă dela începutul romanului ni se înfățișează înfruntarea care va avea loc în decursul acțiunii. Emil discută cu moș Ile Pârpăriță, numindu-l „domnul Ile“ și aruncând diferite vorbe cu două înțelesuri despre gazul care nu există la cooperativa, despre oile pe care degeaba le crește deoarece lâna... Imediat însă ce moș Ile se supără de atâta „domnit“, Emil începe să vorbească despre împrunăturile bănești care ar trebui neapărat aprobate, altfel se duce pe râpă faima gospodăriei. „*Ne ducem dracului de râpă și nu-i politic. Înțelegeți dumneavoastră? Nu-i politic.*“ Observăm schimbarea vorbirii sale, în care cuvântul „politic“ este repetat de câteva ori. Această tactică o va utiliza tot timpul. Folosind un limbaj demagogic cu expresii ca „omul muncii“ și „nu-i politic“, Emil va încerca să profite de nepriceperea conducerii gospodăriei în problemele administrative, pentru a prezenta diferite planuri ce au ca scop ruinarea ei.

Dar ura lui nu se oprește numai la aseme-

nea mașinațiunii de „specialist“, ci îl duce până la tentativă de crimă. Emil încearcă, odată cu otrăvirea vițeilor, să otrăvească și pe copilul președintelui gospodăriei.

Dacă pentru zugrăvirea eroilor care întrucapează forțele poporului, autorul a găsit trăsături clare și luminoase, în schimb pentru Emil Adutulcusei el a ales trăsături care să ni-l facă odios. Chiaburul acesta te desguștă prin dantura-i falsă, de aur, prin răsul fals și vorbirea-i demagogică. Caracterul fostului plutonier-major se vedește în unele scene prin grosolănia comportării sale, prin vorbirea impestrițată cu expresii vulgare. Toate acestea contribuie la crearea unei figuri tipice chiaburimii satelor noastre, figură odioasă care inspiră ură și vigilență.

Dar acțiunile criminale, din ce în ce mai îndârjite ale chiaburilor cât și acțiunile dușmanilor din afara țării, ale imperialiștilor, sunt sortite înfrângerii, pieirii.

Această idee este sugerată cu destulă forță artistică — din păcatenu îndestul de legată de restul acțiunii romanului — în scena înmormântării grănicerului Mitriță Pârpâriță, scenă care leagă frământările țăranilor din Nalba de frământările întregului popor.

Imprejurarea tragică uneste parcă într'un singur front atât pe țărani colectivști cât și pe țărani muncitori necolectiviști, animați însă de aceleași sentimente de durere și ură.

Ca fundal pentru scena înmormântării este alcasă primăvara, cu albastrul brândușelor, cu miroznela ascuțite ale costișelor înflorite, cu lunca îmbobocită și codrul cu franze rotunjite cât banul. Scena este de un dramatism puternic. Jalea țăranilor care însoțesc coșciugul eroului este exprimată prin bocetele sfâșietoare ale femeilor, prin acordurile rare și grele ale muzicii militare, prin mersul târșit, trist al convoiului mortuar. Moartea lui Mitriță nu provoacă însă în inimile țăranilor muncitori numai jale, ci și o ură crâncenă împotriva ucigașilor lui. Furia și ura cu care vorbește Toader Pârpâriță sunt de fapt ura și furia mulțimii care-l ascultă. Este semnificativă bogăția

de nuanțe pe care le folosește Ion Istrati ca să redea frământările sufletești ale vorbitorului și ale mulțimii. „Bubuie“ atât glasul lui Toader cât și „răcnetele“ mulțimii care scandează lozinci. Cuvântul lui Toader este când „aspru“, când plutește în aer „năpraznic“, „răscolitor“. Mulțimea la început „se cutremură“, apoi „tresare dureros“, în sfârșit, devine „încrâncenată“ de furie. Zugrăvirea, în cuvinte aspre, puține, a convoiului de oameni care pășește în urma coșciugului, cu ochii în gol, cu frunțile încrunțate, pâlile de jale, parcă este o trecere în revistă a țăranilor care, în cadrul gospodăriei, vor continua lupta pentru cauza în slujba căreia s'a jertfit Mitriță. Drumul lor nu va putea fi oprit de uneltirile criminale ale chiaburilor. Această idee este subliniată și prin imaginea cu care se încheie scena înmormântării, a primăverii care continuă să invie natura și care nu poate fi oprită în loc: „Și tonurile marșului funebru creșteau și slăbeau iar, și se auzeau glasuri de taină, încrâncenate.

Și era calduț afară, frumos, și odrăslea pe șesuri iarba.

Și parcă se scurgeau valurile unui râu viitor pe drumul albicios dintre grădini în care, pe alocuri, se arăta păpușoi nou, numai într'o singură foiță verde-gălbioară.“

Forța artistică a romanului este mărită și prin participarea activă a autorului dealungul subiectului, alături de ceilalți eroi, ca o individualitate aparte care, prin intermediul imaginilor artistice luptă activ împotriva a tot ceea ce este vechi și sprijină activ tot ceea ce este nou și înaintat. Participarea directă a autorului este exprimată în diverse forme. Ea apare pe alocuri în mod direct, sub forma unor observații adresate cititorului. „*Multe necazuri și amaruri mai are omul de tras în viață! Uneori, când se tot adună su părările peste măsură de grele și de cumplite, îți vine să svârli cu cușma 'n câini și să te duci unde vezi cu ochii!*“ Alteori, această participare e concretizată în redarea lirică a unor peisagii sau în intonația povestirii. Această participare permanentă a lui Ion Istrati sporește forța artistică a crea-

ției, contribuind la colorarea faptelor, la luminarea personajilor.

Trebue spus că în „Trandafir dela Moldova“ mijloacele artistice ale scriitorului, care se vădeau și în celelalte lucrări literare, au căpătat un contur proeminent, au atins un nivel înalt.

Dacă primele încercări literare: „Vin bașovenii“, „Tarlaua“ și „Rușii“, erau înecate în descripții lungi de natură, acum peisagiul joacă un rol bine determinat. El servește de cele mai multe ori ca introducere în lumea interioară a personajilor. Astfel, imaginea merilor trotuși, a vișinilor crișani sau mocănești și a zarzărilor bătrâni care, amăgiți de toamna lungă își deschid pentru a doua oară cerceii dalbi ai florilor, ajută la definirea sentimentelor lui Toader Pârpăriță în momentul când primește cererea de înscriere în gospodărie a fostei lui iubite, Victoria. Un alt rol pe care îl joacă peisagiul în „Trandafir dela Moldova“ este acela de a concentra sentimentele umane și de a le ridica puterea la un mai înalt grad. Astfel, după cum am văzut, peisagiul primăverii cu care se termină scena înmormântării, exprimă mai clar, mai puternic sentimentele de jale și de ură ale colec-tiviștilor.

Un acelaș procedeu de selecționare și sintetizare îl vom întâlni și în ceace privește limba folosită în romanul „Trandafir dela Moldova“. Trebuie spus că Ion Istrati face parte dintre scriitorii la care se poate vorbi despre o particularitate în folosirea limbajului. Această particularitate nu constă — așa cum încerca I. Istrati în „Grâu înfrățit“ — în îngrămădirea cuvintelor dialectale și regionale, ci în utilizarea nenumăratelor mijloace oferite de limbajul popular. Graiul popular strălucește cu tot spiritul și humorul lui, atât în vorbirea autorului cât și a personajilor. În ce privește vorbirea autorului în pasagiile de narațiune a faptelor, remarcăm că aceasta se deosebește de a personajilor prin aceea că are un lexic de un nivel mai înalt, frazele larg desfășurate; dar și aici vom întâlni expresii populare, particularități morfologice (folosirea mai-mult-ca-perfectului popular — „fost făcut“, etc.), precum și parti-

cularități sintactice. În limba folosită de Ion Istrati vom întâlni o îmbinare meșteșugită între limbajul popular și cel liric cult. Găsim expresii populare care asemeie cearta dintre Toader și Domnica cu un „*pospai de omăt ce vine câteodată când s'a așezat pe primăvară, dar pe care la iuțeală dă soarele și-l topește*“. Apoi imediat întâlnim avântul liric: „*Inserările cresc alene dinspre miază-noapte, cerurile încep a-și scăpăra luminițele plâpânde ale stelelor, iar diminețile se ivesc apoi ca după genele zorilor de ziuă cu aburii înceți, somnoroși, ai brazdelor întoarse de cuțitele plugurilor aprinse cu sânge de soarele de foc al răsăriturilor*“. Formându-și lexicul, utilizând un vocabular alcătuit din cuvinte populare, din elemente regionale cu o circulație largă, precum și din cele cu o circulație mai restrânsă sau din unele cuvinte cu parfum arhaic, folosind construcții sintactice proprii țăranilor din nordul Moldovei, limba lui I. Istrati are particularități specifice care o fac să se deosebească de limba altor scriitori. Acest fapt este foarte important, el trebue promovat în lupta pe care o duce literatura noastră împotriva sărăciei și uniformității limbajului. Cu o limbă săracă nu se poate zugrăvi imaginea eroului contemporan și minunatele lui fapte.

Vorbind despre frumusețea limbii lui Ion Istrati și de progresul realizat de el dela „Grâu înfrățit“ la „Trandafir dela Moldova“, nu putem să nu ne referim la atitudinea nivelatoare și dogmatică față de această problemă care s'a manifestat în unele articole de critică literară. Astfel este, de pildă, cronica Georgetei Horodincă din „România Liberă“. Cunoscând obiectiile aduse lui Ion Istrati cu privire la folosirea regionalismelor în „Grâu înfrățit“, autoarea cronicii se apropie cu o atitudine de condamnare față de toate cuvintele cu circulație mai restrânsă întâlnite în „Trandafir dela Moldova“, fără să observe că multe din acestea sunt justificate din punct de vedere artistic, ele ajutând la crearea unui colorit local, regional. O aceeași poziție manifestă cronica respectivă și față de anumite cuvinte sau expresii taxate drept naturaliste, și din care cronicara face o „mare problemă“.

Nu vrem să spunem că procesul de însușire creatoare a materialului lingvistic popular care în „Trandafir de la Moldova“ atinge o treaptă superioară, este terminat pentru I. Istrati. În roman vom mai găsi încă o insuficientă selectare a materialului lingvistic; mai sunt unele cuvinte neexpresive, uzate și unele cuvinte cu circulație restrânsă, ale căror utilizări nu sunt motivate din punct de vedere artistic. Sunt lipsuri pe care autorul le cunoaște, dar pentru înlăturarea cărora n'a depus suficiente eforturi.

Pentru Ion Istrati se pun deasemenea cu ascuțime unele probleme de măiestrie literară, a căror nerezolvare micșorează forța artistică a creațiilor sale. Este vorba în special de construcția romanelor. Simpla înșiruire a situațiilor, redarea cronologică, punerea față în față a unor evenimente, a unor întâmplări oarecare nelegate organic, nu constituie un subiect de roman, chiar dacă în aceste situații acționează aceiași eroi. Subiectul trebuie să aibe ceea ce în mod obișnuit se numește unitate de acțiune. Ori, atât romanul „Grâu înfrățit“ cât și „Trandafir de la Moldova“ prezintă din acest punct de vedere deficiențe. În „Trandafir de la Moldova“, aparent, această unitate pare să fie dată de unitatea conflictului: lupta pentru întărirea și dezvoltarea unei gospodării colective, luptă care în mod inevitabil trebuie să se ducă împotriva dușmanului de clasă și a elementelor oportuniste. În măsura în care în roman există această unitate a conflictului, există și unitate de acțiune. Dar trebuie spus că multe fapte din roman sunt colaterale acestui conflict. Ele nu se încadrează într'un sistem de situații care să treacă una în alta, fiind mereu rezultatul celor precedente și purtând în ele potențele situațiilor viitoare. În „Trandafir de la Moldova“, cele mai multe din situații sunt construite după principiul schiței, servind numai la caracterizarea unui personaj, și mai puțin sau deloc la dezvoltarea conflictului, la pregătirea situațiilor ulterioare. Astfel este, de pildă, scena de la școală cu moș Ion Cârdei, sau scena cu „nevestica“ lui moș Ion Huțuțui, care contribuie la caracterizarea acestor per-

sonajii, dar care nu sunt urmărite în dezvoltarea lor ulterioară, în acțiune. Aceste scene au o existență de sine stătătoare și pot fi publicate separat ca schițe.

Nu înseamnă desigur că unitatea acțiunii interzice existența ramificațiilor unui subiect. Trebuie însă ca între diversele ramuri ale subiectului să existe o legătură internă. Astfel sunt romanele lui Tolstoi, ca de pildă „Război și pace“, ale lui Gorki, ca „Clim Samghin“, romanele ciclice ale lui Balzac, în care caracterul ramificat al subiectului, prin cuprinderea unei varietăți de aspecte din realitate, face ca să fie explicate mai profund și mai complex legile realității. Intenția lui Ion Istrati de a crea prin numeroase aspecte din viața satului un vast tablou al acestuia, este merituoasă. Din păcate, aceste aspecte rămân nelegate intern, ele se leagă doar exterior, printr'o legătură generală și facilă a întâmplărilor care au loc într'un sat în care există o gospodărie colectivă.

Căutând rădăcinile acestor lipsuri, constatăm că ele nu se datoresc numai unei insuficiente însușiri a măiestriei construcției unui roman.

Engels, referindu-se la subiectele unor cărți care constau în „*simple înșiruiuri scie și monotone de diverse fapte*“, nelegate de „*condițiile generale care ar fi scos ceea ce era important și impresionant din ele*“, sublinia că acest neajuns se datora lipsei de claritate, confuziilor ideologice care existau în concepția autorilor lor despre viață. Această teză este foarte importantă, arătând că deficiențele din construcția unui subiect se pot ivi nu numai din cauza unei munci lipsite de exigență sau din cauza necunoașterii tehnicii unui roman, ci mai ales datorită slăbiciunilor de ordin ideologic.

Tocmai pentru că I. Istrati n'a așezat cu multă putere la baza cărții sale o luptă aprigă purtată în jurul obiectivelor gospodăriei agricole colective între forțele socialismului și dușmanul de clasă, tocmai de aceea subiectul s'a împrăștiat într'o serie de episoade nelegate organic. În aceste episoade-schițe vom întâlni diverse

conflicte: între mentalitatea nouă și cea veche, lupta împotriva unei acțiuni a chiaburilor, etc. Lipsește însă o cuprindere largă a conflictului de clasă, care să redea ansamblul luptei ce se duce pentru întărirea și dezvoltarea gospodăriei colective. Aceasta, pentru că scriitorul nu a avut o viziune largă și clară asupra dinamicii vieții, asupra luptei de clasă.

Dușmanul care apare mai bine zugrăvit în roman este Emil Aduteulesei, chiaburul care pătrunde în lăuntrul gospodăriei colective. Dar acțiunile acestuia sunt izolate de acțiunile celorlalți chiaburi din sat, care apar ca niște figuri jalnice și inofensive. Atunci când întreprind vreo acțiune, acestea par mai mult niște farse. Astfel este cositul rogozului, din care-și luau colectiviztii legături pentru grâu. Mașinațiile chiaburilor se reduc aproape exclusiv la zvonuri și la neiscăderea Apelului Păcii.

În roman, printre aceia care se opun mersului înainte al gospodăriei se numără și Alecu Zăză, secretarul organizației de partid din comună. Dar figura acestuia nu este prea clară. Activând formal în partid, singurul lui țel fiind îmbogățirea, Zăză își ia serviciu la cooperativă și învârtoche diferite afaceri cu chiaburii pe care îi ocrotește. Deși este colectivist, se constată că pe pământurile lui — pe care Zăză le atribuie socriilor — muncesc cinci secerători, iar în casă el are ca slugă o rudă săracă. Un asemenea personaj îi apare clar cititorului că este un țăran închiaburit. Dar autorul are față de Zăză o atitudine lipsită de combativitate. El nu merge cu demascarea până la capăt; după excluderea lui din partid, Zăză dispăre aproape cu totul din câmpul vizual al autorului.

Neadâncind suficient realitatea, în lumina învățăturilor marxist-leniniste și a documentelor de partid, conflictul de clasă din roman pierde din adâncime și nu poate da unitate de acțiune subiectului.

O altă deficiență a romanului „Trandafir dela Moldova“, pe care o întâlnim și în alte creații ale lui Istrati, este înfățișarea nesatisfăcătoare a rolului și influenței organizației de partid, a activului de partid, a comuniștilor în viața gospodăriei și a satului. Organizația de partid nu joacă

niciun rol în viața gospodăriei. Valeria Mărțan, secretara organizației de partid, nu trăiește ca o conducătoare a comuniștilor, ci mai mult ca o fetișcană cu complicații sentimentale. Stelian Zaharia, organizatorul gospodăriei, trimis de partid cu această sarcină, ar trebui să fie personajul cel mai înaintat din roman. În caracterizarea lui, autorul nu precupește cele mai frumoase laude. Cu toate acestea, el nu mulțumește pe cititor. Stelian Zaharia nefiind suficient încadrat în conflictul romanului, nu are un rol determinant în acțiune. El servește autorului prin predicile și dojenile sale la rezolvarea anumitor probleme din gospodărie. Neacționând prin propriile sale puteri, este firesc ca Stelian Zaharia să fie lipsit de însușirea de a gândi singur, de a acționa pe baza teoriei înaintate pe care el o stăpânește. El rămâne doar port-vocea autorului, în câteva tirade. De aceea, o serie de idei juste nu pot fi vii, pentru că nu sunt și ale personajului. Limbajul lui Stelian Zaharia este în general constituit din replici de-a gata, din rețete și sfaturi gata preparate: „*Trebuie să cunoști bine fiecare problemă, să știi să te descurci. Și pentru asta, să citești, să înveți, să știi să împletești în fiecare clipă politicul cu economicul!*“ Sau, mai înainte: „*critica ne vine în ajutor*“, etc., etc.

Trebuie spus că această problemă, de a reda un erou plin de agerime, în stare să gândească adânc și să acționeze pe baza unei gândiri temcinice, se pune și în ce privește principalul personaj pozitiv, Toader Pârpăriță. Dacă în „Grâu înfrățit“ Toader își desvăluia în bună parte, prin fapte concrete, temperamentul tumultuos, în „Trandafir dela Moldova“ acest temperament îl bănuim doar din unele reacții. Caracterul, calitățile lui nu se desvăluie în luptă. Puține sunt acele momente în care el caută un răspuns problemelor complicate și grele ce i se ivesc în muncă. De aceea, limbajul lui este deseori incolor, lipsit de forța gândirii luptătoare. La fel se prezintă și soția sa Domnica, președinta Sfatului Popular din comună. Viața lor familiară decurge monoton, cenușiu. Câte aspecte interesante n'ar fi putut desvălui autorul în această împrejurare complexă, unde amândoi soții au munci de mare răspundere în sat!

*

La sfârșitul acestor observații, sunt necesare unele concluzii. Romanul „Trandafir dela Moldova“ cu toate că lipsește pe cititor de o viziune larg cuprinzătoare asupra luptei din gospodăria colectivă și frumuseții chipului activistului de partid, înfățișând însă cu talent aspecte veridice din viața satului prin chipuri tipice, bogat individualizate, prin scene de viață puternice, folosind o serie de mijloace artistice de un

nivel ridicat, este o carte valoroasă, care militează pentru primăvara vieții noi a țărănimii.

Lipsurile acestui roman pun însă în fața lui Ion Istrati anumite probleme de creație care se cer rezolvate. Mergând pe linia îmbogățirii cunoștințelor sale politice, ideologice, a lărgirii viziunii sale asupra realității, îmbogățindu-și mijloacele necesare construcției unui roman, Ion Istrati va crea lucrări care să se ridice la nivelul posibilităților lui literare.

PENTRU TRIUMFUL
MARI REVOLUȚII *)

Intr'o convorbire, scriitorul sovietic N. A. Ostrovschi, explică în aceste cuvinte felul cum a ajuns la titlul celebrului său roman „Așa s'a călit oțelul”: „Oțelul se căleşte la o temperatură înaltă și la o răcire bruscă. Atunci el devine tare și nu se teme de nimic. Așa s'a călit și generația noastră, în încercări grele și a învățat să nu cedeze în fața greutăților viciei”.

Acestei generații care a trecut prin focul unor greutăți și sacrificii imense, închinându-și viața cauzei Revoluției, îi aparține și Dimitrii Andreievici Furmanov, autorul nemuritorului „Ceapaev”. Participant activ la luptele războiului civil sub conducerea și îndrumarea lui M. V. Frunze, unul dintre conducătorii Partidului Comunist și ai Armatei Roșii, Furmanov se numără printre acei luptători revoluționari care au acumulat o experiență uriașă. Epoca furtunoasă a Revoluției, a fost pentru Furmanov o adevărată școală a vieții, pentru că el însuși nu s'a mulțumit doar să asiste la aceste evenimente, ci le-a trăit cu pasiunea tinereții sale, dându-se cu totul luptei.

Oglinda acestei atitudini active față de viață o constituie două mari lucrări literare ale sale: romanul „Ceapaev”, binecunoscut cititorilor din țara noastră și povestea „Răsvrătirea”, apărută nu de mult în traducere românească. În „Ceapaev”, Furmanov a întruchipat forța și măreția avântului revoluționar, participarea nemijlocită a maseilor la revoluție și devotamentul lor dus până la sacrificiu. Eroul său, Ceapaev, nu este tipul unui revoluționar, de oriunde și oriicând; el este revoluționarul rus din epoca Marelui Octombrie și simbolizează mi-

nunatele trăsături de caracter ale poporului care l-a născut.

Rod al aceleiași înțelegeri înalte a rostului vieții și activității proprii, este și povestirea „Răsvrătirea”. Spre deosebire însă de „Ceapaev”, această povestire nu mai pune în centrul atenției pe omul simplu din masă, prins în vârtejul Revoluției și ridicat pe culmile ei. „Răsvrătirea” este închinată muncii eroice, plină de grele încercări fizice și morale a comunistilor, a acelor mii de Clăcicovi care prin curajul, abnegația și conștiința clară a drumului de urmat, i-au dat valului revoluționar o albie și l-au făcut să capete o mișcare ascendentă, regulată, să nu se risipească la întâmplare în mișcări oarbe, fără țintă.

Figura centrală a povestirii este însuși autorul care, în „Ceapaev” participa la acțiune sub numele comisarului Clăciov. Insoțit de un grup de simpli membri ai partidului, Furmanov pleacă în ținutul îndepărtat al Semireciei, aflat în Asia Centrală, pentru a îndeplini sarcini de răspundere.

S'ar părea totuși că în vâltoarea marilor evenimente revoluționare din anii războiului civil, un asemenea eveniment ca rebeliunea din fortăreața dela Vernâi, prezintă o importanță cu totul secundară, mai ales datorită faptului că aceasta se petrecea într'un loc depărtat de fronturile principale unde se hotăra soarta Revoluției. Semirecia era într'adevăr un astfel de ținut înapoiat, rupt de restul lumii, cu un proletariat încă nedesvoltat, cu o țărănime ignorantă, în stare să mai creadă în „bunătatea” chiburului care-o spolia, cu o pătură așazisa cultă care avea concepții puțede și era lipsită de orice legătură cu lumea din afară.

Contradicțiile existente între populația kirghiză care reprezenta două treimi, și coloniștii ruși închiaburiți pe aceste meleaguri

*) D. A. Furmanov: Răsvrătirea, Ed. „Cartea Rusă”, 1952.

datorită regimului țarist, accentuau starea de dezorientare ideologică și risipire a energiilor în acțiuni care nu ajutau cu nimic progresului social al regiunii. Zugrăvind însă momentul rebeliunii din Semirecia, Furmanov înfăptuiește o operă de mari proporții. Aceasta pentru că, observând viața cu ochii unui artist, el nu s'a mulțumit să o redea prin intermediul unor simple însemnări cronicești, ci, înfășurând-o în toată profunzimea ei, în desfășurarea ei complexă, respectând adevărul până în cele mai mici amănunte, el a reușit să înfățișeze în întregime capacitatea și experiența revoluționară, avântul și eroismul comuniștilor trimiși să lupte pentru cauza revoluției în această regiune caracterizată printr'o țesătură socială și națională atât de încălțită și într'o asemenea situație, pe cât de tulbură, pe atât de primejdioasă. În felul acesta, faptul în aparență de o mai mică importanță este pus în perspectiva generală a Revoluției, iar munca plină de eroism a bolșevicilor din Semirecia simbolizează munca anonimă a milioanele de membri ai Partidului Bolșevic în anii acelor grele încercări.

„Răsvrătirea“ este alcătuită din trei părți, fiecare parte putând rămâne independentă, ca un fragment autentic de viață. Firul conducător care le unește îl constituie acțiunea comuniștilor, ale căror portrete se conturează pe măsura desfășurării faptelor. Impreună cu acest grup de activiști bolșevici, cititorul parcurge în prima parte a povestirii („Pe drumul Semireciei“), drumul lung și anevoios dela Tașcent, unde se afla pe atunci comandamentul frontului din Turchestan, și până în capitala Semireciei, orașul Vernâi, astăzi Alma-Ata. Călătoria — pe care scriitorul o istorisește cu o deosebită grijă pentru consemnarea faptelor semnificative — amintește cititorului de cunoscuta „Călătorie dela Petersburg la Moscova“ a lui Radicev, nu numai printr'o simplă asemănare a metodei compoziționale, ci și prin aceea că Furmanov adună în această parte a cărții un bogat material faptic destinat să-l orienteze pe cititor și să-l introducă în atmosfera semireciană. Interesul pe care-l deșteaptă aceste pagini rezultă nu din exotismul imaginilor, ci din zugrăvirea realistă a con-

figurației sociale, a pitorescului regiunii situată în vecinătatea masivelor Tian-Șanului, a caracterelor și moravurilor descoperite de autor în acest colț îndepărtat al Rusiei. Popasurile făcute la caravanseraiuri (hanuri), discuțiile purtate cu cimbaii (hangii), întâlnirile cu diferiți localnici în stațiile de poștă prilejuiesc scriitorului nenumărate observații asupra oamenilor și locurilor. Partea propriuzisă a acțiunii se desfășoară în capitolele „La Vernâi“ și „Rebeliunea“, unde zugrăvirea tipurilor de comuniști cât și a dușmanilor este făcută concentrat, în strânsă legătură cu evenimentele, cu evoluția lor rapidă, care nu dădea nimănui răgazul să reflecteze îndelung asupra celor ce vor urma. În cuprinsul acestor capitole, Furmanov înfățișează cu o artă excepțională acea epocă plină de greutate când în regiuni cum era Semirecia, în unitățile Armatei Roșii pătrunseseră chiaburi și alte elemente dușmănoase, când în organele sovietice și de partid își făcuseră loc oameni înstăriți având mentalitatea și interesele corespunzătoare clasei lor și când fiecare dintre aceștia aveau câte un motiv pentru a lovi în Puterea Sovietică. Conturând cu pricepere tabloul epocii, Furmanov reliefează calitățile comuniștilor care, în lupta cu greutățile, cu dușmanii și trădătorii, nu manifestă vreo umbră de îndoielă sau teamă, ci iau piepțiș sarcinile încredințate. În acest scop, autorul urmărește eforturile principale și ale celorlalți comuniști: Mamelic, Segabutdniov, Boccarov, Cravciuc, Alvin, Paușilov, etc. pentru instaurarea în Semirecia a Puterii Sovietice, capabilă să pună frâu haosului economic, să asigure repatrierea kirghizilor supraviețuitori ai masacrului din 1916 și să trimită în ajutorul Armatei Roșii din Fergana unitățile semireciene. Furmanov evidențiază în decursul acțiunii succesul metodelor comuniste de muncă, care au asigurat în cele din urmă comuniștilor semirecieni posibilitatea înfrângerii rebeliunii celor cinci mii de soldați din fortăreața dela Vernâi, înlăturându-se astfel primejdia unui nou masacru între naționalități și pătrunderea în unitățile roșii a fermentului descompunerii ce caracteriza trupele alb-gardiste.

Deosebit de plastic caracterizează Furmanov starea de spirit a rebelilor, zugrăvind în

puține rânduri portretele instigatorilor. Iată-l de pildă pe Fedca Cernov, unul dintre cei care au sosit mai târziu în mijlocul răsvrățiților, dar a avut rolul său în conducerea rebeliunii. Din câteva trăsături de penel, scriitorul îi schițează portretul fizic și moral, trecutul și viitorul, demascându-l prin însăși istorisirea victiei lui: „Acest Cernov era negru ca cerneala, negru de sus până jos: fața, părul, sprincenele, mustățile, peria deasă a bărbiei rase, toate erau negre. Nu prea înaintat în vârstă — avea până la treizeci de ani — nu umbra, ci alerga, și nici nu alerga ci se rostogolea ca o minge: rotund, elastic, plin de vioiciune. Mai înainte fusese în serviciu la Secția specială a diviziei, își spunea cu îngâmfare „cechist“, dar tot Secția specială i-a făcut buclucul pentru diferite ticăloșii. Acum, amețit de setea răsbunării, slobozit din lanț, era gata să facă țândări tot ce se găsea în Secția specială și, odată cu ea, tot ce se găsea în jurul ei: dacă-i răzbanare, răzbanare să fie — așa cum știe Cernov! Fedca a fost comisar al fortăreței. Și-a ales drept scop devastarea Secției speciale și a tribunalului. Mai târziu, după judecată, pe când îl duceau să-l împuște, plângea ca o fetișcană cu nervii slabi, cerșind iertare și prăvălindu-se tot drumul.“

Acestea erau trăsăturile de caracter ale capilor răsvrătirii și „calitățile“ care le-au dat posibilitatea să canalizeze împotriva Puterii Sovietice unele nemulțumiri ale masei de ostași roșii. Pentru a întregi tabloul, scriitorul reproduce în cursul povestirii textele unor îndemnuri fulminante la răsvrătire, răspândite sub formă de manifeste, cu ajutorul cărora contrarevoluționarii au aprins flacăra rebeliunii.

Zugrăvirea unor dușmani periculoși nu scade cu nimic, ci dimpotrivă ridică în ochii cititorilor pe comuniști și cauza pentru care ei luptă, pentru că până în cele mai mici fapte, în acțiunile lor cele mai mărunte scriitorul descoperă și îi ține cititorului atenția încordată asupra resorturilor sociale ale luptei, ceea ce dă perspectiva desnodământului către care se îndreaptă în mod logic, evenimentele.

În lumina desfășurării evenimentelor, cititorului îi apare pe deplin justificată caracterizarea făcută de scriitor grupului

puțin numeros de comuniști: „Singura valoare a acestui pumn de oameni e că nu s'au zăpăcit, nu și-au pierdut forța morală, acționează în strânsă unire și fără răgaz, pricep just psihologia mulțimii sbuciumate de deslănțuirea patimilor și manevrează în consecință. Alăta tot. Ori acest „atâta tot“ s'a dovedit a fi „deajuns.“

Din rândurile comuniștilor apare puternic conturată figura povestitorului. El dă dovadă de înțelegere justă a situației, de spirit de orientare în diferite etape ale răsvrătirii, de tenacitate, de energie nescesată. Este un strălucit agitator, dar mai presus de orice manifestă în toate acțiunile sale acel eroism legendar, caracteristic comuniștilor. Subliniind neconținutul optimismul și înflăcărarea comuniștilor, dragostea lor de viață, chiar în clipele când se află la un pas de moarte, scriitorul arată că oamenii cu o asemenea structură sufletească sunt capabili de cele mai adânci și mai nobile sentimente, isvorite din romantismul lor revoluționar. Tipică pentru evocarea forței de neînving a comuniștilor, care-i înfruntă pe rebeli cu convingerea fermă că victoria va fi de partea Revoluției, este scena când povestitorul trebuie să apară în fața masei de soldați răsvrățiți, a acelei mulțimi de câteva mii de oameni înarmați. Pregătindu-se să înfrunte mulțimea în fierbere, gata să-l sfâșie, el gândește: „Când nu mai ajută niciun fel de măsuri și de mijloace, când toate au fost încercate, supuse la probă, dar au rămas fără niciun rezultat, atunci dă-te jos de pe tribună, de pe butoi, de pe ladă — nu importă de pe ce anume, dă-te jos cu acelaș curaj cu care te-ai suit. De ești sortit pieirii, asta înseamnă că trebuie să o primești cât mai frumos. Pierind sub izbitori de pumn și paturi de armă, să mori ca un agitator. Să mori în așa chip ca și moartea ta să aducă un folos.

E dăunător cauzei să mori ca un câine, țipând, tremurând, implorând milă.

Mori frumos! Incordează-ți toate puterile, încrâncenează-ți tot sufletul, mobilizează tot ce poți în cuget și în inimă, să nu-ți pară rău de atâta energie irosită, pentru că este mobilizarea cea de pe urmă! Să mori frumos!“

Deosebit de convingător reies în această

scenă forța incomparabilă a comuniștilor, tăria gigantică a caracterului lor și invincibilitatea cauzei pe care o slujesc cu devotament și eroism.

★

Invățămintele pe care cititorul le poate trage din lectura povestirii „Răsvrătirea“ sunt numeroase. In primul rând ea vorbește despre necesitatea vigilenței revoluționare, ca trasătură de caracter a oricărui om care luptă pentru cauza socialismului. Caracterul ei educativ este accentuat de faptul că această carte nu este rodul închipuirii, ci istorisirea unui fapt real, petrecut în epoca furtunoasă a Revoluției. Rămâne totuși ca o trăsătură esențială eroismul comuniștilor. Această trăsătură de caracter proprie acelor oameni care au clar în minte căile și țelurile Revoluției, este pe cât de prețioasă pe atât de necesară ridicării din temelii a unei lumi noi. Deaceia, lectura povestirii „Răsvrătirea“ este de un real folos și oamenilor muncii din țara noastră. constructori conștienți ai socialismului.

Eugen Atanasiu

★

DESPRE FRUMUȘETEĂ MORALĂ A OMULUI SOVIETIC *)

„Așa s'a scris cartea asta, pagină cu pagină. Ea nu cuprinde întâmplări necunoscute. Toate faptele povestite aici sunt numai adevărul adevărat; adevărul atât de minunat, de sobru și de limpede, încât nici n'am avut nevoie să-l înflorim.“

Desigur că adevărul vieții nu trebuie înflorit; scriitorii care vor încerca să facă acest lucru, vor lipsi operele lor de adevăr, de viață, pentru că imaginea pe care o vor zugrăvi astfel înflorită nu va fi imaginea vieții reale, ci rodul unei ficțiuni sterpe.

Semnificația precizării de mai sus însă — care încheie prefața cărții „Strada Mezinului“ de Lev Cassil și M. Polianovschi — este alta. Autorii vroiau să arate că, deși faptele expuse în cartea lor țin de legendă,

ele sunt totuși „adevărul adevărat“, „sobru și limpede“, pe care îl oferă viața sovietică.

Acest adevăr constituie baza fiecărei opere sovietice. El nu numai că nu are nevoie să fie înflorit, ci dimpotrivă, cere literaturii să-i desvăluie întreaga forță, puternicul său caracter eroic și romantic în același timp.

Citind cartea „Strada Mezinului“, îți dai seama dela început că autorii, cunoscuții scriitori sovietici pentru copii și tineret Lev Cassil și M. Polianovschi, au răspuns acestei înalte cerinți. In cartea lor ei au dăruit cititorilor de pretutindeni imaginea celei mai minunate realizări a epocii staliniste: frumusețea morală a omului sovietic.

Volodia Dubinin — eroul cărții lui Lev Cassil și M. Polianovschi — este mezinul uneia din milioanele de familii de oameni simpli sovietici. Născut în Cherci, oraș pitoresc prin așezarea sa pe țărmurile a două mări, — Volodia își petrece copilăria învățând, făurind îndrăznețe planuri de viitor. bucurându-se de tot ceea ce puterea sovietică oferă copiilor și tineretului.

Cititorul trăește cu intensitate, alături de Volodia, momente din copilăria acestuia, care, — prin finețea psihologică cu care sunt înfățișate — vădesc din partea autorilor o mare măiestrie artistică în ce privește înțelegerea și redarea sufletului copiilor.

Paginile care zugrăvesc anii pașnici de dinainte de război — prin prizma copilăriei fericite a lui Volodia Dubinin — sunt străbătute de o mare căldură și de un amplu suflu romantic. Imaginea aceasta a vieții pașnice, luminoase, constructive a oamenilor sovietici, constituie fundalul pe care se dezvoltă și se formează caracterul lui Volodia. Realitatea aceasta constituie izvorul pasiunii cu care micul Dubinin se avântă în viitor, făurind visurile cele mai îndrăznețe, căutând cu curiozitatea-i copilărească să cunoască și să deslege toate tainele vieții.

Isbucnirea războiului frânge aripele visurilor lui Volodia. Viața lui ia o altă direcție. Mezinul familiei Dubinin devine membru al detașamentului de partizani din Cherci, care-și avea sediul în galeriile unei mine dela Starâi Carantin. Alături de unii din cei mai buni fii ai patriei sovietice, Volodia ia parte la luptele împotriva cotropitorilor fasciști, jertfindu-și viața pentru triumful

*) Lev Cassil și M. Polianovschi: *Strada Mezinului*, Ed. Tineretului, 1952.

minunatelor sale visuri de viitor, pentru posibilitatea înfăptuirii lor în lumea întreagă.

Iată, pe scurt, subiectul cărții „Strada Mezinului“. Scriitorii urmăresc și redau viața eroului principal, înfățișându-l în cele mai diverse situații, dealungul creșterii și dezvoltării caracterului său.

Cartea lui Lev Cassil și M. Polianovski arată cum societatea sovietică a dezvoltat neîntrerupt cele mai prețioase aptitudini ale tânărului Vladimir Dubinin, făcând din el un erou în adevăratul înțeles al cuvântului.

Ceeace îl caracteriza încă de mic pe Volodia era încăpățânarea. Așa îl vedem de pildă, în relațiile cu vărul său Vania Grițenco sau în alte diverse situații. El este gata să se întoarcă pe jos în oraș din Starâi Carantin când Vania nu vrea să-i dea pentru câteva clipe cutiușa cu mercur; rătăcește prin galeriile părăsite, tocmai pentrucă nu-i fusese permis să intre acolo; se pregătește să sară pe jereastră atunci când este încuiat în casă, oprit să se ducă pe Dealul Mitridat, unde promisese că-și va încerca noul său model de planor.

Toute aceste manifestări ale încăpățânării sale au însă la bază o tendință bună. Ele izvorăsc din alte însușiri valabile ale caracterului său: curiozitatea sănătoasă a copilului care are în față deschise cele mai largi posibilități de afirmare, sinceritatea și mai ales respectarea cuvântului dat.

Autorii zugrăvesc aceste însușiri ale lui Volodia prin momente deosebit de semnificative, arătând cum, sub îndrumarea colectivului, a familiei sovietice, prețioasele sale aptitudini se dezvoltă neconținut pe un drum bun.

Societatea sovietică transformă la tânărul Volodia încăpățânarea într'una din cele mai de seamă calități ale omului: perseverența. Rând pe rând se dezvoltă cele mai bune calități ale caracterului acestui copil sovietic, calități între care perseverența, dragostea de oameni — care se vedește în grija sa neobosită pentru cei mai mici — și sinceritatea ocupă locul cel mai de seamă.

Un episod deosebit de semnificativ și care ne arată felul cum se manifesta sinceritatea tânărului Dubinin, este acela în care Volodia, sub îndrumarea tatălui său, își convinge unii colegi să mărturi-

sească dirigintei că ei sunt vinovați de atitudinea grosolană față de profesorul de istorie.

Scena în care autorii zugrăvesc sbuciumul interior al lui Volodia pentrucă-i tănuise pe vinovați, precum și scena în care cei trei copii se duc noaptea în casa dirigintei pentru a-și mărturisi vinovăția, sunt de o mare sensibilitate și dovedesc o înțelegere adâncă a psihologiei copilului.

Descriind felul cum cresc și se dezvoltă prețioasele însușiri ale lui Volodia, autorii arată și cine sunt factorii care influențează această valoroasă dezvoltare: școala, familia, societatea sovietică.

Astfel, în decursul povestirii se reliefează cu multă putere figura lui Nichifor Semionovici Dubinin, tatăl lui Volodia, locțiitor politic pe vasul „Leonid Crasin“. Integritatea caracterului acestuia, judecata sa limpede și dreaptă, constituie pentru Volodia un prețios îndreptar, un puternic exemplu.

Autorii au știut să desvâtuie cu multă sensibilitate artistică, în câteva scene de mare semnificație, caracterul acestuia, rolul pe care l-a avut în educația lui Volodia. Unul din cele mai izbutite și mai emoționante momente ale romanului este acela când Nichifor Semionovici este eliberat din funcția pe care o avea pe vas, pentrucă garantase integritatea unui om, care mai târziu se va dovedi nedemn de încredere. Așleptând hotărîrea comitetului de partid, vechiul luptător bolșevic Dubinin — deși trece prin momente zguduitoare — nu-și pierde nici o clipă încrederea în partid, socotind că dreptatea nu poate fi decât de partea lui, așa cum dealtfel se va dovedi.

Suferind alături de tatăl său, Volodia învață dela acesta ce înseamnă tăria de caracter, sinceritatea, hotărîrea.

Dar iată că zilele pașnice „au fost entremurate de izbucnirea războiului“.

Încă dela primele pagini ale părții a doua, „Cetatea subterană“, cititorul pătrunde cu tot sufletul în desfășurarea faptelor, trăind cu intensitate alături de eroii cărții momentele grele ale războiului, apoi viața eroică a partizanilor din Starâi Carantin.

Sunt pagini de un zguduitor dramatism acelea în care Lev Cassil și M. Polianovski descriu momentele în care hitleriștii blochează

toate galeriile minei unde se aflau partizanii și caută să-i asfixieze sau să-i înece, pompând în galerii apă din mare.

În asemenea clipe, Volodia se găsește în primele rânduri ale partizanilor, în ciuda vârstei sale. Folosit ca cercetaș, el se strecoară de mai multe ori din subterane, reușind să facă legătura între ostașii sovietici care veneau să elibereze Cherciul și detașamentul de partizani.

Autorii descriu acțiunile de cercetaș relevând tot patetismul lor, însuflându-i cititorului admirația pentru acest copil minunat. Deosebit de emoționantă este scena în care Volodia, trimis pentru a treia oară la suprafață ca cercetaș, se apropie de fereastra luminată a casei în care locuia mama lui. Privind pe fereastră, micul partizan își vede mama, palidă, îmbătrânită și tristă.

Înfățișându-ni-l pe Volodia partizan, descriind cum se călește și se conturează puternicul său caracter în timpul zilelor petrecute în subterană — autorii ne zugrăvesc în același timp și pe acei oameni minunați, partizanii, care au crescut cu grijă această mlădiță, fiu mezin al marelui partid al lui Lenin și Stalin.

Emoționează în chip deosebit acele momente din carte în care autorii înfățișează viața partizanilor în întinericul subteranelor, curajul cu care aceștia întâmpină greutăți aproape supramenești, tăria cu care ei leving — neclintita lor încredere în victoria cauzei pentru care luptă. Scriitorii eliefează cu talent câteva figuri de partizani, care deși nu iau parte decât în mică măsură la dezvoltarea ansamblului cărții, rămân întipăriți în mintea cititorului.

Așa sunt: primul comandant al detașamentului — Ziabrev — Alexandr Feodorovici — căzut vitejește în luptele cu hitleristii care încercau să pătrundă în subterane. Lazarev — cel de al doilea comandant al detașamentului — sau comisarul Cotlo — minunate figuri de oameni sovietici, al căror exemplu a fost pentru Volodia un neseccat izvor de învățăminte în formarea caracterului său. Ceeace impresionează deosebit în mod deosebit, trezind o vie admirație în sufletul cititorului, este faptul că acești oameni — deși se găsesc în condiții nelichipuit de grele — nu uită nici un

moment că sunt oameni sovietici și că viața lor, în orice situație, trebuie să se desfășoare la acea înălțime pe care o reprezintă conștiința comunistului. Asediați din toate părțile de cotropitori, îngropați de vii sub pământ, partizanii și pionierii continuă să-și desfășoare neturburați activitatea lor, așa cum făceau și în timpul vieții pașnice, când Patria era liberă și totul se îndrepta spre realizarea construcției socialiste.

Aceste momente zugrăvite de autori cu mare artă vin să illustreze încăodată tăria morală a omului sovietic, frumusețea și înălțimea caracterului său, sensul actelor de vitejie săvârșite de Volodia Dubinin.

Moartea eroică a acestui copil proiectează în sufletul cititorului o puternică lumină: lumina frumuseții morale a omului sovietic.

Lev Cassil și M. Polianovschi au dăruit literaturii pentru copii o minunată operă. Ea este rodul unor amănunțite cercetări făcute de autori în legătură cu viața eroului. „Strada Mezinului“ constituie pentru tânăra noastră literatură pentru copii și tineret un exemplu și un însemnat izvor de învățăminte.

Un merit deosebit de important al autorilor este că au știut să descrie în așa fel faptele încât această carte se adresează cu succes nu numai tinerilor cititori, ci și celor vârstnici. Aceasta se datorește faptului că autorii au ridicat problemele vieții unui copil la nivelul problemelor generale de viață, subliniind prin trăsăturile de caracter ale lui Volodia Dubinin, fizionomia morală a omului sovietic.

Înfățișându-se viața lui Volodia Dubinin în dezvoltarea ei, dela psihologia copilului la aceea a unui tânăr erou, autorii au subordonat acesteia idei de bază a cărții și compoziția romanului, alcătuirea lui arhitectonică interioară, astfel încât romanul „Strada Mezinului“ ne apare ca un tot unitar, constituind un exemplu în ceea ce privește unitatea dintre ideea unei cărți și compoziția ei.

„In numele Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., pentru exemplarea îndeplinire a sarcinilor date de comandament pe frontul de luptă cu cotropitorii germani, ca și pentru vitejia și bărbăția dovedite cu acest prilej, se decerne... ordinul

„Steagul Roșu”... lui Dubinin Vladimir Nichiforovici“...

Acest scurt ordin, alături de foaia calificativă dată de comandantul detașamentului de partizani, constituie documentele cele mai de preț și mai grăitoare care vorbesc vizitatorilor, în muzeul din Cherci, despre frumusețea morală a lui Volodia Dubinin — unul din minunații eroi crescuți de Puterea Sovietică, de partidul lui Lenin și Stalin.

Dinu Săraru

MAI MULTĂ ATENȚIE LA TRADUCERILE LITERARE *)

Jozsef Jolan, — sora lui Jozsef Attila — a scris cartea de față, purtând titlul unca dintre cele mai frumoase și însemnate poezii ale marelui poet revoluționar maghiar, care a trăit între anii 1905-1937.

Viața lui Jozsef Attila — așa cum a prevăzut el însuși — aparține posterității proletare, care cinstește amintirea marelui său poet luptător, continuatorul celor mai bune tradiții progresiste ale literaturii maghiare, a poeziei lui Șandor Petöfi și Endre Ady.

Opera lui Jozsef Attila nu aparține însă numai oamenilor muncii maghiari, ci este bunul întregii omeniri progresiste. Poporul muncitor al țării noastre, moștenitor al comorilor spirituale din trecut, cultivă cu dragoste tradițiile scumpe ale literaturii noastre clasice; deasemenea, prețuiește în cea mai mare măsură bogăția fără seamăn a literaturii ruse și sovietice, precum și a literaturii avansate din trecut și de azi a popoarelor.

Editura Tineretului a adus o contribuție valoroasă în acțiunea de cunoaștere a tezaurului literar maghiar, prezentând cititorilor viața sbuciumată, lupta dârză, figura luminoasă a poetului proletar maghiar Jozsef Attila.

Tineretul patriei noastre nu are multe informații directe despre epoca în care a trăit Jozsef Attila, epoca așa zisă „pașnică”,

*) Jozsef Jolan: *La periferia orașului*, Ed. Tineretului 1953.

de fapt pregătitoare a celui de al doilea război mondial. „La periferia orașului” înfierează atitudinea ostilă a claselor exploatare față de talentele ieșite din popor, din clasa muncitoare.

Tineretul nostru, care se bucură astăzi din plin de toate drepturile și posibilitățile largi create de regimul democrat-popular, cunoaște din această carte viața lui Jozsef Attila, soarta tinerei generații muncitoare din trecut. În lupta lor pentru pace și construirea socialismului, tinerii noștri sorb forțe noi din cartea lui Jozsef Jolan, carte ce constituie un puternic act de acuzare împotriva blestematului regim burghezo-moșieresc.

Valoarea cărții nu constă numai în autenticitatea amintirilor trăite de autoare. Jolan Jozsef are calități reale de scriitor și opera ei constituie un document al epocii, realizat la un înalt nivel literar. Ni se înfățișează copilăria poetului, soarta copiilor proletari, întunecată de foame, lipsuri și mizerie cumplită. Vedem cartierele periferice ale Budapestei unde domnește bunul plac al proprietarului caselor; el evacuează în timpul grevei familiile de muncitori care n'aveau din ce plăti chiria, iar avutul lor sărăcăcios îl asvârlea în stradă. Autoarea ne face un portret zguduitor al mamei poetului, spălătoreasa pe care grijile au îmbătrânit-o timpuriu și care, roasă de boală, moare în floarea vârstei, „frântă de capital”, cum spune poetul într'unul din versurile închinete mamei sale. Și celelalte personaje secundare: bătrâna Galic, tușa Biksi, nenea Jefta, tinerii muncitori Misi, Gyurka sunt conturate veridic, cu multă forță artistică.

Dar cartea nu se mărginește la redarea amintirilor și impresiilor personale. Ni se prezintă evenimentele hotărâtoare din istoria și lupta proletariatului maghiar: anul revoluționar 1918, proclamarea Republicii Sovietice Maghiare, marea demonstrație a muncitorimii din Septembrie 1930.

Aceste evenimente istorice, urmate de deslănțuirea turbată a contrarevoluției, și-au găsit ecou în poezia lui Attila Jozsef. Intr'adevăr — cum sună și titlul unui volum de poezii: „Nu eu strig, pământul se cutremură” — versurile lui dau glas suferinței, mâniei și hotărârii de luptă a masselor asuprite și exploatare. Și cuvântul poetului

este o forță uriașă. Jozsef Attila lovește fără milă în dușmanii săi — dușmanii tuturor oamenilor muncii. In versuri clocotitoare, cu putere de uragan, poetul prevestește victoria sigură de mâine a proletariatului.

Volumul apărut în „Editura Tineretului“ are însă o serie de lipsuri. In primul rând era absolut necesară o prefață, cuprinzând date biografice despre poet, a cărui viață și operă sunt încă prea puțin cunoscute publicului nostru cititor. Este greu de înțeles de ce nu s'a folosit Editura de autobiografia poetului, celebrul „Curriculum Vitae“ din care s'ar fi putut extrage o serie de date importante. Dacă originalul maghiar — apărut tot în „Editura Tineretului“ — este prefațat, cu atât mai mult se impunea acest lucru la traducerea românească.

Cartea este tradusă într'un limbaj în general curgător, reușind în bună parte să redea atmosfera originalului, stilul concis și expresiv, ritmul viu al dialogurilor. Totuși, în privința calității traducerii sunt multe de obiectat. Textul păcătuiește adesea printr'o serie de inexactități, prin redarea greșită a unor expresii ungurești și chiar prin omisiuni nejustificate. Astfel de pildă, în loc să se spună „Ce te ții așa de mândră...“ găsim „Ce-ți tot scuturi atâta zdrențele...“ (pag. 33); în loc de „să nu defăimeze cumva tradițiile liceului“ — „să nu ude cumva tradițiile liceului“ (pag. 116); în loc de „tânărul titan arivist“, — „tânărul uriaș care și face loc cu coatele,“ (pag. 124); în loc de „fredonare“ — „cântec de cîmpoi“ (pag. 153), în loc de „Să fremăte massa“ — „Lus'su murmure gloata“ (pag. 154); etc. etc. Sunt multe denaturări și în privința numelor topografice; bunăoară, în loc de „Fenlac“ — „Lacul de Sus“ (pag. 20); în loc de „din capătul orașului dela Kispest“ — „din câmpul Kispestului“. (pag. 80).

Traducătorul s'a ferit să traducă termenul „Lanchid“, ceea ce înseamnă „Podul de Lanțuri“, menținând cuvântul maghiar „Lanchid“ — ul (p. 93). Or, cititorii nu vor înțelege această denumire, care este ușor traducibilă. Aceiași greșeală se repetă, într'o formă mai gravă și chiar caraghioasă cu „Calea Vașului“, șosec care duce spre închisoarea Vaș, și care a intrat în istoria mișcării muncitorești maghiare. Traducă-

torul, cu totul inconsecvent, întrebuițează fie „strada Vaci“ (!) (pag. 96), fie „câii Vaci“ (pag. 189) sau „șoseaua Vacului“ (p. 217). Pe lângă faptul că termenul maghiar este complect denaturat în fonetica românească, trebuie menționat că „strada Vaș“ a fost una dintre cele mai elegante străzi ale Budapestei, neavând nimic comun cu marele cartier muncitoresc situat dealungul căii Vașului.

Se întrebuițează greșit „comunitate“ în loc de „colectiv“ (pag. 108, 201). Afară de acestea întâlnim formulări inexacte ca „Partidul Comuniștilor din Ungaria“, în loc de „Partidul Comunist din Ungaria“ (pag. 91), „cu cele mai recente concluzii“, în loc de „cu concluziile finale“ (pag. 160). Apar numeroase greșeli care alterează sensul, ca de pildă în loc de „în epilogul cărții“ — „în prefața cărții“ (pag. 133); în loc de „pe ascuns“ — „prin contrabandă“ (pag. 176); în loc de „era încă un băețăș desculț“ — „era încă copil, în cămașă lungă,“ (pag. 185); în loc de „subțiratecul Attila“ — „lui Attila cel subțire“ (pag. 207); în loc de „gărzii roșii maghiare“ — „mișcării roșii maghiare“, (pag. 215). Deasemenea sunt fraze omise în paginile 179 și 197, ș. a. m. d.

Dacă partea de proză suferă de aceste lipsuri, mult mai serioase sunt greșelile traducerii versurilor lui Jozsef Attila, citate adesea de către autoare. Traducerea versurilor n'a reușit decât în mică măsură să tâlmăcească în mod corespondent, la nivelul artistic necesar, versurile dinamice, pline de elan revoluționar ale poetului. Găsim o serie de greșeli atât în privința formei, cât și denaturări grave ale conținutului.

Bunăoară, prima strofă a renumitei poezii „Cu inima curată“ — pentru care Jozsef Attila a fost nevoit să părăsească Universitatea și a fost dat în judecată — este tradusă în felul următor:

„N'am nici tată, n'am nici mamă,
n'am nici Dumnezeu — bag samă,
n'am nici leagăn, nici sicriu,
nici n'am la cin'să țiu.“ (pag. 35)

In primul rând, lipsesc din traducere cuvintele „n'am nici patrie”, omise într'un mod cu totul nepermis de traducători, care n'au reușit să redea această idee atât de importantă. In schimb au adaugat — tot atât de nepermis — „bag samă”, care nici nu există în original și nici nu are vreun sens în poezie. Strofa citată este departe de a sugera cititorilor ideea că a fost scrisă „pentru milioanele de oameni care alcătuiesc poporul și care sunt excluși din Universitatea națiunii” — cum spune poetul însuși.

Traducerea fragmentului din poezia „Socialiștii” (pag. 175) — una din cele mai însemnate poezii ale lui Jozsef Attila — păcătuiește prin faptul că nu redă în mod just ideea adâncă a poetului, care întrevede în viitor desființarea exploatării. In original se spune: „cu capitalul care se transformă în muncă până va crește ucenicul și va izbi cu barosul — o, lume! — unde fierul este încins la incandescență!...” Traducerea „rezolvă” acest pasaj atât de important astfel:

„Cu capitalul ce-l stoarce de când ucenic, prinsese că crească:
O, dă cu barosul, în lume isbește,
ca fierul încins pârjolește!”

Din poezia „Ploaie” (pag. 192) lipsește un vers din strofa a II-a, dăunând unei traduceri — de altfel reușite.

In traducerea „Dialog”-ului (pag. 194), găsim niște vulgarizări supărătoare. Ce vor înțelege bunăoară cititorii din expresii ca „andrișii cu cizme”? Oare de ce s'a tradus în loc de: „că doar dictatura proletarilor conștienți” — „că dictatura proletariatului doar conștientă” — ceeace este un non sens!

Traducerea celebrei poezii devine un puternic mijloc de agitație pentru sprijinirea Ajutorului Roșu — nu numai în Ungaria, dar și la noi, în Ardeal — n'a reușit decât foarte palid să redea forța irezistibilă a originalului. Traducătorii au omis pur și simplu ideea principală: „Tovarășe, doar tu ești Ajutorul Roșu” și „ne așteaptă manifestele foșnind” (pag. 197—198).

Nici traducerea, de altfel reușită, a frumoasei poezii „Spune, ce soartă îl aș-

teaptă” (pag. 203) nu este lipsită de greșeli. Astfel se observă o inconsecvență în privința rimei în strofa a V-a. Ultima strofă conține o deformare, deoarece originalul vorbește de „poetul care cântă cu teamă”, pe când în traducere apare „poetul fricos și trist”.

Traducerea finalului poeziei „Muncitorii” (pag. 211—212) repetă greșeala din poezia „Socialiștii”. In această poezie Jozsef Attila prevestește victoria finală a proletariatului, bazându-și previziunea poetică pe concepția despre lume și viață a clasei muncitoare. Originalul spune: „Montată pe banda rulantă a istoriei așa se naște lumea, în care muncitorimea va sui pe uzina întunecată steaua roșie a Omului!” Traducătorii au găsit însă altă „soluție”:

„Așa se naște din mărețe fapte,
Istoria cu ziua ce o să vină
Când muncitorii vor sui în noapte,
A Omului stea roșie pe uzină!”

Cuvântul „noapte” nu există în original și nu poate înlocui nicidecum noțiunea „uzinii întunecate”, căci în felul acesta se denaturează mărețea previziune a victoriei finale, când proletariatul ia în stăpânirea sa mijloacele de producție, în mod deschis, expropriind pe expropriatori.

Greșelile enumerate — am ales doar exemple mai evidente — dovedesc că Editura Tineretului n'a fost destul de exigentă în prezentarea românească a unei cărți care vorbește despre viața și opera unuia dintre cei mai mari poeți maghiari. Aceasta este cu atât mai regretabil, cu cât este de fapt prima încercare de a prezenta mai pe larg pe Jozsef Attila cititorilor români.

Editura Tineretului și-a asumat fără îndoială o sarcină grea, dar importantă, care ar fi meritat mai multă grijă și conștiințiozitate din partea traducătorilor și a redactorului de carte (M. Popescu).

Se impune, ca pe viitor, Editura să trateze aceste probleme cu mai mult spirit de răspundere.

Lengyel Gavril

POVEȘTI DE PE AMUR *)

Volumul de povești „Viteazul Azmun” al lui D. Naghișchin este un adevărat poem despre Orientul îndepărtat, despre taigaua nesfârșită, despre oamenii legendari ai acelor locuri.

Pe Amur, la Mullac, era târg mare. Se adunase acolo norod peste norod, din tot locul: nanai de pe Amur; nihi de pe ostrovul cel mare; naghidali de pe Amgun, în sănii trase de căini; oroceni veniți tocmai dela pășunile cele îndepărtate, purtând cojoace de miel; ulici în încălțări din piele de căprioară; orici cu torbaze — cizme noi, din piele... Da' cine putea sta să numere toate neamurile câte se adunaseră acolo! Că era târg mare, nu așa! In asemenea târguri, oamenii îndepărtatului Orient Sovietic își desfăceau nu numai mărfurile lor de ageri vânători și iscușiți pescari — blănuri de sobol și de urs, de vidre, de veverițe, de dihori, de nevăstuici și de vulpi, pește uscat sau sărat, carne de ren și de mistreț, untură de focă și de delfin — dar așezați în jurul focurilor, mâncând „mos” sau „incola”, preschimbau și întăreau în memoria generațiilor comoara de basme și povești creată de popor. Atât de strâns legate de viața și aspirațiile lor sunt aceste povești încât, după mai bine de treizeci de ani de viață nouă, socialistă, ele își păstrează complectă lor actualitate și servesc scriitorului Naghișchin ca un bogat izvor de inspirații.

Viață grea duseseră înainte de Revoluția din Octombrie aceste popoare. Foloseau cu dibăcie sulița și arcul, cuțitul de vânătoare sau plasa de pescuit, dar câștigul lor era furat de lăcomia șamanilor, a negustorilor și oștenilor nicani. Poveștile lui Naghișchin vorbesc despre toate aceste dureri, dar și despre sufletul nemuritor al poporului, cu dragostea lui de viață și de natură, cu vitejia și aspirațiile lui.

Umanizarea naturii, la oamenii pădurii și ai apelor: nivhii și udii, n'are caracterul magiei primitive — conglomerat de fetișuri agresive și dușmane bieteii ființi omenești. Stelele sunt făclii pe care le aprind acolo

oamenii din cer, odată cu lăsarea serii, iar calea lactee e drumul vânătorilor de soboli. Chiar furtuna mării nu e decât jocul cu care bătrânul stăpân al apelor își însoțește cântecul, executat din drâmba de os dăruită de Azmun, așa cum în folclorul ucrainean scântele din vreme de furtună amintesc de inima veșnic arzândă, de dragostea pentru oameni a viteazului Danco.

Dar natura are și forțe mai puțin inofensive. Cu iscusință și curaj, omul stepii scapă de urgia forțelor năpraznice ale naturii. In „Cele șapte încercări”, tânărul Indiga, pentru a scăpa din Valea Tigrilor, își pune pe cap o cunună de frunze uscate și aprinse; pentru a scăpa de zeul de piatră, îi vâră punga de tutun în nas; pentru a scăpa de Boc cel Șchiop în mlaștinile fără fund, execută săriturile cerute de zmeu, pe o grămadă de uscături salvatoare. Așa face și Dănilă Prepeleac pentru a „scăpa” de urgia diavolească sau ca să stăpânească natura. Pentru asta va fi nevoie de pușca și curajul nou al lui Loce-Viteaz — Ivan Rusul, desrobitorul din veacul douăzeci.

Multe din basmele lui Naghișchin sunt un adevărat imn închinat omului. Naghișchin nu prezintă omul pierdut în imensitatea naturii înconjurătoare, copleșit de forța ei, supus unor puteri împotriva cărora nu poate lupta, ci-l arată dominând treptat elementele naturii prin forța, prin bunătatea, prin agerimea minții. Copilul Nameca pune mâna pe topor și doboară copacul: „S'au închinat atunci cu toții băiatului: și muntele, și vântul și norul, și soarele și ghiața. Ei, și de atunci se socotește că peste toată lumea omul este cel mai puternic.” Pasărea Cori, simbolul distrugerii, îl ajută pe viteazul Calduca, de care a fost biruită prin istețime. Mambu — orfanul — care pleacă să răzbune moartea neamului său primește ajutorul dela pădurea de mesteacăn, pentru că „Sumacii și Puna-dii au fost oameni cumsecade”.

Astfel de exemple sădese copilului încrederea în forțele sale, educându-i cele mai frumoase trăsături morale. Depășirea dimensiunilor normale, transpunerea hiperbolizată a însușirilor omului sau a elementelor naturii contribuie la crearea unor imagini accesibile gândirii și percepției copiilor, pentru că, așa cum spune Belinschi:

*) D. Naghișchin, Viteazul Azmun, Ed. Tineretului, 1952

„Pentru copii, obiectele sunt aceleleași ca și pentru oamenii mari, numai că ele trebuie zugrăvite potrivit înțelegerii lor, și aceasta constituie una din cele mai importante laturi ale acestei probleme.“

In cecece privește lumea relațiilor omenești reflectate de basmele de pe Amur, în fiecare basm răsună cu tărie notele protestului social. Poporul batjocorește crud pe vechii săi dușmani — șamani, negustori, cotropitori; — în aceste basme se oglindește lupta poporului pentru o viață mai bună, năzuințele lui, dovedindu-se că, așa cum a spus Lenin: „In basme se exprimă dorurile și așteptările poporului, psihologia populară.“ Cel mai reprezentativ în acest sens este basmul legendă „Jalea cea mare“. Eroul Dimdiga, viteaz și iscusit vânător, se revoltă împotriva exploatării pe care o făceau șamanii.—„Eu nu sunt mulțumit, stăpâne! spune Dimdiga. Cum vine asta? Tu rămâi ziua toată în hurtă, nu-ți bați picioarele de fel. Toți bărbații îți aduc vânatul lor pe din două. Dece oare eu, care-s vânător, să am mai puțin decât tine?“

Bătrânii însă au mentalitatea dominată de superstiții, îl opresc pe răscolat și eroul va avea de luptat cu cotropitorii care invadaseră toamai atunci țara. Dar dezastrul provocat de invadatori determină masele să se smulgă de sub influența mistică și reacționară a șamanilor și să pornească sub conducerea lui Dimdiga un război de „guerilla“ în codri — frași buni ai pământurilor.

Poveștile de pe Amur nu sunt o simplă antologie folclorică. Naghișchin a transformat basmul popular într'o nouă forță mobilizatoare, pentru că a intrat în universul folcloric de pe pozițiile ideologice marxist-leniniste — concepția despre lume a proletariatului. Tot cecece observația poetică populară a pus în slujba concretizării revoltei populare, a dragostei de libertate și de viață mai bună a poporului, a fost adâncit de autor, ridicat pe o treaptă nouă printr'o utilizare artistică mai conștientă și mai adâncă.

Dacă în basmul popular al nihililor și nanailor viteazul Azmun sau Bamba apăreau uneori ca simbol al unei vitejii privită în sine, acești eroi devin — cu mai multă

adâncime decât în basmul popular — expresia răsbunătorilor suferinței lor de veacuri. Vitejia lor apare mai clar și mai sistematic pusă în slujba omului exploatat. Forța lui Bamba — cel născut „dintr'o femeie de rând“ — se cheltuieste în vânătorii fructuoase, din câștigul cărora alină plânsul copiilor; cu vitejia lui ucide pe soldații nicani veniți să subjuge pământul natal.

Un alt merit a lui Naghișchin este felul în care a reușit să înfățișeze colectivul uman în raport cu eroul basmului. Acțiunile eroului nu pot fi înțelese decât în lumina intereselor colective. Mambu-orșanul, rămas singur după ce pedepsește crunt pe ucigașii neamului său, pleacă să găsească alți oameni cărora să le închine viața sa. „Cum ași putea rămâne aici! Omul nu poate trăi de unul singur. Voi porni pe apă să caut alți oameni.“

Printr'o tradiție a basmului popular rus, Naghișchin duce basmul satiric la o înaltă realizare. Negustorul Li-Cian, utilizând șireturile vulpii goleşte hambarele nanailor pe care le acoperă pânza de păianjen. Viteazul Loce face ghemotor această pânză culeasă din colțul hambarelor pustiite și umple gura negustorului cu ea, prefăcându-l în păianjen.

Basmul creat de popor e construit adesea pe tema luptei dintre bine și rău. In cartea lui Naghișchin tema binelui și a răului capătă un evident caracter social. Poveștile de pe Amur sunt o reflectare pe plan fantastic a experienței de viață a poporului. Năvălirile nicane, exploatarea negustorilor, apucăturile țărănilor șamani manifestate sub multiple aspecte: dijmuirea vânatului și pescuivului, răpirea silnică a fetelor, etc., și felul în care poporul răspunde acestor împilări. constituie subiectul poveștilor de pe Amur.

O temă ca aceea din „Micuța Elga“, a copilului orșan lipsit de apărare și terorizat de mama vitregă, capătă o rezolvare cu totul nouă, optimistă: Elga este ajutată de jucăriile pe care i le-a făcut tatăl său și care simbolizează uneltele de bază ale ocupației principale a neamului adă: vânătoarea. Căteii o poartă pe fetiță ca vântul, ajutându-i să strabată, într'o singură noapte, distanțe uriașe, pentru a aduce acul cerut de mama vitregă; sulita ucide

pe loc tigrul care amenință viața micuței Elga; renul, îi dă în toiul verii lâna de care va avea nevoie pentru a broda halatul mamei vitrege.

În „Monocto cel sărac“, uneltele întrețin viața și salvează din cele mai grele situații numai pe acel care le folosește în munca lui cinslită de zi cu zi. În mâna celui care-și acumulează averea din exploatarea muncii altora, ele devin cu totul nejustoate, tocmai pentru că nemuncind, exploatatorul nu știe să le utilizeze: „Aoleu! Dar asta ce-o mai fi? se întreabă Bolda. La Monocto lucra singur cuțitul“.

Iar oamenii s'au întors către bogătan și i-au spus: — „Mâinile lui Monocto sunt îndemânatiche, toate le pot face, d'ăia și cuțitul li se supune. Pe câtă vreme mâinile tale nu știu decât să ia bani și să numere bani.“

Măestria lui Naghișchin nu se reduce la adâncirea semnificației sociale a basmului popular. Ducând mai departe critica ce se face în unele basme populare superstițiilor și rătăcirilor mistice folosite de șamani, Naghișchin arită origina de clasă a acestora. Atunci când Bamba — rămas dator vândut lui Li-Cian—se duce să capete un sfat dela șaman, pentru a se elibera de exploatare, aceasta îl îndeamnă să se plece puterii „diavolului Li-Cian“, să se chinuiască vânând pe pământul lui, să nu treacă la vânat în alte locuri mai mănoase unde stăpânesc duhurile, pentru că va fi ucis de ele. Dar prietenul Ivan-Rusul, Loce-viteazul, îi demonstrează cu curaj lui Bamba, că duhul apelor era o rădăcină înfiptă în mâl, că spaima pădurilor — duhul cu un singur picior—era un simplu copac de taigă, repede retezat cu o lovitură de secure.

În poveștile de pe Amur, fantasticul se află în deplină concordanță cu legile lumii materiale, corespunzând condițiilor posibile, reale ale vieții. Azmun este un om obișnuit, care în lupta grea a vieții, iese învingător prin calitățile sale. Dacă în drumul dela rău spre casă crește văzând cu ochii, devenind un adevărat voinic, e pentru că se află pe „pământul țării, în brațele alor săi... Pământul Patriei dă omului putere“. Mănat de dorința de a ajuta pe oameni, Azmun nu așteaptă pasiv dărnicia naturii. El nu mai roagă, ci silește Amurul să dea

pește nivhilor. Elementele fantastice care-l ajută pe Azmun, mai ales în drumul plin de peripeții până la Tairnadu — moșneagul mărilor completează posibilitățile personale ale eroului care, treptat-treptat subjugă forțele naturii „pentru binele oamenilor“.

Ceeace izbeste în primul rând în arta de povestitor a lui Naghișchin este marea expresivitate a limbii, redată cu mult succes de traducerea românească. Autorul caracterizează plastic eroii și situațiile, printr'o formă sugestivă. Dimdiga „era un vânător priceput, izbutea să doboare două găște cu o singură săgeată.“ Negustorul Bolda vorbește „abia urnindu-și limba între fălcile grase.“

Puternica participare a povestitorului la evenimentele, ridică valoarea artistică a basmelor. Caracterizarea eroilor este, în acest sens, concludentă.

Disprețul cu care-l prezintă pe șaman: „E drept că nu văzuse nimeni acea pasăre! Dar poți oare să dai crezare vorbelor unui șaman?“ dă prilejul de a înfiera în acelaș timp influența lui nefastă asupra masselor.

Atunci când e vorba de personajii pozitive, povestitorul are altă atitudine. Scena venirii lui Ivan-Rusul, vitejia lui, sunt redată în imagini viguroase, din care se degajă simpatia și admirația pentru acest mare prieten al popoarelor asuprite: „Așa tovarăș să ai!“.

Naghișchin a utilizat procedeele stilului oral popular. El are o frază scurtă, plină de repetiții și formule plastice caracteristice graiului popular.

„Iată-l că ajunge la țărnul mării, la țărnul mării-celei-mici. Acolo văzu o focă. Iși scoase fiara capul din apă și-l privea cu ochii bulbucăți: trăgea să moară de flămândă ce era“.

Se utilizează des hiperbola (cel mai specific procedeu al povestirilor fantastice): „Dar și de mâncat, mănâncă Bamba în lege; dimineața o căprioară, la amiază un cerb, seara un urs întreg! Se batc apoi cu mâna pe pântec: „Aș mai mânca eu, dar mai las ceva și pentru mâine, că și mâine-i o zi!“

Naghișchin a sugerat perspectiva deschisă basmului popular în epoca socialistă, în epoca în care Ivan-Rusul, Loce-Viteazul,

venit în numele prieteniei dintre popoare, eliberează pe asupriți de sub exploatare:
— „Nu-i nimic, răspunde Ivan, acum s'or naște alte povești. Nu ești tu puternic? Nu ești tu viteaz? Nu ești tu stăpân pe locurile tale? Nu suntem noi prieteni? Crezi că despre noi nu s'or întocmi povești? Ei, și de atunci, noi și noi povești se nasc. Povești despre dragoste și prietenie. Povești despre putere și vitejie. Povești despre muncă și credință. Despre ochi

ageri, despre brațe vânjoase, despre suflete dârze; noi și noi povești se nasc“.

Dacă în trecut dragostea și prietenia, curajul și vitejia apăreau în basme ca rezerve vitale de tenacitate și eroism în luptă împotriva exploatării, ele capătă astăzi sensul unor arme vii în opera măreață de transformare a naturii, pentru fericirea omului, pentru construirea unei vieți noi.

Iulia Scutaru

CĂRȚI NOUI

MARTIE — APRILIE 1953

EDITURA PENTRU LITERATURĂ POLITICĂ

- V. I. LENIN, Opere, Vol. IV (444 pag., 7,50 lei).
- V. I. LENIN, Un pas înainte, doi pași înapoi (266 pag., 4,00 lei).
- I. V. STALIN, Despre cele trei particularități ale Armatei Roșii (12 pag., 0,20 lei)
- I. V. STALIN, Marxismul și problemele lingvisticii (în limba sârbă) (48 pag., 0,40 lei).
- ***Documente din istoria P.C.R., ed. II (408 pag., 7,50 lei)
- G.H. GHEORGHIU-DEJ, Intărirea continuă a regimului de democrație populară (36 pag., 0,50 lei)
- G.H. GHEORGHIU-DEJ, Intărirea continuă a regimului de democrație populară (în limba maghiară) (36 pag., 0,80 lei).
- G.H. GHEORGHIU-DEJ, Expunere la Consfătuirea pe țară a Ceferiștilor (64 pag., 0,50 lei).
- G.H. GHEORGHIU-DEJ, Expunere la Consfătuirea pe țară a Ceferiștilor (în limba maghiară) (64 pag., 0,50 lei)
- G.H. GHEORGHIU-DEJ, Treizeci de ani de luptă a Partidului sub steagul lui Lenin și Stalin (în limba germană) (72 pag., 1 leu)
- ***Hotărârea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la crearea zonelor legumicole (24 pag., 0,20 lei).
- ***Rezoluții și hotărâri ale C.C. al P.M.R. 1948 —1950 (312 pag. 6,50 lei).
- ***Hotărârea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la crearea zonelor legumicole (în limba maghiară) (24 pag., 0,20 lei).
- ***HotărâreaComitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la construcția și reconstrucția orașelor și organizarea activității din domeniul arhitecturii (în limba germană) (56 pag., 0,20 lei).
- ***HotărâreaComitetului Central al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la planul general de reconstrucție socialistă a orașului București (în limba germană) (56 pag., 0,20 lei).
- ***Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. și al Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la construirea metroului din orașul București (în limba germană) (56 pag., 0,20 lei).
- ***Statutul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (în limba maghiară) (32 pag., 0,45 lei).
- CHIVU STOICA, Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933 (146 pag., 1 leu)
- CHIVU STOICA, Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933 (în limba maghiară) (152 pag., 1 leu)
- B. STOIAN, Crește mizeria și asuprirea masselor muncitoare în S.U.A. (44 pag., 0,40 lei).
- V. FLORÉA, Principiul socialist al repartiției (80 pag., 0,50 lei)
- ***O imagine a puterii economice crescânde a Patriei noastre (32 pag., 0,44 lei)

- N. A. MIHAILOV, Despre a XXIX-a comemorare a morții lui V. I. Lenin (30 pag., 0,35 lei).
- N. A. MIHAILOV, Despre a XXIX-a comemorare a morții lui V. I. Lenin (în limba maghiară) (32 pag., 0,35 lei).
- E. CARNAUHOVA, Despre lichidarea deosebirii esențiale dintre oraș și sat (20 pag., 0,25 lei)
- I. V. DUDINSCHI, Ingustarea pieții mondiale capitaliste (în limba maghiară) (16 pag., 0,20 lei)
- E. LOCSIN, Legea dezvoltării planificate proporționale a economiei naționale a U.R.S.S. (în limba maghiară) (32 pag., 0,30 lei)
- M. RUBINSTEIN, Legea economică fundamentală a capitalismului contemporan (în limba maghiară) (16 pag., 0,32 lei).
- V. SOBOL, Legea economică fundamentală a socialismului (în limba maghiară) (16 pag., 0,22 lei).
- D. SEPILOV, I. V. Stalin despre caracterul legilor economice ale socialismului (în limba maghiară) (48 pag., 0,50 lei).
- W. ULBRICHT, Situația actuală și noile sarcini ale P.S.U.G. (194 pag., 3,85 lei).
- N. GOLDBERGER, Lupta P.C.R. în perioada stabilizării relative a capitalismului (60 pag., 0,75 lei).
- N. TRESTIENI, Să transformăm stalinovismul într-o largă mișcare de masă (48 pag., 0,40 lei).
- M. G. PERVUHIN, A 35-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie (în limba maghiară) (40 pag., 0,40 lei).
- G. COZLOV, I. V. Stalin despre producția de mărfuri și legea valorii în socialism (40 pag., 0,52 lei).
- F. CONSTANTINOV, Legea concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție (20 pag., 0,23 lei).
- D. I. CESNOCOV, Probleme de filosofie marxistă în lucrarea lui I. V. Stalin „Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.” (56 pag., 0,70 lei).
- I. V. DUDINSCHI, Ingustarea pieții capitaliste mondiale (16 pag., 0,20 lei).
- ***Congresul corespondenților muncitori și țărani (în limba maghiară) (248 pag., 4,00 lei).
- E. S. P. L. A.
- I. L. CARAGIALE, Nuvele și schițe (120 pag., 1,50 lei).
- TRAIAN ȘELMARU, Pe drumul culturii noi (148 pag., 2,60 lei).
- ***Caet de estradă, Nr. 1 (224 pag., 9,15 lei).
- A. TOMA, Poezii alese (312 pag., 5 lei).
- ANDRÉ STIL, Prima lovitură, Vol. I (244 pag., 7,10 lei).
- OLBRACHT I., Proletara (260 pag., 4,82 lei).
- HUAN AY, Deceniu furtunos (314 pag., 8,65 lei).
- PFUFF M., Die brigade (în limba germană) (88 pag., 1,50 lei).
- VLADIMIR COLIN, Cormoranul pleacă pe mare (în limba maghiară) (96 pag., 1,65 lei).
- KORVIN SANDOR, Cu conștiința trează (în limba maghiară) (32 pag., 2,25 lei).
- P. DUMITRIU, Dreptate (în limba maghiară) (48 pag., 0,60 lei).
- P. DUMITRIU, Dreptate (în limba sârbă) (48 pag., 0,50 lei).
- ION CREANGĂ, Povestiri (Albina) (72 pag., 0,65 lei).
- ***Republicii dragi populare (48 pag., 0,85 lei).
- ***Adevărata față a democrației burgeze (280 pag., 2,80 lei).
- M. GORCHI, Clim Samghin, Vol. IV (565 pag., 12,75 lei).
- VICTOR HUGO, Versuri (204 pag., 14 lei).
- CIU LI BO, Uraganul (464 pag., 9,50 lei)
- USTUNGHEL, În închisoare și în libertate (124 pag., 1,90 lei)
- WILLY BREDEL, Ernst Thälman (240 pag., 3,95 lei).
- SAXTON AL., Căile Ferate (380 pag., 6,95 lei).
- EZZIO TADDEI, Fabrica vorbește (260 pag., 4,25 lei).
- ACSEL TAMAS, Sub steagul libertății (352 pag., 5,90 lei).
- ANATOL VIERU, Cinci cântece (24 pag., 11,65 lei).
- BESSENCY, Așa progresa lumea (240 pag., 3,15 lei).

„CARTEA RUSĂ“

- ***Literatura americană contemporană (244 pag., 5,76 lei).
- A. TOLSTOI. Ivan cel Groaznic (224 pag., 10,77 lei).
- MIR DJALAL, Visul Habibei (76 pag., 1,06 lei).
- V. SCERBINA, A. N. Tolstoi (monografie) (176 pag., 3,55 lei).
- A. TOLSTOI, Povestirile lui Ivan Sudariov (72 pag., 1,06 lei).
- VILIS LĂTIS, Furtuna, Vol. III. (364 pag., 7,78 lei).
- ***Probleme de literatură și artă, Nr. 6 (96 pag., 3 lei).
- ALEX. GAVRILIUC. Bereza (în limba germană) (106 pag., 1,06 lei).
- ***Problemele științei literare sovietice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin despre lingvistică (260 pag., 5,11 lei).
- V. D. OHOTNICOV, In lumea sunetelor care nu se pierd (52 pag., 0,63 lei).
- I. F. IVASIN, Politica externă a U.R.S.S. și relațiile internaționale contemporane (324 pag., 11,19 lei).
- B. LEVIN și P. PAVLENCO, Scenarii: Iacob Sverdlov (74 pag., 1,62 lei).
- V. OVECICHIN, Sora lui Stalin (24 pag., 0,26 lei).
- D. MELNICOV și L. CIORNAIA, Generalii hitleriști sub steagul american (în limba germană) (72 pag., 0,85 lei).
- A. P. BELIACOV, Electricitatea în jurul nostru (în limba maghiară) (112 pag., 1,40 lei).
- E. JIANU și DAN ALEXANDRU, Folosind bogata experiență colhoznică, gospodăriile colective își făuresc noi izvoare de venituri (în limba maghiară) (60 pag., 0,94 lei).
- ABDULLA CAHHAR, Năframa de mătase (104 pag., 1,76 lei).
- A. S. NOVICOV-PRIBOI, Dincolo de oraș (66 pag., 1,06 lei).
- IAROSLAV GALAN, Măreția omului eliberat (88 pag., 1,06 lei).
- C. SIMONOV, Zile și nopți (330 pag., 9,08 lei).
- V. ERMILOV, Unele probleme de teorie a dramaturgiei sovietice (52 pag., 0,92 lei).
- I. BRALI, Se luminează la Zabolotie (156 pag., 2,95 lei).

- I. OSIPOV, Insula celor șapte corăbii (104 pag., 1,78 lei).
- A. NESTO, Economie, inovație, știință (în limba germană) (40 pag., 0,69 lei).
- ***Moscova de azi și de mâine (64 pag., 2,35 lei).
- Acad. V. JELIGOVSCIII, Mașinile ogoarelor comunismului (32 pag., 0,45 lei).
- F. CNORRE. Mama, (104 pag., 1,06 lei).
- D. NALIFCHIN și prof. L. PETROV, Petrolul sovietic (144 pag., 1,45 lei).
- L. C. BAEV, și I.A. MERCULOV, Avionul-rachetă (80 pag., 0,96 lei).
- V. SAFONOV, Neînfricare (80 pag., 0,86 lei).
- N. A. NECRASOV, Poeme alese (120 pag., 8,94 lei).
- B. BRAININA, C. Fedin (256 pag., 5,65 lei).
- M. ISACOVSCI, Măiestria poetică (124 pag., 2,14 lei).

EDITURA TINERETULUI

LUCRĂRI POLITICE PENTRU TINERET

- ***Despre munca propagandistului cercului de studiere a Statutului U.T.M. (100 pag., 1,80).
- I, VOSTRASEV, Cum să ne folosim de literatura artistică în munca de propagandă (64 pag., 1,50).

LUCRĂRI LITERARE PENTRU TINERET

- P. DUMITRIU, Prietenul Sava (Colecția „Ogoare Noi“) (64 pag., 1,10 lei).
- E. VOINICI, Tăunul (328 pag., 6,50 lei).
- T. SEMUȘCHIN, Ciucotca (356 pag., 7,80 lei).
- A. VOINOV, Povestiri despre generalul Vatutin (216 pag., 4 lei).
- M. SAGHINIAN, Hidrocentrala (392 pag., 9,15 lei).

LUCRĂRI PETRU ȘCOLARI MICI, PIONERI ȘI ȘCOLARI

- V. COROLENCO, Copiii subteranelor (80 pag., 1,50 lei).
- V. CIAPLINA, Chinuli puiul de leu (88 pag., 1,80 lei).
- A. RĂBACOV, Stiletul (312 pag., 5,50 lei).

I. COJEDUB, In lupte aeriene (32 pag., 0,95 lei).

A. ELAGINA și N. MEDVEDEVA, Cartea, prietena pionerilor (116 pag., 2,30 lei).

N. NOSOV, Vitea Maleev la școală și acasă (176 pag., 3,70 lei).

P. TVIRCA, Taina (160 pag., 3,50 lei).

LUCRĂRI IN LIMBA MAGHIARĂ

B. VRONSCHI, Tinerețe încătușată (160 pag., 4 lei).

E. MAMEDHANLI, Bobocii de trandafir (24 pag., 0,65 lei).

H. C. ANDERSEN, Povești (104 pag., 17 lei).

LUCRĂRI IN LIMBA GERMANA

L. VORONCOVA, O zi însorită (76 pag., 1,85 lei).

E. MAMEDHANLI, Bobocii de trandafir (24 pag., 0,56 lei).

LUCRĂRI IN LIMBA SĂRBĂ

P. DUMITRIU, Prietenul Sava (24 pag., 0,50 lei).

CUPRINSUL

	Pag.
GEO BOGZA: Salut	3
MIHAI BENIUC: Din București — în larg	5
HORWATH IMRE: Lumini vor arde peturbine; Nu'n treba; Pământ însořit (În românește de Ioanichie Olteanu)	8
NINA CASSIAN: Critica de jos	11
DEMOSTENE BOTEZ: „Acesta e Ilie Pintilie”; „Fiare vechi”	16
TOMA-GEORGE MAIORESCU: În fața anilor; Înălțimile	20
CRISTIAN SĂRBU: Cântec de primăvară	24

ISTVAN ASZTALOS: Cu inimă tânără (Roman, II)	25
--	----

A. TVARDOVSCHI: <i>Vasilii Tiorchin</i> : Tiorchin e rănit; Armonica; Despre erou; Din partea autorului; Moșul și baba; Pe Nipru (în românește de Cicerone Theodorescu)	99
---	----

DUMITRU MIRCEA: Loteria	128
REMUS LUCA: Miron Ianoș; Prostul	132
TAMARA PĂNZARU: După-amiază de Iulie	141
ZIZI MUNTEANU: Socoteala de-acasă	145
PAPP FERENC: Szanto Jozsef se răzbună	160

MARX-ENGELS-LENIN-STALIN DESPRE LITERATURĂ ȘI ARTĂ	164
--	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

MIHAI GAFIȚA: Pentru o literatură bogată în idei	200
O. CROHMĂLNICEANU: Humorul lui G. Topârceanu	213
S. DAMIAN: „Florile purpurii” ale poeziei noastre noi	238
EUGEN CAMPUS: Într'un singur șuvoi, năvalnic	255
ȘTEFAN CRISTEA: Un scriitor care „demască” societatea burgheză	270
EMMA BENIUC: A. N. Ostrovschi	276
AL. OPREA: „Trandafir dela Moldova”	292

RECENZII

EUGEN ATANASIU: Pentru triumful Marii Revoluții	301
DINU SĂRARU: Despre frumusețea morală a omului sovietic	304
LENGYEL GAVRIL: Mai multă atenție la traducerile literare	307
IULIA SCUTARU: Rovești de pe Amur	310
BIBLIOGRAFIE	314